



PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem  
Jog- és Államtudományi Kar

Tanulmányok 49.

# AZ ÜGYÉSZSÉG AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS RENDSZERÉBEN

*150 év elméleti és gyakorlati  
tapasztalatai*

Szerkesztette:  
BÉRCES VIKTOR  
GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS

PÁZMÁNY PRESS

Az ügyészség az igazságszolgáltatás rendszerében  
*150 év elméleti és gyakorlati tapasztalatai*

Szerkesztette:

BÉRCES Viktor és GERENCSÉR Balázs Szabolcs

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM  
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK  
KÖNYVEI

TANULMÁNYOK 49.

Sorozatszerkesztő: *Szabó István*

AZ ÜGYÉSZSÉG  
AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS  
RENDSZERÉBEN

*150 év elméleti és gyakorlati  
tapasztalatai*

Szerkesztette:  
BÉRCES VIKTOR  
GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS

PÁZMÁNY PRESS  
Budapest  
2023

A kötet a PPKE JÁK Ereký István Közjogi Kutatóközpont  
„Az ügyészség helye az igazságszolgáltatás rendszerében” című  
projektje keretében készült 2022–2023-ban (<http://ereký.jak.ppke.hu>).

Olvasószerkesztők:

Galaczi Kitti

Horváth Lili

Imri Zoltán

Meleg Veronika

Mór-Baranyai Anna

Simon Zsuzsanna

Szakács Adél

© Szerzők, 2023

© PPKE JÁK, 2023

ISSN 2061-7240

ISBN 978-963-308-461-8

Kiadja:

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi Kara

1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.

[www.jak.ppke.hu](http://www.jak.ppke.hu)

Felelős kiadó: Dr. Komáromi László dékán

Teljes nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdájában

Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

# TARTALOM

Előszó.....	9
-------------	---

## I. RÉSZ ELŐADÁSOK ÉS KONFERENCIA-KÖZLEMÉNYEK

POLT Péter Büntető anyagi jogi kihívások a XXI. században .....	13
--	----

VARGA Zs. András Az ügyészi szervezet sajátosságai Magyarországon .....	21
--	----

SENYEI György Barna Időszerűség és szakmaiság az ítélkezésben .....	27
--	----

LAJTÁR István Ügyészi kontroll a büntetés-végrehajtás törvényessége felett .....	31
---	----

CSÁK Zsolt A Kúria és a Legfőbb Ügyészség – Együtt a jogegységért .....	39
--	----

BELOVICS Ervin Az igazságszolgáltatás sajátosságai az angolszász jogrendszerben.....	49
---	----

## II. RÉSZ AZ ÜGYÉSZSÉG ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÖRTÉNETI ASPEKTUSBÓL

BALOGH Elemér Az ügyészség jogintézményének középkori és koraiújkorai előzményei.....	61
--	----

SZABÓ István Az ügyészség működése a történelem viharos korszakaiban.....	79
--	----

IBOLYA Tibor Arcképvázlatok a Fővárosi Főügyészség és jogelődjeinek vezetőiről (1945–1989).....	91
POCSAI Edit Ügyészi közvád és fellebbezés egy gyermekgyilkossági ügyben 1851-ből....	127
LÁSZLÓ Balázs A magánbosszútól a királyi ügyészségig.....	145

### III. RÉSZ AZ ÜGYÉSZSÉG SZEREPÉNEK KÖZJOGI KÉRDÉSEI

CSINK Lóránt Az ügyészség hatalommegosztásban elfoglalt helye az alkotmánybíróság döntései alapján .....	165
BALOGH-BÉKESI Nóra Az ügyészségre vonatkozó alkotmánybírósági gyakorlat áttekintése .....	179
VARGA Ádám Az ügyészi közérdekvédelem alkotmányjogi alapjai.....	199
BÁNYAI Krisztina Az ügyész környezetvédelmi tevékenységének alapjai és komplexitása, különös tekintettel a közérdekvédelmi eszközökre .....	219
GÁL István László A minősített adatok biztonságának négy dimenziója a magyar jogi szabályozásban és a gyakorlatban.....	237

### IV. RÉSZ BÜNTETŐJOGI ÉS KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK

DERES Petronella Vagyonvisszaszerzés.....	251
EGEDI Anita A kábítószerral kapcsolatos bűncselekmények törvényi tényállásai .....	267

---

GARAI Renáta – MÁRTON-BÉDA Anikó A családtagok büntetőjogi védelme .....	281
GELLÉR Balázs József Res iudicata, ügyészség és az Európai Unió büntetőjoga .....	301
KISS Anna Az ügyészi szerep változása a büntetőeljárásban .....	317
BÉRCES Viktor Az ügyészség szerepe a büntetőeljárások egyszerűsítésében.....	339
VIDA József A büntetőeljárás jogintézmények Jekyll és Hyde-ja .....	357
RIMÓCZY István A nyomozás hatékonysága és az ügyész.....	377
FEJES Péter Justitia szolgájának (bekötött) szeme.....	395
KÁRMÁN Gabriella – KÓ József A szakértői bizonyítás az ügyész szemével .....	421
GERENCSÉR Balázs Szabolcs A videokonferencia-alapú tárgyalástartás európai és hazai támogatottsága ..	447





## ELŐSZÓ

Igazságügyi jubileumok korát éljük. A Kúria 1861-es alapításának 160. évfordulóját, a Legfőbb Ügyészség pedig 150. évfordulóját ünnepelte 2021-ben. Az eltelt másfél évszázadban sokféle hatás érte az igazságszolgáltatást, bíróságokat és az ügyészséget egyaránt. Ugyanígy, a XXI. század kihívásai is közvetlenül érintik a bíróságot és az ügyészséget – az igazságszolgáltatásban közreműködő más hivatásrendekkel együtt. Elég, ha a digitalizációra, a gazdasági növekedésre, az Európai Unió belső alakulására, az éghajlatváltozásra, a társadalmon belüli változásokra vagy napjaink tömeges népesség-mozgásaira gondolunk. Ezekre a hatásokra egy-egy szerv önmagában képtelen kielégítő választ adni: fel kell újra ismerni az igazságszolgáltatási együttműködésben rejlő közös erőt. Az igazságszolgáltatás hálózatában minden intézmény és hivatásrend nélkülözhetetlen szerepet tölt be. A helyes, jogszerű és demokratikus működés csak akkor várható, ha minden szereplő megfelelően betölti funkcióját, mindemellett képes a más állami szervekkel történő kooperációra is.

E kihívásokra többféle nézőpontból: a büntetőjog, a jogtörténet, az alkotmányjog, az európai jog és a közigazgatási jog nézőpontjából is szükséges reflektálni. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara (a Jogtörténeti és a Büntetőjogi Tanszékek, valamint az Erekly István Közjogi Kutatóközpont) együttműködve a legfőbb igazságszolgáltatási szervekkel erre a multidiszciplináris vizsgálatra vállalkozott jelen kötetben.

Az ügyészség szerepének sokféle megvilágítását tükrözi a kötet szerkezete is: az első részben kaptak helyet a 2022. szeptember 30-án tartott nagyszabású konferencia első szekciójának előadóinak, azaz az igazságszolgáltatási szervek legfelsőbb vezetőinek a közleményei – ezzel megadva a rangot a rendezvénynek és hangsúlyozva a téma fontosságát. A második részben jogtörténeti tanulmányokat közlünk a középkori Európától a XX. század Magyarországaig. A történeti fejezetek forrás értékűek és erős alapot adnak, amelyre a harmadik részben foglalt közjogi tanulmányok épülhetnek. Három fontos kérdéskört

érintenek ezek az írások: az ügyészség helyét az igazságszolgáltatás rendszerében, az ügyész büntetőjogon kívüli hatásköreit, valamint a minősített adatok biztonságának kérdését. A negyedik rész a legterjedelmesebb – már csak a téma jellegéből adódóan is. E büntetőjogi és kriminológiai tanulmányokat közlő részben a szerzők a hatályos jog érvényesülését, az igazságszolgáltatás hatékonyságát vizsgálták különböző aspektusokból – több esetben nemcsak hazai nézőpontból, hanem európai kitekintéssel.

A kötet szerzői egyrészt a konferencia előadói voltak, másrészt célunk volt, hogy a szélesebb szakmát is megszólítsuk és bevonjuk a közös gondolkodásba: ügyészek, bírák, ügyvédek, kriminológusok és jogtudósok írtak tanulmányokat e kötetbe. Köszönettel tartozunk minden szerzőnek a kiváló tanulmányokért, valamint külön köszönetet mondunk azoknak a joghallgatóknak és doktorjelölteknek, akik az olvasószerkesztői feladatokat lelkiismeretesen és magas színvonalon elvégezték!

Reméljük, hogy e kötet méltó záróköve lesz az ügyészség 150 éves évfordulójára szervezett rendezvény és kiadvány-sorozatnak, valamint rajtköve annak a párbeszéd-sorozatnak, amelyre az igazságszolgáltatási szervek között egyre nagyobb szükség van.

Budapest, 2023. április 30.

GERENCSÉR Balázs Szabolcs – BÉRCES Viktor

# I. RÉSZ

## ELŐADÁSOK ÉS KONFERENCIA-KÖZLEMÉNYEK



# BÜNTETŐ ANYAGI JOGI KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN

POLT Péter

egyetemi tanár (NKE RTK)  
Magyarország legfőbb ügyésze

*Tisztelt Elnök Urak! Tisztelt Dékán Úr!*

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim!*

*Kedves Kollégák!*

„Minél távolabbra tekintünk hátra, annál messzebb látunk előre.” Az idézett gondolat, amely a XX. század egyik legnagyobb elméjétől és legjelentősebb politikusától, Sir Winston Churchill-től származik, sok élethelyzetben szolgálhat fontos vezérfonalul, így akkor is, amikor Magyarország Ügyészségének a jövőjét kutatjuk. A mai ünnepi konferencia címét szemlélve (Az ügyészség helye az igazságszolgáltatás rendszerében – 150 év elméleti és gyakorlati tapasztalatai), első ránézésre is szembetűnő, hogy e tudományos fórum célja nem csupán az elődeink előtti tisztelgés, hanem annál jóval több. A tanácskozásunk tárgya ugyanis egy működő – és reményeink szerint a jövőben is még hosszú évszázadokon át működő – szervezet, amelynek újra és újra meg kell küzdenie az adott kor kihívásaival. Mindez azt is jelenti, hogy az egyes idősíkokat meg kell kísérelnünk összekapcsolni, elsősorban abból a célból, hogy a múltra építkezve a sikeres jövő is garantálható legyen.

Magyarország Ügyészsége tavaly, 2021-ben ünnepelte fennállásának 150. évfordulóját. Úgy gondolom, vitathatatlan, hogy a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk hatálybalépésével Magyarországon modern ügyészség született. Nem szabad megfeledkeznünk ugyanakkor a következőkről sem. Az, hogy egy szervezet „modern”-nek tekinthető-e, mindig adott történelmi helyzetben értelmezhető: mindez függvénye a társadalmi, a gazdasági környezet és a nemzetközi viszonyok alakulásának is. A modernitás másrésztől – a jelen mellett – mindig a jövőre is irányul, egyfajta útkeresés,

abban az értelemben, hogy a szervezet miként tud alkalmazkodni a működését befolyásoló változásokhoz. Megfelelő alkalmazkodási képesség hiányában a modern szervezet rövid idő alatt elavulttá válhat, akár olyan szinten, amely már a működésének hatékonyságát is veszélyezteti. Mindez hatványozottan igaz az ügyészség esetében, a büntetendő cselekményt megvalósító egyének viselkedését ugyanis alapvetően meghatározzák vagy legalábbis befolyásolják a társadalmi folyamatok, a környezeti változások, a gazdaság és a tudomány fejlődése. Mindez szükségszerűen feltételezi, hogy az ügyészségnek is folyamatosan változnia, fejlődni kell, a „modernitás” csak ezáltal állandósulhat.

A változás intenzitását és sebességét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a mai konferenciát a koronavírus-járványra figyelemmel kétszer is el kellett halasztani. Ezért tartunk ünnepi konferenciát 2022-ben egy 2021-ben bekövetkezett évforduló kapcsán. Kihasnálva ugyanakkor ezt a rajtunk kívülálló okok miatt kialakult helyzetet, célszerűnek tartanám, ha ennek az egy éves „késlekedésnek” szimbolikus jelentőséget tulajdonítanánk. A 150 éves évforduló elmúltával, annak méltó megünneplését és lezárását követően a jövőbe kell ugyanis tekintenünk, és tovább formálni azt a stratégiát, amely majd lehetőséget ad újabb sikeres 150 év teljesítésére. A „150 sikeres év telt el” gondolat mellett tehát egyre inkább a „150 sikeres év áll előttünk” célkitűzéssel kell foglalkoznunk, megkísérelve felvázolni azokat a kihívásokat, amelyekkel a következő években, évtizedekben szembe kell néznünk. A modern magyar ügyészség elmúlt 150 éve ugyanis éppen a folyamatos megújulási és alkalmazkodási képesség miatt lehetett sikeres.

Megemlékezve a konferenciának helyet adó díszterem névadójáról, hadd idézzem Szent II. János Pál pápát, aki szerint „A jövő ma kezdődik, nem holnap.” Lezárva tehát a magyar ügyészség elmúlt 150 évét, a sikeres jövő építését már most el kell kezdenünk.

A következő percekben azzal összefüggésben szeretnék néhány gondolatot megosztani önökkel, hogy az ügyészség az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítőjeként a jövőben milyen irányú anyagi jogi kihívásokra számíthat. Szándékosan igyekeztem óvatosan fogalmazni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a jövőbe látni nem lehet, csupán a múltban és a jelenben megfigyelhető folyamatok alapján következtetéseket lehet levonni a jövő lehetséges tendenciáit illetően.

Első hallásra alappal merülhet fel az is, hogy az anyagi jogi kihívások első sorban a jogalkotót érintik, a jogalkalmazóknak – és így az ügyészségnek is – nincs más feladata, mint a hatályos jogszabályokat végrehajtani, alkalmazni. Azt gondolom, hogy mindannyian tudjuk ugyanakkor: az ügyészségi jogalkalmazás ennél jóval összetettebb tevékenység. Egy-egy új, a társadalomra

valamilyen formában veszélyt jelentő jelenség felbukkanása esetén az ügyészségnek a szükséges dogmatikai értékelés, jogszabályelemzés és jogértelmezés elvégzésével meg kell vizsgálnia, hogy az a hatályos anyagi jogi szabályok alapján büntetendő-e, és megpróbálni megkeresni a megfelelő jogállami megoldást a büntetőigény hatékony érvényesítése érdekében. Amennyiben az aktuális jogszabályi környezetben nem lehet megfelelő jogi megoldást találni, ezt jelezni kell a jogalkotók irányába, hogy a jogalkalmazási gyakorlat részéről érkező visszacsatolás alapján kellő információ birtokában hozhassanak döntést a kodifikáció szükségessége tárgyában. Mindez része az ügyészség tevékenységének, az elmúlt 150 év sikerei pedig többek között éppen arra vezethetők vissza, hogy az ügyészség törekedett gyorsan és hatékonyan reagálni a változó világra.

A jövőbetekintés első és talán legfontosabb lépése, hogy megpróbáljuk azonosítani a folyamatok lehetséges irányát, és azokkal összefüggésben az esetlegesen megoldandó problémákat felvázolni. Csak ezt követően – és általában már a konkrét tények ismeretében – lehet az operatív megoldásokat, illetve a felmerülő kérdésekre a pontos válaszokat megtalálni. Mindez azonban lényegesen egyszerűbb, ha előzetesen helyesen mértük fel a tendenciákat, és a lehetséges nehézségekre ezáltal időben fel tudtunk készülni. Mindezekre figyelemmel most csak arra vállalkozhatok, hogy a haladás néhány lehetséges irányáról elmélkedjek, megoldandó feladatokat vázoljak fel, és ezzel összefüggésben sarkalljam közös gondolkodásra a tisztelt hallgatóságot, akár most itt a teremben, akár a jövőben a munkánk során.

Elsőként két olyan szomorú jelenséggel szeretnék röviden foglalkozni, amelyek az elmúlt években alapvetően befolyásolták a mindennapjainkat, és egyúttal kellő figyelmeztetésül szolgáltak, hogy a történelem tragédiái a legváratlanabb pillanatban megismétlődhetnek.

Évtizedeken keresztül gondolhattuk, hogy Magyarországon sem halálos megbetegedést eredményező világméretű járvánnyal, sem a határainktól mindössze néhány száz kilométerre dúló háborúval nem kell számolnunk. A koronavírus járvány a mai napig meghatározza a mindennapjainkat, az orosz–ukrán háború pedig sajnos ezekben a percekben is, immáron hét hónapja tart.

Jóllehet nem új jelenségekről van szó (világjárvány és háború is volt már szép számmal korábban is), a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy az e jelenségekkel összefüggő, a társadalomra valamilyen formában veszélyt jelentő cselekmények büntetőjogi megítélése nem minden esetben mentes nehézségektől. Álláspontom szerint ennek a legfőbb oka az, hogy a társadalmi, infrastrukturális, kommunikációs környezet időközben jelentősen megváltozott, a Btk.



releváns különös részi törvényi tényállásai pedig – gyakorlati tapasztalatok híján – kevésbé igazodhattak a változásokhoz.

A jogalkotó 2020. március 31-i hatállyal iktatta be a Btk.-ba a „járványügyi védekezés akadályozása” törvényi tényállását. Ennek megalkotására azért került sor, mert a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, célszerű, ha a koronavírus-fertőzés is rendelkezik a közveszély büntetőjogi ismerveivel, és a járvány elleni védekezés fokozottabb védelmet élvez.

A másik fontosabb anyagi jogi változás a koronavírus-járvánnyal összefüggésben a rémhírterjesztés tényállásának kiegészítése volt egy újabb bekezdéssel, amely a különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt tett valótlan állításokkal, híresztelésekkel összefüggésben fogalmazott meg tiltó rendelkezéseket. A Legfőbb Ügyészség 2020 májusában kiadott egy állásfoglalást az alsóbb fokú ügyészségek számára, hogy a rémhírterjesztés egyes bekezdéseinek értelmezése és alkalmazása megfeleljen az alkotmányos elvárásoknak, ugyanakkor a jogalkotói célok is megvalósuljanak.

Az említett két példa jól szemlélteti, hogy azok a jelenségek is generálhatnak jogalkalmazási nehézségeket, amelyek ugyan léteztek a múltban, azonban a korábban megalkotott jogszabályi környezet a jelenben már nem nyújt kellő védelmet azokkal szemben. A társadalmi szokások megváltozása, a mobilitás felgyorsulása, a mindenki számára elérhető azonnali kommunikációs lehetőségek olyan helyzetet teremtettek, amelyben a járványügyi védekezést támogató korábbi szabálysértési, büntetőjogi eszközök nem bizonyultak elegendőnek.

A háborús helyzettel összefüggésben is szeretnék röviden említeni egy példát. Szerencsére az elmúlt évtizedekben nem, vagy csak nagyon ritkán kellett alkalmaznunk a Btk. 146. §-ában található tiltott toborzás büntetést, mert ilyen jellegű cselekményekkel csak elvétve találkozhattunk. A szomszédos háború kitörése, február 24-e óta azonban rendre terjednek a világhálón azok a felhívások, amelyekben a harcoló felek „zsoldosokat” próbálnak toborozni a Föld minden tájáról. Jogértelmezési kérdésként merülhet fel, hogy a törvényi tényállásban meghatározott elkövetési hely („Magyarország területén”) miként értelmezhető abban az esetben, ha az elkövetési magatartás kifejtésére a világhálón keresztül kerül sor, csak éppen azt a Magyarország területén élő emberek is elolvashatják. Nyilvánvaló, ez korábban – amíg nem volt internet – fel sem merülhetett.

Az iménti példák azt mutatják: időről-időre célszerű áttekinteni a kevésbé (vagy egyáltalán nem) használt különös részi törvényi tényállásokat, és azokat leporolva elgondolkodni azon, hogy az aktuális társadalmi környezetben tudnánk-e, és ha igen miképpen alkalmazni úgy, hogy a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben fellépve az állam büntetőigényét jogállami keretek

között hatékonyan érvényesíteni tudjuk. A múlt tapasztalatit aktualizálni kell a jelenben, hogy azokat a jövőben is eredményesen tudjuk majd alkalmazni. Sajnos úgy tűnik, azzal nem számolhatunk, hogy a történelemből ismert tragikus élethelyzetek nem ismétlődhetnek meg.

A következőkben azokkal a kihívásokkal szeretnék foglalkozni, amelyek a technológia, illetve az informatika fejlődésével állnak összefüggésben.

Engedjék meg, hogy e témát érintően röviden hivatkozzak egy, a Belügyi Szemlében 1983-ban megjelent tanulmányomra, amelyet a következő megállapítással kezdtem: *„napjainkban hihetetlen mértékben felgyorsult tudományos-technikai haladás – amely egyébként a korszerű bűnüldözéshez is segítséget nyújt – egyik káros mellékhatásaként új, a társadalomra egyre nagyobb veszélyt jelentő bűncselekményfajtákkal kell szembenéznünk.”*

Úgy vélem, ha nem hívtam volna fel a tisztelt hallgatóság figyelmét arra, hogy e gondolatokat több évtizeddel ezelőtt vetettem papírra, alappal hihetnék azt, hogy mindez a mai előadásom részét képezi.

A tanulmányomban annak idején a számítógépes bűnözéssel foglalkoztam, abból a feltevésből kiindulva, hogy a számítástechnika, vagy az akkori, divatosabb szóhasználatnál élve a „komputer-technika” térhódítása egyre több területen meg fog jelenni. E körülményekre figyelemmel indokoltnak tartottam, hogy a külföldi tapasztalatokat elemezve Magyarországon is vizsgáljuk az új jelenségeket, és felkészüljünk az e területtel összefüggésben potenciálisan felmerülő büntetőjogi kihívásokra.

Úgy vélem, hogy a tanulmányom megjelenése óta eltelt 39 év alatt az akkori megállapításaim többsége mind elméleti, mind gyakorlati szempontból igazolást nyert. Az akkor felvázolt bűncselekménytípusok Magyarországon is elterjedtek, a Btk. immáron tartalmazza a szükséges törvényi tényállásokat, és a jogalkalmazók többsége is rendelkezik a megfelelő szaktudással. A változás ugyanakkor a technikai fejlődés tekintetében állandó: ma is szembe kell néznünk több olyan jelenséggel, amely akár a jelenben, akár a jövőben megoldásra vár.

Elsőként egy olyan jogalkalmazási nehézségre szeretnék röviden kitérni, amely szintén a technológiai fejlődés, illetve részben a társadalmi szokások megváltozása következtében merült fel, és amely ugyan első hallásra periférikus kérdésnek is tűnhet, azonban tömegesen befolyásolja, befolyásolhatja a társadalom tagjainak mindennapjait.

Úgy gondolom, mindannyiunk számára ismerős az a szituáció, amikor a városban közlekedve elsuhan mellettünk egy elektromos rollerrel közlekedő személy. A roller, mint eszköz nem tekinthető új találmánynak: évtizedekkel ezelőtt is kedvelt játék volt a bicikli mellett a gyerekeknek. A változást az

eredményezte, hogy egyrészt a technikai fejlődés eredményeképpen ma már beszerezhető kis helyen tárolható, könnyű és nagyobb teljesítményre képes akkumulátorok, másrészt ennek következtében a közlekedési szokások megváltoztak és felnőtt emberek választják az elektromos rollert mindennapi közlekedési eszközként.

Ez, az egyébként nem kiemelkedő jelentőségű technikai változás azt is eredményezte, hogy egyre több közlekedési baleset történik az elektromos rollert – nem ritkán ittas állapotban – használók körében, amely büntető anyagi jogi és jogalkalmazói szempontból több problémát is felvet.

Azért tartottam fontosnak, hogy erre a jelenségre is kitérjek, mert mindez jól példázza, hogy apró változások milyen kihívások elé állíthatják büntető anyagi jogi szempontból is a jogalkalmazókat. Ráadásul egy olyan problémáról beszélek, amely már most, a jelenben is létezik, megfelelő és egységes megoldás híján pedig a jövőben egyre nagyobb nehézségeket fog okozni.

Az e-rollerrel bekövetkezett balesetekkel összefüggésben eldöntendő kérdésként merül fel, hogy ez a közlekedési eszköz járműnek, illetve ezen belül gépi meghajtású járműnek minősül-e, és ha igen melyik járműkategóriába sorolható. Csak e kérdések pontos megválaszolását követően lehet állást foglalni egy-egy cselekmény helyes büntetőjogi (vagy akár szabálysértési) minősítését, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségét illetően. Sajnos egységes szabályozás híján nem tehetünk mást, mint jogértelmezési módszerekkel próbáljuk egységesen és a jogállami elveknek megfelelően megítélni az érintett ügyeket. Már most látszik ugyanakkor, hogy a könnyen beszerezhető és mindenki számára egyszerűen használható közlekedési eszközök köre a jövőben tovább fog bővülni, így fel kell készülnünk – jogalkotóknak és jogalkalmazóknak egyaránt – arra, hogy ezeket büntetőjogi szempontból is kezelni tudjuk.

Még mindig részben a közlekedési eszközöknél maradvá, szeretnék áttérni a következő olyan jelenségre, amely mind technológiai, mind jogi szempontból jelentősebb változásnak tűnik, és amely már részben érinti a mesterséges intelligencia témakörét.

Jelenleg még egyetlen országban sincs hivatalos forgalomban olyan jármű, amely minden emberi beavatkozás, közreműködés nélkül teljesen megától közlekedik. Egyes amerikai fejlesztő cégek tesztelnek teljesen automata működésre képes autókat, de ezek a tesztelesek csakis szigorú emberi felügyelet mellett történhetnek. Az Amerikai Gépjárműmérnökök Egyesülete (*Society of Automotive Engineers*, SAE) kidolgozott egy hat szintből álló besorolást, amely abból a szempontból osztályozza a járműveket, hogy azok milyen mértékben állnak emberi irányítás alatt. A 0. szinten egyáltalán nincs önvezetés, itt a járművezető

végez minden autózéssel kapcsolatos tevékenységet, míg a teljesen autonóm 5. szinten az emberi beavatkozást nem igénylő önzéssel beszélünk.

A magyar jogszabályok is ismerik az önzéssel autó fogalmát, illetve az előbb említett besorolást is alkalmazzák. Az 5/1990. KöHÉM rendelet különbséget tesz fejlesztési célú nem autonóm és fejlesztési célú autonóm jármű között, a 6/1990. KöHÉM rendelet pedig a SAE szerinti szintfelosztáshoz igazodóan kategorizálja a besorolási szinteket azzal, hogy a 0-tól 2-ig terjedő szinten fejlesztési célú nem autonóm járművet, a 3-tól 5-ig szintig terjedően pedig fejlesztési célú autonóm járművet határoz meg, amely részben vagy teljesen automatizált működésű. Ma Magyarországon részlegesen vagy teljesen automatizált járművek csakis tesztelési jelleggel és szigorú emberi felügyelet mellett használhatók.

Kérdésként vetődik fel, hogy amennyiben ezek a járművek kereskedelmi forgalomban megvásárolhatók lesznek és részt vesznek majd a közúti forgalomban, miként alakul a büntetőjogi felelősség megítélése. A részlegesen automatizált járművek esetében természetesen felmerülhet annak a járműben tartózkodó személynek a felelőssége, aki képes átvenni az irányítást a jármű felett. Úgy tűnik, ez a felelősségi szabály érvényesül azokban az országokban is, ahol már használhatók közúti forgalomban részlegesen automata személygépkocsik. Az USA-ban már indult olyan ügyben eljárás, melyben önzéssel járművel közlekedtek, az önzéssel funkcióban haladó jármű pedig átmenve a piros lámpán összeütközött egy szabályosan közlekedő másik autóval, melynek az utasai a baleset következtében életüket veszítették. Az ügyészség a járművet használó személlyel szemben gondatlanságból elkövetett emberölés miatt emelt vádat.

Nagyobb kihívást jelent majd a teljesen automatizált járművek felelősségi kérdése, ahol a járműben tartózkodó személy ténylegesen csak utas lesz, és erre irányuló szándéka esetén sem fogja tudni átvenni az irányítást az autó felett. A kérdés véleményem szerint csak első hallásra túlságosan jövőbeni, ezzel mindenképp foglalkoznunk kell, már csak azért is, mert idén nyáron lépett hatályba az európai uniós új általános járműbiztonsági rendelet. A rendelet a közúti közlekedésbiztonság javítása érdekében kötelezővé teszi különböző vezetéstámogató rendszerek használatát, egyúttal létrehozta az automatizált és teljesen önzéssel járművek EU-n belüli jóváhagyásának jogi kereteit.

A teljesen automatizált járművek kérdésköre egy másik előttünk álló kihíváshoz vezet el, ez pedig a mesterséges intelligencia térhódítása.

A mesterséges intelligencia ma már egyre kevésbé csak a saját személyes szféránk meghatározó része. A gazdasági, vállalati életben kezd elterjedni az a megoldás, amelynek során egy intelligens szoftver a megbízója nevében önálló befektetési döntéseket hoz. Ez az úgynevezett „tőzsdei robot”, melyet a magyar

jog is ismer, és algoritmikus kereskedésként definiál. Ennek a módszernek a lényege, hogy a kereskedő robot olyan hatalmas mennyiségű és gyors ügyletet köt meg, amelyre egy ember nem lenne képes. Ennek előnye, hogy a rendszer képes nagyobb nyereség realizálására is, viszont éppen a felfoghatatlan mennyiségű és ellenőrizhetetlen ügyletkötés azt is eredményezheti, hogy az algoritmus a megbízó érdekével ellentétes döntést hoz. Ez elsősorban polgári jogi dilemmákat vet fel, de ha azt feltételezzük, hogy ezt a problémát az algoritmus képviseleti joggal való felruházása megoldhatja, akkor ennek már büntetőjogi relevanciája is lehet. Például, ha a képviseleti joggal rendelkező algoritmus már nem csak befektetési döntéseket hoz, hanem kvázi vezető tisztségviselőként egy befektetési céget irányít, és az általa meghozott döntés egy büntetőjogi tényállást merít ki, például a csalás törvényi tényállását.

Az 1980-as években a számítógépes bűnözés előretörésekor az informatikai eszközt az elkövetés tárgya vagy eszközeként határoztuk meg, ma, 40 év elteltével már azt a kérdést kell feltennünk, hogy a gép lehet-e a bűncselekmény alanya?

Az előadásom végéhez közeledve szólnom kell néhány szót arról is, hogy az informatika fejlődése kommunikációs forradalmat eredményezett. Ezelőtt néhány évtizeddel elképzelni sem tudtuk volna, hogy az információáramlás ilyen mértékben felgyorsul, és internethozzáférés segítségével szinte bárki képes lesz formálni a közvéleményt bármely témában. A XX. század történelmi tapasztalatai – különösen a volt szocialista országokban végbement rendszerváltást követően – arra sarkallták a jogalkotókat, illetve az alkotmánybírókat, hogy a véleménynyilvánítás szabadságát viszonylag tág körben határozzák meg. Kérdés, hogy ez az álláspont (és különösen tendencia) a mai és még inkább a jövőbeni internethasználati szokások mellett tartható lesz-e, az mennyiben lesz valóban összeegyeztethető az emberi méltósághoz való joggal, és milyen szerepet szánunk ebben a kontextusban a büntetőjognak.

Számos irányt lehetne még felvázolni: kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni cselekmények a világhálón, a közösségi média befolyásoló szerepe, az ügynevezett „*darknet*” világa, csak, hogy néhányat emeljek ki ezek közül, mindezek kimerítő elemzése azonban meghaladná az előadásom időbeli kereteit.

Összegzőképpen mindazonáltal úgy gondolom, levonható az a következtetés, hogy az előttünk álló években, évtizedekben is jelentős büntető anyagi jogi kihívásokra kell számítanunk, ezek megoldására pedig már most el kell kezdeni felkészülni. Célul kell kitűzni, hogy amikor majd 150 – pontosabban most már csak 149 – év múlva a modern magyar ügyészség 300 éves évfordulóját ünnepelik utódaink, olyan elismeréssel adózzanak az emlékünknél, mint tesszük ezt most mi az elődeink munkájával összefüggésben.

# AZ ÜGYÉSZI SZERVEZET SAJÁTOSSÁGAI MAGYARORSZÁGON

## *A magisztrátusi rendszer múltja és jövője*

VARGA Zs. András  
egyetemi tanár (PPKE JÁK)  
a Kúria elnöke

*„Ha [...] a közvélemény tisztában van vele, hogy a közvádoló az igazságszolgáltatásnak objectív közege, a ki távol áll a politikától s politikai ügynökösködésre nem használható fel: jobban megnyugszik bárminemű intézkedésben”* mondta Vargha Ferenc koronaügyész-helyettes, 1907-ben. Olyan üzenet ez, amelynél biztosabb iránymutatást ma sem kaphat Magyarország ügyészsége.

2020 őszén, az Országos Bírói Tanács előtt, a Kúria elnökjelölti meghallgatáson Polt Péter legfőbb ügyész úr megkérdezte, hogy mit gondolok a magisztrátusi rendszer jövőjéről. Hogy tudnék-e támogatni a jelenlegi kereteken belül is olyan intézkedéseket, amelyek az átjárhatóságot, a közös képzést, a közös gondolkodást elősegíthetik. Akkor azt válaszoltam, hogy eleve nem nagyon szerencsés, ha az öndefiníciónk tagadásra épül. Arra, hogy mi az vagyunk, aki a másik nem. Nyilván, azt kellett és ma is azt kell mondanom, hogy amit lehet, azt érdemes együtt csinálni. Ha mást mondtam volna akkor – ismerve eddigi életutamat – mindenki csodálkozna.

Nem tudom, hogy legfőbb ügyész úr meg volt-e elégedve az akkori válaszommal. Mindenesetre a mai konferencia alkalmat kínál arra, hogy visszatérjek a korábbi kérdéséhez és az arra adott válaszomhoz. Az elmúlt évtizedekben volt lehetőségem ügyészi szolgálatot teljesíteni, aztán egyfajta sajátos igazságszolgáltatási feladatot láttam el az Alkotmánybíróságon, egy ideje pedig bíróként veszek részt a jogalkalmazásban. Ez pedig elegendő ok arra, hogy feltegyem a kérdést, mit jelent a szűkebb és tágabb értelemben vett igazságszolgáltatás?

A választ a magisztrátusi rendszer múltján és jelenén elgondolkozva fogjuk megtalálni.

A magisztrátusi rendszer francia találmány. A bírósági és az ügyészi szervezet speciális kapcsolódását, integrációját jelenti. Az állami működés két igen fontos szereplője közötti reláció így a hatalommegosztás sajátos értelmezésében nyilvánul meg. A bíróság és az ügyészség ebben a struktúrában intézményesen és a jogállást tekintve is összekapcsolódik, csak feladataik különülnek el. Ez – hogy visszautaljak az eredeti kérdésre –, azt is maga után vonja, hogy ebben a rendszerben a jövőendő bírák és ügyészek képzése szükségszerűen összefonódik.

A francia – vagy napóleoni – eredeti modellben a bírák és ügyészek közös jogállását a magisztrátusi (*les magistrats*) jogállás fejezi ki. Az ügyeket tárgyaló ítélőbírók (*le magistrat du siège*) és az Államügyészségnél (*ministère public* vagy *parquet*) tevékenykedő ügyészek egyaránt magisztrátusok. Hasonlóan közös a szolgálatteljesítésük intézménye, a bíróság (*la cour*). Ha megnézzük például a Semmitőszék (*la Cour de Cassation*) honlapját, az elnök (*le première président*) után a főügyész (*le procureur general*) következik. Ami különbözik, az kizárólag az ellátandó feladat. Az ítélkező bírók teljes függetlenség birtokában alkalmazzák a jogot és döntenek a jogvitákban. Az ügyészek ugyan jogállásukat tekintve bírók, de a perekben nem döntenek, hanem a Kormány utasításainak megfelelően félként képviselik a közérdeket. Mondani sem kell talán, az ügyészek feladatai nem korlátozódnak a büntetőeljárásokra. A bírói kar egységességének elve alapján az egyes magisztrátusok pályájuk során egyik szerepből a másikba nevezhetők ki, még ha a kinevezési eljárás el is tér. Értelemszerűen közös a képzés is, mindannyian az Országos Bíró- és Ügyészképző Iskola (*École Nationale de la Magistrature* – ENM) képzésében részesülnek.

Ez megoldás működik valamilyen formában szinte mindenhol a kontinentális Európában. A különbségeket a három meghatározó jellemző, az intézményi háttér, a jogállás és a feladatok ellátása valamelyike hordozza. A napóleoni rendszer jött létre Magyarországon is másfél évszázaddal ezelőtt. Igaz, eleve módosított formában, és ezek a módosítások azóta is folytatódtak. Ennek ellenére a rendszer néhány alapvonása ma is felismerhető.

A francia mintával, archetípussal szembeni első különbség azonnal feltűnik: nem használjuk a közös *magisztrátus* terminust. Helyette nálunk a *bírák és ügyészek* – így együtt – elnevezés alakult ki és maradt használatban. Az *és* konjunktív kötőszó persze a többé-kevésbé közös jogállásra utal, de legalább ennyire kifejezi a különbséget is. Magyarországon fontos, ha úgy tetszik, alkotmányos jelentőségű a bírák és az ügyészek saját identitása, önazonossága.

Ezt a különbséget hordozzák az eltérő státusz-törvények, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk és a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk, és az így kialakult rendszert követi az összes későbbi törvény is. A további különbségek is nagyrészt dokumentálhatók, ismertek. Kevésbé ismertek a különbségekhez vezető okok. Ezeket illetően egyelőre nagyrészt feltételezésekre vagyunk kénytelenek támaszkodni.

A modern magyar ügyészséget létrehozó, tavaly 150 éves törvény egyértelműen a francia mintára utal. Az ügyészi szervezetet a bíróságok rendszeréhez igazítja. A törvényszék mellett királyi ügyész, a királyi táblák mellett királyi főügyész, a királyi Kúria mellett koronaügyész működik. Az ügyészség tagjait a bírákhoz hasonlóan az igazságügyi miniszter ellenjegyzése mellett a király nevezi ki. Az 5. § szerint az ügyészek a miniszter alárendeltségében, miniszteri irányítás mellett működnek. Tudjuk, hogy ez a világosan napóleoni megoldás csak néhány szavazat-különbséggel győzött az Országgyűlésben a Kormánytól független ügyészséget kívánó ellenjavaslattal szemben. Erre nagyon figyeljünk, mert ez az első bizonyítéka annak, hogy Magyarország tudatosan fontolta meg a francia minta követését, de annak eltérő, a hazai hagyományokhoz igazodó módosítását is. Az említett 5. § ugyanis tartalmaz egy másik nagyon fontos jogtételt is. Kijelenti, hogy az ügyészség a bíróságtól független. Ez egészen szokatlan az európai minta-követő rendszerekben, és világos eltérés a magisztrátusi modelltől. Annak tulajdonképpen az ellentéte. Nem az igazságszolgáltatás, a bírói kar – és az ahhoz tartozó ügyészek – egységességét, integrált működését, hanem éppen a különállásukat rendeli el. Persze nem teljesen és nem drámaian. A törvény ugyanis jó néhány helyen a bírói jogálláshoz igazítja az ügyészi jogállást. Esetenként kifejezetten utal a bírói törvény rendelkezéseire.

Azt látjuk tehát, hogy nem egységes, integrált, hanem különálló, de harmonizált bírói és ügyészi rendszer alakult ki a kiegyezést követően. Ez a megoldás 1871-ben jött létre, de valószínűleg nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a kérdés már két évvel korábban, 1869-ben eldőlt. A bírói hatalomról szóló törvény ugyanis egyáltalán nem ejt szót ügyészségről. Annak ellenére nem, hogy a napóleoni rendszer ekkor már jól ismert volt. Az osztrák birodalomban 1850. augusztus 7-étől működött a *Generalprocuratur beim Obersten Gerichts- und Cassationshof*, a Legfelsőbb Bíróság és Semmítőszék melletti Főügyész hivatala, valamint az többi bíróság melletti *Generalprocuratur*-ok rendszere. Mondani sem kell, Magyarországon is működött egészen 1861. kora tavaszáig. Szintén jó okkal feltételezzük, hogy ez az egyik fő oka annak, hogy a kiegyezés után nem az eredeti, integrált, hanem a különálló, de harmonizált változatot vezette be az Országgyűlés. Az 1861. januártól üléselő Országbírói Értekezlet fő törekvése



tudni illik az volt, hogy szűnjön meg Magyarországon osztrák rendszer, így *Generalprokuratur*ok joghatósága is, és a saját alkotmányos bírósági rendszer álljon vissza. Ez meg is történt. Ténylegesen már 1861. áprilistól, törvényesen júliustól.

Ez pedig egy újabb feltételezéshez vezet. Magyarországon nagyon régiek és az alkotmányos rendszerbe nagyon erősen beágyazottak a bírók és a bíróságok. A királyi Kúria bíróságai, a Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla története évszázadokra vezethető vissza. Csak egyetlen, de nem jelentéktelen példát hadd említsek. Az idén 800 éves Aranybulla IX. törvénycikke az országbíró hatóságáról szól. Eszerint: „*Országunk bírója, míg a curián leend, mindeneket ítélhessen és a curián indult pert akárhol elvégezhesse. I. § De mikor az ő jószágában lakik, akkor poroszlót ne bocsásson és a peres feleket meg ne idéztesse*”. A szabály bizonyítéka annak, hogy a Kúria már akkor létezett formális ítélkező helyként. Bizonyítéka annak, hogy – egybevetve az előző, VIII. törvénycikkkel – a király mellett csak a zászlósurak közül kijelölt bírák ítélkezhetek. A nádorispán és helyettese, tiszteletre méltó elődöm, az országbíró. Latin titulusa szerint a *iudex curiae regiae*. Az Aranybulla kiadásakor a Bór-Kalán nembéli Bánk úr, akit Bánk bánként ismerünk. Bizonyítéka annak, hogy már az Aranybulla különbséget tett a bíró hivatala és személye között. A bíró csak a ráruházott hivatal birtokában – elsősorban a Kúrián – gyakorolhatta bírói hatalmát, nem személyes előjogként. Ez volt a törvény, ez volt a jog Magyarországon már 800 éve is. Ilyen organikusan fejlődő alkotmányos háttér mellett valószínűleg nem volt olyan egyszerű a napóleoni divat átvétele, mint a racionális, de gyökértelen nyugati neo-abszolútizmusokban.

Természetesen ismert volt – pontosabban ismertek voltak – Magyarországon az ügyészi hivatalok, amelyek azonban nyomokban sem emlékeztettek a napóleoni rendszerre. Sem a királyi jogügyek igazgatója (*domini nostri regis procurator generalis*), sem utóda, a Szent Korona ügyésze (*fiscalis Sacra Coronae et director causarum regis*), sem a vármegye tisztii ügyésze (*magistratus*) nem a közérdeket saját jogán képviselő tisztviselő volt. Nem saját jogán járt el, és különösen nem a bíróság szervezetéhez tartozó sajátos szereplő volt. Sokkal inkább egyfajta jogtanácsosként szerepe volt, esetenként bíróság előtt is. Erre utal az 1439. évi XXIII. törvénycikk, amely kifejezetten megtiltotta, hogy a bírák közé üljön a jogügyi igazgató.

Azt látjuk tehát, hogy a kiegyezés korában tudatosan és alapos okkal *nem* az integrált francia rendszert vette át Magyarország, hanem az új ügyészi feladatokat a bíróságokkal harmonizált rendszerben felállított ügyészségre bízta.

*Integráció helyett harmonizáció.* Másolás helyett beépítés. Saját alkotmányos hagyományaink lecserélése helyett azok továbbépítése történt.

Azután bekövetkezett a törés. Az 1949. évi bolsevik alkotmány formálisan független ügyészséget hozott létre, amelynek feladata alapvetően nem a bíróságok előtti eljárás volt, hanem a felügyelet. A nyomozásé, a büntetés-végrehajtásé, sőt a bíróságoké és általában mindenkié. Tetszik, nem tetszik, ez a cári prokuratúra szovjet eltorzításának átvételét jelentette. A korábbi alkotmányos továbbépítés helyett a szakítást mindennel.

A rendszerváltást követően elkezdődött az ügyészség visszatérése saját alkotmányos hagyományainkhoz, de nagyon lassan. A büntetőeljárásokban ugyan hamar visszaállt a módosított, nem integrált, de harmonizált ügyészi szerep. A függetlenség is valódi tartalmat kapott, de emellett még nagyon sokáig együtt éltünk a felügyelet-orientált rendszerrel. Lassú jogalkotás, illetve az Alkotmánybíróság lépésről lépésre szűkítő döntései igyekeztek ezt a jogállamban szokásos formára alakítani. Az áttörést az Alaptörvény, majd annak negyedik módosítása hozta. Világossá tette, hogy *a legfőbb ügyész és az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködője* (29. cikk (1) bekezdés). Ez a kijelentés nem egy egyszerű deklaráció, hanem komoly tartalommal és jogkövetkezményekkel bíró rendelkezés. A hivatkozott szövegben foglalt szavak közül a „közreműködő” kifejezés igényel figyelmet, mert kiemelten fontos jelentést hordoz. „Közreműködő”: vagyis az ügyészség a tágabb értelemben felfogott igazságszolgáltatás része, így egyszerre közelebb is került az igazságszolgáltatáshoz, de egyúttal megőrizte a távolságát a bíróságoktól. Nyugodtan fogalmazhatunk úgy is, hogy ezzel az ügyészi szervezet visszatért a kiegyezés-kori harmonizált modellhez. Ez pedig arra utal, hogy a jól bevált organikus alkotmányos hagyományhoz érdemes ragaszkodni. Két vonatkozásban is.

Tágabb értelemben az integráció helyett harmonizáció az a megoldás, amely újra egy tágabb, közösségben, az Európai Unióban megoldhatja a dilemmát: hogyan vegyük át azt, aminek átvétele elkerülhetetlen? Nem egyszerű integrációval, hanem alaposan átgondolt harmonizációval. Szűkebb értelemben pedig ez az igazságszolgáltatás számára a biztonságos módszer. Ha az integráció helyett a harmonizáció alkalmasnak bizonyult másfél évszázaddal ezelőtt a hatékony és alkotmányos szervezeti, jogállási és jurisdicciós kérdések megválaszolására, akkor talán alkalmas lesz újabb másfél évszázadra is. Ha a rendszerváltozás óta a független ügyészség alkalmas volt a feladatai ellátására, akkor talán további évtizedekre is alkalmas lesz ugyanerre.

Javítani persze mindig lehet egy aktuális struktúrán. Ilyen ötlet számtalan felmerülhet. Csak egyet hadd említsék: a XX. század viharos változásai közben

egy ügyészi szervezet, a Koronaügyészség sajnos szinte elveszett. Így ma a Kúria az egyetlen bíróság Magyarországon, amelynek nincs saját ügyészsége. Persze saját ügyésze van, mert a legfőbb ügyész – akár ügy is, mint a koronaügyész jogutóda – egyéb feladatai mellett a Kúria előtt saját jogán eljárni képes egyetlen ügyész. Ezt erősíti a törvénybe foglalt *amicus curiae* jogosultsága is, amely lehetővé teszi, hogy a Kúria előtt folyó bármely eljárásban kifejtse véleményét. Érdeemes lenne ezt a szerepét, amely markánsan más, mint az ügyészi szervezet vezetőjeként ellátott funkciója, jobban kiemelni. Világossá tenni, hogy a legfőbb ügyész nem csak a saját szervezetéhez tartozik és nemcsak az országé, hanem sajátosan a Kúriáé is.

Persze minden változtatás alapos megfontolást igényel. Ez a megfontoltság is az alkotmányos hagyományaink része. Az átgondolás, a tudományos megalapozás feltételei szerencsére ma hiánytalanul fennállnak. Bővebben, mint korábban bármikor. Az Országos Kriminológiai Intézet ennek régi és természetes bázisa. De bekapcsolódhat ebbe a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Ereky István Közjogi Kutatóközpontja, amelynek volt már az ügyészséget érintő komoly kutatása. És természetesen készen áll a közös gondolkodásra a Kúria Werbőczy István Országbírói Kutatóintézete is. Külön-külön is elvégezhető a feladat, de együtt talán még ígéretesebb lenne. Mert így élünk egymás mellett, így látjuk el feladatainkat közösen, de nem összekeveredve már közel két évszázad óta. Nem integrált, de harmonizált formában.

# IDŐSZERŰSÉG ÉS SZAKMAISÁG AZ ÍTÉLKEZÉSBEN

SENYEI György Barna  
elnök (Országos Bíróság Hivatal)

Az elmúlt három évben a bíróságoknak – ahogyan az egész országnak – olyan eseményekkel kellett szembenéznie, amelyeket eddig csak tanulmányainkból vagy olvasmányainkból ismertünk. 2020 elején indult a koronavírus miatti pandémiás időszak, majd annak lecsengésével háború tört ki a szomszédos országban.

A pandémiás időszakban a magas szakmai színvonalú és időszerű ítélezésnek tulajdonképpen előkérdésévé vált a bíróságok működőképességének fenntartása. Szerencsére a digitális megoldások alkalmazásának kiterjesztésével a bíróságok működése folyamatos volt és talán hozzátehetem, sikerült emberéleteket megóvnunk. A bírósági munkatársak számára széles körben lehetővé vált a bíróságon kívüli munkavégzés, melyhez az informatikai eszközök és alkalmazások biztosítottak voltak. Az ügyfelek pedig az elektronikus iratbetekintő rendszer, illetve a távmeghallgatási rendszer kiterjesztett alkalmazása révén távolról is felkészülhettek a tárgyalásokra, illetve részt vehettek az eljárási cselekményeken.

A pandémia, majd az azt követő háború ráadásul olyan mélyreható gazdasági folyamatoknak a kiindulópontjává vált, melyek egyelőre még pontosan be nem látható hatásokat gyakorolnak a bírósági szervezetre is.

A megoldandó operatív feladatok mellett azonban fontos, hogy ne tévesszük szem elől a fő célt: a bíróságok alkotmányos, magas szakmai színvonalú és időszerű működését.

De mégis hogyan mérhető, illetve mérhető-e egyáltalán az ítélezés színvonala? Ha mérhető, milyen mutatók szerint?

Ezek a kérdések kevésbé praktikusak, könnyen parttalan elméleti vitává alakul bármely ezekkel kapcsolatos eszmecsere. A vége pedig könnyen az lehet, hogy valójában nincs is mit mérni, hagyni kell a független bírókat belátásuk

szerint dolgozni és majd lesz, ami lesz. Ez azonban aligha felelős vezetői magatartás.

Való igaz, hogy nincs két egyforma ügy, nincs két egyforma ügyfél és nincs két egyforma bíró sem. De azt aligha lehet állítani, hogy minden ügy oly mértékben egyedi volna, hogy lehetetlen bármiféle tipizálás.

Az ügyek egyediségének túlhangsúlyozása, a *ius est ars boni et aequi* (a jog a jó és méltányos művészete) elv túlzott exponálása ugyanis sokszor épp a valós teljesítmény ellenőrzésének elkenésére, a szakmai értékelés alóli mentesülésre irányul.

Létezik persze a másik véglet is: a mechanikus statisztikai szemlélet, ami mindenáron tipizálásra törekszik, ott is, ahol annak nincs helye. Ez a megközelítés az egyediségre való figyelem nélkül próbálja mind az ügyeket, mind a bírakat beleerőltetni előre kialakított sémákba.

El kell kerülni, hogy az ítélkezőmunka egyfajta ‘befejezésvadászattá’ váljon – bár ennek során születtek kétségkívül kreatív jogi megoldások: volt olyan bírói döntés, amelyben bombariadó idején valamennyi folyamatban lévő perben megállapításra került az eljárás félbeszakadása, arra hivatkozással, hogy a bíróság működése elháríthatatlan esemény miatt szünetel.

Meg kell találni tehát az egyensúlyi pontot az időszerűség és szakmaiság között. A kérdés viszont még mindig adott: miként mérjük az ítélkezés szakmai színvonalát?

Európai Unió szinten az elmúlt években divatossá vált különféle érületi, elégedettségi felméréseket készíteni. Elhangzott egy konferencián az is, hogy a bírák értékelésébe be kellene vonni az ügyfeleket is.

A bíróság munkájával kapcsolatban ez a fajta módszer kevésbé alkalmazható: ahol ugyanis szükségszerűen van pervesztes és pernyertes fél, illetve a büntető ügyekben a magas váderedményesség mellett a vádlottból gyakran lesz elítélt, aligha lesz minden fél elégedett a bíróság döntésével.

Ha viszont onnan közelítjük meg a kérdést, hogy az ügyfelek milyen arányban fogadják el a bíróságok döntését, akkor talán hitelesebb képet kapunk. A bírósági ügyek legnagyobb hányadát kitevő járásbírói polgári-gazdasági ügyekben hozott döntéseknek ugyanis 93%-a elsőfokon jogerőre emelkedik. Ez azt mutatja, hogy nem csupán a pernyertes, hanem a pervesztes fél is elfogadja a bíróság döntését, azzal szemben nem él jogorvoslattal.

Büntetőügyekben ez az arány értelemszerűen alacsonyabb, lévén ott igen gyakran – kimondva vagy kimondatlanul – a védelem részéről benyújtott jogorvoslat célja valójában a kiszabott szankció enyhítése, illetve az eljárás folyamatban tartása a joghátrány véglegessé válásának ‘elhalasztása’ érdekében.

A szakmaiság másik mutatója a megváltoztatott, illetve hatályon kívül helyezett ügyek arányának vizsgálata lehet. Itt azonban különös körültekintéssel kell vizsgálni: a hatályon kívül helyezési okok között ugyanis előfordulnak olyanok, amelyek esetében bírói hiba hiányában is hatályon kívül helyező döntés meghozatalára kerül sor. Ilyen döntésre kerül sor például, ha a másodfokú eljárás folyamatban léte alatt a terhelt meghal: ekkor a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet hatályon kívül kell, hogy helyezze (az eljárás megszüntetése mellett).

Ezzel együtt is kijelenthető, hogy a hatályon kívül helyezési arány büntető ügyek tekintetében évek óta 3% alatti és polgári-gazdasági ügyek tekintetében is 7-8% körül van.

A megváltoztató határozatok esetében pedig sokszor a másodfokú határozat rendelkező részének megfogalmazásán múlik, hogy a statisztikai évkönyvekbe miként kerül be az adott döntés:

- A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a per főtárgya tekintetében helybenhagyja, a perköltség tekintetében megváltoztatja... – helybenhagyó döntés.
- A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a perköltség tekintetében megváltoztatja, egyebekben helybenhagyja... – megváltoztató döntés.

Büntetőeljárások esetében még egy érdekes és ritkán vizsgált mutató is felmerülhet: a bírói mulasztás miatt elévült büntetőügyek száma. Fontos ugyanis rögzíteni, hogy önmagában a büntethetőség elévülése nem feltétlenül a hatóságok mulasztása miatt következik be. Előfordulhatnak ugyanis olyan eljárásjogi szituációk, amikor a hatóságok jogszerű és szakszerű működése mellett is bekövetkezik a terhelt büntethetőségének az elévülése: ennek tipikus példája, ha a terhelt ismeretlen helyen tartózkodik, azonban a távollétes eljárás törvényi feltételei nem állnak fenn.

Ezen a téren nagyon komoly előrelépés történt a bíróságokon az elmúlt 10 évben: egyrészt az anyagi- és eljárásjogi szabályok változása folytán, illetve a fokozott igazgatási ellenőrzés következtében a 2013. évi 156 bírói szakban elévült ügy 2021. évben 21-re mérséklődött. Másrészt, ami még fontosabb, ebből mindössze 2 db olyan ügy volt, ami bírói mulasztás miatt évült el. Hozzá kell tenni, hogy mindkét elévülés ugyanannál a bíró kollégánál következett be magánvádas ügyekben, fegyelmi felelősségvonásra ugyanakkor nem került sor, ugyanis az érintett bíró lemondott a tisztségéről.

A szakmaiságot követően viszont az időszerűségről is ejtenünk kell néhány szót. Első nyilvános megszólalásaim között szerepelt, hogy szakítani kell a két

éven túli főbiával, azt értve ez alatt, hogy még kivételesen se forduljon az elő, hogy egy bírótársunk hiányos bizonyítással, összecsapott ítélettel törekszik az ügy két éven belüli befejezésére. A jelenlegi ügyérkezési mutatók mellett nincs helye kapkodásnak.

Vannak ugyanis olyan ügyek, illetve ügytípusok, amelyek a bizonyítás terjedelmessége okán óhatatlanul hosszabb időt igényelnek. Ilyen körülmény lehet a felek, illetve a terheltek nagy száma, a kiterjedt szakértői bizonyítás vagy a nemzetközi elemek fokozott jelenléte az adott ügyben.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne kellene a bíróságoknak az ügyek ésszerű időn belül történő elbírálására törekedni, sőt: 2020-ban kiemelt célként határozta meg az OBH a két éven túli peres ügyek számának csökkentését. Ennek az intézkedésnek a hatásai már rövid távon is jól láthatóak: 2020 augusztus végén az országban 7 381 db két éven túli peres ügy volt folyamatban, ez a szám 2022 augusztus végére 4 618 db-ra csökkent – ez 37%-os csökkenést jelent.

Ezen belül kiemelten foglalkozunk az 5 évnél hosszabb ideje folyamatban lévő ügyekkel: 2020 augusztus végén az országban 872 db öt éven túli peres ügy volt folyamatban, ez a szám 2022 augusztus végére 618 db-ra csökkent – ez 30%-os csökkenést jelent.

Csupán a nagyságrendek érzékeltetése végett megemlítem, hogy egy évben a bíróságokra körülbelül 1,2 millió új ügy érkezik, az egyszerre folyamatban lévő ügyek száma pedig meghaladja a 200 ezret.

Ha mindehhez hozzátesszük, hogy az ügyek 86%-a a bíróságra érkezéstől számított egy éven belül – ítéletáblai szinten 6 hónapon belül – befejeződik, akkor talán alappal jelenthető ki, hogy a magyar bíróságok ítélezésének időszerevése alapvetően jó és ráadásul javuló tendenciát mutat.

De nem csak mi mondjuk ezt, hanem ez olvasható ki az Európai Bizottság évente kiadott Igazságügyi Eredménytáblájából is: a rendkívüli jogorvoslatokra is kiterjedően, valamennyi ítélezési szintet egybeszámítva a polgári-gazdasági ítélezés Magyarországon a 4., míg közigazgatási ügyekben a 2. leggyorsabb az Unióban.

Zárásként kiemelem az elhangzottak legfőbb üzenetét: a bíróságok működése során az ésszerű időben való döntéshozatal és a magas szakmai színvonalú ítélezés együttesen fennálló követelmények, nem pedig egymás rovására érvényesülő célok. Ezek szembeállítás helyett a megalapozottság és az időszerevése közötti dinamikus egyensúly kialakítására kell törekedni. Ez mindenkor csak a szakmai hivatásrendek együttműködése mellett valósulhat meg.

# ÜGYÉSZI KONTROLL A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS TÖRVÉNYESSÉGE FELETT

LAJTÁR István

közjogi legfőbb ügyész helyettes (Legfőbb Ügyészség)

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim!*

*Tisztelt Kollégák!*

Az ügyészség feladataira vonatkozó legmagasabb szintű szabályozást Magyarország Alaptörvénye, valamint az ügyészségről szóló sarkalatos törvények tartalmazzák. Ezekből következően az ügyészi szervezet meghatározó tevékenysége – csakúgy, mint másfél évszázaddal ezelőtt -a büntetőjogi feladatok ellátása. Az elmúlt évben a büntető szakági munka az ügyészség másfél milliót meghaladó összes ügyérkezésének több mint háromnegyedét tette ki. Most mégsem erről, hanem a negyedik negyedről, az ügyészség közjogi szakági tevékenységéről szeretnék szólni. Még hozzá annak is egy speciális területéről, a bv. felügyeleti és jogvédelmi szakterületi munkáról, a büntetés-végrehajtás feletti garancia és kontroll rendszer meghatározó eleméről.

Amikor ezen szakterületi munkáról szólnunk, azt is látnunk kell, hogy itt az ügyészség egyik klasszikus feladatáról van szó.

Nem szeretnék jogtörténeti ismeretekre kitérni, de a kerek évforduló kapcsán egy rövid időutazás talán megengedhető. A bv. ügyészi tevékenység ugyanis egyidős magával a szervezettel, annak kezdetei még a XIV. századra nyúlnak vissza. A szent korona ügyésze ugyanis ettől az időtől kezdve került kapcsolatba a büntetés-végrehajtási tevékenységet ellátókkal és azok felügyeletével.

Ezen ügyészi tevékenység szempontjából is meghatározó jelentőséggel bírt az 1871. évi XXXIII. törvénycikk. Ez nemcsak megteremtette hazánkban az első egységes ügyészi szervezetet, de egyúttal a bírósági fogházakat is alárendelte a királyi ügyészeknek. A hazai, központilag irányított büntetés-végrehajtási rendszer kialakulását is innen lehet számítani.



A bv. felügyeleti ügyészi tevékenység súlya és hatásköre az idők folyamán fokozatosan bővült és egyre újabb kihívásokkal szembesült. A szakterület életében mérföldkönek számított, amikor az 1989. évi XXXI. törvény beiktatta az Alkotmány rendelkezései közé, hogy az ügyészség felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett. Ezen ügyészi munka fejlődésében is meghatározó fontossággal bírt a 2000-ben véghezvitt ügyészségi szervezeti, majd a 2003-ban megvalósított működési reform. Innen számítva egyre jobban felerősödött az emberi jogvédelmi szerepkör, ami azóta már a szakterületi ügyészek elnevezésében is tükröződik.

Magyarország Alaptörvénye megerősítette a bv. felügyeleti tevékenység alkotmányos legitimációját. Az új ügyészségi törvény pedig tovább javította a szakterület általi kontroll hatékonyságát. Kilenc éve – az ügyészi szervezeten belüli profiltisztítás eredményeként – ezen felügyeleti munka a közjogi szakág részévé vált.

A történeti háttér után, a jelenhez érve megállapítható, hogy a törvényességi felügyelet magyar modellje az ügyészséget széles körben és erős jogosítványokkal ruhazza fel a kontroll szerep ellátása kapcsán. Ezen munka garanciális jelentőségére az idők során számos komoly ügyészi intézkedés is felhívta a figyelmet. Ilyen volt például, amikor a rendszerváltozás idején a letartóztatás rendőrségi fogdáiban történő végrehajtásának kontrolja a szakterület feladatává vált. Az ügyészség ebben az időben számos olyan fogdát záratott be, amelyek huzamosabb emberi tartózkodásra alkalmatlan volt.

A bv. intézetek tekintetében alkalmazott intézkedések is számtalan esetben biztosították a fogvatartottak jogvédelmét, a törvénysértés megelőzését, vagy megszüntetését.

Komoly kihívás elé állította a szakterületet az előállító helységek és az idegenrendészeti elhelyezések törvényességi kontrollja is.

Alapvető jelentőséggel bír továbbá bv. bírói eljárásban való részvétel. Ennek során az ügyészek indítványtételi és jogorvoslati joguk gyakorlásával folyamatosan segítik az egységes joggyakorlat biztosítását.

A jogszabályi háttér változása a bv. felügyeleti ügyészi tevékenység szempontjából is meghatározó. E téren is kiemelkedő jelentőségű, hogy 7 éve lépett hatályba Magyarország új büntetés-végrehajtási kódexe és annak számos végrehajtási rendelete. A törvény fontos eleme a bíróság és az ügyész büntetés végrehajtási feladatainak korszerű meghatározása.

A Kódex legjelentősebb újításai a szabadságvesztés végrehajtása körében jelentek meg. Az ügyészi kontrol szempontjából ez azért is különösen fontos, mert annak fókuszában is ez a szankció áll.

A szabadságvesztés végrehajtása, a bánásmód és az elhelyezés kérdése.

Köztudott, hogy a törvényes bánásmód a jogállami végrehajtás egyik sarokpontja. Ennek az éremnek azonban – amint arra Vókó professzor is többször rámutatott – két oldala van. Egyrésztől, amennyiben a gyakorlati végrehajtás a jogalkotó által elvárnál kevesebb, az annulálja a törvényt. Ezért is hangsúlyozni kell, hogy amikor humánus végrehajtásról beszélünk, ez alatt nem liberális, megengedő végrehajtást értünk. Minden nemű jogszabálysértő engedékenység, a szabályok megszegésének elnézése, betartásuk megkövetelésének mellőzése teljességgel elfogadhatatlan. Legyen szó csupán kisebb szabályszegésről, vagy akár a korrupciót is magában foglaló tiltott összefonódásról. Így például nincsenek és nem is lehetnek VIP zárkák és körletek. Az is megengedhetetlen lenne, ha valaki csak azért részesülne eltérő elbánásban vagy elhelyezésben, mert olyan celebritás, akire jelentős média figyelem irányul. Másfelől azonban – és ez az érem másik oldala - amennyiben túllépnek a jogszabályok határán, ha figyelmen kívül hagyják a bánásmóddal kapcsolatos normákat, az szintén a törvényesség megsértését eredményezi. A végrehajtás során ezért minden fizikai és verbális erőszak teljességgel elfogadhatatlan. A kényszerítő eszköz jogszerűtlen alkalmazásától kezdve a „csendőr pertuig” bezárólag.

A bánásmód törvényessége azonban nem egyszerűsíthető le a fogvatartottakkal való érintkezési normákra. A tágabb értelemben vett törvényes bánásmód szerves részét képezi a megfelelő elhelyezési és ellátási követelmények betartása is. Az elhelyezés kérdése a XXI. század jogállami büntetés végrehajtásának egyik leginkább kritikus pontja, mondhatnám Achilles-sarka. Olyan érzékeny terület, amellyel összefüggésben számos nemzetközi iránymutatás és ajánlás ismert. Ezek – több alkotmánybíróági határozattal együtt - hangsúlyozzák, hogy a túlszűfoltóság embertelen, megalázó bánásmódnak minősül. Nos, ezen elvárásoknak való megfelelés a hazai büntetés-végrehajtás számára is igen komoly kihívást jelentett, és jelent a mai napig is. Amennyiben nagyon le szeretnénk egyszerűsíteni a helyzetet, azt mondhatnánk, hogy nyolc éve a jogalkotó lényegében két rossz közül választhatott. Vagy nem illeszti be a jogrendbe az egy főre jutó élettér nagyságával kapcsolatos nemzetközileg elvárt normát, - tudva, hogy azt úgysem vagyunk képesek betartani - és akkor Magyarország ezért kerül a nemzetközi szegyenpadra. Vagy megteszi, és így már a belső szabályunk megsértése miatt is vállalunk kell a jogi és pénzügyi konzekvenciákat. Mint ismert, ez utóbbi történt.

Ennek alapján az elhelyezhető létszámot ma már úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és közös elhelyezés esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson. Ezzel a döntéssel egy hosszú

– számos nemzetközi marasztalást, hazai kompenzációs kártalanítási eljárást és férőhelybővítést tartalmazó – folyamat vette kezdetét. Ennek részletes elemzésére – területi okokból – most nem térek ki. Annyit azért kiemelnék, hogy a kártalanítás kapcsán csaknem 9 milliárd forint kifizetésére került sor.

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kompenzáció – melynek szabályai a közelmúltban jelentősen módosultak – azonban csak egy eleme volt az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához benyújtott cselekvési tervnek. A legfontosabb elem az új börtönök építése és a meglévők bővítése volt. A komoly erőfeszítések árán végrehajtott férőhelybővítési projekt végül 2020. év derekán ért célba úgy, hogy közben a büntetés–végrehajtás jelentős szerepet vállalt a Pandémia elleni védekezésből is.

A börtönépítés eredményeként két éve a hazai büntetés végrehajtás életében új időszámítás kezdődött, az átlagos telítettség 100% alá csökkent. Tíz új épület átadásával közel háromezer többlet férőhely létesült, ezáltal a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló alapterület összesen csaknem harmincezer négyzetméterrel bővült. Ez ma országosan csaknem 19 ezer főre méretezett befogadóképesség mellett 99%-os átlagos telítettséget jelent. Szükséges azonban megjegyezni, hogy természetesen nem elég a telítettséget 100% alá vinni, hanem tartósan ott is kell tartani. Ezért is elengedhetetlen az elhelyezési paraméterek folyamatos monitorizálása és a szükséges további intézkedések időben történő megtétele. Ennek kapcsán egy – részben értékválasztáson alapuló – kérdésre is választ kell adni.

Milyen okra vezethető vissza a bv. intézetek telítettsége, illetve a zsúfoltság miként orvosolható?

A telítettség emelkedését egyesek a fogvatartotti ráta növekedésével hozzák összefüggésbe, annak alakulását pedig a megváltozott bűnözési mutatók közvetlen eredményének tekintik. Ez azonban a legjobb esetben is csak leegyszerűsítő magyarázat.

Vegyük először a fogvatartotti ráta és a telítettség összefüggését. Fogvatartotti ráta alatt a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak számát értjük. Az országokat öt csoportba sorolva beszélhetünk alacsony, átlagos, magas, különösen magas és extrémnek minősíthető rátájú országokról. Kizárólag a két végpontot vizsgálva az látható, hogy amíg az alacsony fogvatartotti rátával rendelkező Skandináv államok esetén a börtönnépességi mutató 80-ig terjed, addig az extrémnek minősülő Oroszország és Fehéroroszország tekintetében már eléri a 450-et. Csupán a teljesség végett jegyzem meg, hogy az USA-ban a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak száma a 700-at is meghaladja. Ez egyes kutatások szerint azt jelenti, hogy a világ minden negyedik börtönlakója az Egyesült Államokban

tölti büntetését. Magyarország a 170-180 körüli rátájával hosszabb ideje a középmezőnyben helyezkedik el, tehát a kiemelkedően magas rátájú országok alsó csoportjában foglal helyet.

Megítélésem szerint azonban nem ez a legnagyobb probléma. A magas fogvatartotti ráta ugyanis önmagában még nem feltétlenül eredményez zsúfoltságot. Amennyiben ugyanis magas ráta mellett is megfelelő számú és méretű férőhely áll rendelkezésre az adott országban, akkor sem fog érdemben nőni a telítettség, ha lakosság arányosan többen kerülnek bv. intézetbe. Ezért fordulhatott elő, hogy egyes országokban a mienkénél nagyobb ráta ellenére is kisebb volt a zsúfoltság.

Ami pedig a bűnözési mutatók és a börtönzsúfoltság kapcsolatát illeti e körben sem állapítható meg közvetlen összefüggés. Magyarországon ugyanis az elmúlt években folyamatosan csökkent a regisztrált bűncselekmények száma, ennek azonban nem volt a telítettséget érdemben befolyásoló hatása. Amíg húsz éve még 600 ezer bűncselekmény vált ismertté, addig az elmúlt évben a regisztrált bűncselekmények száma a 160 ezret sem érte el. Konzisztens összefüggés tehát e téren sem látható.

Ismert álláspont szerint – amivel magam is egyetértek -a fogvatartotti létszám emelkedésének oka alapvetően a büntetőjog alkotójában és alkalmazójában kereshető. A rendszerváltozás óta eltelt több mint három évtized alatt a bűnözésre eltérő irányú kriminálpolitikai válaszok születtek.

Liberális enyhítő és konzervatív szigorító megközelítések váltották egymást, ami a bűnözés elleni küzdelem kapcsán egyfajta ingamozgást eredményezett. Ezek értelemszerűen az intézetek telítettségének orvoslására is eltérő terápiát javasoltak. A bűnügyi tudomány liberális képviselői a rendet képviselő jogalkotói szigorú, a biztonságot preferáló büntetőpolitikát teszik felelőssé a zsúfoltság problémájáért. Azt a szerintük öncélúvá váló biztonsági felfogást, ami úgymond veszélyesen összekapcsolódik a prevenció iránti társadalmi igénnyel. Olvasatukban a jelenlegi szabályozás a büntető populizmus szellemi terméke, ami a devianciára leegyszerűsítő és gyors sikereket ígérő módon reagál. Felfogásuk szerint az ilyen problémakezelés kimerül a szimbolikus jellegű büntetőjogi szankció előírásában. Azt hangsúlyozzák, hogy a jogalkotó a represszív jellegű szankciók kiterjesztésével növeli a telítettséget, ami rendszerszintű jogsértéseket okozva Magyarország strassbourgi elítéléséhez vezet. Álláspontjuk szerint a börtönépítés is csak pótcselekvés. Annak elismerése, hogy az állam – amely úgymond letért a felvilágosult kriminálpolitika útjáról – nem képes valódi választ adni a társadalmi kihívásokra. Végso konklúziójuk szerint, ez nem más, mint a demokrácia deficit jogalkotásban történő megjelenése. Ezen

szakértők ajánlata egyszerű: engedékeny jog „plusz” enyhe büntetés kiszabás „egyenlő” csökkenő telítettség.

Nos, ezen megközelítéssel a magam részéről a legkevésbé sem tudok egyetérteni, azt a leghatározottabban elutasítom. Magyarország Alaptörvénye hitet tesz amellett, hogy a polgároknak és az államnak egyik meghatározó fontosságú célja a rend és a biztonság kiteljesedése. A biztonság kapcsán pedig nem az állam által a közösségre ráerőltetett mesterséges álproblémáról van szó, éppen ellenkezőleg, egy - ténybeli alapon nyugvó - valós társadalmi igény állam általi felismeréséről. Hatályos Büntető Törvényünk ezért is a tettarányos büntetőjogi szemléletet követő, az állampolgárok biztonságérzetét szem előtt tartó, a következetes szigor talaján álló kódex. A jogállami büntetőjog erózióját pedig nem a biztonság erősítése, sokkal inkább az azt fenyegető veszély relativizálása okozhatja. Az eddig elmondottakból számomra az következik, hogy a mindenkori börtönnépeség nagysága elsősorban anyagi jellegű probléma, melynek lényege leginkább nem a szám nagyságában, hanem a börtönök zsúfoltságában gyökerezik. Az aktuális zsúfoltságot pedig a norma szerinti férőhelyek alacsony száma okozza. Ennek a leghatékonyabb – de kétségkívül egyúttal a legdrágább – ellenszere a börtönépítésben kereshető, nem pedig a büntetőpolitika megváltoztatásában.

Egy évvel ezelőtt még arra bízattam volna a döntéshozót, hogy az eddigi úton haladjon tovább. Most azonban kénytelen vagyok azt mondani, hogy a további férőhelybővítésnek – a háborús gazdasági recesszió és az uniós pénzmegevonás árnyékában – egyelőre aligha lehet realitása. A telítettség kapcsán két éve elért „kegyelmi állapot” fenntartása ugyanakkor mára a Bv. szervezet számára láthatóan egyre nehezebben kezelhető kihívást jelent. Ezért könnyen lehet, hogy a jogalkotó ismét választásra kényszerül.

Az ügyészség 2020. évi tevékenységéről szóló legfőbb ügyészi beszámoló – amely az ügyészség honlapján is olvasható - külön pontban részletezi a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti ügyészi felügyelet tapasztalatait. Külön is kitér arra, hogy a férőhelybővítés megvalósulását követően a főügyészségek átfogó vizsgálatot végeztek. Ezek megállapították, hogy az elhelyezési körülmények mindenhol javultak a korábbi állapotokhoz képest. A jogszabályi rendelkezéseknek nem megfelelő életter egyébként az elmúlt évben is csak kivételesen fordult elő. Az elkülönítési szabályokat azonban már tavaly sem mindig sikerül betartani.

A tisztánlátás érdekében hangsúlyozni szükséges, hogy az ügyészségnek eddig sem voltak és a jövőben sem lehetnek eszközei a bv. intézetek telítettségének csökkentésére. Így nyilván nem avatkozhat be a végrehajtás menetébe. Nem tilthatja meg a zsúfoltság további növelését eredményező újabb befogadásokat, vagy nem szólhat bele a fogvatartotti létszám egyes intézetek közötti átrendezésébe sem. Ez a büntetés végrehajtás feladata és felelőssége, amit az ügyész nem vállalhat át. A hatáskörébe tartozó szükséges intézkedést azonban minden körülmények között megteszi.

A büntetés-végrehajtás törvényessége feletti kontroll múltja, továbbá kiteljesedő jelene alapján bízva állítható, hogy a felügyelet ellátó ügyészek a jövőben is hatékonyan segítik a törvényesség érvényesülését legjobb tudásuk szerint, a köz érdekében eljárva.



# A KÚRIA ÉS A LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG – EGYÜTT A JOGEGYSÉGÉRT

CSÁK Zsolt

a Kúria büntető kollégiumának vezetője

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm a megtisztelő felkérést és a lehetőséget, hogy a 150 éves ügyészség tiszteletére rendezett konferencián tolmácsolhatom a Kúria Büntető Kollégiumának üdvözlétét és az ügyészséggel kapcsolatos álláspontját.

Nagyon jól tudom, hogy előadásom témáját akár az egyetem, akár az ügyészség illusztris tagjai közül sokan nálam alaposabban és vonzóbban merítették volna ki, de miután ilyen irányú előterjesztésem meghallgatásra nem talált, a reám annyira megtisztelő megbízatás elől kitérni nem volt módom.

## **1. Bevezető gondolatok – az igazságszolgáltatási szervek egymásra utaltsága**

Meggyőződésem, hogy az ügyészség kiválóan teljesített, a jogegységet minden szempontból előmozdító 150 évet tudhat maga mögött, Finkey szavaival élve „közmeignyugvásra gyökerezett meg nálunk ez a szervezet”.

Magam teljes mértékben egyetértek Finkey Ferencsel, aki az ügyészi függetlenségről 1936-ban írt tanulmányában kijelentette: „A királyi ügyészség ebben a modern alakjában kétségtelenül a büntetőeljárás sikerének, az anyagi igazság megvalósításának és ezzel a társadalmi rend és az egyéni szabadság oltalmának egyik legfontosabb szerve lett. Hathatósan hozzájárult büntető igazságszolgáltatásunk színvonalának legmagasabbra emeléséhez. A bíróságok buzgó segítőtársa és ezért igyekszik megkönnyíteni a bíróság nehéz munkáját, előkészíteni, lehetővé tenni a valóban igazságos ítélet meghozatalát.”



A régi, filmbeli kupléból tudhatjuk: „egyedül nem megy.” Sem a Kúria a Legfőbb Ügyészség nélkül, sem a Legfőbb Ügyészség a Kúria nélkül nem tudná ellátni jogegységesítő feladatát. Ez a „szent cél” ezért közös feladat, eredménye pedig részben „társtettségben elkövetett.”

Személyes tapasztalataim szerint a fenti gondolatok Magyarország ügyészségére is azonos érvennyel igazak.

## **2. A Királyi Koronaügyész és a Legfőbb Ügyészség történelmi szerepe a jogegység biztosításában**

A jogegység követelményét az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése rögzíti, kimondva, hogy a Kúria biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét (Finkeyvel mondva a büntető judikatúra vezetője).

Ezen feladatát az ítékezés során akkor teljesíti, ha a közzétett kúriai döntéseiben elfogadott jogértelmezés elvi tartalmát („*ratio decidendi*-t”) az azonos ügyekben követi.<sup>1</sup>

Kérem engedjék meg, hogy a Kúria történelmi hagyományait szem előtt tartva előadásomban többször hivatkozzak nemcsak elődünkre, hanem a nemcsak ügyészként, de a királyi kúria tanácselnökeként is maradandót alkotó Finkey Ferenc örökérvényű gondolataira.

A Kúria a jogegység biztosítása és a judikatúra irányítása körében reá rótt alkotmányos feladatait nem egyedül és nem elszigetelten végzi. Ehhez a tevékenységhez alkotó módon járul hozzá a Legfőbb Ügyészség közvetlen, aktív közreműködése. Olyan feladatot lát el, amelyet más, vádképviselettel feljogosított egyének annak ellenére sem képesek, hogy eljárási törvényünk őket feljogosítja vád emelésére, illetve képviseletére.

Ahogy Finkey 1908-as tankönyvében kihangsúlyozta a vádemelés és képviselet állandó és szakszerű ellátása a polgárok önkényére nem bízható, az államnak gondoskodnia kell a vádnak állandó és hivatásszerű ellátásáról.

Az ügyészség – ahogy Finkey fogalmazta – mellérendeltségi viszonyban áll a bírósággal a közös cél, vagyis az igazság helyes kiszolgáltatása és az anyagi jog gyakorlati alkalmazása érdekében.

A jogegység közös biztosításának perjogi hagyománya Magyarország első kodifikált eljárási törvényén, a Bünvádi Perrendtartáson alapul.

<sup>1</sup> Jpe.I.60.020/2021. [56].

A Bp. 440. §-a ugyanis a koronaügyész jogává tette, hogy bármely büntető bíróságnak jogerős határozata, vagy egyéb intézkedése ellen, mely a törvényt megsértette, a jogegység érdekében közvetlenül a királyi Kúriánál perorvoslati élhetett.

Ezt a törvényi lehetőséget legjobban Finkey fejtette ki azzal, hogy „ilyenkor a koronaügyész az állami közérdek és a szigorú igazság védelmére siet és pótolni, vagy kijavítani törekszik a meggyőződése szerint elkövetett elnézést vagy tévedést.”

A koronaügyész tehát olyan jogerős bírói határozatok vagy intézkedések ellen élhetett a fenti jogorvoslati lehetőséggel, amelyeket a Kúriának nem volt alkalma érdemben felülvizsgálni. Elődeink többször is kijelentették, hogy a törvényi rendelkezés helyes célja nem lehet más, mint a jogegység megóvása e különleges perorvoslat útján.

Emellett azt is megválaszolták, hogy a jogegységi perorvoslat első alapelve a bírói eljárás és ítélkezés törvényi biztosítása. Az eljárás alapja az alsóbb bíróságok nyilvánvaló törvényt sértése, amit hatályában hagyni nem szabad.

Ugyancsak Finkey mutatott rá tankönyvében, hogy „a Bp. lényegében a koronaügyészt a jogegység óre gyanánt kívánta tekinteni”.

A királyi koronaügyész bünvádi perrendtartásból eredő lehetősége és az az alapján kialakult és továbbfejlődött bírói gyakorlat és törvényhozás vezet át minket ahhoz a közös alaptörvényi feladat teljesítéséhez, amely a jogegység modern korban való további biztosításában manifesztálódik.

A továbbiakban két jogintézményt szeretnék kiemelni, amelyek – természetesen az ügyészség egyéb törvényi lehetőségei mellett – hangsúlyosan alkalmasak a jogegység biztosítására. A Kúriának a Legfőbb Ügyészséggel folytatott közös együtt munkálkodása főként a jogegységi határozatok és a jogorvoslat a törvényesség érdekében elnevezésű rendkívüli jogorvoslat által mutatható be.

### **3. Büntető jogegységi határozatok**

2018-tól vizsgáltam meg a Legfőbb Ügyész által előterjesztett jogegységi indítványokat 2022. szeptemberéig. 13 esetben került sor az eljárás megindítására. Az indítványok közül a Kúria kilencet fogadott el, és mindösszesen négy esetben döntött úgy, hogy nem szükséges jogegységi határozatot hozni.

Hatályos törvényeink szerint jogegységi eljárásnak van helye, ha az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében jogegységi határozat meghozatala, korábban meghozott jogegységi határozat megváltoztatása, vagy hatályon kívül

helyezése szükséges, illetve a Kúria valamelyik ítélkező tanácsa jogkérdésben el kíván térni a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától.

A jogegységi eljárás indítványozói között a törvény külön nevesíti a legfőbb ügyészt, aki – miként a fenti számadatokból láthattuk – érdemben élt is a törvény adta lehetőségekkel.

Engedjék meg, hogy a közös gondolkodás eredményeként meghozott határozatok közül kiemeljek néhány, a joggyakorlatot jellemző módon befolyásoló határozatot.

### 3.1. 1/2021.BJE határozat

A felülvizsgálati eljárásokat lényegesen befolyásoló módon döntött arról a Kúria – a legfőbb ügyész indítványának megfelelően –, hogy az eljárási szabálysértés miatt előterjesztett felülvizsgálati indítványnak nincs iránya, vagyis nem tekinthető sem a terhelt terhére, sem a javára szólónak.

A legfőbb ügyész indítványában rámutatott arra, hogy a Be. nem határozza meg mi tekinthető a terhelt terhére irányuló felülvizsgálati indítványnak. A súlyosítási tilalommal kapcsolatban rögzített korlátokra tekintettel a fellebbezés és a felülvizsgálati indítvány jogi természete között a terhelt terhére való irányultság szempontjából nincs különbség, ezért az a felsorolás, amely meghatározza, hogy mit kell a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek tekinteni, irányadó a felülvizsgálati indítvány irányának megítélésénél is.

Ezt az álláspontot a Kúria is osztotta, s az indítvánnyal egyező határozatot hozott. Kétségtelen, hogy számos ellenérv terjeszthető elő a fenti gondolkodással szemben. Ilyennek tekinthető, ha az elsőfokú bíróság a tárgyalás és a bizonyítás érdemi lefolytatását követően ügydöntő határozatában szünteti meg az eljárást, például elévülés, mint büntethetőséget megszüntető ok folytán. A másodfokú bíróság pedig az ügyészi fellebbezést követően érdemi felülbírálatot elvégezve a megtámadott határozatot helyben hagyja. A felülvizsgálati okok között az úgynevezett feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértések között megtalálható, a fentiek orvoslására szolgáló semmisségi okra alapított felülvizsgálat esetén a terhelt ugyan nehezen fogja úgy érezni, hogy az indítványt nem a terhére terjesztették elő – hiszen annak bevallott célja a bűnösség megállapítása a megismételt eljárásban -, azonban a legfontosabb szempont mégiscsak az, hogy a semmisségi okok esetén irányultság nem állapítható meg.

### 3.2. 1/2020.BJE határozat

Ugyancsak a felülvizsgálattal volt kapcsolatos a legfőbb ügyész indítványa, amelynek alapján a Kúria megállapította, hogy a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát követően felülvizsgálati eljárásban elrendelt hatályon kívül helyezés esetén az elévülést vizsgálni kell, és a büntethetőség elévülésének megállapíthatósága esetén annak jogkövetkezményét le kell vonni.

A legfőbb ügyész indítványában rámutatott arra, hogy ilyen esetben az alkalmazandó anyagi jogi törvényben meghatározott, az elévülés félbeszakítását, vagy nyugvását eredményező körülmények vehetők figyelembe. Erre figyelemmel pedig a büntethetőséget megszünetítő elévülési idő számítása során a jogerős marasztaló határozat kihirdetése és utóbb történő hatályon kívül helyezése közötti időszak figyelmen kívül hagyására nincs törvényes lehetőség.

### 3.3. 2/2019.BJE határozat

Végezetül – bár fájó szívvel – arra a jogegységi határozatra kell utalni, amely az összbüntetési eljárás során alkalmazandó büntető törvény meghatározásáról rendelkezett.

A legfőbb ügyész a Kúria teljes egyetértésével mutatott rá arra, hogy az évtizedeken keresztül alkalmazott bírósági gyakorlatot kell irányadónak tekinteni, aminek lényege, hogy az összbüntetési szabályok változása esetén az összbüntetésbe foglalás lehetőségének megnyílásakor hatályos büntető törvényt kell alkalmazni, ami nem pusztán a határozat jogerőre emelkedését, hanem annak végrehajthatóvá válását is jelenti.

A Kúria határozatát az indítvánnyal egyezően hozta meg, azonban legnagyobb sajnálatunkra a határozatot az Alkotmánybíróság megsemmisítette.

A teljesség igénye nélkül a fenti határozatokat szerettem volna kiemelni.

## 4. Jogorvoslat a törvényesség érdekében

A törvényi szabályozás egyszerű: a legfőbb ügyész akkor élhet e rendkívüli jogorvoslat lehetőségével, ha a bíróság jogerős ügydöntő határozatát, vagy végleges, nem ügydöntő végzését törvénysértőnek találja.

A jogintézmény lényegét a Kúria az EBH2019.B.22. számú határozatában fogalmazta meg: A szabályozás, a jogintézmény jogépségi célt szolgál; vagyis

azt, hogy a jogerő (avagy a véglegesség) bekövetkezte, tehát fellebbezés, illetve más törvényi lehetőség hiányában se maradjon megválaszolatlanul a legfőbb ügyész törvényességi aggálya.

A legfőbb ügyész tehát jogot alkalmaz amikor a Kúriát megszólítja, s a Kúria ugyanezzel az eszközzel él, amikor válaszol. A Kúria határozata ugyan konkrét kötelezettséget senkire sem ró, de iránymutatásul szolgál az alsóbb bíróságok számára. A határozat elvi érveléssel mutat rá arra, hogy a legfőbb ügyész által igénybe vehető kivételes rendkívüli jogorvoslat elbírálása és a jogértelmezés a rendes bíróságok jogalkalmazásának egységét szolgálja, amelynek eleget tenni a Kúria Alaptörvény szerinti kötelezettsége.

Ezen rendkívüli jogorvoslati eljárást 2017-től kezdődően tekintettem át, és megállapítottam, hogy a legfőbb ügyész összesen 67 indítványt terjesztett elő ezen időszakban. Ebből a Kúria nyolcat utasított el, egy esetben pedig megszüntette az eljárást.

A rendkívüli perorvoslat jogegységet biztosító hatását az alábbi döntésekkel szeretném alátámasztani

#### 4.1. Bt.II.688/2019/5.

Az új Be. hatálybalépését követően a kezdeti nehézségek körébe volt sorolható az előkészítő ülésen tett beismerés alapján indítványozott, illetve kiszabott joghátrány kérdése.

A legfőbb ügyész indítványára ezért a Kúria megállapította, hogy a hátrányosabb (súlyosabb) büntetés tilalmának megsértését jelenti, ha a bíróság az előkészítő ülésen hozott jogerős ítéletében az ügyészi indítványhoz képest a járművezetéstől eltiltás tartamát hosszabb időben állapítja meg, és ezt a tilalmat nem oldja fel az sem, ha ugyanakkor az indítványhoz képest a pénzbüntetés napi tételeinek számát kisebb mértékben állapította meg.

Ezen döntés azután irányadóvá vált a bírói gyakorlatra és valamennyi joghátrány esetében érvényesült a legfőbb ügyész által előterjesztett azon álláspont, hogy az előkészítő ülésen a beismerés elfogadása esetén a bíróság nem szabhat ki hátrányosabb (illetve ma már súlyosabb) büntetést, illetve nem alkalmazhat hátrányosabb (illetve súlyosabb) intézkedést, mint amelyet a vádirat, illetve az ügyészi indítvány tartalmaz.

#### 4.2. Bt.II.1.399/2020/7. (BH2021. 160.)

Az előkészítő ülésel kapcsolatban egy másik határozatban a Kúria arra mutatott rá, hogy a terhelt beismerő nyilatkozatának elfogadását nem zárja ki önmagában az, ha a terhelt beszámítási képessége – tisztázottan – korlátozott. Ilyen esetben fokozott gonddal kell vizsgálni, hogy a terhelt – ezen állapotára is figyelemmel – beismerésének természetét és jogkövetkezményeit a konkrét cselekmény vonatkozásában megértette-e.

Ezzel szemben ugyanakkor a terhelt beszámítása iránti ésszerű kétely a beismerés elfogadásával kapcsolatban bizonytalanságot jelent, amely kizárja a beismerés elfogadást, és a tárgyalás kitűzése indokolt. (Ez a döntés ellentétes volt a Legfőbb Ügyészség álláspontjával).

### 5. Az együttműködés egyéb formái

A Kúria és a Legfőbb Ügyészség között – természetesen – nem csak az anyagi és az eljárási törvények által meghatározott hivatalos eljárások keretében folyt és folyik az együttműködés.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a mai konferencia.

Ezen a helyen említtem meg az együttműködés legújabb formáját. Lehetőség nyílt a Legfőbb Ügyészség számára, hogy részt vegyen a jogegységi panasz eljárásokban függetlenül az indítvány jogági jellegétől.

Nem csak a büntető, hanem a polgári és közigazgatási területet érintő jogegységi panaszok alapján indult eljárásokban is mód van a részvételre.

A Kúria ezért valamennyi ügyben – az ügy tárgyától függetlenül – megküldi az indítványt a Legfőbb Ügyészségre.

Így a Legfőbb Ügyészségnek is lehetősége van az álláspontja kifejtésére, a Kúriának pedig a lényegében *amicus curiae*-ként előterjesztett észrevételek, ügyészségi vélemények figyelembevételére.<sup>2</sup>

Az egységes ítélkezési gyakorlat előzetes biztosítékát szolgálja az Igazságügyi Minisztériumban rendszeresen tartott egyeztetés egyes, fontos, az igazságszolgáltatás egészét érintő jogszabály-tervezet esetén. Az egyéb szervezetek mellett a Kúria és a Legfőbb ügyészség képviselői is rendre részt vesznek a megbeszéléseken.

<sup>2</sup> Az intézményről ld. még: GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Az *amicus curiae* fogalom fejlődése az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Magyar Jog*, 2012/2, 114–118.

Ez lehetőséget biztosít a két legfőbb igazságszolgáltatási fórum jogszabálytervezetekkel kapcsolatos előzetes álláspontjának kölcsönös megismerésére, és – lehetőség szerint – a vélemények egyeztetésére, közös álláspont kialakítására.

Tapasztalatom szerint rendkívül ritkán fordult elő az álláspontok különbözősége.

A szakmai együttműködés másik fontos területe a Büntető Kollégiumvezetők Országos Értekezlete. A legfőbb Ügyészség képviselője minden alkalommal részt vett ezeken a rendezvényeken és a felmerült kérdésekben tolmácsolta az ügyészség álláspontját.

A mindennapi jogalkalmazás során számos olyan az anyagi és eljárási jogot érintő kérdés, probléma merül fel, amely nem feltétlenül igényli jogegységi határozat vagy kollégiumi vélemény megalkotását.

Az országos gyakorlat megismerése, az ügyészségi álláspontok ismerete viszont eszköze lehet a két szervezet jogegység érdekében folytatott tevékenységének.

Sajnálatos módon és a Kúriától független körülmények összzejátszása folytán 2022-ben ez részvétel elmaradt. Mindent meg fogunk tenni annak érdekében, hogy jövőre a megszokott és bevált gyakorlat helyreálljon.

Ugyancsak az együttműködés színtere a kúriai joggyakorlat-elemzés. Ezekben a Legfőbb Ügyészség mindig meghívott, aktív résztvevő. Személyes tapasztalatom, hogy a Legfőbb Ügyészség szinte minden esetben kiváló összefoglalókkal, ügyészségi vizsgálati anyagokkal segítette a csoportok munkáját.

Indokolt a Kúria Büntető Kollégiumának üléseire is utalni, amelyeken minden esetben, ha szakmailag fontos döntés meghozatalára kerül sor, a Legfőbb Ügyészség képviselője meghívottként, tanácskozási joggal vesz részt, és tolmácsolja az adott kérdéssel kapcsolatos ügyészségi álláspontot.

## 6. Záró gondolatok

Végül szükségesnek tartom kiemelni, hogy akár a Bűnvádi perrendtartás idejéből ismert jogegységi perorvoslat, akár hatályos büntetőeljárás törvényünk említett eljárásai nem csupán az adott törvénysértés folytán keletkezett hiba bírói gyakorlatból való kiküszöbölését szolgálták és szolgálják, hanem az igazságszolgáltatás egyöntetűségének a megóvását is.

Mind a Kúriának, mind a Legfőbb Ügyészségnek törekednie kell a törvények elvi súlyú sérelmének megszüntetésére, mivel anélkül az igazságszolgáltatás tévútra terelődne.

Miként korábban már utaltam rá, ebben a folyamatban a felelősségünk közös. Ahogy Finkey fogalmazott: „ezen eljárások célja, hogy a fellebbviteli bíróságok ítéleteiben ne fordulhasson elő olyan megjegyzés, hogy megfelelő perorvoslat hiányában kellett helyben hagyni a helytelen alsóbb bírói ítéletet.”

A számok által közvetített adatokból láthattuk, hogy a Kúria nem minden indítványnak adott helyt. Ez azonban nem az indítvány értékét minősíti, csupán az eltérő álláspont megjelenítését tükrözi. Nem volt ez másként régebben sem. A királyi Kúria K.4271/1909. számú döntvényével elutasította a koronaügyész által a jogegység érdekében használt perorvoslatot. Rámutatott, hogy magában véve az a körülmény, hogy az alsófokú bíróságok a perben kiderített és a fennforgott bizonyítékok szabad mérlegelésével megállapított tényállás alapján a vádlottnak a vád tárgyává tett bűncselekményben való bűnösségét nem mondották ki, nem szolgálhat elegendő alapul arra, hogy az alsófokú bíróságok ítéletei törvénysértőknek nyilvánítassanak.

Fentiek tükrében elmondható, hogy nemcsak az ügyészi váderedményesség mutatói magasak, ez az arány elmondható a jogegység érdekében előterjesztett legfőbb ügyészi indítványokra is.

Megállapíthatjuk, hogy mind a Kúria, mind a Legfőbb Ügyészség működésének legfőbb vezérelve az anyagi igazság, a társadalom rendje és ezzel az egyéni szabadság oltalma. Ezért az előzőekben tárgyalt jogegységet szolgáló perorvoslatok útján sikerült közösen előbbre vinni a magyar igazságszolgáltatást.





# AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS SAJÁTOSÁGAI AZ ANGOLSZÁSZ JOGRENDszerben

BELOVICS Ervin  
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárások közötti alapvető különbségekre rámutató művek szinte kivétel nélkül a XVII. század Angliájával kezdik az angolszász rendszer bemutatását. Az angolszász büntetőeljárás sajátosságainak interpretálásához elengedhetetlen annak tisztázása, hogy milyen társadalmi együttthatók játszottak determináló szerepet a jogrendszer kialakulásában. Ebben a körben döntő szerepe volt a demokratikus elvek uralkodóvá válásának, majd az azok által létrehozott állami szervek, intézmények megszilárdulásának, a városi polgárság létrejöttének. A folyamatban meghatározó szakasz a kontradiktórius tárgyalás megjelenése, amelynek elfogadottságát segítette az a tény is, hogy a common law ellenállt mind a római jognak, mind a kodifikációnak, azaz megőrizte tradicionális jellegét.

A felségárulás miatt indult Stuart-kori eljárásokban a politika szolgálatába állított ügyészség és a pártatlannak korántsem tekinthető bíróság együttműködése, ártatlan emberek elítélését és kivégzését idézte elő. A XVIII. század végén már egyértelművé vált, hogy a vádlottakat fenyegető súlyos következmények szükségessé teszik a védő igénybevételét az ügyészi túlhatalom kompenzálása érdekében. A XVIII. század végére tehát a kontradiktórius eljárás kizárólagossá vált a jogrendszerben, azonban meg kell jegyezni, hogy csupán egy 1936-ban meghozott törvény alapján lett teljeskörű a védelmi jogosultság. Ezzel egyidejűleg az ügyészség szerepe is nőtt, és egyértelművé vált, hogy a vádlott bűnösségének bizonyítása a vádat terheli, másként fogalmazva a bizonyítási teher átkerült a vádlóra. XIX. század növekvő bűnözése miatt hozták létre a hivatásos rendőrséget, amely Angliában sokáig a vádhatóság feladatkörében is eljárta és csupán 1986-tól, azaz a koronaügyészi szolgálat működésének a

megkezdésétől beszélhetünk arról, hogy az ügyészi funkció teljes egészében elkülönült a nyomozó hatóság tevékenységétől.

Szólnom kell még arról is, hogy bár az angolszász modell őshazája Anglia, azonban a kontradiktórius eljárás egyes elemei előbb realizálódtak az Amerikai Egyesült Államokban, mint Angliában. Így például amíg az angol terheltek számára – amint már említettem – csak 1936-ban vált teljeskörűvé a védelemhez való jog, az Amerikai Egyesült Államokban már a XIX. században lényegesen előrébb tartott ez a folyamat, miként az állami vádképviselés is jóval korábban alakult ki.

A kontinentális Európa jogfejlődése tekintetében ezzel szemben mind a büntető, mind a magánjog területén determináló szerepe volt a római jognak, a római jog által kialakított felfogásoknak, jogintézményeknek. Ugyancsak meghatározó jelentőséggel bírt a jogalkotói kodifikáció, majd Montesquieu nyomán az államhatalmi ágak szétválasztása. A törvényhozói, végrehajtói és igazságszolgáltatási szervek azonban nagyfokú centralizáltsággal, hierarchikus modellben működtek. A XIX. század végére szinte valamennyi európai államban megalkották a modern büntető, illetve polgári törvénykönyveket, és meghatározták az eljárási szabályokat is. A büntető igazságszolgáltatás területén a funkció megosztás elvének megfelelően, elkülönült egymástól az ítélezés, a vád és a védelem. A legalitás és az officialitás elvének uralkodása miatt az eljárás hivatalból indult a sértetti akaratnak kizárólag a magánvadás ügyekben volt jelentősége. A kontradiktóriusság évtizedeken keresztül valójában csak formálisan érvényesült, a tárgyalás ura és irányítója a bíró volt, aki a bizonyítás körében is aktív szerepet játszott. Mindezen jellemzők a XX. század végére karakterüket tekintve enyhültek, a domináns vonások azonban változatlanok maradtak.

Ahhoz, hogy a konkrét jogintézményeket, az eljárási sajátosságokat össze lehessen hasonlítani, elengedhetetlen annak a kérdésnek a tisztázása, hogy az egyes rendszerekben mi képezi a büntetőjogi felelősség eldöntésének alapját.

Jogtörténetileg tehát Európában két modell alakult ki, az egyik az inkvizitórius eljárásból kifejlődő és az európai kontinensen meghonosodó vegyes rendszer, a másik az Angliában egyeduralkodó akkuzatórius eljárás.

A vegyes rendszerben a materiális tehát az anyagi igazság az a fundamentum, amit tisztázni kell.

„A büntetőeljárás célja évezredek óta, amióta és ahol a bűnügyek elintézése jogilag rendezett eljárás alakjában történik, mindig és mindenütt kifejezetten és hangsúlyozottan az igazság keresése és az igazságosság

érvényesítése volt és ma is az. Igazság a tények megállapítására nézve (é)s igazságosság a bűnösség feletti döntés és a büntetés kiszabás tekintetében. [...] Ez az úgynevezett büntetőper igazsága, vagyis az anyagi igazság.”

Az idézet Finkey Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntetőeljárásban című, 1927-ben írt munkájából származik. Finkey szavai jól tükrözik a kontinentális Európa anyagi és perjogászainak a felfogását. Így Gustav Radbruch szerint is, a materiális igazságnak kell képeznie a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságának alapját, vagy amint Thomas Weigend fogalmaz: „Az igazság, amelyet a jogi eljárásban keresünk, a társadalmi kontextustól függő és korántsem abszolút, ám ebből nem következik, hogy az igazság megállapítására irányuló törekvés elhibázott lenne.”

Az akkuzatórius eljárásban keresett igazság ezzel szemben a formális, azaz az alaki igazság. Ennek oka, hogy az angolszász rendszer a felvilágosodás eszmerendszeréből fakadó szkepszisre építve megkérdőjelezte az igazság korrespondenciaelméletét, ehelyett a felek érveinek számbavételével és ütköztetésével akar eljutni a konfliktus rendezéséhez. Másként fogalmazva a *common law* bírója a felek igazságát kívánja felderíteni és megállapítani. Tehát a vegyes rendszerben azt kell kideríteni, hogy egy múltbeli idősíkbán mi történt, azaz az igazságot, míg az akkuzatórius eljárásban azt kell eldönteni, hogy kinek van igaza, a terhelt bűnösségét állító vádlónak vagy az ezt el nem fogadó védelemnek. Természetesen az utóbbi rendszerben is az esetek egy részében az alaki igazság megegyezik az anyagi igazsággal, de nem ez az alapkövetelmény, hanem a jogvita eldöntése, vagyis a jogszolgáltatás.

Mindennek determináló szerepe van az adott eljárási rendszer tekintetében, illetve az egyes jogintézmények egymáshoz való viszonya szempontjából. Erre figyelemmel mind a két modell létrehozta a saját karakterének megfelelő téziseket.

## 1. Jogszolgáltatás kontra igazságszolgáltatás

Az angolszász büntető eljárás célja, olyan döntés meghozatala, ami az egyes ügyek körülményeihez leginkább képes alkalmazkodni. A döntés bizonyossága fontos, de nem determináló jellegű érték. Ezzel szemben a kontinentális rendszerben a döntéshozatalban való bizonyosságra törekvés mindent megelőz, amit

semmiképpen nem lehet feláldozni az egyéni körülményekhez való alkalmazkodás oltárán.

Alaptétel az angolszász rendszerben, hogy a jog a felekre bízva álláspontjuk igazolását, vagyis hogy azt bizonyítsák, amit jónak látnak, de hogy mindez miképpen történjék, azt rendkívül szigorú bizonyítási szabályok határozzák meg, amelyek betartatása a bíróság feladata. Az is magától értetődő, hogy mind a vád, mind a védelem kizárólag a saját álláspontját igazoló tényeket tárja a bíróság elé feltéve, hogy azt bizonyítani is tudja. Pont a bizonyítási teher miatt kerül nehéz helyzetbe a védelem, ha beszámíthatatlanságra hivatkozik, hiszen annak tényét ez esetben már neki kell bizonyítani. Ugyanígy tartózkodik az ügyész a minősített esettel való vádolástól, ha a minősítő körülmény bizonyítása kétséges. Ezzel szemben a kontinentális rendszerben az igazság megállapításáért felelős bíróság a nyomozás anyagának ismeretében irányíthatja a tárgyalást, és így a bizonyítás terén is aktív lehet. Abban az esetben ugyanis, ha a bíróság ilyen jogosultsággal nem rendelkezik az igazság megállapításának a követelménye teljesíthetetlen.

## 2. Angolszász illetve kontinentális ügyészség

Angliában a bíróságok mellett 1879-ig nem működött ügyészség, mert az uralkodó közfelfogás szerint az összeegyeztethetetlennek tűnt a bírói autonómiával. Tehát csupán a XIX. század vége felé született döntés az ügyészi funkciókkal összefüggésben. 1908-tól működött a főállamügyési hivatal, amelynek hatásköre a rendkívül súlyos bűncselekményekre korlátozódott, a közvádloi feladatok nagyobb részét 1986-ig a rendőrség látta el. Tekintettel a rendőrségre háruló jelentős munkateherre, több esetben helyi jogászokat bízta meg a vád képviselésével. A kialakult rendszerrel kapcsolatban csak 1981-ben fogalmazódik meg az első kritikai észrevétel, amely szerint a rendőrség elfoglaltsága miatt nem alkalmas arra, hogy képviselje a közvádat az igazságszolgáltatás rendszerében, miként az is összeegyeztethetetlen a tisztességes eljárás elvével, hogy regionálisan eltérő közvádloi elvek és módszerek érvényesüljenek. Nota bene a rendőrségi, illetve helyi jogászok vádképviselői eredményeként nagyszámú felmentő ítélet született, ami már egyértelműen elérte a társadalom ingerküszöbét is, ennek a folyamatnak az eredménye lett, hogy 1986-tól működni kezdett a koronaügyészi szolgálat. A rendszer finomítására 2000-ben került sor, amely végül is azt eredményezte, hogy a közvádloi funkció az ügyészek kezébe került. Az Amerikai Egyesült Államokban a szövetségi főállamügyésznek alárendelt,

szövetségi államügyészek képviselik a közvédat a szövetségi bíróságokon, rajtuk kívül tevékenykednek a tagállami hatáskör alá tartozó kerületi ügyészek. A szövetségi ügyészeket az Egyesült Államok elnöke nevezi ki négyéves időtartamra. Az angolszász rendszert követő országokban, de elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban a vádemelés kérdésében ugyan az ügyész dönt, de nem terheli vádemelési kötelezettség. A kisebb súlyú bűncselekmények, vagy az első bűnelkövetők vonatkozásában bizonyos feltételek fennállásakor a vádemelést mellőzheti.

A kontinentális Európában mindezekkel szemben a hierarchizált ügyészi szervezetet, – mely általában a kormánynak, kivételesen az Országgyűlésnek alárendelten működik – a legfőbb ügyész vezeti. A feladatköröket illetően eltérő megoldások vannak, általánosságban kijelenthető, hogy az ügyészséget bizonyos jogok megilletik a nyomozó hatóságok felügyeletével kapcsolatban is, de az ügyészség meghatározó jellegű tevékenységi köre a vádemelés és a vád képviselése, és eltekintve az opportunitást lehetővé tevő jogintézményektől, az officialitás elvéből fakadóan az ügyészt vádemelési kötelezettség terheli.

### **3. A jogszabályok mindenhatósága kontra a diszkrecionális jogkör primátusa**

Az angolszász rendszerben sokkal rugalmasabb szabályok érvényesülnek a döntéshozatalban annak érdekében, hogy az ügyek egyedi körülményeihez minél jobban igazodó döntés születhessen, azaz a diszkrecionális jogkör igen széles. A bírák különösen az Amerikai Egyesült Államokban számos olyan jogosítvánnyal rendelkeznek, amelyeket a kontinentális rendszerek csak magasabb szintű ítélkező fórumnak vagy még annak sem biztosítanak. Ilyen például az az eset, amikor egy bíró egy konkrét ügyben alkotmányellenesnek ítélt egy törvényt, ezért azt nem alkalmazza.

A bírákat nem kötik szigorú és részletes anyagi és eljárásjogi normák, a szabályok inkább csak irányelvek, mintsem kógens rendelkezések és ezek a tapasztalatok, valamint a konkrét ügy körülményeinek tükrében módosíthatók.

A kontinentális Európa országaiban mind az anyagi, mind az eljárásjogi normák igen részletesek, tekintettel arra, hogy a jogalkotók arra törekuszenek, hogy minden lehetséges problémát előrevetítsenek. Ehhez jön a bírák merev jogalkalmazói attitűdje.

## 4. Az írásbeliség dominanciája kontra szóbeliség

A kontinentális modellben az akták, az ügyiratok meghatározó szerepet játszanak, mert minden egyes hatósági aktust dokumentálni kell azért, hogy a későbbiek során ellenőrizhető vagy felülvizsgálható legyen. A bíróknak és ügyészeknek a döntéseiket a logika és a dogmatika szabályrendszerének megfelelően részletesen meg kell indokolniuk, az e körben elkövetett hibák a későbbiek során ugyancsak alapul szolgálhatnak a revízióra. Ezzel szemben az angolszász modellben a dokumentáció szinte formális, és a jelentősége csekély. Az ítéletek indokolásai inkább tűnnek irodalmi műnek, ahol a döntéshozó ismerteti véleményét, személyes meggyőződését.

Ezek az elvek egyértelműen kihatnak a két féle rendszer tiszttségviselőinek eltérő szerepfelfogására. A kontinentális modellben a bírák a normatív előírásoknak megfelelően járnak el. Ennek pedig alapfeltétele, hogy birtokában legyenek annak a jogi tudásnak, ami ehhez szükséges. Az angolszász modellben viszont a döntéshozatal az adott probléma megoldására hivatott. A megfelelő képzettség és korábbi gyakorlat csak kevésbé vagy egyáltalán nem bír jelentőséggel, az ideális döntéshozó az, aki a közösség értékei iránt elkötelezett, és akivel szemben nem elvárás a bürokráciában való jártasság vagy akár az igazságszolgáltatásban szerzett korábbi tapasztalat.

Ebből következően a jogi oktatás is jelentősen különbözik. A kontinentális országokban jól strukturált tananyag áll a diákok rendelkezésére, a hangsúly pedig a szabályok megtanulásán, és nem az azok alkalmazásához szükséges gondolkodásmód kialakításán van. Szinte valamennyi kontinentális országban szigorú egyetemi képzési, illetve továbbképzési rendszer kialakítására került sor.

Ezzel szemben az angolszász országok egyetemsein a hangsúly inkább az érveléshez, vitához és problémamegoldáshoz szükséges készségek kialakításán van. Így például Angliában a jogászokat a hagyományoknak megfelelően sokáig kizárólag a gyakorlatban képezték ki. Nincs szigorú előmeneteli rendszer, a különböző tisztségek betöltésénél nem annyira a szakirányú tapasztalat, mint inkább a társadalmi elismertség és a közösség normáinak képviselése a meghatározó.

## 5. A bizonyítékok közvetlen vizsgálatának elve kontra a bizonyítékok befogadhatósága

A közvetlenség elve mindkét eljárási rendszerben tetten érhető, de míg a kontinentális jogrendszerben a bíróság minden olyan bizonyítékot mérlegel, amely az ügy szempontjából releváns (relevancia-elv), addig az angolszász rendszerben csak azokat, amelyek a külön lefektetett bizonyítási szabályok szerint „befogadhatók”. Így az angolszász jogrendszerben bizonyos taxatív felsorolt tényekről az esküdtek nem is tudhatnak – a részrehajlás nélküli döntés érdekében. Nem fogadható be a hallomásbizonyíték, a terhelt társadalmi státuszának és előéletének adatait az esküdtek nem ismerhetik meg.

Az angolszász ügyész és védő tehát még a tárgyalás előtt eldöntheti, mely bizonyítékokat tekint befogadhatónak, majd azokat a bíróság, illetve esküdtszék elé terjeszti. Ezzel szemben a kontinentális rendszerben minden bizonyítékot a bíróság elé terjesztenek, annak érdekében, hogy a bíró maga dönthesse el, hogy az eljárás során beszerzett bizonyítékok közül melyeket vesz figyelembe, illetve melyeket rekeszt ki, például a bizonyítási eszköz törvénysértő beszerzése miatt. A bizonyítékok közvetlen mérlegelésének elvéből vezethető le a kontinentális jogrendszerben a bizonyítékok rangsorolásának a hiánya.

A kontinentális rendszerben a „teljes bizonyosság”, míg a *common law* jogrendszerben az „észszerű kétely ne merüljön fel” tétel érvényesül. A kontinentális jogrendszerben a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet a terhelt terhére értékelni, illetve kétes esetben a vádlott javára kell dönten. Ennek a jogelvnek a *common law*-beli megfelelője az „észszerű kétely ne merüljön fel” szabály, azaz csupán nagyon nagy valószínűséggel szükséges valamit bizonyítani, hogy az ítélet alapját képezhesse.

Az igazság különböző felfogása abban is megmutatkozik, ahogy a bizonyítási eljárás folyik a bíróság előtt. Míg a kontinentális eljárásban a bíró minden korábban beszerzett bizonyítékot készhez kap (a nyomozó hatóság, illetve az ügyész által összeállított dossziében), és így a döntését levezetheti a rendelkezésre álló ügyiratokból, addig az angolszász bizonyítás „lelke” az ellenérdekű felek (az ügyész, valamint a vádlott és védője) egyenrangú, szóbeli párbeszéde.

Az angolszász jogban a bizonyítékok beszerzésének tisztaságával kapcsolatos a „mérgezett fa gyümölcse” szabály, amely szerint az eljárás során nem használhatnak fel illegálisan vagy nem szabályszerűen beszerzett bizonyítékokat. (Erről részletesebben nem szeretnék beszélni, mert a tétel a jogalkalmazói gyakorlat előtt is ismert.)



## 6. A terhelti beismerés és szerepének átértékelődése

Az angolszász rendszerben a terhelti beismerés mára determináló szerephez jutott, különösen a vádalku körében. A terhelti beismerés ugyanis lehetővé teszi a további bizonyítás mellőzését, és a terhelt büntetőjogi felelősségének a megállapítását a beismeréssel érintett bűncselekmények vonatkozásában. A vádalku bár egyértelműen angol gyökerű, mégis az amerikai joggyakorlat fejlesztette tökélyre.

Valójában ez sem véletlen, hanem az alkoholtilalom (1920-1933) időszakának volt szükségszerű következménye a rendkívüli mértékben megemelkedett bűnözésből fakadóan, az eljárás egyszerűsítése. Ennek a folyamatnak az eredményeként vette kezdetét a vádalku jogintézményének a kialakulása, azonban a kezdetek kezdetén mindennek semmilyen eljárásjogi kerete nem volt, sőt az alkuk *sub rosa*, azaz titokban kötöttek, az egyezkedésnek még a tényét is tagadni kellett. Ez a gyakorlat lassan hatni kezdett a bírókra is, akik egyre gyakrabban ismerték fel a megállapodások tényét, majd azt hallgatólagosan szentesítették is. Végsősoron a vádalku jogintézménye minden norma, illetve engedély nélkül egy évszázad alatt általánosan ismerté és elfogadottá vált.

Bakken az angolszász felfogás sajátosságainak bemutatása során arra mutat rá, hogy a rendszer a bűnösség beismerését ösztönzi mert, aki ártatlannak vallja magát egy bűncselekmény elkövetésében és esetleg a vádalku lehetőségét is visszautasítja, óriási kockázatot vállal. „Mindent vagy semmit alapon, vagy felmentik, vagy elítélik és akkor sokkal súlyosabb büntetést kap, mintha a bűnösségét beismerte, illetve vádalkut kötött volna”.

A vegyes rendszerekben ezzel szemben a terhelti beismerés mellett is sokáig be kellett szerezni az egyéb bűnösséget bizonyító adatokat, iratokat, bizonyítási eszközöket.

Azt gondolom leszögezhető, hogy a jogalkotás terén a kontinentális Európa szinte valamennyi országában ebben a körben következett be a legnagyobb változás. A terhelti beismerésnek ma már minden modern büntető eljárási kódex determináló jelentőséget tulajdonít. A változás hátterében az az elv áll, amely szerint nem kell bizonyítani azokat a tényeket, amelyeket az ellenérdekű felek, azaz a vád és a védelem egyaránt elfogad. Az elv uralkodóvá válása az időszerűség követelményének való megfelelést szolgálja és azokban az országokban, ahol megjelent a büntető eljárási kódexben, a bírósági szak látványosan lerövidült. Más kérdés, hogy a materiális igazság érvényre juttatásának követelményéből fakadóan a bíróság minden eljárási kódex rendelkezése alapján a vádlotti beismerés bizonyos fokú kontrollálására köteles és így például nem

fogadható el a vádlotti beismerés, ha az nem egyértelmű, illetve ha azt az eljárás ügyiratai nem támasztják teljes mértékben alá.

Összefoglalva elmondható, hogy a két eljárási rendszer jelentősen eltér egymástól és ennek a különbözőségnek az alapján az eljárás céljának különbsége képezi. Ebből az eltérésből fakad, hogy csak rendkívül szűk körben kerülhet sor az egyes jogintézmények átültetésére. Legszögezhető ugyanakkor az is, hogy mindkét rendszer a saját közegében, még ha nem is hibamentesen, de működik, illetve hogy a bűncselekményt elkövető személy büntetőjogi felelősségre vonására alkalmas.



## **II. RÉSZ**

### **AZ ÜGYÉSZSÉG ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÖRTÉNETI ASPEKTUSBÓL**



# AZ ÜGYÉSZSÉG JOGINTÉZMÉNYÉNEK KÖZÉPKORI ÉS KORAÚJKORI ELŐZMÉNYEI

BALOGH Elemér  
egyetemi tanár (SZTE ÁJTK)

A Márkus Dezső-féle Magyar Jogi Lexikon a 'királyi ügyészség' szócikkben tárgyalja ezt a jogintézményt, s csak a kiegyezés utáni polgári kortól (1871:XXXIII. tc.) foglalkozik vele érdemben. Eredetét általában Franciaországba helyezik, ami a polgári kor hajnalától kétségkívül érvényes lehet, a jogintézménynek azonban egészen a középkorba visszavezethető előzményei vannak – igaz, akkor is meghatározó volt a jogintézmény genezisére a franciaországi reláció, amit a megnevezés is láttat: *le procureur* (olaszul: *il procuratore*).

## 1. Ügyészek a magyar jogtörténelemben

Némi történeti visszavetítéssel élve, ügyésznek (*procurator, procurator fiscalis* vagy *promotor*) nevezhetjük ezt a bírósági tisztségviselőt, azon oknál fogva, hogy a századok során megmagyarosodott alakja elterjedt a hazai jogi szóhasználatban is. Magyarországon a vármegyékben a koraújkor századaiban már mindenfelé találunk tiszti ügyészeket, akik a törvényszék tagjai, táblabírók voltak, ezért nemcsak közvádloi, hanem vizsgálóbírói, továbbá ügyvédi feladatokat is elláttak. A hatalmi ágak elválasztása nagyszerűségének gondolata abban az időben még fel sem vetődött... Ő volt a *prókátor*, akinek említett vegyes hatásköre<sup>1</sup> a megyei jogszolgáltatásban emlékeztetett a tisztség eredeti középkori karakterére. Legismertebb személy e tisztségben Deák Ferenc volt, akinek egyik 'eposzi jelzője' is innen vette eredetét: a nemzet prókátora. A prókátort inkább ügyvédnek tekintették, de a reformkori vármegyei tisztség-

<sup>1</sup> Vö. MOLNÁR András (sajtó alá rendezte): *Deák Ferenc ügyészi iratai*. 1824–1831. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság és Zala Megyei Levéltár, 1995.

viselők között tevékenysége jellemzően kettős volt: ügyvédként védte, ügyészi feladatkörben eljárva vádolta a *sedria* előtt a szóban forgó személyeket.

## 2. Ügyészek a középkori egyházi bírászkodásban

A *procurator* fő feladata a középkori szentszéki gyakorlatban az volt, hogy felderítse a szentszéki kompetencia alá tartozó deliktumokat és az elkövetők ellen képviselje a vádat. Magánjogi perekben gyakran képviseltették a felek magukat általa, mint *procurator causarum*.<sup>2</sup> Ez a kánonjogi eljárás bonyolultsága miatt olykor elkerülhetetlen volt, a jogkeresők pedig szívesen vették igénybe kánonjogi tudását és perjogi jártasságát.

Az ügyészi kinevezés feltételei általában: betöltött 25. életév, szabad állapot (katona sem lehetett) és büntetlen előélet. Kezdetben rendszerint csak egyháziakat neveztek ki, akik később csak *personae miserabiles* érdekében vagy feletteseik külön engedélyével léphettek föl. Az ügyészt írásban vagy a bíró jelenlétében lehetett felkérni. A *litis contestatio* előtt indokolás nélkül, azután csak nyomós ok megjelölésével lehetett visszahívni. Bár az ügyésztől kifejezetten nem várták el, hogy jogi stúdiumokat végezzen, a szentszékeknek gondot kellett rá fordítaniuk, hogy ezt a hivatalt jogban jártas személyek töltsék be. A bírósági *statútumokban* gyakran találni olyan kikötéseket, melyek a kinevezéssel kapcsolatban ezirányú szűkítéseket, valamint példás életvitelt megkívánó passzusokat tartalmaznak.

A professzionális római-káni per elterjedésével párhuzamosan jelentek meg és mint hamarosan kiderült, nélkülözhetetlenek bizonyultak az egyházi bíróságokon alkalmazott ügyészek, prokurátorok, akiknek anyagi és eljárásjogi ismereteik mellett latin nyelvtudásuk is megvolt, ekként az egyház és a bíróságon igazukat kereső, sem írni, sem olvasni nem tudó felek szakmai képviseletét színvonalasan és teljes értékűen el tudták látni.<sup>3</sup> A felperes köteles volt az első tárgyalás alkalmával a megbízást megadni, különben a prokurátor érvényesen nem járhatott el képviseletében – kivéve azokat az eseteket, „*in quibus ius sine*

<sup>2</sup> A délnémet egyházi bírászkodással számos hasonlóságot mutató kelet-szászországi gyakorlatról cf. Jörg MÜLLER-VOLBEHR: *Die geistlichen Gerichte in den Braunschweig-Wolfenbüttelschen Landen*. (Göttinger Studien zur Rechtsgeschichte 3) Göttingen, 1973. 148–153.

<sup>3</sup> Gazdag releváns anyagot tartalmaz az a forráspublikáció, amely hat bírósági rendtartás szabályait őrizte meg az utókornak; Nikolaus HILLING: *Sechs Gerichtsordnungen für das Bistum Halberstadt aus dem 15. Jahrhundert*. AKKR, Vol. 122. (1947) 324–341.; Vol. 125. (1951) 29–72. (a továbbiakban: HILLING *etc.*). „*Procuratores instructi, qui aliena negotia domini mandato gerant.*” GO 1442, Tit. 43, HILLING (1947) i. m. 340.

*mandato aliquem admittit*".<sup>4</sup> A perbeli képviselő nagyon széleskörű volt, „*tam in processibus iudicialibus quam etiam constitutionibus*".<sup>5</sup>

A prokurátor emellett a bíró és a közjegyző tehermentesítése végett még további jogköröket élvezett, az ügymenet gyorsítása céljából, amely kiegészítő hatáskörben kifejtett tevékenységéért külön díjazásban részesült. Ez a szubszidiárius kompetencia nagyon jelentős lehetett, mert a 15. század végén alkotott hildesheimi rendtartás (1499) már differenciált szabályozást rögzített: „*processus sive tales communes sint [...] aut similes aliquam industriam non requirentes*” mégpedig „*processus tamen communes in contumaciam, pro recognito, censibus, decimis et salario deservito ac citationibus ad remissionem et exclusionem excommunicatorum.*” Ezzel szemben a közjegyzőknek fenntartott esetkör is meghatározott volt, s az e szabályozástól való eltérést súlyos szankciókkal fenyegették (hivatalvesztés, 'visszaesőknél' az egyházmegyéből való elűzés). A bírák és a közjegyzők dolga és felelőssége volt annak figyelése, hogy csak az előbbi szabályoknak megfelelően kiállított prókatori oklevélre kerülhessen pecsét.<sup>6</sup>

A *procurator* tisztségére csak *literati, discreti et honesti viri* kerülhettek kinevezésre. Kinevezésének joga általában a bírót illette meg, akinek azonban a püspök és a káptalan egyetértését is bírnia kellett. A szakmai kompetenciák nagymértékben egybevágtak a közjegyzőkkel és a bírákkal szemben támasztott követelményekkel. A hivatali tisztségek halmozásának tilalma természetesen rájuk is vonatkozott. E tisztséget is rendre különböző klerikusok töltötték be. Számukat Halberstadtban (1442) 6 főben maximálták, ez a létszám azonban kevésnek bizonyulhatott, mert a század végén (1490) már 16 fő töltötte be ezt a tiszteletet (8 a püspöki széken, másik 8 pedig a Halberstadtban székelő főesperesi *commissarii* mellett).<sup>7</sup> Az alkalmazható prókátorok száma mindenhol korlátozott volt; Hildesheimben (Braunschweig) 2 (egy a püspöki szék, egy a főesperes/*Kommissar* mellett), Helmstedtben 1 fő, aki a püspöki és a főesperesi szék mellett egyaránt ellátta a teendőket.<sup>8</sup> Halberstadtban a rendtartás szerint 2 fő ezek közül *procuratores pauperum* volt, akiknek az elesettek, özvegyek,

<sup>4</sup> GO 1499, Tit. 9, HILLING (1951) i. m. 65.

<sup>5</sup> GO 1490, Tit. 10, HILLING (1951) i. m. 35.

<sup>6</sup> GO 1499, Tit. 1, HILLING (1951) i. m. 55, 56.

<sup>7</sup> GO 1442, Tit. 33. HILLING (1947) i. m. 337.; GO 1490, Tit. 2, HILLING (1951) i. m. 32.

<sup>8</sup> GO 1490, Tit. 9: „*De procuratoribus extra civitatem Halberstadensem constituendis*” HILLING (1951) i. m. 34.



árvák képviselétét ingyen kellett ellátniuk. Neveik a püspöki *consistoriumban* vezetett jegyzékben olvasható, s mindenki számára betekinthesők voltak.<sup>9</sup>

Konkrét munkájukat illetően a rendtartások részletes, de általánosságban mozgó instrukciókat fogalmaztak meg. Megbízataikat legjobb tudásuk szerint kellett ellátniuk (*sine calumpnia et fraude sub stipendio, ordine et instantia*), a felekben a bírósági ítélet iránti lojalitást erősíteni (*absque sinistra suggestione, ordinatione vel detractioe*).<sup>10</sup> Tiltott volt számukra törvénytelen ügyek (*causae iniustae*) képviselése, és a perek szándékos, rosszhiszemű elhúzása, különösen, ha ezáltal az ellenérdekű félnek kárt okozott; vétkes határidőmulasztásért kártérítési kötelezettséggel tartozott. Súlyos büntetéssel (hivatalbóli elmozdítással) fenyegették a felekkel való 'sikerdíjban' való megállapodást, vagy más csalárd-ság kikötését.<sup>11</sup> Javadalmazásuk döntően a különböző eljárás cselekmények után húzott illetékekből állt, amelyeket aprólékos részletességgel rögzítettek a bírósági rendtartások.<sup>12</sup>

A prokurátorok egy speciális fajtájaként, sajátos megnevezéssel is illetett tisztségviselő volt a *promotor* vagy *procurator fiscalis*, akinek működésére Hildesheimben a 15. századtól van adat.<sup>13</sup> Lényegében az egyház ügyésze/ügyvédje volt, s feladata az egyház sérelmére elkövetett bűntettek felderítése és a nyilvános eljárásban ellenük emelt vád képviselése. A források ritkán említik,<sup>14</sup> valószínűleg a rendes prokurátori tisztség betöltői gyakorolták ténylegesen ezt a hatáskört.

<sup>9</sup> Sok más egyházmegyében (Köln, Lüttich) is hasonló volt a gyakorlat: cf. Hans FOERSTER: Die Organisation des erzbischöflichen Offizialatsgerichts zu Köln bis auf Hermann von Wied. ZRG KA, Vol. 11 (1921) 295.

<sup>10</sup> Továbbá: „[...] qui etiam iudicibus debitum honorem deferre teneant et iudicia ordinariorum [...] ubi partes [...] pro iusticia consequenda declinaverint, bona fide debeant attendere et promoveri.” GO 1442, Tit. 33, HILLING (1947) i. m. 337.

<sup>11</sup> „[...] ultra dictum salarium quovis quesito colore aliquid a principali suo exigere seu levare presumat, nisi liberaliter eidem fuerit oblatum.” GO 1442, Tit. 35, HILLING (1947) i. m. 337.

<sup>12</sup> Különösen: GO 1499, Tit. 23, HILLING (1951) i. m. 66., 67.

<sup>13</sup> Adolf BERTRAM: *Geschichte des Bistums Hildesheim*. 3 B. Hildesheim–Leipzig, 925. II. 197.

<sup>14</sup> A hildesheimi főesperesi szék előtt eljárásokban olvasható említésük: Joseph MACHENS: *Die Archidiakonate des Bistums Hildesheim im Mittelalter*. Hildesheim–Leipzig, 1920. 232.

### 3. Németországi példák

#### 3.1. Salzburg

A jogban járatlan, sőt általában analfabéta ügyfelek főleg bonyolultabb ügyekben nem tudtak eljárni jogi képviselő nélkül. Rendelkezésre álltak e célból a salzburgi székszéken is a *procuratores*, akik nemcsak latinul tudtak, hanem természetesen a kánonjogban is jól eligazodtak. A jogkeresők a *consistorium* mellett működő ügyészek közül választhattak (*causarum consistorii procuratores generales*). A megbízást a székszéki jegyző által elkészített *instrumentum constitutionis procuratoris* (röviden: *procuratorium*) tartalmazta, amelyet a bíró (*officialis*) előtt be kellett mutatni. A képviseleti jogkör mondhatni egyetlen és legfontosabb vonása az volt, hogy mindenre kiterjedt; olyan mértékben volt általános, hogy az ügyvitellel megbízott ügyész még a szükséges esküket is maga tehetette le ügyfele helyett és nevében, és az eljárásnak nemcsak az alapszakaszára vonatkozott a megbízása, hanem olykor saját belátása szerint döntött a fellebbezésről is.

A *procuratores* másik funkciója itt az volt, hogy hivatali tanúként léptek föl szükség esetén. Ilyen szükség pedig gyakran támadt, mert a *consistorium* munkája során egész sereg olyan oklevél készült, amelynek hitelességéhez tanúk kellettek: ezt a funkciót Salzburgban többnyire a 'kéznél levő' ügyészek látták el. Az efféle tanúskodás elterjedtségét és kedvelt alkalmazását mutatta, hogy a 15. századtól az oklevelek végén közvetlenül a dátum mellett állt a formulaszerű ügyészi záradék, a megtörtént hitelesítés jeleként.<sup>15</sup>

Míg más püspökségekben<sup>16</sup> a székszéken még ügyvédek (*advocati*) is felléptek, ennek Salzburgban semmi nyoma. A források hiányossága és esetlegessége sok mindent megmagyarázhat, de ebben az esetben másról lehet szó. Ennek a meglepő ténynek az lehet a magyarázata, hogy a kivétel nélkül egyetemjárt, jogvégzett salzburgi ügyészek kielégítően ellátták a jogsegély minden formáját, nem volt tehát szükség mellettük egyedi feladatok ellátásával megbízott,

<sup>15</sup> Egy példa: „*Presentibus ibidem magistris Johanne Kirchmair, Georgio Gaisler et Johanne de Hersfeldin, decretorum licentiatis, causarum consistorii curie Salczburgensis procuratoribus, testibus.*” KAS Urk. D 223 (1449. október 3.) = Hans PAARHAMMER: *Rechtsprechung und Verwaltung des Salzburger Offizialates. 1300–1569.* (Dissertationen der Universität Salzburg 8) Wien, 1977. 51. [a továbbiakban: PAARHAMMER (1977)].

<sup>16</sup> Cf. Heinrich STRAUSS: *Die geistliche Gerichtsbarkeit des Domdekans im alten Bistum Bamberg von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts.* (Münchener Theologische Studien III/9) München, 1957. 196.

hiányos felkészültségű vagy kánonjogban éppenséggel képzetlen ügyvédek szerepeltetésére.<sup>17</sup>

### 3.2. Bamberg

Mindkét peres félnek jogában állt ügye képviselőjére *procurator*t megbízni. Ugyanabban a perben nem lehetett valaki egyszerre ügyvéd és ügyész. A bírósági statútum előfeltételeket támasztott, s a hivatalra pályázónak vizsgát kellett tennie a helynök, a dómdékán és az *officialis* előtt, s természetesen a hivatali esküt (amelyben valamennyi köteleességet újra összefoglalták) is kivették tőle. Bambergben négy főben maximálták az ügyészek számát, akik megbízásuk alapján kötelesek voltak a pert végigvinni. Díjazásukat a bírósági rendtartás szabályozta. Peren kívüli egyezkedés, túlzott díjkövetelés tiltva volt, a bíró az ügyvédekhez hasonlóan őt is megbüntethette.

A megbízás (*mandatum*) tartalmazta teljes részletességgel az ügyészeket egy konkrét eljárásban megillető kötelezettségeket, feladatokat és jogosítványokat. A kései középkorban a bambergi szentszék jegyzője vette át a megbízás elkészítésének dolgát, s a formulaszerűen megszövegezett okiratot is ő csatolta a per aktáihoz. Bambergből fennmaradt az a bírósági rendtartás (1463), amelynek témánk szempontjából releváns rendelkezései a következők voltak.

#### 16. cikkely

Az ügyészi (*procurator*) hivatalra pályázó személynek alkalmasnak és a bírósági gyakorlatban jártasnak kell lennie, akinek felkészültségét a helynök, a dómdékán és az *officialis* vizsgálja meg; ha megfelelt, hivatali esküt kell tennie.

#### 17. cikkely

Az ügyész hivatala gyakorlása során csakis jogszerű eszközöket alkalmazhat, kilátástalan ügyeket nem vállalhat, hamis indokokkal nem húzhatja a pert. Az ellentétesen cselekvő *procurator*tal szemben a bíró jogosult eljárni: időlegesen vagy véglegesen megfoszthatja tisztségétől, vagy más büntetést szabhat ki.

<sup>17</sup> Mindössze arra van néhány adat, hogy együttes megnevezéssel illették az eljárással megbízott személyt: Leonhard Angerer mester mint *anwald und procurator* kapta kézhez az ügyészi/ügyvédi meghatalmazást. Cf. PAARHAMMER (1977) i. m. 51.

## 18. cikkely

Ha az ügyész megvesztegetés folytán, gonoszságból vagy hanyagságból pert veszít, vagy az ítélethozatal előtt ügyfelének nyilvánvaló sérelmére ténykedik, köteles az okozott kárt megtéríteni, valamint a bíróságnak pénzbüntetést fizetni.

## 19. cikkely

A jövőben a hivatalban levő, esküt tett ügyészek száma négy legyen; ha ezen felül mások is fellépnek e hivatalban, büntetésül el kell őket üzni a bambergi egyházmegyéből.

## 20. cikkely

Csak olyan ügyész léphet fel a bíróság előtt, aki megbízását előírás-szerűen igazolta; ellenkező esetben jognyilatkozatai érvénytelenek.

## 21. cikkely

Az ügyész az általa elvállalt ügyet köteles végigvinni, akkor is, ha a kilátásba helyezett díjazás időközben kérdésessé válik. Vonakodása esetén a bíró kényszerítheti is erre, egyidejűleg terhére és a perbeli ellenfél javára kártérítést ítélhet meg.

## 22. cikkely

Az ügyész a bíróság előtt (különösen eskü alatt) csak olyan kijelentéseket tehet, amelyeket megbízójától kapott, és köteles mindig igazat mondani.

## 23. cikkely

Az *officialis* és a közjegyző hivatalára csak az nevezhető ki, akinek alkalmasságáról az általános helynök és a dékán meggyőződött, s aki ezután előttük a hivatali esküt letette. Az eskü előtt tett perbeli cselekményeik érvénytelenek. Kihágásaik megbüntetésére a püspök vagy helynöke jogosult.<sup>18</sup>

<sup>18</sup> Az 1463. évi eredeti rendtartásban a közjegyző eskütételi kötelezettsége még nem szerepelt, jöllehet a mintául vett würzburgi statútum tartalmazta. Talán csak egyszerű kihagyás volt, a későbbi szövegváltozatokban már olvasható. A cikkely végén megjelenik a püspök is, mint a büntetőhatalom igazi letéteményese.

## 24. cikkely

Szigorúan tilos az ügyésznek vagy ügyvédnek megbízóikkal, az ügyésznek a pedellussal nyereségrészesedésről tárgyalni. A vétkezőt a bíró becsületvesztettnek (*infamis*) nyilvánítja. Éppígy az *officialis* sem egyezkedhet a közjegyzővel a javadalmazásról.

## 3.3. Mainz

A németországi primás főegyházmegyében e tisztség megnevezése: *procurator fisci* volt. A francia hatás kezdettől nyomon követhető: a franciaországi egyházmegyékben a 13. századtól kezdődően megjelent egy olyan tisztségviselő (*procurator curiae*), akinek hivatala azt a célt szolgálta, hogy a jogszolgáltatás működését hatékonyabbá tegye.<sup>19</sup> A *procurator* dolga volt különösen az *ex officio* folytatott eljárásokban a bírói munka sokoldalú segítése. A németországi egyházmegyékben a 14. századtól adatható e hivatal képviselőinek jelenléte. Itt is az látható, hogy a *procurator* elsősorban a püspökséget (*fiscus*) érintő ügyekben tevékeny, ő képviseli a szentszéki eljárásokban a püspököt, mind felperesi, mind alperesi pozícióban; tulajdonképpen egyfajta pártatlanságot is kifejezésre kívántak juttatni ezáltal, hogy püspök mégse egészen direkt módon ítéljen a saját ügyeiben. A hangsúly azonban inkább a munkamegosztás diktálta racionális szemponton volt, hogy ti. az egyházi szempontok és érdekek jogi védelmére külön személy, külön hivatal ügyeljen.

A Mainzban leginkább *procurator fiscalis* elnevezéssel illetett hivatalnak sokrétű feladatai voltak. Kiemelten fontos dolga volt a közrend feletti őrökés, ennek jegyében pedig a bűncselekmények elleni harc. Az efféle eljárás eleinte még az *accusatio* formai keretei közt folyt,<sup>20</sup> minek fontos része volt a tisztítóeskü (*purgatio canonica*) alkalmazása, mellyel a vádlott szabadulhatott a perből. Ebben az eredetileg germánkori, világi karakterű perben a *procurator* is felléphetett vádlóként, még hozzá hivatalból. Az *ex officio* eljárás teremtette meg a lehetőségét annak, hogy személyes vádló hiányában is eljárás indulhasson olyan személy ellen, aki rossz hírbe (*mala fama*) keveredett. Az eskütársak bevonásával letett *Reinigungseid* itt is segíthetett.

<sup>19</sup> Edouard FOURNIER: *Les origines du vicaire général*. Paris, 1922. 196–213.

<sup>20</sup> A vádrendszerű perről részletesebben: RUSZOLY József: *Európa jog- és alkotmánytörténelme* (Opera Iurisprudentiae 1) Szeged, 2011. 109., 545–548.

A nyomozó per jogtörténetileg legelső szakasza volt ez: még csak *inquisitio famae*, nem pedig *inquisitio veritatis*. Az objektív igazságot ekkor még az eljárásrend nem kutatta, így tanúk bevonására sem került sor. A következő lépésként a vádlónak már tárgyi bizonyítékokat kellett felhoznia a vádlott bűnösségét ezáltal bizonyítandó. Ha pedig hivatalból ellátott feladatként került sor a vádemelésre, máris az *Inquisitionsverfahren* intézményével van dolgunk. Érvényt kellett szerezni annak a jogelvnek, hogy a bíró nem lehet vádló egyazon perben (X 5,3,31), és ezt a perbeli funkciót testesítette meg a *procurator*, akinek dolga volt a tényállás körülményeinek feltárása, a vádlottak és a tanúk előzetes kihallgatása.

Mainzban a 14. század harmincas éveiben tűnt fel az első ilyen hivatalnok. A tisztség megnevezése mutatott bizonyos változékonyságot; az első, név szerint ismert ilyen személy Conradus de Vrunhusen *procurator causarum* volt. Hivatali utódainak sora a források szerint szakadatlan volt, de név szerint nem ismerjük valamennyit. A 14. századból név szerint nem adatolt további hivatalnok; a 15. századból az első Jakob Baumann dékán, aki Johann érseket képviselte mint *commissarius generalis et procurator fiscalis*. Egy 1417-ből való ügyben ugyanő járt el a mainzi érsek jogainak védelmében egy uzsoraperben, amelyet Frankfurt am Main városa indított egyes polgárai ellen. Ebben az ügyben egy bűncselekmény ellen nyomozó hatóság funkcióját látta el, egyúttal pedig a mainzi érsek pénzügyi érdekeinek védelmét is megtestesítette.

1423-ban Konrad érsek Johannes Cristoferi jegyzőt állította erre a posztra, amelynek megnevezése ez volt: *actor, factor et procurator fiscalis generalis et specialis*: a cím tömören visszaadta a feladatköröket. Azaz: mint *actor* köteles elsősorban a magánkereseteket bíróság elé vinni; mint *factor* főként harmadik személyeket képviselt; a *procurator* gondoskodik a szakszerű és kielégítő perbeli érdekérvényesítésről; a *procurator fiscalis* pedig úgyszólván teljhatalmat kapott mindenféle bíróság előtt, mindenféle ügyben az érsek érdekeit hatékonyan képviselni. A 15. század közepén rendkívüli esemény történt, hasonló kimenetellel: Diether érsek egyetlen személyt nevezett ki erre a tisztségre, s az ő hatásköri listája is elég hosszú volt: „*procurator et [...] officii fisci promotor syndicus actor, factor negotiorumque suorum gestor ac nuncius specialis et generalis.*” Teendői közé tartozott az érseki *fiscus* teljes jogi képviselése; minden olyan ügy vizsgálása (*per viam inquisitionis*), amely püspöki szintű intézkedést igényelt (*simplicis querele*), az érintett alanyi kör pedig az egyháztartomány minden rendhez tartozó tagja, nemre tekintet nélkül. Fellépését széles fórumrendszeren kellett kifejtenie, elsősorban a Mainzban vagy Höchstben üléselő érseki szék előtt. A bírói fórumokon a jogi képviselést a legteljesebb hatáskörben kellett

elvégeznie, tehát védői és vádlói pozíciókban egyaránt. A perbeli képviselő teljes jogi arzenálját alkalmaznia kellett, mindig az érsekség érdekeit szem előtt tartva és jogait védelmezve.

Bár az általános megoldás mondhatni századokon át az volt, hogy az egyház-tartományban kinevezett érseki *procurator* meglehetősen általános, mindenre kiterjedő hatáskörrel volt felruházva, olykor előfordult, hogy egy konkrét ügy vitelére más személyt bízott meg az érsek. Ez történt 1499-ben; ekkor Berthold érsek Heinrich von Henneberg grófot, a strasbourg-i egyházmegye főesperesét részletesen felsorolt kompetenciákkal felruházott, speciális megbízottjának (*sindicus, yconomus, procurator, actor, factor negotiorum nostrorum subscriptorum, gestor und nuntius specialis et generalis*) nevezte ki. Feladata az volt, a strasbourg-i székeskáptalan előtt őt képviselje és védelmezze jogait.

Mainzban a *procurator fiscalis* a ranglétrának nem a legfelső foka volt: a pecsétnökké való kinevezés számos eset tanúsága szerint magasabb stallumot jelentett. Valószínűleg tartalmi okai is lehettek ennek a folyamatnak, amennyiben a *Fiskalprokurator* tevékenysége megfelelő előkészületnek számított a pecsétnöki hivatal ellátásához.

### 3.4. Erfurt

Miként Straßburgban<sup>21</sup> vagy más városokban,<sup>22</sup> Erfurtban is megjelent a 14/15. században a szentszéken egy olyan tisztviselő (*procurator fiscalis*), aki az érseki érdekek széles értelemben vett védelmezője volt, általában véve az egyházi törvények megsértői ellenében fellépett, és a jogsértőket eljárás alá vonta.

A kánoni eljárásban az ő feladata és felelőssége volt a vádat képviselni minden büntetőügyben, elsősorban azokban, ahol valamilyen egyházi jog megsértése történt. Nem tudni, mikor került sor az első kinevezésre, de bizonyos, hogy amikor 1423-ban Johannes Christoferi elnyerte ezt a tisztséget, már régóta ismert feladatkört vett át. Az oklevelekben gyakorta szereplő formula (*actus, negotia, instigationes et procurationes per factorem et procuratorem*

<sup>21</sup> Cf. Karl STENZEL: Die geistlichen Gerichte zu Straßburg im 15. Jahrhundert. *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, Vol. 68. (1914) 372.

<sup>22</sup> Trierben 1369-től [cf. Fritz MICHEL: *Zur Geschichte der geistlichen Gerichtsbarkeit und Verwaltung der Trierer Erzbischöfe im Mittelalter*. (Veröffentlichungen des Bistumsarchivs Trier 3) Trier, Kommissionsverlag des Bistumsarchivs Trier, 1953. 35.], Hildesheimben 1477-től tűnik fel hasonló funkcióban egy *promotor*, Konstanzban 1442-től *procurator fiscalis*. Cf. Gerhard SCHRADER: Die bischöflichen Offiziale Hildesheims und ihre Urkunden im späten Mittelalter (1300–1600). *Archiv für Urkundenforschung*, Vol. 13. (1935) 91–176.

*nostrum fiscalem hactenus consuetudine vel de iure quomodolibet servari, procurari, exerceri et peragi soliti et consueti*) is bejártatott funkcióra utal. Berthold von Henneberg érsek (1484–1504) idejéből maradt fenn az első érseki ügyész kinevezési okirata (1486), amelyben Johannes Pariß „*procurator fisci per terminos prepositurarum per Thuringiam*”<sup>23</sup> került a tisztségbe. Lelkesen végezhette feladatát, de nem járt mindig sikerrel; amikor azokkal a papokkal szemben indított eljárást, akik nőket (cseléd lányokat, szolgálókat) tartottak a házukban, a *Generalgericht* elnöke, Johannes Dingelstedt elutasította a vádat azzal az indokolással, hogy a gazdasági feladatok ellátásában munkájuk nem nélkülözhető. Az ügyészi fellépés alapját az az érseki megbízás adta, amely elrendelte a papi ágyasság felszámolását. A döntéssel elégedetlen ügyész erre ‘emelte a tétet’, s maga az eljáró erfurti bírák (Johannes von Heringen, Markus Decker, Kloykerime, Steinberg) ellen fordult közvetlenül az érsekhez – eredménytelenül.

A mainzi érsekségben ez a tisztség a 14/15. század fordulóján jelent meg, s eredendően az érseki jogok védelme volt a fő feladata. Ezt támasztja alá Diether érsek egyik rendelkezése (1460), amelyben meghagyta, hogy különleges megbízottai az általános helynök és a *procurator fiscalis* jelenlétében számoljanak el a költségekkel. Az általánosabb értelemben vett közvádloi hatásköre később alakult ki. Bármikor visszahívható tisztségnek számított.

Eredetileg az egész egyházmegyében egyetlen ügyész működött, de a megalapított és nagyon hatékonyan működő türingiai terület számára szükségesnek látszott önálló személy kinevezése. Helyes volt a döntés, mert az erfurti szék előtt rengeteg dolga akadt az ügyésznek. Az ő dolga volt a közjó képviselője is, s ilyen ügynek minősült az az eset, amikor egy plébános (Johannes de Katza) súlyos bűnökkel (pl. nyilvános paráznaság) vádolva elítéltetett, s kiközösítéssel (*maiori excommunicationis sententia*) sújtották, mégis tovább tartotta a szentmiséket. A bíróság előtt beismerte bűneit, miután az ügyész vádat emelt ellene. Mint tisztségének gyakran emlegetett alternatív megnevezései is mutatják, az ügyész dolga volt az igazságosság fáradhatatlan kutatása (*instigator*) és győzelemre juttatása (*promotor*).

<sup>23</sup> MIB 46 f. 66r = Georg MAY: *Die geistliche Gerichtsbarkeit des Erzbischofs von Mainz im Thüringen des späten Mittelalters. Das Generalgericht zu Erfurt.* (Erfurter Theologische Studien 2), Leipzig, 1956. 265.



### 3.5. Köln

Az ügyvédek, prokurátorok és jegyzők kompetenciái kezdetben még nem voltak élesen szétválasztva; a forrásokból az tűnik ki, hogy a tisztségviselőkre vonatkozó kifejezések és a fogalmak tartalma egymásba folyt, olykor egymás szinonimái voltak, s a szakmai határvonalak csak lassan kezdtek disztingválódni. Ennek volt jele, hogy a kölni kúriában foglalkoztatott ügyvédek és prokurátorok száma eleinte nem volt rögzített. Wilhelm von Gennep rendtartása csak annyit mond, hogy számukat a szükségletekhez kell igazítani. Tevékenységük kétféle módon nyert meghatározást: részint a voltaképpeni jogi képviselőhöz tartozó teendők, részint pedig a jegyzői feladatokkal volt munkájuk kapcsolatos.

#### 3.5.1. Ügyvédek

Az inkább a felek képviseltét ellátó, ekként inkább ügyvédi hatáskört gyakorló prokurátorokkal kapcsolatban a rendtartások nem mulasztják el, hogy okosságot, bölcsességet, tapasztalatot és illő magaviseletet várjanak el tőlük. Dietrich von Mörs inti az ügyvédeket, hogy ügyfeleiket őszintén tájékoztassák a nyilvánvalóan reménytelen pereskedéstől. Azok a költségek, amelyek az ügyvédek terhére írhatók, nem háríthatók a peres felekre. Ide tartoznak azok az esetek, amikor ügyvédi hanyagságból hiányosan vagy hibásan elkészített beadványokat utasít vissza a bíróság. Abból a célból, hogy az ügyvéd személye azonosítható legyen, minden ilyen bírósági okiratot saját kezűleg kell aláírniuk (ezzel a szignálással veszi magára az ügyvéd a felelősséget).

A kliensekkel való korrekt kapcsolattartás egy további esete, hogy az ügyvédeknek tilos az igazság eltitkolására buzdítani ügyfeleiket. Wilhelm von Gennep egyenesen megparancsolja a jegyzőknek, prokurátoroknak, hogy ügyfeleiknek tanácsolják az ügyvédek igénybevételét. Szegénységre hivatkozás esetén az *officialis* köteles segítséget nyújtani akként, hogy az ügyvédek és prokurátorok között mintegy arányosan felosztotta az (ingyenesen) ellátandó ügyfeleket, akik előtt mindazonáltal nyitva állt a szabad ügyvédválasztás útja.<sup>24</sup>

<sup>24</sup> A speyeri gyakorlatról: „Denn noch hängt es völlig vom Belieben der Parteien ab, ob sie Prozeßvertreter aufstellen wollen oder nicht, während später die Parteien gewöhnlich sowohl Prokuratoren wie Advokaten haben mußten.” OTTO RIEDNER: *Das Speierer Officialatsgericht im 13. Jahrhundert*. (Mitteilungen des historischen Vereins der Pfalz 29–30) Speyer, 1907. 77.; cf. WALTER STEIN: *Statuta curiae Wilhelmi*. (Akten zur Geschichte der Verfassung und Verwaltung der Stadt Köln, Publ. d. Gesellschaft f. rhein. Geschichtskunde X 2) Bonn, 1895. [a továbbiakban: STEIN (1895)] 675.

A felek jogi képviselőjében az ellenérdekű fél rangjára, személyi állására nem kellett tekintettel lenni, csakis az igazságra. A gyakorlatban persze a társadalmi realitás mindig bonyolultabban jelentkezett... Példa erre egy, a kölni *officialis* előtt 1388–1389 között lefolyt per, amelyben egy özvegyasszony követelt egy kölni lovagtól (Hilger von Stessen) bizonyos háztartási eszközöket. A per kezdetétől jogi képviselővel rendelkező alperessel szemben az asszony azt panaszolta, hogy nem talál magának prokurátort, aki vállalná az ügyét a nagyhatalmú kölni nemesúrral szemben. Ezért azzal a kifejezett kéréssel fordult a bírósághoz, hogy az rendeljen ki számára ügyvédet, lehetőleg Heinrich de Reys prokurátort. A megnevezett személy azonban egy sor kifogást említett, amiért nem áll módjában Hilger lovaggal szemben fellépni. Az *officialis* azonban nem tárgított, s amikor már kiközösítéssel fenyegette meg, ha nem vállalja az ügyet, végül ráállt, s az özvegyasszonyt teljes jogkörrel képviselte a továbbiakban (*in suum verum, certum et legitimum procuratorem, actorem, factorem, negotiorumque suorum gestorem et nuntium specialem*).<sup>25</sup>

Az elvállalt ügyet két hónapon belül perrendszerűen elő kellett terjeszteni, különben az ügyvéd elesett a honoráriumtól. Kivételesen nehéz esetekben adhattott az *officialis* halasztást. Bizonyos fokú ügyvédkényszerre utal Wilhelm von Gennep rendtartása, amikor megtiltja a perbeli keresetek és viszontválaszok megpecsételését, mielőtt azokat ügyvéd ellenjegyezte volna. Ez efféle peres iratok bíróságon kívüli felhasználásának jogerejéhez is megkívánták az ügyvédi kontrollt.

Az ügyvédek méltó díjazását is rögzítette a rendtartás. Ennek főbb kategóriái az alábbiak voltak. Előkelőségek és klerikusok pereiben, valamint 1000 gulden perérték felett minden perszinten (*Instanz*) 40 gulden. Egyházi javadalmakkal kapcsolatos ügyekben 25 gulden, házassági, csekélyebb súlyú javadalomszerű egyéb perekben 12 gulden járt. 20 gulden perérték alatt legfeljebb 4 gulden üthette a markukat (kivételes esetekben az *officialis* engedélyezhetett magasabb honoráriumot is). Ha Kölnytől távol, kiküldetésben jártak, 6 régi garas (*alter Groschen*) napidíjat is felszámíthattak az ügyvédek.<sup>26</sup>

Dietrich von Mörs rendtartása szerint az egyik ügyvédet a kúria költségén kellett tartani. Az ő feladata értelemszerűen a *fiscus* érdekében álló iratok

<sup>25</sup> Offizialats-Gerichtsakten 1388 Februar 6 bis 1389 Januar 2. Stadtarchiv Köln, cf. Hermann KEUSSEN: Das Urkunden-Archiv der Stadt Köln. Kölner Prozess Akten 1364–1520. In: *Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln*, Band IX, Köln, 1886. 51.; Casimir HAYN: *Ritter Hilger Quattermart von der Stessen*. Paderborn, 1888. 23–25., 81–82.

<sup>26</sup> Cf. STEIN (1895) i. m. 677.

elkészítése és az érseki érdekek gondos jogi képviselője volt. Ezt a rendelkezést Hermann von Wied statútuma is megerősítette.

### 3.5.2. Az ügyészek

Míg Wilhelm von Gennep idejében a jegyzők, ügyvédek és a szorosabb értelemben vett prokurátorok (ügyészek) között még nem volt éles szakmai választóvonal, Dietrich von Mors alatt már kialakult a prokurátoroknak egy zárt kollégiuma, nyolc fővel.

Tevékenységük teljesen ügyvédi jellegű volt, s folyamatosan éberrel kellett őrködni az említett hivatalnoki körök közötti önálló kompetenciákon. Hermann von Wied meghagyja, hogy a keresetleveleket és az egyéb beadványokat elsősorban az ügyvédek dolgozzák fel, csak ha vonakodnak aláírni, akkor léphetnek fel a prokurátorok, esküvel erősítve meg eljárásuk ekkénti jogszerűségét. Előfordulhatott, hogy kellő felhatalmazás nélkül avatkoztak egy perbe, mert az ilyen esetekre a rendtartás büntetésként hivatalvesztést helyezett kilátásba.<sup>28</sup> Ha viszont egy ügyet jogszerűen elvállaltak, azt végig kellett vinniük – ugyanúgy persze, mint az ügyvédeknek.

Hermann von Wied rendtartása a prokurátorok számára fizethető díjak mértékéről is rendelkezett. Különbséget tesz a részletesen jegyzőkönyvezett és az egyszerű, valamint a sommás perek között. Az átlagos munkaidényű pervitelért ugyanazt a fizetséget kapták, mint a jegyzők, ám ahol keresetleveleket kell szerkeszteni, tanúvallomásokat gondosan feljegyezni etc., ott 1 *albus* járt a munkájukért. A sommás perekben, ahol például határidőket nem kellett figyelni és tartani, ülésenként a felét, vagyis 1 *solidust* kaptak. A prokurátor díját a pereszes fél fizette, de csak azután, hogy a pertárgy dolgában megtörtént a teljesítés; a peres felek közötti egyezkedésnek lehetett tárgya az ügyvédi munkadíj is. Mivel a perbeli pénzek általában az ügyvédek kezén mentek át, voltak visszaélések abban a tekintetben, hogy megpróbáltak olykor bizonyos teljesítéseket visszatartani, biztosítandó ezáltal honoráriumukat. Hermann von Wied rendtartása ezért szigorúan meghagyta az ügyvédeknek, hogy klienseik

<sup>27</sup> Hasonlóan a francia gyakorlathoz: „Il est aussi interdit aux procureurs, d’empiéter sur les attributions des avocats, par exemple en rédigeant des libelli, des exceptions etc.” Paul FOURNIER: *Les officialités au moyen âge*. Paris, 1880. (ND Aalen, 1984.) 39.

<sup>28</sup> Cf. Statuta Sifridi de sacramento poenitentiae et confessionis et eorum attinentiis in Statuta seu decreta provincialium et dioecesanorum synodorum aenetae ecclesiae Coloniensis, Coloniae, 1554. Druck von Heinrich QUENTEL (a továbbiakban: QUENTEL). 301.

kezükre bízott pénzével azok érdekében, lelkiismeretesen bánjanak.<sup>29</sup> A prokurátorok lehetséges visszaéléseivel szembeni eszköznek számított az a hivatali eskü (*Gefährheid*), amelyet a prokurátoroknak (is), teljes ünnepélyességgel le kellett tenniük.

Mivel a prokurátorok közeli, bizalmas viszonyba kerültek ügyfeleikkel, Wilhelm von Gennep rendtartása (az ügyvédekkel és jegyzőkkel egyetemben) arra intette őket, hogy igyekezzenek ügyfeleiket ellenfeleikkel szemben egyezségekre bírni, és lehetőleg ne a peres eljárást válasszák. Ez a rendelkezés ugyan némileg ellentétben állt az *officialatus* (anyagi) érdekeivel, de ügy volt bőven, a bíróság jó híre pedig mindennél fontosabb volt.

Az ügyésznek nevezhető ügyvédek (*procuratores fiscales, officii*) Dietrich von Mörs statútumaiban szám szerint ketten voltak. Feladatuk az volt, hogy a laikusok által elkövetett jogsértéseket feltárják és az egyházat képviselve vádat emeljenek a szentszék előtt. Mivel ezek nem magánosok egymás közti jogvitái voltak, ezért a perbefogottakkal tilos volt az egyezkedés. Mivel az eljárás alá volt személyek között lehettek klerikusok is, e tisztség betöltőinek az egyházi rendhez tartozónak kellett lenniük (annak közelebbi fokozata nem volt meghatározva), s hozzá még nőtlennek.

Fontos feladataik közé tartozott a végrendeleti végrehajtók felügyelete, különösen azok szemmel tartása, akik egy éven túl (*Jahr und Tag*) visszatartották a hagyatékot. Ezen a ponton hatáskörük érintkezett a pecsétnökével.<sup>30</sup> Az egyháziakkal szembeni fellépés egyik területe a hátralékosok (*subsidium caritativum*) ügyei voltak: „Ausdrücklich werden vom Offizial Hermanns von Hessen die Prälaten, Kapitel, Klöster, Pfarr- und Kapellengeistlichen auf diese ihre Saumseligkeit bedrohende Tätigkeit des Fiskals hingewiesen.”<sup>31</sup> Már Heinrich von Virneburg statútumai (1330) az ügyészt (*procurator curie*) szólítják fel eljárásra azokkal a dékánokkal szemben, akik a zsinati határoza-

<sup>29</sup> Reformatio Hermanni V. de procuratoribus c. 10, in: QUENTEL i. m. 302.; „Insbesondere waren die Prokuratoren verpflichtet, den Parteien einen von ihnen selbst geschriebenen oder wenigstens unterschriebenen Ausweis über sämtliche im Interesse der Parteien während des Prozesses gemachten Auslagen mit genauer Angabe der Person und des Zweckes zu übergeben, so oft die Parteien es verlangten, zum mindesten am Schlüsse des ganzen Rechtshandels Diese und ähnliche Bestimmungen dienen einer geordneten Rechtspflege, sollten eine Verbilligung der Prozeßkosten bewirken und die Klienten vor Nachteil bewahren. Andererseits sollten sie den guten Ruf des Gerichtes mehren, Eifer, Aufmerksamkeit und Gewissenhaftigkeit des Gerichtspersonals fördern.” Joseph LÖHR: *Die Verwaltung des Kölnischen Großarchidiakonats Xanten am Ausgange des Mittelalters*. (Kirchenrechtliche Abhandlungen 59/60) Stuttgart, 1909. 194.

<sup>30</sup> QUENTEL i. m. 272.

<sup>31</sup> QUENTEL i. m. 271.

tokat nem hirdetik ki. Hermann von Wied rendtartása pedig őket bízta meg 1 gulden mértékéig azoknak a büntetéseknek a behajtásával, amelyeket azoktól a közjegyzőktől és irodistáktól kellett behajtani, akik könnyelműen érvénytelen kiközösítő határozatot készítettek.

A többi, hasonló feladatkört betöltő tisztségviselőtől való elhatárolást szolgálta az a szabály, hogy kontradiktórius eljárást csak a kúriai ügyvédekkel való konzultációt követően vállalhatott, elkerülendő ezzel egy semmisségi panaszt. Általában is feladata volt ezekkel a tisztségviselőkkel való szoros kapcsolat, ami mutatja, hogy kompetenciájuk nagyon közel állt egymáshoz. Az ügyészek közvetlen felettese a pécseábrán volt, akinek negyedévente számat kellett adniuk munkájukról.

### 3.6. Trier

A *procuratores* tisztségét gyakran viselték idősebb ügyvédek a trieri kúriákban. Tisztán közvetítők voltak a bíró és a peres felek között, a jogi tanácsadást és képviselést az ügyvédek (*advocati*) végezték. Egyes egyházi intézményeknek, sőt városoknak (pl. Andernach), állandó prokurátoraik voltak az érseki bíróságok mellett. A prokurátori vagy ügyvédi feladatokat is ellátó közjegyzők esküjükben arra tettek fogadalmat, hogy az általuk képviselt felek ellenfeleit nem károsítják meg, a tudomásukra jutott titkokat megőrzik, igazságtalan vagy kilátástalan ügyek jogi képviselését nem vállalják. Szigorúan meg volt tiltva a prokurátoroknak, hogy beleavatkozzanak az ügyvédek hatáskörébe *conficiendo libellos, articulos, exceptiones*: előzetes tudomásuk és hozzájárulásuk nélkül nem tehettek perbeli intézkedéseket. Egyedülálló Trierben, hogy egyházi személy a prokurátor tisztségét általában nem viselhette, hacsak nem *pro ecclesia et ecclesiasticis personis*.

Emellett említik a források a *procurator fiscalis* tisztségét is, Trierben először 1369-ben, mint *procurator curie nostre ad excessus deputatus*. A szokott, előzetesen kivett esküt követően (amelyben egyebek mellett ígéretet tett arra, hogy a megvesztegetésnek ellenáll, s amelyben nemcsak az *officialis*nak, hanem az általános helynöknek is engedelmességet fogad) az érsek élethossziglan nevezte ki a kúriára. Az érseki jogszolgáltatás főleg nyomozási feladatokkal megbízott tisztségviselője volt. Legfontosabb feladat- és hatáskörébe a széles értelemben vett bűnügyek tartoztak (*fisci procurator et causarum criminalium et excessuum promotor*), s ha egyházi személyek voltak érintettek, a pécseábrán is be kellett vonnia eljárásába. Egy, a maga idejében (1500) újonnan kinevezett *procurator*

*fiscalis*, Johann Koch von Wesel a koblenzi *officialis*nak tett kötelezvényében ígéretet tett arra, hogy minden bűncselekményt (*crimina, errores et delicta*), amelyeket egyháziak vagy világiak, zsidók vagy eretnekek követtek el, felkutat, senkit sem kímélve.

A felmerülő költségek fedezésére a pecsétnököt rendelik, aki az érsek nevében furcsa módon a fellebezések elbírálását is végezte. A pecsétnök pénzügyekkel kapcsolatos kompetenciáját húzza alá, hogy a megvádolt személyekkel a pénzbüntetés fizetéséről csak az ő jelenlétében lehetett tárgyalni. Jövedelme a bírságok egynegyedéből állt, amit még kiegészített a *tunica curialis*, amit a legtöbb egyházi familiáris is húzott. Jogviták esetén az általános helynök vagy az *officialis* joghatóságáig érvényesült.

A prokurátorok a közjegyzőkkel és törvényszolgákkal (*Ladeboten*) a trieri kúriákon szinte céh-szerű közösséget alkottak. Az 1449. évi bírósági rendtartás (*Konzistorialordnung*) egyenesen mint *fraternitas consistorialium* említi e kört, amelynek tagjai azonban az érseki káplánok *consortium*ával nem tartott szoros kapcsolatot. Trierben külön ház épült számukra (*Goffel oder Mattschafft*). Koblenzben a helyi prokurátorok és közjegyzők élénk kapcsolatot ápoltak pl. az ottani Liebfrauenkirche-vel. Itt a nevezett személyek valóságos közösséget (*Bruderschaft*) alkottak: ennek jeleként a hetente tartott bírósági napokon 6 fillért kellett az újonnan megválasztott tagnak a közösségi kasszába befizetnie. A közösség törzshelye (*Zunftstube*) a fentebb említett egyház városi iskolájának emeleti szintjén található szoba (*stuba iuratorum*) volt. A 'céhbe' felvettek az érseki kancelláriából való jóbarátokat és más előkelő urakat (*andere vornehme Herrn*) is, ami által az érseki kúriával való jó viszony tartós megalapozást nyert. Különleges kiváltságban is részesültek: miután a császár is külön védelmébe vette őket, Raymund bíboros, pápai legátus gyóntató papot biztosított számukra, aki *interdictum* idején is mondhatott misét számukra, egyházi temetésben részesíthette a tagokat, továbbá engedélyezte, hogy böjti időkben is fogyaszthatnak sajtot, vaját és más tejtermékeket. Johann érsek mindezt még azzal tetézte, hogy ezüstmarkolatú díszkardot és keresztet adományozott nekik.



# AZ ÜGYÉSZSÉG MŰKÖDÉSE A TÖRTÉNELEM VIHAROS KORSZAKAIBAN

## *Egy IV. Károly második visszatérési kísérlete után indított büntetőeljárás*

SZABÓ ISTVÁN  
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

### 1. Prológus

Csemegi Károly – kódexének indoklásában – az állam elleni bűncselekményekhez az alábbi szentenciát fűzte: „*A büntetőtörvénykönyv nem alkot államjogot, feladata erre vonatkozólag csupán az: hogy a létezőt erélyesen és nyomatékkel oltalmazza.*”<sup>1</sup> A jeles kodifikátor gondolatával egy a Pragmatica Sanctioból eredő büntetőjogi rendelkezést indokolt, azonban ennél általánosabb konklúzió is levonható belőle. Eszerint a büntetőjog szerepe az államjog (alkotmányjog) által megállapított szabályok hatékony védelmére szorítkozik, *alkotmányjogi* kérdések *tisztázása* azonban *nem lehet a feladata*. Ha egy-egy történelmi korszakban az alkotmányjog nem biztosított világos eligazodást, az a büntetőjog alkalmazóinak életét jelentősen megnehezítette. Az alkotmányosság 1920 elején történt helyreállítása pedig egy ilyen helyzetet idézett elő.

Az említett esztendő februárjában összeült nemzetgyűlés a forradalmak közjogi tevékenységét érvénytelenítette, s az államműködést az 1918 novembere (a köztársaság kikiáltása) előtti viszonyokhoz csatolta vissza.<sup>2</sup> Az 1918 előtt

<sup>1</sup> KI-1875-VII-283.

<sup>2</sup> „9.§ (1) Az úgynevezett népköztársaság és tanácsköztársaság szerveinek néptörvény, rendelet vagy más elnevezés alatt kibocsátott mindennemű rendelkezései érvénytelenek. Hasonlóképpen érvénytelenek az úgynevezett nemzeti tanácsoknak és szerveiknek mindennemű rendelkezései és határozatai is. / (2) Az Országos Törvénytárból az oda beiktatott úgynevezett néphatározat és néptörvények töröltnek.” [1920. évi. I. törvénycikk 9. § (1)–(2) bekezdés.]



regnáló államhatalmi szervek működését azonban nem állította maradéktalanul helyre. Az igazságszolgáltatás és a helyi önkormányzatok régi szervezetükben felvették tevékenységüket, a nemzetgyűlés azonban nem adta át helyét az 1918 novemberéig működő országgyűlésnek, s az 1916-ban megkoronázott király sem térhetett vissza trónjára. Utóbbi helyére a nemzetgyűlés egy kormányzót választott. Köztudott, hogy IV. Károly trónhoz való jogáról egy parttalan vita kezdődött, amelyben a jogtudomány és a politikai élet egyaránt két táborra szakadt, s ez a két tábor a nemzetgyűlésben is folyamatosan egymásnak feszült. Az ellentéteket pedig a probléma szürke zónába tolásával oldották fel. Már az alkotmányosság helyreállításáról szóló törvény szövegezésénél is kínosan ügyeltek arra, hogy abból IV. Károlynak se a trónhoz való jogát, se annak megszűnését ne lehessen levezetni.<sup>3</sup> Az 1921 végén elfogadott trónfosztó törvény elvileg rendezte a helyzetet, de a nemzetközi presszió miatt ennek a közjogi érvényességét is vitatták. A tárgyalt jogeset viszont ennek hatálybalépése előtt történt, így az eljárás folyamán amúgy sem lehetett azt figyelembe venni.

A nemzetgyűlés 1920. március 1-én a korábbi uralkodó közjogi státuszának kimerítő rendezése nélkül választott új államfőt (kormányzót), a büntetőjog alkalmazóinak ebből eredő nehéz helyzetét pedig még azzal tetézte, hogy az ideiglenes államfőt a királlyal azonos büntetőjogi védelemben részesítette.<sup>4</sup> Elég csak a *felségsértés* tényállására gondolni, vajon eme alkotmányjogi helyzetben *ki lehetett annak passzív alanya?* Ha az alkotmányjog ezt nem tisztázta, azzal bizony a jogalkalmazó (jelen esetben a királyi ügyészség) helyzetét igencsak ellehetetlenítették. Azt pedig, hogy az alkotmányjog mennyire nem adott eligazítást a büntetőjog számára, jól szemlélteti az alábbi Angyal Páltól vett idézet. 1930-ban, büntetőjogi tankönyvének a felségsértésre vonatkozó részénél az alábbiakat állapítja meg:

„Bár a közjogi vitás kérdésekkel való foglalkozás kívül esik e Kézikönyv keretein, az állásfoglalás az egyes bűncselekmények törvényes

<sup>3</sup> A kormány által a nemzetgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatban az alábbi mondatrész szerepelt: „a királyi hatalom gyakorlása az 1918. évi november hó 13. napja óta szünetel [...]”. (KI-1920-I-3.)

A nemzetgyűlés közjogi bizottsága ehelyett az alábbi szöveget javasolta: „a királyi hatalom az 1918. évi november hó 13. napja óta nem gyakoroltatik [...]” (KI-1920-I-31.)

Míg végül a törvénybe az alábbi szöveg került: „a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi november hó 13. napján megszűnt”. (1920. évi I. törvénycikk preambuluma.)

<sup>4</sup> A kormányzó személye [...] ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király.” [1920. évi I. törvénycikk 14.§ (1) bekezdés.]

fogalainak elemeiben való megismerése nézőszögéből mindazonáltal nem mellőzhető”<sup>5</sup>

A jeles jogtudós osztja Csemegi nézetét: az alkotmányjog vitás kérdéseinek tisztázása kívül esik a büntetőjog keretein. A tudomány persze a jogalkalmazónál szélesebb mozgástérrel bír, így – mint később látni fogjuk – Angyal Pál a közjogi kérdés tisztázását is megkísérli, az eredmény azonban a jogalkalmazó számára nem adott megoldást.

IV. Károly második visszatérési kísérletét követően ezzel összefüggő bűncselekmények kerültek az ügyészség látókörébe. Mivel a gyanúba keveredett személyek között nemzetgyűlési képviselők is voltak, a gróf Andrássy Gyula, Rakovszky István, gróf Sigray Antal és Beniczky Ödön ellen lázadás tárgyában indított eljárás ügyészi anyagai – a mentelmi joguk felfüggesztésére tett indítvány okán – az országgyűlési irományok között is megtalálhatóak.<sup>6</sup>

Tanulmányban azt vizsgálom, vajon ebben a konkrét esetben az ügyészség miként viszonyult Csemegi szentenciájához. Mit tett akkor, amikor büntetőjogi tényállások megállapításához közjogi kérdések előzetes tisztázása volt szükséges.

## 2. A büntetőügy történeti tényállása<sup>7</sup>

Az eljárás tárgyává tett cselekmény történeti tényállása szerint 1921. október 20-án a király repülőgéppel Dénesfára érkezett, ahol a közeli Cziráky-kastélyban tett rövid látogatás után egy Sopron melletti, pontosan nem azonosított kastélyba utazott tovább. Rakovszky István – az uralkodótól kapott korábbi értesítés nyomán – már ezen a napon Sopronba utazott. Másnap (október 21-én) a király *az alábbi összetételű kormányt nevezte ki:*

- miniszterelnök: Rakovszky István
- külügyminiszter: gróf Andrássy Gyula
- pénzügyminiszter: Gratz Gusztáv
- hadügyminiszter: Schnetzer tábornok
- belügyminiszter: Beniczky Ödön

<sup>5</sup> ANGYAL Pál: *Felsőszécsény. Királysértés. Hütlenség. Lázadás. Hatóságok büntetőjogi védelme.* Budapest, Atheneum, 1930. 13.

<sup>6</sup> KI-1920-XII-109-114.

<sup>7</sup> KI-1920-XII-109-114.

Ezt követően az uralkodó – Rakovszky ellenjegyzése mellett – proklamációt bocsátott ki, s Sigray Antal grófot Nyugat-Magyarország kormányzójává nevezte ki, aki azonnal számos katonai és csendőri egységhez intézett távirati utasításokat. Ezt követően az uralkodóra több alakulat fel is esküdt.

Október 22-én hajnalban a király és kormánya vasúton – katonai szerelvények kíséretében – Sopronból Budapestre indult. Ács állomásnál azonban ellenállásba ütköztek, a vasúti vágányok felszedése miatt a szerelvények nem tudtak tovább haladni. Az előttük lévő alagút felett pedig fegyveres csapatok helyezkedtek el, amelyek parancsnoka tovább haladás esetén ellenállást helyezett kilátásba. Délután hat óraker Rakovszky telefonbeszélgetést kezdeményezett Bethlen István miniszterelnökkel, amelyben felszólította a védő csapatok visszavonására, s ellenkező esetben fegyveres összecsapást helyezett kilátásba. Egy későbbi telefonbeszélgetésben pedig – szó szerinti lejegyzésben – Rakovszky az alábbiakat mondta Bethlennek:

„Az első lépés akkor történt, amikor a királyt uralkodói jogainak gyakorlatában megakadályozták. Ha legkisebb ellenszegülés lesz, a felelősséget a kormányzóra és a kormányra hárítjuk és őket, ha bevonulunk Budapestre, felelősségre fogjuk vonni. Kijelentem azt, hogy amennyiben ellenállás ki nem fejtetik, a kormányzónak és a kormánynak legkisebb bántódás nem lesz, ellenkező esetben szabad kezet biztosítunk magunknak.”<sup>8</sup>

Az ügyészség álláspontja szerint ez a cselekmény kimerítette a lázadás büntetét,<sup>9</sup> amelyet a Csemegi-kódex az alábbiak szerint fogalmazott meg:

152.§ (1) bekezdés

„A csoportosulás, melynek célja:

[...]

[...]

a magyar kormányt erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlásában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek az elhagyására kényszeríteni: a lázadás büntetét képezi és tíz évtől tizenöt évig terjedhető államfogsággal büntetendő.”

<sup>8</sup> KI-1920-XII-112.

<sup>9</sup> KI-1920-XII-114.

### 3. A büntetőjogi minősítés: lázadás vs. felségsértés

A történeti tényállásnál kérdés, vajon a királyi ügyészség a gyanúsítást miért korlátozta az Ács község határában történetekre. A két miniszterelnök között folyó vita, egymás kölcsönös fenyegetése, csupán egy hosszabb cselekménysor része volt. A tényleges konfliktus a két államfő között állt fenn, az általuk kinevezett miniszterelnökök csupán kinevezőjük érdekében léptek fel. A Budapest felé vonulók végcélja nem a miniszterelnök kényszerítése, hanem a trón elfoglalása volt, aminek elháríthatatlan következménye a kormányzó elmozdítása. Ha ez jogellenes, akkor *annak büntetőjogi minősítése nem lázadás, hanem felségsértés*.<sup>10</sup> Utóbbi cselekménynél viszont megkerülhetetlenné válik a közjogi helyzet előzetes tisztázása, *vajon ki a törvényes államfő?*

Az 1920. évi I. törvénycikk preambuluma szerint „a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi november hó 13. napján megszűnt”, amiből eredően IV. Károly uralmi felségjogait már nem gyakorolhatta. A törvény azonban a személyes felségjogokról nem rendelkezett, így azok megszűnése nem volt megállapítható. A fokozott büntetőjogi védelem pedig eme utóbbi körbe tartozott. Angyal Pál is arra a következtetésre jutott, hogy IV. Károly uralkodói státusza nem szűnt meg, s mivel az 1920. évi I. törvénycikk a fokozott büntetőjogi védelmet a kormányzóra is kiterjesztette, így *mindketten a felségsértés passzív alanyai lehettek*.<sup>11</sup>

Csemeginek a bevezetőben említett szentenciája szerint a büntetőjog feladata az alkotmányjog által megállapított szabályrend erélyes és nyomatékos oltalmazása. Ha egy országnak két államfője van, s ők egymással kerülnek konfliktusba, a felségsértés tényállásánál eldönthetlenné válik, hogy a büntetőjog melyiket védi a másikkal szemben. Ha a jogalkalmazó (az ügyészség) bármelyik oldallal szemben büntetőeljárást indít, akkor figyelmen kívül hagyja Csemegi bölcs tanácsát. A budapesti királyi ügyészség azonban megfogadta azt, a felségsértést elengedte látóköréből, s a négy érintett nemzetgyűlési képviselőt lázadással gyanúsította meg.

A gyanúsítás megalapozottságát két szempont mentén kell vizsgálnunk. Egyrészt a lázadásánál tisztázható-e az alkotmányjogi háttér, vagyis meg-

<sup>10</sup> A Csemegi-kódex szerint az államfő a lázadás tényállásának nem lehetett passzív alanya, csak a felségsértésnek. A felségsértés tényállásait a kódex (1878. évi V. törvénycikk 125–138. §-i rögzítették. Ld. még: BARNA Attila: *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a büntettekéről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására*. Győr, UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft., 2015. 169–206.

<sup>11</sup> ANGYAL i. m. 17.

állapítható-e pontosan, mihez fűződik a büntetőjogi védelem. Másrésről a gyanúsítás tárgyává tett cselekmények megvalósították-e a lázadás tényállását? Ebben a pontban éppen azt elemeztük, hogy azok inkább a felségsértés gyanúját vetették fel, viszont a tisztázatlan alkotmányjogi háttér okán emiatt nem lehetett eljárást indítani. Vajon a lázadás levezethető belőlük?

## 4. Megalapozott-e a lázadás gyanúja?

### 4.1. A lázadás tényállásánál tisztázott-e az alkotmányjogi háttér?

Az ügyészség a *de facto* jogrendet elfogadta, így az 1920. évi I. törvénycikk alkotmányosságát nem vizsgálta. Persze miért is tette volna, hiszen az ugyanúgy Csemegi szentenciájával ment volna szembe. A felségsértés alkotmányjogi háttérét azonban éppen az 1920. évi I. törvénycikk tette zavarossá. *A kormányzóra úgy terjesztette ki a fokozott büntetőjogi védelmet, hogy a királyra vonatkozóan azt nem szüntette meg.*<sup>12</sup>

A lázadásánál azonban a királynak nem a személyes, hanem az uralmi felségjogai váltak relevánssá. Ezekre vonatkozóan pedig, mint az előző pontban már láthattuk, az 1920. évi I. törvénycikk nem hagyott maga után joghézagot: kimondta annak megszűnését. A törvény arra is ügyelt, hogy ezt ne lehessen a király kényszerű távollétéből eredő következményként értelmezni, amely viszsztatérése esetén automatikusan hatályát vesztené. Az 1920. évi I. törvénycikk ugyanis a kormányzói tiszt felállítását az alábbi szöveggörnyezetben helyezte el: „A nemzetgyűlés addig, amíg az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen rendezi [...] az államfői teendők ideiglenes ellátására [...] kormányzót választ.” Hiába állt vissza az 1918. novembere előtti alkotmányos rend, a kormányzótól bárki csak a nemzetgyűlés jóváhagyásával vehette át az államfői ügyek vitelét.

<sup>12</sup> Bár a szabad királyválasztók véleménye szerint az Ausztria és Magyarország közötti védelmi közösség megszűnésével a Habsburgok elvesztették a magyar trónhoz való jogukat, s így „*ipso iure*” – vagyis minden külön intézkedés nélkül – IV. Károly uralkodói felségjogai is megszűntek. A legitimisták viszont ezt cáfolták, így a személyes felségjogok elvesztése sem volt egyértelműen igazolható.

A személyes felségjogokat – a négy érintett nemzetgyűlési képviselő mentelmi jogának felfüggesztéséről folytatott vitában – maga az igazságügyi miniszter is elismerte. Turi Béla képviselő kissé provokatív felvetésére, miszerint a királlyal szemben miért nem indítottak büntetőeljárást, Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi miniszter – szinte a képviselő szavába vágva – az alábbiakat mondta: „a király szent és sérthetetlen.” (KN-1920-XIII-536.)

A kormányzati jogoknál tehát nem volt párhuzamos államfő, így a kormányzó és a IV. Károly által kinevezett kormány státusza sem volt azonos. Az 1920. évi I. törvénycikk alapján *a kormány hatásköreinek gyakorlására kizárólag a kormányzó által kinevezett minisztérium volt jogosult*. Így a lázadás tényállásánál tisztázott az alkotmányjogi háttér, a jogalkalmazó számára világosan elkülöníthető, hogy a két miniszterelnök közötti konfliktusban ki a sértett és ki az elkövető.

#### 4.2. Az elkövetett cselekmény valóban a lázadás tényállását merítette ki?

Az ügyészségi megkeresés az Ács község határában történt eseményeket emelte a gyanúsítás centrumába. Fegyveres csoportok álltak egymással szemben, s a szó szerint is idézett telefonbeszélgetésben Rakovszky István követelései elutasításának esetére támadással fenyegetőzött. A követelés a vasúti szerelvények tovább haladásának biztosítására irányult, ahol valóban a közhatalmat alkotmányosan gyakorló Bethlen István miniszterelnöktől akart egy intézkedést kikényszeríteni. Ez a cselekmény kimeríti „a magyar kormányt erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel [...] valamely intézkedésre [...] kényszerít” tényállást.

Ehhez azonban a cselekménysort részeire kellett bontani, s csak egyes elemeit lehetett a gyanúsítás tárgyává tenni. Ebben érzésem szerint az ügyészi indítvány nem volt konzekvens. Eszerint ugyanis a nemzetgyűlési képviselők gyanúsítását az alábbi cselekmény alapozta meg:

„[...] mind a négyen tagjaivá lettek annak a csoportosulásnak, amelynek célja volt a magyar kormányt erőszakkal és fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában megakadályozni, s amely a cél elérése végett vaspályákat, posta- és távírdahivatalokat hatalmába kerített és egyes személyek ellen tényleg erőszakot alkalmazott.”<sup>13</sup>

A posta és távírdahivatalok hatalmába kerítése azonban már túlmutatott a törvényes kormányval szembeni fenyegetésen. Az egyes személyek konkrét gyanúsításánál Sigary Antalnak a dunántúli katonai és csendőri alakulatokhoz kiadott utasításait rótták fel.<sup>14</sup> Beniczky Ödön pedig végig Budapesten tartóz-

<sup>13</sup> KI-1920-XII-114.

<sup>14</sup> „Sigary Antal gróf azon tényével, hogy intézkedett, miként a katonai csapatok a királynak a hűségsküt letegyék, és a Budapestre bevonuló királyt kövessék.” (KI-1920-XII-114.)

kodott, s – az ügyészi megkeresés szerint – a lázadást azzal valósította meg, hogy a fővárosban szervezkedett.<sup>15</sup> Ezek a cselekmények érintőlegesen persze a kormánnyal szembeni kényszert is magukba foglalhattak, de alapvetően arra irányultak, hogy IV. Károly a kormányzótól átvegye az államfői hatalom gyakorlását.

A gyanúsítás tárgyává tett cselekmények a nemzetgyűlési bizottság jelentésében a mentelmi jog megsértésének vizsgálatánál újra látókörbe kerültek. Képviselőt a mentelmi jog felfüggesztése nélkül tettenérés esetén lehetett eljárás alá vonni, ami eljárásjogi kérdés. Számunkra az válik érdekessé, vajon milyen cselekmények elkövetésében mondták ki a tettenérést. Erre mind Sigray Antalnál, mind Beniczky Ödönnél részletesebb leírást találhatunk, azonban ez inkább növelte, mintsem csökkentette a felségsértéssel történő összemosódást.<sup>16</sup>

## 5. A mentelmi jog felfüggesztése

A szabad mandátumból eredően a nemzetgyűlés a mentelmi jog felfüggesztését bármilyen szemszögből vizsgálhatta, így az tény és jogkérdésekre egyaránt kiterjedhetett. Ténykérdések eldöntésében a laikusok közreműködése általánosan elfogadott, elég csak az esküdtszékekre gondolnunk, jogkérdésekben azonban már érdekesebb probléma előtt állunk. Magához a felfüggesztéséről szóló határozathoz nem fűznek indokolást, az adott ügyben is csupán annyit tartalmazott, hogy a nemzetgyűlés felfüggeszti azt.<sup>17</sup> Érdekes azonban beleolvasni a nemzetgyűlési vitába, vajon pro és kontra milyen érveket hoztak fel. Gondolom,

<sup>15</sup> „[...] végül Beniczky Ödön azon tényével, hogy Rakovszky István kormányának belügyminisztere lett s hogy a budapesti szervezkedést irányította”. (KI-1920-XII-114.)

<sup>16</sup> „Gróf Sigray Antal nemzetgyűlési képviselő, mint a nyugati vármegyék részére kinevezett kormányzó az iratokból megállapíthatólag a lázadó csoportnak tagja volt, annak céljai elérésében tevékeny részt vett, rendeleteket adott ki, katonai csapatok felesketése, vasúti szerelvények összeállítása, posta és távirdahivatalok megszállása stb. tárgyában, saját vallomása szerint is ezen önként vállalt feladatának teljesítése közben tartóztatott le, [...]”

„Beniczky Ödön nemzetgyűlési képviselő az ügyészi indokolás szerint Rakovszky István kormányának belügyminisztere lett, s a budapesti szervezkedést irányította. Vele szemben a büntető perrendtartás 142. §-ában meghatározott tettenkapás tényálladékának fennforgása minden jogi kételyt kizáróan ugyan meg nem állapítható, azonban tekintettel ama körülményre, hogy mint Rakovszky István kormányának kinevezett, vagy legalább is kinevezni szándékolt minisztere, a lázadó csoport vezetősége által igen fontos állásra volt kiszemelve, tekintettel azon exponált magatartásra, amelyet a királykérdésben mindenkor tanúsított, végül tekintettel ama súlyos gyanuokokra, amelyek elfogatásának elrendelése alkalmával valószínűsíteni látszottak, hogy a lázadó csoport budapesti szervezkedését előmozdította.” (KI-1920-XII-118.)

<sup>17</sup> KN-1920-XIII-547.

különösebb meglepetést nem okoz, hogy ezt a mentelmi esetet a nemzetgyűlés több ülésnapon is napirendre vette, s csak a felfüggesztésről történő szavazás előtti vita a nemzetgyűlési naplóban ötvenoldalnyi terjedelmet foglal el.<sup>18</sup> A vita pedig *jogkérdésekről* szólt, s *azon belül a büntetőjog* mellett, inkább a közjogi kérdések *domináltak*.

A felszólaló képviselők közül jogi szempontból a legveretesebb beszéd Túri Béláé volt. Az Esztergomi Főegyházmegye kanonoka, bár nem „hivatásos” alkotmányjogász volt, a két világháború közötti közjognak mégis kiváló ismerője. Sőt nem csak ismerője, hanem megalkotója is, hiszen az akkori államrendet meghatározó, az alkotmányosság helyreállításáról szóló 1920. évi I. törvénycikk előkészítésében is jelentős szerepet vállalt. Elég csak arra gondolni, hogy 1920 februárjában ő volt a törvényjavaslat nemzetgyűlési előadója.<sup>19</sup>

Témánkhöz visszatérve, Túri Béla már felszólalásának elején világosan kijelentette, hogy jelen esetben a nemzetgyűlésnek nem tény, hanem jogkérdéseket kell vizsgálnia.<sup>20</sup> Ezek a jogkérdések pedig ugyanolyan szürke ködbe vesznek, mint az 1920. évi I. törvénycikk közjogi kérdései.<sup>21</sup> A büntetőjoghoz pedig azonnal közjogi szálakat kapcsolt. Mivel az 1920. évi I. törvénycikkben detronizáció nem volt, érvelt Túri, az uralkodónak a királyi hatalom átvételére tett lépése sem lehetett törvénsértő.<sup>22</sup> Lényeges, hogy mindez még az 1921-es trónfosztó törvény előtt történt. Az igaz, hogy az átvételhez a törvény szövege szerint a nemzetgyűlés hozzájárulás szükséges, viszont a kormány kinevezése ettől még jogszerű volt, hiszen az uralkodó a trón iránti igényét is csak a felelős minisztérium útján terjesztheti elő.<sup>23</sup> Eme gondolatával Túri Béla egy újabb

<sup>18</sup> KN-1920-XIII-497-547.

<sup>19</sup> KN-1920-I-51-58

<sup>20</sup> „Én tehát most áttérek arra, ami a tárgy: a mentelmi jog sérelmére és azt mondom, t. Nemzetgyűlés, hogyha egy közönséges bűncselekményről volna szó, pl. azt mondaná a vádirat, hogy Andrássy Gyula, Rakovszky István vagy bárki órát lopott, én elismerném a nemzetgyűlésnek azt a kötelességét, hogy a bűncselekménynek jogi konstrukciójába bele ne folyjon és azt ne vizsgálja. [...] De mikor nem ilyen közönséges bűncselekményről van szó, hanem olyan vádról, amelyről jogilag, elvileg nincs tisztázva, hogy bűncselekmény-e, akkor azt hiszem, ennek kérdésnek vitatása nagyon is jogosult.” (KN-1920-XIII-532.)

<sup>21</sup> „Nekem az az álláspontom, hogy e bűncselekmény minősítésének terén ugyancsak az a jogi bizonytalanság, ugyancsak az a kétértelműség, ugyanaz a kétely, mitegy kód merül fel, amely az egész kérdést az 1920: I. törvénycikk óta homályba burkolta. Itt is mondta valaki, talán Vázsonyi t. képviselőtársam, hogy vannak a jogrendben, a jogalkotásunkban bizonyos rések; én azt mondom, amit Rassay mondott: kétértelműségek, kételyek, másként jogbizonytalanságok.” (KN-1920-XIII-533.)

<sup>22</sup> KN-1920-XIII-535.

<sup>23</sup> „Az én logikám szerint, ha a nemzetgyűlésnek van a jog fenntartva, ebből szerintem következik, hogy a királynak a hatalmat, amikor ő kinyilvánítja, hogy azt át akarja venni, annak



szürke zónára mutatott rá. A magyar közjog körömszakadtáig ragaszkodott ahhoz, hogy a felelős minisztérium közreműködése nélkül a király semmilyen intézkedést nem tehet. A trón iránti igény bejelentését megtehetné e nélkül? Majd Túri – a minisztert provokálva – felteszi a kérdést, vajon a király ellen miért nem indítottak büntetőeljárást? Erre Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi miniszter szinte önkéntelenül az alábbi választolta: „A király személye szent és sérthetetlen,”<sup>24</sup> maga is elismerve IV. Károly személyes felségjogait. Túri érvelése szerint azonban a király nem hagyható ki, nem lehet az általa kinevezett kormány tagjait tőle elkülönülve kezelni. Ők abban közreműködtek, hogy a király a trón iránti igényét közvetíteni tudja, s az uralkodót akadályozni, különösen fizikailag akadályozni, felségsértésnek minősül. Ezt azonban csak feltételeken állítja, miszerint: ha a király által kinevezett kormány tevékenysége lázadás lett volna, a másik kormánynak az ezt elhárító cselekedete felségsértést valósított volna meg.<sup>25</sup> A logikai szálat tovább bontva, a felségsértés azért nem valósult meg, mert lázadás sem történt. Túrinak a cselekménysor egészéről is az a véleménye, hogy ha bűncselekményt valósított volna meg, az akkor sem lázadás, hanem felségsértés lenne, de valójában semmilyen bűncselekmény nem valósult meg.<sup>26</sup>

---

gyakorlását meg akarja kezdeni, tényleg senki más nem adhatja át, mint a nemzetgyűlés. De kérdezem, hogy húsvétkor meg most is jutottunk-e el odáig, hogy a királynak a hatalom gyakorlásának megkezdésére vonatkozó akaratát kinyilváníthatta volna? [...] Hol volt az a tényező, amely ezért a felelősséget vállalta volna. [...] Hiszen a király maga nem jelentkezhettek, ő nem jön – bocsánat a triviális kifejezésért – az ajtón be, ő a maga személyében nem gyakorolja a jogokat, hanem a felelős ministerium útján, amint azt az 1848:III. tcikk előírja. Ha tehát a király a hatalom gyakorlását meg akarja kezdeni, ezt egy felelős tényezőnek kell képviselnie. [...] Azt gondolom, hogy ezzel bebizonyítottam, illetőleg igyekeztem bebizonyítani azt, hogy a királyi hatalom tényleges gyakorlásának megkezdésére és átvételére irányzott lépés nem képezhet jogtalan cselekményt.” (KN-1920-XIII-535-536.)

<sup>24</sup> KN-1920-XIII-536.

<sup>25</sup> KN-1920-XIII-537-538.

<sup>26</sup> „De – és nagyon kérem a t. Nemzetgyűlést, méltóztassék ezt figyelembe venni – ha ezek a képviselők jogi értelemben bűncselekménynek nevezhető tettet követtek el, és ha a vád ellenük nem nyugodnék nagyon is ingatag alapokon, akkor a büntetőtörvénykönyv 127. §-a alapján felségsértés címén kellett volna ellenük az eljárást megindítani. [...] Meg kellett volna indítani az eljárást az alkotmány erőszakos megváltoztatására, való törekvésért, az erre irányuló kísérletért. És ezt annál inkább megtehették volna, ha nem érzik, hogy labilis alapon állanak, mert akkor az előkészítést sokkal jobban lehetett volna büntetni, hiszen a büntetőtörvénykönyvnek a politikai szövetségre és az előkészítésre vonatkozó részei módot adtak volna arra, hogy jobban meg lehessen fogni velük szemben a kérdést. Azonban nem ez történt. Az eljárás a büntetőtörvénykönyv 152. §-a alapján indult meg és ha ez vétett alapul, – s most már végezni is óhajtok ezekkel a hosszadalmas jogi fejtegetésekkel – akkor előállt volna az az eset, hogy a királyi kormány ellen való lázadást a király felhívására követték el ezek az urak. Ez pedig magában véve jogi abszurdum.” (KN-1920-XIII-537.)

Túri Béla érvelésének most nem is a jogi megalapozottsága (helyessége) az igazán érdekes, hanem az, vajon milyen kérdéseket kell tisztázni a megalapozott vádhoz. Ebben a felségsértés és a lázadás tényállásának elhatárolásán kívül minden alkotmányjog, s igazából az elhatárolás sem oldható meg tisztán büntetőjogi szempontokkal.

A kiragadott példa általános jellemzőnek is tekinthető. A mentelmi jog felfüggesztéséről szóló nemzetgyűlési vitában döntő többségében alkotmányjogi tartalmú jogkérdéseket elemeztek, ami további bizonyíték korábbi feltételezésünk mellett, miszerint *ezt a büntetőjogi problémát közjogi kérdések előzetes tisztázása nélkül nem lehetett megoldani*. Túri Béla beszéde pedig aziránt is kétséget ébresztett, hogy a lázadás tényállása önállóan megállna.

Bár a mentelmi jog felfüggesztésének elutasítása mellett számos képviselő érvelt, végül a nemzetgyűlés többsége magáévá tette a mentelmi bizottság javaslatát, s 61:32-es szavazati aránnyal felfüggesztette az érintett képviselők mentelmi jogát.<sup>27</sup> Ez azonban politikai döntés volt, a jogi minősítésre nem lehet belőle következtetéseket levonni.

## 6. Epilógus

Az alkotmányosság 1920-as helyreállítása – a politikai kompromisszumokból eredően – az államfői tiszt körül joghézagokat hagyott. A tisztázatlan alkotmányjogi helyzet pedig a büntetőjog területén is zavarokat okozott. Bár a feldolgozott ügynek jelentős politikai vetülete is volt, későbbi folyamánban Csemegi Károly bölcs tanácsának is hatása lehetett. Az ügy ugyanis szép csendesen „elaludt”. 1922. március végén még vád alá helyezték őket,<sup>28</sup> viszont a május-június során lezajlott nemzetgyűlési választásokon többen ismét mandátumot szereztek. Ekkor a mentelmi jogot újra fel kellett volna függeszteni, amit a nemzetgyűlés már nem vett napirendre. Végül 1924 júliusában a kormányzó által adott eljárási kegyelem vetett véget az ügynek.<sup>29</sup>

<sup>27</sup> KN-1920-XIII-547.

<sup>28</sup> *Pesti Napló*, 1922. április 1. (73. évf. 75. szám) 4.; *Az Újság*, 1922. április 2. (XX. évf. 76. szám) 12.; *Vásárhelyi Újság*, 1922. április 1. (II. évf. 75.) 3.

<sup>29</sup> SZALAI Miklós: *Ifjabb Andrássy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2003. 185.; *Budapesti Hírlap*, 1924. július 22. (XLIV. évf. 147. szám) 1–2.; *8 Órai Újság* 1924. július 22. (X. évfolyam, 147. szám) 7.



# ARCKÉPVÁZLATOK A FŐVÁROSI FŐÜGYÉSZSÉG ÉS JOGELŐDJEINEK VEZETŐIRŐL (1945–1989)

IBOLYA Tíbor

büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes (Legfőbb Ügyészség)

Az 1871. évi XXXIII. törvénycikkkel a közvád képviselőjére feljogosított, az igazságügyi miniszter felügyelete és utasításai alá rendelt magyar királyi ügyészség szervezete élén a Koronaügyészség<sup>1</sup> alatta az Ítéletáblákhoz igazodóan főügyészségek, alattuk pedig az ügyészségek álltak. Így a Budapesti Királyi Főügyészség<sup>2</sup> illetékességi területén a második világháború végén a balassagyarmati, budapesti,<sup>3</sup> egri, ipolysági, kalocsai, kecskeméti, pestvidéki, székesfehérvári, szolnoki ügyészség működött. Főügyésznek a főügyészségek vezetőit nevezték, az ügyészségeket az ügyészségi elnökök irányították, akik azonban lehettek főügyészek is, ami az 1920. XXX. tc.-kel felállított bírói és ügyészi státust egységes rangsorba rendező hat fizetési csoport harmadik csoportjában elérhető fizetési rangosztály (fokozat) volt.<sup>4</sup>

A magyar királyi ügyészség hasonlóan a bírósághoz, egy professzionálisan szervezett, igen magas szakmai színvonalon működő hivatásrend volt, amelynek képviselői – bár formálisan a végrehajtói hatalom alárendeltségében dolgoztak – politikai pártállástól függetlenül eljártak mindenkivel szemben, aki vétett a törvények ellen. Erre nagyon jó példa Váry Albert a Budapesti Ügyészség vezetője, aki egyaránt fellépett a vörös és fehér terroristákkal szemben, vagy

<sup>1</sup> A koronaügyészi hivatalt első ízben azonban csak 1896-ban töltötték be Dr. Hammersberg Jenő személyében.

<sup>2</sup> A Curiával a Koronaügyészséggel és a Budapesti Királyi Ítéletáblával egy épületben, az V. ker. Kossuth Lajos utca 12. szám alatt működött. A mai Fővárosi Fellebbviteli Főügyészségnek feleltethető meg.

<sup>3</sup> Budapesten, az V. ker. Markó utca 27. szám alatti épületben működött. A mai Fővárosi Főügyészség jogelődje.

<sup>4</sup> Hasonlóan a hatályos szabályozáshoz az egyes fizetési csoportokon belül a bírák és ügyészek 3 év várakozási idő eltelte után automatikusan magasabb fizetési fokozatba kerültek.

hivatali utódja Strache Gusztáv, aki a királypuccsot követően megfellebbezte a vádtanács döntését az ügy arisztokrata résztvevőinek szabadlábra helyezéséről és fellebbezését akkor is fenntartotta, mikor a legitimista politikusok gróf Apponyi Albert vezetésével a miniszterelnök-helyettesen és az igazságügyi miniszteren keresztül helyezték őt nyomás alá.<sup>5</sup>

A vesztes világháborút követő szovjet megszállás alatt berendezkedő koalíciós rendszer bár magát demokratikusnak gondolta, valójában egy percig sem volt az. Ezt pont az igazságszolgáltatás működése bizonyítja, hisz független igazságszolgáltatás Magyarországon már 1945-1947 között sem létezett, a Népügyészségek és a Népbíróságok létrehozásával a törvényhozó nyilvánlová tette; nem bízik sem a bíróságban, sem az ügyészségben, a korábbi rendszer prominens képviselőinek és a háborús bűnösöknek gondolt személyeknek a felelősségre vonását nem hajlandó a régi igazságszolgáltatásra bízni. A külön bíróságok létrehozása mögött rendszertől függetlenül általában politikai akarat áll, nem volt ez másként 1919-ben, vagy már a háború alatt felállított a Honvéd Vezérkar Főnökének Külön Bírósága esetén sem. A különbség mégis jelentős, hisz utóbbi külön bíróság hatásköre egy háborúban álló országban a hűtlenségi ügyekre korlátozódott, míg a Népbíróságok hatásköre folyamatosan bővült, ráadásul a szovjet hatóságok közvetlenül is beavatkoztak az igazságszolgáltatás menetébe. Az eleve a kommunista párt befolyása alatt álló Katonapolitikai Osztály például közvetlenül adott át a szovjeteknek felelősségre vonás céljából magyar fogvatartottakat.

A két szervezeti rendszer 1945-1950 között párhuzamosan létezett, így Budapesten a volt királyi ügyészség jogutódja a Budapesti Államügyészség lett, majd 1949-től a Népbíróságokat és a Népügyészségeket fokozatosan felszámolták, hisz a kommunista hatalomátvétellel feladataikat immár az általános hatáskörű bíróságok és államügyészségek is el tudták látni. Az egységes ügyészség létrehozásának jogi háttere az 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) volt, amely az addig az igazságügyi miniszter felügyelete alatt működő ügyészségeket az Országgyűlés alá rendelte, majd az 1953. évi 13. törvényerejű rendelet részletesen rendelkezett annak szervezetéről is. Azt azonban, hogy az ügyészségnek a végrehajtó hatalomtól való függetlensége csak névleges volt, a koncepciós perekben és az 1956-ot követő megtorlásokban történő ügyészségi közreműködés tragikusan bizonyítja.

<sup>5</sup> *Kis Újság*, 1922. január 01.

## 1. Dr. Kertész Jenő (1945–1948)

Debrecenben született 1900. október 24-én, apja MÁV segédtsízt volt,<sup>6</sup> akitől bizonyára az állami hivatal tiszteletét tanulta el. Tanulmányai elvégzése után előbb joggyakornok, majd ügyészségi titkár Nyíregyházán. Ilyen minőségében 1927-ben egyik szervezője volt a Bírók és Ügyészek Országos Egyesülete kongresszusának,<sup>7</sup> amelyet a városban tartottak. 1929-ben ugyanitt törvényszéki jegyző, majd 1933. augusztus 31-én bírói kinevezést kap a Nyírbátori Járásbíróságra. 1935. június 30-án ügyésszé nevezik ki Nyíregyházára. 1936 végén kérelmére áthelyezik Budapestre,<sup>8</sup> áthelyezése alkalmából a helyi sajtóban sajnálkoztak távozásá miatt és méltatták, mint a helyi jogászság és értelmiség jeles képviselőjét.<sup>9</sup> Budapesten több komolyabb ügyben is eljár, 1943. június 30-án kinevezik a Budapesti Királyi Ügyészség egyik alelnökének.<sup>10</sup> A háború alatti további tevékenységére nincs adat, azonban a nyilas rendszerrel bizonyára nem kompromittálta magát, hisz pl. ő volt az az ügyész, aki éles hangú vádbeszédben kérte a törvény szerint alkalmazható legsúlyosabb büntetést a szélsőjobboldali radikalizmus egyik ismert alakja, Kémeri Nagy Imre ellen.<sup>11</sup> A nyilasterroret és az ostromot nagy valószínűséggel Budapesten átvészelő, majd korábbi munkahelyén jelentkező Kertész 1945. április 14-én, mint a „budapesti ügyészség ideiglenes vezetője” hirdetett pályázatot a hivatalánál betöltésre kerülő két állami bakói állásra.<sup>12</sup> Az állásokat bizonyára gyorsan betöltötték, hisz a közbiztonság helyzetének drámai romlása és az elítélt háborús bűnösök miatt ebben az időszakban igen sok kivégzést hajtottak végre. Az élet és vagyonsbiztonság helyreállításának érdekében a kormány 1945 októberében kihirdette a statáriumot, melynek bevezetését Kertész kifejezetten támogatta és – már az új idők hangját is meghallva – kifejtette azon álláspontját, hogy a jövőben ne

<sup>6</sup> *Világosság*, 1946. november 28. Testvére szintén a MÁV-nál dolgozott, főfelügyelőként ment nyugdíjba.

<sup>7</sup> *Az Est*, 1927. augusztus 27.

<sup>8</sup> *Igazságügyi Közlöny*, 1936. december 31.

<sup>9</sup> *Nyírvidék*, 1937. január 1.

<sup>10</sup> *Budapesti Közlöny*, 1943. július 7.

<sup>11</sup> Kémeri Nagy Imrét egy zsidóellenes cikke miatt sajtó útján elkövetett hitfelekezet miatti izgatás büntetével és a magyar nemzet megbecsülése elleni vétséggel vádolta az ügyészség. *Az Est*, 1938. január 20.

<sup>12</sup> *Magyar Közlöny*, 1945.16. szám.

szerezhessen senki „munkanélküli jövedelemmel” vagyont.<sup>13</sup> A Budapesti Államügyészség vezető államügyészévé 1946. január 15-én nevezték ki.<sup>14</sup>

Budapest ügyészségének mindenkori vezetője beosztása miatt hagyományosan tagja volt a főváros Közigazgatási Bizottságának, amelynek havonta írásban beszámolt és ülésein többnyire személyesen is megjelent. A fennmaradt jegyzőkönyvek alapján a bizottsági tagok ritkán hagyták szó nélkül Kertész beszámolóit, többnyire olyan dolgok miatt felelősségre vonva (pl. hogy az első statárium rendelet miért csak a katonai bűncselekmények elkövetőire vonatkozott<sup>15</sup> vagy a munkakerülő feketézők nagy száma Budapesten),<sup>16</sup> amelyek megoldására Kertésznek nem csak lehetősége, de hatásköre sem volt. Ugyanakkor tudomása volt arról, hogy a politikai okokból letartóztatottak egy részéről még a Népügyészség vezetője sem tudta konkrétan a fogva tartásuk okát, ennek ellenére az előforduló szökések miatt maga szorgalmazta, hogy politikai foglyot ne lehessen külső munkára vezényelni.<sup>17</sup> Ennek valódi mozgatórugója azonban az lehetett, hogy a budapesti fogdaszemélyzet gyakorlatilag az Államügyészség alárendeltségébe tartozott, így a vezetői felelősséget a szökésekért Kertész viselte.<sup>18</sup> A fogdák és a fogdaszemélyzet egyébként folyamatos problémát jelentettek, a munkaerő és az élelmiszerhiány, valamint a túlszűfoeltság miatt a fogdákban katasztrofális állapotok uralkodtak, amelyek nem kímélték a fogdaszemélyzetet sem. Előfordult, hogy a Kertésznek személyesen kellett a törvényszék elnökétől elnézést kérnie, mert a fogolykisérők nem voltak hajlandók az aznapi tárgyalásokra a vádlottakat előállítani, saját személyes ruházatuk (télkabát) hiányosságai miatt.<sup>19</sup>

Már 1948. február elején megjelentek az első hírek arról, hogy az új kommunista hatalom nagyszabású személyi változtatásokat kíván végrehajtani az igazságszolgáltatás területén.<sup>20</sup> 1948. március 23-án hatályba is lépett az aznap kihirdetett, az ítélőbírak áthelyezésének, úgyszintén az ítélőbírak és az államügyészségi tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról szóló

<sup>13</sup> *Képes Figyelő*, 1945. október 20.

<sup>14</sup> *Magyar Közlöny*, 1946. évi 12. szám

<sup>15</sup> *Fővárosi Közlöny*, 1945. szeptember 25. 633.

<sup>16</sup> *Fővárosi Közlöny*, 1946. április 27. 565–566.

<sup>17</sup> *Fővárosi Közlöny*, 1945. szeptember 25. 633.

<sup>18</sup> A sors fintora, hogy a korszak egyik leghírhedtebb bűnözője a többszörös rabló és kéjgyilkos Mészáros István, alias, Hekus Dönci 1947. november 7-én az Államügyészség Markó utcai épületéből ügyészi kihallgatás közben szökött meg. Az ügy kivizsgálásával az igazságügyi miniszter Kertész Jenőt bízta meg.

<sup>19</sup> *Világ*, 1946. december 21.

<sup>20</sup> *Szabad Nép*, 1948. február 5.

1948. évi XXII. törvénycikk. A változtatások indokaként ekkor már nyíltan hangoztatták, hogy a „törvénnyel mód nyílik arra, hogy az igazságszolgáltatás területén a népi demokrácia elveinek megfelelő rendet teremtsünk.”<sup>21</sup> A törvénycikk értelmében gyakorlatilag bármelyik bírót vagy ügyészt a beleegyezése nélkül át lehetett helyezni. Azt, aki az áthelyezésnek a vele történt közlésekor az ötvenötödik életévét még nem töltötte be és a részére kijelölt állást nem foglalta el, lemondottnak kellett tekinteni nem csak az állásáról, hanem az azzal kapcsolatos minden igényéről is. Már a háború előtt is az igazságszolgáltatásban dolgozó régi szakembereket, akiket az igazolási eljárással és a B-listázással addigra már egyébként is megtizedeltek, ezzel gyakorlatilag eltávolíthatták a pályáról. Kertésznek – aki ekkor még nem volt ötvenöt éves, tehát nem volt lehetősége a nyugállományba vonulásra – szintén mennie kellett, a neki felajánlott selyemzsinór egy beosztott bírói státusz volt a Curián, amelyről az igazságügyi államtitkár már május 25-én nyilatkozott a sajtóban.<sup>22</sup> Jellemző, hogy a köztársaság elnöke általi kinevezése csak június 28-án kelt.<sup>23</sup> Az állást, ahogy utódja az övét csak júliusban foglalta el, az átmeneti időszakban az Államügyészség vezetését korábbi helyettese dr. Kronberg János látta el. Kronberg a háború előtt sokáig a Szolnoki Királyi Ügyészség elnöke volt, hírnevét az 1920-as években a tiszazugi arzénos gyilkosságok miatt indult nyomozások irányításával majd vádképviselétével alapozta meg. 1945 júniusában „saját kérésére” helyezték át Budapestre és nevezték ki alelnöknek,<sup>24</sup> ami azért furcsa, mert Kertész ekkor még csak ideiglenes vezető volt ugyanott, tehát a helyettese egy fél évvel hamarabb kapott kinevezést, mint ő. Kronberget egyébként – annak ellenére, hogy szinte napra pontosan tizennégy évvel volt idősebb Kertésznél és magas ügyészségi beosztásokban dolgozott már az 1930-as években is – meghagyták állásában egészen 1952. február 23-i nyugdíjba vonulásáig. Ennek csak az lehetett az oka, hogy kikezdehetetlen szakmai hírneve és vezetői tapasztalatai miatt, az Államügyészség új vezetőjének szüksége volt a tudására a „valódi” bűnügyekben, amíg ő a „politikai” ügyek konstruálásával volt elfoglalva.

Dr. Kertész Jenő a Curia teljes ülésén tette le a bírói esküt 1948. július 16-án. Előbb a II. majd a III. büntetőtanácsba osztották be. Egy személyzeti jelentés szerint „Átlagon felüli szakmai tudással rendelkezik. Domokos<sup>25</sup> szerint igen

<sup>21</sup> *Szabad Nép*, 1948. május 25.

<sup>22</sup> *Szabad Nép*, 1948. május 25.

<sup>23</sup> *Magyar Közlöny*, 1948. évi 149. szám.

<sup>24</sup> *Magyar Közlöny*, 1945. évi 4. szám.

<sup>25</sup> Dr. Domokos (Deutsch) József 1945 és 1953 között Legfőbb Államügyész volt.



jó bíró. Egyesek szerint politikailag azért is megbízhatatlan, mert jobboldali szocdem. volna, erre nézve azonban közelebbi adatot senki sem tudott szolgáltatni”<sup>26</sup> Szakmai tudását azzal is elismerték, hogy igazságügyi miniszter 1950. január 1-jével két évi időtartamra az egységes bírói és ügyvédi vizsgabizottság tagjává nevezte ki.<sup>27</sup> Számíthattak rá a tervezett új Büntető Törvénykönyv megalkotásában is, amit az is alátámaszt, hogy egy erről tartott szakmai ankéton ő volt az előadója a hivatali bűncselekményekről szóló fejezetnek.<sup>28</sup>

Váratlanul korán 1951. július 13-án hunyt el. Halálakor Budapesten a Múzeum körút 15. szám alatt lakott. A Budapesti Államügyészség élén a magyar ügyészség legsötétebb figurája, egy olyan ember követte, aki későbbi jellemzése szerint „zsebre tett kézzel gázolt bele a vádlottak emberi méltóságába.”<sup>29</sup>

## 2. Dr. Alapy Gyula (1948–1956)<sup>30</sup>

Komáromban született 1911. december 18-án. Anyja Frank-Kiss Margit, apja id. dr. Alapy Gyula (1872–1936) a helyi értelmiség jeles alakja, a megye főlevéltárosa, múzeumigazgató, számos történeti munka szerzője, 1928-tól az Országos Keresztényszocialista Párt tartománygyűlési képviselője, a csehszlovákiai magyar kulturális élet mai napig tisztelt szervezője, aki 2006-ban emléktáblát kapott Komáromban.<sup>31</sup> A Budapesten jogot is hallgatott, bölcsészdoktor, levéltárosi szakvizsgával is rendelkező, rendszeresen publikáló és aktívan poli-

<sup>26</sup> ZINNER Tibor: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962.* Budapest, 2005. 458. A jobboldali szocdem minősítés pletykája valószínűen egy tévedés következménye. Valaki összetéveszthette egy azonos nevű, többszörösen is bebörtönzött és a Népszavában gyakran szereplő nyomdai munkás szociáldemokrata kerületi vezetővel, aki a háború alatt – már bujkálva – életét vesztette. A korszakra jellemző, hogy egy személyzeti anyagba ellenőrizetlen pletyka bekerülhetett.

<sup>27</sup> *Magyar Közlöny*, 1949. évi 269. szám.

<sup>28</sup> *Jogtudományi Közlöny*, 1951. április. 223. Esetleges egyéb tudományos munkásságának nincs nyoma.

<sup>29</sup> Bócz Endre: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete.* Budapest, Pallas, 2010. 30. Bócz szerint Szénási Géza jellemezte így Alapyt.

<sup>30</sup> Alapy személyügyi iratanyaga a Legfőbb Ügyészség személyügyi irattárában, irathagyatéka a Terror Háza Múzeum birtokában van. Mindkét anyagban számos hivatali célra 1945 után készült életrajz található, ezek közül a legrészletesebb az MDP Központi Vezetőségének felhívására készült és 1951. május 29-én kelt. Az életrajzokra – amelyekben Alapy a régi magyar városok neveit következetesen szlovák nevükön említi Komárom-Komárno, Pozsony-Bratislava stb. – keletkezésük dátumával hivatkozom.

<sup>31</sup> <https://www.kozterkep.hu/7830/alapy-gyula-emlektabla> Letöltés: 2021. január 13. Az ügyész Alapy nagybátyja Alapy Gáspár kormányfőtanácsos, Magyar-Komárom, majd az egyesült Komárom polgármestere, nagynénje Alapy Júlia komáromi tanítónő volt.

tízaló, mélyen hívó katolikus id. Alapy olyan gazdag és sokrétű tevékenységet folytatott, amely egyetlen gyermeke számára bizonyára teljesíthetetlen kihívást jelentett. Ez inkább egy pszichológiai tanulmány tárgyára tartozó, de semmiképpen sem elhanyagolható körülmény még id. Alapy életében konfliktust szült apa és fia között és bizonyosan szerepet játszott ifj. Alapy Gyula világnézetének alakulásában.

Ifj. Alapyt az apja – aki a komáromi katolikusok világi elnöke is volt – ugyanabban a gimnáziumban taníttatta, ahol annak idején ő is tanult, 1921–1929 között a komáromi Szent Benedek-rendi katolikus főgimnázium ún. Király püspök ösztöndíjas tanulója. Az ösztöndíjasok a „rendes” gyónásokon és áldozásokon kívül minden Mária ünnepen gyóntak és áldoztak, illetve szombat délutánonként az alapítványi igazgató vezetése alatt a Szent András templomban lévő kápolnában elvégezték az alapító szándéka szerinti imádságukat, az ifjú Alapy tehát intenzív katolikus lelki életet élt. A gimnáziumban – bizonyára az apja által is elvártan – ifjúsági elnöke volt az önképzőkörnek (előadást tartott pl. Schubert-ről), továbbá egyik rajparancsnoka a cserkészcsapatnak.<sup>32</sup> Gimnáziumi vallásosságát és aktivitását utóbb azzal magyarázta, hogy mivel szegényesen éltek,<sup>33</sup> csak így lehetett tandíjmentes, illetve fogadhatott tanítványokat, de a „vallási terrort” már ott „megutáltatták” vele és „*az iskolától megválva az első napon ledobtam magamról a kényszerített intézkedéseket.*”<sup>34</sup> Ennek némileg ellentmond, hogy érettségi után a pozsonyi Komensky Egyetem jogi fakultását végezte el<sup>35</sup> és 1934. december 15-i jogi doktorrá avatásának emlékére ösztöndíjának utolsó részletét ötszáz cseh koronát adományként ajánlotta fel volt gimnáziumának, ahol karácsonyi jutalomként tíz diákot örvendeztettek meg vele.<sup>36</sup>

<sup>32</sup> *A komáromi Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium értesítői 1921–1928.* Arcanum.hu, Letöltve 2021. január 13. Az ösztöndíjat Király József (1737–1825) Komáromban született pécsi püspök alapította Komárom vármegye magyar nemes származású katolikus ifjúságának nevelése céljából. Egyébként a gimnáziumot segélyező egyesületnek is id. Alapy Gyula volt az elnöke.

<sup>33</sup> Egy háromszobás családi házuk volt Komáromban, amit id. Alapy eladott és egy új házat építtetett, részben banki kölcsönből. Ezt a halála után eladták, a kölcsönt visszafizették és a maradék összegéből id. Alapy özvegye egy garzonlakást vett Budapesten, Zuglóban. Alapyék az akkori átlaghoz képest bizonyosan jobban éltek.

<sup>34</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Terror Háza Múzeum.

<sup>35</sup> Brünnsben – ahogy az több helyen is olvasható róla – nem járt egyetemre.

<sup>36</sup> *A komáromi Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium értesítői 1934.* Arcanum.hu, Letöltve: 2021. január 13.

Jogi doktorátusának megszerzése után 1937 áprilisáig előbb ügyvédjelölt, utána 1938. december 31-ig bírósági joggyakornok, ill. jegyző a Pozsonyi Ítéletáblánál.<sup>37</sup>

Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása után létrejött Csehszlovákia politikai berendezkedése jóval toleránsabb volt, mint az akkori Magyarországé. Náluk a Monarchia bukása nem proletárdiktatúrához vezetett, hanem egy új nemzetállam létrehozásának a lehetőségét teremtette meg. A régi Csehországban – iparosodottabb volta és a szervezett munkásság létszáma miatt – a baloldali gondolkodás eleve nagyobb támogatottsággal rendelkezett. Az újonnan létrejött államban nem csak a Szociáldemokrata Párt, de Csehszlovákia Kommunista Pártja is legálisan működhetett, sőt utóbbi Komáromban kifejezetten erős volt. Ebben a politikai közegben a már a Trianon után felnőtt fiatal magyar nemzedék a nemzeti- kisebbségi lét problémáinak a megoldását sem feltétlenül ugyanúgy képzelte el, mint az „öreges.” A hagyományos magyar politikai és kulturális szerveződések mellett ifjúsági alternatívák is megjelentek. Ezek egyike volt pl. a Sarló nevű, eredetileg a cserkészetből kinőtt, 1928-ban elindult népi mozgalom, amely azonban gyorsan baloldali fordulatot vett és 1931-re a kommunistákkal történő szervezeti együttműködésig radikalizálódott. Az idősebb Alapy, aki figyelemmel kísért minden magyar szerveződést a Felvidéken, időben észlelte a balratolódás jeleit és egy brno-i diákgyűlésen a Sarlósokat „istentelen marxistáknak”, „nemzettagadó kommunista ügynököknek” nevezte és ahol csak tudta akadályozta a tevékenységüket.<sup>38</sup> Az egyre jobban érzékelhető baloldali mozgolódásra természetesen az ifjúság nemzetben gondolkodó, egyébként többségben lévő oldala is válaszolt, 1929-ben Prágában magyar diákok megalapították a csehszlovákiai magyarság katolikus, keresztény-szociális irányultságú szervezetét, a Prohászka Körök Szövetségét. Ahogy azt már a név választásával is sugallta, ez vállaltan azért jött létre, hogy a felvidéki magyar fiataloknak katolikus alternatívát nyújtson a marxizmussal szemben. A Kör komáromi szervezetének elnöke ifj. Alapy Gyula volt. 1934-ben a Prohászka Körök Szövetségének országos kongresszusát Komáromban tartották, a megnyitóra 1934. július 19-én szentmisét követően a helyi Katolikus Legényegylet

<sup>37</sup> Alapy háború előtti jogi karrierjének állomásai napi pontossággal dokumentáltak a Legfőbb Ügyészség irattárában található „Személyi táblázatban”, amelyet eredetileg még a magyar kir. Igazságügyi Minisztériumban kezdtek el vezetni, majd a háború után átadták az ügyészségnek.

<sup>38</sup> FÓNOD Zoltán: Hagyományunk a Sarló. *Irodalmi Szemle. Irodalmi és kritikai folyóirat*, 1981. 633. Az idősebb Alapy konkrétan megakadályozta a Sarlósok komáromi szervezkedését; mikor toborzók a városba érkeztek azzal szembesültek, hogy a városban aznapra előre minden olyan termet lefoglaltak, ahol előadásukat meg tudták volna tartani.

dísztermében került sor, ahol ifj. Alapy is beszédet tartott.<sup>39</sup> Sajtótudósítások szerint 1934-ben és 1935-ben is aktívan részt vett a Kör munkájában, ő maga is tartott előadást pl. az iskolán kívüli tanár-diák kapcsolatról, de a tagok több előadást hallgathattak meg pl. a marxizmus térvesztéséről is.<sup>40</sup>

A következőkben ismertetni kívánt tényekre figyelemmel nem tudható, hogy az ifjú Alapy Prohászka Körös tevékenysége apja hatását vagy csak az annak való megfelelés látszatát tükrözte, de az biztos, hogy az 1930-as évek közepére szembekerült apjával, ami a Jókai kulturális egyesület körüli vitákban a külvilág számára is érzékelhetővé vált. Az egyesületet apja és más felvidéki értelmiségiek még a királyi Magyarországon alapították meg 1911-ben, id. Alapy az egyesület első főtitkára volt. Az egyesület idővel a Felvidék legfontosabb és megkerülhetetlen magyar kulturális szervezetévé nőtte ki magát, komoly könyvtárát, múzeumot hozott létre, támogatta a magyar nyelvű irodalmat, előadásokat, koncerteket szervezett, alapításkori céljainak megfelelően 1936-ban – már id. Alapy halála után – segítségével avathatták fel a komáromi Jókai szobrot. A nagy gazdasági világválság hatásai azonban itt is éreztették hatásukat, a 30-as évek közepére elapadtak a támogatások, az anyagi nehézségek pedig előhozták a személyi és nemzedéki ellentéteket, a fiatalok szerettek volna valami mást csinálni az egyesületben is, amelynek vezetését és képviselőit ókonzervatívoknak tartották. Id. Alapy legnagyobb megdöbbenésére, az egyesületen belüli „ellenzék” egyik vezéralakja ambíciótól fűtött saját fia lett, aki nem átalott így fogalmazni; „[...]A vezetőség tagjai bár városunk nagy képzettségű és kvalitású intellektueljei, már csak individuumok, tömegvonzóerőt, szervezési elaszticitást már nem jelentenek [...] Nincsen még ma sem meg az egyesületnek a közös munkaterülete a fiatalsággal, akik pedig szállíthatnák az utánpótlásokat [...]”<sup>41</sup> Az ekkor már valószínűleg nagybeteg id. Alapy értett a szóból, 1935-ben lemondott egyesületi főtitkári pozíciójáról, megsértődve „forradalmi ifjúságot” emlegetett és 1936. január 20-án bekövetkezett haláláig többet nem tette be a lábát az egyesületbe.<sup>42</sup> Méltón emlékeztek meg róla; búcsúztatása Komárom újkori történetének legnagyobb temetéseként vonult be.

<sup>39</sup> *Nemzeti Újság*, 1934. augusztus 10.

<sup>40</sup> BAJCSI Ildikó: A Prohászka Körök Szövetsége az első Csehszlovák Köztársaságban. Generációs önszerveződés a keresztényszocialista ideológia jegyében. *Forum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/4. 79–80. A szerző szerint ifj. Alapy Gyula „minden valószínűség szerint” volt a fia a csehszlovákiai magyar politikusnak. Ez azonban bizonyos.

<sup>41</sup> TOK Béla: A komáromi Jókai Egyesület (1912–1945) II. *Irodalmi Szemle. Irodalmi és kritikai folyóirat*, 1988. 67. Az idézet a *Komáromi Lapok* 1934. évi 88. számában jelent meg.

<sup>42</sup> TOK Béla: A komáromi Jókai Egyesület (1912–1945) I. *Irodalmi Szemle. Irodalmi és kritikai folyóirat*, 1987. 1087.

Apja halálát Alapy nagyon nagy valószínűséggel ideológiai felszabadulásként élte meg, nyilvános és legális csehszlovákiai tevékenysége inentől egyre inkább baloldali, „népfrontos”. 1936 őszén társaival új, baloldalinak tekinthető kulturális egyesületet alapít Alkotás néven Komáromban, amely részt vett „a haladó fiatalokat összefogó” ún. Tavaszi Parlament munkájában is, maga Alapy még előadást is tartott „Tervszerű magyar kultúrunka” címmel a Parlament téli ülésén (1936. december 6–8.) Érsekújváron.<sup>43</sup> A Jókai egyesület több hagyományos magyar egyesülettel együtt azonban nem kért a baloldali összefogásból, az Alkotást pedig a Komáromi Lapokban azzal kritizálták, hogy az ilyen szervezkedés „könnyen a magyar társadalom megbontására vezethet.”<sup>44</sup> Az ekkor még ügyvédjelöltként dolgozó Alapy apja halála utáni, generációs ellentéteken túlmutató baloldali pálfordulása látszólag könnyen magyarázható; saját életrajzai és egy 1945 júniusában kelt és szlovák nyelven írt igazolás illetve a mellé csatolt magyar fordítás szerint ugyanis már 1930-tól a Csehszlovákiai Kommunista Párt tagja volt.<sup>45</sup>

1930-as – utóbb Alapy által is pontosítani kívánt – kommunista párttagsága azonban már az azt igazoló dokumentumok alapján is kérdéseket vet fel. Az igazolásokkal azért érdemes foglalkoznunk, mert tulajdonképpen Alapy háború utáni karrierje ezeken alapult, a dokumentumok nyomán 1945-ben Győrben a magyar Szociáldemokrata Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja és később a Magyar Szocialista Munkás Párt is igazolta 1930-as keltezésű párttagságát. A Terror Háza Múzeum birtokában lévő mindkét dokumentum – a szlovák nyelvű és a magyar fordítás is – a Szlovák Kommunista Párt érsekújvári alapszervezetének fejléces papírján készült, azonban csak ránézésre egyformák. Nem csak a dátumuk és aláírásuk – a szlovák nyelvű 1945. június 9-én, a magyar nyelvű augusztus 1-én kelt – de a tartalmuk is jelentősen eltér, bár mindkettő tartalmazza azt, hogy Alapy a pártnak 1930 óta tagja. Ugyanakkor a szlovák eredetiben Alapy tevékenységével kapcsolatban ezen az évszámon kívül semmilyen évszám, dátum nem szerepel, míg a magyar nyelvű „fordítás”, évszámokkal konkretizálja azt és részletesebb, ami azt feltételezi, hogy azt maga Alapy írta vagy diktálta és utóbb aláíratta, amit az eredetitől majd két hónappal későbbi

<sup>43</sup> TOK (1988) i. m.69.

<sup>44</sup> TOK (1988) uo. Az idézet a *Komáromi Lapok* 1936. évi 86. számában jelent meg.

<sup>45</sup> A Szlovák Kommunista Párt érsekújvári szervezetének igazolása arról, hogy Alapy Gyula törvényszéki bíró 1930 óta tagja a pártnak. Magyar nyelvű fordítás. Kelt: 1945. augusztus 1. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

eltérő dátum is igazolni látszik.<sup>46</sup> Az is érdekes, hogy miért és mi alapján az érsekújvári kommunista pártalapszervezet igazolta Alapy párttagságát, hisz ő saját későbbi életrajzai alapján Pozsonyban kapcsolódott be annak munkájába. A német és magyar megszállás és többéves konspiráció után dokumentumokkal nem nagyon rendelkezhetek, arról nem is beszélve, hogy a felvidéki városok közül Érsekújvár szenvedte el a legtöbb háborús kárt, a város – különösen a harmadik, az 1945. március 14-i bombázása után – gyakorlatilag kétharmadában megsemmisült. Nem állhatunk messze a valóságtól, ha azt állítjuk, hogy Alapy 1930-as kommunista párttagságának igazolására – vitathatatlan baloldali, népfrontos tevékenysége után, talán annak ismeretében – szóbeli bemondása alapján és valótlanul kerülhetett sor. Ezt azonban nagy valószínűséggel senki sem ellenőrizte, így senkit sem zavart, maga Alapy pedig élvezte a régi párttagság minden előnyét.

Amikor azonban a MDP Központi Vezetőség Káder Osztálya 1951-ben egy a kádernyilvántartás rendezése kapcsán korábban született határozat végrehajtása során észlelte, hogy több KV tagnak „egészen rövid, nem kielégítő életrajza van”<sup>47</sup> Alapyt is felszólították egy részletes életrajz elkészítésére. Ő ennek eleget tett és itt is megismételte, hogy 1930 őszén felvették „a Pártba” de munkája „nem volt olyan, amit rendszeres pártmunkának lehet mondani.”<sup>48</sup> Ugyanakkor az életrajz benyújtásához írt egy kísérő levelet, amelyről azonban nem tudható, hogy valóban elküldte-e.<sup>49</sup> Ebben Alapy konkrétan úgy fogalmaz, „[...] a párttagság engem csak 1945-től illet meg. Ha a Káderosztály életrajzom áttanulmányozása során elfogadná, hogy a munkásmozgalommal 1930-tól kapcsolatam van [...] akkor ez az adat helytálló.” Párttagságának kezdő időpontját nem változtatták meg.

Csehszlovák kommunista párttagsága és annak lehetséges kezdete tehát nagy kérdőjel Alapy életében, ugyanúgy, mint a minden ismert életrajzából következően és teljes mértékben kihagyott Prohászka Körös szerepvállalása.<sup>50</sup> Alapy

<sup>46</sup> Annál inkább, mert Alapy saját későbbi állítása szerint is már 1945. június végén átjött Magyarországra.

<sup>47</sup> Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőség Káder Osztály 1951. május 4-én kelt, Kovács István által aláírt levele „Alapi elvtárs” részére. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>48</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>49</sup> Kovács Istvánnak a Káderosztály vezetőjének írt levél fogalmazványja, aláírás nélkül. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>50</sup> Futólag 1951. május 29-én kelt életrajzában szerepel, melyben kronológiailag is meghamisítva azt állítja, hogy gimnazista korában csak azért volt vallásos szervezetek tagja – itt a Mária

életrajzaiban ugyanis azt állítja, hogy ő maga is volt Sarlós,<sup>51</sup> 1929-ben pozsonyi egyetemistaként került kapcsolatba Balogh Edgárral és Peéry (Limbacher) Rezsővel, akik a Sarló vezéregyéniségei voltak. (Balogh egyben a kommunistákkal történő későbbi összefogás fő szorgalmazója, ellentétben Peéryvel, aki emiatt szakított a mozgalommal, de 1929-ben a cserkészetből kinőtt, falujáró Sarló még messze volt a kommunistákkal történő együttműködéstől.) A kommunista pártba állítólag a Sarlóhoz közel álló Fritz Stroh szociofotós<sup>52</sup> ajánlásával vették fel, ahol azonban „lényeges munkát nem végzett,”<sup>53</sup> „rendszeres politikai tevékenységet nem folytatott.”<sup>54</sup> Állítása szerint az egyetem elvégzése után „ífi vonalon kapott komolyabb megbízást”, amikor megalapította „az Alkotás népfrent vonalú ifjúsági egyesületet”.<sup>55</sup> Túl azon, hogy itt van egy kétéves lyuk az életrajzban, ezek szerint az Alkotás megalakítására 1936 őszén pártfeladatból került sor, a Sarlóval ideológiailag szemben álló Prohászka Körös tevékenységre azonban semmilyen magyarázat nincs. A teljes elhallgatás viszont azt bizonyítja, hogy a keresztényszocialista szervezetben történő aktív szerepvállalása nem pártfeladatból, fedőtevékenységként, hanem önkéntesen – leginkább apja iránti szolidaritásból – történt. Vitathatatlan és dokumentált Prohászka Körös tevékenysége egyben magyarázat lehet arra a máig élő legendára is, hogy Alapy 1944-ig tagja volt a katolikus Szent István Bajtársi Szövetségnek,<sup>56</sup> illetve, hogy az ő közreműködésével hozott halálos ítéletek kihirdetése után rendszeresen betért a Bazilikába bűnei meggyónása végett.<sup>57</sup>

Alapy életrajzaiban rendkívül szűkszavúan, pár mondatban ír az 1930-as évek második felében, Csehszlovákiában végzett politikai tevékenységéről. Az odavetett nevek és események azonban valóban baloldali tevékenységről árulkodnak és utólag is ellenőrizhetők. Az életrajzaiban említett személyek közül többen igazoltan kommunisták voltak, tehát valóban léteztek kommunista kapcsolatai pl. a Tavaszi Parlament kapcsán megemlíti, hogy „Itt együtt voltam

---

kongregáció mellett megemlíti a Prohászka Kört is –, hogy tandíjmentes lehessen.

<sup>51</sup> BAJCSY Ildikó: *A cserkészettől a kommunizmusig. A sarlósok alternatívái a két világháború közötti Csehszlovákiában*. Doktori disszertáció. Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola. Eger, 2018. 257. A Sarlós mozgalom kutatói 143 volt Sarlóst ismernek név szerint, ifj. Alapy Gyula neve azonban nincs köztük.

<sup>52</sup> Alapy maga is amatőr fotós volt.

<sup>53</sup> Alapy Gyula 1949. július 16-án kelt önéletrajza. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>54</sup> Alapy Gyula 1953. november 20-án kelt önéletrajza. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>55</sup> Alapy Gyula 1950. december 27-én kelt önéletrajza. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>56</sup> HANKÓ Ildikó: *Bűnösök talárban. Magyar Demokrata*, 2006. 49.

<sup>57</sup> KISS József: Alapy Gyula szerepe a Rajk-per véres színjátékában. *Új Szó*, 2009.

Betlen Oszkárral,<sup>58</sup> vagy „Komarnóban Loránd Istvánnal illegális újságot szerkesztettünk, amelyet a csehszlovák hadseregben terjesztettünk.”<sup>59</sup>

Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy ezek a tevékenységek jól beilleszthetők az 1930-as évek második felének „népfront” politikájába és többségük (ugyanúgy, mint a kommunista párttagság) nem volt illegális. Mikor „1936-ban Komárnóban dr. Selmeczi István elvtárral”<sup>60</sup> Alapy részt vett a Szovjetunió Barátainak Egyesülete megalakításában, akkor az egyesületet már másodszor alapították meg. Eredetileg 1930-ban alakult, majd betiltották, újraalakítására csak azért kerülhetett sor, mert addigra Csehszlovákia és a Szovjetunió kifejezetten jó kapcsolatot ápolt, hisz 1935-ben a két ország kölcsönös segítségnyújtási egyezményt írt alá.

<sup>58</sup> Betlen Oszkár (1909–1969) újságíró, történész, kommunista politikus, villanyszerelő aki 1929-től tagja a Kommunista Ifjú munkások Magyarországi Szövetségének. 1930-ban hat hónapig Moszkvában tanult, hazatérése után a KIMSZ Központi Bizottságának tagja, az Ifjú Proletár című illegális lap szerkesztője. 1931-ben letartóztatták, börtönbüntetése után 1932-ben kitoloncolták szülővárosába, Pozsonyba. Részt vett a Tavasi Parlament munkájában. 1937–38-ban a Moravska-Ostrava-i Magyar Nap szerkesztőségében dolgozott. A németek 1939-ben letartóztatták, 1945-ig Dachau, Buchenwald és Auschwitz koncentrációs táborainak foglya. A háború után a Szabad Nép újságírója, 1951–1954 között a lap főszerkesztője. Az MDP Központi Vezetőségének póttagja. 1957-től haláláig a Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa.

<sup>59</sup> Lóránd István (1898–1981) csehszlovákiai magyar kommunista politikus. Első világháborús sérülése miatt 100%-os hadirokkant volt. 1921-től a kommunista párt tagja, Komáromban megszervezte a kommunista párt ernyőszervezetét a Hadirokkantak Választási Csoportját, tagja volt a városi képviselőtestületnek. A komáromi Moderna mozi vezetőjeként segítette a kommunisták legális és illegális tevékenységét, szlovákul és németül írt cikkeket a „Fegyverbe” című illegális lapnak. A komáromi Szovjetunió Barátainak Egyesülete elnöke. A háború után Budapestre költözött, befejezte Prágában félbehagyott jogi tanulmányait és 1962-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig a Fővárosi Főügyészségen általános felügyeleti ügyészként dolgozott. Kapcsolata Alapyyal azért is érdekes, mert 1931-ben nyílt levélben támadta meg id. Alapyyt, akit többek között azzal vádolt, hogy „közéleti szereplését mohó álláshalmozásra használja fel.” Id. Alapy feljelentette Lórándot rágalmazásért, akit a bíróság el is ítélte. *Prágai Magyar Hírlap*, 1932. január 19.

<sup>60</sup> Selmeczy István (1882–1964) jogász, kommunista aktivista. Az első világháborúban, mint tartalékos tisztet vitézségéért többször is kitüntették, századosként elnyerte a hadiékítményes és kardos Vaskorona-rendet. 1919 januárjában belépett a kommunista pártba, a Kommün alatt Csongrádon részt vett a helyi direktórium tevékenységében, mint jogi tanácsadó és vadbiztos. Jelentkezett a Vörös Hadseregbe, század, majd zászlóaljparancsnok. Szolnoknál román hadifogságba esett, 1919. december 1-én a románok átadták a magyar hatóságoknak. 1920-ban ötévi szabadságvesztésre ítélték, 1923-ban kegyelmet kapott. Csehszlovákiába emigrált, előbb Pozsonyban, majd 1931-től Komáromban élt és dolgozott, mint ügyvéd. Újra bekapcsolódott a kommunista mozgalomba, tagja és támogatója a Szovjetunió Barátainak Egyesületének. Fegyveresen harcolt a faszizmus ellen, felesége és két fia koncentrációs táborban vesztette életét. A háború után a komáromi kommunista párt járási titkára, 1945. augusztus 1-től a helyi népbíróság közvádlója volt. 1947-ben a lakosságcserevel visszatért Magyarországra és a Népbíróságok Országos Tanácsában tevékenykedett, mint büntetőbíró 1950-ig. Utána 1954-es nyugdíjazásáig közjegyző volt.



Alapynak saját bevallása szerint 1940-ig Komáromban volt kommunista pártkapcsolata, mégpedig annak a Vadász Ferencnek<sup>61</sup> a személyében, akivel 1936 októberében közösen alapították meg az Alkotás kulturális egyesületet. Alapy a Felvidék visszacsatolása után „lebeszélni igyekezett” Vadászt, hogy „anyaországi vonalat keressenek” Oszvalddal,<sup>62</sup> ennek ellenére ők kapcsolatot kerestek és lebuktak. „Újabb kapcsolatokat egyáltalán nem kerestem ezután.”<sup>63</sup>

Alapy háború előtti „kommunista” tevékenységével kapcsolatban kijelentette, hogy nagy valószínűséggel maguk a csehszlovákiai kommunisták sem tekintették őt maguk közé valóznak. Sokkal inkább az apja fiát, a hasznos idiót,<sup>64</sup> baloldali romantikát kereső értelmiségit láthatták benne, akit felhasználtak, ha kellett, de valójában sohasem bíztak meg benne. Erről egyébként maga Alapy is panaszkodik részletes életrajzában, amikor arról ír, hogy őt akkoriban az elvtársak nem vették komolyan. Ehhez talán hozzájárulhatott szándékosan raccsoló beszéde is, amiért a mozgalomban állítólag „Tasziló” volt a beceneve.<sup>65</sup> Ha hiszünk Alapynak, akkor megállapíthatjuk, hogy bizonyára ő volt a 30-as években az egyetlen szándékosan raccsoló kommunista a világon.

A Felvidék visszatérésének idején Alapy mint a Pozsonyi Ítéltábla jegyzője Párkányba kirendelten teljesített szolgálatot. A magyar katonaság bevonulása után találkozott először „a fasizmus igazi arculatával,”<sup>66</sup> ami persze nem

<sup>61</sup> Vadász Ferenc (1916-2009) kommunista újságíró, író. 1934-től a legális Csehszlovákiai Kommunista Párt tagja. 1934 és 1938 között a komáromi Magyar Nap újságírója, 1940–1945 között börtönben, illetve koncentrációs táborban tartják fogva. 1945 és 1948 között Kecskeméten a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Dolgozók Pártja tisztségeiben dolgozott, főszerkesztője volt többek között a megyei lapnak. 1949-50-ben a Szabad Nép munkatársa, majd 1957-ig a MÚOSZ főtitkára. 1957 és 1959 között az Esti Hírlap főszerkesztő-helyettese, innen került vissza a Népszabadsághoz, ahol a levelezési rovatot vezette, illetve a lap párttitkára volt 1984-es nyugdíjazásáig.

<sup>62</sup> Dömötör (Oszwald) Ferenc (1901–1954) vasutas, kommunista politikus. 1918-ban szülővárosában Érsekújváron belép a szociáldemokrata pártba. A Kommün Budapesten éri, beáll vöröskatonának, a bukás után internálják, 1920-ban visszatér Érsekújvárra. 1921-ben a Csehszlovákiai Kommunista Párt egyik alapítója, a pozsonyi Munkás Újság levelezője és terjesztője. A CSKP megbízásából 1934-től két évet Moszkvában tanul. Csehszlovákia megszállása után folytatja illegális tevékenységét, de lebukik. 1940 és 1945 között bebörtönzik. 1945-ben Salgótarjánban, 1946-tól Győrben a kommunista párt megyei titkára, jó kapcsolatot ápol Rajk Lászlóval. A Rajk per után a Földművelésügyi Minisztériumba helyezik át, 1950-től nagykövet Helsinkiben.

<sup>63</sup> Alapy Gyula 1949. július 16-án kelt önéletrajza. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>64</sup> A Leninnek tulajdonított kifejezés azokat jelöli, akik tudatlanságból, önként és lelkesen szolgálnak egy olyan eszmét, amely egyébként érdekeik ellen való.

<sup>65</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>66</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

akadályozta meg abban, hogy a felvidéki tisztviselőktől megkívánt hűségesküt 1938. november 14-én a párkányi katonai parancsnok előtt letegye.<sup>67</sup> Állítása szerint feljelentették és egyébként is szerepelt, mint megbízhatatlan (M) az Állambiztonsági Zsebkönyvben,<sup>68</sup> ezért 1938. november közepe után december 22-ig (a katonai közigazgatás vége a Felvidéken) fogva tartották, állásából pedig felfüggesztették. Alapy ezt az állítását minden életrajzában szerepeltette, részletes életrajzában meg is indokolta, hogy azért nem tudja igazolásul bemutatni az erről szóló, a párkányi katonai parancsnokság által kiállított és az ottani járásbírósnak elnökének címzett eredeti átiratot, mert azt 1945-ben Csehszlovákiában becsatolta ottani bírósági jelentkezéséhez. Irathagyatékában szerepel azonban egy kézzel leírt, ügyszámot is tartalmazó rövid szöveg, bizonyára az eredeti átirat másolata, mely szerint 1938. december 15-én a párkányi katonai parancsnok megbízásából arról tájékoztatják Sánta Lajos járásbírósnak elnököt, hogy Alapy ellen feljelentés alapján vizsgálatot rendeltek el, amelynek lefolytatásáig a „szolgálatától” eltiltották.<sup>69</sup> Eszerint tehát a járásbírósnak elnököt Alapy fogva tartásáról nem, csak az ellene indított eljárás tényéről tájékoztatták úgy, hogy közben alárendeltjét a munkától is eltiltották, ami egy fogva tartásban lévő személy esetén szükségtelen és furcsa döntés lett volna. Az is érdekes, hogy az állítólag 1938. december 15-én kelt eredeti szövegben Alapyt járásbírósnak fogalmazzonak nevezik, annak ellenére, hogy ideiglenes fogalmazói megbízása csak két héttel később 1939. január 1. napjával kezdődött,<sup>70</sup> bár ez december közepén már akár tudható is volt.

Alapy azonban fogalmazói megbízásáról azt állítja, hogy csak 1938. december 22. után, amikor is kihallgatás és minden további eljárás lefolytatása nélkül szabadon engedték, sikerült azt protekcióval elintéznie, mégpedig apja régi politikai harcostársa Szüllő Géza<sup>71</sup> segítségével. Részletes életrajzában érdekes módon nem tagadta, hogy Szüllő ajánlólevelével kereste meg az Igazságügyi Minisztérium nagyhatalmú személyzeti főnökét az államtitkári rangban dolgozó dr. Lutitszky Jenőt. Azt valószínűleg természetesnek tartotta, hogy a mi-

<sup>67</sup> Alapy Gyula személyi gyűjtője. Személyi táblázat. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>68</sup> Az 1931-től a Belügyminisztérium által belső használatra rendszeresen kiadott „ÁZS” megkülönböztető betűjelekkel ellátva tartalmazta mindazon személyeket, akiket az államhatalom magára nézve veszélyesnek tartott.

<sup>69</sup> Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>70</sup> Alapy Gyula személyi gyűjtője. Személyi táblázat. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>71</sup> Szüllő Géza (1873-1957) nagybirtokos, politikus. Politikai pályáját még a Monarchiában kezdte, 1910-ben Nemzeti Munkapárti programmal képviselő. Csehszlovákiában megalapítja a Magyar Keresztényszocialista Pártot, melynek első elnöke és parlamenti képviselője. 1938 után a magyar felsőház örökös tagja és titkos tanácsos lett, 1939-től visszavonult a politikától.

nisztériumból „napok alatt megkapta az intézkedést” fogalmazói megbízásáról, amelyre egyébként Tornaljára vezényelték ki. Bírósági munkáját illetően Alapy különböző állomáshelyein mindig az ún. Telekkönyvi Bíróságra volt beosztva, ami az ingatlannyilvántartás elődjeként működött. „Szakmám a telekkönyv volt, ami a föld kiterjedésének, tulajdonának és terhelésének nyilvántartása,”<sup>72</sup> nyilatkozta maga is, büntetőjoggal, kriminalisztikával tehát a háború előtt egyáltalán nem foglalkozott. Tornalján nem sokáig dolgozott, mert a Komáromi kir. Törvényszék új elnöke dr. Soós Imre visszahelyeztette Komáromba, ezzel hálálva meg neki azt a segítséget, amelyet még a csehszlovák időkben a szlovákul nem beszélő Soósnak nyújtott. Komáromban egy év alatt bírósági aljegyzővé, majd jegyzővé nevezték ki, sőt ő vezette a Komárom FC úszó szakosztályát is.<sup>73</sup> Miután állítólag bejelentés érkezett ellene, a jóindulatú Soós kirendeltette a Győri kir. Ítéletáblához tanácsjegyzőnek. Itt dolgozott egészen 1941 tavaszáig, 1941. május 31-én járásbíróvá nevezték ki a Gyulai Járásbíróságon. Állását – a telekkönyvi bíróság vezetését – 1941. június 26-án foglalta el, de hogy, hogy nem, pár hét múlva július 12-én már vissza is helyezték a Felvidékre, az érsekújvári járási bíróságra. Ez minden bizonnyal a család nagyhatalmú ismerőseitől teljesen függetlenül történt, ahogy az is, hogy kicsit több mint két éves járásbírói gyakorlat után – melyben benne foglaltatott kétszer három hónap katonai szolgálat is – 1943. október 30-án áthelyezték, majd kinevezték az Érsekújvári kir. Törvényszékhez törvényszéki bírónak, ami még háborús viszonyok között is igen gyors bírói karriert jelentett.

Katonai szolgálatra először 1941. október 10-én vonult be csapattestéhez, a komáromi 22. gyalogezred II. zászlóaljához, ahol három hónapig írnokként teljesített szolgálatot a kiegészítő parancsnokságon. Másodszor egy év múlva, szintén három hónapig volt katona, ezúttal Székesfehérvárra vezényelték egy tanfolyam elvégzésére, ami után irodai szakszolgálatos címzetes őrmesterré léptették elő. Közben 1942. augusztus 18-án feleségül vette Czékus Irént. Felesége apjáról életrajzaiban a neve említése nélkül annyit ír, hogy ezredes volt, akit 1930-ban azért nyugdíjaztak, „mert nem tette magáévá a fasizálódást jelentő Gömbös irányt.” Ez ismét jó példa Alapy kreatív önéletrajz írói gyakorlatára, mert valójában felesége apja vitéz Czékus Zoltán ezredes a Ludovika Akadémia akkor már nyugalmazott hadtörténelem tanára volt, aki 1919. június 24-én örnagyként részt vett a ludovikások Kommün elleni lázadásában. Bíróság

<sup>72</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>73</sup> *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1939. május 5.

elé állították, bizonyíték hiányában azonban felmentették,<sup>74</sup> majd ő írta meg a világháború hadtörténelméről szóló első komolyabb monográfiát,<sup>75</sup> ami miatt az akkori kor rendszeresen idézett szerzője lett. Nyugdíjazására nem politikai okokból, hanem azért került sor, mert a Népszava megírta, hogy családos ember léteére szerelmi kapcsolatot létesített egy fiatal lánnyal, majd miután megunta és szakított vele, azért, hogy megszabaduljon tőle, rendőrségi eljárást akart ellene indítani, aminek hatására a lány öngyilkos lett.<sup>76</sup> Az ügyből óriási botrány kerekedett, végül a Népszavának is visszakoznia kellett,<sup>77</sup> de az ezredet nyugdíjazták.<sup>78</sup> Alapy úgy ír Czékusról, mint apósáról, ami szintén félrevezető, hisz Alapy anyósa Kecskés Ilona (valószínűleg a botrány miatt) elvált Czékustól, majd még a harmincas években ismét egy katonához, vitéz Sziklay Györgyhez ment férjhez, akivel együtt nevelték a korábbi házasságából származó Czékus Irént. Alapy apósa így Sziklay György, aki 1941 augusztusáig ezredesként a komáromi 22. gyalogezred, majd vezérőrnagyként a Donhoz kivonuló II. magyar hadsereg Nyugati Megszálló Csoportjának parancsnoka volt. Felesége nevelőapjáról Alapy összesen annyit közölt, hogy szintén katona volt, akit azért hívtak vissza a Szovjetunióból pár hónappal a kinevezése után, mert nem volt hajlandó a munkaszolgálatosokat eltávolítani a csapatoktól.<sup>79</sup> Bizonyára nem így történt, hisz Horthy 1943. augusztus 18-án „a vezetés terén az ellenség előtt kifejtett kiválóan eredményes és rendkívül hasznos teljesítményeiért” a Magyar Érdemrend Középkeresztjét a hadiszalagon adományozta számára.<sup>80</sup> Alapy esküvői tanúja az ungvári plébániatemplomban egyébként nagybátyja Alapy Gáspár Komárom polgármestere,<sup>81</sup> míg feleségéé vitéz Molnár László ezredes a 21. gyalogezred parancsnoka volt.<sup>82</sup>

<sup>74</sup> *Új Magyarország*, 1944. június 4.

<sup>75</sup> CZÉKUS Zoltán: *Az 1914–18. évi világháború összefoglaló történelme I. kötet*. A szerző sajátja. Budapest, 1925.

<sup>76</sup> *Népszava*, 1930. október 15. és október 17.

<sup>77</sup> *Népszava*, 1931. január 8.

<sup>78</sup> 1931-ben és nem 1930-ban, ahogy Alapy írta.

<sup>79</sup> Alapy Gyula 1952. szeptember 14-én kelt önéletrajza. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>80</sup> *Honvédségi Közlöny*, 1943. szeptember 15. A németektől már korábban megkapta a Sas Rend Érdemkeresztjét a csillaggal és a kardokkal.

<sup>81</sup> Az akkor már nyugalmazott Alapy Gáspárt a nyilas hatalomátvétel után zsidópártolás miatt letartóztatták, Dachauban halt meg 1945. február 5-én.

<sup>82</sup> *Komáromi Lapok*, 1942. augusztus 29.

Érsekújváron Alapy mint telekkönyvi bíró dolgozott, állítása szerint „mindig az vezetett, hogy a felszabadulás után nyilván komoly igazolás lesz”<sup>83</sup> Magát konkrétan volt Sarlósnak állítva – ezzel életrajzát meghamisítva – beszámol róla, hogy Érsekújváron több volt Sarlóssal is tartotta a kapcsolatot, így Dobossy Imre ügyvéddel (Sarlós alapító tag volt) és Bólya Lajossal, az érsekújvári ügyészség 1941 és 1944 közötti vezetőjével. Őket a magyar hatóságok már a harmincas évektől kezdve bizonyíthatóan figyelemmel kísérték, a Felvidék visszatérése után azonban – ellentétben Alapy magára vonatkozó állításaival – semmilyen konkrét következménnyel nem járt Sarlós szerepvállalásuk, sőt Bólya ügyészségi vezető lehetett.<sup>84</sup> Ebből is látszik, hogy a magyar hatóságok a Sarlót valódi súlyának megfelelően kezelték és figyelembe vették, hogy az eredetileg magyar népi gyökerű és indíttatású mozgalom volt. Tagjainak többsége nem is vállalta a későbbi kommunista társutas politizálást, a Felvidék visszatéréseivel teljesítettnek gondolták politikai céljaikat, Dobossy és Bólya még abba az Egyesült Magyar Pártba is beléptek, amelynek vezetőjét Jaross Andort a háború után, mint háborús bűnöst kivégezték. Alapy erről bizonyára nem tudott, különben nem írta volna bele Dobossyt és Bólyát az önéletrajzába, bár ők vele ellentétben bizonyíthatóan ellenállók voltak, 1944 novemberétől – más volt Sarlósokkal együtt – név szerint körözték őket a németek.<sup>85</sup>

Ekkora Alapy azonban már ismét katonai szolgálatot teljesített, 1944. október 12-én kellett bevonulnia eredeti csapattestéhez a komáromi 22. gyalogezredhez, így a nyilas hatalomátvétel után katonaként fel kellett esküdni Szálasira, erről azonban önéletrajzaiban (érthetően) hallgat. Alakulatát Németországba vezényelték, ő GH-s (hadtáp) vezetői beosztást kapott, s bár szándékában állt a szökés, azt „végrehajtani nem lehetett.”<sup>86</sup> Nem írja, de életrajzából kikövetkeztethető, hogy csapattestével Drezdába került, ahol így túlélte az 1945. február 13-án indult rendkívül sok áldozattal járó drezdai bombázást.<sup>87</sup> Márciusban

<sup>83</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum. Az eredeti dokumentumban a „komoly” szó ceruzával külön is alá van húzva.

<sup>84</sup> BAJCSY Ildikó: A hivatalos Magyarország és a Sarló. Jelentések a mozgalom vezető személyiségeiről. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2017. 76–78.

<sup>85</sup> RÁKOS Péter: Ez volt a Sarló. Irodalomtörténet, 1980/3. 714.

<sup>86</sup> Alapy Gyula 1951. május 29-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>87</sup> MIKLÓS Tamás: „Így romboltak és öltek az emberek az Úrnak 1945. esztendejében...” Egy kiadatlan magyar visszaemlékezés Drezda bombázásáról. Letöltve: <https://tinyurl.com/5f68krv6> Erre abból következtethünk, hogy megnevezi parancsnokát Hány Mihály ezredest, „akit a fasiszták leváltottak, mert egy bombázás után megszökött”. Más forrásból tudható, hogy a komáromi 22. gyalogezred részeit Drezdában a gránátos laktanyában helyezték el, itt érte őket a bombázás, amely elől parancsnokuk Hány Mihály „egy távoli faluba menekült autójával”.

átadta egy akkor érkező szakképzett GH-s tisztnek a feladatait, ő pedig az ezredtörzshöz került írónak, de hamarosan többedmagával megszökött és a gondosan megőrzött csehszlovák állampolgársági bizonyítványa segítségével a cseh Nemzeti Bizottság illetve a már szovjet ellenőrzés alatt álló területeken is átjutva 1945 áprilisában visszaérkezett Érsekújvárra. Júniusban jelentkezett korábbi munkahelyén, illetve erre az időszakra tehető már említett kommunista pártbéli igazolásának a beszerzése is, de hamarosan belátta, hogy magyarként nem sok babér terem számára. 1945. június végén települt át Magyarországra, távozásának módja alapján arra lehet következtetni, hogy sikerrel hitette el magáról a régi kommunista párttag legendáját; a pozsonyi szovjet katonai parancsnokságtól kapott egy vasúti vagon, amit egy hazafelé tartó szovjet szerelvényhez csatolva még a bútorait is át tudta hozni.

1945 júliusában már Győrben volt, ahol szolgálatba állították a törvényszéken, de jelentkezett népjegyésznek és népjegyészként dolgozott, 1946-ban a Népjegyészség vezetője. 1947. június 23-án – miközben népjegyészként is eljár – kinevezték a győri államügyészség vezetőjévé. Még 1945-ben belépett a helyi Szociáldemokrata Pártba, amit utóbb részletes életrajzában a legsúlyosabb hibának nevezett életében. Ezt akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, a győri szociáldemokraták kifejezetten a párt „jobboldalához” tartoztak, vezetőjük Medey István ellenezte a kommunistákkal történő egyesülést, 1948-ban el is kellett hagynia az országot. Alapy azonban ismét a talpára esett – miután ő képviselte a szociáldemokratákat az ún. petíciós perben<sup>88</sup> – a Szociáldemokrata és Kommunista Párt egyesülési kongresszusán is küldött lett, sőt az újonnan létrejött Magyar Dolgozók Pártja Központi Ellenőrző Bizottságába (KEB) is beválasztották. Még abban a hónapban – 1948. június 28-án – kinevezték a Budapesti Államügyészség vezető államügyészévé.

1948. július 17-én az akkori szokásoknak megfelelően a budapesti törvényszék teljes ülése előtt tette le hivatali esküjét. Már ekkor kihangsúlyozta, hogy „a vádhatóságnak kemény fegyvernek kell lennie, amely megvédi a dolgozók érdekeit,”<sup>89</sup> majd gyakorlati tevékenységével be is bizonyította, hogy a „dolgozók” nála a Magyar Dolgozók Pártját, de leginkább Rákosi Mátyást jelentette. Jelen keretek között csak megemlíteni lehet – nem is teljesskörűen – azokat a

<sup>88</sup> Az 1947-es ún. „kékcédulás” választások után a Magyar Függetlenségi Párt a tömeges csalások miatt megtámadta a választás eredményét és új választás kiírását követelte. Az eljárás vége azonban az lett, hogy az MFP mandátumait semmisítették meg, képviselőjük Pfeiffer Zoltán pedig emigrációba kényszerült, míg a Baloldali Blokk (benne a szociáldemokratákkal) abszolút többségbe került a parlamentben.

<sup>89</sup> *Szabad Nép*. 1948. július 18.

büntető eljárásokat, ahol a vádhatóság vezetőjeként, a vád képviselőjeként ő járt el; Mindszenty-per, Rajk-per, Grösz-per, Standard-per, a volt SZDP vezetők pere,<sup>90</sup> egytől egyig szomorú mementói a magyar történelemnek, egyben örök szégyenfoltjai az igazságszolgáltatásnak.

Alapy-t a rendszer azonban – egyelőre – ajnározta, 1948-ban a Köztársasági Érdemrend V. osztályával, 1951-ben ugyanennek az érdemrendnek a IV. osztályával tüntették ki. Előbbit a pártegyesítés kapcsán kifejtett tevékenysége, utóbbit viszont „szakmai” munkája miatt kapta. 1950-től ő volt a Markó utcai „törvényház” pártalapszervezetének elnöke, 1951-ben ismét bekerült a MDP KEB-ba is. Beválasztották a Magyar Jogász Szövetség elnökségébe, ő jegyezte (de valószínűen nem ő írta) az 1951. évi III. törvény (a háború utáni első büntető eljárási törvény) Kommentárját.<sup>91</sup> A Sztálin halála után megindult enyhülési folyamat azonban az ügyészségen is éreztette hatását, bár 1953 júliusában Czakó Kálmán akkori legfőbb ügyész<sup>92</sup> – annak ellenére, hogy öntelt, munkatársaival fölényes emberként jellemezte – javasolta volna a Legfőbb Ügyészség Nyomozati Főosztályának vezetőjéül, a tervezetre azonban tintával rá van vezetve: Kedves Czakó elvtárs! ahogy megbeszéltük: ne vigyük a javaslatot. Üdvözli Keleti. Keleti Ferenc az MDP KV Adminisztratív Osztályának vezetője volt, a politikai vezetés tehát 1953 nyarára elengedte a kezét.<sup>93</sup>

A politikai változások mellett ez minden bizonnyal összefüggött azzal a szakmai vizsgálattal is, amit az Igazságügyi Minisztérium kollégiuma folytatott le az Alapy vezetete ügyészséggel szemben és öt oldalon keresztül sorolta azokat a súlyos szakmai hibákat, amelyek munkájukat jellemezték. A minisztérium 1953. június 10. napján kelt határozata megállapította, hogy az ügyészség munkája alacsony színvonalú, feladatainak nem felel meg.<sup>94</sup> Egy ilyen megállapítás minden vezető nimbuszát megtépázta volna, ráadásul Alapy ellen fegyelmi eljárás is indult, mert egy konkrét bűnügyben ömlesztve bűnjeleket vett át és aláírásával igazolta azok meglétét, miközben az átvételi elismervényen 25.050 Ft

<sup>90</sup> MAROSÁN György: Nincs visszaút. *Világosság*, 1988. 735. Marosán György – akit személyesen hallgattam ki, és aki maga sem volt a makulátlan úriember mintaképe – visszaemlékezésében „undorító”-nak nevezte.

<sup>91</sup> ALAPY Gyula: *A büntető perrendtartás*. Budapest, 1952.

<sup>92</sup> Dr. Czakó Kálmán (1919–1985) munkás, jogakadémiát végzett majd 1948 és 1950 között a Belügyminisztérium, utóbb az Igazságügyi Minisztérium munkatársa, 1952. augusztus 2-től az igazságügyi miniszter első helyettese, 1953. július 4-től 1955. augusztus 4-ig legfőbb ügyész. A Csemege Édesipari Vállalat igazgatójaként vonult nyugdíjba.

<sup>93</sup> Czakó Kálmán 1953. július 28-án kelt Javaslata a Titkársághoz. Alapy Gyula személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>94</sup> Alapy Gyula személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

bűnjelpenz – az akkori időkben rendkívül jelentős összeg – is szerepelt, amely azonban ismeretlen körülmények között eltűnt. Mivel Alapy hanyagsága miatt a pénz eltűnésének körülményeit utólag már nem lehetett megállapítani, 1953. augusztus 26-án Czakó Kálmán írásbeli megrovásban részesítette.<sup>95</sup> Kezdtől körülötte fogyni a levegő, 1954. február 13-án a Személyzeti Főosztály egy ügyésze írásban kérte magatartásának kivizsgálását, mert egy instruálás során vele szemben is fölényeskedően és nagyképműveléssel lépett fel. 1955 októberében javasolták ugyan tíz hónapos vezetőképzőre küldeni, de abból már nem lett semmi, miután Rákosi 1956. március végén elismerte Rajk László és társai ártatlanságát, lényegében leváltották, mikor 1956. május 12-én a Minisztertanács határozatával megbízták az Országos Kriminálisztikai Intézetre vonatkozó javaslat és a megfelelő előkészítő munkák elvégzésével<sup>96</sup> és áthelyezték a Legfőbb Ügyészségre. Leváltásának hírért nem hozták nyilvánosságra, arról csak a már levert forradalom után 1956 novemberében jelentek meg az első hírek.<sup>97</sup> Nem tudni, hogy a Kriminálisztikai Intézet megalakításával kapcsolatban ténylegesen végzett-e bármilyen tevékenységet, a kirobbant forradalomban október 31-én fegyveres katonatisztek keresték a Legfőbb Ügyészség épületében, de nem volt benn, távollétében irodáját átkutatták.<sup>98</sup> Később a felkelők elfogták, állítólag bántalmazták<sup>99</sup> és a Fő utcába vitték, ott volt fogva tartva 1956. november 2–6. között, fogságából a szovjet csapatok szabadították ki. 1956. november 23-tól 1958. március 19-ig a Szovjetunióban, Moszkvában tartózkodott, (az otthoni pártvezetés 1957 márciusáig azt hitte Csehszlovákiában van)<sup>100</sup> ahol a kriminálisztika egyetemi tananyagát tanulmányozta, majd az Összövetségi Nyomozástudományi Intézet főmunkatársaként dolgozott<sup>101</sup> valószínűleg nem tudta, hogy 1956. december 1-én visszavonták a Kriminálisztikai Intézet megszervezésére vonatkozó megbízását.<sup>102</sup> Hazatérése után 1962 októberéig az MTA

<sup>95</sup> Legfőbb Ügyész 1452/888-1953. Legfü. szám. Határozat. Alapy Gyula személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>96</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-83-b.

<sup>97</sup> *Népakarat*, 1956. november 24.

<sup>98</sup> MÍKÓ Zsuzsanna: A Legfőbb Ügyészség az 1956. évi forradalomban. *Levéltári Közlemények*, 2006/77. 207.

<sup>99</sup> Alapy Fock Jenőnek írt levele Moszkvából a hazatéréssel kapcsolatban. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>100</sup> FEITL István: A moszkvai emigráció és az MSZMP (Rákosi Mátyás 1956–1958 között). *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 1991/36. 9.

<sup>101</sup> Alapy Gyula 1958. október 31-én kelt önéletrajza. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>102</sup> *Magyar Közlöny*, 1956. december 01.



Jogtudományi Intézetében előbb munkatársként majd főmunkatársként főként szovjet szakirodalmi szövegek fordításával foglalkozott, amelyekből több meg is jelent a Jogtudományi Közlönyben,<sup>103</sup> de önálló tanulmányt is jegyzett.<sup>104</sup>

A Kádár rendszer konszolidálódásával, a Rákosi nómenklatúra több ikonikus alakját, így őt is – 1962. augusztus 10-én – kizárták a pártból, két hónap múlva kitüntetését is visszavonták.<sup>105</sup> A Jogtudományi Intézetből is mennie kellett, 1962. október 22-től 1972. április 10-én történt nyugdíjba vonulásáig a Tiszántúli Áramszolgálati Vállalat Debreceni Igazgatóságának jogtanácsosaként dolgozott Budapesten.<sup>106</sup> Élete vége felé, mint egy morózus és titokzatos idegen<sup>107</sup> Fonyódon élt, ott halt meg 1982. február 18-án.

Dr. Alapy Gyula katolikus neveltetésű, a magyaron kívül négy nyelven<sup>108</sup> beszélő, művelt ember volt. Apja árnyékából kinőve mindennél jobban vágyott a személyes elismertségre, amikor azonban a háború után Csehszlovákiában rádöbbsent, hogy arra magyar anyanyelvüként nem sok esélye maradt, áttelepült Magyarországra. Itt írt életrajzaiban apját, a tekintélyes felvidéki keresztényszocialista politikust jelentéktelen szobatudósnak próbálta beállítani, nagy valószínűséggel hazudott kommunista párttagságáról, valótlanul magát volt Sarlósnak és a Horthy rendszer üldözöttjének nevezte, eltagadta a keresztény Prohászka Körben betöltött szerepét, felesége apjáról és nevelőapjáról, akik mindketten magas rangú antikommunista katonatisztek voltak „megfeledezett,” illetve valótlanságokat írt. Életrajzának kreatív alakítása még úgy is erősen zsarolhatóvá tette, hogy az 1930-as évek közepétől baloldali elkötelezettsége bizonyítható. Ez magyarázat lehetne a koncepciós perekben betöltött szerepére, azonban amikor 1962-ben az MSZMP megbízásából justizmordokkal teli pályájáról kérdezték, kifejezte ugyan sajnálkozását, de még akkor is saját megtévesztettségéről és a

<sup>103</sup> A Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok büntetőtörvényeinek Alapelvei. *Jogtudományi Közlöny*, 1959/9. 433–443.; Felelősség a bűnrészesség miatt az új szovjet büntető törvények szerint. *Jogtudományi Közlöny*, 1960/9. 452–459.; A büntetőjogi felelősség alapja. *Jogtudományi Közlöny*, 1960/9. 236–243.; A társadalomnak a törvénytörések elleni harcban való fokozott részvételével kapcsolatos büntető-anyagi és eljárási kérdések. *Jogtudományi Közlöny*, 1961/5. 258–266.; A bűnözés tanulmányozásáról és megelőzéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 1961/1–2. 24–30.

<sup>104</sup> ALAPY Gyula: A kriminalisztika: a bűnözés elleni harc tudományos fegyvere. *Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1959/II.

<sup>105</sup> Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Titkárságának értesítése Alapy kitüntetéseinak visszavonásáról 1962. október 18. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>106</sup> Alapy Gyula munkakönyve. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>107</sup> SIPOSHEGYI Péter: A hatalom igéztette (Hegedüs András könyvéről). *Kapu*, 1988. 46.

<sup>108</sup> Szlovák, orosz, német, angol bár utóbbit saját bevallása szerint csak közepesen.

kommunista vezetők általa hitt tévedhetetlenségéről szónokolt.<sup>109</sup> Élete példázata; mit sem ér az ész, szív és gerinc nélkül.

### 3. Dr. Götz János (1957–1975)

Götz János 1915. január 26-án<sup>110</sup> született Sárospatak mellett, Hercegkúton, egy többnyire német nemzetiségűek által lakott Zemplén megyei kis faluban, Götz János és Braun Regina gyermekeként. A család nagy szegénységben élt, apja három holdon gazdálkodó paraszt volt, aki látva elsőszülött fia gyenge fizikumát, annak reményében, hogy pap lesz, hajlandó volt taníttatására, de csak azzal a feltétellel, hogy öccse és húga javára lemond örökségéről.<sup>111</sup> Bár a család katolikus volt, de a költségek csökkentése miatt a közeli sárospataki református gimnáziumba írtatták be. Átlagosan jó tanuló diákként tagja volt az önképző körnek, 1934-ben érettségizett. Alma materét később sem feledte, alapító tagja volt a Sárospataki Diákok Budapesti Baráti Körének.<sup>112</sup>

Szülei kívánsága ellenére a papi hivatás nem vonzotta – faluja plébánosát állítólag fel is jelentette becsületsértésért<sup>113</sup> – így érettségi után, azért, hogy időt nyerjen, katonának jelentkezett, de alkalmatlannak találták. Sárospatakon irodai munkát vállalt egy ügyvédi irodában, az ottani élményei hatására döntött a jogi pálya mellett. 1935-től a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karának hallgatója, közben anyagi körülményei miatt folyamatosan kiegészítőként dolgozott egy ügyvédi irodában. Pénztelenségével magyarázta később azt is, hogy tagjelöltje volt a kor legnagyobb katolikus diákszövetségének a Foederatio Americana-nak, állítása szerint kizárólag azért, mert diákmenzájukon olcsón tudott ebédelni. 1939 őszén – mikor már csak egy szigorlata volt hátra – tényleges katonai szolgálatra behívták az egri 14. honvéd gyalogezredhez. Utolsó szigorlatát katonaként 1941 júniusában tette le, június 28-án avatták jogi doktorrá. Tényleges katonai szolgálata 1941. szeptember

<sup>109</sup> Feljegyzés Dr. Alapy Gyulával folytatott megbeszélésről a perekben játszott szerepéről. 1962. július 7. Alapy Gyula irathagyatéka. Terror Háza Múzeum.

<sup>110</sup> Tévedésből egy nappal későbbre 1915. január 27-re anyakönyvezték. *Magyar Nemzet*, 1970. január 25.

<sup>111</sup> Testvérei maradtak a paraszti életformánál. Szintén Hercegkúton született a tragikusan fiatalon elhunyt Götz János (1941–1972) szobrászművész. Hercegkút híres jogász szülötte Stumpf István, volt alkotmánybíró is.

<sup>112</sup> *Esti Hírlap*, 1983. június 3. A Baráti Kör alapító tagja volt Pécsi Sándor a híres színművész is.

<sup>113</sup> Götz János 1964. szeptember 8-án kelt életrajza. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

20-ig tartott volna, de – nagy valószínűséggel német tudása miatt – mint nélkülözhetetlent nem szerelték le. Személyi táblázata szerint 1941. szeptember 21-től, mint tartalékos zászlós 1942. október 28-ig Ukrajnában harctéri szolgálatot teljesített<sup>114</sup> (ez az adat piros írónnal alá is van húzva), erről azonban önéletrajzában nem írt, sőt az a szigorúan titkos minősítésű 1954. március 20-án kelt feljegyzés sem tartalmazza, amelyben az szerepel, hogy 1944-ben került ki a frontra, ahol az ezredirodán, mint irodai segédtsízt működött.<sup>115</sup> Katonai szolgálata alapján jogosulttá vált az Erdélyi Emlékérem viselésére. Közben megnősült, feleségével három gyermekük született.<sup>116</sup>

1943. április 12-én ideiglenes minőségű bírósági joggyakornokká nevezték ki és a Pestvidéki Járásbíróságra osztották be, de működését csak leszerelése után, 1943. november 1-én kezdte meg. 1944. március 25-én ismét behívták, a háború végéig folyamatosan katonáskodott, 1944-ben kiérdemelte az I. osztályú Tűzkereszt kitüntetését, (ami minimum 12 hét frontszolgálatot feltételez, tehát az irodai szolgálat nem számított bele). Tartalékos hadnagyi kinevezésére már Szálasi idején került sor, ezért elismert legmagasabb katonai rendfokozata tartalékos alhadnagy. Ezredétől 1945 elején – mivel nem akarta, hogy Németországba szállítsák – megszökött, Mosonszentmiklós környékén szovjet hadifogságba esett. A Szovjetunióba szállították, ahol több táborban is dolgozott fizikai munkásként, utóbb a nalcsiki<sup>117</sup> táborban propaganda tisztként, a hadifogságból 1947. június 30-án tért haza.<sup>118</sup>

Hazatérése után jelentkezett korábbi munkahelyén, 1947 szeptemberében előbb kirendelik, majd áthelyezik a Pestvidéki Törvényszékhez. 1948. február 1-én belépett a Szociáldemokrata Pártba. A szocialista és kommunista párt egyesülése után az MDP tagja lett, de „ideológiai képzettségének hiánya” miatt visszaminősítették tagjelöltté. Szakvizsgáit 1948 őszén és 1949 elején tette le, 1949. október 26-án kinevezik államügyésszé a Pestvidéki Államügyészségre, ahol „gazdasági” ügyekkel foglalkozott. Még 1970-ben megjelent életút interjújában is büszke volt ügyeire, melyekben az általa leleplezett és elítéltetett vádlottak nem hozták üzemképes állapotba a cséplőgépet, szabotálták a munkát

<sup>114</sup> Götz János Személyi táblázata. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára. Az egri 14. gyalogezred a 2. magyar hadsereg részeként 1942 nyarán indult a frontra.

<sup>115</sup> Feljegyzés dr. Götz Jánosról. 1954. március 20. Belügyminisztérium IV/4. alosztály. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>116</sup> Felesége korai halála után 1971-ben ismét megnősült.

<sup>117</sup> Nalcsik; város Dél-Oroszország kaukázusi régiójában

<sup>118</sup> Götz János 1964. szeptember 8-án kelt életrajza. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

az aratásokon, vagy a régi rendszer híveként, főmérnökként szándékosan rossz minőségű gumiabroncsot készítettek az új munkásigazgató alatti Cordiatic gumigyárban.<sup>119</sup> 1951-ben, immár tagként, felvették a MDP-be.

1951 nyarán áthelyezték a Budapesti Államügyészségre, majd 1952. augusztus 21-én a Veszprémi Államügyészségre és megbízták annak vezetésével. Még abban az évben az Igazságügyi Minisztériumba vezényelték, ahol 1953. április 23-tól osztályvezetővé nevezték ki a „büntetőjogi és ügyészi” osztályon, előtte megkapta a Szocialista Munkáért érdemérmét. Miután ténylegesen is megszervezték az addig csak elméletben létező Legfőbb Ügyészséget,<sup>120</sup> 1953. augusztus 10-én kinevezték Czakó Kálmán legfőbb ügyész helyettesévé, emellett 1953-tól 1956 júliusáig marxista-leninista esti egyetemet végzett Budapesten.

Háborús tevékenysége miatt Rákosi 1955-ben – a Nagy Imre irányzat gyengülése idején – vizsgálatot rendeltetett el vele és Czakó Kálmán legfőbb ügyéssel szemben, mert állítólag mindketten Ukrajnában, egy Csernyigovban – partizán-tevékenységgel nagyban érintett területen – állomásozó magyar zászlóaljban szolgáltak, Götz tisztként, Czakó pedig őrmesterként.<sup>121</sup> Czakót emiatt 1954-ben Kádár János súgta be először Rákosinál, azt állítva, hogy még belügyministersége idején Czakót azért távolítottatta el minisztériumából, mert Csernyigovban partizánvadász egységben szolgált, kivégzésekben is részt vett, a frontról pedig hazacsempészett magával egy ott megismert ukrán nőt.<sup>122</sup> A vizsgálat szerepet játszott Czakó félreállításában, 1956 februárjától dr. Non György<sup>123</sup> töltötte be a legfőbb ügyészi tisztséget, de Götzöt emiatt a továbbiakban nem háborgatták, ami figyelemmel arra, hogy eredetileg nem is ő lett volna Czakó helyettese, de Czakó ragaszkodott a személyéhez és első, ukrainai harc-  
téri szolgálatát elhallgatta, furcsa. A legújabb, bár vitatott háborús forrásokból

<sup>119</sup> *Magyar Nemzet*, 1970. január 25.

<sup>120</sup> A Legfőbb Ügyészség 1953-ban az Igazságügyi Minisztérium épületében kezdte meg a működését, majd még abban az évben az Apáczai Csere János utca 10. szám alá (ma Állami Számvevőszék), végül 1981-ben a mai is használt Markó utca 16. szám alá költözött.

<sup>121</sup> BARÁTH Magdolna: Az MDP vezetése és a rehabilitáció (1953-1956). *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 1999/4. 44., 70.

<sup>122</sup> ZINNER Tibor – BALOGH Margit – HABUDA Miklós – MARKÓ György – SVÉD László – SZAKÁCS Sándor – SZOMSZÉD Imre: *Törvénytelen szocializmus. A (Németh-kormány által kinevezett Történelmi Bizottság jelentése*. Szerk. RÉVAI Valéria. Budapest, Zrínyi Kiadó – Új Magyarország, 1991. 233. Czakó Kálmán 1965. szeptember 15-én hunyt el, gyászjelentése szerint felesége neve Szokolov Zója.

<sup>123</sup> Dr. Non György (1918–2007) kommunista jogász, 1942-ben nyolc évre ítélték, 1944. december 11-én megszökött a Margit körúti fegyházból és bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. A háború után ifjúsági politikusként dolgozott, 1952 és 1956 között népművelési miniszter-helyettes volt, 1956. február és 1956. november 16. között legfőbb ügyész. 1957-től a Kossuth Könyvkiadónál dolgozott.

azóta kiderült, hogy csak a csernyigovi területen tízezreket végeztek ki a német és magyar megszálló csapatok a partizánháború során és ürügyén.<sup>124</sup>

Götz 1956-os forradalom alatti tevékenysége viszonylag jól követhető abból az 1957. június 3-án kelt (tehát már Götz leváltása és főügyészi kinevezése után keletkezett) hivatalos jelentésből, melyet Szénási Géza<sup>125</sup> az új legfőbb ügyész küldött meg a Legfőbb Ügyészség forradalom alatti tevékenységéről Czinege Lajosnak az MSZMP Adminisztratív Osztálya vezetőjének.<sup>126</sup> Eszerint Götz 1956. október 24-én megjelent munkahelyén, majd más ügyészekkel együtt Non György legfőbb ügyész 1956. október 25-én őt is kijelölte a már kihirdetett statárium érvényesítésével foglalkozó ügyészek közé. Götz másodmagával még aznap megjelent a Fő utcai börtönben azért, hogy az ott fogvatartásban lévő személyek közül a statáriális eljárásra alkalmasakat kiválogassa, de csak két ilyen személyt találtak, melyet jelentettek is, de a legfőbb ügyész végül úgy döntött, hogy azok nem alkalmasak a rendkívüli eljárásra. Október 28-án vasárnap Götzöt a legfőbb ügyész berendelte munkahelyére és ismételten a statáriális eljárások előkészítésére utasította, azonban még aznap megjelent a kormány nyilatkozata, amely az eseményeket nemzeti forradalomnak minősítette. Másnap Götz értekezletet tartott hivatali szobájában, ahol az ott megjelent ügyészeket úgy próbálta befolyásolni, hogy az elfogott felkelőket, szabadon kell ugyan bocsátani, de az „ellenséges osztályhelyzetűekkel” – büntető eljáráson kívül – foglalkozni kell. Götz eligazításából vita támadt, mert az ügyészek szerint az ellentétes volt a kormány szándékával, mire Götz odahívta a legfőbb ügyészt, aki ugyanúgy érvelt, mint a helyettese, de ezt az ügyészek akkor már nem fogadták el, sőt aznap egyesek már a legfőbb ügyész lemondását is felvetették. Október 30.-án a Legfőbb Ügyészségen gyűlést tartottak, ahová a legfőbb ügyészt (és bizonyára Götzöt is) meghívták, ahol élesen bírálták a legfőbb ügyészt és más a törvénytelenésekben részt vevő ügyészeket és követelték lemondásukat. Non erre azt a választ adta, hogy lemondásával nyitott kapukat döngetnek, mert ő azt már be is nyújtotta, de addig, amíg arról döntés nincs,

<sup>124</sup> KRAUSZ Tamás: *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban: Levéltári dokumentumok 1941–1947*. Budapest, L'Harmattan, 2013. 7–44. Krausz szerint ez a szám akár a százezer főt is eléri, amit Ungváry Krisztián valószínűtlennek tart. UNGVÁRY Krisztián: *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok 1941–1947. Századok*, 2013. 1561–1579.

<sup>125</sup> Dr. Szénási Géza (1919–1979) jogász, 1941-ben végzett Budapesten, 1945-től a kommunista párt tagja, BM alkalmazott. 1951-től vállalati jogtanácsos. 1956. november 16-tól legfőbb ügyész, 1975 decemberétől haláláig nagykövet Bulgáriában.

<sup>126</sup> MIKÓ (2006) i. m. Az októberi és novemberi események története a Legfőbb Ügyészségen Budapest, 1957. június 3.

el kívánja látni feladatát. Ennek ellenére a legfőbb ügyészt más személyekkel együtt kitiltottak az épületből, amivel egyébként nem is értett mindenki egyet, mert arról korábban nem szavaztak. Azt, hogy ezen a gyűlésen Götz részt vett-e nem tudjuk, de másnap – október 31-én – a gyűlésen megválasztott Forradalmi Bizottság az ő egyetértésével intézkedett ügyészek kiküldéséről a börtönökbe, hogy azok közreműködjenek az elítéltek ügyeinek felülvizsgálatában. A Forradalmi Bizottság arról is állást foglalt, hogy az új legfőbb ügyész kinevezéséig Götz vezesse a szervezetet, sőt két másik személlyel együtt állítólag írásban is javasolták a Minisztertanácsnak, mint lehetséges új legfőbb ügyészt. Maga Non, miután 30-án kitiltották az épületből november 9-ig nem ment be, de páncélszekrényének kulcsát beküldte Götznek, aki azt ki is nyitotta, majd a kulcsot annak felszólítására átadta a Forradalmi Bizottság egyik tagjának. Azt, hogy október 31. után Götz megjelent-e a munkahelyén nem tudjuk, de november 4-én hajnalban Nagy Imre rádióbeszédének elhangzása után – tehát a szovjet invázió ismeretében – telefonon arra utasította az épületben tartózkodó, tőle instrukciót kérő Borsai Tibor ügyészt, hogy az épületet el kell hagyni, továbbá azokat a névsorokat és lakáscímeket, amelyek alapján az ügyészeket megtalálhatnák, meg kell semmisíteni.<sup>127</sup>

Fentiek ismeretében tehát Götz – ugyanúgy, ahogy nagyon sokan mások – egyáltalán nem tanúsított konzekvens magatartást „az októberi és novemberi” eseményekben. Valószínű ezt ő maga is érezte, ezért még 1956 novemberében belépett az MSZMP-be. Bár további jellemzéseiben szerepel, hogy az „ellenforradalom alatt kifogástalan magatartást tanúsított,”<sup>128</sup> legfőbb ügyész-helyettesi tisztségéből 1957. február 1-én felmentették, melyben nagyobb valószínűséggel játszott szerepet 1956-os előbb keménykedő, majd sodródó magatartása, mint az a legenda, hogy őt jelölték először a Nagy Imre per ügyészének, amit nem vállalt el és ezért kellett mennie.<sup>129</sup> Leváltásának okai között bizonyára egy jóval prózaibb ok is szerepelt; nem élvezte az új legfőbb ügyész Szénási Géza személyes bizalmát. Ez későbbi kapcsolataikra is rányomta bélyegét és Götzöt sértett emberré tette, kapcsolataik folyamatosan feszült volt.<sup>130</sup> Ugyanakkor

<sup>127</sup> MIKÓ (2006) i. m. 192–219.

<sup>128</sup> Götz János jellemzése. 1959. április 30. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irrattára.

<sup>129</sup> NYÍRI Sándor: *A múlt mindig velünk van*. Nyíregyháza, Ardlea, 2012. 29. Nyíri állítása azért sem lehetséges, mert Götz menesztésekor még nem lehetett tudni, hogy Nagy Imrét bíróság elé állítják, arról csak 1957. március végén állapotodott meg Kádár Moszkvában a szovjetekkel.

<sup>130</sup> Bócz (2010) i. m. 246. Bócz szerint ez abban is megnyilvánult, hogy Götz mindig napra pontosan tudta, mennyi ideje fővárosi főügyész.

leváltása és azzal egyidejű fővárosi főügyészi kinevezése Götz-ben valószínűleg azt az érzetet keltette, hogy a hatalom tud ugyan 1956-os szerepléséről, de lehetőséget adnak neki a csorba kiköszörülésére, amely után újra magasabb pozícióba kerülhet. Götz további szakmai pályafutását – benne az 1956-ot követő megtorlásokban való részvételét – ennek a fényében érdemes vizsgálni.

Ez természetesen nem szerepelt személyi anyagában, a „hivatalos változat” szerint a „Fővárosi Ügyészség az ellenforradalmat követően teljesen szétzilált állapotban képzett és erélyes vezetőt igényelt.”<sup>131</sup> Ebben annyi igazság mindenképpen volt, hogy Alapy Gyula 1956. május 12-i leváltása után a szervezetnek nem volt kinevezett vezetője, Götz érkezéséig a vezető feladatait dr. Marxreiter Alajos<sup>132</sup> a X. kerületi Ügyészség vezetője látta el. Götzöt már leváltása és kinevezése napján 1957. február 1.-én beiktatták hivatalába, az őt beiktató Szénási beszédében egyértelművé tette, hogy mit gondol a törvényességről;

„[...] Nagyon helyes, ha a karhatalom akár rövid úton, akár bűnvádi eljárás keretében megmagyarazza a fasisztáknak, még az utcán is, hogy a karhatalommal szembeszegülni nem kifizetődő üzlet.” Azt is egyértelművé tette, ő milyen fellépést vár el beosztottjától; [...] Az ügyész csak akkor töltheti be hivatását és csak addig maradhat helyén, amíg a dolgozó néptől nyert megbízatása alapján könyörtelenül képes harcolni az osztályellenség ellen, az ellenforradalom ellen, a nép hatalmáért [...].<sup>133</sup>

Götz értett a szóból, ahogy azt későbbi kitüntetési javaslata tartalmazta „az ellenforradalmat közvetlen követő időszakban [...] jelentős érdemeket szerzett a főváros törvényességi helyzetének helyreállításában [...],”<sup>134</sup> ami a gyakorlatban olyan végrehajtott halálos ítéletek tucatjait jelentette, amelyek közvetlenül hozzá, illetve az általa irányított szervezethez kapcsolhatók. Személyes felelőssége egyértelmű és vitathatatlan, ragaszkodott hozzá, hogy Budapesten minden „ellenforradalmi” ügyben, gyanúsítottat szabadlábra helyezni vagy a

<sup>131</sup> Götz János jellemzése. 1959. április 30. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>132</sup> Dr. Marxreiter Alajos (1913-1965) Apja Szekszárdon ügyvéd, ő 1936-ban Pécsen végezte el a jogot, a szekszárdi törvényszéken, majd ügyészségen dolgozott. 1949-től Budapesten teljesített szolgálatot, a X. kerületi Ügyészség vezetője, majd a főügyészség közlekedési csoportjának végül Közlekedési Osztályának vezetője volt 1968. augusztus 24-én bekövetkezett haláláig.

<sup>133</sup> *Kisalföld*, 1957. február 2.

<sup>134</sup> Kitüntetési javaslat a Népköztársaság Elnöki Tanácsához. 1974. december 12. Götz János személyi gyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

nyomozást megszüntetni csak az ő előzetes hozzájárulásával lehessen, ami a legfőbb ügyész 003/1957. számú utasításának – mely szerint a halálos minősítésű büntető ügyeket a vezetőknek személyesen kellett figyelemmel kísérniük – túlteljesítésén alapult.<sup>135</sup> 1970-es életút interjújában büszkén jelentette ki, hogy „nincs oka önkritikára,” akit 1956 után felelősségre vontak, azok között ártatlan ember nem volt, egyben az „ellenforradalmárokat” – a szokásos kádárista módszerrel – köztörvényes bűnözőknek állította be.<sup>136</sup>

Tevékenységét azzal is elismerték, hogy még a megtorlás idején, 1958. november 19-én másodszor is megkapta a Szocialista Munkáért érdemérmet, majd a megtorlások után 1963-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatát. A kádári konszolidáció idején ő is ‘beleszürkült’ a rendszerbe, megjelenő „munkainterjúi” nélkülöznek minden érdekességet. Fővárosi főügyészként tagja volt a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának is, az üléseken aktívan részt vett, előszeretettel kritizálta pl. a tervezett új utca neveket, hozzászólásai alapján egy művelt ember képe bontakozik ki, amit utóbb visszaemlékezés is megerősít.<sup>137</sup> A VB üléseken végzett tevékenységének egy alábbi epizódja ugyanakkor jól cáfolja azt a rendszerváltás után terjesztett legendát, hogy a megtorlások után a hatalom már nem szólt bele konkrét köztörvényes ügyek intézésébe, a bűncselekményt elkövetőket tekintet nélkül társadalmi státuszukra, az eljárás rendes menete szerint vonták felelősségre.

1974. december 3-án a Népszabadság akkoriban szokatlan módon terjedelmes cikkben számolt be arról, hogy a Fővárosi Főügyészség vádat emelt a Fővárosi Tanács előzetes letartóztatásban lévő volt főosztályvezetője és további tizenegy társa ellen hivatali visszaélés, vesztegetés, csalás és hűtlen kezelés miatt. A vádlottak bűne – többek között – az volt, hogy városfejlesztéssel kapcsolatos sokszor szükségtelen, vagy el sem készített tanulmányokra kötöttek fiktív szerződéseket, olyan személyeket is bevonva, akik a nekik kifizetett összegekből természetesen visszaosztottak számukra.<sup>138</sup> Az újságíró nem tudhatta, hogy az ügy gyanúsítottjai között eredetileg szerepelt egy „rég elvtárs,” aki a cselekmény idején az egyik nagy budapesti kerület tanácselnöke volt. A tanácselnök maga

<sup>135</sup> MIKÓ (2006) i. m. 154–155.

<sup>136</sup> Ehhez Tóth Ilona orvostanhallgató és Francia Kiss Mihály 1956 után elfogott, 1919-es fehérterrorista ügyét hozta fel példának, mely ügyekben személyesen is ő képviselte a vádat. Mindkét ügy – ha a politika mázától megtisztítjuk – a történeti tényállást illetően is komoly hiányosságokban szenved. Büntetőjogi következtetések levonására és marasztaló ítélet kimondására különböző okok miatt egyik sem lett volna alkalmas.

<sup>137</sup> NYÍRI (2012) i. m. 29.

<sup>138</sup> *Népszabadság*, 1974. december 3.



is átvett, (tanulmányt nem írva) 10.000 Ft-ot – akkoriban jelentős összeget – a főosztályvezetőtől, vádlott mégsem lett belőle, mert az akkor hatályos Btk. 60. §-a alapján<sup>139</sup> a rendőrség csak figyelmeztetést alkalmazott vele szemben. A Végrehajtó Bizottság 1974. október 2-i ülésén – ahol a tanácselnök elleni fegyelmi büntetést tárgyalták meg – ezt maga Götz közölte a résztvevőkkel, hozzátéve, a döntés „magasabb helyen” született meg. Becsületére szolgáljon, a kibontakozott vitában – ami arról szólt, egyáltalán kell-e fegyelmi büntetést alkalmazni – Götz azon az állásponton volt, hogy mivel a tanácselnök legalább egy éves végrehajtandó börtönbüntetést „úszott meg,” fegyelmi úton történő elbocsátása lenne indokolt.<sup>140</sup> Nem ez történt, a tanácselnök lemondhatott,<sup>141</sup> majd fővárosi tanácstaggi megbízatását a kerületi tanács által való visszahívásával szüntették meg.<sup>142</sup>

Götz ügyészségi vezetői munkája mellett a Tudományos Ismeretterjesztő Tanács (TIT), budapesti szervezetének elnöke és a Magyar Jogász Szövetség budapesti szervezetének alelnöke is volt. Jó szónokként ismerték, ezt az ügyészi munkában is fontosnak tartotta, a fővárosban dolgozó ügyészeknek ő szervezett először retorika tanfolyamot. A gyakorlati munkában az ő idején szűnt meg a főügyészségen a külön tárgyaló csoport, amely következményeként a különböző ügyészségi egységek a saját vádirataikat le is tárgyalták. Az ügyészségi fogalmazóknak – miután egy fogalmazó megbukott a szakvizsgán – kötelezővé tette a szakvizsga előtti „házi” vizsgát, ami hosszú távon hozzájárult a szakmai színvonal emelkedéséhez és az ügyészségen máig élő hagyománnyá vált.

<sup>139</sup> 1961. évi V. törvény 60. §-a szerint büntetés kiszabása nélkül figyelmeztetésben kell részesíteni azt, akinek a cselekménye és a személye akár az elkövetéskor, akár – a körülmények megváltozása folytán – az elbíráláskor olyan csekély veszélyességű a társadalomra, hogy az e törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.

<sup>140</sup> 1974. október 2. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei (HU BFL XXIII.102.a.1) <https://library.hungaricana.hu> Letöltés időpontja: 2021.április 01.

<sup>141</sup> *Fővárosi Közlöny*, 1974. november 30.

<sup>142</sup> Bócz (2010) i. m. 335–339.; *Fővárosi Közlöny*, 1974. december 31. Az ügy a tanácselnökre vonatkozó adatok nélkül szerepel Bócz Endre visszaemlékezésében, ő írta és ő is képviselte a vádat a bíróság előtt. Bócz szerint az ügyben az állambiztonsági vizsgálati osztály nyomozott és azt a lelejejtől a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztálya felügyelte. Az ügy nyomozásának végén ún. koordinációs értekezleten döntöttek el a gyanúsítottak sorsát, ezen az MSZMP Központi Bizottsága Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának vezetője, a Belügyminisztérium, a Legfőbb Ügyészség és a Legfelsőbb Bíróság képviselői voltak jelen, az ügyészség részéről a legfőbb ügyész vett részt a tanácskozáson. A koordinációs értekezlet döntése után kapta meg Bócz a nyomozati iratokat tizenkét fő ellen vádemelési javaslattal.

Nyugdíjazására – Bócz állításával ellentétben<sup>143</sup> – tervezetten, a nyugdíjkorhatár elérése miatt (1975. január 26-án betöltötte 60. életévét) került sor 1975. január 31-én, július 31. hatállyal, a szokásos hat hónapos felmentési időt is biztosítva. A remélt kitüntetés sem maradt el, hisz nyugállományba vonulása alkalmából megkapta a Munka Érdemrend arany fokozatát, ami már igen magas állami kitüntetésnek számított. A kitüntetést hivatalában, Szénási Géza legfőbb ügyész kezéből vehette át, aki egyúttal beiktatta utódját, volt helyettesét dr. Csók Károlyt is. Az ünnepségen jelen volt az MSZMP budapesti pártbizottságának titkára és a KB közigazgatási és adminisztratív osztályának egyik vezetője is. Még a felmentési idejének lejárta előtt 1975. június 15. napján elhunyt, a Farkasréti temetőben a fővárosi tanács által adományozott dízsír-helyre temették el.

#### 4. Dr. Csók Károly (1975–1989)<sup>144</sup>

Csók Károly 1930. március 9-én született Pusztagyimóton, ahol nincstelen szegényparaszt szülei Csók Gyula és Tomozer Anna cselédként dolgoztak egy uradalmi majorságban, a család egyébként Felsőörsön lakott. Őt fiatalabb testvére volt, összesen hat elemit végzett, utána maga is napszámosként dolgozott. Világnézetét Bócz szerint az is befolyásolta, hogy egyik nagybátyja 1919-es direktórium tagosága miatt a családot a csendőrök „szemmel tartották.”<sup>145</sup>

1945-ben – 15 évesen – apjával és testvérével együtt<sup>146</sup> belépett a Magyar Kommunista Pártba, és a családjával együtt azon a tíz hold földön gazdálkodott, amelyet a földreform során kaptak. A család a legvadabb Rákosi korszakban többször is kommunista mintacsaládként szerepelt a sajtóban, 1200 Ft-os békekölcsön jegyzésükről fényképes riport jelent meg, amelyben a katonafiú Csók Károly egy levélben minél magasabb összegű békekölcsön jegyzésére biztatja szüleit.<sup>147</sup> A hatalom végül tanácselnököt csinált Csók apjából, aki

<sup>143</sup> Bócz (2010) i. m. 246. Bócz szerint mikor Szénási hívatta Götzöt, ő azt hitte, hogy kitüntetik, ehelyett nyugdíjazták.

<sup>144</sup> Csók Károly személyügyi és munkaügyi iratgyűjtője a Legfőbb Ügyészség irattárában van, érdekes módon azonban csak egyetlen, 1968-ban kelt önéletrajzot tartalmaz másolatban. Személyéről Bócz – aki több mint egy évtizedig a helyettese volt – is bővebben írt, azonban lényeges információkat (pl. ÁVH tagságát) nem említi. Bócz (2010) i. m. 264–266.

<sup>145</sup> Bócz (2010) i. m. 264.

<sup>146</sup> CSABA Imre: Pártok, szervezetek 1945 elején (IV) A kezdeményezők. *Veszprémi Napló*, 1970. Eszerint idős és ifjú Csók Gyula Felsőörsön alapító tagjai voltak az MKP helyi szervezetének.

<sup>147</sup> *Szabad Föld*, 1950. október 8

azonban a hangzatos elvek és a valóság közötti ellentét miatt meghasonlott önmagával és mértéktelen italozásba menekült, ami miatt le kellett váltani, de a felsőörsiek még így is szimpátia tüntetést tartottak mellette.<sup>148</sup> 1949 februárjában Csók Károlyt egyhónapos pártiskolára küldték Veszprémbe, hazatérése után Felsőörs község kommunista párttitkára lett, egészen 1949 novemberéig, amikor megkezdte sorkatonai szolgálatát Kaposváron. Szakasvezetőként 1950 őszen beiskolázták a Honvéd „Petőfi” Politikai Tisztképző Intézetbe,<sup>149</sup> de még annak elvégzése előtt átvette az Államvédelmi Hatóság, 1951. augusztus 31-én hadnagyi rendfokozattal katonai elhárító tiszti kinevezést kapott. 1951 őszen és 1952 tavaszán héthónapos elhárító tiszti iskolát végzett, majd a Katonai Elhárító Főosztályon (a katonai elhárítás ebben az időszakban az ÁVH alá tartozott) teljesített szolgálatot. Itteni tevékenységének részletei nem ismertek. 1953. február 21-én megnősült, felesége szintén az ÁVH-nál dolgozott, mint gépiprónő.<sup>150</sup> Önéletrajza szerint 1953 augusztusában saját kérésére (?) leszerelték és beiskolázták a Bírói és Államügyészi Akadémiára, valójában azonban 1954 február 28-ig a BM állományában volt.<sup>151</sup> Ennek a részleteit sem ismerjük, de a párt bizonyára fontosnak tartotta a beiskolázását, mert lehetővé tették számára, hogy a tanfolyamot – amelynek így utolsó, negyedik évfolyamát „csípte” el – az évfolyamtársainál három hónappal később kezdhesse el.<sup>152</sup> Elmaradását szorgalmas tanulással behozta, 1954 szeptemberében végzett és ügyészi kinevezést kapott a Pest Megyei Főügyészségre, ahol a „különleges ügyek” intézését látta el. Hogy ez mit jelentett konkrétan nem tudjuk, de Bócz szerint tagja volt az egyik ügyészi csoportnak, ami a koncepciók ügyeket vizsgálta felül, bár az nehezen hihető, hogy volt ÁVH-tisztként itt szembesült először „az ÁVH működésének kevésbé nyilvános oldalával is, és innen eredt mélyen beivódott gyűlölete az ott alkalmazott módszerek iránt.”<sup>153</sup> 1955 és 1960 novem-

<sup>148</sup> HORVÁTHY György: Emberközeli történetírás. *Veszprémi Napló*, 1992. 5.

<sup>149</sup> Korábbi nevén Petőfi Akadémia.

<sup>150</sup> Feleségét 1955-ben szívbetegsége miatt leszalálékolták, 1961-ben meghalt. 1962-ben újra megnősült, házasságából egy gyermeke született.

<sup>151</sup> 1957-ben „korpótlékért” folyamodott a legfőbb ügyészhez, melyben azt állította, hogy BM-ben teljesített szolgálatát csak azokkal az elvtársakkal tudja igazolni, akik vele dolgoztak, mert az „ellenforradalom” idején elvesztek, illetve megsemmisültek az igazolás alapjául szolgáló iratok. Vele együtt voltak a BM-ben Szántó György (akkor ügyész a Legfőbb Ügyészségen), Kalocsai Jenő (akkor győri ügyész), Deák András (akkor kecskeméti ügyész, valószínűleg azonos az 1962-1990 közötti BAZ megyei főügyésszel) és Varga György (akkor fővárosi főügyészségi ügyész).

<sup>152</sup> A Bírói és Államügyészi Akadémiát 1954. október 1. napjával szüntette meg az 50/1954. (VIII.1.) MT rendelet.

<sup>153</sup> Bócz (2010) i. m. 264.

bere között a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztályán dolgozott, egy feljegyzés szerint azért kerülhetett ilyen gyorsan a Legfőbb Ügyészségre, mert „az összes vidéki ügyészek közül a legjobb munkát végezte.”<sup>154</sup> 1955–1959 között az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának hallgatójaként elvégezte a jogi egyetemet.

Sem 1956-os, sem 1956 utáni konkrét tevékenységéről nincs információ, azonban tudható, hogy az 1956-ot követő nagy íróperben közreműködött, mint ügyész, ő tartóztatta le 1957. január 22-én Zelk Zoltánt.<sup>155</sup> Nehezen elképzelhető, hogy a Politikai Osztály ügyészeként ez lett volna az 1956-ot követő megtorlás ügyei közül az egyetlen ügy, amelyben eljár, bár BÓCZ szerint „soha nem beszélt arról, hogy ismertebb politikai ügyekben szerepelt volna.”<sup>156</sup> Egy biztos, a Politikai Osztályon végzett munkájával meg voltak elégedve, 1960. március 26-án megkapta a Munka Érdemérem kitüntetés ezüst fokozatát. 1960 novemberében kinevezték a Legfőbb Ügyészségen akkor létrehozott Nyomozó Osztályra csoportvezető ügyésznek. 1962-ben kelt itteni minősítése nem csak azt emelte ki, hogy „a nyomozáshoz jó érzéke van és jól hasznosítja a korábbi munkahelyein szerzett felderítési és vizsgálati tapasztalatait,” de azt is, hogy „gondosan ügyel arra, hogy a csoport által nyomozott ügyekben a törvényesség és a humanitás követelményeit betartsák [...]”<sup>157</sup>

Nem sokáig dolgozott ebben a beosztásban, a párt „kikérte” 1964. február 1-től – Rácz Sándor osztályvezetése idején – az MSZMP KB Adminisztratív Osztályára került, az igazságügyi alosztály munkatársaként. Függetlenített pártmunkásból 1967-ben saját kérelmére visszakerült a Legfőbb Ügyészség Nyomozó Osztályára csoportvezetőnek, majd 1967. december 16-án az I-XII. Kerületi Ügyészség vezetőjévé nevezték ki. Itt sem töltött el sok időt, 1970. december 5-én visszakerült a Legfőbb Ügyészségre és kinevezték a Politikai Osztály vezetőjének. Beosztásainak viszonylag gyakori változtatása a sokoldalú gyakorlat megszerzését és a szervezet jobb megismerését szolgálta. Ez valószínűleg tudatos káderpolitikát takart, már ekkor kiszemelhatték Götz János utódául, leendő fővárosi főügyésznek. Ennek első lépéseként 1972. november 1-én kinevezték fővárosi főügyész-helyettesnek. Ez minden bizonnyal Götz előzetes tudomásul vételével történt, hisz I-XII. kerületi vezető ügyészként

<sup>154</sup> 1956. február 27-én kelt feljegyzés Csók Károly csoportügyészléről. Másolat. Csók Károly személyügyi iratgyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>155</sup> *Holmi*, 1991. október. Az íróper dokumentumaiból 1347 o. Az előzetes letartóztatás elrendelése ekkor nem tartozott bírói hatáskörbe.

<sup>156</sup> Bócz (2010) i. m. 264.

<sup>157</sup> Minősítés dr. Csók Károly csoportvezető ügyészléről. 1962. május 30. Másolat Csók Károly személyügyi iratgyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

az ő alárendeltségében működött, minősítésében maga is azt írta róla, hogy felkészültsége „idővel magasabb munkakör betöltésére is alkalmassá teszi.”<sup>158</sup> Götz nyugdíjba vonulása után 1975. február 1-től egészen 1989. december 31. napjáig volt fővárosi főügyész, már 1976-ban megkapta a Munka Érdemrend arany fokozatát. Hivatali működésének nagy része a konszolidált Kádár rendszer, a „legvidámabb barakk” idejére esik, de főügyészként tanúja volt az államszocializmus lejtmenetének is. Karrierje tipikus Kádár kori karrier; a szegénysorból származó tehetséges ifjú tulajdonképpen mindenét a pártnak köszönhette, 1956-ban sem okozott csalódást az elvtársainak, meggyőződésből volt lojális a rendszer iránt, de később már azt is megengedhette magának, hogy komolyan vegye ügyészi hivatását. Bócz – aki hivatali helyetteseként nagyon jó véleménnyel volt róla – emlékirataiban felidéz egy epizódot, amikor az ő jelenlétében fenyegetett meg a Budapesti Pártbizottságnál – amelynek 1980-tól Csók maga is tagja volt – történő feljelentéssel egy kerületi párttitkárt, aki egy ittasan vezető jogosítványának visszaadására próbálta őt rávenni.<sup>159</sup> Csókot még személyesen ismerő másik volt beosztottjának visszaemlékezése szerint politikai meggyőződése a személyzeti ügyekben sem befolyásolta, a párt rosszállása ellenére karakánul kiállt Borsai Tibor<sup>160</sup> osztályvezetői kinevezése mellett, aki ennek köszönhetően akkoriban szokatlan módon, mint pártonkívüli dolgozhatott évekig a Fővárosi Főügyészség Nyomozásfelügyeleti Osztályának vezetőjeként. Puritán személyiségű emberként lehetőleg került a nyilvános szerepléseket, ez alóli kivétel volt, mikor 1983-ban a korszak híres bűnügyében az akkori budapesti rendőrfőkapitánnyal dr. Vincze Lukáccsal – bizonyára felsőbb utasításra – a sajtó jelenlétében személyesen vette át a Szépművészeti Múzeumból korábban ellopotott és Görögországból előkerült nagy értékű fest-

<sup>158</sup> Minősítés dr. Csók Károly I-XII. kerületi vezető ügyészlől. 1970. augusztus 15. Másolat. Csók Károly személyügyi iratgyűjtője. Legfőbb Ügyészség Irattára.

<sup>159</sup> Bócz (2010) i. m. 265.

<sup>160</sup> Borsai Tibor (1923–2009) Tapolcán született, Zalaegerszegen érettségizett a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog és Államtudományi Karán végzett 1947-ben, majd előbb bíróságon dolgozott, 1952-ben nevezték ki ügyésznek. Sem akkor sem később nem volt tagja a kommunista pártnak. 1953–1958 között a Legfőbb Ügyészségen dolgozott nyomozásfelügyeleti munkakörben. 1956-ban tagja a Legfőbb Ügyészség Forradalmi Bizottmányának. 1958. január 30-án áthelyezték a Fővárosi Főügyészségre. 1967. augusztus 1-től a Nyomozásfelügyeleti Osztályon csoportvezető ügyész. Osztályvezetői kinevezését 1972-ben Götz János is kezdeményezte, de akkor még nem nevezték ki, Csók Károly ismételt előterjesztésére 1979. február 1-től lett osztályvezető ügyész. 1986-ban vonult nyugdíjba, de nyugdíjas ügyészként is tovább dolgozott, sőt megbízással a kiírt pályázatok elbírálásáig több kerületi ügyészséget is vezetett. 1993-ban Kozma Sándor Díjat kapott. 1996-ban vonult végleg nyugállományba. 2009-ben bekövetkezett halála után az ügyészi szervezet saját halottjaként temették el.

ményeket. Kiváló emberismerő volt, akit beosztott kollégái nagyon kedveltek, mert mindig kiállt értük. Szokása volt, hogy délután négy körül körbejárt a Markó utcai hivatali épület folyósóján, be-be nézett az irodákba, beszélgetett a beosztottakkal, kíváncsi volt rájuk, sőt a véleményükre is. A fiatalokat nagyon kedvelte (a Budapesti Pártbizottságban is az Ifjúságpolitikai Bizottság tagja volt, 1982-ben Ifjúságért Érdemérmeket kapott) sok kollégának konkrétan segített egyes-bajos dolgai intézésében, akár lakásügyben is, amit azért is megtehetett, mert az ügyészség az akkori szabályok alapján bérlőkijelölési joggal is rendelkezett.<sup>161</sup> Főügyész elődjeihez hasonlóan tagja volt a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának, jellemző, hogy 1989-ben, egyik utolsó ottani felszólalásában is az ügyészek túlterheltségét ecsetelte, illetve azért „lobbizott”, hogy mivel véleménye szerint az Ügyészség alkotmányos függetlenségének megőrzése lenne az akkor már körvonalazódó egyéb megoldások közül a legjobb, ezért a Fővárosi Tanács ezt támogassa.<sup>162</sup>

A nyugdíjkorhatár közeledtével maga jelezte nyugdíjba vonulási szándékát. Nyugdíjba vonulása alkalmából a legfőbb ügyész kezdeményezésére a Köztársaság ideiglenes elnöke a Magyar Köztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendjét adományozta számára. A kitüntetést 1989. december 29-én vette át dr. Szijártó Károly legfőbb ügyésztől, aki egyúttal beiktatta hivatalába utódját, volt helyettesét Bócz Endrét, aki 1990. január 1-től vezette a Fővárosi Főügyészséget. Csók Károly 1998. november 27-én életének 68. évében hunyt el, Csömörön temették el.

<sup>161</sup> Magát megnevezni nem kívánó volt kolléga személyes közlése.

<sup>162</sup> *Fővárosi Közlöny*, 1989. december 31.



# ÜGYÉSZI KÖZVÁD ÉS FELLEBBEZÉS EGY GYERMEKGYILKOSSÁGI ÜGYBEN 1851-BŐL

## *Esettanulmány*

POCSAI Edit

főügyész (Hajdú-Bihar Vármegyei Főügyészség)

## 1. Bevezetés

Az ügyészi hivatás iránti elköteleződésem az elődök munkájának megismerése felé fordítja érdeklődésemet. Gyakorló jogászként szívesen vállalkozom a régebbi büntetőjogi dokumentumok keletkezésének, nyelvezetének lehetőségeimhez mért kutatására.

Az esettanulmány készítésének apropóját az adta, hogy tulajdonomba került egy Balassagyarmaton 1851. június 5-én kelt, a Császári Királyi Nógrádi Területi Törvényszékhez benyújtott, gyermeksikkasztással vádolt Frenyo Ottilia elleni közvád, melyet Adda Elek ideiglenes álladalmi ügyész jegyzett, valamint a végítélet elleni, a vádlott terhére szóló, 1851. június 24-én kelt fellebbezés.

Érdekes, hogy az okiratok szinte pontosan 20 évvel korábban keletkeztek, mint ahogy a modern ügyészség előfutárának tekinthető királyi ügyészség 1871. június 10-én megalakult.<sup>1</sup>

Írásommal több mint 170 évvel ezelőtre tekintek vissza és mutatom be az ügyészi munkát, Adda Elek közvadjának, jogorvoslatának jellemzőit, felvázolva a jogszabályi környezetet.

Az akkori jogi nyelvezet megismerése érzékelhetőbbé teszi a fejlődés, a változás több mint másfél évszázados ívét, ezért tanulmányomban helyenként idézek az eredeti szövegből.

---

<sup>1</sup> 1871. évi XXXIII. törvénycikk.



## 2. A közvád jellemzői és jogi háttere

A vád és a fellebbezés magyar nyelven íródott. 1851-ben a büntetőeljárás magyarul folyt, amely egy hosszabb, az anyanyelvért folytatott küzdelem eredménye volt.<sup>2</sup>

A folyamat lezárásaként az 1844. évi II. törvénycikk ismerte el a magyar nyelv használatát a törvényhozás, a közigazgatás bizonyos szintjei és a közoktatás mellett a királyi udvari főtörvényszék, és az ítélszékek előtti perekben.

Az ügyészi vád elnevezése közvád, az akkori jogi nyelvben és írásokban általánosabb szóhasználattal vádlevélként említik a keresetlevélkénti funkciójára utalva. Ebből eredően az ügyészt felperesként, a vádlottat alperesként, az ügyészséget pedig hivatalként jelöli az okirat.

Az eset Frenyo Ottilia szolgálólány és Vitthalm József zsélyi<sup>3</sup> tisztartó<sup>4</sup> gyermekáldással végződő szerelmi kapcsolatának szomorú végjátéka, a nem kívánt gyermek életének 1850. februárjában történt szándékos kioltása.

Az eljárás kettejük ellen indult és folyt, Frenyo Ottiliát gyermeksikkasztással, Vitthalm Józsefet pedig gyermekgyilkossággal vádolták. A vizsgálati eljárás eredményeként a törvényszék a tisztartót ártatlannak találta, szabadlábra helyezte és csak a szolgálólányra rendelte el az eljárás továbbfolytatását. A döntést azonban a másodfokon eljáró Pozsonyi Kerületi Főtörvényszék hatályon kívül helyezte és Vitthalm Józseffel szemben is a per folytatására adott utasítást. Az eljárás vele szemben nem fejeződhetett be, 1851. március 16-án öngyilkos lett.

Az ügyész beszerezte a bíróság által igényelt új bizonyítékokat és Frenyo Ottilia ellen gyermeksikkasztás miatt emelt vádat. Ez a vádlevél képezi írásom tárgyát.

A fellebbezés a szolgálólány felmentését sérelmezi és a vádlott vallomásainak és egyéb bizonyítékoknak az értékelését tartalmazza. Az ügyész a Császári Királyi Pozsony Kerületi Főtörvényszéktől kéri „fellebbezési nyilatkozatában” a vádlott elítélését. Az ügyészi közvádban felhozott érvek, megállapítások csak a fellebbezéssel együtt válnak érthetővé, így egyes részekenél a vádlevél kiegészítéseként hivatkozom a jogorvoslatra.

<sup>2</sup> 1792. évi VII., 1805. évi IV., és 1836. évi III. törvénycikk.

<sup>3</sup> Kistelepülés Balassagyarmat közelében, akkor Nógrád vármegyéhez tartozott, jelenleg Szlovákiában található Zelovce néven. <https://www.velemjaro.sk/telepulestar/zsely>

<sup>4</sup> *Révai Nagy Lexikona*. XVIII. kötet. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1925. 306. A nagyobb uradalmakban magasabb rangú mezőgazdasági tiszt, akinek igazgatása alá rendszerint több gazdaság tartozott és ő maga is egy gazdasági kerületet, rendszerint a központot vezette, ebben különbözött a jószágigazgatótól.

## 2.1. A vádlevél fogalma

A közvádként nevesített irat tehát az a vádlevél, amellyel az ügyész, mint felperes benyújtotta a bűnvádi keresetet a bírósághoz. Kézenfekvőnek tűnt a vádlevél terminológiáját a Magyar Jogi Lexikonban<sup>5</sup> keresni, amely fél évszázaddal később került kiadásra, mint a kérdéses közvád, de úgy véltem kiindulópontnak megfelelő lehet. Ilyen címszót azonban a lexikon nem tartalmaz, ezért a korabeli jogtudomány képviselőinek műveiben kerestem a választ.

Vuchetich Mátyás 1819-ben a büntetőjog rendszeréről szóló munkájában<sup>6</sup> közvádlói szereppel illette a bíró mellett fellépő megyei *fiscus*, azaz a kincstár nevében eljáró közügyvédet. Ő az, aki az állam igényét a közbüntetés alkalmazására peres félként érvényesítette és a terhelt megbüntetését indítványozta. A vádat, amelyet a megyei kincstár emelt büntető közvádnak vagy írásban az illetékes bíróhoz benyújtott büntető feljelentésnek és bizonyításnak neveztek.

Szlemenics Pál Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény<sup>7</sup> című, 1836-ban kiadott munkájában a „hivatalbeli közügyvédő” jogkörébe utalta a vádlevél benyújtását, „[...] ha a gonosztettnek valósága szerzőjével együtt bizonyossággal vagy legalább hihetőséggel kísült”.<sup>8</sup>

Acsády Sándor 1841-ben megjelent Magános Magyar Törvény Kérdések és Feleletekben<sup>9</sup> című könyvében kétféle pert különböztetett meg a polgári keresetet és a büntető vagy fenyítő pert, amely „valamely elkövetett vétket tárgyz”.<sup>10</sup> A per folyhatott írásban „[...] midőn a felperes írásban adja a bíró eleibe panaszát, és az alperes írásban felel rá [...] vagy szóban, amelyhez [...] semmiféle törvény által meghatározott rendszabályok nem szükségesek”.<sup>11</sup> A keresetlevél részeinek ismertetéséhez hozzáfűzte, hogy „a polgári perekben kereset-levélnek, a büntető vagy fenyítő perekben vádlevélnek akartam nevezni megkülönböztetésért a követelést magába foglaló levelet”.<sup>12</sup>

<sup>5</sup> MÁRKUS Dezső: *Magyar Jogi Lexikon VI. kötet*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1907.

<sup>6</sup> VUCHETICH Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere I–II. könyv*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2010. 2007.

<sup>7</sup> SZLEMENICS Pál: *Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény*. Buda, Magyar Királyi Egyetem Könyvnyomtató Intézete, 1836. 55.

<sup>8</sup> SZLEMENICS i. m. 155.

<sup>9</sup> ACSÁDY Sándor: *Magános Magyar Törvény Kérdések- és Feleletekben*. Pest, 1842. 196.

<sup>10</sup> ACSÁDY i. m. 196.

<sup>11</sup> ACSÁDY i. m. 196.

<sup>12</sup> ACSÁDY i. m. 197.

A vádlevél tehát elnevezésében az eljárás büntetőjogi jellegére és írásbeliségére utal.

## 2.2. A bírósági és az ügyészi és szervezet a XIX. század közepén

A vádlói jogosultságot gyakorló ideigenes álladalmi ügyész jogkörének és igazságszolgáltatási szervezetbeli helyének részletei segítenek a vádlevél megértésében.

A közvád kelte szerinti időszakban, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverése után az ország alkotmányos különállása megszűnt és a közigazgatásból kivált, osztrák mintájú igazságszolgáltatási intézmények jöttek létre. Mind a bírói, mind az ügyészi szervezet az Igazságügyi Minisztérium irányítása alá került. Az új struktúra új eljárási szabályokat hozott, melyeknek értelmezése szükségessé vált a jogalkalmazók számára. Ezidőtájt csak néhány kiadvány foglalkozott e témával. Írásomban Fogarasi János 1850-ben megjelent *Törvénykezési kalauzát*<sup>13</sup> használtam fel az igazságszolgáltatási szervezet és az uralkodó által 1849. december 28-án kiadott telekkönyvi, bűnvádi eljárás, a csőd- és váltóügyek „pótló ideiglenes rendeletei” alapján a büntetőeljárási szabályok bemutatásánál.

Az 1849. november 3-i császári pátenssel ideiglenes, négy szintű bírósági szervezet alakult. A hierarchia csúcsán Bécsben működött a Legfőbb Ítélő- és Semmitőszék, annak alárendelten az öt magyarországi kerületben kialakított főtörvényszék Pest, Pozsony, Sopron, Eperjes és Nagyvárad kerületében Debrecen székhellyel. Mindkét bírósági szervezet csak fellebbviteli hatáskört gyakorolt. A megyékben, esetlegesen több megyére kiterjedő illetékességgel a törvényszékek jártak el a járási bíróságokhoz nem tartozó polgári ügyekben és a súlyosabb büntettek miatt.<sup>14</sup> Főszabály szerint a per írásban folyt, a keresetek szóbeli előadása és képvisellete a törvényszékek előtt kivételes volt.

Legalsó szinten több járási bíróság szerveződött, hogy „nagyobb pontossággal és kellő gyorsasággal járassanak el”.<sup>15</sup>

<sup>13</sup> FOGARASI János: *Törvénykezési kalauz a Magyarországon ideiglenesen felállított bíróságok, nemkülönbön ügyvédek fontosb teendőiben útmutatásul*. Pest, Trattner-Károlyi betűivel, 1850.

<sup>14</sup> FOGARASI i. m. 62–64. A törvényszéken első fokon elbírálandó cselekmény voltak a felségsértés, zendülés, lázadás, hivatalos személy elleni erőszak, hivatali visszaélés, közokirat-hamisítás, pénzhamisítás, gyűjtogatás, emberölés, rablás, párviadal, meghatározott súlyú vagyon elleni bűncselekmények.

<sup>15</sup> FOGARASI i. m. 5.

A járási bíróságok lehettek első- és másodosztályúak. Az elsőosztályúakká azok alakultak, amelyek a jelentősebb büntettek miatt, legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztést alkalmazva, illetve súlyosabb kihágás ügyében társasbírósként jártak el több járásra kiterjedő illetékességgel, míg a polgári perekben saját járásában egyesbíróként működtek. Ezen a szinten csak olyan bíró ítélkezhetett, aki külön vizsgát tett és ezzel a táblabírák jogállása illette meg. A másodosztályúak a működési területe szerinti járásban felmerült csekélyebb polgári és büntető ügyben, egyesbíróként hoztak döntést, de nem alkalmazhattak három hónapnál súlyosabb szabadságvesztést, továbbá az elsőosztályú bírósághoz vagy a törvényszékekhez tartozó büntetőeljárásokban foganatosították a halaszthatatlan vizsgálati cselekményeket.<sup>16</sup>

A bíróságok alsó három szintjén, attól elkülönítetten önálló vádhatóságok jöttek létre. A főtörvényszékek mellett álladalmi főügyvédi hivatal alakult Pest, Nagyszombat, Sopron, Debrecen és Eperjes székhellyel, melyek élén a főügyész, más elnevezéssel az álladalmi főügyvéd állt. A törvényszékek mellett államügyészi hivatalok kerültek felállításra, melyekben ügyészek működtek, a járási bíróságok mellé pedig ügyészi helyetteseket neveztek ki.

Az abszolutizmus kori igazságszolgáltatási szervek létrehozásában két, egymástól jól elkülöníthető időszakot lehet megkülönböztetni. Az ideiglenes jellegű 1849–1854 között és a véglegeset az 1854–1861-ig tartót, amelynek oka az állandó átszervezés, a hatásköri és illetékességi szabályok módosítása volt.

A közvádat kiadmányozó Adda Elek is ebben az átszervezésekkel teli időszakban működött ügyészként, s így válik érthetővé az ideiglenes jelző beosztása előtt. Megjegyzem, hogy a bíróságok két szintjén az elnevezésükben szintén kifejezésre jutott a két szervezési korszak, az ideiglenesben a főtörvényszékek „kerületi”, a véglegesben „országos” előnevet kaptak. A törvényszékek-nél pedig az ideiglenes szervezetben a „területi”, „megyei” vagy „tartományi”, a véglegesben az „országos” jelző jelent meg.<sup>17</sup>

A magyar viszonyokra rákényszerített osztrák típusú igazságszolgáltatási szervezet 1861. április 30-ig működött, amikor is az 1860. október 20-án kelt császári rendelkezés, az Októberi diploma visszaállította Magyarország belső önállóságát, s vele az 1848 márciusa előtti hatóságokat.

<sup>16</sup> FOGARASI i. m. 6–7.

<sup>17</sup> BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 196.

### 2.3. A büntetőjogi szabályok az 1850-es években

Az 1849-ben meginduló abszolutista törekvések hazánkban a feudális viszonyok és jogintézmények mély gyökerével találkoztak. Az osztrák minta szerinti igazságszolgáltatási szervezet megalakulásától kezdve azzal szembesült, hogy a jogi szabályozás kodifikálatlan, az anyagi és perjog szokásjogi alapokon nyugodott. Magyarországon 1852. szeptember 1-jéig nem volt büntető törvénykönyv hatályban, akkor egy császári rendelet életbe léptette az Osztrák Büntetőtörvénykönyvet. Fenntartotta azonban az addigi eljárási szabályokat 1853-ig, amikor az egész birodalomban kihirdették az egységes büntető perrendtartást.

Az osztrák jog kézzel fogható befolyása a magyar büntetőjogra nemcsak ekkor, hanem jóval korábban is érvényesült. 1696-ban III. Ferdinánd büntető rendtartását *Praxis Criminalis*-t a magyar törvénytárhoz, a *Corpus Juris Hungarici*-hez csatolták és a kiadók forrásként ajánlották. 1770-től Mária Terézia büntető szabálykönyve a *Constitutio Criminalis Theresiana* szokásjogi úton a magyar jogalkalmazás részévé vált. Ugyanígy érvényesült az 1787-ben II. József által életbe léptetett büntető törvénykönyv, a *Sanctio Criminalis Josephina*, amely azonban rövid életű volt, hiszen az uralkodó a halála előtt 1790-ben visszavonta.

1850-ig Magyarországon több nagy jelentőségű, európai kitekintéssel összeállított büntetőkódex tervezet készült, amely 1795-ös, 1830-as és 1843-as javaslatként ismert. Törvényi szintre egyik sem emelkedett, de hatásuk a joggyakorlatban erőteljesen érvényesült, illetve egyes rendelkezéseit a helytartótanács életbe léptette. A korabeli jogtudósok munkáiban egyaránt megtalálható az osztrák büntetőjog és a magyar büntetőkódex tervezetek, valamint a bírói gyakorlat elemzése. E többes forrás alapján lehet a vádlevél szerinti ügymenetet és a bűncselekmény dogmatikáját jellemezni.

Adda Elek működésének idején az eljárás megindítása a bírói jogkört gyakorló személytől, a vizsgálóbírótól függött. Ha azonban a járási bíró szerzett a bűnesetről elsőként tudomást és az ügy nem tartozott hatáskörébe, a halaszthatatlan eljárási cselekmények elvégzése mellett haladéktalanul jelentenie kellett az ügyet a magasabb bírói fórumnak. A büntetőeljárás a vizsgálattal kezdődött, melynek két szakasza volt. Az általános, melyben azt tisztázták történt-e bűncselekmény és azt ki követte el, és a különös, amikor már meghatározott személyt terhelt a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja. A különös vizsgálati szak a bizonyítási eszközök beszerzését célozta, melyet a vizsgálóbíró rendelt el és a másodosztályú bíróság kiküldöttje fogatosított akár az elsőosztályú járási bíróság, akár a törvényszék hatáskörébe tartozott a bűncselekmény.

Szabad bizonyítási rendszer érvényesült, mégis legnagyobb jelentőséggel az elkövető eskü alatt tett beismerő vallomása bírt. Ugyanígy eskü alatt hallgatták ki a tanúkat, bírói és szakértői szemlét folytattak, helyszínrajzot készítettek, orvosi láttelepet szereztek be vagy más okirati bizonyítékokat használhattak fel. A vizsgálat befejezése után a vizsgálóbíró az iratokat a törvényszék elé terjesztette, amely felhívta az ügyészt érdemi nyilatkozatának előterjesztésére. Az ügyész vagy a vizsgálat megszüntetésére tett javaslatot, vagy a bírósági eljárás további folytatására benyújtotta vádlevelét. Ezt követte a végtárgyalás, ahol a bíró általi bizonyítási eljárás keretében a vádlott kihallgatása, a tanúk, szakértők meghallgatása vagy a vizsgálati szakban felvett nyilatkozatuk jegyzőkönyvének ismertetése, illetve a tárgyi bizonyítási eszközök megismerése történt. Ezután került sor a végítélet meghozatalára.

A közvád gyermekgyilkossággént és gyermeksikkasztásként jelöli a deliktumot. A vádlevelél külső oldalán a bíróság számára rögzített, az ügy jellemző adatai között pedig gyermekgyilkolás szerepel. Mindez arra utal, hogy nem volt egységes jogi terminológia az újszülött megölésére. E büntett a sértett abszolút védtelensége okán fokozottan védett jogtárgyként szerepelt az 1795-ös büntető kódex tervezetében *A polgárok élete és testi épsége elleni büntettek* fejezetben. Az emberölés minősített esete volt a vérségi jogokat sértő ölési cselekmény, ilyennek tekintve az akár házasságban, akár azon kívül született gyermek megölését. A csecsemőgyilkosságot külön tényállásban rögzítette és szigorúbban rendelte büntetni. Megadta a két minősítés elhatárolását. Az újszülött gyermekek megölését tekintette csecsemőgyilkosságnak, viszont ha a szülést követő hosszabb időköz elteltével ölik meg a szülők a gyermekeiket, akkor az már gyermekgyilkosságnak tekintendő.<sup>18</sup>

Vuchetich szerint a gyermekölést a korábbi törvények apa, rokon, szülőgyilkosságról szóló rendelkezéseinek hatálya alá tartozónak kellett tekinteni, mint olyat, amelyet a felmenők követtek el a leszármazottakon. Ilyennek minősült, amikor az anya az éppen megszületett gyermeke sérelmére követte el. Megvalósult a bűncselekmény akkor, ha az életképes és élő csecsemő halálát születése után az anyja felróható, akár tevőleges, akár mulasztásos cselekménye okozta. Vuchetich egyértelműen állást foglalt a gyermekölés szigorúbb megítélése mellett, érvelése szerint az alapvető erkölcsi normák megsértése miatt elítélendő a cselekmény, s így súlyosabban büntetendő az anya, mint más elkövető.<sup>19</sup>

<sup>18</sup> HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971. 462–467.

<sup>19</sup> VUCHETICH i. m. I. könyv 290–291.

Szlemenics az emberölés egyik minősített esetének tekintette a „rokongyilkolás”-t, melyet az követ el, „[...] ki szülőjét, magzatát, házastársát, testvérét, vagy másféle vérbeli rokonát életétől megfosztja, vagy attól megfosztani törekedik”.<sup>20</sup> Az újszülött sérelmére elkövetett ölést csecsemőgyilkolásnak nevezte. Definíciója szerint „a rokon-gyilkolásnak azon neme, mellyel a csecsemőnek élete mindjárt születése után anyja által elvételik”.<sup>21</sup>

A gyermekikkasztás tényállását a kódex tervezetek nem tartalmazzák, és nem találtam rá utalást a korabeli jogirodalomban sem.

A sikkasztással csak a vagyon elleni bűncselekmények körében találkozhatunk.

Vuchetich az „idegen javak ellen irányuló erőszak nélküli bűncselekmények” körében említi a csalás egyik speciális megjelenési formájaként, amely nem más, mint a „[...] közmunkákra meghatározott és szánt pénznek az elvonása a dolgozóktól és elsikkasztása”.<sup>22</sup>

Szlemenics a „közjót sértő gonosztettek” körébe sorolja a közkinccs lopást, illetve a közkinccs elsikkasztását. Ez utóbbinak „[...] azon gonosztett mondatik, melly által valaki a gondviselésére bízott közkinccset csalárdul vagy vétkesen eltékozolja”.<sup>23</sup>

Ezekből arra következtettem, hogy a vádlevélben az anya cselekményének megnevezésére használt kifejezés nem jogi természetű, hanem a szó hétköznapi értelmezése szerinti.

Ehhez a közvád keletkezéséhez közeli évtizedek gyűjtését tartalmazó, 1862-ben megjelent Czuczor Gergely és Fogarasi János nevéhez fűződő magyar nyelvi szótár<sup>24</sup> szócikkeit vettem alapul. Csecsemőgyilkosságot a szótár nem tartalmaz, de csecsemőölést igen, amely olyan természet elleni bűn, amikor az anya gyermekét, kisedét megöli.<sup>25</sup> A gyermekgyilkosság címszónál utal a gyermekgyilkolásra, s úgy határozza azt meg, mint olyan gonosztettet, amikor valaki gyermeket öl, különösen, ha az anya vagy apa saját gyermeke ellen követi el.<sup>26</sup>

<sup>20</sup> SZLEMENICS i. m. 121.

<sup>21</sup> SZLEMENICS i. m. 122.

<sup>22</sup> VUCHETICH i. m. I. könyv 340–341.

<sup>23</sup> SZLEMENICS i. m. 110.

<sup>24</sup> CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. Pest, Emich Gusztáv Akadémiai nyomdász, 1862.

<sup>25</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. I. kötet 926.

<sup>26</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. II. kötet 1188.

Közelebb hozza a vádlevélben használt gyermeksikkasztás elnevezést a gyermekgyilkos meghatározás, eszerint „ki saját, már megszületett gyermekét megöli, különösen oly nő, ki gyermekét születése után legott elsikkasztja, megfojtja, vagy másképen fosztja meg életétől”.<sup>27</sup>

A sikkaszt jelentése „valamit lopva, alattomban úgy elvisz, úgy eldug, hogy többé nem kerül elő”.<sup>28</sup> A főnévi változat a szótár szerint: „suttonyos cselekvés, mely által valaki sikkaszt, elsikkaszt valamit”.<sup>29</sup> A suttony pedig „rejtkehely, kuczko, szurdék, szuglya, hová valaki odahúzza magát, hogy lappangjon, elrejtőzzék, elbújjék, vagy különösen, hogy valakivel titkosan értekezzék”.<sup>30</sup>

A fentiekből az rögzíthető, hogy a gyermeksikkasztás olyan büntetendő cselekedet volt, amikor az elkövető az újszülöttet olyan helyre juttatta, rejtette, ahol az ellátatlanság vagy egyéb ok miatt halála biztosan bekövetkezett.

### 3. A vádlevél

Az A/3-as méretű, kilenc oldalnyi, jól áttekinthető, kalligrafikus kézirat bevezetésre, vádleírásra és zárórészre tagolható. Ez igazodik ahhoz a felosztáshoz, amelyet a korabeli jogi útmutató a keresetlevél tartalmi elemeiként felsorol, azaz a „tény rövid előterjesztése, a tények törvényre alkalmazása, a kérelem világos előadása”.<sup>31</sup>

A bevezető részben bal oldalon az ügyészségi ügyszám, közepén kiemelt betűkkel „Közvád”, alatta az ügyész és a vádlott neve, a bűncselekmény és az eljárásra jogkörrel rendelkező bíróság megnevezése áll. A közvád leírási része a gyermeksikkasztás rövid történeti tényállását, valamint az „elő vizsgálati irományok” szerinti bizonyítékok részletezését tartalmazza. A bíróság számára a könnyebb azonosíthatóság miatt nyomtatott nagy betűkkel A-tól R-ig kerültek jelölésre a szövegben, és a lap szélén, azzal a sorral egyvonalban is, ahol arra hivatkozás történt.

A bizonyítékokból megállapítható, a vádat alátámasztó tényeket és következtetéseket is kifejtette az ügyész. 1-től 8-ig tartó sorszámozású bekezdésben taglalta az előzményeket, utalt a szülést igazoló tárgyi bizonyítékokra, a gyermek

<sup>27</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. II. kötet 1188.

<sup>28</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. V. kötet 823.

<sup>29</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. V. kötet 824.

<sup>30</sup> CZUCZOR–FOGARASI i. m. V. kötet 934.

<sup>31</sup> FOGARASI i. m. 25.



kútba dobásának körülményeire, a helyszínrajzra, a holttest orvosi látletére és Frenyo Ottilia bűncselekmény felfedezéskori viselkedésére.

Az ezt követő részben Vitthalm Józseffel szemben továbbfolytatott eljárás során beszerzett újabb bizonyítékokat és az azokból megállapított tényeket a bekezdéseknél az abc kisbetűivel, a-tól n-ig jelölt tizenhárom pontban találjuk.

A zárórészben a vádlottat terhelő körülmények, bizonyítékok rövid értékelése olvasható, mely tükrözi az ügyész jogi álláspontját. A mondatokat „bűnös mert” kijelentéssel kezdte, indokainak összegzésésként ítélethozatalt indítványozott, „fenyíttetni kérvén” Frenyo Ottiliát mint „ama gyermek elsikkasztásába részt vevőt”.

A vádlevél külső borítólapján, a felzet felső részén az irat bíróságra érkezésének napja, alatta a bírósági ügyszám<sup>32</sup> szerepel. Középen az ügyészségi ügyszám,<sup>33</sup> az ügyész és a vádlott neve, valamint a bűncselekmény megjelölése található. Alatta a bíróra történt szignálási feljegyzés,<sup>34</sup> a terhelt védőjének, „védelmező ügyészének” a neve olvasható.<sup>35</sup> A felzet tartalmazza az irattári helyet is a kötet és sorszám megjelölésével, hogy „a beadott iromány el ne tévedjen, vagy másokkal össze ne zavartassék és szükség esetében könnyen feltaláltassék”.<sup>36</sup>

### 3.1. A vádlevél büntető anyagi jogi és eljárásjogi jellemzői

Tanulmányom készítésekor fontosnak tartottam az ügyészi vád korhű bemutatását, amelyet nemcsak a jogszabályi környezet részletezésénél, hanem az okirat formájának, szerkesztési módjának megtartásával is igyekeztem elérni. Emiatt a vádlevél szerkezetéhez igazodó sorrendben elemzem a büntető jogszabályokra vonatkozó hivatkozásokat, ténymegállapításokat, az anyagi és eljárásjogi kérdéseket.

<sup>32</sup> Az 1851. június 6-án érkezett vádlevelet 210/851 perszámra iktatták a bíróságon.

<sup>33</sup> Az ügyészségi ügyszám 1112/851.

<sup>34</sup> Előadó Fajnor János, hátráltatva lévén előadja Daxner Sándor.

<sup>35</sup> Borkán István.

<sup>36</sup> FOGARASI i. m. 23.

### 3.1.1. Hatáskör és illetékesség

A vádlevél a Császári Királyi Nógrádi Területi Törvényszékhez, mint eljárásra jogosult bírósághoz szól. A bevezető rész tényállása és a bűncselekmény megnevezése következtetést enged a bíróság hatáskörére és illetékességére. A gyermekgyilkosság és gyermekszikkasztás egyaránt olyan súlyos bűntettnek számítottak, amelyek vizsgálatára első fokon a törvényszékek voltak hivatottak. Az illetékességet az elkövetés helye alapozta meg. A tisztartó és a szolgálólány a Nógrád vármegyében lévő zsélyi Zichy uradalomhoz<sup>37</sup> szegődött, s itt követték el tettüket. Az ezidőtájt folyt büntető perekben a legfőbb illetékességi ok az elkövetés helye volt, de ismerték a terhelt lakóhelye, a tettenérés, illetve elfogás helye szerinti eljárási jogkört is.

### 3.1.2. A tényállás, a szándékosság és a részesi közreműködés

Az ügyész a gyermekszikkasztás tényállását, az előzményeket, az indítóokokat és a terhelt cselekvőségét egy mondatban összegezve fogalmazta meg. Kiemelte, hogy a vádlottak között több éven át tartó rejtett szerelmi viszony szövődött. Frenyo Ottilia várandós lett, állapotát titkolta, majd segítség nélkül megszülte gyermekét. A büntetőjogi felelőséget megalapozó cselekvése abban állt, hogy „méhe gyümölcseivel mit nem gondolván, annak eltitkolásába bele egyezni véteknek nem tartotta”. A tényállásban igen nagy hangsúlyt kap a különböző események titkolt volta, amely azért bír jelentőséggel, mert ebből az ölési szándékra vontak következtetést. Ilyen megítélést eredményezett a terhesség elhallgatása és a házasságon kívüli szülés.

Vuchetich szerint a bíró a szándékosságot kizárólag a terhelt vallomása alapján, a belső tudatában rejlő tényekből tárhatta fel, ennél részletesebb bizonyítást nem kívántak meg.

A szándék meglétén túl a dogmatika eljutott az ölési cselekmény és az eredmény közötti közvetlen okozati összefüggés követelményéhez. Ehhez Szlemenics szerint az elkövető részéről „[...] az kívántatik meg, hogy annak tette legalább minden környúlálásaival együttvéve maga egyedül elégséges eszközölő oka legyen a tüstént következett vagy későbbben szükségképen következő halálnak”.<sup>38</sup>

<sup>37</sup> FÉNYES Elek: *Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben* I–VI. kötet Pest, Trattner-Károlyi nyomtatása, 1837. II. kötet, 249.

<sup>38</sup> SZLEMENICS i. m. 118.

Vitthalm József a gyermekgyilkosság elkövetője, szerzője, *auctor delicti*-je volt. Az újszülöttet azonnal elvette Frenyo Ottiliától, asztalterítőbe csavarta, lesúlyozta és az udvaron álló kútba dobta, ahonnan több hét után került elő. Ezek a tények az ügyésznek megnyugtató következtetést adtak a cselekmény és a bekövetkezett halál közötti okozati összefüggésre.

A büntárs a vádlevél szerint a „gyermek elsikkasztásába részt vevő”, a fellebbezés pontosítása nyomán abba beleegyező bűnrészes, *auctor delicti intellectualis*.

A kifejezés meghatározását az 1897-ben megjelent Pallas lexikon felbujtóként adja meg, hozzátéve, hogy a régebbi elmélet szerint ő az értelmi, pszichikai, erkölcsi vagy közvetett bünszerző, az *auctor moralis* vagy *intellectualis*, aki mást a büntett elkövetésére szándékosan rábír.<sup>39</sup>

1851-ig jelentős jogirodalmi munkák születtek, azonban a részesség és járulékos jellege nem volt egyértelműen kimunkálva. A felbujtót is a tett elkövetőjének, bünszerzőnek tekintették, magatartását részletesen meghatározták.

Vuchetich a többek által megvalósított bűncselekmény elkövetőit együttműködőknek nevezte, és ezen belül különböztetett a társtettesek, büntársak, illetve bünszerzők között. Kifejtette, hogy a büntárs cselekménye önmagában nem hoz létre bűncselekményt, de „[...] úgy kell segítséget nyújtania a tettesnek, hogy vagy a bűncselekmény elkövetését megkönnyíti, vagy a tettezt a bűncselekmény elkövetésének elhatározásában erősíti”.<sup>40</sup> A segítségnyújtás időbeliségére hangsúlyt helyezett, leszögezve, hogy vagy az elkövetés előtt vagy az alatt kell, hogy történjen. A közreműködés formái alapján különböztetett Vuchetich a büntársak között. Kifejtette, hogy a büntárs intellektuálisan vagy morálisan támogat, „[...] ha a tanácsadás instrukció formájában történik, vagy ha az elhatározást megerősíti, vagy az elkövetés iránti kétségeket oszlatja el, vagy pedig a bűncselekmény elkövetésére buzdít”.<sup>41</sup>

Az 1843. évi törvényjavaslat a büntett alanyaként már használta a felbujtó kifejezést. Rögzítette, hogy „bünszerzőnek nem csak az tekintetik, a ki a büntettet elkövette, hanem az is, a ki mást annak elkövetésére felbojtott.”<sup>42</sup>

Felbujtásként értékelte, ha valaki az elkövetésre „szóval vagy írásban mást világosan és egyenesen felszólított és reá vett, bérrel vagy jutalom ígéretével

<sup>39</sup> *A Pallas Nagy Lexikona*. XIV. kötet. Budapest, A Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1897. <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/087/pc008706.html#2>

<sup>40</sup> VUCHETICH i. m. I. könyv, 105.

<sup>41</sup> VUCHETICH i. m. I. könyv, 107.

<sup>42</sup> FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve I. kötet*. Budapest, Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1895. 228.

arra elcsábított, erőszakkal vagy fenyegetéssel mást arra kényszerített, valamely tőle függő egyénnek azt világosan megparancsolta”.<sup>43</sup>

A többes elkövetés értelmezésével Szlemenics is foglalkozott, abból indult ki, hogy a gonosztett szerzőjének *auctor delicti*-nek tágabb értelemben az tekinthető, „[...] aki annak létesítésében szabad cselekedetével részt vett”. Megszorító értelmezéssel viszont csak az minősült annak, aki „[...] munkásságának tárgyává egyenesen a gonosztettet magát tevő”.<sup>44</sup> Ebből a megközelítésből a többes elkövetést csak a büntett alanyának tágabb értelmezésével tudta kategorizálni. A közös szerzők „[...] a közre munkálódások mineműségére nézve, testi erővel és elméleti tehetséggel közre munkálókra, (*physici et intellectuales*) oszlanak”.<sup>45</sup> A közreműködést úgy jellemezte, hogy „[...] mások akaratjának gonosztettre határozása által megyen végbe”, s így lehet „[...] megbízás, ráparancsolás és tanácsadás által”.<sup>46</sup>

A bűntársakra vonatkozó, meglehetősen sokrétű megközelítéssel kimunkált dogmatikai nézetek közepette nem volt egyszerű feladat Frenyo Ottilia cselekvőségét minősíteni. Az ügyész álláspontja szerint a gyermek elsikkasztásában ugyan közvetlenül és tettelesen nem vett részt, de a bűncselekmény értelmi szerzőjének minősült, aki Vitthalm Józsefet rávette a büntettre, és beleegyezett az újszülött halálát okozó elrejtésbe.

### 3.2. A bizonyítandó tények és a bizonyítékok

A közvád széleskörű bizonyításról tanúskodik, az ügyész vádjának alapjául személyi és tárgyi bizonyítékokra egyaránt hivatkozik és orvosi szakvélemény beszerzésére is sor került. Mindez 1851-ben nem volt egyszerű feladat, elég arra utalni, hogy tanúkat kellett felkutatni, vagy a Pesti Egyetem szakvéleményét bevárni. A bizonyítékok beszerzésének nehézségére a vádlevel is hivatkozik, a bíróság székhelyétől több mint 30 kilométerre „nagy bajjal Szenna helységben<sup>47</sup> felkutatván” sikerült a tanút kihallgatni.

A hivatalos eljárások menetét nagyban befolyásolta az ország akkori fejletlensége. Az írástudatlanság magas foka, a személyi adatok állami nyilvántartá-

<sup>43</sup> FAYER i. m. 229.

<sup>44</sup> SZLEMENICS i. m. 60.

<sup>45</sup> SZLEMENICS i. m. 60.

<sup>46</sup> SZLEMENICS i. m. 60–61.

<sup>47</sup> Nógrádszenna, hajdan Szenna, Senna település Nógrád vármegyében, jelenleg község Szlovákiában Senné néven. <https://velemjaro.sk/telepulestar/nogradszenna>

sának hiánya,<sup>48</sup> a közlekedés és a postai szolgáltatások színvonala. Érzékletessé teszi a helyzetet az a tény, hogy „[...] Pozsony, Buda és Debrecen között volt naponkénti postajárat, a kevésbé forgalmas útvonalakon [...] hetenként kétszer-háromszor közlekedett postakocsi”.<sup>49</sup> Más-más városban működő bíróságok között a levélváltás 3-4 hónapot is igénybe vett. A folyók áradása, vagy a szeszélyes időjárás miatt az utak gyakran járhatatlanok voltak. Így az iratok kézbesítésére maradt a lóhát vagy a csizma.

E nehézségeket áthidalva a felelősségre vonáshoz szükséges és indokolt terjedelmű bizonyítást felvették.

Éppúgy, ahogyan Vuchetich az ölési cselekményekre vonatkoztatva meghatározta. Iránymutatása szerint a vizsgálóbíró feladata „[...] kinyomozni és kivizsgálni az elkövetett emberölésnek az okát, ürügyét, a cselekmény jellegét, milyenségét, ama eszközöknek a jellegét, minőségét, amelyekkel az ölést elkövették, valamint annak módját is, amelyet alkalmaztak”.<sup>50</sup>

Az esetnek szemtanúja nem volt, a bizonyítás irányát a terhelti tagadás cáfolása, majd a továbbfolytatott eljárásban a büntársi vallomások ellenőrzése adta.

Az ügyész tanúvallomásokkal igazolta a szerelmi viszony fennálltát, valamint azt, hogy Frenyo Ottilia „folytonosan vastagodott és ezen állapotját keresztcsontjára kötött vastag lepedőkkel és zsákokkal kiegyenlíteni és a világ elől titkolni merészkedett”. Állapotos voltára vonatkozóan kihallgatták a kezelő orvost, a környezetében élőket. A szülés körülményeiről, a véres ruházatról, ágyneműről, fekhelyről és az ágy fölötti falrészben felfedezett véres karcolásnyomokról észlelő és közvetett tanúk vallottak, tárgyi bizonyítási eszközként a véres ágyneműt bűnjelként lefoglalták.

A szülés nyilvánvaló jelei ellenére az újszülött nem került elő, a vérnyomok miatt hajdúk<sup>51</sup> jelentek meg a helyszínen. Az általuk tapasztaltakat, a háztól Vitthalm József szobájának ajtaját érintően a kútig vezető vércseppeket, továbbá a favágó színben észlelt vérnyomokat helyszínrajzzal rögzítették. A favágó színnek azért volt jelentősége, mert utóbb igazolódott, hogy onnan származott az a forgáccsal kevert föld, amit egy párnahuzatba tettek és nehezezként a csecsemőre kötözve találtak meg.

<sup>48</sup> Az 1894. évi XXXC. törvénycikk 1895. október 1-jétől vezette be az állami anyakönyvezést.

<sup>49</sup> KATONA Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977. 38.

<sup>50</sup> VUCHETICH i. m. I. könyv, 281.

<sup>51</sup> *Magyar Jogi Lexikon III. kötet*. i. m. 864. A vármegyék és városok által fizetett, egyenruhás, fegyveres a közrend, közbiztonság, az élet- és vagyónbiztonság fenntartására hivatott alkalmazottak.

A felfedező személyek elmondták, hogy a kútban feltalált csecsemőt elásták. Tetemét később, a vizsgálati eljárás során exhumálták és állapotáról orvosi látlet készült. Tárgyfelismeréssel beazonosítottak és Vitthalm Józseftől lefoglaltak egy ugyanolyan típusú asztalterítőt, mint amelyben az újszülöttet megtalálták.

A továbbfolytatott eljárásban mindkét vádlott védekezésének ellenőrzése teljeskörűen, „a dolgot minden oldalról lehetőségig felvilágosítva” megtörtént.

Frenyo Ottilia esetében az ügyész nemcsak a vizsgálóbíró előtti nyilatkozatait vette figyelembe, hanem letartóztatása alatt az édesanyjának szánt és visszatartott leveleiben írtakat is.

A vádlott arra hivatkozott, hogy a szülés közben elájult, s akkor vitte el tőle a csecsemőt Vitthalm József. Erről az esetleges állapotról a megyei főorvost nyilatkoztatták, aki cáfolta a védekezést.

Tanúk vallottak arról, hogy télvíz idején a vádlott járt-kelt, titokban többször belenézett a kútba, a csecsemőt kereste. Ebből az ügyész arra a következtetésre jutott, hogy tisztában kellett lennie azzal, hogy gyermekét a társa hova rejtette el.

Ellenőrizték Vitthalm József védekezését, miszerint Frenyo Ottilia mástól esett teherbe és a gyermekgyilkosságot más nő követte el. A férfit megpróbálták felkutatni, kihallgatni, de a próbálkozás eredménytelen maradt. A gyilkossággal gyanúba kevert nő hivatkozott terhességét pedig orvosi vizsgálattal kizárták.

A nemkívánt gyermek miatt a terhességmegszakítás Vitthalm József érdekében is állt. Az ügyész ezért lefoglaltatta az orvosi vényeket, amelyeket ugyanaz az orvos írt fel számára, aki Frenyo Ottiliát is kezelte. A vényekről a Pesti Egyetem adott orvosi véleményt, mely kizárta, hogy azok között van „gyermeket elhajtó rendelvény”.

Kicsapongó életmódját tanúvallomásokkal tárták fel, bebizonyosodott, hogy másokat is teherbe ejtett, az egyik ilyen kapcsolatból fia született. Mire mindez napvilágra került Vitthalm József már nem volt az eljárás résztvevője, öngyilkosságával az ügyész álláspontja szerint „bűnös léttérül czáfolhatatlan bizonyítványt nyújtott a közönségnek”.

Büntársa elleni vádemelést a bizonyítékokból levont tények egész sora alapozta meg. Az ügyész szerint Frenyo Ottilia bűnössége tükröződött abban, hogy a tiltott szerelmi viszony elől nem menekült családja védelmébe, terhességét még édesanyja elől is titkolta, a szüléshez szándékosan nem vett igénybe segítséget, az eltűnt csecsemőt nem kereste, nem kerestette, a büntény kiderülését követően az egyik tanút megfenyegette, a tagadásával szembeállított tények ellenére sem tett beismerő vallomást.

## 4. A fellebbezés

Az elsőfokú bíróság a vádlottat a jogorvoslatból kikövetkeztethetően a gyermekszikkasztás vádjára alól felmentette.

Az ügyész a bűnösség megállapítását célzó indítványa mellett egy eljárási jogszabálysértésre is hivatkozott, a „legújabb büntető rendszer 30§sa szerint”<sup>52</sup> arra, hogy az ítéletet még a kihirdetés előtt hivatalból fel kellett volna terjeszteni a kerületi főtörvényszékhez. Érdekes, hogy ezen kívül törvényhely szerinti hivatkozást egyik okirat sem tartalmaz. Az ügyész észrevételének alapja Fogarasi János könyvében ismertetett bűnvádi eljáráshoz kapcsolódó ideiglenes pótló rendeletben található.

A kötelező előírás szerint a törvényszéki hatáskörébe tartozó egyes súlyos büntettek<sup>53</sup>, így az emberölés miatti perben a jogorvoslati nyilatkozatot be sem várva az elsőfokú ítéletet a kihirdetés előtt hivatalból „bővebb megvizsgálás” végett a másodfokú bírósághoz kellett terjeszteni. Ezt elmulasztotta a törvényszék, így az ügyész fellebbezése folytán került az ügy a főtörvényszékre. Megjegyzendő, hogy a vádhatóság jogorvoslati joga nem volt egyértelműen deklarálva, az ideiglenes rendelet ugyanis a fellebbezést kizárólag az elítélés esetére a vádlott jogaként részletezte. Azonban Fogarasi arra a következtetésre jutott, hogy a szabályok nemcsak az elítélésre, hanem a felmentő, azaz feloldó ítéletekre is kiterjednek, ezért ez utóbbi ellen a jogorvoslati jogosultság nevesítése hiányában is az ügyész fellebbezhet.<sup>54</sup>

A hat számozott bekezdésben kifejtett, bűnösséget alátámasztó fellebbezési érveket három kérdéskörbe lehet csoportosítani.<sup>55</sup> Az ügyész hivatkozott a *corpus delicti*-re, a bűntársak viszonylatában született eltérő bírói döntésekre és Frenyo Ottilia nem következetes vallomásaira.

Álláspontját elsőként azzal támasztotta alá, hogy a büntett elkövetésének evidens bizonyítéka, a csecsemő holtteste előkerült és megtörtént annak orvosi vizsgálata és véleményezése.

A felmentést a bíróság ellentmondó döntéseinek tulajdonította és rámutatott arra, hogy ez is nehezítette a felelősségre vonást. A vizsgálati szakban Vitthalm Józsefet ártatlannak találták, míg Frenyo Ottiliával szemben a büntett gyanúját

<sup>52</sup> FOGARASI i. m. 73.

<sup>53</sup> FOGARASI i. m. 73. E szabály hatálya alá tartozott a pártütés, felségsértés, zendülés, lázadás, nyilvános közhitelbeli papirosok vagy bankjegyek hamisítása, pénzhamisítás, hivatali visszaélés, gyilkosság, rablás, gyűjtogatás.

<sup>54</sup> FOGARASI i. m. 72–73.

<sup>55</sup> A fellebbezés ügyészségi száma 1227/851.

megállapították, a végítéletben viszont felmentették. Emiatt a büntett árnyéka egyedül Vitthalm Józsefre vetült, akinek öngyilkossága miatt sem folytatólagos kihallgatására, sem büntársával való szembesítésére már nem kerülhetett sor.

Az ügyész kifejtette, hogy a vádlott „vakmerő” tagadása vezetett oda, hogy nem tudták időben megindítani Vitthalm Józseffel szemben az eljárást, a későbbi halála pedig meghiúsította felelősségre vonását.

Frenyo Ottilia csak az öngyilkosság megtörténte után tett beismerő vallomást. Azzal viszont „törekedett az egész bünt Vitthalm Józsefre – aki nem szólhat többé – reá tukmálni”. A vádlott nemcsak tagadásával és a büntársra tett terhelő vallomásával akadályozta az igazság kiderítését, hanem az eljárás megindítását is késleltette. Azt a tanút, aki a felfedezett büntettet Balassagyarmaton kívánta bejelenteni „vissza hozatván ő parancsolta becsukatni”.

A felsorakoztatott érvek összegzéseként az ügyész kifejtette az elítélésre vonatkozó álláspontját, azaz „a mostani per okmányokból sem sülvén ki semmi olly lényeges körülmény; mellynél fogva Frenyo Ottiliát következetesen lehetett volna ártatlannak mondani, sőt inkább minden irományok oda mutatván, hogy ő csakugyan és felette vétkes”.

## 5. Összegzés

Periratok hiányában nem ismert a másodfokú bíróság döntése, a fellebbezés eredménye. De abból és a vádlevélből a mai kor bizonyítékai, mérlegelési elvei felismerhetők. Az iratokból leginkább az a bizonyítás eredményeként kialakult szakmai meggyőződés tűnik ki, amellyel az ügyész „bűnvádi keresetéhez világosan ragaszkodott” és a fenyítő törvény érvényesítésére törekedett, hogy „[...] zabolán tartsa az emberi vakmerőséget, és azokra nézve igazság szolgáltatassék, kik gonosztettekre vetemedtek”.<sup>56</sup>

<sup>56</sup> SZLEMENICS i. m. 11.





# A MAGÁNBOSSZÚTÓL A KIRÁLYI ÜGYÉSZSÉGIG

LÁSZLÓ Balázs

ügyész (Kaposvári Járási Ügyészség)

## 1. Bevezetés

Az önálló magyar ügyészi szervezet a fennállásának százötvenedik évfordulóját ünnepelte 2021-ben. Az ügyészség ma alkotmányos önállósággal bíró intézmény, amelynek vezetője és egész szervezete alkotmányi szinten deklarált módon független más állami szervektől, a legfőbb államirányítás szereplőjeként a hasonló alkotmányos státusszal rendelkező állami szervekkel együtt kifejezi és alakítja az állam lényegét, míg az alaptörvényi és törvényi kereteken belül széleskörű szervezetalakítási jog illeti meg.<sup>1</sup>

A magyar ügyészség ma is a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikkhez vezet vissza eredetét. Bár az akkor felállított szervezet közjogi állása nem érte el az önállóság mai szintjét, a korabeli ügyészség – ahogy Európa számos államában jelenleg is<sup>2</sup> – az igazságügyi kormányzattól nem volt teljesen független, a korabeli igazságszolgáltatási reformfolyamat kiemelkedő jelentőségű lépéseként e jogszabály teremtette meg a közvádoló hatóság önállóságának lényegi elemét, a bíróságtól való függetlenséget.<sup>3</sup>

Jóllehet, az 1871. évi XXXIII. törvénycikk nem a korábbi hazai intézményrendszert alakította át, hanem alapvetően új intézményi megoldást honosított meg, a hazai előképek vizsgálata – különösen az ünnepi megemlékezések

---

<sup>1</sup> PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2009. 271–272.

<sup>2</sup> NEMES Nikolett: Az ügyészi függetlenség összehasonlító vizsgálata. *Comparative Law Working Papers*, 2019/1. 11–14., 29.; NEMES Nikolett: Az ügyészség helye az igazságszolgáltatási rendszerben. *Comparative Law Working Papers*, 2018/1. 8–10.

<sup>3</sup> FINKEY Ferenc: *Ügyészi függetlenség és anyagi igazság. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1936. évi decemberi füzetéből*. Budapest, Franklin-Társulat, 1936. 12.

keretében – mégis érdekes és érdemes. E megemlékezések során ugyanis a királyi ügyészségről, annak jeles képviselőiről gyakrabban esik szó, az ekkor felállított új közbírói rendszer jelentősége azonban éppen akként mutatható be leginkább, ha legalább főbb sarokpontjaiban felvázoljuk a régi magyar jog (köz) bírói struktúráját, amelyet az új rendszer felváltott.

## 2. A magánbosszú átalakulása

A bíróságtól független közbírói intézmény hazai előképeinek története röviden a magánbosszú és a hivatalbéli büntülődés közötti fokozatos arányteltődésként írható le. Ebből is látható, hogy a sérelmes cselekmények megtorlásának fejlődéstörténetében a magánbosszú különböző formákban volt – és van máig is – jelen.

Nyilvánvalóan a magánbosszú legkorábbi formája a legteljesebb, amikor – mintegy természetes állapotban – minden sérelem megtorlása az egyénre, legfeljebb a kisebb közösségre (családra, nemzetségre) marad, annak kimenetelét pedig a szemben álló felek ereje, ügyessége dönti el.<sup>4</sup> Mivel azonban az államok és államszerű társadalmi képződmények rendszerint megkezdik a rendfenntartás, büntülődés és vitás ügyek rendezése egyes területeinek kisajátítását, így a magánbosszú kizárólagossága gyakorlatilag az államok megjelenése előtt érvényesülhet.

Ugyanakkor az állami szerepvállalás nem azonnal és teljesen szorítja ki a sértett szerepét a deliktumok megtorlásában, utóbbi továbbélésének egyes formái kimutathatók például az európai szellemi és jogi kultúra kialakulásában jelentős ókori görög és római megoldásokban is. Athénban például már *Drakón* kora előtt az államot fenyegető cselekmények közösség általi üldözése mellett más deliktumok esetében a magánbosszú érvényesül akként, hogy az állami szerepvállalás az eljárás levezetésére szorítkozik, míg annak megindítása és a büntetés végrehajtása a sértett feladata.<sup>5</sup> A Római Birodalomban is kialakul egyes deliktumok hivatalbéli üldözésének gyakorlata, ennek letéteményesei (*praeses provinciae, civitatis defensor*) azonban inkább tekinthetők büntülődő-nyomozó szervnek, semmint korai vádhatóságnak.<sup>6</sup> Mindkét kultúrkörben

<sup>4</sup> KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1986/5. 201.

<sup>5</sup> TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés az ókori keleten. *Jogelméleti Szemle*, 2006/3. [jesz.ajk.elte.hu/tothj27.html](http://jesz.ajk.elte.hu/tothj27.html)

<sup>6</sup> FEKETE Ödön: Az államügyészség multja s jelene és a magyar kir. ügyészség jövő fejlődése. *Magyar Igazságügy*, 1874/2/1. 29.

létezik továbbá a bárki általi közérdekű perelhetőség, az *actio popularis* intézménye.<sup>7</sup>

E történelmi megoldások mellett még mai büntetőjogunkban is léteznek olyan megoldások, amelyek a sértetti akaratérvényesítés előtérbe helyezésével korlátozzák vagy akár ki is zárják a hatóságok hivatalbóli fellépését, ekként a magánbosszú megmaradt formáinak is tekinthetők. Büntető eljárásjogunkban ilyen megoldás leginkább a magánindítvány és a magánvád intézménye, de a sértett akaratától (is) függő és azt érvényesíteni képes, az eljárás befejezésére jelentős hatással bíró jelenség a közvetítői eljárást követő tevékeny megbánás is.

### 3. Az általános európai fejlődési folyamat

Az európai jogfejlődésben – a kisebb-nagyobb területi és időbeli különbségek mellett is – kimutatható egy általános fejlődési folyamat, amelyben a magánbosszú átalakulása mellett folyamatosan erősödik az állami szerepvállalás. Az egyes fejlődési szakaszok nem éles cezúrával váltják egymást, hanem a korábbi gyakorlatokat fokozatosan szorítják ki az újabb megoldások. Eme általános sémába pedig – amint látni fogjuk – a hazai jogfejlődés is beilleszthető.

Az állami szerepvállalás körén kívül is eshet, ekként időben meg is előzheti azt, később pedig azzal párhuzamosan is jelen lehet és önálló fejlődési pályát fut be a választott bíraskodás előképeinek megjelenése.<sup>8</sup> Ekkor a sértett által érvényesített klasszikus magánbosszú helyett a szemben álló felek által közösen választott személy az általuk meghatározott módon és mértékben közreműködik a vitás ügy rendezésében.

A valódi állami szerepvállalás kezdete az, amikor a nagyobb közösség (már a törzsszövetség is, majd a kialakuló állam) valamely tisztségviselője személyében avatkozik be a sérelem megtorlásának folyamatába. Eleinte e tisztségviselő nem vádlóként lép fel, hanem a sértett kezdeményezésére dönt a felek ügyében. Az igény érvényesítése és a megtorlás végrehajtása még a sértett félre marad, a büntetés pedig a felek megállapodása esetén megváltható jóvátétellel. Itt már valódi bírói működéséről van szó, de a döntés jellege alapján a fejlődés két

<sup>7</sup> BALOGH Nikolett: Az ügyészi szervezet kialakulásának története, különös tekintettel a környezetvédelmi intézkedések kezdeteire. *Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Juridica et Politica*, 2014/32. 7.

<sup>8</sup> SILI Dóra: A választottbíraskodás: a WIPO Választottbírói és Közvetítő Központja. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1999/4. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/199908/sili.html>

különböző foka különíthető el. Kezdetben ugyanis a bíró lényegében eljárási kérdésben dönt, bizonyítást ítéel és annak eredményét állapítja meg, aminek jellemző formája az ítéletek alkalmazása. Idővel aztán az eljárás a valódi bizonyítás irányába mozdul el, ami alapján – még ha kötött bizonyítási rendszerben is – a bíró immár valóban az anyagi jogi kérdést dönti el. E korszak másik jellegzetessége a *procuratorok* megjelenése, akik kezdetben ügyvivőként vállalják magukra a peres fél képviselését, tehát még a felperesi oldalon sem hatósági funkciót töltenek be.

A fejlődés következő fokán az állam – a deliktumok által a társadalmi rendre nézve hordozott veszélyt felismerve – a magánbosszú visszaszorításával átveszi egyes sérelmek megtorlásának terhét.<sup>9</sup> Eleinte – az uralkodó mellett – gyakorlatban az ítélezési hatalommal felruházott tisztviselők és törvényhatóságok vállalják magukra a köz érdekének sérelme okán e bűncselekmények hivatalbóli üldözését. A változások folytán egyes cselekmények esetében a büntetőjogi felelősség alapja az egyén helyett már a közösség sérelme lesz, más deliktumok üldözése továbbra is a sértettre marad. E különbségre vezethető vissza a köz- és magán deliktumok korabeli, a jogkövetkezmény jellegén alapuló elhatárolása is, miszerint előbbieket a megváltás lehetősége nélkül büntető szankciót vonnak maguk után, míg utóbbiak esetében a felek megállapodására és a büntetés megváltására továbbra is lehetőség van.<sup>10</sup>

A köz bűncselekmények üldözésében a bírói és a vádlói feladatok egy személyben történő egyesülésének problémája aztán szükségképpen vezet ahhoz az átmeneti megoldáshoz, hogy – a király és a ‘magános’ pereskedők után – az ítélező tisztviselők és törvényhatóságok is meghatalmazott prókátoraik útján látják el a vádképviselést. A további fejlődés során e prókátorok a peres felek képviselőjéből fokozatosan közhivatalnökká válnak, akik hatalmuknál fogva az elkövetőt a sértett szándéka ellenére is bíróság elé állíthatják, különösen az állam közvetlen érintettsége esetén.<sup>11</sup> A vádképviselő immár nem esetileg meghatalmazott prókátor, hanem állandó jelleggel működő közhivatalnok, de még nem élvez közjogi-szervezeti önállóságot, továbbra is a bíróság szerve, annak nevében, lényegében annak segítőjeként látja el feladatát. Annak okát, hogy a bíróságtól független vádhatóság kialakulása még sokáig várat magára, Fekete Ödön az inkvizitórius eljárás jellegében látja. Szerinte főleg olasz és spanyol

<sup>9</sup> KIRÁLY i. m. 201.

<sup>10</sup> BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000. 154–155.

<sup>11</sup> POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex, 2013. 21.

területen már a XII–XIII. századokban működnek olyan – a prókátorokhoz hasonló – hivatalnokok, akiknek működése a római és ógermán előképekkel szemben a magánérdekek felől a közérdek mentén már valóban a modern államügyészségek eszméjéhez közelít,<sup>12</sup> és árulkodó az is, hogy Velencében a közösség szószólóinak, Firenzében a törvényesség őreinek nevezik őket.<sup>13</sup> Mivel azonban az e jogterületeken erősen ható kánonjog az inkvizitórius eljárásban a bűnüldözési és ítélkezési feladatokat is még a bíró kezében összpontosítja, ezért a vádlói funkció erősödése és önállósulása egyelőre elmarad.<sup>14</sup>

A fejlődési folyamat – témánk szempontjából – utolsó fokán az immár hivatalból (is), közhivatalnokként eljáró közvádlok a feladat- és hatáskörük alakulásával, valamint saját apparátusuk kiépülésével elnyerik közjogi-szervezeti önállóságukat a bírósággal szemben. Az eljárási szerepek elkülönülése szempontjából is fontos fejlődési szakasz kapcsán azonban ismét utalni kell arra, hogy ez nem jelenti feltétlenül a végrehajtó hatalomtól, az igazságügyi kormányzattól való függetlenséget is, továbbá, hogy a bíróságtól független közvádlo intézmény működése nem feltétlenül zárja ki a büntetőjog területének egészen a sértetti vádképviselet lehetőségét.

#### 4. A hazai jogfejlődés a középkorban

A fenti általános fejlődési folyamatot hazánkra vetítve kijelenthető, hogy már a királyság korát megelőző, forrásszegényebb időszak, a törzsi-nemzetségi társadalom és a fejedelemség hatalmi berendezkedése is túllép a magánbosszú kizárólagosságán, már ekkor működnek a társadalmi pozíciójuknál, tisztességüknél fogva bíróként eljáró személyek.<sup>15</sup> Azonban ekkor és a királyság első évszázadaiban is az egyén személyét vagy a vagyont érintő sérelmek megtorlása alapvetően a sértettre van bízva, aki belátása szerint, jellemzően jóvátételért cserébe lemondhat a bosszúról. A sértetti jogérvényesítést segíti, hogy a XIII. század közepéig a rabszolgák és becstelenségben marasztaltak kivételével mindenki rendelkezik felperesi perképeséssel, később pedig elterjed a jogi

<sup>12</sup> FEKETE i. m. 29–30.

<sup>13</sup> BALOGH i. m. 9.

<sup>14</sup> FEKETE i. m. 30.

<sup>15</sup> MEZEY Barna – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2020. 16., 28.

képzettséget még nem igénylő meghatalmazott prókátorok általi képviselet, ami még mindig a sértett általi üldözés módozatának tekinthető.<sup>16</sup>

Már a királyság korai időszakában királyi üldözés alá esnek a király uralmát, egyházát vagy a korona javait sértő vagy veszélyeztető cselekmények, továbbá a jóvátételi elv elsődlegessége mellett megfigyelhető a rendszerint halállal büntetendő cselekmények köre, mint például a XIII. század második felétől a nádori közgyűlések üldözésére utalt nyilvános gonosztevők büntetetei.<sup>17</sup> E korszakban a sértetti magánbosszú mellett egyes cselekmények királyi, ‘hatósági’ üldözésének megjelenése, az állami büntető igazságszolgáltatás sarjadása a kialakuló keresztény és patrimonialis államberendezkedés és a királyi hatalom megszilárdítását célozza, és a királyi birtokok rendszerére alapított királyi hatalomhoz hasonlóan magánjogias jellegű, a XIV. századtól azonban erőteljesebben megmutatkozik a büntetőjogi intézmények közjogiasodása.<sup>18</sup> Ugyancsak a XIII. századtól – a XV. század első feléig – figyelhető meg a király jogainak védelmére, jogi képviseletére esetileg kiküldött kancelláriai jegyzők működése, ami már a XIV–XV. századokban állandó tisztséggé váló, majd a XVI. század elejétől következetesen a királyi ügyek igazgatójának nevezett intézmény előképe.<sup>19</sup>

A kor magánjogias perszerkezetében a vádló és a vádlott még – a magánjogi jogvitához hasonlóan – feleknek tekinthetők, és hazánkban is kimutatható a bíró alapvetően eljárás jellegű, istenítélet alkalmazásán alapuló döntéshozatala, aminek ékes példatára a váradi káptalan előtt a XIII. század első évtizedeiben tárgyalt ügyek gyakorlatát bemutató Váradi Regestrum. Eme eljárási jellegű döntések logikája még abban állhat, hogy az istenítéletben úgyis megmutatkozik annak igazsága, aki anyagi jogi értelemben jogszerűen jár el. Az eljárás közjogiasodásával aztán a bizonyítási rendszer is átalakul, a víz- és tűzpróba, valamint a bajvívás alkalmazását mindinkább kiszorítja az eskü- és – az oklevélszerkesztés gyakorlatának fejlődésével – az okleveles bizonyítás. A felek állításait megerősítő ‘tanúbizonytságot’ és az összefoglaló iratban rögzített ‘tudományvételt’ felváltó valódi tanúbizonyítás azonban csak a XVI. századtól válik igazán jelentőssé.

<sup>16</sup> BÉLI i. m. 154., 263–264.

<sup>17</sup> Uo. 154., 234–235.

<sup>18</sup> MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2007. 269–273.

<sup>19</sup> BÉLI i. m. 266.; NÁNÁSI László: Ügyészek a rendi Magyarországon. *Jogtörténeti Szemle*, 2009/3. 35.

## 5. A Hármaskönyv és a *Directio Methodica*

A történettudományi középkor végén, 1514-ben jelenik meg Werbőczy István Hármaskönyve. A kodifikációs tervezetnek készült, de a szerző saját nézeteivel is átszőtt jogkönyv különös jelentősége az, hogy tárgyköreiben összefoglalja a korábbi magyar jog élő szabályait, és a gyakorlatban hézagpótló és kiegészítő jelleggel alkalmazott forrásként a XIX. század közepéig ténylegesen hatással is van a jogalkalmazásra és a jogi gondolkodásra. Továbbá, bár a XVI. század közepétől Magyarország és Erdély alapvetően külön igazgatás alatt állnak, a mű több címben szól a különös erdélyi szokásjogról és az erdélyi székelyek jogáról,<sup>20</sup> és – noha Erdélyben sem lépett hatályba törvényként – a gyakorlat itt is használta jogforrásként;<sup>21</sup> ezért is nevezhető a magyar jogi kultúrkör kapcsán.

Werbőczy alapvetően a nemesi magánjog szokásjogi szabályait tárgyalja, de több ponton magyaráz közjogias és kifejezetten büntető anyagi- vagy eljárásjogi intézményeket is. A közjog szemléltetése körében utal arra, hogy „aki a papokat és vallásos dolgokat, avagy a világi hatóságokat, azaz a nép kormányzóit megsérti: mindenkitől közbüntett vádjával támadható meg”,<sup>22</sup> a perjog körében pedig rögzíti, hogy minden bírói tárgyalásra bocsátott ügyben három perbeli személy szükséges: a bíró, a felperes és az alperes; a „felperes pedig, mintegy vádló” az, aki mást perbe idéz.<sup>23</sup> Eszerint a közbűncselekmény üldözése felperesként bárkinek megengedett, az nem a közvádló hatósági fellépéshez kötött, és ugyan a legsúlyosabb közbűncselekménynek tekinthető hűtlenségi esetekben például a jóvátételben történő megállapodás hatálytalan,<sup>24</sup> összességében az egész mű perjogi szemlélete magánjogias, a vádló a bíróság előtt a polgári ügyek felpereséhez hasonló állású.

Jelentős tétele a műnek, hogy büntetés alá esik az a királyi vagy nádori ember, aki miután a bíróság nevében eljárási cselekményt teljesített, ugyanazon ügyben meghatalmazott ügyvédként lép fel; majd ezzel összefüggésben mondja ki Werbőczy általános tételként, hogy egy ügyben valaki bíró és felperes

<sup>20</sup> WERBŐCZY István: *Tripartitum opus juris consuetudinarii Regni Hungariae. Magyarország szokásos jogának Hármaskönyve*. Budapest, M. Kir. Egyetemi Nyomda, 1894. (Repr.: *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. Budapest, Téka, 1990. 477–487.)

<sup>21</sup> VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, Sapientia, Forum Iuris, 2018. 215.

<sup>22</sup> WERBŐCZY i. m. 29.

<sup>23</sup> Uo. 50–51.

<sup>24</sup> Uo. 90.



egyidejűleg és időben elkülönülten sem lehet.<sup>25</sup> Említést tesz továbbá a király, illetve a korona érdekeinek védelmében eljáró királyi ügyek igazgatójáról is, de csak mint a király alperesi perbeli és eskütételbeni képviselőjéről.<sup>26</sup> Az ügyigazgató nyilvánvalóan ekkor is meglévő<sup>27</sup> felperesi eljárása azonban kívül esik a mű tárgykörein.

Nagyrészt a Hármaskönyv magyarázatán alapul, de az eltelt évszázad dekrétumait is figyelembe veszi Kithonich János királyi ügyigazgatónak a bíróságok polgári- és büntetőügyekben alkalmazott gyakorlatát tárgyaló, 1619-ben megjelenő tankönyv-jellegű munkája, a *Directio Methodica*,<sup>28</sup> amely magánjogias szemlélete mellett ugyancsak érinti a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseit, és a magyarországi mellett az erdélyi jogterületen is hatott.

Kithonich szerint felperes az, aki „más ellen törvény úttya szerént keresedik, vagy maga vagy Prokátora által”, a felperes pedig latinul actor, ami „a többi közt néha vádlást is jelent”, amikor „az Al perest vádollyák [...] hogy az Al peres el-maradgyon”.<sup>29</sup> A mű leírja a *fiscus* pereinek sajátos szabályait, kiemelve például, hogy a király mindig képviselője útján jelenik meg és a *fiscus* (a király) képviselője iratok bemutatására nem kötelezhető,<sup>30</sup> mégis e perek leírása is a felek közötti minden egyenlőtlenség ellenére magánjogias természetű, a közvádra mutató érdemi megállapításokat Kithonich sem tesz. A cégéres büntettek miatti eljárásnál aztán sommásan szót ejt bizonyos tisztről (*magistratus*), aki a perben esküvésre vagy egyéb bizonyításra nem kötelezhető, és a vádlott ártatlanságának bizonyítása esetén sem marasztalható, mert „közönseges nével, a közönseges joéert munkáldodik”.<sup>31</sup> Meznerics Iván szerint ugyan ez már – az alább tárgyalásra kerülő – magisztrátusi kereset előképe, de itt a tiszt még csak a magánvádlói fellépés elsődlegességére figyelemmel, magánvádlói fellépés hiányában járhat el.<sup>32</sup>

<sup>25</sup> Uo. 349.

<sup>26</sup> Uo. 377.

<sup>27</sup> NÁNÁSI i. m. 36–37.

<sup>28</sup> BÉLI i. m. 30., 226.

<sup>29</sup> Joannes KITHONICH: *Directio methodica processvs iudiciarii ivris consuetudinarii, Incltyi Regni Hungariae. Rövid igazgatas, a Nemes Magyar Orszagnak Es hozzá tartozó Részeknek szokott törveny folyasiról. Mellyet, Deákból Magyar nyelvre fordított Kaszoni Janos Varadgyan.* Leutschoviae, Typis Laurentii Breveri, 1650. 380–381.

<sup>30</sup> Uo. 17–20.

<sup>31</sup> Uo. 343–344.

<sup>32</sup> MEZNERICS Iván: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században.* Budapest, Sárkány-Nyomda R.-T., 1933. 33.

## 6. A magisztrátusi és tisztii keresetek

A közbüntettek üldözésében a XV. század végétől kiemelkedő szerep jut a megyei büntető igazságszolgáltatásnak.<sup>33</sup> A megyei közgyűlésből a XIV–XV. században szakad ki a főispán, majd egyre inkább az alispán által elnökölt megyei törvényszék (*sedria*), a XVI. század második felétől pedig megkezdődik a megyék polgári és büntető törvényszékeinek elkülönülése, ami összefügg annak az igénynek a megjelenésével, hogy a köz érdekét súlyosan sértő cselekmények üldözése ne függjön a sérelmet szenvedő fél fellépésétől.<sup>34</sup>

A ‘magános sértett’ rendelkezésétől elválasztott hatósági fellépésre kezdetben nem jön létre új tisztség, az efféle keresetindítást az alispán ragadja magához,<sup>35</sup> aki ekkor – akárcsak az egyéb törvényhatóságoknál a kiváltságos kerület vagy a város bírója – mint „a közönséges jóért munkálkodó tiszt” (magisztrátus) jár el felperesként.<sup>36</sup> A kialakuló tényleges gyakorlat szerint aztán a vádemelést idővel az alispán már nem személyesen eszközöli, hanem prókátora útján, aki valószínű perbeli képviselőként a magisztrátus nevében terjeszti elő a keresetet.<sup>37</sup> E megoldás azonban, minthogy a felperes lényegében azonos a bírói joghatóság címzettjével, ellentmond a Hármaskönyv – bíró és felperes személyének elválasztásáról szóló – elvi megállapításának, és e gyakorlatot utóbb a XVIII. századi jogirodalom is vitatja.<sup>38</sup>

A XVII. századtól a magisztrátus prókátort a közvád emelésében mindinkább felváltja a vármegye közgyűlése által a megyei ügyvédek közül választott tisztii ügyész, közbűncselekmények miatt pedig általánosan tisztii keresetnek van helye, ám a tisztii ügyész továbbra is a magisztrátus nevében emel vádat, formálisan tehát a keresetet maga a bíró nyújtja be.<sup>39</sup> A XVIII. század közepétől aztán megkezdődik a tisztii ügyészek saját hivatali apparátusának (*fiscalatus*) kiépítése, a vádformulából pedig fokozatosan elmarad a magisztrátusra hivatkozás; ténylegesen azonban továbbra sem valósul meg a vádhatóságnak a bírótól való függetlenedése.<sup>40</sup> A tisztii ügyész feladatköre túlmutat a közvádhoz kapcsolódó és a büntetések végrehajtásának ellenőrzésére is kiterjedő szerepen,

<sup>33</sup> BÉLI i. m. 238.; MEZEY i. m. 428.

<sup>34</sup> MEZNERICS i. m. 5–8., 32.

<sup>35</sup> Uo. 35.

<sup>36</sup> BÉLI i. m. 267.

<sup>37</sup> MEZNERICS i. m. 36.

<sup>38</sup> Uo. 35.

<sup>39</sup> BÉLI i. m. 267.

<sup>40</sup> MEZNERICS i. m. 36–37.

így például az elítéltekről nyilvántartást vezet, magánjogi perekben ellátja a szegények és árvák képviselőjét, felügyeli a várnagyokat, a hajdúkat, az adózást és a közalapítványokat, továbbá a megyei közgyűlésen és a törvényszék ülésein ‘széksértést’ elkövetőkkel szemben azonnal fellép.<sup>41</sup>

A vármegyei tiszti keresetek alakulásával párhuzamosan hasonló állású tiszti ügyészek működnek a szabad királyi városokban is.<sup>42</sup> A vármegyei és más törvényhatósági tiszti ügyészek azonban továbbra is saját bíróságukhoz kapcsolódnak, attól nem függetlenek, lényegében annak perbeli segédszemélyei, miközben egymással és a királyi ügyek igazgatójával sem állnak szervezeti kapcsolatban.

Hogy a magisztrátusi majd tiszti keresetek mennyire nem jelentik a közbűncselekmények a bíróságtól történő függetlenedését, azt jól tükrözi a XVIII. század közepének büntetőjog-tudományi irodalma is. Huszty István például az anyagi- és eljárásjogi fogalmakat immár összekapcsolva rögzíti, hogy a közbűncselekmény törvényben közjellegűnek meghatározott, az illetékes tiszt által közkeresettel üldözendő bűncselekmény.<sup>43</sup> Kifejti, hogy a közbűncselekmények üldözése a tiszti ügyészeket azért állították, hogy ne a magisztrátus legyen a vádló abban az ügyben, amelyben bíróként jár el, hozzáteszi azonban, hogy nemcsak a tiszti ügyész vádolhat, hanem mindenki, aki megfelelő értelemmel rendelkezik, mivel nem zárható el senki elől a vádolás lehetősége, hiszen az igazság megkívánja minden büntett megbüntetését.<sup>44</sup> A közbűncselekmények és a büntetőügyekbeni felperesség kérdésében hasonló megállapításokat tesz Bodó Mátyás is.<sup>45</sup>

Tarnói Gochetz Gábor szerint a nem magános vádló által, hivatalból indított perekben a magisztrátus a bírót testesíti meg, míg a felperes a magisztrátusi (tiszti) ügyész, akit nem illet meg kivétel a bizonyítás kötelessége alól, azonban a bűnvádi perekben a vádlott és a sértett megállapodása és a jóvátétel a magisztrátus által a tiszti ügyész keresetére történő megbüntetésének nem akadály.<sup>46</sup>

<sup>41</sup> Uo. 37.

<sup>42</sup> KAJTÁR István: Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850–1854–1861. In: BENEDEK Ferenc – SZITA János (szerk.): *Jogtörténeti Tanulmányok VI.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1986. 211.

<sup>43</sup> HUSZTY, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum.* Budaë, Typis Veronicæ Nottensteinin, 1745. III./4.

<sup>44</sup> Uo. III./15–16.

<sup>45</sup> Mathias BODÓ: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa.* Posonii, ex typographia Joannis Michaelis Landerer, 1751. 1., 17.

<sup>46</sup> Gabriel GOCHETZ DE TARNO: *Systema praxis criminalis Inclyle Regni Hungariae, Pertiumque eidem adnexarum, in duas partes divisum.* Budaë, Typis Veronicæ Nottensteinin, 1746. 10., 16., 37–38.

Még árulkodóbb – különösen a hazaihoz sokban hasonló erdélyi jogfejlődésre nézve – Huszti András megállapítása, miszerint a perekben általában három főszemély, a bíró, a felperes és az alperes vesz részt, azonban a büntetőügyekben, vagyis a közbűncselekmények miatt közönséges keresettel indult perekben csak két főszemély szerepel, a vádlott és a bíró, aki a felperes feladatait is ellátja.<sup>47</sup>

## 7. Az úriszékek

Az atyai hatalom gyökerein, a szokásjog és a királyi kiváltságok alapján a XII. század végétől kezd kiteljesedni a földesurak saját népeik feletti bíraskodási joga, amit 1328-tól törvényi deklaráció biztosít minden nemes és szabad birtokosnak jobbágysági ügyeiben.<sup>48</sup> Ugyan a XVII. század közepétől az úriszékeknek a *jurisdictio* gyakorlásához elvileg újfent külön privilégiumra, a *ius gladii* (pállosjog) elnyerésére van szüksége, a gyakorlatban azonban a földesurak sokszor ilyen privilégium hiányában is gyakorolják a büntető joghatóságot.<sup>49</sup>

A magán-jogszolgáltatás letéteményeseként működő földesúri törvényszéken kezdetben a földesúr vagy valamely gazdatisztje, a XVII–XVIII. századtól rendszerint egy megyebeli nemes vagy vármegyei tisztviselő elnököl,<sup>50</sup> ez azonban – mivel a földesúr meghívásán alapul – nem jelenti az úriszéki eljárás államosítását.<sup>51</sup> Az úriszék előtt a XVIII. század első feléig a károsult (emberölés esetén az áldozat legközelebbi hozzátartozója) emel vádat, ezt követően azonban a közérdeket is sértő cselekmények megtorlásánál már nem veszik figyelembe a sértett akaratát, hanem a jogsértőt az uradalmi ügyész fogja perbe. Az úriszék saját jegyzővel és ügyésszel rendelkezik, ezek megjelenése időben közel eshet a magisztrátusi keresetek megjelenéséhez. Mivel azonban az úriszéki eljárásban az eljárási funkciók még kevésbé különülnek el, így az uradalmi ügyész büntetőeljárás feladatát még szélesebb a törvényhatósági tiszti ügyészekénél,<sup>52</sup> nyomozói, vizsgálóbírói és ügyészi feladatokat is ellátnak.<sup>53</sup>

<sup>47</sup> Andreas HUSZTI: *Ivrisprvdenia Hvngarico Transilvanica*. Cibinii in Transilvania, a Iohanne Barth, 1742. 99–100., 102.

<sup>48</sup> BÉLI i. m. 244–246.

<sup>49</sup> MEZNERICS i. m. 32.

<sup>50</sup> BÉLI i. m. 246–247.

<sup>51</sup> HAJDU Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Budapest, Magvető, 1985. 52.

<sup>52</sup> KAJTÁR i. m. 211.

<sup>53</sup> HAJDU i. m. 51.

Az uradalmi ügyész és a földesúr kapcsolata még szorosabb, mint a törvényhatósági tisztii ügyészé és a magisztrátusé, az uradalmi ügyész nemcsak az úriszék funkciójához kapcsolódik, hanem a földesúr irányában személyes lekötöttség áll fenn. Ekként a büntetőeljárás kivül az uradalom egyéb jogi ügyeiben is eljár és (birtok)igazgatási feladatokat is ellát,<sup>54</sup> lényegében a földesúr bármiféle ügyében ellátja a rábízott feladatokat, ennek legfeljebb személyes kvalitásai és a földesúr bizalma szabnak határt. A két intézmény távoli kapcsolódása is csak annyi, hogy a megyei törvényszék az úriszék fölött – tehát nem a tisztii ügyész az uradalmi ügyész fölött – felügyeletet gyakorol, illetve egyes megyék gyakorlatában egészen kivételesen eljár másodfokon annak ügyeiben.<sup>55</sup>

## 8. A kodifikációs kísérletek kora

Hazánkban az 1790-es évek elején kezdődik meg az első olyan büntetőkódex kimunkálása, amely a szokásjog és a gyakorlat összegyűjtése helyett már valódi kodifikációs terméknek tekinthető, és amely a büntető anyagi- és eljárásjog többé-kevésbé átfogó és kizárólagos szabályozására irányul.<sup>56</sup> E munka eredménye az 1795. évi büntetőkódex-tervezet, amely egyfajta átmenet a régi magyar jog és valamiféle új – közkeletű megnevezéssel felvilágosult – magyar büntetőjog között. Minden előremutató jellemzője ellenére azonban e tervezetben a vádhatóság tekintetében nem találunk a korábbiaktól közjogi értelemben jelentősen eltérő megoldást, a vádemelésről szóló szakasz igen sommásan csak annyit rögzít, hogy a Királyi Ítéltáblára tartozó ügyekben a királyi *fiscust*, egyébként pedig az adott ügyre ítélkezési hatalommal felruházott joghatóság (bírótság) *fiscusát* illeti a vádemelés joga.<sup>57</sup> A vádló tehát intézményesen továbbra is a bírósághoz tartozik, nem független attól, és a perben a (köz)vádlónak a védelemhez való viszonya is még a magánjogi perek felperes-alperes viszonyához hasonló, továbbá a közvádló mellett egyazon ügyben felléphet magánvádló is.<sup>58</sup>

<sup>54</sup> KAJTÁR i. m. 211.

<sup>55</sup> MEZNERICS i. m. 31.

<sup>56</sup> HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1971. 25., 31.

<sup>57</sup> Uo. 411–413.

<sup>58</sup> Uo. 435–436.

A következő, 1829/30. évi kodifikációs kísérlet eljárásjogi részében is többnyire az 1795. évi tervezet szabályai köszönnek vissza,<sup>59</sup> azzal azonban, hogy megszűnne a magánvádlói fellépés lehetősége. E tervezet magánjogias szemléletét tükrözi annak kiemelése is, hogy a vádlott az ártatlanságának bizonyítására felhasználhatja a közvádló tanút is.<sup>60</sup> A Zsedényi Ede vezetésével készült 1843. évi büntetőeljárás javaslat és az ennek átdolgozásával – immár Deák Ferenc elgondolásainak megfelelően – készült esküdszéki tervezet ugyan a kor tudományos ismereteinek hasznosítását hozzák magukkal, a vád kapcsán azonban ez kimerül a tiszti ügyész vagy a Szent Korona ügyésze által megtestesített közvád kizárólagossá tételében, valamint a pert megelőző vizsgálat vizsgálóbírók feladatává tételében és a közvádló ügyész ilyen hatáskörének eltörlésében.<sup>61</sup>

E korszak jogirodalmából kiemelhető, hogy Vuchetich Mátyás szerint a per alanyai a jogot kimondó személyek (a bírók), valamint azok, akiknek a jogot mondják, utóbbiak közül pedig perbeli főszemély – a vádlott mellett – a vádló (*accusator*), aki a más által elkövetett bűncselekményt megfelelően kimunkált keresettel a bíróságon előterjeszti és bizonyítja.<sup>62</sup> Vuchetich szerint a magyar bűnvádi per vegyes inkvizitórius jellegű, mert abban előbb a bíró folytatja le hivatalból az általános és különös kivizsgálást (ez az inkvizitórius jelleg, amelyben a bíró hivatalból a vádló helyetteseként is szolgál, de egyformán tekintettel van a vádlott igazságos védelmére is), majd ezután – nehogy a bíró pereskedő félként tűnjön fellépni – felhívják az illetékes bíróság tiszti ügyészét, hogy mintegy közvádló, aki közönséges büntetéssel a közérdek jogát keresi peres félként, a terhelttel szemben büntetés kiszabását kérje, és ehhez a bizonyítékokat és az ügy előbbre vitelét biztosítsa (ez az akkuzatórius jelleg), aminek eszköze pedig a tiszti büntető kereset, vagyis a bűncselekménynek az illetékes bírónál megfelelően kimunkált keresettel történő feljelentése és bizonyítása.<sup>63</sup>

Ugyancsak érdekes Szlemenics Pál megállapítása, miszerint a fenyítő per rendszerinti felperese „a perben ítélő törvényszéknek hivatalbeli ügyvédje”, törvényben meghatározott súlyos ügyekben pedig a királyi *fiscus*, továbbá

<sup>59</sup> BALOGH Elemér: Eljárásjogi alapelvek az 1830. évi magyar büntető törvénykönyv-tervezetben. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szeged, SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2012. 27., 30.

<sup>60</sup> Uo. 31.

<sup>61</sup> BÉLI i. m. 354.

<sup>62</sup> Matthias VUCHETICH: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum academiaram Regni Hungariae*. Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1819. 328., 332–333.

<sup>63</sup> Uo. 343–346.

egyetlen esetben, a felesége paráználkodása miatti főveszteség-kérésre nézve a ‘magános hazapolgár’.<sup>64</sup> A bűnvádi eljárás közvádoló felperese tehát ekkor is alapvetően a megelőző századokban kialakultak szerint a tisztii ügyész, illetve a királyi ügyek igazgatója, Szlemenics azonban a közvádloői fellépés kezdetlegesebb történelmi formájára emlékeztető megnevezést (törvényszék ügyvédje) használ, amikor még a magisztrátus meghatalmazott prókátora látta el a vádképviseleti feladatokat.

## 9. Egy erdélyi javaslat

A hazai jogirodalomban kevésbé ismert, hogy az 1795. évi tervezet munkálatainak kezdetével egy időben Erdélyben is kísérlet történik a büntető anyagi- és eljárásjog kodifikálására. Ennek eredménye az 1810/11. évi erdélyi országgyűlés által 1811. július 17. napján elfogadott kódexjavaslat,<sup>65</sup> amelynek szentesítését azonban I. Ferenc utóbb megtagadja.<sup>66</sup> E javaslatban is a korábbi századok „feudális” büntetőjogának elemei keverednek a felvilágosodás egyes büntetőjogi megoldásaival, kifejezetten előremutatók (lettek volna) azonban a közvádlóra vonatkozó rendelkezései.

A javaslat szerint – az úriszékek megtartása mellett – az erdélyi felsőbb bíróságok előtt a főügyigazgató jár el, mint az ország közvádolója, aki felülvizsgálja az alsóbb bíróságok elé vont elkövetőkkel szembeni vádakot is, továbbá megintí és a törvény erejével üldözi a törvényhatóságok közvádloői, ha kötelességüket elhanyagolják; míg az alsóbb bíróságok előtt a korábban eljáró valamennyi közvádoló helyett a büntetőügyek gondosabb és gyorsabb intézése végett minden más kötelezettségüket elvéve, csakis a büntetőügyek intézésére, megfelelő fizetséggel ügyészeket kell állítani.<sup>67</sup>

A javaslat szerint az ügyész már nem a bíróság szerve, kizárólag közvádloői feladatot lát el, és e jogkört – az úriszék kivételével – kizárólagosan gyako-

<sup>64</sup> SZLEMENICS Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Buda, Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézete, 1836. 146.

<sup>65</sup> Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens. In: *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCLIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartatott országos gyűlésének jegyző könyve*. Kolozsvár, Nyomtatott a Réformátum Kollégium betűivel, Török István által, 1811. 1129–1231.

<sup>66</sup> VERESS i. m. 306., 311.

<sup>67</sup> Sanctio Criminalis... 1199.

rolja, a közvádloi fellépés egyszerre joga és kötelezettsége. Feladatai a vád előkészítésétől egészen a végrehajtásban való közreműködésig terjednek, fő feladata pedig a hivatalból, saját névvel történő vádemelés, majd a bíróság előtti vádképviselet. Tevékenysége kifejezetten a törvényhez kötött és átlátható, azért a főügyigazgató és végső soron a Királyi Kormányzóság irányában felelős.

Ugyan a javaslat nem rendezi az ügyészek státuszával kapcsolatos valamennyi kérdést, szabályaiból egyértelműen a korábbtól közjogi tekintetben különböző, az utóbb 1871-ben (immár ismét Magyarország és Erdély egésze vonatkozásában) megvalósulthoz közelebb álló közvádloi intézmény rajzolódik ki benne.

Ezért is meglepő, hogy a javaslat az erdélyi jogtudományra sem fejtett ki jelentős hatást, fél évszázaddal később például Dósa Elek azt írja, hogy a közfelperes olyan „hivatalnok, aki hivatali köteletségénél fogva folytatja a reá bízott ügyeket”, közfelperesként pedig a közügyigazgatót, az alispánt, az alkirálybíró, a szabad királyi városok egy-egy tanácsnokát, illetve az egyházi közfelpereseket említi.<sup>68</sup> Ebben jól kirajzolódik a bíróságtól még függetlenné nem vált közfelperesi funkció, lényegében a tisztí ügyészi rendszer fennmaradása, míg a jóval előremutatóbb kódexjavaslat megoldásáról Dósa említést sem tesz.

## 10. Az átmeneti időszak és a királyi ügyészség felállítása

Az 1848-as forradalom, majd a szabadságharc időszakában előbb az úriszékek megszüntetésére és a sajtóesküdtszék felállítására kerül sor, majd a vésztörvény-székek felállításával azok közvádloít előbb a Honvédelmi Bizottmány nevezi ki, később pedig – a vádképviselet érintetlenül hagyásával – a vádemelés jogát átvette az igazságügyi tárca álladalmi ügyészi szervezeti egysége.<sup>69</sup> A szabadságharc leverését követően a központi hatalom a modern francia mintán alapuló, a bíróságtól független, de erősen központosított, az igazságügyi kormánzatnak alárendelt és a büntetőügyeken kívül, például a bíróságok ellenőrzése terén is kiterjedt hatáskörrel rendelkező államügyészség kiépítését kezdi meg; majd az 1850-es évek elején megindul e centralizált ügyészi szervezet lebontása, az

<sup>68</sup> DÓSA Elek: *Erdélyhoni jogtudomány. Melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év oltá törvényszerűen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel birt törvények és szokások szerint. III. könyv: Erdélyhoni magyar pertan.* Kolozsvár, Nyomatott az Ev. Ref. Főtanoda betűivel, 1861. 6., 8–9.

<sup>69</sup> KAJTÁR i. m. 211.



államügyészi fellépés a törvényszéki szintre korlátozódik, de a büntetőeljáráson kívüli ellenőrzési feladatok szélesebb köre megmarad; míg végül az 1860-as évek elejének restaurációja az oktrojált osztrák megoldások helyett nagyrészt visszatér az 1848 előtti megoldásokhoz.<sup>70</sup> Az 1848. évi 11. törvényekkel megszüntetett úriszékek azonban már nem kerülnek visszaállításra.<sup>71</sup>

A kiegyezést követő igazságügyi reform keretében a tiszti ügyészi rendszert felváltja a királyi ügyészség. Bár Edvi Illés Károly az első (buda)pesti királyi főügyészt méltató írásában úgy fogalmaz, hogy Kozma Sándor „nem utánözva külföldi példákat, hanem önállóan, csak saját idealizmusát, saját szellemét követve” alkotta meg a magyar királyi ügyészséget,<sup>72</sup> elfogadott az a vélemény, hogy a magyar jogalkotás a kontinentális Európa jelentős részével egyetemben a francia államügyészségnek a felvilágosodás hatására megreformált alakzatát, a „forradalom gyermekét” tekintette legfőbb mintának.<sup>73</sup>

Az 1871. évi XXXIII. törvényekkel felállított királyi ügyészség – az alkotmányos önállóság mai szintjétől eltérően – az igazságügyi kormányzattól nem teljesen független, önállóságának lényegi elemét a bíróságtól való függetlenség jelenti. A királyi ügyészség közvetlenül az igazságügy-miniszternek alárendelt, a királyi ügyészség tagjainak szolgálati viszonyait egymás között és a miniszter irányában is utóbbi szabja meg, továbbá a szervezeti hierarchia alapján a beosztott ügyészek a miniszter és a felettes ügyész utasításai szerint járnak el. A legmagasabb ügyészi méltóságként intézményesített koronaügyész áll ugyan a szervezet élén, de a miniszter felügyelete alá tartozik, annak utasításait be kellett tartania.

Az ügyészség és az igazságügyi kormányzat viszonyának illetően meghatározása már a törvények előkészítése során vitákat vált ki az Országgyűlésben,<sup>74</sup> amelyek háttérben – részben – a szabadságharc leverését követően oktrojált osztrák rendszer rossz emléke áll, de még évtizedekkel később is foglalkoztatja a jogtudósokat. Finkey Ferenc hat évtized múltán is szigorúan jelenti ki, hogy a királyi ügyészség „a bírósággal szemben független, de az igazságügy-miniszternek alárendelt szervezet”, és utóbbi függőségi helyzetet „a törvény kifejezett

<sup>70</sup> Uo. 220.; NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2011. 15–16.

<sup>71</sup> MEZEY i. m. 158.

<sup>72</sup> EDVI ILLÉS Károly: Kozma Sándor. *Jogtudományi Közlöny (kapcsolatban a döntvények gyűjteményével)*, 1896/ 20. 153.

<sup>73</sup> KAJTÁR i. m. 209.; NÁNÁSI (2011) i. m. 12–13.

<sup>74</sup> NÁNÁSI (2011) i. m. 29–32.; VARGHA Ferencz: *Ügyészség és politika I. Jogállam*, 1907/3. 175–176.

rendelkezése folytán sem letagadni, sem elhomályosítani nem lehet”.<sup>75</sup> Vargha Ferenc azonban már a XX. század első éveiben arra mutat rá, hogy az ügyészség miniszternek való alárendeltségét kimondó törvényi rendelkezése valójában csak felügyeleti jogkört kívánt biztosítani a miniszternek, és azt csak a nem kellően precíz törvényalkotás következtében, valójában tehát tévesen értelmezhatték utóbb úgy, hogy magában foglalja az utasítás jogát is, ugyanakkor harmincöt év helytelen gyakorlata ellen harcolni már „szélmalom küzdelem volna”.<sup>76</sup>

## 11. Zárszó

A királyi ügyészség és az igazságügy-miniszter korabeli viszonyával kapcsolatosan felmerült viták ellenére az 1871. évi XXXIII. törvénycikknek a közvádó közjogi státuszában hozott változása korántsem elhanyagolható. Éppen a bíróságtól szervezetileg elkülönült közvádó hatóság, a bíróságtól független ügyész intézményesítése volt ugyanis az, ami által az ügyész az 1848 előtti régi magyar jog közvádóival szemben elnyerhette valóban elkülönült vádfunkcióját a büntetőeljárásban. Ha nem is szervesen a hazai előképekből, hanem külföldi mintát átültetve, mégis e lépéssel teljesebbé válik hazánkban is az a történelmi folyamat, amelyben a magánbosszú – az általános európai fejlődési folyamatnak megfelelően – fokozatosan átadja helyét a hatóságként, hivatalból eljáró, a bíróságtól független, önálló közvádó fellépésének.

<sup>75</sup> FINKEY i. m. 12.

<sup>76</sup> VARGHA Ferencz: Ügyészség és politika II. Befejező közlemény. *Jogállam*, 1907/4. 242–244.



## **III. RÉSZ**

### **AZ ÜGYÉSZSÉG SZEREPÉNEK KÖZJOGI KÉRDÉSEI**



# AZ ÜGYÉSZSÉG HATALOMMEGOSZTÁSBAN ELFOGLALT HELYE AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI ALAPJÁN

CSINK Lóránt  
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Százötven év már történelmi távlat. Napjainkban, amikor épp az intézményrendszer és a feladatok gyors változása jelenti az egyik legnagyobb kihívást, külön megbecsülendő, ha egy szervezetnek ilyen hosszú történelme van. A történelem és a jogtörténet nem öncélú tudományterületek. A múlt tapasztalatai gazdagítják a jelent, a korábbi ismeretek segítik megérteni és feldolgozni a mostani kihívásokat. Épp ezért jelen írásnak a célja nem a történelmi áttekintés, hanem annak rövid bemutatása, hogy milyen szempontok alapján helyezhető el a hatalommegosztás rendszerében az ügyészség, az Alkotmánybíróság döntései alapján milyen trend bontakozik ki, illetve ezek alapján hogyan értékelhetők az ügyészség feladatkörével kapcsolatos aktuális kérdések, dilemmák.

## **1. Hatalommegosztás az Alkotmánybíróság gyakorlatában**

Az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdése szerint „a magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik”. A korábbi Alkotmány hasonló, szövegszerű rögzítést nem tartalmazott, de a hatalommegosztás elvét ismerte és alkalmazta. Ugyanakkor a hatalommegosztási kérdéseket is a jogállam (Alkotmány 2. §) keresztül vizsgálta,<sup>1</sup> így a gyakorlatban nehezen volt elhatárolható, hogy mi tartozik a jogállam, és mi a hatalommegosztás fogalmi körébe.

---

<sup>1</sup> Ennek részletes bemutatását lásd: GYÖRFI Tamás – JAKAB András: „2. §” [Alkotmányos alapelvek, ellenállási jog]. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, Századvég, 2009. [249]–[284].

Az Alaptörvény hatályba lépése óta az Alkotmánybíróság 52 alkalommal hivatkozott a hatalommegosztásra, vagy a hatalmi ágak elválasztására.<sup>2</sup> Az esetek többségében a hatalommegosztás nem döntést megalapozó, csupán erősítő érv, vagy *obiter dicta* elemként szerepelt. Olyan esetek is előfordultak, amikor az indítványozó hivatkozott a hatalommegosztás elvére, az Alkotmánybíróság viszont más elvi megfontolásból jutott gyakorlatilag az indítványozóval azonos következtetésre.<sup>3</sup>

Több döntésében ugyanakkor az Alkotmánybíróság a hatalommegosztásra alapította a döntést, az Alaptörvény C) cikkéből több következtetést is levont.

- i) A hatalommegosztásból következtetni lehet az Alkotmánybíróság és a bíróság kapcsolatára. Az Alkotmánybíróság nem kérdőjelezheti meg a tényállást, és nem vállalkozhat a jogszabályok (alkotmány alatti normák) értelmezésére. A bíróságok ugyanakkor nem vitathatják a jogszabályok alkotmányosságát vagy azt, hogy az egyedi ügyben történt-e alapjogsérelm, ha az ügyben az Alkotmánybíróság már döntött [29/2019. (XI. 4.) AB határozat];
- ii) A hatalommegosztás elvéből következően a Kúria mint legfőbb bírói fórum nem alkothat jogot. A Kúria meghatározhatja jogszabályok kötelező értelmezését, de ez nem vezethet *contra legem* jogértelmezésre. Az Alkotmánybíróság vizsgálhatja, hogy a Kúria jogegységi határozata ellentétes törvénnyel [19/2017. (VII. 18.) AB határozat, 1/2020. (I. 2.) AB határozat];
- iii) A hatalommegosztás meghatározza az országgyűlési képviselők szerepét. Az Országgyűlés elnökének egyedi döntései nem tekinthetők törvényhozási döntésnek [3323/2022. (VII. 21.) AB határozat], a hatalommegosztásból továbbá nem következik, hogy az országgyűlési képviselők személyesen vizsgálódhatnak akármelyik kormányzati szervnél [3468/2020. (XII. 22.) AB határozat];
- iv) A hatalmi ágak elválasztásából nem vezethető le az önálló bírósági igazgatás. A kormányzati szervek beleszólása a bíróságok igazgatásába csak akkor alaptörvényellenes, ha megborítják a bíróságok és a végrehajtó hatalom közti egyensúlyt [22/2019. (VII. 5.) AB határozat];

<sup>2</sup> 2022 decemberi adat.

<sup>3</sup> Ennek legszemléletesebb példája a 6/2013. (III. 1.) AB határozat. Az alapvető jogok biztosa, mint indítványozó, a hatalmi ágak elválasztásából jutott arra a következtetésre, hogy az Országgyűlésnek nem lehet olyan hatásköre, amely idegen a törvényhozó, politikai funkciójától (és ezért nem dönthet egyházi státus kérdésében). Az Alkotmánybíróság gyakorlatilag osztotta az ombudsman érveit, de érvelése alapjogi volt, nem a hatalommegosztásból vezette le.

- v) A hatalommegosztás rendszerében végrehajtó hatalmi funkció nem maradhat felügyelet nélkül; a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét bírói szervnek kell felügyelnie [12/2017. (VI. 19.) AB határozat, 19/2018. (XI. 12.) AB határozat].

Az alkotmánybírószági gyakorlatból az olvasható ki, hogy az Alaptörvény C) cikkében rögzített hatalommegosztást funkcionális értelemben használta [ahogy azt a 3323/2022. (VII. 21.) AB határozat kifejezetten rögzítette is], és valamely hatáskör, tevékenység jellemző vonása alapján döntött arról, hogy az melyik hatalmi ághoz tartozik. Ugyanakkor a hatalommegosztás alaptörvényi szabálya alapján jelölte ki saját területét is, az általános hatáskörű bíróságokkal szemben.

## 2. Az ügyészség a hatalommegosztási rendszerben

Amennyiben az ügyészség helyét keressük a funkcionális hatalommegosztás rendszerében, figyelembe kell vennünk azt is, hogy az ügyészség tevékenységi köre nem azonos az egyes országokban. Több helyen ugyanis a klasszikus nyomozati és vádfunkció mellett az ügyészség feladatköre más jogágakat is érint; kiegészülhet pl. a közigazgatás törvényességi felügyeletével, polgári jogi feladatokkal, pártok, civil szervezetek felügyeletével stb. Ennek alapján kétféle modell különíthető el: a proszekutor típusú ügyészség, amely kizárólag bűnüldözési és vádhatósági feladatokat lát el, illetve a prokurátúra típusú ügyészség, amely más jogágak terén is ellát feladatokat.<sup>4</sup>

Az ügyészi tevékenység modelljei nem függetlenek az intézményi modellektől. A kormánynak alárendelt államigazgatás törvényességi felügyeletét az ügyészség csak akkor tudja ellátni, ha intézményesen független a kormánytól<sup>5</sup> – ellenkező esetben csupán „belső ellenőr” lenne. Hasonlóan visszatetsző lenne, ha például a kormánynak alárendelt ügyészség felügyelné a politikai pártok működését; ez még abban az esetben is problematikus, ha a kormány a konkrét ügyekben nem utasíthatná az ügyészséget.

A jogirodalomban vitatott annak a megítélése, hogy az ügyészség államszervezeti rendszerben elfoglalt helye mennyiben befolyásolja az ügyészség tevé-

<sup>4</sup> Vö. POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. Budapest, Complex, 2013. 25–26.

<sup>5</sup> Ugyanezt az álláspontot képviseli VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség*. Budapest, Pázmány Press, 2012. 164.



kenységét. Varga Zs. András szerint az ügyészség alkotmányos jogállása nem tekinthető alapvető jelentőségű kérdésnek, mivel az officialitás és a legalitás elvei miatt az ügyész amúgy sem válogathat az üldözendő bűncselekmények között; még ha utasítható is az ügyész, a pozitív utasítás nem hozhatja az elvárt eredményt, a negatív utasítás egyenesen bűncselekmény elkövetéséhez vezet.<sup>6</sup> Ezzel ellentétes álláspontot képvisel Szigeti Péter, aki szerint a gyakorlatban a vádemelés – még ha eredménytelen is – önmagában is alkalmas eszköz személyek, politikusok lejáratására. Kifogásolja, hogy az ügyészség szakmai autonómiája korlátozott azáltal, hogy felettese utasíthatja.<sup>7</sup> Hack Péter hozzáteszi, hogy az ügyész negatív érdemi döntéseinek egy részét semmilyen olyan jogorvoslattal nem lehet támadni, amely a szervezeten kívüli független szerv, esetleg bíróság felülvizsgálatát eredményezi.<sup>8</sup> (Az ezen változtatni kívánó vádkorrektívumon az írás második fele foglalkozik).

Osztom Varga álláspontját, hogy „nem egy jó megoldás létezik”; az ügyészség alkotmányos jogállása többféleképpen is elképzelhető. Szigeti és Hack kritikájának megfelelően azonban bármelyik modellt is választhat a jogalkotó, garanciákat kell bevezetnie az ügyészség szakmai autonómiájának, integritásának a védelmére.

Arra a kérdésre, hogy az ügyészség hol helyezhető el a hatalommegosztás rendszerében, több eltérő válasz született. Az eltérésnek három oka van: egyrészt a különböző tevékenységi körök (proszekutor vagy prokuratúra típusú ügyészség), másrészt a különböző eljárási típusok (inkvizitórius vagy adverzariális eljárás), harmadrészt pedig a napóleoni és skandináv modell közti különbség.

Az eltérésekre tekintettel nem lehet egységes és minden ügyészségi típusra érvényes választ adni abban a kérdésben, hogy melyik hatalmi ághoz köthető az ügyészség.<sup>9</sup> A választ tehát nem intézményi szinten, hanem a funkciónak megfelelően kell megtalálni.

<sup>6</sup> VARGA Zs. András: Az ügyészség szerteágazó modelljei. In BARABÁS Andrea – VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet – Pázmány Press, 2017. 413.

<sup>7</sup> SZIGETI Péter: Hatalommegosztás – igazságszolgáltatás – ügyészség. In: FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.): *A tudós ügyész – Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 189.

<sup>8</sup> HACK Péter: Az ügyészség „felelőssége”. In: FINSZTER–KORINEK–VÉGH i. m. 95.

<sup>9</sup> Ezzel összhangban az Európa Tanács 2000. október 6-i ajánlása [Recommendation Rec(2000)19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system] is differenciál az ügyészségi modellnek és tevékenységi köröknek megfelelően.

Az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenységei közül a közigazgatás törvényességi felügyelete végrehajtó hatalmi funkció. Ebben az esetben az ügyészség nem valamilyen általánosan kötelező magatartási szabály alkalmazásával kapcsolatos jogvitában dönt, még csak nem is működik közre abban. Ehelyett azt vizsgálja, hogy a felügyelete szervei hatályába tartozó intézmények az általánosan kötelező magatartási szabályoknak megfelelően alkalmazzák-e a törvényeket. Ez a tevékenység pedig végrehajtó hatalmi jellegű.

Kevésbé egyértelmű a vádfunkció jellegzetességeinek feltárása. E szerepében az ügyész a közrend oltalmazója, és az állam nevében a bűnüldözés jogát a közjó, a közérdeket szolgálva, a közérkölcsiségre figyelemmel gyakorolja.<sup>10</sup> Az ügyészség tehát a törvények érvényre juttatásában, valóra váltásában, a törvényesség érvényesülésének biztosításában vesz részt.<sup>11</sup> Így „az ügyészi szervezet az állam büntetőjogi igényének érvényesítését határozza meg; ennek során a végrehajtó hatalmat képviseli a bírói hatalom fórumain”<sup>12</sup> (kiemelés – Cs. L.). E megállapítás érvényességét nem vitatva, mégis, a vádfunkció nem egyértelműen végrehajtó hatalmi tevékenység. A vádfunkció ugyanis a legalitás elvén nyugszik. Az ügyész nem politikai, hanem jogi (jogszabályon alapuló) döntést hoz a vádfunkció gyakorlása során; ez pedig inkább jellemző a bírászkodásra, mint a végrehajtó hatalomra. Fontos hozzátenni azt is, hogy az ügyész a vádfunkció gyakorlása során sem „egyoldalú”; feladata nem csupán a terhelő, hanem a mentő, enyhítő körülményeknek is a feltárása. Az ügyész tehát nem az állam büntető igényét hivatott mindenáron érvényesíteni, hanem az „igazság szolgáltatásához” járul hozzá.

A vádfunkció rendszertani elhelyezéséhez figyelembe kell venni azt is, hogy az eljárás inkvizitórius-e vagy adverzariális. Inkvizitórius eljárásokban a vádfunkció történetileg is az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódik, annak egyik rész-eleme, amelyet bár önálló szerv lát el, céljaiban (az igazság kiderítésében) azonos a bírászkodással. Adverzariális eljárás esetében viszont lényegesen nagyobb a távolság a vádfunkció és a bírászkodás között, ilyenkor a vádfunkció inkább az állami büntetőigény érvényesítése, ami végrehajtó hatalmi tevékenység.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Julius Glazer gondolatát idézi. POLT–VARGA i. m. 8.

<sup>11</sup> PETRÉTEI József: Az ügyészség alkotmányjogi helyzetéről a Magyar Köztársaságban. *Magyar Jog* 1997/3. 166.

<sup>12</sup> SZEDER Gyula: *A jogállamiság államszervezési összefüggései; az ügyészség helye és szerepe a szocialista jogállamiság megvalósulásának folyamatában*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1988. 10.

<sup>13</sup> Ezt szimbolizálja az is, hogy az adverzariális eljárást követő Angliában és az Egyesült Államokban a büntetőeljárás kvázi polgári per, amelynek felperese az állam (tagállam), akinek „követelése” van a terhelettel szemben.

Az ügyészség hatalommegosztásban elfoglalt helye tehát úgy összegezhető, hogy az igazságszolgáltatáshoz kötődik, tevékenységét illetően viszont vannak a végrehajtó hatalomra jellemző feladatai.<sup>14</sup>

### 3. Az ügyészség jogköreinek alakulása az Alkotmánybíróság döntéseinek fényében

A rendszerváltást megelőzően a népköztársasági Alkotmány az ügyészség első feladataként azt rögzítette, hogy a „társadalom törvényes rendjéről” gondoskodik (51. §). Az ügyészség ebben az időszakban, sőt a rendszerváltást követően is, prokuratúráként működött, azonban egyértelmű tendenciaként figyelhető meg az ügyészség büntetőjogon kívüli feladatainak a visszaszorulása és az elmozdulás a prosekutor típusú ügyészség felé.

Az ügyészség tevékenységi körét érintő egyik első alkotmánybírói döntés alkotmányellenesnek nyilvánította a törvényességi óvás<sup>15</sup> intézményét [9/1992. (I. 30.) AB határozat]. A döntés megállapította, hogy „A törvényességi óvás sérti a jogbiztonság követelményét, mert a bírósági eljárás egésze bizonytalanná válik azáltal, hogy a jogerős határozatot a legfőbb ügyész, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnöke objektív korlátok nélküli, s a felek akaratától független mérlegelése szerint emelt óvás megváltoztathatja.” Az ügyészséggel összefüggésben pedig arra mutatott rá a döntés, hogy a törvényességi óváson keresztül az ügyészség a bírói függetlenségbe avatkozik be:

<sup>14</sup> VARGA Zs. András – JAKAB Hajnalka – VARGA Ádám: Ügyészség. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/ugyeszseg> (2020). [47]; valamint lásd még: GERENCSÉR Balázs Szabolcs – JAKAB Hajnalka – VARGA Ádám: Az ügyészség szervezete és működése. In: CSINK Lóránt – VARGA Ádám: *Bírósági-ügyészségi szervezet és igazgatás*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 183–216.

<sup>15</sup> A jogintézmény lényege a következő volt: a Legfelsőbb Bíróság elnöke vagy a legfőbb ügyész törvényességi óvást emelhetett bármely jogerős bírósági határozat ellen, ha az törvényt sértő vagy megalapozatlan volt. A törvényességi óvást a Legfelsőbb Bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsa, ha pedig az a Legfelsőbb Bíróság határozata ellen irányul, a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa bírálta el. A törvényességi óvás folytán hozott határozatban a Legfelsőbb Bíróság vagy elutasította az alaptalan törvényességi óvást, vagy megállapította, hogy a megtámadott határozat törvényt sértett, illetőleg megalapozatlan volt. A törvényességi óvás benyújtása nem volt határidőhöz kötve, de az egy év után előterjesztett törvényességi óvás hatálya nem terjedt ki a felekre (kivéve, ha büntetőügyben az a terhelte kedvező eredményre vezetett).

„Noha a törvényességi óvás elbírálása bíróság útján történik, maga az óvásemelés súlyos beavatkozás a bírósági döntésbe, mert a feljogosított személy diszkrecionális elhatározása alapján egy már jogerősen lezárt ügyet bolygat meg. A legfőbb ügyész nem pusztán a jogerősen lezárt eljárás újrafelvételét rendelheti el belátása szerint, hanem egyéb, komoly jogkövetkezményekkel járó döntést is hozhat: felfüggesztheti vagy felfüggesztheti a megtámadott határozat végrehajtását, biztonsági intézkedéseket rendelhet el.”

A határozat egyértelműen az inkvizitórius eljárás visszaszorításaként értékelhető: megszűnt annak lehetősége, hogy az ügyész az anyagi igazság kiderítése érdekében jogerős döntéseket vitasson. Megjegyzendő az is, hogy később a 12/2001. (V. 14.) AB határozat nem tartotta alkotmányellenesnek, hogy az ügyész közreműködjön a jogegységi eljárásban.

Az 1/1994. (I. 7.) AB határozat alkotmányellenessé nyilvánította és megsemmisítette az ügyész általános keresetindítási jogát. A határozat indokolása értelmében az emberi méltósággal ellentétes az a szocialista koncepció, amely tagadta az eljárásban közvetlenül érdekelt, ún. materiális fél keresetindítási monopóliumát, és amely az ügyészt mind a keresetindítást, mind a perbeli fellépést tekintve egészen széleskörű jogosítványokkal ruházta fel. A határozat szerint

„Az általános ügyészi keresetindítási jog, amelynek alapján az ügyész fontos állami vagy társadalmi érdekből a fél helyett keresetet indíthat, sérti az egyén önrendelkezési jogát és cselekvési autonómiáját, tehát az Alkotmány 54. § (1) bekezdését és ezért is alkotmányellenes. Az általános felhatalmazás alapján ugyanis egyáltalában nem zárható ki, hogy az ügyész bármely ügyben az egyén kifejezett akarata ellenére is éljen keresetindítási jogával.”

Az ügyészség mint szervezet alkotmányos jogállásával a 3/2004. (II. 17.) AB határozat foglalkozott részletesen. A határozat rendelkező része rögzítette: „A legfőbb ügyész és az ügyészség nincs alárendelve az Országgyűlésnek. A legfőbb ügyész ezért sem közvetlenül, sem közvetve nem utasítható valamely meghatározott tartalmú, egyedi döntés meghozatalára vagy megváltoztatására.” Ezzel összefüggésben a határozat azt is kimondta, hogy

„A legfőbb ügyész, akit megbízatására az Országgyűlés választ meg, feladatainak ellátása során hozott egyedi döntéséért nem tartozik politi-

kai felelősséggel az Országgyűlésnek. Ennek megfelelően a hozzá intézett interpellációra adott válaszában el nem fogadása nem érinti közjogi helyzetét. A legfőbb ügyész alkotmányos helyzetéből és az interpelláció funkciójából következően az interpellációra adott válaszában el nem fogadása esetén nem vonható felelősségre”.

Az interpellációval kapcsolatban az Alkotmánybíróság az alábbiakat vezette le:

„az ügyészség és a legfőbb ügyész független, tevékenysége, eljárása során kizárólag az Alkotmánynak és más jogszabályoknak van alárendelve, nincs másik olyan szerv, amely felügyeleti, ellenőrzési, irányítási vagy utasítási jogot gyakorolhatna felette. Az, hogy a konkrét ügyben rendelkezésére álló tényeket, adatokat, stb. az ügyész milyen módon értékeli, abból milyen következtetéseket von le, az ügyész szabad mérlegelési jogkörébe és szakmai felelősségébe tartozik. Az országgyűlési képviselő, illetve az Országgyűlés arra kérhet magyarázatot, hogy az adott ügyben rendelkezésre álló adatok alapján meghozhatta-e az ügyész a kifogásolt döntést; arra azonban nem kérhet magyarázatot, hogy a döntés milyen szakmai viták, megfontolások és érvek alapján született meg az adott formában. Ha tehát az interpellációban kifogásolt döntésnek a jogi alapjai megvannak, a legfőbb ügyész a konkrét döntést egyéb szempontok alapján a továbbiakban nem köteles indokolni.”

Az ügyész vádfunkciójával összefüggésben a 42/2005. (XI. 14.) AB határozat fogalmazott meg megállapításokat. A pótmagánváddal kapcsolatban (indoklásba rejtett) alkotmányos követelményként rögzítette, hogy

„közhatalmi funkcióval rendelkező egyetlen állami szervezet se vehesse át az ügyészségtől a vádemelés és vádképviselés közhatalmi jogkörét. Alkotmányosan kizárt, hogy a sértett eljárási jogállásának erősítését célzó pótmagánvád eszközként szolgáljon a közhatalmi szervezetek ügyészséget megkerülő fellépéséhez, és ez által az ügyészség alkotmányos jogállásának gyengítéséhez.”

Az Alkotmánybíróság – épp a hatalommegosztásból kiindulva – a következőt vezette le:

„Az Alkotmánybíróság megállapította: a pótmagánvád intézményére irányadó alkotmányos követelmény, hogy közhatalmi funkcióval rendelkező egyetlen állami szervezet se vehesse át az ügyészségtől a vádemelés és vádképviselés közhatalmi jogkörét. Alkotmányosan kizárt, hogy a sértett eljárási jogállásának erősítését célzó pótmagánvád eszközként szolgáljon a közhatalmi szervezetek ügyészséget megkerülő fellépéséhez, és ez által az ügyészség alkotmányos jogállásának gyengítéséhez”.

Az Alkotmány hatálya alatt hozott döntések közül kiemelendő még a 72/2009. (VII. 10.) AB határozat, amely kötelezővé tette a büntető tárgyaláson az ügyész részvételét. Az Alkotmánybíróság rámutatott:

„Az Alkotmánybíróság megítélése szerint az Alkotmányon alapuló ügyészi vádképviselés feltételezi az ügyész tárgyaláson való jelenlétét, a vád személyes képviselését. Az ügyészi jelenlét nélküli szabály korlátozza, hogy az ügyész közvádlói feladatának maradéktalanul eleget tegyen. A Be. 342. § (2) bekezdése értelmében, ha az ügyész nincs jelen a tárgyaláson, a vádiratból a vádat a bíróság ismerteti. Az Alkotmánybíróság álláspontja, hogy önmagában a bírói vádismertetés (az ügyész által megírt vádirat felolvasása) még nem jelenti (ténylegesen, legfeljebb látszatában) az igazságszolgáltatási és vádfunkciók Alkotmánnyal ellentétes keveredését. Az alkotmányossági probléma – a tárgyaláson való kötelező ügyészi jelenlét – a tárgyalás – mint a büntetőeljárás meghatározó, súlyponti, érdemi szakasza – funkciójának figyelembevétele alapján ítélt meg. [...] Az ügyész feladata, hogy az írásbeli vád és az általa előterjesztett végindítvány alkalmával szóban előterjesztett tényállás – amely a tárgyaláson válik véglegessé – összhangban legyen, azaz a vád harmonizáljon a tárgyalás során alakuló tényállással. A tárgyalás tehát feltételezi az »élő vádat«.

Összességében megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság ügyészséggel összefüggő döntései a vádfunkcióra helyezték a hangsúlyt, erősítették az ügyészség és a bíróság szétválasztását, és az ügyészség egyéb törvényes feladatait az ügyészség alkotmányos jogállására tekintettel ítélték meg.

## 4. Az ügyészség hatalommegosztásban elfoglalt helyével kapcsolatban felmerülő aktuális kérdések

Az alkotmánybírószági döntésekben megkezdett tendenciát folytatta az Alaptörvény is, amelyben a korábinál is hangsúlyosabb az ügyészség vádfunkciója. A 29. cikk (1) bekezdése értelmében:

„A legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként mint közvádló az állam büntetőigényének érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.”

Még élesebben fogalmazott az Alaptörvény negyedik módosítása, amely rögzítette, hogy az ügyészség az az állam büntetőigényének *kizárólagos* közreműködője. A módosításhoz kapcsolódó indokolás szerint ez csupán pontosító változtatás, de szövegszerűen kiolvasható, hogy a módosítás megerősíti a 42/2005. (XI. 14.) AB határozat következtetését, hogy az ügyészség az egyetlen közhatalmi szerv, amely az állam büntetőigényét érvényesíti. Egyes vélemények szerint az, hogy kizárólag az ügyész dönt a vádról, nem csupán államszervezeti kérdés, hanem a szakmaiságnak is a garanciája.<sup>16</sup>

Ebben a kontextusban külön érdekes az Alkotmánybírószág 28/2022. (XI. 8.) AB határozata (a továbbiakban: Abh.). Ez a döntés a büntetőeljárás törvénynek azt a módosítását vizsgálta, amely – kvázi vádkikényszerítési eljárásként – bevezette a felülbírálat jogintézményét, valamint lehetőséget biztosított a köz érdekében fellépni kívánó személy számára, hogy végső soron a közösséget érintő kiemelt bűncselekményekre vonatkozó vádindítványával bírósághoz forduljon.<sup>17</sup>

Az eljárás kulcsszereplője az eljárási szempontból teljesen kívülálló, de az érintett bűncselekményre tekintettel közvetlen magánérdekkel nem rendelkező, a köz érdekében fellépni kívánó személy, akinek a szabályozás jogot ad arra, hogy az egyébként közvádas bűncselekmények miatt – tehát a nyomozó hatóság vagy az ügyészség által – folytatott eljárásban az eredményes nyomozás elérése,

<sup>16</sup> POLT Péter – GERENCSÉR Balázs – NAGY Réka: A magyar ügyészség az Alaptörvény elfogadása után. *Kriminológiai Tanulmányok* 50., 2013. 178.

<sup>17</sup> Ez volt az első döntés, amelyet az Alkotmánybírószág az Országgyűlés indítványára hozott előzetes normakontroll keretében. Megerősödni látszik az a megállapítás, hogy ennek az eljárásnak a célja a legitimitás erősítése, a törvény alkotmányosságának az igazolása.

illetve adott esetben a bűnösség kérdésében való bírói döntéshozatal érdekében bírói utat igénybe véve lépjen fel. A szabályozás másik része – megfelelő garanciális keretek között – azt is biztosítja, hogy végső soron, amennyiben az állami bűnüldöző szervek arra nem hajlandóak, vagy ezt nem látják megalapozottnak, biztosítsa az így fellépő személynek a lehetőséget, hogy a közösséget érintő kiemelt bűncselekményekre vonatkozó vádindítványával bírósághoz forduljon, és ezzel elérje, hogy a szerinte megvalósult bűncselekmény miatt a bíróság a büntetőjogi felelősség kérdésében jogszerűen állást foglaljon (Indokolás [4]–[5]).

Az Alkotmánybíróság fenntartotta azt az elvet, hogy

„az ügyész az igazságszolgáltatásban történő közreműködése során nem a végső döntést mondja ki, hanem feladata – a funkciómegosztás elve alapján – a törvényes vád biztosítása és az arról történő rendelkezés, vagyis a vádmonopólium gyakorlása” (Indokolás [22]).

Fenntartotta a 2005-ös döntés elvi álláspontját is:

„[az alaptörvényi megfogalmazás] a közvád gyakorolhatóságának oszthatatlanságát jelenti, amelynek következményeként – azonos alaptörvényi rendelkezés mellett – az állam további, a közvád gyakorlására feljogosított szervet nem hozhat létre, beleértve azon eseteket is, amikor meghatározott ügycsoportokra vonatkozóan határozná meg eltérő szervezet hatáskörét.” (Indokolás [25]).

Az Abh. arra következtetett, hogy az állam közvád iránti igényének foganatosítója elsődlegesen továbbra is az ügyészség, az eljárás nem jelenti a közvád foganatosításának jogából fakadó jogosítványok megosztását. (Indokolás [26])

Az Abh. értelmezte azt is, hogy mit jelent az Alaptörvény 29. cikkében rögzített „kizárólagosság”, és arra következtetett, hogy az állam „elsőbbségét” fejezi ki a büntetőigény érvényesítése tekintetében. Ha az állam e jogával nem kíván élni, úgy ez a kizárólagosság is megszűnik. (Indokolás [28])

A fentiekből az látható, hogy az Alkotmánybíróság a teleologikus értelmezést a nyelvtani elé helyezte. A „kizárólagosságot” úgy tekintette „elsőbbségnek”, hogy a két szó nem csupán nem azonos, hanem egymással ellentétes: a kizárólagosság azt feltételezi, hogy „senki más” nem járhat el, míg az elsőbbség valószínűsíti, hogy „több közül” az egyik szereplő kiemelt helyzetben van. Elfogadható ugyanakkor a teleologikus megközelítés is, amire Márki Zoltán alkotmánybíró párhuzamos indokolása mutat rá: az alaptörvény-módosításnak



nem volt célja a módosításkor is létező pótmagánvád kizárása, sem az, hogy magánvádas bűncselekmények hivatalból üldözendővé váljanak (Indokolás [60]). Ehhez hasonlóan Lajtár István arra következtetett, hogy a kizárólagosság nem jelenti azt, hogy ne lehetnének járulékos vádintézmények (mint a pótmagánvád), ha az ügyész a vádról lemond.<sup>18</sup>

Az Abh. egyértelművé tette, hogy közhatalmi szereplő nem léphet fel az ügyész helyett közvádlóként. A vádindítvány esetében ilyen nem is történik. Jelentős különbség ugyanakkor a vádindítvány és a pótmagánvád között, hogy az előbbi közérdek, az utóbbi magánérdek miatt történik. Pótmagánvád esetében a sértett a saját ügyében folytatja a vádat, amiből az is következik, hogy a „pótmagánvádlás” eseti jellegű. Ezzel szemben a vádindítvány közérdekből, a közpénzek feletti felügyelet érdekében történik. Nem tűnik valószínűtlennek, hogy a vádindítvány professzionális szervezetek, erre felkészült személyek eszköze lesz a közpénzek feletti felügyeletre, amiből az is következik, hogy ők nem eseti jelleggel, hanem rendszeresen fognak élni a vádindítvány lehetőségével. Természetesen a vádindítvány benyújtására jogosult büntetőeljárás szerepe, mozgásteret nem hasonlítható az ügyészéhez, de ezzel az intézménnyel egy olyan új szereplő léphet fel, aki rendszeresen, közérdekből az állami büntetőigényt kívánja érvényesíteni.

Álláspontom szerint az Alaptörvényből nem következik sem az, hogy az ügyészen kívül a büntetőeljárás rendszer bárkit „beengedjen” vádlói pozícióba, ahogy arra az Alkotmánybíróság is többször rámutatott, a sértettnek nincs alanyi joga a terhelt büntetőjogi szankcionálására,<sup>19</sup> ezért a pótmagánvád sem alapvető jog. Ugyanakkor nincs alkotmányos akadálya annak sem, hogy az ügyészségen kívül más szereplőnek is legyen vádlói jogosultsága, amihez viszont az szükséges, hogy elszakadjunk az Alaptörvény 29. cikkében rögzített „kizárólagos” szó szövegszerű értelmezésétől, ahogy azt az Abh. tette is.

## 5. Következtetés

A hatalommegosztásnak olyan felfogása, amely az egyes állami szerveket kívánja kategorizálni, és egyértelműen besorolni valamelyik hatalmi ágba, kudarcra van ítélve. A hatalommegosztás elvén keresztül csupán funkciók,

<sup>18</sup> LAJTÁR István: A XXI. század ügyészsége. In: BENISNÉ GYÓRFFY Ilona (szerk.): *Tizenharmadik Magyar Jogászegyűlés*, Balatonalmádi, 2016. szeptember 22–24. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2016. 97.

<sup>19</sup> 3014/2013. (I. 28.) AB végzés, Indokolás [4].

hatáskörök csoportosítására van lehetőség, intézményekére nincs. Jó példa erre az ügyészség, amely hatalommegosztásban elfoglalt helye több tényező függvénye: függ az intézményi modelltől, az eljárás jellegétől és attól, hogy milyen mértékben vannak az ügyészségnek büntetőjogon kívüli feladatai.

Az Alaptörvényt megelőző alkotmánybíróági esetjog azt a trendet mutatja, hogy az ügyészség egyre inkább a proszekutor-típusú irányba tolódik, és ezt erősíti az Alaptörvény is, amely szerint az ügyészség az állami büntetőigény kizárólagos érvényesítője.

Egy intézmény hatalommegosztásban elfoglalt helye ugyanakkor sokkal inkább folyamat, mint rögzített tény. Ahogy az elmúlt 150 évben sokat és sokszor változott az ügyészség helyzete, valószínűsíthető, hogy a következő 150 évben is lesz változás. Jelen írás nem vállalkozhatott másra, mint pillanatképre.



# AZ ÜGYÉSZSÉGRE VONATKOZÓ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLAT ÁTTEKINTÉSE

BALOGH-BÉKESI Nóra  
egyetemi docens (PPKE JÁK)

## 1. Bevezető

Az államszervezetet érintő alkotmánybíróági döntések között viszonylag kevés foglalkozik az ügyészséggel. Az Alkotmány XI. fejezete, majd az Alaptörvény 29. cikke megfelelően határozza meg az ügyészség működésének alkotmányos kereteit, a két szöveg – azon túl, hogy az Alaptörvény más identitáselemekre támaszkodik, s azok kihatnak a tételes rendelkezések értelmezésére is – közel azonos.

Az ügyészség a kontinentális jogrendszerekben elsősorban vádfunkciót ellátó szervezet.<sup>1</sup> Ilyen tartalommal szabályozta az Alkotmány, és szabályozza az Alaptörvény is az ügyészség alkotmányos jogállását, bűnüldözési és közbírói funkcióit és az azokhoz kapcsolódó egyéb feladatait és hatáskörét. A bűnüldözéssel, vádfunkcióval, büntetés-végrehajtással kapcsolatos ügyészségi feladatok és az ezzel összefüggő státuszbeli kérdések kevésbé generáltak alkotmányossági problémát, mint az ügyészség egyéb funkciói.

Az ügyészség a fő funkció mellett más feladatokat is ellát. Az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdés d) pontja szerint a legfőbb ügyész és az ügyészség a közérdek védelmezőjeként törvényekben meghatározott egyéb feladatokat és hatásköröket gyakorol. Az alkotmányos rend, az állampolgárok (és szervezete-

---

<sup>1</sup> VARGA Zs. András – JAKAB Hajnalka – VARGA Ádám: Ügyészség. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/ugyeszseg> (2020). [48], [53].

ik) jogainak és törvényes érdekeinek védelme és biztosítása tehát az ügyészség alkotmányos feladata.

Általánosan elfogadott a peres és a nemperes eljárásokban – külön jogszabályokban – az ügyésznek biztosított keresetindítási jog, amelynek alkotmányos alapja a közérdek vagy az, hogy ezekben az eljárásokban az ügyész többnyire más szerv vagy személy által nem védett, illetőleg olyan, más által jogvédelmet nem kezdeményezhető magánjogi érdekeket érvényesít, amely igényérvényesítés éppen az egyéb érdekvédelem akadálya vagy nehézsége folytán válik közérdekké. Ilyen a családjog területe, gondnokság alá helyezési eljárások, a bíróság hatáskörébe tartozó egyoldalú eljárásokban való közreműködés, amelyekben egyedül az ügyészség az a kívülálló szerv, amely a törvénysértések megelőzésében, illetőleg orvoslásában szerepet játszhat és bírósági eljárást kezdeményezhet (egyesületek, alapítványok stb. nyilvántartásba vételével, működésével kapcsolatos eljárások).<sup>2</sup> Az Alkotmánybíróság utalt rá, hogy az ügyész polgári eljárásban való közreműködése a közérdek érvényesítésére más európai országok jogrendszerében is ismert és az történetileg nem idegen a magyar jogrendszertől sem. A királyi ügyész perbeli közreműködését – bizonyos szűk körben – a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. (H.T.) honosította meg, a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. (Plósz-féle Pp.) pedig közérdekké perbeli közreműködését a házassági, „a gyermek törvényességének megtámadási”, a kiskorúsággal és az atyai hatalommal kapcsolatos, továbbá a gondnokság alá helyezési perekben kiszélesítette. Ez utóbbi esetekben az ún. árvaszéki ügyész keresetindítási joggal rendelkezett.<sup>3</sup>

Az ügyész fellép a törvényesség védelmében, alkotmányos feladata az objektív jogrend védelme. Az ügyészség feladata a hatósági eljárásokat tekintve is az, hogy közreműködjen a törvények megtartatásában, segítse elő, hogy a társadalom valamennyi szervezete és az állampolgárok megtartsák a jogszabályok rendelkezéseit, törvénysértés esetén lépjen fel a törvényesség védelmében. Feladatának teljesítése érdekében számos jogosítvánnyal rendelkezik. Ha az ügyész a törvényességi kérelem tárgyában eljár, a vizsgálat és az elbírálás során

<sup>2</sup> Megjegyzem, hogy főleg a francia jogcsaládhoz tartozó ügyészségi rendszerekben az ügyész büntetőjogon kívüli hatáskörei szinte kizárólag magánjogi jellegűek, ahogy ezt Gerencsér Balázs és Varga Ádám is részletesen elemzik. Balázs Szabolcs GERENCSÉR: The Development of the Concept of Amicus Curiae through the Judgements of the ECHR. In: VARGA Zs András – PINTÉR Zsuzsanna (szerk.): *Az ügyészek büntetőjogon kívüli tevékenysége [The Role of Prosecutors Outside the Criminal Law Field]*. Budapest, Pázmány Press, 2013. 33–42.; VARGA Ádám: Az ügyész büntetőjogon kívüli tevékenysége az Olasz Köztársaságban. In: VARGA–PINTÉR i. m. 175–190.

<sup>3</sup> 1/1994. (I.7.) AB határozat.

nem válik a kérelmező megbízottjává. Nem az a feladata, hogy a kérelmező érdekét védje, vagy jogi felfogását képviselje. Az a kötelezettsége, hogy a törvényesség érvényesülését – az adott ügyben is – elősegítse.<sup>4</sup>

## 2. A legfőbb ügyész és az ügyészség alkotmányos státuszát érintő főbb döntések

A magyar ügyészség közjogi státusza speciális. Önálló alkotmányos szervnek tekinthető, ami nincs alárendelve sem az Országgyűlésnek sem a Kormánynak, igazságszolgáltatási funkciót lát el. Mint független szerv nyert meghatározást az Alkotmányban és az Alaptörvényben is. Mint látjuk majd, az „önálló hatalmi ág” minősége azonban több felől is értelmezésre szorul.

A legfőbb ügyész interpellálhatósága tárgyában, alkotmányértelmezési hatáskörben született döntést megelőzően az Alkotmánybíróság csak részben, utalás-szerűen érintette az ügyészség alkotmányos státuszát. „Az ügyészség nem államigazgatási, hanem önálló állami szerv,”<sup>5</sup> – fogalmazódott meg a hatósági feladatait vizsgáló döntésben. Az ügyészi tevékenységnek az igazságszolgáltatás részeként történő elismerése húzódik meg azon megállapításban, hogy „az igazságszolgáltatásban való részvétel az ügyészség alkotmányos kötelessége”; az ügyészség gondoskodik az állampolgárok jogainak védelméről és a bűncselekmények üldözéséről. A bűnüldözés révén és a vádképviselő útján az ügyészség önálló nevesített jogosítványokkal (vádképviselő és vádely) résztvevője az igazságszolgáltatásnak.<sup>6</sup> Más döntés szerint „az állampolgári jogok védelme szempontjából a bíróság és az ügyészség kötelezettségeit az Alkotmány hasonlóan fogalmazza meg”<sup>7</sup> - ami nyilvánvalóan arra is utal, hogy az ügyészi tevékenység az igazságszolgáltatás része, az alkotmányos rend, az emberi jogok védelem mindkét szerv kötelezettsége.

A legfőbb ügyész és az ügyészség közjogi pozícióját a legfőbb ügyész interpellálhatósága kapcsán hozott 3/2004. (II.17.) AB határozat írta le a legalaposabban mind a mai napig. Bár az Alaptörvény – helyesen – megszüntette a legfőbb ügyész interpellálhatóságát, hozzá csak kérdés intézhető,<sup>8</sup> de az ennek

<sup>4</sup> 59/E/1994. AB határozat.

<sup>5</sup> 59/E/1994. AB határozat.

<sup>6</sup> 52/1996. (XI.14.) AB határozat.

<sup>7</sup> 19/1999. (VI.25.) AB határozat.

<sup>8</sup> Alaptörvény 7. cikk.

kapcsán meghozott határozat egyes megállapításai a mai napig érvényesnek tekinthetők, lévén, hogy az Alaptörvény a legfőbb ügyész és az ügyészség közjogi státuszán alapvetően nem változtatott.

Az alkotmánybíróági határozat előzménye az volt, hogy a legfőbb ügyészhez a parlamentben sorozatos interpellációt intéztek egyedi ügyekben, amely már az ügyészi munka ellehetetlenítésének a kérdését is felvetette. Ilyen körülmények között a legfőbb ügyész absztrakt alkotmányértelmezésért fordult az Alkotmánybírósághoz. Bár a feltett kérdések (két kérdés) alapvetően az interpelláció tartalmára és az arra adott válasz korlátaira vonatkoztak, az Alkotmánybíróság tágabb összefüggésbe helyezte a problémát, s kitért a legfőbb ügyész, illetve az ügyészség alkotmányos helyzetére is. Maga a határozat rendelkező része – többek között – az alábbiakat mondta ki:

„A legfőbb ügyész és az ügyészség nincs alárendelve az Országgyűlésnek. A legfőbb ügyész ezért sem közvetlenül, sem közvetve nem utasítható valamely meghatározott tartalmú, egyedi döntés meghozatalára vagy megváltoztatására.”

„A legfőbb ügyész politikai felelősségének a hiánya nem érinti az Országgyűlés irányában fennálló közjogi, alkotmányjogi felelősségét, amely magában foglalja: az Alkotmány 51. §-ában foglalt kötelezettségeinek és feladatainak a teljesítését, az általános beszámolási kötelezettségét, az Országgyűlés bizottságai előtti meghallgatáson való megjelenési, valamint a bizottság előtti válaszadási kötelezettségét, továbbá azt az alkotmányos kötelezettségét is, hogy a hozzá intézett interpellációkra és kérdésekre köteles választ adni.” Az interpelláció és kérdés kapcsán kizárólag magyarázatadásra és felvilágosításra köteles.

A határozat több helyen hangsúlyozta, hogy az ügyészség önálló szervezet, amely – a bíróságokkal szemben – bár nem önálló hatalmi ág, de önálló alkotmányos szervezet. A határozat nem bontotta ki a „nem önálló hatalmi ág, de önálló alkotmányos szervezet” terminológia általános tartalmát, azonban a legfőbb ügyészre és az ügyészségre vonatkoztatva részletezte azt. Ennek tartalma, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészségi szervezet nincs alárendelve más alkotmányos szervnek, feladatellátása során más szerv nem utasíthatja és csak a törvényeknek, jogszabályoknak van alárendelve. A legfőbb ügyésznek az Alkotmányból levezetett, törvényben meghatározott jogkörei és feladatai

vannak, melyeket önálló szervezettel és feladatkörrel rendelkező alkotmányos szervként lát el.

Ki kell emelni, hogy bár az Alkotmánybíróság e határozatában önálló hatalmi ág jelleget nem tulajdonított az ügyészségnek azt azonban hangsúlyozta, hogy „a szabályozásban ugyancsak érvényesül az elválasztott szervek autonómiájának, hatásköreik teljes körű gyakorlása kölcsönös tiszteletben tartásának és biztosításának az elve és kötelezettsége.”

Magát a szervezetet érintően az Alkotmánybíróság rögzítette azt az evidenciát, hogy az ügyészség hierarchikus alapon felépülő, szigorú alá-fölérendeltségi elv alapján működő szervezet, melynek élén a legfőbb ügyész áll, aki vezeti és irányítja az ügyészi szervezetet. E feladatának ellátásához rendkívül széles körű jogosítványokkal rendelkezik, amelyek szervezeti függetlenségének és funkcionális önállóságának az alapjait képezik. Bár a legfőbb ügyész helyetteseit a köztársasági elnök nevezi ki, személyükre azonban a legfőbb ügyész tesz javaslatot. A legtöbb ügyészségi vezető (magasabb vezető állású, illetve vezető állású ügyész, fellebbviteli ügyész stb.) kinevezése a legfőbb ügyész kinevezési jogkörébe tartozik. Ezen túlmenően az ügyészeket is a legfőbb ügyész nevezi ki, és ő gyakorolja a munkáltatói jogokat az ügyészségi alkalmazottak felett (ez utóbbi jogkörét más vezető ügyészre részben átruházhatja).

Ki kell emelni végül, hogy az Alkotmánybíróság a legfőbb ügyész közjogi helyzetének meghatározásához sorba szedte az Országgyűlés felé fennálló felelősségének egyes elemeit. Ezek szerint:

- „a) Az Alkotmány nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy az ügyészség az Országgyűlésnek vagy bármely más szervnek (pl. a Kormánynak vagy az igazságügyminiszternek) alárendelten működjön, sőt az Ütv. kifejezetten kimondja az ügyészség függetlenségét. A hatályos alkotmányos szabályok szerint tehát a legfőbb ügyész más szervnek nincs alárendelve.
- b) Abból, hogy az Alkotmányból nem vezethető le az ügyészség, illetve a legfőbb ügyész más szervnek való alárendeltsége, egyúttal az is következik, hogy a legfőbb ügyész egyetlen más szerv vagy közjogi méltóság által sem utasítható. Ugyanígy nem állapítható meg az sem, hogy a legfőbb ügyész, és rajta keresztül az ügyészség felé valamely más szerv, vagy közjogi tisztséget betöltő személy (így pl. az Országgyűlés) irányítási jogosítványokkal rendelkezne.
- c) Az Országgyűlés az ügyészség tevékenységét kétféle módon: az éves legfőbb ügyészi beszámolón, illetve a legfőbb ügyész válaszadási kötelezettségén keresztül ellenőrzi. Az ezeken túlmenő ellenőrzési jogosítvá-



nyok a jelenlegi alkotmányos konstrukcióban, melyben az ügyészség a szélesebb értelemben vett igazságszolgáltatás egyik önálló, alkotmányos szervezeteként jelenik meg, ellentétesek lennének a hatalommegosztás, az alkotmányos szervek egymástól elkülönült, független működésének biztosítása elvével.

- d) Önmagában az a tény, hogy valamely szerv vagy vezető beszámolási kötelezettséggel tartozik az Országgyűlésnek, semmilyen módon nem jelenti az adott szerv függetlenségének a korlátozását”.

A fentieket összefoglalva: az ügyészség és a legfőbb ügyész feladatának ellátása során csak az Alkotmányra és más jogszabályokra kell, hogy tekintettel legyen; más szervnek vagy közjogi méltóságnak nincs alárendelve, tevékenységét nem más szerv általános irányítása alatt végzi, az ügyészeknek utasítást csak a felettes ügyész, illetve a legfőbb ügyész adhat, míg a legfőbb ügyész nem utasítható. Az Országgyűlés a legfőbb ügyészt csak általánosságban, az éves ügyészi beszámolón, illetve a kérdésfeltevés képviselői jogosítványán keresztül ellenőrizheti.<sup>9</sup>

Az ügyészséget érintő egyik legfontosabb, garanciális tartalmú megállapítása a határozatnak az, hogy az Országgyűlésnek az ügyészséggel és a legfőbb ügyésszel kapcsolatban fennálló ellenőrzési jogosítványai soha nem válhatnak a konkrét ügyben való ügyészi állásfoglalás szakmai ellenőrzésének eszközévé. A legfőbb ügyészen nem kérhető számon a döntés tartalma, mint ahogy nem utasítható meghatározott tartalmú döntés meghozatalára sem. Ez ugyanis ellentétes lenne az igazságszolgáltatás egésze, és ezen belül az ügyészség, a legfőbb ügyész szakmai függetlenségével és – az Alkotmánybíróság szerint – a hatalommegosztásnak elvével is. A fentiekből is következően a legfőbb ügyész (vagy az ügyészség) által konkrét ügyben hozott döntés nem eredményezheti a legfőbb ügyész hivatalából való elmozdítását az Országgyűlés által. A legfőbb ügyész visszahívására az Alkotmány nem ad lehetőséget, hivatalvesztésére pedig csak a köztársasági elnök kezdeményezésére és csak akkor kerülhet sor, ha a megbízásra valamilyen okból méltatlanná válik. Az Országgyűlés tehát csak egyféle módon, a törvényhozó hatalmán keresztül befolyásolhatja az ügyészség tevékenységét.

<sup>9</sup> Meg kell jegyezni, hogy további magyarázatra szorult volna, hogy a fenti felsorolás c) pontja szerint az Országgyűlés vagy más alkotmányos szerv ügyészség irányába lehetséges további jogosítványai ellentétesek lennének a hatalommegosztás elvével, azonban – a határozat szerint más helyen – az ügyészség mégsem önálló hatalmi ág.

Ez a koncepció a mai napig tartja magát. Az Alaptörvény rögzíti a legfőbb ügyész és az ügyészség függetlenségét.<sup>10</sup> Kiemeli, hogy az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként (azaz az igazságszolgáltatás részeként) vesz részt az állami szervek munkájában. Mint említettük, a legfőbb ügyész már nem interpellálható, azonban kérdés intézhető hozzá, illetve az Alaptörvény szerint évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek.<sup>11</sup> A jelenlegi alkotmányos konstrukció a fenti határozat közjogi státuszt meghatározó rendelkezéseihez illeszkedik, ezért megállapításai máig érvényesek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy számos, az Alaptörvény hatálybalépését követő határozat is hivatkozik rá, megerősíti.<sup>12</sup>

A fentiekén túl meg kell említeni, hogy az Alkotmánybíróóság az Alkotmány hatálya alatt vizsgálta az ügyészségi törvénynek az legfőbb ügyész és az ügyészség mentelmi jogát biztosító szabályának alkotmányosságát.<sup>13</sup> Alkotmányellenességet nem állapított meg. A határozat kiemelte, hogy a mentelmi jog intézménye elsődlegesen az alkotmányos szervek, azok tagjai, tisztségviselői védelmét szolgálja, a más hatalmi ágakkal szemben is, s működésük függetlenségét, befolyásmentességét és zavartalanságát hivatott biztosítani. A mentelmi jog a jogosultakat nem állampolgári jogként, hanem közhivatali jogállásukból eredően illeti meg. Látható tehát, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészség függetlensége, és egyben az alkotmányos szerv önállósága vitathatatlan tartalommal jelenik meg az alkotmánybíróági határozatokban.

Az Alaptörvény hatálya alatt – részben a fenti határozatok megállapításait is megerősítő – határozat született az „Ügyész” vagy az „ügyészség” jogállását illetően.<sup>14</sup> Bírói kezdeményezés az ügyészségi törvény azon rendelkezését támadta, amely szerint „az ügyészt abban a peres vagy nemperes eljárásban, amelyet törvény alapján indít, vagy ellene indítanak, a féllel azonos jogok illetik meg”<sup>15</sup>, a perbeli jogállással kapcsolatos probléma azonban nem a féllel szembeni jogosultságokban állt. Az indítványozó bíró szerint 2012. január 1-je után az ügyészség részéről már nem a megyei főügyészség, hanem az „Ügyész” nevében érkeznek a keresetek a bíróságra. Állítása szerint Magyarország Alaptörvénye nem ad felhatalmazást arra, hogy az ügyészség helyett az ügyész perbeli jogké-

<sup>10</sup> Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdés.

<sup>11</sup> Alaptörvény 29. cikk (5) bekezdés.

<sup>12</sup> Ld. pl. 3072/2015. (IV. 23.) AB határozat; 19/2018. (XI. 12.) AB határozat stb.

<sup>13</sup> 865/B/2003.

<sup>14</sup> 3063/2013. (II. 28.) AB határozat.

<sup>15</sup> Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 27. § (1) bekezdésének a) pontja, valamint 27. § (2) bekezdése.

pességét az ügyészségi törvény megalapozza, az ügyészség helyett az ügyészt perbeli jogképességgel rendelkező féllé minősítse. Az ügyész, mint fél perbeli jogképességét megteremtő rendelkezések nincsenek összhangban Magyarország Alaptörvényével, amely ügyészségi feladatról, hatáskörökről beszél.

Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította; abban a problémában, hogy a perben az ügyész vagy az ügyészség vesz részt alkotmányellenességet nem állapított meg. Ezen határozat nagyon fontos megállapítása szerint

„Az Alaptörvény Magyarország jogrendjének alapja, amely többek között megosztja az egyes hatalmi ágak és az azokhoz kapcsolódó alkotmányos szervek feladatait. *Az Alaptörvény az ügyészség alkotmányjogi helyzetén nem változtatott, hanem megerősítette azt, amikor – az Alkotmánybíróság gyakorlatának megfelelően – deklarálta, hogy az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködője.* Az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése meghatározza az ügyészségnek az alkotmányos szervezetrendszerben betöltött helyét és szerepét, rögzítve, hogy »az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.« Az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdésének a)–c) pontjai az állami büntető igény érvényesítésével összefüggő feladatokat – mint elsődleges feladatokat – sorolják fel, míg a 29. cikk (2) bekezdésének d) pontja kimondja, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészség törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol. Az Alaptörvény ezáltal közvetve utal az ügyészség közérdekvédelmi feladataira, biztosítva ezzel összefüggésben a jogalkotás lehetőségét.”<sup>16</sup>

A konkrét problémát illetően (azaz „Ügyész” vagy „ügyészség”) az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy önmagában az, hogy az Alaptörvény az ügyészség fő feladatainak megnevezése mellett biztosítja annak lehetőségét, hogy törvény az ügyészség részére további feladat- és hatásköröket állapítson meg, nem jelenti azt, hogy törvény ne jogosíthatná fel az ügyészségi feladatot ellátó ügyészt perindításra. A fentiekből következik, hogy az ügyészségi törvény támadott rendelkezései, amelyek ügyészségi feladatkör ellátásával

<sup>16</sup> 3063/2013. (II. 28.) AB határozat, Indokolás [14]. Megjegyzem, mint az a későbbiekben is látjuk, e jogalkotásban az absztrakció szintjének helyes meghatározása különösen fontos szempont volt. A módszertanról ld. GERENCSÉR Balázs Szabolcs: A kodifikáció munkafázisairól és a kodifikátor kelléktáráról – a jogalkotás bevezető lépései Tamás, Kampis és Vida alapvetései nyomán. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/4. 41–50

összefüggésben rendelkeznek az ügyésznek, mint speciális perbeli jogalanynak a perbeli jogállásáról, összhangban vannak az Alaptörvény rendelkezéseivel, ezért nem alaptörvény-ellenesek.<sup>17</sup>

Mint említettük, az ügyészség alkotmányos státuszával kapcsolatos megállapítások az Alaptörvény hatálya alatt is tovább élnek. A 3072/2015. (IV. 23.) AB határozat mintegy a fentieket összefoglalva az alábbi megállapításokat tette:

„A jogállamiság egyik alapvető elve a hatalmi ágak megosztására vonatkozik. Az Alaptörvény 29. cikkének (1) bekezdése a legfőbb ügyészt és az ügyészséget a hatalommegosztás rendszerében helyezi el és deklarálja a függetlenségüket. A legfőbb ügyész függetlenségének alkotmányos biztosítéka, hogy az Országgyűlés a köztársasági elnök javaslatára az ügyészek közül a képviselők kétharmadának szavazatával kilenc évre választja [29. cikk (4) bekezdés]. A legfőbb ügyész az Országgyűlésnek évente beszámol a tevékenységéről [29. cikk (5) bekezdés] és nem lehet tagja pártnak, továbbá nem folytathat politikai tevékenységet, ahogyan a többi ügyész sem [lásd: 29. cikk (6) bekezdés]. A legfőbb ügyészt semmilyen szerv, még az Országgyűlés sem utasíthatja. Az országgyűlési képviselő a legfőbb ügyészhez kérdést intézhet, de interpellációt nem nyújthat be [7. cikk (1) és (2) bekezdés]. Mivel az ügyészi szervezet kizárólag a legfőbb ügyész vezetése és irányítása alatt működik, illetve a legfőbb ügyész nevezi ki az ügyészeket [29. cikk (3) bekezdés], ezért az ügyészi szervezet is független a többi hatalmi ágtól. E függetlenséget erősíti az Alaptörvény azáltal is, hogy – a többi alkotmányos szervhez hasonlóan – az ügyészségről is sarkalatos törvényt kell alkotni a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmados többségének szavazatával [29. cikk (7) bekezdés]. Az ügyészség azonban nem önálló hatalmi ág, hanem az igazságszolgáltatás része, és mint közvádoló az állam büntető igényének kizárólagos érvényesítője [29. cikk (1) bekezdés]. Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) ennek megfelelően rögzíti, hogy »az ügyészség független, csak a törvényeknek alárendelt önálló alkotmányos szervezet« [Ütv. 3. § (1)].<sup>18</sup>

A fentieket áttekintve látható, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészség alkotmányos helyzete, közjogi státusza – mondhatjuk azt, hogy – a rendszerváltoz-

<sup>17</sup> 3063/2013. (II. 28.) AB határozat, Indokolás [17].

<sup>18</sup> Indokolás [25]–[27].

tatástól kezdve stabil, olyan alkotmányos szerv, amely működésének alapelvei kikezhdhetetlenek, illetve védelemre szorúlnak.<sup>19</sup>

### 3. A közérdek védelmében fellépő ügyész egyes jogosítványainak alkotmányossága

Az Alkotmánybíróság működésének első éveiben az ügyészséget érintően inkább korlátozó döntéseket hozott. Olyan döntéseket, amelyek a rendszerváltoztatás előtti struktúrák alkotmányos jogállammal össze nem egyeztethető elemeit vették ki a rendszerből. Az első ilyen határozat – ami több más jogállami kérdést is érintett – a törvényességi óvást alkotmányellenessé nyilvánító alkotmánybírósági döntés volt.<sup>20</sup> Az Alkotmánybíróság szerint az a megoldás, hogy a jogerős bírósági határozatot a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke objektív korlát nélküli, a felek akaratától független mérlegelése szerint emelt óvás megváltoztathatja, több alkotmányos rendelkezést sért (többek között a jogállamiságból következő jogbiztonságot, polgári ügyekben a felek önrendelkezési jogát stb.).<sup>21</sup>

1. A törvényességi óvással kapcsolatban született határozat aztán több más döntés alapjává vált, többek között az ügyészséget érintő döntéseknek is. Ilyen az ügyész általános perindítási, fellépési, fellebbezési és a jogerős ítélet felülvizsgálatára vonatkozó jogának alkotmányellenessé minősítése.<sup>22</sup> Ez a döntés több ponton illeszkedik a törvényességi óvással kapcsolatos határozathoz. Egyrészt tartalmában ez is az ügyészség közjogi státuszát érintő, az alkotmányos mozgásterét szűkítő döntés, másrészt itt is az merült fel fő problémaként, hogy sérül a felek perbeli önrendelkezési szabadsága.<sup>23</sup> Az Alkotmánybíróság szerint a

<sup>19</sup> GERENCSÉR Balázs – POLT Péter – NAGY Réka: A magyar ügyészség az Alaptörvény elfogadása után. *Kriminológiai Tanulmányok 50., Jubileumi kötet*, 2013. 175–192.

<sup>20</sup> 9/1992. (I.30.) AB határozat.

<sup>21</sup> Megjegyzendő, hogy a jogerős bírósági döntések felülvizsgálhatósága a jogegységi funkció biztosítása érdekében a legfőbb bírói testületek feladata, azaz a jogegységi funkció legitimálhatja a jogerő áttörését. Ilyen legitím eszköz jelenleg a jogegységi panasz, amikor is nem az igazságszolgáltatás vezetői, hanem maguk a felek kezdeményezhetik a jogerős határozatok felülvizsgálatát jogegységi szempontok alapján.

<sup>22</sup> 1/1994. (I.7.) AB határozat.

<sup>23</sup> Ld. bővebben: VARGA Ádám: 1/1994. (I. 7.) AB határozat – ügyész általános perindítási joga. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – ZAKARIÁS Kinga (szerk.): *Az Alkotmánybírósági gyakorlat: Az*

„fontos állami vagy társadalmi érdek eldöntése tekintetében az ügyésznek biztosított diszkrecionális jog lehetővé teszi az alanyi jogoknak az egyén akaratától független vagy akár azzal ellentétes érvényesítését, a jogviszonyoknak a személyi autonómiáját sértő megváltoztatását. Az önrendelkezési jog az egyén autonómiáját az állami beavatkozásokkal szemben is védi. Az ügyész általános keresetindítási joga éppen ezért – még ha az fontos állami vagy társadalmi érdekből történik is – e jog lényeges tartalmára vonatkozik, azaz az emberi méltósághoz való jog szerves részét adó önrendelkezési jog olyan korlátozása, amely alkotmányosan megengedhetetlen.”

Az Alkotmánybíróság mindezek mellett utalt arra is, hogy e tárgyban megtalálható az alkotmányos megoldás: az ügyész bizonyos polgári peres és nemperes eljárásokban való közreműködését, perindítási és egyéb kezdeményezési jogát, perelhetőségét az ügyészség alkotmányosan rögzített közjogi státusza elvileg megalapozhatja és alkotmányossá teheti. Az Alkotmánybíróság szerint a választott megoldás alkotmányossága esetenként, az egyes törvényi felhatalmazások alkotmányossági vizsgálatával dönthető el.<sup>24</sup>

2. Az ügyész általános fellépési jogáról szóló határozat folytatása az a döntés, amelyben az Alkotmánybíróság az ügyész sajtófelügyeleti jogosítványainak – indítványozási és felfüggesztési joga – alkotmányosságát vizsgálta.<sup>25</sup> Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az ügyésznek a személyhez fűződő jogokkal kapcsolatos kifogásolt indítványozási jogosultsága és ezekben az ügyekben biztosított felfüggesztési joga, továbbá annak lehetősége, hogy a bíróság az ügyész indítványára megtilthatja annak a sajtóterméknek vagy sajtóterméknek nem minősülő iratnak a nyilvános közlését, amely mások személyhez fűződő jogainak sérelmével jár, szükségtelenül és aránytalan mértékben korlátozhatja az emberi méltóság összetevőjét képező önrendelkezés szabadságát. Az

---

*Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata. 1. k.* Budapest, TKI–HVG-ORAC, 2021. 273–291.

<sup>24</sup> Az alkotmányos megoldás jelenleg is él. Ilyennek tekinthetjük például a legfőbb ügyész jogegységi eljárást kezdeményező jogát, vagy az alkotmánybíróvási törvényben a legfőbb ügyész számára biztosított speciális alkotmányjogi panasz kezdeményezésének jogosultságát azon túl, hogy az Alaptörvény szerint az ügyészség a közérdek védelmezőjeként az Alaptörvény vagy törvény által meghatározott feladat- és hatásköröket gyakorol.

<sup>25</sup> 20/1997. (III.19.) AB határozat.

Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy az ügyésznek és a bíróságnak mások személyhez fűződő jogai sérelme esetén gyakorolható, kifogásolt jogainak biztosítása a magyar demokratikus társadalomban szükségtelen és aránytalan korlátozását jelenti a sajtószabadságnak is. Ugyanakkor ez a határozat is hangsúlyozta, hogy a polgári jogviták elbírálásánál az ügyészi közreműködést törvényi rendelkezések lehetővé teszik, ami összhangban van az alkotmányi rendelkezésekkel, ezért az nem alkotmányellenes.

Azt láthatjuk, hogy a fenti két határozat inkább csak „finomhangolása” az ügyészség jogosítványainak. Mindkét határozat hangsúlyozta – sőt történeti példákkal is alátámasztotta – hogy a legfőbb ügyész, illetve az ügyészek polgári peres és nemperes eljárásban való részvétele összhangban van alkotmánnyal, sőt bizonyos vonatkozásban szükséges is az ügyészi jelenlét. Az egyes jogintézményeken belüli megoldások (részletkérdések) vetnek fel alkotmányossági problémát.

3. Meg kell említenünk továbbá azt a döntést, amely az egykori ügyészi óvás hatályának alkotmányosságát vizsgálta felül.<sup>26</sup> Az Alkotmánybíróság szerint önmagában az óvás, mint rendkívüli jogorvoslati eszköz az ügyészség alkotmányos státuszából és feladataiból levezethető. Alkotmányossági szempontból nem kifogásolható, hogy a jogerős határozat közlésétől számított egy évig a törvényességi szempont kap elsőbbséget, egy éven túl az „elvi óvás” a jogbiztonságot nem sérti, mivel jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogokba nem avatkozik be. Mindezek mellett az Alkotmánybíróság szerint a jogbiztonságot az sérti, hogy az egy éven túl benyújtott óvásnak nincs törvényben megszabott határideje. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy alkotmányellenes helyzet keletkezett annak következtében, hogy az ügyészségéről szóló törvény az ügyészi óvás elbírálásával kapcsolatosan nem szabályozta a jogérvényesülés kiszámíthatóságának eljárási garanciáit.
4. E körben hivatkozni kell végül arra a döntésre, amely nem állapított meg alkotmányelleneséget azon ügyészségi törvényi rendelkezés tekintetében, amely kimondta, hogy az ügyész azok ellen, akik a törvényt megsértették, a jogszabályokban megállapított feltételek fennállása esetén büntető,

<sup>26</sup> 2/2000. (II.25.) AB határozat.

fegyelmi, szabálysértési, kártérítési eljárást kezdeményezhet.<sup>27</sup> E döntés leszögezte, hogy az ügyésznek, amikor az eljárás kezdeményezéséről dönt, vizsgálnia és mérlegelnie kell, hogy fennállnak-e a felelősség érvényesítésének külön jogszabályban szabályozott anyagi jogi, illetőleg az ügyész fellépésének szintén külön jogszabályban meghatározott eljárási jogi feltételei, nem indult-e meg a felelősség érvényesítésére irányuló eljárás más szerv, vagy személy kezdeményezése alapján. Az ügyész feladat- és hatáskörét általában és nem az egyes ügytípusok szerint szabályozó ügyészségi törvény tehát az Alkotmánnyal összhangban szabályozta mérlegelést engedő módon az ügyésznek a jogi felelősség érvényesítésére irányuló eljárások kezdeményezésére irányuló hatáskörét.

A fenti döntések az Alkotmány hatálya alatt születtek. Az Alkotmánybíróság ezeket a döntéseket csak akkor fogadja el az Alaptörvény hatálya alatt is hivatkozható határozatoknak, ha 2012. január 1. után azt az Alkotmánybíróság megerősíti.<sup>28</sup> Az ügyészséggel kapcsolatos határozatok alapjának tekinthető – fentebb érintett – 1/1994. (I. 7.) AB határozatot a 3063/2013. (II. 28.) AB határozat és a 3245/2018. (VII. 11.) AB határozat megerősítette (a mellett, hogy egyes korábbi jogintézmények – mint például az ügyészi óvás – már nem élnek tovább).

#### **4. Közvád, és az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítése az alkotmánybíróági határozatok tükrében**

Az Alkotmányban,<sup>29</sup> majd az Alaptörvényben az ügyészség alkotmányos feladatai elsősorban a vádképviselés, a nyomozással összefüggő feladatok és a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti felügyelet kapcsán fogalmazódtak meg. Ugyanakkor, mint láttuk, alkotmányossági problémák jellemzően nem ezen funkcióösszesség kapcsán jelentkeztek az Alkotmánybíróság előtt a jogszabályok alkotmányossági vizsgálatakor. Az Alkotmánybíróság szerint is az ügyészség alkotmányos jogállására vonatkozó alkotmányi rendelkezésekből

<sup>27</sup> 255/B/2002. AB határozat.

<sup>28</sup> Ld. 13/2013. (VI.17.) AB határozat Indokolás [27]–[34].

<sup>29</sup> 51. § (2) bekezdés, 29. cikk (2) bekezdés a), b) és c) pontok.



megállapítható, hogy az ügyészség alkotmányos feladatellátása különvállik az állam büntetőhatalmának gyakorlása és az egyéb eljárások tekintetében.<sup>30</sup>

Ki kell továbbá emelni, hogy a hatalommegosztás, a hatalmi ágak elválasztása elvének megfelelően az állami büntető hatalom gyakorlása megosztott. A törvényhozó hatalom joga és feladata, hogy általános érvennyel kijelölje az állam büntető hatalmának jogi feltételrendszerét, alapját és kereteit. A végrehajtó-kormányzati és a bírói hatalom joga és feladata, hogy – e határok között – az egyes esetekben gyakorolja az állami büntetőhatalmat. Az ügyészség, mint egyik klasszikus hatalmi ágnek sem alárendelt, önálló alkotmányos intézmény, a büntető hatalom központi szereplője. Alapvető feladata és joga az állam büntető igényének tárgyilagos, pártatlan, az alkotmányos alapjogok védelmét biztosító érvényesítése a bíróság előtt.<sup>31</sup>

A büntetőeljárással kapcsolatos szerteágazó feladatokat tekintve itt most csupán felvillantjuk az alkotmányjogi szempontból jelentős néhány döntést annak érdekében, hogy az ügyészi funkció e jellemző szelete ne maradjon ki az elemzésből.

1. Az Alkotmánybíróság vizsgálta a régi büntetőeljárás törvény azon rendelkezését, amely szerint, ha a vád kiterjesztésének feltételei állnak fenn és az ügyész nincs jelen a tárgyaláson, erről a bíróság az ügyészt a tárgyalás elnapolása vagy az eljárás elkülönítése mellett értesíti.<sup>32</sup> Alkotmányossági probléma a tekintetben állt fenn, hogy vajon a bíróság az „értesítéssel” átveszi-e az ügyész feladatait, hiszen a vád kiterjesztésére felhívással a bíróság maga is vádlóként lép fel. Fentebb láthattuk, hogy több korábbi döntés – de maga az Alaptörvény is – az igazságszolgáltatás részeként fogalmazza meg az ügyészséget, most mégis az merült fel ezen eset kapcsán, hogy a két alkotmányos szerv, a bíróság és az ügyészség funkciói elhatárolásra szorulnak.

Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy az eljárás bírósági szakaszában a vádrendszerű és kontradiktórius eljárás lényegéből fakadó követelmény, hogy az igazságszolgáltatás monopóliumával rendelkező bíróság és a közvádlói hatalmat kizárólagosan birtokló ügyészség hatásköre, tevékenysége, mozgástera egyaránt átlátható, kiszámítható legyen. A funkciómegosztás elvét sérti az a megoldás, amely az eljárás bármely résztvevőjének jogi helyzetét lerontva, lehetőséget teremt az eljárás során

<sup>30</sup> 12/2001. (V. 14.) AB határozatban.

<sup>31</sup> 42/2005. (XI.14.) AB határozat.

<sup>32</sup> 14/2002. (II.20.) AB határozat.

az eljárás bármely alanyától való feladatkör elvonásra. Az Alkotmányból az következik, hogy az ügyész közvádloi monopóliumának éppúgy töretlennek kell lennie, mint ahogyan az ítélezésben a bírói függetlenséget és a pártatlanságot megtestesítő állásfoglalásnak kell kifejezésre jutnia.

Kétségtelen tény, hogy az ügyész közvádloi monopóliuma járhat olyan hátrányos következményekkel (pl. a vádemelés elmulasztása, vagy indokolatlan védelejtés), amelyek a sértettek érdekeit hátrányosan befolyásolhatják. Az ilyen hibák elhárításának és hiányosságok kiküszöbölésének módja a jogalkotó által létrehozott vádkorrekatívumok rendszere útján lehetséges (pl. az új Be. által ismét bevezetett pótmagánvád). A közvádlo oldalán jelentkező vétkes vagy vétlen mulasztások, esetleges szakmai hibák kiküszöbölésére szolgáló korrektívumok azonban semmiképpen sem eredményezhetik a vád és az ítélezés eljárási funkcióinak összemosását.

Az Alkotmánybírószág az ügyben számos alkotmányos rendelkezés megsértését állapította meg, így a bíróságok igazságszolgáltatási monopóliumát rögzítő, az ítélezési tevékenység kizárólagosságára vonatkozó szabályok, az ügyészség vádmonopóliumát meghatározó valamint a védelemhez való jogot garantáló rendelkezések sérültek, de ellentétességet állapított meg a tisztességes eljáráshoz való jog, az ügyek előítéletmentes, pártatlan eldöntésére vonatkozó alkotmányi szabály tekintetében is.

2. Részben ezen ügy folytatásának tekinthető a pótmagánváddal kapcsolatos azon alkotmánybírószági határozat, amely egyben megteremtette a jogegységi határozatok alkotmányossági vizsgálatának lehetőségét.<sup>33</sup> Meglehetősen nagy visszhangot a döntés ez utóbbi megállapításért kapott,<sup>34</sup> azonban az ügyészség alkotmányos funkcióinak védelme szempontjából is jelentős. Folyományaként a fenti döntésnek azért tekintjük e határozatot, mert itt is a funkciómegosztás (védelme) áll a középpontban, azaz az ügyészi vádmonopólium alkotmányos védelme. Az alkotmányossági probléma lényege ebben az ügyben az volt, hogy az állam más szervei felléphetnek-e pótmagánvádlóként, azaz a bíróság előtt az ügyész helyett a vádlo pozíciójába beléphet-e más állami szerv (pl. az

<sup>33</sup> 42/2005. (XI. 14.) AB határozat.

<sup>34</sup> Az Alkotmánybírószágról szóló 2011. évi CLI. törvény 37. § (2) bekezdése aztán törvénybe foglalta ezt az alkotmánybírószági hatáskört.

adóhatóság), ha az ügyész a büntetőeljárást nem kívánja megindítani (a feljelentést elutasítja), a már megindult eljárásban nem kíván vádat emelni (az eljárást megszünteti vagy a vádemelést részben mellőzi), avagy a vádat nem kívánja tovább képviselni (a vádat elejti).

Az Alkotmánybíróság ezt a lehetőséget – amelyet jogegységi határozat teremtett meg – alkotmányellenesnek minősítette. Az Alkotmánybíróság utal arra, hogy a pótmagánvád a modern kontinentális államok büntetőeljárásai modelljeit jellemző ügyészi vádmonopólium korrekívumának egyik formája. Eredeti rendeltetése, hogy csökkentse a monopóliumból az igazságnak megfelelő büntető felelősségre vonásra származó esetleges veszélyeket (politikai okból, szakmai tévedésből, hibás mérlegelés miatt súlyos bűncselekmények elkövetői büntetlenül maradnak a közvád hiánya miatt), ellensúlyozza a vádemelés megtagadásával, illetve a vádejtéssel előálló, a vádhoz kötött bírósággal szemben érvényesülő ügyészi „túlhatalmat”. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a büntető igazságszolgáltatásban való részvétel az ügyészség alkotmányos kötelessége. Az ügyészség közzvádloi funkciójából következően a közzvadra üldözendő bűncselekmények esetén a vádemelésről vagy annak elejtéséről – a pótmagánvád törvényben meghatározott eseteit kivéve – kizárólag az ügyészség dönthet; ezt a döntését más szerv nem vizsgálhatja, és nem kényszerítheti az ügyészséget a vádemeléssel vagy a vád elejtésével kapcsolatos döntésének megváltoztatására.

Az Alkotmánybíróság továbbra is hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény elkövetésekor az államnak és nem a sértettnek keletkezik büntető igénye az elkövető megbüntetésére. Önmagában az, hogy az állam törvényi alapot teremtett meghatározott feltételek esetén a hiányzó közzvád pótlására, és így esélyt adott a sértetteknek, hogy a büntetőeljárás, illetve a vád megalapozottsága tekintetében az ügyésztől eltérő álláspontjukat a bíróság elé vigyék, nem teremtett egyben alkotmányos alapjogot a sértettek számára a jogaikat vagy jogos érdekeiket sértő, illetve veszélyeztető, büntetendő magatartások bírósági elbírálásához.

Az Alkotmánybíróság megállapította: a pótmagánvád intézményére irányadó *alkotmányos követelmény, hogy közzhatalmi funkcióval rendelkező egyetlen állami szervezet se vehesse át az ügyészségtől a vádemelés és vádképviselés közzhatalmi jogkörét*. Alkotmányosan kizárt, hogy a sértett eljárási jogállásának erősítését célzó pótmagánvád eszközként szolgáljon a közzhatalmi szervezetek ügyészséget megkerülő fellépéséhez, és ezáltal az ügyészség alkotmányos jogállásának gyengítéséhez. A pótmagánvádló

lehet természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, azonban az Alkotmányból eredő követelmény annak kizárása, hogy az ügyészségen kívül bármely más közhatalmi szervezet pótmagánvádlóként a vádló közhatalmi pozíciójába kerülhessen. A pótmagánvádló ugyanis a bírósági eljárásban az ügyész jogait gyakorolja, ideértve a vádlott személyi szabadságának elvonásával és korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésének indítványozását. A közhatalmat gyakorló állami szervezet sértett „beengedése” a büntetőeljárásba pótmagánvádlóként, az állami büntető igény érvényesítését olyan esetekben teszi az államhatalom fellépésévé, amikor az Alkotmányban erre feljogosított ügyészség azt indokolatlannak vagy alaptalannak tartja. A korlátozás hiánya az állam túlhatalmának veszélyével jár, mivel olyan közhatalmi szervek válnak pótmagánvádlóvá, amelyeket nem terhel az ügyészség alkotmányon alapuló szakmai felelőssége a büntető igény alkotmányos feltételek szerinti érvényesítéséért.

3. Az Alkotmánybíróság előtt az ügyész személyes vádképviselése is felmerült. Bírői kezdeményezésre az Alkotmánybíróság a büntetőeljárás törvény azon rendelkezéseit vizsgálta, amelyek felsorolták, hogy mikor kötelező az ügyésznek a tárgyaláson részt venni, amelyből következően vannak olyan esetek, amikor nem kötelező.<sup>35</sup> Az Alkotmánybíróság szerint az Alkotmányban rögzített vádmonopólium az ügyész számára alkotmányos kötelezettséggé teszi a tárgyaláson való személyes jelenlétét. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az ügyészi vádképviselést feltételezi az ügyész tárgyaláson való jelenlétét, a vád személyes képviselését. Az ügyészi jelenlét nélküli szabály korlátozza, hogy az ügyész közvádlói feladatának maradéktalanul eleget tegyen. A büntetőeljárás törvény értelmében, ha az ügyész nincs jelen a tárgyaláson, a vádiratból a vádat a bíróság ismerteti. Az Alkotmánybíróság álláspontja, hogy önmagában a bírói vádismertetés (az ügyész által megírt vádirat felolvasása) még nem jelenti (ténylegesen, legfeljebb látszatában) az igazságszolgáltatási és vádfunkciók Alkotmánnyal ellentétes keveredését. Az alkotmányossági probléma – a tárgyaláson való kötelező ügyészi jelenlét – a tárgyalás – mint a büntetőeljárás meghatározó, súlyponti, érdemi szakasza – funkciójának figyelembevétele alapján ítélt meg. A tárgyalás a bizonyítás színhelye, ami nem merül ki a vádirat, illetve nyomozási jegyzőkönyvek

<sup>35</sup> 72/2009. (VII. 10.) AB határozat.

tartalmának, ismertetésével. A nyomozási szakban, illetve a vádemelés során a vád megalapozásához szükséges mértékig történik a bizonyítékok összegyűjtése. A bírósági ítélet alapját képező tényállás azonban a tárgyaláson – az ott történő érdemi bizonyítás keretében – áll össze. A tárgyaláson a vádlottak, a tanúk kihallgatásra kerülnek, egyéb bizonyítási eszközök igénybevétele válhat szükségessé, így a bizonyítás anyaga a tárgyaláson változhat. A védelem a tárgyalásra egyéb bizonyítást is kezdeményezhet, új tanúkat, szakértőket vonultathat fel. Az ügyész feladata, hogy az írásbeli vád és az általa előterjesztett végindítvány alkalmával szóban előterjesztett tényállás - amely a tárgyaláson válik véglegessé - összhangban legyen, azaz a vád harmonizáljon a tárgyalás során alakuló tényállással. A tárgyalás tehát feltételezi az „élő vádat”.

4. Végül meg kell említeni, hogy a katonai ügyésszel kapcsolatos – immár az Alaptörvény hatálya alatt született – alkotmánybírósági határozat mintegy megismétli az Alkotmány hatálya alatt hozott döntések esszenciáját. Az Alkotmánybíróság megerősítette: „A büntetőeljárásban az igazságszolgáltatás egyes funkciói elkülönülnek egymástól. A funkciómegosztás elve alapján az ítélezés a bíróság feladata, amely az ügy érdeméről, a vádról szóló döntést foglalja magában, így a legmagasabb szintű alkotmányos garanciákkal – pl. a bírói függetlenség – övezett. Az ügyészség feladata a közvádról történő rendelkezés, a vádmonopólium gyakorlása, ezért az ügyész esetében ugyanezek az alkotmányos garanciák – függetlenség és pártatlanság – eltérő vonásokkal rendelkeznek. Ugyanakkor a büntető eljárásban az ügyészek kizárására (Be. 31–34. §) és a bírák kizárására (Be. 21–27. §) vonatkozó szabályoknak az indoka ugyanaz: az ügy elfogulatlan, pártatlan, tárgyilagos megítélésének a biztosítása.”<sup>36</sup> Arra is utalt, hogy az ügyész az igazságszolgáltatásban történő közreműködése során nem a végső döntést mondja ki, hanem feladata – a funkciómegosztás elve alapján – a törvényes vád biztosítása és az arról történő rendelkezés, vagyis a vádmonopólium gyakorlása. Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése a pártatlanságot a bíróság eljárásában kívánja meg, de a tárgyilagosság és az elfogulatlan eljárás érdekében a kizárási szabályok megfogalmazása az ügyésznél is indokolt. Az eljárási pozíciók különbözőségéből adódóan a büntetőügyben ügyészként nem járhat el, aki az ügyben mint bíró járt el, vagy az eljárásban

<sup>36</sup> 3072/2015. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás [29].

résztvevő más személy, illetőleg ezek képviselője vagy hozzátartozója, aki az ügyben tanúként, szakértőként vagy szaktanácsadóként járt el, és az sem, akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.”<sup>37</sup>

## 5. Záró sorok

A rendszerváltoztatás óta az Alkotmánybíróság kijelölte, értelmezte az ügyészség alkotmányos jogállását, közjogi státuszát. Bár az Alaptörvény az alkotmányos szabályok identitása tekintetében jelentős változást hozott az Alkotmányhoz képest, azonban az ügyészség közjogi státuszát érintő kérdéseket ez önmagában nem érintette. A fentiekben három témakört érintően – legfőbb ügyész és az ügyészség közjogi státusza, az ügyészek közérdek érvényesítése során fennálló feladatai, végül a közváddal kapcsolatos kérdések mentén – bemutattuk az alkotmánybíróági alkotmányértelmezés főbb pontjait. A fejezetet az Alaptörvény hatálya alatt meghozott megerősítő döntésekkel zártuk. Úgy tűnik, hogy az Alaptörvény hatálybalépése óta kevésbé szorulnak értelmezésre az ügyészségre vonatkozó alkotmányi szabályok, amelynek oka lehet, hogy korábban az Alkotmánybíróság már minden lényeges kérdést „rendezett”, de oka lehet az is, hogy e szervezet működése alkotmányossági szempontból kevésbé „problémás”.

<sup>37</sup> Uo. Indokolás [55].



# AZ ÜGYÉSZI KÖZÉRDEKVÉDELEM ALKOTMÁNYJOGI ALAPJAI

VARGA Ádám  
egyetemi adjunktus (PPKE JÁK)

## 1. Bevezető gondolatok

Európán belül az ügyészségre mindenhol elsősorban úgy tekintenek, mint vádhatóságra, melynek elsősorú feladata, hogy közvádlokként érvényesíti az állam büntetőigényét. A különböző államok azonban igen eltérő fejlődési úton jutottak el odáig, hogy az ügyészség mint szervezet, valamint annak feladatai meggyökeresedjenek. Így mind a feladatellátás keretei, mind a szervezeti felépítés eltéréseket mutat az egyes államokban, ahogyan az ügyészség hatalom-megosztás rendszerében elfoglalt helye is különböző lehet.

A klasszikus büntetőjogi feladatok nagyrészt hasonlóak az egyes államokban, az eltérések inkább a büntetőjogon kívüli hatáskörök terén figyelhetők meg. Ezek közül a legmarkánsabb különbség abban nyilvánul meg, hogy a klasszikus büntetőjogi szerepkörön túllépve kapott-e számottevő büntetőjogon kívüli feladatokat is az ügyészség.<sup>1</sup>

Országanként változó, hogy az ügyésznek milyen büntetőjogon kívüli feladatai vannak. Egyes államokban kifejezetten széles körben telepítenek hatásköröket az ügyészre, de az is teljesen szokványos, ha semmilyen büntetőjogon kívüli feladattal nem rendelkezik.<sup>2</sup> Varga Zs. András álláspontja szerint közjogi hatásköröket akkor kell az ügyészségre telepíteni, ha azokat függetlensége,

---

<sup>1</sup> TISZA Tamás: Az Európa Tanács testületeinek állásfoglalásai az ügyész közigazgatást ellenőrző szerepével kapcsolatban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII.* 2014. 227.

<sup>2</sup> Ld. VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség – Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon.* Budapest, Pázmány Press, 2012. 177–183. [a továbbiakban: VARGA (2012a)]



pártatlansága, büntetőeljárásai tapasztalatai és jogi hagyományai alapján hatékonyabban tudja ellátni, mint más szervezet.<sup>3</sup> Az Európai Legfőbb Ügyészek Konferenciája (a továbbiakban: CPGÉ) kategorizálását követve e tevékenységek általánosságban két nagy csoportba sorolhatók: az elsőbe a magánjogi feladatok tartoznak (ide sorolva a kereskedelmi jogi és munkajogi hatásköröket is), míg a másikba a közigazgatással összefüggőek.<sup>4</sup>

Ennek megfelelően az ügyészség tevékenységének fókuszába az Alaptörvény is a büntetőjogi feladatokat helyezi, kimondja, hogy közvádltként az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.<sup>5</sup> Kifejti a büntetőjogi tevékenység legfontosabb elemeit is, miközben a büntetőjogon kívüli feladatokról mindössze annyit rögzít, hogy a közérdek védelmezőjeként az Alaptörvény vagy törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.<sup>6</sup> Az alaptörvényi megfogalmazás tehát rendkívül sommás, egyértelműen kiegészítő szerepként tünteti csak fel a közérdekvédelmi tevékenységet. Ugyanakkor ennek az alaptörvényi szabálynak a jelentősége éppen abban áll, hogy rendelkezik egyáltalán ilyen típusú tevékenységről, azaz megteremti az ügyészségi közérdekvédelem alaptörvényi lábát.

Jelen tanulmány keretei között elsősorban azt a kérdést vizsgálom, hogy a büntetőjogon kívüli, közérdekvédelmi ügyészi feladatok léte milyen feltételek esetén felel meg az alkotmányjogi elvárásoknak.

## 2. Eltérő modellek, eltérő feladatok

Az ügyészségi modellek vizsgálatánál érdemes a hatalommegosztás klasszikus felosztásából kiindulni, azaz a törvényhozó, a végrehajtó és az igazságszolgáltató hatalmi ágakat szem előtt tartani. A kérdés pedig magától értetődően adódik: melyik hatalmi ágba sorolható az ügyészség? Erre nincs egyértelmű válasz. Az viszonylag könnyen megállapítható, hogy a törvényhozó hatalmi ág kizárható, viszont elvi síkon legalább annyira tartozhat a végrehajtó hatalomhoz, mint az igazságszolgáltatáshoz.

<sup>3</sup> VARGA Zs. András: Az Alaptörvény és az ügyészség közjogi hatáskörei. *Magyar Jog*, 2012/3. 129. [a továbbiakban: VARGA (2012b)]

<sup>4</sup> VARGA (2012a) i. m. 178.

<sup>5</sup> Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdés.

<sup>6</sup> Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdés.

Európa dél-nyugati részén a XIX. századtól kezdve az úgynevezett napóleoni-modell terjedt el, amelyben a vádhatósági szerepkör volt a meghatározó, az igazságügyi miniszternek alárendelt ügyészi szervezet a bíróságok szervezéséhez igazodott, de az ügyészek és a bírák a szervezeten belül elkülönültek. A skandináv államok többségében viszont az ügyészség nagyobb függetlenséget élvezett, közvetlenül a Kormánynak tartozott felelősséggel, feladatai azonban szintén a büntető igazságszolgáltatásban való részvételre összpontosultak. A két modell keveredéséből alakult ki a széles hatáskörű orosz cári ügyészség, majd az erre épülő szovjet ügyészség (a modell általánossá vált a II. világháborút követően a szovjet befolyás alatt álló Közép és Kelet-Európában is), amely az állam és a társadalom egészének felügyeletén keresztül a törvények érvényesülését volt hivatva biztosítani. Mindezekkel szemben viszont az Egyesült Királyságban a kontinentális ügyészséghez hasonló intézmény nem működött, a Királyi Ügyészi Szolgálat csak a XX. század második felében jött létre, hatásköre a nyomozás felügyeletére korlátozódott.<sup>7</sup>

Napjainkban az európai ügyészségek egy része továbbra is a napóleoni-modellt követi, mások viszont az igazságszolgáltatás függetlenségének elvéből kiindulva szervezeti szempontból független vagy kvázi-független állami intézmények. Az ügyészség szervezeti felépítésének kialakítása nagymértékben függ attól, hogy az adott állam berendezkedése melyik ügyészségi modellt követi.<sup>8</sup> Az alárendelt ügyészségi modellben az ügyészség szervezete a végrehajtó hatalomnak alárendelten működik, az ügyészséget a Kormány az igazságügyi miniszteren keresztül irányítja. Az irányítás azonban csak általános jellegű lehet, a végrehajtó hatalom nem jogosult az ügyészségtől konkrét hatásköröket elvonni. Az önálló ügyészségi modellben – amelyet Magyarország is alkalmaz – az ügyészség és a Kormány között nincs hierarchikus viszony. Az ügyészség csak az Országgyűlésnek tartozik felelősséggel, a többi hatalmi ágtól, állami szervezettől független. Az önálló modellben az ügyészség az igazságszolgáltató hatalmi ághoz tartozik. Hiányzik a kormányzati irányítás és a Kormány helyett más állami szerv sem gyakorol ilyen jogokat, az ügyészség tehát független. Ez a bírósággal szemben is megvalósul, de ettől még mindketten igazságszolgáltatási tevékenységet végeznek. Amellett, hogy közvádloként ebben a rendszerben is az állam büntetőigényét érvényesíti, itt az ügyészség közreműködői szerepe

<sup>7</sup> VARGA Zs. András: Ügyészség. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs – CSINK Lóránt (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest, HVG ORAC, <sup>8</sup>2021. 307

<sup>8</sup> VARGA (2021) i. m. 307.

domborodik ki, amely alapján tevékenységével elősegíti, hogy a bíróság meg-alapozott döntést hozzon.

Alkalmas a modellképzésre az is (illetve befolyásolja a fentiekben írtakat), ha az intézményrendszer helyett az ügyészi tevékenységből indulunk ki. A kontinentális jogrendszerekben az *inkvizitórius* eljárás terjedt el, aminek jellemzője, hogy az eljárás központi szereplője a hivatalos személy, aki az igazság kiderítése érdekében maga végez vizsgálatot, melynek vége az ítélethozatal.<sup>9</sup> Más országokban viszont az igazságszolgáltatás őse a párbaj, ahol vitás felek egymással szemben próbálják érvényesíteni igazukat. A bíró ennek szabályszerűségét felügyeli, de nem feladata azt kideríteni, hogy kinek van igaza. Ebből fejlődött ki a *common law* jogrendszerekre jellemző *adverzariális* eljárás.<sup>10</sup>

A különbségekből levezethető az inkvizitórius és adverzariális eljárás közti számos lényeges eltérés, melyek közül talán a legfontosab, hogy míg az előbbiben az eljárás legfontosabb alapelve az ártatlanság vétele (a terheltet ez védi meg az igazságszolgáltatás túlhatalmától), addig utóbbiban ez nem, vagy csak kisebb mértékben érvényesül, a lényeg itt a fegyverek egyenlőségén van (ettől lesz a küzdelem igazságos).<sup>11</sup>

Az inkvizitórius és az adverzariális eljárásokban teljesen más szerepe van a vádfunkciót gyakorló ügyésznek is. Amíg előbbiben a vádfunkció az igazságszolgáltatási tevékenység része, addig utóbbiban az ügyész nem az igazságszolgáltatás részese, hanem az egyik 'párbajozó fél'. Ez a különbség pedig hatással van az ügyészség hatalommegosztás rendszerében elfoglalt helyére is,<sup>12</sup> ebből következően pedig a közjogi hatáskörökre is. Megjegyzendő azonban az is, hogy ma már Európában nehéz tisztán inkvizitórius rendszert találni. A XIX. századtól fokozatosan megjelent ugyanis az ún. reformált eljárás, amely a bírói és ügyészi funkció elválasztásával az adverzariális irányba való elmozdulást eredményezett.<sup>13</sup>

Az, hogy az állam melyik modellt követi, nem csupán a hatalommegosztás szempontjából bír jelentőséggel, hanem az ügyészség hatásköreire is kihatással van. Önálló ügyészségi modell esetében az ügyészség hatásköre a közigazgatás törvényességi felügyeletére is kiterjedhet, mind a normatív, mind az egyedi aktusok vonatkozásában (prokuratúra típusú ügyészség). Az alárendelt ügyész-

<sup>9</sup> BADÓ Attila: Az igazságszolgáltató hatalom alkotmányos helyzetének és egyes alapelveinek összehasonlító vizsgálata. In: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Budapest, Complex, 2006. 193.

<sup>10</sup> CSINK Lóránt: *Mozaikok a hatalommegosztáshoz*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 147.

<sup>11</sup> CSINK i. m. 147.

<sup>12</sup> CSINK i. m. 147–148.

<sup>13</sup> BADÓ i. m. 193.

ségi modellben viszont az ügyészség maga is a közigazgatás része, így nincs hatásköre a közigazgatás törvényességi felügyeletére. Az alárendelt modellt követő államokban az ügyészség fő feladata a bűnüldözés (proszekutor típusú ügyészség).<sup>14</sup>

Nem csak intézményi oldalról (alárendelt vagy független) hanem a tevékenység szempontjából (inkvizitórius vagy adverzális; prokurator vagy proszekutor) vizsgálva is lehet az ügyészség hatalommegosztásban elfoglalt helyére vonatkozóan következtetéseket levonni.

Az ügyészség büntetőjogon kívüli feladatai közül a közigazgatás törvényességi felügyelete végrehajtó hatalmi funkció, hiszen a felügyelete alá tartozó intézmények jogalkalmazói tevékenységének törvényességét vizsgálja. A vádfunkció azonban már nem egyértelműen végrehajtó hatalmi tevékenység (bár lehet úgy tekinteni, hogy a végrehajtó hatalmat képviseli a bíróság előtt), ugyanis a bűncselekményeket válogatás nélkül üldözve jogi döntéseket kell hozni, ami inkább a bíraskodásra jellemző. Ráadásul az inkvizitórius rendszerekben jellemzően az ügyészség feladata nem csupán a terhelő, hanem a mentő, enyhítő körülmények feltárására is kiterjed, ami szintén az igazság szolgáltatásához járul hozzá. Adverzális eljárás esetében viszont lényegesen nagyobb a távolság a vádfunkció és a bíraskodás között, ilyenkor a vádfunkció inkább az állami büntetőigény érvényesítése, ami végrehajtó hatalmi tevékenység.<sup>15</sup>

A rendszerek mindezek szerint rendkívül sokfélék, de nagy általánosságban annyit mindenképpen meg lehet állapítani, hogy a kontinensen az ügyészségnek jellemzően vannak büntetőjogon kívüli feladatai (akár meghatározó fontosságúak is), míg a végrehajtó hatalomhoz sorolható *common law* ügyészségnél ez nem jellemző.<sup>16</sup>

### 3. Nemzetközi igazodási pontok

Az Európai Ügyészek Konzultatív Tanácsa (a továbbiakban: CCPE) véleményében<sup>17</sup> részletesen összegyűjtött adatokból látható a büntetőjogon kívüli

<sup>14</sup> CSINK i. m. 148–149.; VARGA (2012a) i. m. 164.

<sup>15</sup> CSINK i. m. 149–150.

<sup>16</sup> VARGA Zs. András: Bíróság, ügyészség. In: SCHANDA Balázs – CSINK Lóránt (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 305., 307.

<sup>17</sup> Opinion No 3(2008) of the Consultative Council of European Prosecutors on „The role of prosecution services outside the criminal law field” adopted by the CCPE at its 3rd plenary meeting (Strasbourg, 15–17 October 2008). [rm.coe.int/16807474ee](http://rm.coe.int/16807474ee)

ügyészi tevékenység irányainak sokfélesége az Európa Tanács tagállamain belül. A CCPE arra jutott, hogy a tagállamok többségében az ügyészségnek van valamilyen büntetőjogon kívüli ügyészi feladata, de közel felében vagy nincs ilyen feladat, vagy ezeket deklaráltnan nem tekintik lényegesnek. Az igazi választóvonal ezért inkább a büntetőjogon kívüli feladatok kivételessége, illetve kiterjedtsége között húzódik. Aszerint is lehet különbséget tenni, hogy ezeket a feladatokat inkább a bíróság előtt látják-e el vagy saját intézkedéseket hozhatnak.<sup>18</sup> Ugyanakkor Varga Zs. András szerint a szélesebb hatásköröket sem kell kuriózumként kezelni, ha a kiterjedt büntetőjogon kívüli eszközökkel felruházott ügyészség modellje fennmaradt a posztszovjet tranzíció után is. Ennek oka, hogy ez ugyanazokra az igényekre adott választ (ha sajátosan is), ami Nyugat-Európa más országaiban is felmerült. A közérdek védelmezésére való alkalmasság pedig szerinte végső soron az ügyészséggel mint a büntető igazságszolgáltatás meghatározó szereplőjével szemben támasztott követelményekből következik.<sup>19</sup>

Megemlítendő, hogy ezek a hatáskörök nem újkeletűek. Franciaországban például már a 19. század eleje óta indíthatott az államügyész meghatározott ügyekben polgári pert, míg más ügyekben melléklétként szerepelhetett. Ennek alapja a jogaik érvényesítésére képtelenek segítése, illetve az állam által óvandó jogok és kötelezettségek védelme. 1850-ben egy császári pátens az Osztrák Birodalomban is hatáskört adott az államügyésznek a tételesen felsorolt polgári ügyekben.<sup>20</sup> Ezen felül a kontinentális jogrendszerekben hagyományosan adhatott tanácsot (a tárgyaláson vagy zárt tanácskozáson) az államügyész. Ez az *amicus curiae* szerep főként a napóleoni kódexek klasszikus alapjaihoz kapcsolódott, célja eredetileg a helyes jogértelmezés biztosítása volt. A polgári ügyekben ez a hatalom a XIX. században (különösen a római-germán jogrendszerben) csökkent, végül a személyek jogaira és a családjogra korlátozódott, egyes országokban pedig meg is szűnt. A franciához hasonló kontinentális rendszerekben azonban az intézmény megtartotta eredeti szerepét.<sup>21</sup>

<sup>18</sup> VARGA (2017) i. m. 308–309.

<sup>19</sup> VARGA (2017) i. m. 308–309.

<sup>20</sup> NÁNÁSI László: Ügyészség. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/jogtortenet-ugyeszseg> (2018) [10], [25]–[26].

<sup>21</sup> Balázs Szabolcs GERENCSÉR: The Development of the Concept of Amicus Curiae through Judgements of the ECHR. In: VARGA–PINTÉR i. m. 34–35; valamint GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Az amicus curiae fogalom fejlődése az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Magyar Jog*, 2012/2. 114–118.

A nemzetközi környezetet vizsgálva szót kell ejteni azokról a nemzetközi dokumentumokról is, amelyek arra törekszenek, hogy általános iránymutatásokkal segítsék az egyes államokat, illetve jogállami minimumokat határozzanak meg. Ezek szinte kivétel nélkül *soft law* eszközök, tehát jelentőségük elsősorban nem kényszerítő erejükben, hanem a jogfejlesztésben játszott szerepükben rejlik.

Az ENSZ-nek az ügyészség szerepéről szóló 1990. évi iránymutatása<sup>22</sup> a státusszal kapcsolatos kérdések mellett szinte kizárólag a büntetőjogi feladatokról szól, de említést tesz arról, hogy az ügyészek a közérdek képviselőjeként egyéb feladatokat is elláthatnak.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2003-as ajánlása már valamivel több támpontot ad. Úgy fogalmaz, hogy a különböző nem büntetőjogi ügyészi feladatok aggodalmat keltenek az Európa Tanács alapelveivel való összeegyeztethetőség szempontjából.<sup>23</sup> Emiatt fontosnak tartja az ajánlás, hogy a jogvédelem területén játszott ügyészi szerep ne vezessen érdekkonfliktushoz és ne legyen elrettentő az állami jogvédelmet kérőknek; továbbá a feladatok tartsák tiszteletben a hatalommegosztást és eljárása során az ügyészség legyen független a kormányzati szervektől; végezetül a büntetőjogon kívüli feladatok alól lehetőleg más hatékony szervek tehermentesítsék az ügyészséget.<sup>24</sup> A Miniszteri Bizottságnak az ajánlásra adott észrevétele viszont azt is kiemeli, hogy nagyon eltérő hagyományokon alapulnak az ügyészségi rendszerek, mindegyiknek megvannak a maga fékjei és ellensúlyai, ezeket nem lehet egy részletkérdést kiemelve értékelni. Így az ügyészségek büntetőjogon kívüli feladatainak megakadályozására sem láttak okot.<sup>25</sup>

A szintén az Európa Tanács égisze alatt létrehozott CPGE jelentése már sokkal részletesebb iránymutatást ad. Nem csoda, ugyanis ez az első, empirikus kutatásra épülő jelentés,<sup>26</sup> ami a rendszerek sokfélegére is tekintettel van.<sup>27</sup> Kiemeli azonban a jogállamiság, az emberi jogok és más demokratikus

<sup>22</sup> Guidelines on the Role of Prosecutors. Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990. <https://bit.ly/2aJ71OI>

<sup>23</sup> Recommendation 1604 (2003) „Role of the public prosecutor’s office in a democratic society governed by the rule of law”. 6. és 6.5. pont. <https://bit.ly/3vITQOs>

<sup>24</sup> Recommendation 1604 (2003) (31. lj.) 7.5. pont.

<sup>25</sup> Reply from the Committee of Ministers, adopted at the 870th meeting of the Ministers’ Deputies (4 February 2004). 3. pont. <https://bit.ly/3teYH2k>

<sup>26</sup> VARGA Zs. András – ELŐHÁZI Zsófia: Az Európa Tanács ajánlása az ügyészek büntetőjogon kívüli tevékenységének elveiről. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2013/1. 92.

<sup>27</sup> Conference of Prosecutors General of Europe 6th session, organised by the Council of Europe in co-operation with the Prosecutor General of Hungary (Budapest, 29-31 May 2005) [CPGE (2015)16] Conclusions. 6.1. és 6.2. pont. <https://bit.ly/319eMnr>

alapelvek tiszteletben tartásának fontosságát, továbbá azt, hogy a beavatkozás soha nem kérdőjelezheti meg a hatalmi ágak elválasztásának elvét, valamint a bíróság végső döntési jogát.<sup>28</sup>

2008-ban – a CPGE átalakítása folytán létrehozott – CCPE egy rendkívül alapos kutatás során felmérte az összes tagállamra vonatkozóan a fennálló helyzetet (ennek lényegéről fent már beszámoltam). A következtetésekből és az ajánlásokból egy nagyon konstruktív, a tagállami szabályozásokat és történelmi hagyományokat tiszteletben tartó álláspont rajzolódik ki, ami értékesnek tartja az emberi jogok védelme, a törvényesség, a jogállamiság és a civil társadalom erősítése terén játszott szerepet. A büntetőjogon kívüli feladatokkal kapcsolatos legfontosabb elveket tíz pontban foglalja össze az ajánlás, megfogalmazva a legfontosabb garanciákat.<sup>29</sup>

2012-ben (éppen a CCPE fent ismertetett ajánlásában foglalt felhívása alapján) a Miniszteri Bizottság is elfogadott egy ajánlást.<sup>30</sup> Ez a következő módon foglalja össze az ügyészek büntetőjogon kívüli feladatait: „Ha a nemzeti jogrendszer felelősséget és hatáskört biztosít az ügyészek részére a büntető igazságszolgáltatási rendszeren kívül, az ügyészek feladata, hogy képviseljék az általános vagy közérdeket, védjék az emberi jogokat és az alapvető szabadságokat, valamint fenntartsák a jogállamiságot.”<sup>31</sup> Az ajánlás a korábbi jelentésekre és ajánlásokra alapozva, logikailag azokra építve, azonban azoknál sokkal részletesebben tartalmazza az érintett területre vonatkozó ajánlásait (pl. a felek jogainak tiszteletben tartása, törvényi keretek szükségessége, jogorvoslati jog korlátai, jogerő tiszteletben tartása).<sup>32</sup>

Az ismertetett javaslatokból és ajánlásokból egy egymásra épülve fokozatosan kibontakozó álláspont rajzolódik ki, ami nem csak időben előre haladva terebélyesedett és konszolidálódott, de érezhető az is, hogy a Parlamenti Közgyűlés sarkos és alapvetően elutasító álláspontjához képest a Miniszteri Bizottság és az ügyészeket tömörítő testületek sokkal elfogadóbban viszonyulnak az ügyészek büntetőjogon kívüli feladataihoz. Ehhez képest látványosan az ellentétes oldalon áll viszont a Velencei Bizottság, amely meglehetősen bizalmatlansággal

<sup>28</sup> CPGE (2015)16 (35. lj.) 6.4. és 6.6. pont.

<sup>29</sup> CCPE (2008)3 (26. lj.) 34. pont.

<sup>30</sup> Recommendation CM/Rec(2012)11 of the Committee of Ministers to member States on the role of public prosecutors outside the criminal justice system. Magyar fordításban ld. VARGA–ELŐHÁZI i. m. 93–97.

<sup>31</sup> CM/Rec (2012)11. (35. lj.), Appendix b) pont. Magyar fordításban ld. VARGA–ELŐHÁZI i. m. 95.

<sup>32</sup> CM/Rec (2012)11. (35. lj.), Appendix d)-e) pont. Magyar fordításban ld. VARGA–ELŐHÁZI i. m. 95–97.

tekint a büntetőjogon kívüli feladatokra (különösen akkor, ha az általa „új demokráciáknak” tekintett országok gyakorlatáról van szó).

A Velencei Bizottság CDL-AD(2010)040 számú jelentése szintén foglalkozik az ügyészséggel, ezen belül pedig a büntetőjogon kívüli hatáskörökkel. Habár alapvetően elfogadhatónak tart bizonyos korábbi megállapításokat és maga is megerősíti a korlátokat, összességében a negatív példákon keresztül inkább az ellenérzései rajzolódnak ki. Óva int az ügyészség szovjet típusú túlhatalmától és az általános felügyeletől. Nem vonja kétségbe a büntetőjogon kívüli feladatok kiegészítő szerepét, de erősen hangsúlyozza, hogy az ország hagyományaira hivatkozásba csak a demokratikus hagyományok tartozhatnak bele, továbbá kételkedve fogadja, hogy ezekre a feladatokra mely esetekben a legalkalmasabb valóban az ügyész.<sup>33</sup> Hangsúlyozza az államérdek és a közérdek közötti különbségtételt is, kiemelve, hogy ezeket lehet kombinálni, de a fiatalabb demokráciákban a politikai visszaélések tapasztalataira tekintettel óvintézkedéseket tart szükségesnek.<sup>34</sup>

## 4. A magyar közérdekvédelmi rendszer fejlődése

### 4.1. A rendszerváltást megelőző irányváltások

Az ügyész polgári eljárásban való részvételének lehetősége korlátozott mértékben már a 19. században megjelent. Az ügyészi perindítás vagy fellépés lehetőségét először az első magyar ügyészségi törvényt követő későbbi törvények biztosították.<sup>35</sup> Ekkoriban kezdte meg működését a Kúria mellett a koronaügyész, aki a jogegység érdekében bármely büntető vagy polgári bíróság jogerős döntése ellen perorvoslással élhetett a Kúriánál.<sup>36</sup> Ezzel együtt a büntetőjogon kívüli feladatok ellátása körüli vita sem újkeletű. Jól jellemzi ezt, hogy Török Alajos már 1907-ben arról írt egy konkrét törvényjavaslat kapcsán, hogy az ügyész beavatkozási jogát csak az okvetlenül elkerülhetetlen esetekre kellene szorítani, a határozatok közül pedig vele csak az ítéleteket közölni. Szerinte megannyi

<sup>33</sup> Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – The Prosecution Service. Adopted by the Venice Commission at its 85th plenary session (Venice, 17-18 December 2010) [CDL-AD(2010)040]. 72–83. pont. <https://bit.ly/2OpTzcQ>

<sup>34</sup> CDL-AD(2010)040 (41. lj.) 71. pont.

<sup>35</sup> FÜRÉSZ Klára: Az ügyészség. In: KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Budapest, Osiris, 2007. 594.

<sup>36</sup> NÁNÁSI i. m. [83].



bírói garancia mellett nem kell az ügyészséget lépten-nyomon a bíróság háta mögé állítani, így többek között mindenről értesíteni, tárgyalásokhoz meghívni, indítványozási joggal felruházni.<sup>37</sup>

A II. világháborút követően Magyarországon is szovjet típusú ügyészséget alakítottak ki. Ebben a rendszerben – ami elvben a skandináv ügyészségi modellel alapult – az ügyészség formálisan nem volt alárendelve a Minisztertanácsnak, de a legfőbb ügyész az Országgyűlés által visszahívható volt.<sup>38</sup> Az egész régióhoz hasonlóan a büntetőjogon kívüli hatáskörök Magyarországon is a szovjet mintakövetés eredményeként váltak meghatározóvá.<sup>39</sup> Habár az ügyész büntetőjogi tevékenységen túlmutató szerepe nem a kommunizmus időszakából ered, de míg korábban a közérdek védelmén, addig az 1950-es évektől már a törvényesség biztosításán volt a hangsúly.<sup>40</sup> Tevékenységét illetően az ügyészség az állam és a társadalom egészének felügyeletén keresztül a törvények érvényesülését volt hivatva biztosítani, ami szinte beláthatatlanul széles mozgásteret engedett az ügyészség számára.

Az ügyészség feladatait a Magyar Népköztársaság ügyészségéről szóló 1953. évi 13. törvényerejű rendelet szabályozta, amelyben megjelent a polgári jogi feladatok mellett az (általános) törvényességi felügyelet is, méghozzá nem csak az állami és társadalmi szervezetek felett, hanem az állampolgárok felett is.<sup>41</sup> Az ügyész nagyon tágan megfogalmazott hatalmát az általános törvényesség biztosításának alapvető állami érdekével indokolták.<sup>42</sup> Az ügyészi felügyelet tehát lényegében mindenre és mindenkire kiterjedt.<sup>43</sup> Voltaképpen a bíróságok törvényességi felügyelete valósult meg ezáltal.<sup>44</sup> Habár 1972-ben megváltoztak az Alkotmány ügyészségre vonatkozó rendelkezései is<sup>45</sup> (ezzel együtt új ügyészségi törvény is született), az ügyészi törvényességi felügyelet ettől

<sup>37</sup> TÖRÖK Alajos: A kir. ügyészség szerepe a polgári perrend-tartási törvényjavaslat XI. címében. *Jogtudományi Közöny*, 1910/43. 373.

<sup>38</sup> CSINK i. m. 151.

<sup>39</sup> VARGA (2017) i. m. 303–304.

<sup>40</sup> ALEKU Mónika: Az ügyészi fellépésről. I. rész. *Ügyészek Lapja*, 2014/2. 55.

<sup>41</sup> VARGA Zs. András: 51. § [Az ügyészség és a legfőbb ügyész feladatai]. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, Századvég, 2009. 1857.

<sup>42</sup> CSEHI Zoltán: Kétélyek és kérdések az ügyész közérdekű keresetindításának a jogáról. *Iustum Aequum Salutare*, 2011/2. 11.

<sup>43</sup> VARGA Zs. András: Az ügyészség közjogi hatásköreinek átalakulása. In: CSINK Lóránt – VARGA Ádám (szerk.): *Bírósági-ügyészségi szervezet és igazgatás*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 155–156.

<sup>44</sup> FÜRÉSZ i. m. 593.

<sup>45</sup> Fürész Klára utal rá, hogy ez a bírói függetlenség védelme miatt volt fontos. FÜRÉSZ i. m. 593.

kezdvé formailag nem volt általános, tartalmában azonban továbbra sem volt korlátozva.<sup>46</sup>

## 4.2. Repedések a rendszeren

A rendszerváltást követően az ügyészség státusza és szerepe is némileg átalakult, azonban ez a változás az Alkotmány szintjén messze nem volt annyira jelentős, mint más államhatalmi szerveknél. Habár a legfőbb ügyész Országgyűléstől való függése megszűnt, azonban az ügyészség rendkívül széleskörű hatáskörei megmaradtak. Az Alkotmány feladatokat rögzítő szabálya alig változott,<sup>47</sup> általánosságban a legfőbb feladata továbbra is a jogvédelem maradt,<sup>48</sup> bár jogállami keretek között ennek jelentése azért változott. Mivel a jogvédelem az állam elsőrendű kötelessége, ezért ez minden állami szervezetre és tisztségviselőre vonatkozik, csak éppen saját feladataikhoz igazodva mást és mást jelent az egyes intézményekre nézve. Emiatt a jogvédelmet az ügyészség is a konkrét hatásköreinek teljesítése során látta el.<sup>49</sup>

Az Alkotmánnyal együtt módosították (az új címe szerint) a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvényt (régí Ütv.) is, azonban ez koncepcionális változást alig hozott, a bírósági eljárásokban való részvételről szóló III. fejezet egyáltalán nem változott, az általános törvényességi felügyeletet szabályozó V. fejezet pedig érdemben (egyetlen új szakaszt leszámítva) nem módosult. Ez azt jelenti, hogy a rendszer logikáját tekintve fennmaradt a rendkívül széleskörű szovjet típusú felügyeleti hatáskör. A régi Ütv. gyakorlatilag még a rendszerváltás után is őrizte az 1950-es évek szabályozásának logikáját, ami nem a közvádloi szerep köré, hanem a felügyelet és annak irányai köré építette a hatásköröket, amit Varga Zs. András úgy jellemez, mint a szovjet típusú általános felügyelet olyan nyomait, ami folt az ügyészség pedigéréjén.<sup>50</sup> Hack Péter pedig úgy fogalmaz, hogy az ügyész közérdekvédelmi feladatának

<sup>46</sup> VARGA (2009) i. m. 1857.

<sup>47</sup> Voltak azért olyan jelképes változások, mint hogy az állampolgárok védelme a felsorolás utolsó helyéről az első helyre került. VARGA Zs. András: Új Alkotmány és az ügyészség közjogi hatáskörei. *Magyar Jog*, 2011/2. 78.

<sup>48</sup> Alkotmány 51. § (1) bekezdés.

<sup>49</sup> VARGA Zs. András: Ügyészség. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 292. [a továbbiakban: VARGA (2012c)]

<sup>50</sup> VARGA (2011) i. m. 79–80.

széles körű biztosítása a korábbi szocialista ügyészség továbbélésének jele volt a külső elemzők számára is.<sup>51</sup>

A hatáskörök reformja azért is csúszhatott, mert ezt a döntéshozók összekötötték a szervezeti reformokkal. A szervezeti reformokon erőteljesen dolgoztak az első parlamenti ciklusban.<sup>52</sup> Ekkoriban többször felmerült az igény az ügyészség alkotmányos helyzetének megváltoztatására.<sup>53</sup>

A régi Ütv. 10. § (1) bekezdése mondta ki általánosságban: az ügyész közreműködik abban, hogy a bíróságok határozatai megfeleljenek a Magyar Köztársaság törvényeinek. Ennek körében a (2) bekezdés b) pontja szerint a fontos állami vagy társadalmi érdek adta meg azt a generális felhatalmazást a fellépésre, aminek gyakorlatilag egyetlen korlátja (mivel még a felek rendelkezési jogának tiszteletben tartása is csak feltételekkel élt) a kizárólag meghatározott személy által érvényesíthető jog volt. Ugyanennek a bekezdésnek a c) pontja kimondta, az ügyész bármely ügy iratait magához kérheti annak érdekében, hogy megvizsgálhassa, az adott ügyben az eljárás és a határozat, illetve annak végrehajtása megfelel-e a törvényeknek. Ezen túlmenően az ügyészi óvás intézménye segítségével (amely a normákra vonatkozó részében már a rendszerváltás után került a törvénybe) a régi Ütv. szintén széleskörű jogosítványokat adott az ügyész kezébe a magasabb jogszabályba vagy Alkotmányba ütközőnek tartott normák, továbbá (és tradicionálisan elsősorban) a törvénysértőnek tartott, egyedi ügyben született jogerős rendelkezésekkel szemben.

Ebben az időszakban az Alkotmánybíróságon határozatok sora született a jogállamiság elvére építve. Ezek közül több is alkotmányellenesnek minősítette a hatóságok szabad mérlegelési lehetőségét az alapjogok gyakorlásával kapcsolatosan, elsősorban eljárásjogi szabályokat semmisítve meg.<sup>54</sup> Ezek közül a 9/1992. (I. 30.) AB határozat például a büntetőeljárásban létezett törvényességi óvás intézményét semmisítette meg, amely lehetővé tette a legfőbb ügyész, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnöke számára, hogy diszkrecionális jogkörben, a felek akaratától függetlenül óvast emeljen a jogerős határozatok ellen.<sup>55</sup> Emellett az emberi méltóságból levezetett rendelkezési jog sérelmére alapozva már a 8/1990. (IV. 23.) AB határozat megsemmisítette a Munka Törvénykönyvének

<sup>51</sup> HACK Péter: Az ügyészség. In: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA TK JTI, 2016. 495.

<sup>52</sup> FÜRÉSZ i. m. 588.

<sup>53</sup> NÁNÁSI i. m. [101].

<sup>54</sup> SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris 2001. 405.

<sup>55</sup> ABH 1992, 59, 67.

azt a rendelkezését, amely a szakszervezet számára lehetővé tette, hogy a dolgozó érdekében (nevében és helyette) a munkaviszonyt érintő kérdésekben külön meghatalmazás nélkül is eljárhasson.

Kifejezetten az ügyészség büntetőjogon kívüli hatásköreit érintette (egészen pontosan azon belül a polgári jogi feladatokat) az 1/1994. (I. 7.) AB határozat. Ebben az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az általános ügyészi keresetindítási jog (amelynek alapján az ügyész fontos állami vagy társadalmi érdekből a fél helyett keresetet indíthat), sérti az egyén önrendelkezési jogát és cselekvési autonómiáját, továbbá a jogállamiságot is, ugyanis nem zárható ki, hogy az ügyész bármely ügyben az egyén kifejezett akarata ellenére is éljen keresetindítási jogával. Az ügyész általános perbeli fellépési joga a fél rendelkezési joga korlátozását illetően szintén diszkrecionális jogkört biztosít az ügyésznek, megbontja a polgári perbeli felek pozíciójának egyensúlyát. Az Alkotmánybíróság az indokolás sarokpontjaként leszögezte, hogy az ügyészség a Magyar Köztársaságban is elsősorban az ún. vádfunkciót ellátó szervezet, ami összhangban van a kontinentális jogrendszerekben általában elfogadott helyzettel. Álláspontja szerint az Alkotmány 51. § (1) és (2) bekezdése is ilyen tartalommal szabályozza az ügyészség alkotmányos jogállását és funkcióit. A (3) bekezdés pedig – ami a törvényesség megtartása és védelme érdekében általánosságban ügyészi közreműködést ír elő – az Alkotmánybíróság értelmezésében azt szabályozza, hogy az ügyészség a fő funkció mellett más feladatokat is ellát.

Egyetértek azzal az állásponttal, hogy ez a határozat nem volt radikális szakítás a korábban már megindult folyamatokkal, inkább a gyakorlat árnyalása. Radikális szakítás csak az általános perindítási, fellépési, fellebbezési és felülvizsgálat-kezdeményezési jog megsemmisítése volt. Viszont a döntésből azt is szükséges kiolvasni, hogy az ügyésznek továbbra is szerepe van a törvényesség biztosításában.<sup>56</sup> Mindezek alapján az a meggyőződésem, hogy az Alkotmánybíróság generális célja teljesült: rést akart ütni az ügyészi feladatok jogállamiságot sértő rendszerén. Az e mögött meghúzódó dogmatikai érvek kifejezetten haladó szellemű megállapítások voltak, amelyeket az idő is igazolt, bár az Alkotmány rendelkezéseinek nehezen detektálható célja miatt aktivista alkotmánybírósági hozzáállást igényelt.

Bátran állítható, hogy a határozat az első tördöfés volt a szocializmusból örökölt büntetőjogon kívüli ügyészségi hatáskörök rendszerén. Ezt követték még további alkotmánybírósági határozatok, így különösen az 5/1996. (II. 23.) AB határozat és a 20/1997. (III. 19.) AB határozat. Előbbi alkotmányos követel-

<sup>56</sup> ALEKU i. m. 48.

ményként mondta ki, hogy a perújítási kérelem előterjesztésére való jogosultság az eljárásban részt nem vett ügyészt a perbeli részvételét egyébként a törvény szerint megalapozó körülmények fennállása esetén illeti meg. Utóbbi határozat pedig alkotmányellenesnek találta, hogy az ügyész mások személyhez fűződő jogainak sérelmére és magánvádas büncselekmény megvalósulására hivatkozva az érintettek akarától függetlenül indítványozhatja a sajtótermék vagy sajtóterméknek nem minősülő irat nyilvános közlésének megtiltását, továbbá, hogy az ilyen sajtótermék vagy irat nyilvános közlését az ügyész azonnal felüggesztheti.

A határozatok hatására (részben azokkal párhuzamosan) a jogalkotó is lépett, 1995-ben a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben (a továbbiakban: rPp.) az ügyészre vonatkozó általános szabályokat átszabták, emellett a rPp. új esetkörként megteremtette a perbelépés lehetőségét. Nemperes eljárásban is megteremtette a jogalkotó a fellebbezés lehetőségét. 2000-től aztán egy újabb módosítással (újra külön cím alatt) a rPp. ügyészre vonatkozó rendelkezései átkerültek a 9. §-ba. A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendeletben (a továbbiakban: Ptké.) szintén új rendelkezés volt 1995-től kezdődően, amely alapján az ügyész keresetet indíthatott a semmis szerződéssel a közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében.<sup>57</sup>

Ezekkel a változásokkal két pozitív és egy negatív előfeltétele lett az ügyészi keresetindításnak: egyrészt a jogosult képtelen a jogvédelemre; másrészt a felek rendelkezési jogát tiszteletben kell tartani; végül negatív feltételként az ügyész kizárólag személyesen érvényesíthető pert nem indíthat. Ezzel a fellépés is új értelmet kapott, a perindítás „dinamikus mozzanata” lett, aminek az alapja ugyanaz, mint a perindításé, csak időben későbbi a beavatkozás.<sup>58</sup>

A polgári perekben való részvétel azonban csak az egyik formája annak, ahogy az ügyész közreműködött a törvényesség biztosításában. Külön törvények felügyeleti jogkör nélkül biztosítottak további intézkedési jogokat a legfőbb ügyésznek vagy az ügyészeknek. Ezen törvények alapján pedig az ügyésznek továbbra is széles törvényességi felügyeleti hatáskörei voltak.<sup>59</sup> A törvényességi felügyelettel kapcsolatosan a rendszerváltást követően mintegy tíz év kellett annak belátásához, hogy a státusz megváltoztatása helyett a funkcióit, köztük az általános törvényességi felügyeletet kell a jogállami követelményeknek

<sup>57</sup> ALEKU i. m. 53–54.

<sup>58</sup> ALEKU i. m. 53.

<sup>59</sup> VARGA (2012a) i. m. 184.

megfelelően átalakítani.<sup>60</sup> A törvényességi felügyelet ekkor már nem volt sem általános, sem kizárólagos.<sup>61</sup>

Mindazonáltal az ügyészség büntetőjogon kívüli feladatainak visszaszorulásával nem mindenki értett egyet. Jól mutatja a szervezeten belüli nosztalgikus ragaszkodás jelenlétét, hogy még 2011-ben is született ügyészek tollából olyan tanulmány, ami a hatáskörök erősítése mellett érvelt. A szerzők szerint az igazságszolgáltatás működése átláthatatlanná (a bíróság belső ügyévé) vált, az anyagi igazság helyett csak a felek által szolgáltatott bizonyítékok alapján akarnak dönteni, a hivatalbóli bizonyítás lehetőségével pedig a minimális mértékben sem élnek. A szerzők szerint – amellett, hogy hiányolják a bíróságok szaktudását – a rendelkezési jog sérelmét kizárná, ha a bíróság csak kasszációs joggal rendelkezne a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat esetén.<sup>62</sup> Nem kétségbe vonva a szerzők jóhiszemű szakmai meggyőződését, egy ilyen, általános felügyelet mellett érvelő álláspont a XXI. században már aligha tartható.

### 4.3. Az Alaptörvény alapján létrejött rendszer jelentősége

A pozitív folyamatok ellenére egyet lehet érteni Varga Zs. Andrással abban, hogy a Nyugat-Európában általános szerephez való visszatérést csak az Alaptörvény hozta el.<sup>63</sup> A jogalkotó az Alaptörvény alapján megalkotandó új szabályozás során figyelembe vette az ügyészség, az érintett civil szervezetek és a nemzetközi szervezetek állásfoglalásait is.<sup>64</sup>

A hatályos szabályozás részletes ismertetése nem célja ennek a tanulmány-nak,<sup>65</sup> dióhéjban azonban ki kell emelni, hogy ez a rendszer már a törvényességi felügyelet helyett az Alkotmány hatálya alatt is ismert polgári peres eljárásokra épül.<sup>66</sup> Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (új Ütv.) folytán következett be az a változás, ami már az igazságszolgáltatásban való közremű-

<sup>60</sup> FÜRÉSZ i. m. 595.

<sup>61</sup> Ld. bővebben VARGA (2012a) i. m. 184.

<sup>62</sup> SZEKÉR Ildikó – NAGY Zsolt: Az ügyészség új közérdekvédelmi tevékenysége – Javaslat. *Ügyészek Lapja*, 2011/3. 59–61.

<sup>63</sup> VARGA (2017) i. m. 303–304.

<sup>64</sup> GERENCSÉR Balázs Szabolcs – POLT Péter – NAGY Réka: A magyar ügyészség az Alaptörvény elfogadása után. *Kriminológiai Tanulmányok 50., Jubileumi kötet*, 2013. 176.

<sup>65</sup> A témában ld. bővebben VARGA (2021) i. m. 315–317.; JAKAB Hajnalka: Az ügyészség közérdekvédelmi feladatainak rendszere. In: CSINK Lóránt – VARGA Ádám (szerk.): *Bírósági-ügyészségi szervezet és igazgatás*. Budapest, Pázmány Press, <sup>2</sup>2021. 153–163.

<sup>66</sup> VARGA (2012c) i. m. 295.

ködéshez igazodik: a büntetőeljárás szerepéhez hasonlóan a közérdekvédelmi feladatok terén az ügyész a bírósági vagy más hatósági eljárás kezdeményezésére jogosult, arra sem általános információszerzés alapján, csak (jellemzően súlyos) törvénysértésre utaló adat esetén. Együttesen ennek a neve lett a „fel lépés”.<sup>67</sup> A korábbi szabályozással számos helyen egyező jogszabályi szövegek arra utalnak, hogy a törvényhozó nem az ügyészség ezirányú tevékenységének technikáit kívánta megváltoztatni, hanem azokat világosan közérdekvédelmi cél szolgálatába állította.<sup>68</sup>

Az új Ütv., valamint a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény (a továbbiakban: Üjt.) értékelésével a Velencei Bizottság is foglalkozott. Pozitívan értékelte a változások irányát, ugyanakkor számos kritikának is hangot adott. A fellépés által a magánfelek viszonyaiba történő beavatkozást továbbra is túl széleskörűnek tartotta. Hangsúlyozta, hogy az ügyészség felügyeleti jogkörét még mindig túl szélesnek ítéli meg, mert szerinte az ügyészség az állam közigazgatási cselekvései egyik általános ellenőrzőjének tekinthető.<sup>69</sup> A véleményből jól érződik az az erős bizalmatlanság, amit a Velencei Bizottság az ún. „új demokráciák” irányában táplál, de természetesen ettől még a vélemény számos szempontból hozzájárul az alkotmányos párbeszéd erősítéséhez. Én ebben a körben mégis inkább azt emelném ki, hogy az esetlegesen megfogalmazható további kritikák ellenére egyúttal tovább is erősíti a Magyarországon már két évtizeddel korábban elindult folyamatok jelentőségét. A „rég” és „új” demokráciákat külön kezelő – egyébként is vitatható – álláspontja az ügyészség hatásköreivel kapcsolatban éppen azért hat rendkívül anakronisztikusan, mert a magyar Alkotmánybíróság már jóval a nemzetközi szintéren megfogalmazott elvárások előtt elvi jelentőségű tételeket fogalmazott meg az ügyész büntetőjogon kívüli feladatait illetően, ami ráadásul egybevág a Velencei Bizottság elvi álláspontjával is.

<sup>67</sup> VARGA (2012c) i. m. 297.

<sup>68</sup> VARGA (2012b) i. m. 130.

<sup>69</sup> Opinion on Act CLXIII of 2011 on the Prosecution Service and Act CLXIV of 2011 on the Status of the Prosecutor General, Prosecutors and other Prosecution Employees and the Prosecution Career of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 91st Plenary Session (Venice, 15-16 June 2012) [CDL-AD(2012)008]. 35–40. pont. <https://bit.ly/3vmaiOL>

## 5. Összegző gondolatok

Magyarországon az ügyészség különleges helyet foglal el a hatalommegosztás rendszerében, hiszen kapcsolatban áll mindhárom hatalmi ággal. A fent rögzítettek szerint elvi síkon legalább annyira tartozhatna a végrehajtó hatalomhoz, mint az igazságszolgáltatáshoz.

Az ügyészséggel kapcsolatban a vádfunkció elsődlegességének hangsúlyozása magától értetődőnek tűnhet, pedig nem feltétlenül az. Való igaz, hogy az ügyészségre mindenhol elsősorban közvádlóként tekintenek, de a szovjet ügyészségi modell ezt elvi értelemben jelentősen megbontotta.<sup>70</sup> A korábbi Alkotmány szövegéből a vádfunkció elsődlegessége szövegszerűen aligha volt kiolvasható, de kétségtelen, hogy ez a teleologikus értelmezés felel meg a jogállami követelményeknek. A büntetőjogon kívüli feladatok kiegészítő jellege szintén csak olyan alkotmánybíróági értelmezés eredményeként volt megállapítható, amit a szöveg kevésbé támogatott.

Az Alaptörvény azonban egyértelműen meghatározta az ügyészség helyét, hiszen az igazságszolgáltatás közreműködőjeként aposztrofálja, valamint rögzíti függetlenségét is. Egyetértek Csink Lóránttal abban, hogy ez azonban csak azáltal igaz, hogy tevékenységi körében egyértelműen a vádfunkció dominál és az eljárás inkvizitórius, mert enélkül a szervezeti modelltől függetlenül inkább végrehajtó hatalmi szerv lenne.<sup>71</sup>

Az ügyészség büntetőjogi és büntetőjogon kívüli feladatai egymáshoz való viszonyának tisztázásában az Alkotmánybírósnak nagy szerepe volt. Ez azért volt elengedhetetlenül fontos, mert az összes többi érv a büntetőjogon kívüli feladatok kiegészítő szerepére épül. Ahogyan azt az Alkotmánybírósnak is kifejtette, a büntetőjogon kívüli feladatok a jogállamiság szempontjából csak addig nem jelentenek problémát, amíg kiegészítő szerepet töltenek be, azaz az ügyészségnek nincs generális felhatalmazása ezek gyakorlására, a mégis létező hatáskörök pedig nem írják felül a felek rendelkezési jogát.<sup>72</sup> Ebben a tekintetben a közigazgatási jogot érintő hatáskörök esetében – habár a beavatkozás logikája ugyanazokra az okokra vezethető vissza, mint a magánjogi hatáskörök esetén – a közérdek fokozottabb jelenléte miatt a fél rendelkezési jogára vonatkozó érvek kevésbé hangsúlyosak.

<sup>70</sup> Természetesen a jogvédelem ténylegesen ekkoriban sem volt elsődleges, azt az ügyészség a bűncselekmények (mint az alapvető jogok megsértésének) üldözésében, azaz saját hatásköreinek érvényesítése során érte el. VARGA (2012b) i. m. 130.

<sup>71</sup> CSINK i. m. 154.

<sup>72</sup> 1/1994. (I. 7.) AB határozat. ABH 1994, 29.



A fent bemutatott nemzetközi dokumentumokból is az látható, hogy az Európa Tanács különböző testületeiben is ez (igaz, csak egy-másfél évtizeddel később) fogalmazódott meg. Azt is hangsúlyozni kell, hogy az ügyészi feladatellátást a közérdekvédelmi feladatok terén is szinte minden esetben bírói ellenőrizhetőség kíséri.<sup>73</sup>

Akár az állam érdeke felől, akár a közérdek irányából, akár a törvényesség védelmének valamilyen elvont megközelítéséből szemléljük, az ügyészség nyomós indok nélkül nem avatkozhat be magánszemélyek közötti jogviszonyokba. Ez ugyanis még a legmagasztosabb szándék mellett is egy olyan atyáskodó állami jelenlétre utal, amelyben az állam mindent behálóz, mindenről tudni akar és mindent jobban is tud a polgároknál. Ebben a rendszerben az állam nem vesz tudomást arról az igazságossági kategóriáról, ami a felek közötti igazságosságra épít, hanem ehelyett mindent egy objektív igazságossági mércéhez igazít. Ez persze önmagában helyes, amikor a közérdek ezt valamilyen nyomós okból megkívánja, de általánosságban nem lehet helye a magánszemélyek közötti vitában, ellentmond ugyanis a polgári eljárás alapvető elveinek. Fűrész Klára mindezt úgy foglalja össze, hogy a jogosítványok korlátozott terjedelmét a polgári ügyek természete határozza meg, ugyanis a polgári perekben és a peren kívüli eljárásokban a rendelkezési jog elvéből következően tiszteletben kell tartani a felek akarátát. Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a köz – esetenként az egyén – érdekeinek védelmére biztosítani kell az ügyészi perbe lépés lehetőségét is.<sup>74</sup> Fontos az is, hogy a jogainak érvényesítésére vagy védelmére képtelen személy érdekében fel lehet lépni anélkül, hogy az az önrendelkezési jogot (aránytalanul) sértene.<sup>75</sup> Úgyszintén nem sérti a rendelkezési jogot az ügyészi részvétel külön törvény általi biztosítása akkor sem, ha a bíróság hatáskörébe tartozó eljárásban egyedül az ügyészség az a kívülálló szerv, amely a törvénysértések megelőzésében, illetőleg orvoslásában szerepet játszhat.<sup>76</sup>

A közigazgatás törvényességi felügyelete kapcsán pedig nem szabad szem elől téveszteni, hogy az egyértelműen végrehajtó hatalmi funkció, amit azonban csak a végrehajtó hatalmi szervektől független intézmény láthat el hatékonyan. Az ügyészség ilyen esetekben nem valamilyen általánosan kötelező magatartási szabály alkalmazásával kapcsolatos jogvitában dönt, hanem azt vizsgálja, hogy

<sup>73</sup> ORBÁN Ferenc: Nyugati szemmel a nyugati ügyészségekről – Összehasonlító jogi elemzés magyar és európai viszonylatban. In: KURUNCZI Gábor – VARGA Ádám (szerk.): *Scindere glaciem – Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 47.

<sup>74</sup> FÜRÉSZ i. m. 594.

<sup>75</sup> SÓLYOM i. m. 585–586.

<sup>76</sup> VARGA (2012c) i. m. 296.

a felügyelete alá tartozó intézmények az általánosan kötelező magatartási szabályoknak megfelelően alkalmazzák-e a törvényeket.<sup>77</sup> Azaz valamely döntés célszerűségi, szakmai, illetve gazdaságossági vizsgálata főszabályként nem tartozik a hatáskörébe.<sup>78</sup> A törvénysértések kiküszöbölése érdekében elsősorban bírósági eljárások megindításával élhet az ügyész, továbbá hatósági eljárásokat kezdeményezhet és jogorvoslatot terjeszthet elő, de mindezt nem önálló hatalmi szerepe alapján, hanem az igazságszolgáltatás közreműködőjeként teheti meg és kizárólag akkor, ha jogsértést hoznak a tudomására.

---

<sup>77</sup> CSINK i. m. 149.

<sup>78</sup> JAKAB i. m. 155.



# AZ ÜGYÉSZ KÖRNYEZETVÉDELMI TEVÉKENYSÉGÉNEK ALAPJAI ÉS KOMPLEXITÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZÉRDEKVÉDELMI ESZKÖZÖKRE

BÁNYAI Krisztina

főügyészségi ügyész (Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Főügyészség)  
c. egyetemi docens (Miskolci Egyetem)

## 1. Előszó

A környezeti felelősség és védelme nem magánügy. Gyakorta határokon átívelő, úgynevezett ‘cross-border’ érintettséggel találkozunk, elég csak a tiszai ciánszennyezésre vagy a Sajó folyó szennyezésére gondolnunk. Kialakult nemzetközi szinten egy közös környezet- és természetvédelmi ‘nyelv’, mely egy alapvető szinten (együttműködés elve, fenntartható fejlődés, a szennyező fizet elve, elővigyázatosság elve, visszalépés tilalma, társadalmi részvétel etc.) megfogalmazódó jogi keretet hozott létre. Magyarországnak a környezetvédelemben a nemzetközi szerződésekben vállalt és az uniós tagságból eredő kötelezettségek teljesítése érdekében megfelelő környezetvédelmi intézményrendszert kellett felállítania e széles spektrumú feladatra, hiszen a környezeti elemek egységes védelme holisztikus megközelítést feltételez, ami többet jelent az egyes megnevezett elemek – levegő, víz, föld etc. – szektorális védelménél. A környezeti felelősség érvényesülésének alapvető intézményrendszerét az állam alkotmányjogi szinten határozza meg, a részletszabályait pedig különböző jogágakba tartozó rendelkezésekben rögzíti.

Jelen tanulmány célja a környezetvédelemben részt vevő speciális szereplő, a magyar ügyész környezetvédelmi feladatköreinek bemutatásán keresztül e résztvevő sajátos megközelítésmódjának szemléltetése. A tanulmány az ügyész közvadra üldözendő környezet és természet elleni bűncselekményekkel kapcsolatos klasszikus büntetőjogi feladatain túlmenően az ügyészség közjogi

szakágának közérdekvédelmi szakterületén található közigazgatási jogi és polgári jogi (keresetindítási) jogköreit vázolja fel. Az ügyész a közérdek nevében eljáró semleges, és nem saját magánérdekét érvényesíteni kívánó szereplő, akinek eljárásai, törvényességi ellenőrzési joga, valamint keresetindítási lehetőségei befolyásmentesek, hatékonyak és egymásra épülők lehetnek. A környezetvédelem terén is egyet lehet érteni azzal az állásponttal, hogy „az ügyész közérdekvédelmi tevékenysége már nem pusztán örökös, hanem egyenesen jogállami garancia”.<sup>1</sup> E tanulmányban kitérek olyan aktuális alkotmánybíróági határozatokra is, amelyekben keresztül megfigyelhető, hogy a kétszeres értékelés tilalma elvének érvényesítése további érv lehet az ügyész komplex környezetvédelmi jogkörei mellett.

## 2. Környezetvédelem és ügyészség alkotmányjogi megközelítésben

### 2.1. Az alkotmányos védelem alapjai

A kérdéskör alkotmányjogi szempontból a védendő értékek, illetve az alapjogi védelem oldaláról közelíthető meg. Magyarország Alaptörvénye a Nemzeti Hitvallásban kiemeli a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeinek ápolását, megóvását, és kijelenti, hogy az utódainkért érzett felelősség keretében többek közt a természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. Az Alaptörvény a P) cikkének (1) bekezdése szerint a természeti erőforrások – különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet –, a biológiai sokféleség – különösen a honos növény-és állatfajok –, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek tagjai számára való megőrzése az államnak és mindenki másnak egyaránt kötelessége. Az Alaptörvény a XX. cikkében deklarálja a testi és lelki egészséghez való jogot, és konkretizálja, hogy Magyarország e jog érvényesülését a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő. A környezethez

<sup>1</sup> ALEKU Mónika: *Az ügyész polgári jogi, polgári eljárásjogi és egyéb garanciális funkciója*. Doktori értekezés. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2021. 6.

való jog a többi értékkel egyenrangú alapjog,<sup>2</sup> amelyet a XXI. cikk rögzít a környezeti felelősség egyik alapvető szabálya – a szennyező fizet elve<sup>3</sup> – mellett. Úgyszintén egyenrangú alapjogként tartjuk számon az Alaptörvény XXI. Cikk (3) bekezdésében található a tilalmat is, miszerint elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.

## 2.2. Az ügyészség alkotmányos helyzete és változásának hatásai

Az ügyészség speciális helyet foglal el a hatalommegosztás rendszerében. A korábbi Alkotmány<sup>4</sup> által meghatározott, a jogok védelmének ellátója szerepkörből az Alaptörvény az igazságszolgáltatás közreműködőjévé és a közérdek védelmezőjévé avanszálta, megőrizve ezáltal intézményének függetlenségét a hatalmi ágak között.<sup>5</sup> A legfőbb ügyész jogilag független, ugyanakkor közjogi értelemben felelős az Országgyűlésnek.<sup>6</sup> A korábbi Alkotmány csupán a legfőbb ügyész feladataként határozta meg a törvényesség megtartása feletti örködést<sup>7</sup>, míg az 1972. április 26-tól hatályos módosítása már a legfőbb ügyész mellett az ügyészséget is említi, mint a törvényes rend és a törvényesség védelmére hivatott szereplőt. Később, az 1989. október 23-tól hatályos módosítás az állampolgárok jogainak védelmére, valamint az alkotmányos rend, és az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető minden cselekmény következetes üldözésére, továbbá a törvényesség védelmére hivatottként jelöli e személyeket.<sup>8</sup> A rendszerváltásig tehát a klasszikus és alapvető büntetőjogi jogkörén túl az ügyészség a törvényességi felügyeleti jogkörét voltaképpen minden területre kiterjeszthette, és élhetett az általános perindítási jogával.<sup>9</sup> A törvényességi felügyeleti jogkörében önálló munkaterv alapján átfogó vizsgálatokat folytathatott

<sup>2</sup> FODOR László: *Környezetjog*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014. 105.

<sup>3</sup> Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni. (szennyező fizet elve).

<sup>4</sup> A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: korábbi Alkotmány).

<sup>5</sup> A 3/2004. (II. 17.) AB határozat rögzítette az ügyészség függetlenségét.

<sup>6</sup> POLT PÉTER – VARGA Zs. ANDRÁS (SZERK.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex, 2013. 13.

<sup>7</sup> Korábbi Alkotmány 42. §.

<sup>8</sup> Korábbi Alkotmány 51. §-ának változásai.

<sup>9</sup> GOLDEA Zsuzsanna: Az ügyész részvétele a polgári peres és nemperes eljárásokban. Előtanulmány az új polgári perrendtartás kodifikációjához. In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 195.

le, amivel jelentős információkat szerezhettek. E mozgásterét a jogállamiság és a jobbiztonság követelményéből fakadó elvárások következtében szükségképpen le kellett szűkíteni a konkrét esetekben történő eljárásokra, mind közigazgatási, mind polgári ügyekben. Az 1/1994. (I.7.) AB határozat alkotmányellenesnek minősítette az ügyész általános polgári perbeli fellépési jogát, arra hivatkozván, hogy az aránytalanul korlátozta az egyén autonómiáját, sértve ezáltal az emberi méltósághoz való jogot, illetve a jogállamiság kritériumát.

Az ügyészség közjogi helyzete a rendszerváltás utáni jogi környezetben több alkalommal módosult, a legszélesebb körű változásokra pedig a 2010-es években került sor. Ekkor változott meg a legfőbb ügyész jogállása és megválasztásának módja, szervezete az új ügyészi szervezeti törvénnyel,<sup>10</sup> és ennek következtében a feladatai is, az ügyészségről szóló új törvény<sup>11</sup> alapján. Magyarország Alaptörvénye 2012. január 1-jén lépett hatályba. Az akkor hatályos szövegezés értelmében a legfőbb ügyész és az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az állam büntetőigényét érvényesítik, míg büntetőjogon kívüli tevékenységük során a törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorolnak. A hatályos jogi szabályozás az Alaptörvény Negyedik módosításával, 2013. április 1-től került bele az Alaptörvénybe, ekkor jelent meg a közérdek definíciója a további feladat- és hatáskörök tekintetében, mint az ügyészi tevékenység legitimációjának alapja. Az ügyész helyzetére és tevékenységére sarkalatos törvények vonatkoznak. A 2013. évi koncepcióváltás oka a rendszerváltást követő jogállamisági folyamat volt. Ebben tevékenyen részt vett az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is, amely összehasonlító kutatásokat folytatott, majd közzétette a CM/Rec(2012) 11. számú ajánlását<sup>12</sup> a büntetőjogon kívüli ügyészi feladatokról, amit Magyarországon történelmi gyökerek és jogi hagyományok is igazolnak. Garanciális okokból az ügyész feladatának jogalapjaként a közérdek, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelme, illetve a jogállamiság fenntartása került meghatározásra.<sup>13</sup> A büntetőjogon kívüli ügyészi tevékenységben látványos változás következett be, ami a felügyelet-központúság helyett a jogvédelmi és a közérdeket védő szerepkörre helyezte a hangsúlyt. Az ügyész közigazgatási jogi tevékenységében ez a

<sup>10</sup> A legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról es az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. tv. (a továbbiakban: Üjt).

<sup>11</sup> Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. tv. (a továbbiakban: Ütv).

<sup>12</sup> Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2012. szeptember 19-én fogadta el a büntetőjogon kívüli ügyészi tevékenységről szóló CM/Rec (2012) 11 számú ajánlást.

<sup>13</sup> VARGA Zs. András: A rendészeti tevékenység kontrolljának ügyészi szempontjai. *Magyar Rendészet*, XIII. évf., 2013/2. 111.

felügyelet helyett a törvényességi ellenőrzésre való átállást, míg a polgári jogi tevékenységében a fél státuszába történő áthelyeződést jelentette. Jól kifejezi mindezt, hogy az ügyész büntetőjogon kívüli tevékenységeinek elnevezése is megváltozott. A korábbi állami felügyeleti terminológia helyett – becenevén: ‘áfel’ tevékenység – ma már az ügyész közérdekvédelmi jogköréről, illetve tevékenységéről beszélünk, amely a büntetőjogi szakág mellett az ügyészség másik nagy szakágához, a közjogi szakághoz is tartozik, és magában foglalja a polgári jogi tevékenységi kört is, amely korábban az ‘áfel’ mellett külön jogterületként szerepelt.

A magyar ügyészség tehát az állam büntetőjogi igényének kizárólagos érvényesítése mellett a továbbiakban is ellát büntetőjogon kívüli tevékenységet a törvényesség megtartásában való közreműködés jegyében, a közérdek védelmére irányuló jogkörében. A törvényhozás az alkotmányos garanciák által behatárolt független ügyészi szervezet mellett döntött. E döntés kihat a büntetőjogon kívüli feladatokra is, hiszen egy végrehajtó hatalomba tagolt ügyészség esetén számos funkciót a közigazgatás szervezetrendszerében is meg lehetne oldani – pl. a civil szervezetek nyilvántartásához kapcsolódó kérdések – és az ügyész büntetőjogon kívüli szerepköre legfeljebb a polgári jogi, keresetindítási, illetve perben való fellépési jogaira koncentrálna. Az Alaptörvény jelenleg is hatályos szövege szerint a legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként mint közvádó az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését. A legfőbb ügyész és az ügyészség a) törvényben meghatározottak szerint jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben; b) képviseli a közvédat a bírósági eljárásban; c) felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett; d) a közérdek védelmezőjeként az Alaptörvény vagy törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.<sup>14</sup>

### 3. Az ügyész komplex jogkörei a környezetvédelemben

A környezetvédelmi ügyészi tevékenység alapját büntetőjogi, közigazgatási jogi és polgári jogi normák alkotják. A környezet és természet védelme terén az ügyészi közreműködés alapvető célja a jogszabályok alapján a minél hatékonyabb

<sup>14</sup> Alaptörvény 29. cikke.



fellépés a károsító és veszélyeztető tevékenységek, illetve az ilyen magatartást tanúsító környezethasználók ellen. Az ügyész büntetőjogi és közérdekvédelmi (polgári jogi és közigazgatási jogi) eszközrendszerének alapjai adottak, a kérdés az, hogy gyakorlatban mennyire hatékonyak. A vádhoz kötöttség és a kereseti kérelemhez kötöttség olyan elvek, melyek még fontosabbá teszik az ügyészi eljárások szakmaiságát és megalapozottságát, lévén, hogy a bíróságok főszabály szerint csak ezek alapján hozhatnak döntést. Az ügyész tevékenységét az Ütv. és az az alapján született legfőbb ügyészi utasítások, körlevelek szabályozzák, keretét az egyes anyagi és eljárási jogi jogszabályok, (Btk. Be., Ptk., Pp., Ákr., Kp. stb.) valamint a speciális környezet-, természet- és állatvédelmi jogszabályok határozzák meg. Ez utóbbiak különösen a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.), a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) és az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.).<sup>15</sup> Az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott feltételek szerint érvényesíti az állam büntetőigényét, felügyeli és végzi az előkészítő eljárást, irányítja, felügyeli, illetve végzi a nyomozást, képviseli a közvádat a bírósági eljárásban, valamint felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett.<sup>16</sup> Az eljárási kötelezettségének deklarálását az Ütv. 5. § (1) bekezdésében találjuk, amely előírja, hogy az ügyész a tudomására jutott jogsértés vagy jogszabálysértő mulasztás miatt jogszabályban megállapított feltételek fennállása esetén büntető, fegyelmi, szabálysértési, illetve hatósági eljárást, büntetés-végrehajtási ügyekben kártérítési, illetve személyiségi jogsértés miatt járó sérelemdíj megfizetése iránti eljárást is kezdeményez. A kezdeményezés címzettje az érdemi döntését köteles az ügyésznek haladéktalanul megküldeni. Az ügyészségnek az igazságszolgáltatás közreműködőjeként gyakorolt, büntetőjogon kívüli közérdekű feladat- és hatásköreiről külön törvények rendelkeznek. A közérdek védelme érdekében közreműködik annak biztosításában, hogy mindenki betartsa a törvényeket. A jogszabályok megsértése esetén - törvényben meghatározott esetekben és módon - fellép a törvényesség érdekében. Ha törvény másként nem rendelkezik, fellépésre akkor köteles, ha a törvényt megszüntetésére hivatott szerv az Alaptörvényben, valamint törvényben és más jogszabályban vagy közjogi szervezetszabályozó eszközben meghatározott kötelezettsége el-

<sup>15</sup> Tág értelemben, élő szervezetként (élőlényként), természeti értéként fajvédelmet biztosít az állatoknak a Kvt. és a Tvt., míg az Ávtv. az állatok egyedvédelmére szolgál.

<sup>16</sup> Ütv. 1. § (1) bekezdése.

lenére a szükséges intézkedést nem teszi meg, vagy ha a törvénysértésből eredő jogsérelem elhárítása érdekében azonnali ügyészi intézkedésre van szükség.<sup>17</sup> Az ügyész ezeket a hatásköreit a törvénysértés kiküszöbölése érdekében elsősorban bírósági peres és nemperes eljárások megindításával (perindítási jog), valamint hatósági eljárások kezdeményezésével és jogorvoslat előterjesztésével gyakorolja (fellépés).<sup>18</sup>

Az Ütv. 27. § (5) bekezdésének e) pontja az ügyész kiemelt közérdekvédelmi feladatai közé sorolja a környezet- és természetvédelmi tevékenységet. Az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I.6.) LÜ utasítás (a továbbiakban: Ut.) 69. §-a szerint az ügyészi környezetvédelmi tevékenység kiterjed a Kvt. hatálya alá tartozó valamint a külön törvényekben szabályozott környezetvédelmi részterületekre, továbbá az Ávtv.-ben szabályozott ügyészi tevékenységre. A környezethasználó a Kvt.-ben és más jogszabályokban szabályozott módon büntetőjogi, polgári jogi és közigazgatási jogi felelősséggel tartozik tevékenységének környezetre gyakorolt hatásaiért.<sup>19</sup> A környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ügyészi feladatokat a megyei, illetve fővárosi főügyészségeken erre kijelölt ügyész végzi.<sup>20</sup> A külön jogszabályok a közjogi és a büntetőjogi szakágnak is intézkedési lehetőséget biztosítanak. A Kvt. 109. §, a Tvt. 60. § és az Ávtv. 44. § (2) bekezdéseire is figyelemmel a) az ügyészség a büntetőeljárás törvényben<sup>21</sup> meghatározottak szerint jár el a környezeti elemek illetve a természeti területek és értékek, valamint az állatok Büntető Törvénykönyvben<sup>22</sup> tilalmazott módon való megsértése esetén (büntetőjogi tevékenység); b) az ügyész is jogosult keresetet indítani: környezeti veszélyeztetés, illetve természeti érték, terület, valamint védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén, továbbá az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt (magánjogi tevékenység); c) az ügyészség az irányadó jogszabályok szerint közreműködik a környezetvédelmi, illetve természetvédelmi hatóságok eljárásai és döntései törvényességének biztosításában. (közigazgatási jogi tevékenység).

<sup>17</sup> Ütv. 1. § (2) bekezdése.

<sup>18</sup> Ütv. 26. § (1) bekezdése.

<sup>19</sup> Kvt. 101. § (1) bekezdése.

<sup>20</sup> Ut. 68. §.

<sup>21</sup> A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.).

<sup>22</sup> Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.).

Az ügyészi környezetvédelmi jogkörök komplexitása kapcsán fontos tényező az információszerzés és a szakági együttműködés. Az információszerzés forrásai lehetnek: a) más hatóságok határozatai, értesítése, b) kérelmek, beadványok, illetve c) a szakági együttműködés. Az a) és c) pontban foglalt információáramlás kétirányú is lehet a szakágak és a hatóságok között. Előfordult már az is, hogy a közérdekvédelmi ügyész a közigazgatási bírságoló határozatban foglalt tényállás alapján kezdeményezett büntetőeljárást. Az Ut. 26. § (1) bekezdése értelmében, ha az ügyész által észlelt jogsértés vagy jogszabálysértő mulasztás bűncselekmény gyanúját kelti, az ügyész feljegyzést készít az illetékes büntetőjogi szakági ügyész részére, mely a cselekmény megállapított tényállását és a rendelkezésre álló bizonyítékokat is tartalmazza. Adatvédelmi szempontból ugyanakkor fontos, hogy az információk érzékenysége miatt az ügyészség a büntetőjogi tevékenysége során átveheti és kezelheti az ügyészség közérdekvédelmi tevékenysége során kezelt személyes, különleges és bűnügyi személyes adatot, amely a büntető, büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási jogszabályok alkalmazása szempontjából jelentős tények megállapításához szükséges, valamint az ügyészség a közérdekvédelmi tevékenysége során átveheti és kezelheti, a bíróság részére átadhatja a büntetőjogi tevékenysége során keletkezett személyes, különleges és bűnügyi személyes adatot, amely a külön törvény felhatalmazása alapján az ügyész által közérdekből indítható polgári peres és a nemperes eljárásokban az eljárás megindításához vagy az eljárás szempontjából jelentős tények megállapításához szükséges.<sup>23</sup> Környezetvédelmi tevékenység tekintetében az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél (a továbbiakban: Körlevél) részletezi a büntető és a közérdekvédelmi szakág együttműködését, mely az információk, adatok és iratok kölcsönös és időszerű átadásával valósul meg. A büntető szakág rendszeresen megküldi a környezetvédelmi, természetvédelmi és állatvédelmi büntetőeljárások eredményét a közérdekvédelmi szakterületnek, amelyek alapján polgári jogi kereset benyújtására kerülhet sor. A gyakorlatban problémát jelent a bizonyítás kérdése, mivel a környezetszennyezés-, veszélyeztetés-, károsítás fogalmi rendszerében jelentős a szakkérdések szerepe, és ez túlmutat azon, hogy a szennyezettségi határértékek meghaladása önmagában is kimeríti a környezetszennyezés fogalmát. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy melyik jogágba tartozó eljárásban történik a bizonyítás, hiszen más szemléletből közelít a büntetőeljárás és az abban megállapított tényállásra alapított polgári peres eljárás is. Utóbbiban a büntetőeljárásban szereplő szakértői véleményre is szükség lehet.

<sup>23</sup> Ütv. 34. §-ának rendelkezései alapján.

A Polgári perrendtartásról szóló törvény<sup>24</sup> mindössze arról rendelkezik, hogy ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. Ezen kívül a polgári perben minden további kérdés vitatható. Ezt példázza egy eltiltásra irányuló polgári jogi keresetben végletekig vitt jogászi logika, melynek alapján egy olyan esetben, amikor a vádlottat egy nem megfelelően tartott állat elpusztulása miatt állatkínzásért felelősségre vonták, az eltiltásra irányuló kereseti kérelmet a polgári perben alperesként szereplő vádlott jogi képviselője amiatt vitatta, hogy a polgári jog szempontjából lehetetlen egy olyan állat tartásától való eltiltás, amely már elpusztult.

### 3.1. Az ügyész magánjogi tevékenysége a környezetvédelemben

Az ügyész a magánjogi környezetvédelmi jogkörét a törvénysértés kiküszöbölése érdekében a bírósági peres és nemperes eljárások megindításával (perindítási jog) gyakorolja.<sup>25</sup> Az ügyész keresetindítási joga tekintetében a Kúria 2/2012. KMPJE jogegységi határozata kifejtette, hogy az ügyész a fél jogainak gyakorlására törvény által feljogosított absztrakt közjogi jogalany. Az ügyészség azokban a polgári peres vagy nemperes eljárásokban, amelyeket külön törvény alapján indítanak, felperesként, illetve alperesként vesz részt az eljárás valamennyi szakaszában, ahol az eljárásra hatáskörrel rendelkező és illetékes ügyészi szerv képviseli. Az ügyésznek általános perindítási, fellépési joga<sup>26</sup> és külön jogszabályon alapuló, önálló perindítási, perbelépési joga<sup>27</sup> van. Az első fordulat arra az esetre vonatkozik, ha a jogosult a jogainak védelmére bármely okból nem képes, illetve amennyiben ez a körülmény a per folyamán következik be, míg a második esetben a per megindítására törvény önállóan jogosítja fel az ügyészt. Ha a pert az ügyész ellen lehet indítani, az ügyész a fél jogait gyakorolja. Az ügyész a más által indított perbe – ha a per megindítására önállóan is jogosult lett volna – a felperes oldalán a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig a perbe beléphet. Az ügyész tehát a perben felperesként vagy az ellene indított perben alperesként vesz részt, a mások között folyó perben törvény

<sup>24</sup> A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 264. § (1) bekezdése.

<sup>25</sup> Ütv. 26. § (1) bekezdése.

<sup>26</sup> Pp. 59. §.

<sup>27</sup> Pp. 60. §.

felhatalmazása alapján felléphet, vagy a más által indított perbe – törvényben meghatározott esetben és módon – beléphet.<sup>28</sup> Az ügyész környezetvédelmi perindítási jogosultsága a külön jogszabályban meghatározott keresetindítási jogn alapul. Az Ütv. a környezet- és természetvédelmi tevékenységet külön nevesíti, mint olyan területet, ahol törvény perindításra jogosíthatja az ügyészt, és ahol az eljárás közérdekűségét vélelmezni kell.<sup>29</sup> Perindítási jogát a Kvt. 109. § (2) bekezdésében, a Tvt. 60. § (2) bekezdésében és az Ávtv. 44. § (2) bekezdésében foglaltak alapozzák meg. A Kvt. fogalmai szerint<sup>30</sup> a környezetveszélyeztető magatartás a környezetveszélyeztetést előidéző tevékenység vagy mulasztás, így az ügyész mulasztás esetén is jogosult keresetet indítani eltiltás iránt, de minden esetben aktív környezetveszélyeztetés esetén.<sup>31</sup> A természetvédelemben a természeti érték, terület, valamint védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén indíthat keresetet az ügyész a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt, míg az Ávtv. ugyancsak a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránti kereset benyújtására jogosítja fel az ügyészt az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén.

Az ügyész környezetvédelmi magánjogi tevékenységének első szakasza a per elhárítására irányul.<sup>32</sup> A környezetveszélyeztető tevékenységtől eltiltás, illetve a veszélyeztetéssel okozott kár megtérítése iránti keresetet megelőzően az ügyész önkéntes teljesítésre felhívással, ún. perelhárító felhívással él.<sup>33</sup> A perindítás kilátásba helyezése mellett tűz az ügyész határidőt a jogsértő tevékenység abbahagyására, a kár megtérítésére, mérlegeli a jogsértés folyamatosságát, a veszélyhelyzet fennállását, és azt, hogy a felhívástól várható-e eredmény. Felhívást nem bocsát ki az ügyész, ha a kár mértékét (például védett állat eszmei értéke) jogszabály határozza meg és a kereset kizárólag e kár megtérítésére irányul. Már a pert megelőző, önkéntes teljesítésre felhívás során megvannak a később esetleges perindítás kellékei és a pontos indítvány. A keresetlevél benyújtása előtt a kijelölt ügyész mérlegeli körülményeket, a felhívásra adott válasz tartalmát, illetve a válasz elmaradásának okát. A környezetet, illetve a

<sup>28</sup> Ütv. 27. § (1) bekezdése.

<sup>29</sup> Ütv. 27. § (5) bekezdésének e) pontja, és (6) bekezdése.

<sup>30</sup> Kvt. 4. § 11. pont.

<sup>31</sup> JULESZ Máté: Egy modern jogi eszköz a környezet védelmében. *Magyar Tudomány*, 2006/12. 1482.

<sup>32</sup> BÉRCESI Zoltán: Az ügyész szerepe a környezetvédelemben. *Jura*, 2001/2. 25.

<sup>33</sup> Az Ütv. 26. §-ának (3) bekezdése és az Ut. 36. §-ának (4) bekezdése szerint, továbbá Kőrlevél 8. pont.

természetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítésére keresetet kell előterjeszteni a fizetési meghagyásos eljárás kezdeményezése helyett.<sup>34</sup> Továbbra is irányadó, hogy az ügyész polgári jogi keresetét a tárgya szerint környezeti elemenként (tipikusan víz, levegő, föld, hulladékgazdálkodás, zaj tekintetében) illetve a tartalma alapján csoportosíthatjuk.<sup>35</sup> Tartalom alapján kártérítés és eltiltás iránti keresetről beszélünk. Az eltiltás iránti kereset benyújtása előtt figyelembe kell venni a környezet mérhető változásának veszélyét és a károsodás valószínűségét. A szakági együttműködés itt is megfigyelhető, hiszen a polgári kereset benyújtásánál az indítvány megtétele, valamint a bírósági ítélet szempontjából jelentősége van, hogy esetlegesen ismétlődő vagy jelentős mértékű környezetszennyezésről van-e szó, előzik-e meg eredménytelen közigazgatási hatósági eljárások, bírságolások, kötelezések. Ezen túlmenően figyelembe vehetők a büntető szakterületi előzmények is. A felperes ügyésznek kell a környezetveszélyeztetés tényét bizonyító, alátámasztó körülményeket és bizonyítékokat szolgáltatni, megjelölni a kár összegét, valamint a környezethasználó magatartása és a környezetveszélyeztetés közötti okozati összefüggést bizonyítani. A tényállás megállapításának alapja lehet egy előzetes büntetőeljárás vagy közigazgatási eljárás, a tényállás meghatározásánál pedig a felelősséget megállapító döntés anyaga felhasználható.

Az ügyészi keresetek nyomán kialakult bírósági gyakorlat szerint a környezethasználót a jogellenes magatartástól és nem magától a tevékenységtől kell eltiltani. Az ügyészi indítvány tehát nem egy tevékenységfolyamat folytatásától való eltiltásra irányul, hanem a környezetet veszélyeztető tevékenység abbahagyására. A környezethasználónak kell a tevékenységét úgy módosítania, hogy az ne szennyezze a környezetet. A környezetvédelem eszközrendszerét illetően problémát jelent, hogy az intézkedések idődimenziójukat tekintve múltba nézőek. Ennek következtében tehát már egy bekövetkezett veszélyeztető magatartás után kerülhet rájuk sor, így nincs lehetőség a klasszikus értelemben vett megelőzésre, a környezetvédelem alapelveiben megfogalmazottak szerint. Mindössze annyiban tud az eljárás a jövőbe tekinteni, hogy a veszélyeztetést, károkozást követően az alperes tevékenységét eltiltás keretében korlátozza, a további vagy a még nagyobb mértékű veszélyeztetés, károkozás elkerülése érdekében. Sajnos előfordulhat olyan eset is, amikor a környezetben, illetve a természetben okozott kár fizikailag nem is hozható helyre. Például a védett

<sup>34</sup> Körlevél 9.,10. pont.

<sup>35</sup> GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Magánjogi eszközök és törvényességi ellenőrzés az ügyész környezetjogi tevékenységében. *Iustum Aequum Salutare*, III. évf., 2007/1. 172.

madár költőhelyének elpusztítása nyomán károsodott madárpopuláció élőhelye nem állítható vissza, mivel a faállomány növekedését semmivel nem lehet befolyásolni, gyorsítani. Az ügyész magánjogi keresetindítási lehetőségeit indokolt lehetne bővíteni – az eltiltás és a kártérítés iránti perekon túl – az eredeti állapot helyreállítására irányuló kereseti kérelemmel, ami erősebb eszközt jelenthetne a környezeti és természeti károk pénzben nem kifejezhető értékének visszanyerésére, és a potenciális környezetszennyezők vagy károsítók számára is generális prevenció eszközként funkcionálhatna. A környezetvédelem fogalmába beletartozik a károsító tevékenységet megelőző állapot helyreállítása is,<sup>36</sup> és az a szennyező fizet elvében is szerepel. Azzal az állásponttal<sup>37</sup> is egyet lehet érteni, hogy akár a korlátozást, a felfüggesztést vagy a meghatározott tevékenységre kötelezést is beilleszthetné a jogalkotó az ügyészi indítványtételi lehetőségek körébe. Megjegyzendő, hogy az ügyész keresetindítási joga környezeti ügyekben nem kizárólagos, az más személyeket is megillet, ezek közül kiemelendő a környezetvédő céllal létrehozott civil szervezetek, állatvédő szervezetek *actio popularis*-a. Ezen szervezetek részvételi jogát és ügyféli jogállását,<sup>38</sup> illetve egyéb érdekelti<sup>39</sup> pozícióját is szabályozta a jogalkotó.

### 3.2. Az ügyész közigazgatási jogi tevékenysége a környezetvédelemben

A környezetvédelem alkotmányos védelmének biztosítása összetett szankció-rendszert igényel. A polgári és büntetőjogi szankcionálás lehetősége önmagában nem elegendő, mivel ezekkel csak utólag lehet reagálni a már bekövetkezett és sokszor irreverzibilis károkra. Az elővigyázatosság és megelőzés elve alapján a közigazgatási jogon belül már a hatósági engedélyezési eljárásokban is fel kell tárnai a környezetkárosodás kockázatait.<sup>40</sup> Az ügyészség az irányadó jog-

<sup>36</sup> FODOR i. m. 28.

<sup>37</sup> Kocsis Gabriella: A hazai vízvédelmi szabályozás problematikája – az ügyész magánjogi tevékenysége során rendelkezésre álló eszközök hatékonysága a vízvédelemben. *Jogi Tanulmányok*, I. k., 2012. 93. <https://tinyurl.com/53vjnfpb>

<sup>38</sup> Kvt. 99. § (2) bekezdése, a szervezetek környezeti ügyekben való részvétel jogáról, keresetösségi és perindítási jogairól bővebben BH2021.120., az állatok védelme terén az Ávtv. 48. § (2) bekezdése és BH2006.98.

<sup>39</sup> Be. 58. §.

<sup>40</sup> 4/2019. (III. 7.) AB határozat [100].

szabályok szerint közreműködik a környezetvédelmi<sup>41</sup> és a természetvédelmi<sup>42</sup> hatóságok<sup>43</sup> eljárásai és döntései törvényességének biztosításában. Az Ütv. 29. §-ának rendelkezései értelmében az ügyész ellenőrzi a közigazgatási hatóságok, valamint – a bíróságok és a választottbíróságok kivételével – a jogvitát elbíráló szervek által hozott egyedi, bíróság által felül nem bírált jogerős, végleges vagy végrehajtható döntések, valamint hatósági intézkedések törvényességét. Az ügyész a közigazgatási hatósági döntés érdemére kiható törvénysértés esetén a jogerőre emelkedéstől, véglegessé válástól vagy a végrehajtás elrendelésétől számított legfeljebb egy éven belül, kötelezettséget megállapító, jogot elvonó vagy korlátozó döntés esetén a végrehajtáshoz való jog elévüléséig, követelés biztosítását vagy dolog zárlatát elrendelő döntéssel szemben mindaddig, amíg ez az állapot fennáll – a jogerős vagy a végleges hatósági döntést hozó szervhez benyújtott – felhívással élhet a törvénysértés megszüntetése érdekében. A felhívás eredménytelensége esetén az ügyész az alapügyben hozott jogerős, végleges döntést támadhatja meg bíróság előtt. Az ügyészség közérdekvédelmi szakterületének további kiteljesedése tehát, hogy az ügyészség a közigazgatási törvényességi ellenőrzési jogkörében is kapott fellépési lehetőséget a környezetvédelmi ügyekben hozott döntésekkel szemben, amely – a felhívás eredménytelensége esetén – akár közigazgatási perben is végződhet. A közigazgatási perben nem köti az eljáró bíróságot a más hatóság döntése vagy fegyelmi határozat, illetve az azokban megállapított tényállás, a jogerős elbírált büntetőjogi felelősséget kivéve.<sup>44</sup> A gyakorlatban a környezetvédelmi és vízügyi hatóságok által megküldött határozatokat a kijelölt ügyész a fent írt jogkörében áttekinti, és a törvényben írt feltételek megléte esetén fellép. A felhívás benyújtása mellett, a közigazgatási szerv döntéseit más közigazgatási hatósági eljárások kezdeményezése és egyéb közigazgatási jogkövetkezmények érvényesítésének céljával is elemzi, szükség esetén pedig polgári vagy büntető ügyszakhoz tartozó eljárást kezdeményez. Sajátos közigazgatási jogi eszköz az ügyész kezében a hatósági eljárás kezdeményezése. Az ügyész a tudomására jutott jogsértés vagy jogszabálysértő mulasztás miatt jogszabályban megállapított feltételek fennállása esetén – többek között – hatósági eljárást kezdeményez valamely más szervnél. Az Ut. 29. § (1) bekezdése értelmében hatósági eljárás kezdeményezésének van helye, ha az ügyész által észlelt, valamely magánsze-

<sup>41</sup> Kvt. 109. § (3) bekezdése.

<sup>42</sup> Tvt. 60. § (3) bekezdése.

<sup>43</sup> Felsorolásukra ld. a környezetvédelmi és természetvédelmi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről szóló 71/2015. (III. 30.) Korm. rendelet.

<sup>44</sup> A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény 85. § (6)(7) bekezdései.



mély, jogi személy, vagy jogi személyiség nélküli szervezet cselekvése vagy mulasztása következtében megvalósult jogszabálysértés miatt közigazgatási hatósági eljárás lefolytatása indokolt. A kijelölt ügyész a párhuzamos felelősségi formák szempontjából megvizsgálja a jellemzően a büntetőjogi szakágtól kapott adatokat és amennyiben szükséges, fellép, és hatósági eljárást kezdeményez. Ez irányulhat különösen: a) hatósági ellenőrzésre, b) környezetvédelmi, természetvédelmi, egyéb közigazgatási bírság kiszabására, c) kötelezések, korlátozások és tiltások elrendelésére.<sup>45</sup> A gyakorlatban ez hasznos a környezetet veszélyeztető vagy károsító magatartásoknak (például védett állatok, növények ellen) a természetvédelmi, környezetvédelmi, vadvédelmi, halvédelmi etc. hatóságoknál történő hatósági eljárásban történő elbírálásában.

### 3.3. Az ügyész büntetőjogi tevékenysége a környezetvédelemben

Az ügyészség alapvető feladataként az Ütv. 21. § (1) bekezdése szerint az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként érvényesíti az állam büntetőigényét a bíróság előtt, egyúttal közreműködik abban, hogy a bíróságok határozatai megfeleljenek az Alaptörvénynek és a törvényeknek. E feladat megvalósítása érdekében az ügyész a büntetőügyekben a tárgyaláson képviseli a vádat, a váddal rendelkezhet, a bíróság döntése előtt az ügyben felmerülő minden kérdésben indítványt tehet és gyakorolja a büntetőeljárásról szóló törvényben számára biztosított jogorvoslati jogokat. Az Ütv. 17. § (1) bekezdése értelmében az ügyészség a bűncselekmény gyanújának megállapítása érdekében a Be. által meghatározott esetekben előkészítő eljárást folytat, illetve felügyeli más szerv előkészítő eljárásának törvényességét. A (2) bekezdés szerint a vádemelés feltételeinek megállapítása érdekében a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott a) módon felügyeli a felderítés törvényességét, b) módon irányítja a vizsgálatot, c) esetekben ügyészségi nyomozást végez. Az ügyészség a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint jár el a természeti területek, értékek, különösen a védett természeti területek és értékek<sup>46</sup> illetve a környezeti elemek<sup>47</sup> Büntető Törvénykönyvben tilalmazott módon való megsértése esetén. A Btk. önállóan, a XXIII. fejezetében szabályozza a környezet és a természet elleni bűncselekményeket. Ezek nevesítve a Környezetkárosítás

<sup>45</sup> Körlevél 7. pontja.

<sup>46</sup> Tvt. 60. § (1) bekezdése.

<sup>47</sup> Kvt. 109. § (1) bekezdése.

(241. §), Természetkárosítás (242. §), Állatkínzás (244. §), Orvvadászat (245. §), Orvhalászat (246. §), Tiltott állatviadal szervezése (247. §), A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (248. §), Ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés (249. §), Radioaktív anyaggal való visszaélés (250. §), Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés (251. §), Atomenergia alkalmazásával visszaélés (252. §). A specifikus vagy környezetvédelemmel összefüggő tényállások jellemzően keretdispozíciók, amelyeket a vonatkozó jogszabályok töltenek meg tartalommal.<sup>48</sup> A vádhoz kötöttség elve meghatározza a bíróság cselekvési lehetőségeit, ezért fokozott körültekintéssel kell eljárnia a büntető ügyésznek, hogy az eljárás megalapozott legyen, mivel törvényes vád hiányában nem járhat el a bíróság. A környezet és természet sérelmével járó magatartások büntetőjogi értékelése az életviszonyok változásának megfelelően alakul, de a büntetőjogi fenyegetettségük alapja változatlan. A közelmúltban például bővült az állatkínzás minősített eseteinek köre, és a tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény elkövetői köre, így az állatviadalk szervezői mellett már a résztvevőket is büntetik. A büntetőjogi értékelés részletes elemzését mellőzve a környezetvédelem, természetvédelem és állatvédelem vonatkozásában inkább azon összefüggések taglalása szükséges, amelyek az ügyész különböző eszközeinek egymásra hatását vázolják a szakági együttműködésben, ugyanakkor kiemelendő, hogy az ügyészséget (vagy bíróságot illetve nyomozó hatóságot) a polgári, a közigazgatási, fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat vagy tényállás nem köti abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt.<sup>49</sup>

#### **4. Kétszeres értékelés tilalma a környezetvédelemben és a *ne bis in idem* elve – még egy érv az ügyész komplex jogkörei mellett a vonatkozó AB határozatok tükrében**

A környezetért való jogi felelősség komplex jellegét fejezi ki, hogy a különböző eljárásokban kiszabott bírságok (így környezetvédelmi,<sup>50</sup> természetvédelmi,<sup>51</sup>

<sup>48</sup> BALOGH Nikolett: Az ügyész környezetvédelmi tevékenysége – különös tekintettel a közigazgatási-magánjogi szakági intézkedésekre. *De iurisprudencia et iure publico*, VII. évf., 2013/2. 14.

<sup>49</sup> Be. 7. § (5) bekezdése.

<sup>50</sup> Kvt. 107. §.

<sup>51</sup> Tvt. 80. § (5) bekezdése.

állatvédelmi,<sup>52</sup> hulladékgazdálkodási<sup>53</sup> etc. bírság) megfizetése nem mentesít a büntetőjogi, a kártérítési felelősség, valamint a tevékenység korlátozására, felfüggesztésére, tiltására vagy a megfelelő védekezés kialakítására, a természetes, eredeti, illetve korábbi környezeti állapot helyreállítására vonatkozó kötelezettség teljesítése alól. A kétszeres értékelés tilalmát magában foglaló *ne bis in idem* elvének az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában kiforrott értelmezése szerint nem lehet ugyanazon magatartásra ugyanazon személlyel szemben két hasonló funkciójú és célú eljárást lefolytatni, illetve szankciót alkalmazni. Ez az elv önmagában nem zárja ki azt, hogy valakivel szemben, ugyanazon jogellenes cselekménye miatt több, más jogágba tartozó, azonban eltérő funkciójú eljárást folytassanak le, és ennek eredményeként több jogkövetkezményt alkalmazzanak, azonban a megtorló jellegű büntetőjogi szankció mellett ugyancsak represszív célú, büntető jellegű közigazgatási szankció nem alkalmazható. Büntető ügynek minősülnek közigazgatási jogi és szabálysértési szankciók is. A közigazgatási szankciók az elkövetett cselekmény kriminális jellege alapján ítélandók meg, az alapján, hogy a jogellenesség nyilvánítás célja, a cselekményre vonatkozó anyagi, illetőleg eljárásjogi szabályozás, illetve az alkalmazott felelősségi forma rendelkezik-e a büntetőjogi szabályozás sajátosságaival.

Magyarországon a 8/2017. (IV.18.) AB határozat értelmezte a *ne bis in idem* elvét, kimondva az állatvédelmi bírság és az állatkínzás vétsége miatti kétszeres eljárás tilalmát. A jogbiztonságból eredő kiszámíthatóság követelményéből következik, hogy a jogalkotónak szabályoznia kell a különböző eljárások egymáshoz való viszonyát, ha a büntetőjogi fenyegetettségű jogellenes cselekményhez más jogágba tartozó jogkövetkezmény is társul.<sup>54</sup> A jogalkotó az eljárások és a szankciók *ne bis in idem* elvébe ütköző halmozódásának elkerülését a 2021. január 1. napjától hatályos, a közigazgatási szankciókra vonatkozó törvénnyel<sup>55</sup> kívánta rendezni, aminek teljes sikerét az Alkotmánybíróság nemrégiben számon kérte. A Szankció tv. úgy szabályoz, hogy ha a bíróság a jogsértő magatartást megvalósító természetes személyt ugyanazon tényállás alapján jogerős ügydöntő határozatban elítélte és vele szemben büntetést szabott ki, illetve intézkedést alkalmazott; vagy arra hivatkozással, hogy a bűncselekményt nem a

<sup>52</sup> Ávtv. 43. §-a (4) bekezdése.

<sup>53</sup> A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény 86. § (15) bekezdése.

<sup>54</sup> 8/2017. (IV.18.) AB határozat [49].

<sup>55</sup> A közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Szankció tv.).

vádlott követte el,<sup>56</sup> felmentette; nem alkalmazható a közigazgatási bírság vagy tevékenység végzésétől történő eltiltás közigazgatási szankció,<sup>57</sup> mivel azok büntető jellegűek. A büntetőügyben nem értékelt tényállásra (maradéktényállás), illetve a büntetőügyben nem értékelt természetes személyre ez nem vonatkozik, tekintetükben bármely szankció szóba jöhet. A Szankció tv. előírja, hogy ha a közigazgatási szankciót alkalmazó hatóság tudomására jut, hogy az eljárása alapjául szolgáló jogsértő magatartás miatt büntetőeljárás van folyamatban és a közigazgatási szankció alkalmazása e büntetőeljárás kimenetelétől függ, az eljárását a büntetőeljárás befejezéséig felfüggeszti.<sup>58</sup> Vannak büntetőjogilag fenyegetett és a büntetőjogilag nem fenyegetett közigazgatási szabályszegések. A büntetőjogi felelősségre vonásra tekintet nélkül alkalmazható a Szankció tv. hatálya alá tartozó figyelmeztetés és az elkobzás szankció, valamint a Szankció tv. hatálya alá nem tartozó egyéb közigazgatási szankció vagy intézkedés. Gyakori azonban, hogy a közigazgatási szankciót hamarabb alkalmazzák a büntetőeljáráshoz képest, ezt az esetet azonban a Szankció tv. nem rendezte kellőképpen. Az Alkotmánybíróság egy most született határozatában erre mutatott rá, mely probléma felmerülése már a szabályozás megszületésekor vélelmezhető volt.<sup>59</sup>

A 18/2022. (VIII.1.) AB határozat halvédelmi bírság és orvhalászat vétsége miatt indult ügyekkel kapcsolatban egyenesen jogalkotói mulasztásnak ítélte azt, hogy Szankció tv. nem tartalmaz rendelkezést arra az esetre, amikor a közigazgatási bírság hamarabb kerül kiszabásra, mint a büntetőjogi felelősségrevonás megtörténte. Így egyik eljárásban sincs lehetőség figyelemmel lenni a másik eljárásban kiszabott szankcióra. Külön gond, hogy utólagosan nem lehet rendezni az eltiltás közigazgatási szankcióját, hiszen annak nincs ellenértéke, nem megváltható vagy visszatéríthető, mint a közigazgatási bírság összege. A közigazgatási bírság esetében pedig aggályos az, hogy az egyéves határidőt követően nincs lehetőség a közigazgatási határozat orvoslására. Az AB felhívta a jogalkotót, hogy generális megoldást dolgozzon ki a *ne bis in idem* elv tiszteletben tartására a különböző jogágak által szabályozott büntető jellegű eljárások és szankciók összehangolására.<sup>60</sup> Talán e vonatkozásában *de lege ferenda* érdemes lenne megfontolni a széles körű ügyészi eszközrendszer alkalmazását, és az ügyész kezébe megfelelő jogosítottságot adni a közigazgatási szankciót

<sup>56</sup> Be. 566. § (1) bek. b) pontja.

<sup>57</sup> Szankció tv. 5/A. §.

<sup>58</sup> Szankció tv. 5/B. §.

<sup>59</sup> BÁNYAI Krisztina: Gondolatok a *ne bis in idem* elvéről az állatok jogi védelmét szolgáló közigazgatási és büntetőjogi szankciók tükrében. *Agrár- és Környezetjog*, 2021/31. 30.

<sup>60</sup> 18/2022. (VIII.1.) AB határozat [119].

kiszabó, bírságoló határozat felett. Ez történhetne közigazgatási jogi jogkörében egy megfelelő intézkedés, felhívás alapján, amely a közigazgatási hatóság saját jogkörében való eljárás határidejét meghosszabbítaná, vagy az elítéltetés, mint új adat révén esetleg perújítás keretében, de akár a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata témakörét is át lehet gondolni különös tekintettel a *res iudicata* joghatásaira. Ezek azonban elemzése túlmutat e tanulmány keretein. Összességében az ügyész a kétszeres értékelés tilalmának elvét a közérdek védelmezőjeként a jogbiztonság és jogállamiság követelményéből fakadó módon érvényesíthetné. Sőt, az ügyész ráadásul egy olyan szereplő a környezetvédelemben, akinek több jogág területére van rálátása, eljárási lehetősége, továbbá rendelkezhet a megfelelő információkkal, így sajátos közjogi jogalanyiséga és helyzete alapján garanciális jelleggel alkalmas lehet az alapelvből fakadó problémák feloldására.

## 5. Zárszó

Az ügyész környezetvédelmi jogköreinek komplexitása és szakági együttműködése alkotmányos alapokon nyugszik, a büntetőjogi, polgári jogi és közigazgatási jogi tevékenysége során az igazságszolgáltatás közreműködőjeként és a közérdek védelmezőjeként több jogágba tartozó jogászai racionalitással jár el. Szerepköreinek összetettsége indokolhatja a környezetvédelmi hatásköreinek további fejlesztését,<sup>61</sup> téve mindezt a különböző eljárásokban részt vevő hatóságok és szervek együttműködésével, valamint az információáramlás javításával. Mindez elősegítheti a környezetvédelem folyamatosan változó területein jelentkező veszélyeztető és károsító esetek transzparenciájának növelését, valamint az ellenük történő hatékony fellépést a fenntarthatóság jegyében, továbbá olyan alapelvek gyakorlati érvényesülését, mint a *ne bis in idem*.

<sup>61</sup> Például külön környezetvédelmi ügyészség felállításáról döntöttek nemrég Romániában, de létezik környezetvédelemmel foglalkozó ügyészeket tömörítő európai hálózat is, European Network of Prosecutors for the Environment (ENPE).

# A MINŐSÍTETT ADATOK BIZTONSÁGÁNAK NÉGY DIMENZIÓJA A MAGYAR JOGI SZABÁLYOZÁSBAN ÉS A GYAKORLATBAN

GÁL István László  
egyetemi tanár (PTE ÁJK)

## 1. A minősített adat fogalma és biztonságának dimenziói

A titok általános fogalmát a hazai büntetőjogi szakirodalomban Angyal Pál határozta meg először, a legnagyobb alapossággal:

„[t]ágabb értelemben véve titok (rés arcana) mindaz a valóság (tünemény, jelenség vagy képzet), mely az emberek ismeretkörén kívül esik s melynek ismeretéhez az ember értelmének gyengesége s érzékszerveinek tökéletlensége miatt hozzá nem férhet. A tágabb értelemben vett titok jogi védelmet nem igényel, mert nincs szabály, mely a fátyol fellebbentését tiltaná, nincs ki a titok körén belül volna s az abba való behatolás ellen állást foglalhatna. Amint a rés nullius, melynek, bírásától mindenki el van taszítva, kívül esik a jog birodalmán, azonképpen a rés arcana sem szorítható jogi szabályok keretei közé. A szorosabb értelemben vett titok (secretum) már jogilag is releváns; ezen mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy vagy korlátolt számú egyén tudatkörében létező és, harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzelem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői) értendő, melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy az mások ismeretkörébe ne jusson.”<sup>1</sup>

<sup>1</sup> ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. 6. Személyes szabadság megsértése. A titok büntetőjogi védelme. Magánlaksértés. Budapest, 1929. 56.

A titok védeleméről szóló monográfiájában Angyal Pál egy másik definíciót is ad a titok fogalmára:

„Szorosabb értelemben vett titok – secretum – mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy vagy korlátolt számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzelem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői), melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy az mások ismeretkörébe ne jusson.”<sup>2</sup>

Egy következő könyvében Angyal Pál már rövidebb, letisztultabb titok fogalmat vázol, érintve az államtitok fogalmát is:

„Titok az, amit az érdekelt titokban akar tartani s amit a titoktartásra köteles vagy arra kész egyének zárt körén kívül még senki sem tud. Államtitok az állam fontos érdekeit érintő titok. Nem minden hivatali titok egyúttal államtitok. A titok tárgya lehet múlt, jelen vagy jövőbeli tény. Az elárult és nagyobb számú illetéktelen előtt már ismertté vált tény többé nem titok.”<sup>3</sup>

A büntetőjog által védett számtalan titokfajta közül a minősített adat a legfontosabb, ennek nyújtja a törvény a legerősebb védelmet. Minősített adat a legáltalánosabb megfogalmazás szerint minden olyan információ, amely egy adott állam vagy államoknak egy csoportja valamilyen szempontból érzékenynek tekint, és amelyhez emiatt titoktartási kötelezettség kapcsolódik a nemzeti, regionális vagy akár a nemzetközi biztonsági igények alapján is. A minősített adathoz történő hozzáférést törvény vagy más jogszabály korlátozza, a velük való visszaélés pedig gyakran büntetőjogi szankciót is maga után vonhat. A minősített adatok kezeléséhez, illetve a minősített adatokhoz való hozzáféréshez általában biztonsági tanúsítvány szükséges. Ez tipikusan az adott személy biztonsági ellenőrzése után állítható ki. A minősített adatoknak jellemzően több hierarchikus szintje van minden jogrendszerben, ezek megismeréséhez legtöbbször eltérő szintű biztonsági követelmények szükségesek. Az adatok

<sup>2</sup> ANGYAL Pál: *A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban*. Athenaeum, Budapest, 1908. 13.

<sup>3</sup> ANGYAL Pál – ISAÁK Gyula: *A kihágási büntető törvénykönyv*. Budapest, 1941. 627.

minősítési szintjének a meghatározása a minősítési eljárás keretében történik.<sup>4</sup> Ezek a jellemzők általában valamennyi ország szabályozásában fellelhetők, de a konkrét gyakorlat és a terminológia természetesen országonként eltérő. Ahhoz, hogy napjainkban egy titokfajta minősített adatnak legyen minősíthető, kell:

- létezik legalább egy minősítéssel védhető közérdek, és az eljárás során a minősítő megbizonyosodott arról, hogy az adott adattal való visszaélés a minősítéssel védhető közérdeket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti,
- minősítésre jogosult személy által lefolytatott,
- formai követelményeknek mindenben megfelelő minősítési eljárás,
- amely meghatározott időtartamra minősíti az adatot.<sup>5</sup>

A minősített adatok megjelenési formái is különbözőek lehetnek a gyakorlatban:

- adathordozón rögzített, illetve továbbított minősített adat;
- írásos formában megjelenő információ, minősített adat;
- minősített adatot hordozó objektum, tárgy vagy technikai eszköz;
- nem tárgyasult formában megjelenített minősített adat, eljárási mód vagy ismeretanyag;
- végül létezik szóban közölt minősített adat is.<sup>6</sup>

A hatályos magyar jogszabályok a minősített adatok biztonsága minél magasabb szintű érvényesülésének érdekében meghatározott személyi, fizikai, adminisztratív és elektronikus biztonsági intézkedések alkalmazását írják elő, igazodva a nemzetközi trendekhez és elvárásokhoz. Mind a négy elem egyformán fontos, betartásuk és betartatásuk elengedhetetlen feltétele a minősített adatok biztonságának. Ezeknek az elemeknek a bemutatása során kitérek arra is, hogy külön-külön milyen kapcsolatban állnak a büntetőjogi védelemmel.

<sup>4</sup> <https://www.definitions.net/definition/classified+information> (2020.04.21.)

<sup>5</sup> SzÓKE Gergely László: Gondolatok a hazai titokvédelmi szabályozás rendszeréről. *Jura*, 2018/2. 253.

<sup>6</sup> KURIS Zoltán – PÁNDI Erik: Komplex információbiztonság megvalósítási lehetőségeinek megközelítése. *Hadmérnök*, 2009/2. 312.



## 2. A személyi biztonság

A biztonság négy aspektusa közül az első a személyi biztonság. Kiemelten fontos tényező a minősített adatok biztonsága vonatkozásában az, hogy kik férnek hozzá ezekhez az adatokhoz.

A személyi biztonság azt is jelenti, hogy alaposan meg kell vizsgálni a minősített adatokkal dolgozó személyek és családjuk hátterét, valamint az egyes személyiségjegyeiket. Ennek érdekében a korlátozott terjesztésű minősítési szint fölött csak személyi biztonsági tanúsítvánnyal rendelkező személyek férhetnek hozzá a minősített adatokhoz. A személyi biztonsági tanúsítványt a Nemzeti Biztonsági Felügyelet állítja ki valamennyi külföldi minősített adat vonatkozásában, valamint a gazdálkodó szervezetek esetében, ha minősített adatokat kezelnek. Nemzeti minősített adat vonatkozásában, ha nem gazdálkodó szervezetről van szó (tehát praktikusán az állami szférában), akkor az adott szerv biztonsági vezetője állítja ki a dokumentumot. A kiállítás feltétele minden esetben az, hogy az adott személy rendelkezzen érvényes, kockázati tényezőt nem tartalmazó nemzetbiztonsági ellenőrzéssel. Az egyes kockázati tényezőket pedig, amelyek a minősített adatok biztonságára veszélyt jelenthetnének, a nemzetbiztonsági ellenőrzés során kell detektálni, kiszűrni, és mérlegelni, hogy mekkora veszélyt jelentenek. Ilyen kockázati tényezők a magyar gyakorlat szerint:<sup>7</sup>

- az állam alkotmányos rendje iránti hűséghez, az állam szuverenitásának tisztelete hiányához köthető kockázat (az ellenőrzés alanyának megkérdőjelezhetetlen hűséget kell tanúsítania ezekhez az alapvető értékekhez),
- a külföldi befolyás kockázata (ezek lehetnek akár olyan külföldi gazdasági érdekeltségek is, amelyek által az adott személy befolyásolhatóvá válik),
- idegen állam preferálásának a kockázata (ha az ellenőrzött személy a hazájával szemben egy idegen államot részesít előnyben),
- a személyes viselkedésben rejlő kockázatok (negatív életstílus, életvitel, személyiségbeli torzulás stb.),
- pénzügyi, egzisztenciális helyzetben rejlő kockázat (ha valaki saját hibájából vagy önhibáján kívül súlyos pénzügyi gondokkal küzd, könnyen befolyásolhatóvá válhat, úgyszintén az is, aki hajlamos a túlköltekezésre),

<sup>7</sup> KOBOLKA István (Szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. NKE Budapest, 2013. 183–186.

- a szexuális magatartáshoz kapcsolódó kockázat (ha ez a magatartás bűncselekményt is magában foglal, vagy az ítélőképesség és a diszkreció teljes hiányára enged következtetni),
- az alkoholfogyasztási szokásokban rejlő kockázat (mértéktelen vagy rendszeres alkoholfogyasztás),
- a kábítószer-érintettség kockázata (az ilyen személy nagyon könnyen zsarolhatóvá, kényszeríthetővé válik),
- a személyiségjegyekben mutatkozó negatívumok kockázatai (jelentős magánéleti problémák, mint például haláleset, válás következtében fellépő lelki és érzelmi zavarok),
- munkahelyen kívüli tevékenység, más kereső foglalkozásból adódó kockázatok (ha például ennek során nem tartja be maradéktalanul az összes törvényi előírást, az adott személy zsarolhatóvá válik),
- bűncselekmény vagy más jogsértő magatartás elkövetése (egyszeri súlyos büntett vagy többszöri vétség elkövetése, gyakori, hanyagságból elkövetett szabálytalanság, biztonsági szabályok ismétlődő megsértése stb.).

Nagyon fontos különbség a büntetőeljárásban a jogszabályok által megkövetelt bizonyítottság követelményéhez képest az, hogy ez utóbbi kockázati tényező a nemzetbiztonsági ellenőrzés eredményeképpen akkor is megállapítható, ha büntetőeljárás keretében nem sikerült az elkövető bűnösségét bizonyítani. Akkor is nemzetbiztonsági kockázatnak minősülhet tehát egy bűncselekmény elkövetése, ha a terheltet bűncselekmény vagy bizonyítottság hiányában korábban már felmentették, de a biztonsági ellenőrzése során az ellenőrzést végző szubjektív meggyőződése szerint az adott, súlyos bűncselekményt<sup>8</sup> elkövette. Összességében pedig elmondható valamennyi kockázati tényező kapcsán, hogy azokat együtt kell értékelni, az összes körülmény figyelembevételével, tekintetbe véve az érintett biztonsági helyzetét is (hangsúlyozottan azt, hogy a munkája során megismerhet-e majd, és ha igen, milyen minősítési szintű minősített adatokat), vagyis minden személyt egyedileg, gondosan kell megvizsgálni.

Az érvényes, kockázati tényezőt nem tartalmazó nemzetbiztonsági ellenőrzéssel rendelkező személyek részére állítható ki a személyi biztonsági tanúsítvány.

<sup>8</sup> Kisebbsúlyú bűncselekmény esetén kicsi a valószínűsége, hogy ilyen esetben kockázati tényezőnek értékeljék.

A titokvédelem személyi vonatkozásai tekintetében fontos szerepe van annak is, hogy a médiával kapcsolatot tartó munkatársak egy minősített adatokat is kezelő szervezetben hogyan kommunikálnak. Egyetértünk Dobi Józseffel, aki szerint a személyes felelősségnek mindig maximálisan érvényesülnie kell a titokvédelem területén is. Ezt röviden úgy lehetne megfogalmazni a szerző szerint, hogy egyrészt mindenki, aki minősített adatokkal dolgozik, a munkája során csak a rá vonatkozó mértékben ismerje meg a titkokat képező kérdéseket (a szükséges ismeret elvének megfelelően). Másrészt – egy kicsit átfogalmazva a közmondást –: mondd mindig, amit tudsz, de tudd mindig, mit mondasz. Ezen elv alapján az alacsonyabb és a magasabb beosztásban dolgozók egyaránt kellő megfontoltsággal és mértéktartással beszéljenek vagy nyilatkozzanak a munkájukról és a munkahelyükről.<sup>9</sup>

A személyi biztonság több ponton kapcsolódik a büntetőjoghoz is. Súlyos bűncselekményt elkövető személyek akkor sem férhetnek hozzá minősített adatokhoz, ha a bűncselekmény elkövetését nem sikerül velük szemben bizonyítani büntetőeljárás keretében. A személyben rejlő<sup>10</sup> kockázati tényezők<sup>11</sup> egyébként sok esetben még csak olyan hajlamokat, tendenciákat jeleznek, amelyek a

<sup>9</sup> DOBI József: A tájékoztatásról és a titokvédelemről. *Honvédségi Szemle*, 1991/1. 117.

<sup>10</sup> Ranschburg Jenő különböző típusú jellemeket határoz meg, ezek közül az egyik az antiszociális jellem, amely képtelen ellenállni a kísértésnek, kivéve akkor, ha ezzel a saját egyéni érdekeit szolgálja. Nincs tekintetben más emberekre, de a társadalom erkölcsi szabályaira sem. Korábbi kutatásait is figyelembe véve az antiszociális személyiség legfontosabb jellemvonásai a következők: primitív vágyak hajtóerejének az érvényesülése, szociális érzéketlenség, agresszivitás, impulzivitás, büntudat hiánya, a szeretet nyújtására és befogadására való képtelenség. RANSCHBURG Jenő: *Jellem és jellemtelenség*. Budapest, Saxum, 2002. 16.

<sup>11</sup> Kockázati tényezőnek nevezi a kriminológia azokat a körülményeket, amelyek a jogellenes cselekmény elkövetésének a valószínűségét növelik. (ANTONY WALSH – CODY JORGENSEN: *Criminology*. Los Angeles, 2018. 207.) A mai magyar kriminológia és a büntető igazságszolgáltatási gyakorlat is gyakran használja a személyi társadalomra veszélyesség fogalmát az olyan esetekben, ha valakinél az átlagnál nagyobb a valószínűsége annak, hogy bűncselekményt kövessen el. Bócz Endre álláspontja szerint: „Amikor személyi társadalomveszélyességről beszélünk, kiindulópontunk az, hogy a hátrány bekövetkezésének objektív – a közvetlen környezetből származó – összes feltételei adottak. A személyiség veszélyességét éppen az alkotja, hogy megvan benne a környezetre való olyan ráhatás konkrét képessége, amelynek eredményeként ezt az absztrakt lehetőséget valóra váltja.” (BÓCZ Endre: *A személyi társadalomveszélyesség a büntetőjogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983. 103.) Egy magas személyi társadalomra veszélyességgel rendelkező egyén azonban nem biztos, hogy jogellenes magatartást, köztük például valamilyen titoksértést fog elkövetni, ehhez kell valami külső, társadalmi kiváltó ok. „A kriminológia oldaláról nézve tehát nincsenek öröklött kriminogén képességek, de még kriminogén adottságok sem, minthogy a képesség kialakulása tanuláshoz, gyakorláshoz, tehát társadalmi környezeti feltételekhez kötött, az adottság pedig társadalmilag szintelen, s így egy társadalmi jelenség, a bűnözés mint társadalmi jelenség szempontjából nem lehet szignifikáns.” (VIGH József – FÖLDVÁRI József: *Kriminológiai alapismeretek*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979. 142.)

kriminológiai értelemben a deviáns jegyeket mutató, deviáns viselkedés kockázatát magukban hordozó személyiségre utalnak. Végül utalunk arra is, hogy a minősített adattal visszaélés elkövetőjének a megbüntetésekor elsősorban és szinte kizárólag a generálprevenció elve alapján szabható ki a büntetés, hiszen az elkövető – ha jogerősen megállapították a büntetőjogi felelősségét ebben a bűncselekményben – később nagy valószínűséggel nem fog már további minősített adatokhoz hozzáférni, hiszen ez olyan nemzetbiztonsági kockázati tényezőt jelent az ő vonatkozásában, amelynek alapján azonnal elveszti a személyi biztonsági tanúsítványát. A jövőben pedig nem fog kapni érvényes, kockázati tényezőt nem tartalmazó biztonsági szakvéleményt.

### 3. A fizikai biztonság

A minősített adatok biztonságának második dimenzióját fizikai biztonságnak nevezzük. Az erre vonatkozó magyar szabályozás is teljes mértékben megfelel már a NATO és az EU követelményeinek is. A fizikai biztonság elemeinek a részletes bemutatásától terjedelmi korlátok miatt eltekintünk, csak utalunk arra, hogy a minősített adat felhasználására, valamint a tárolására kialakított hely több, egymásra épülő fizikai biztonsági elemből áll a hatályos magyar szabályozás szerint:

- a) a fizikai biztonság külső elemei a védendő terület határait jelölik,
- b) a közbenső elemeknek a jogosulatlan behatolást vagy ennek kísérletét kell észlelnie, és azonnal riasztania kell a reagáló erőt,
- c) a belső elemeknek pedig a reagáló erő megérkezéséig késleltetni kell az illetéktelen behatolót a minősített adatokhoz történő hozzáférésben.

Mindezek érdekében a szabályozás kitér a falvastagságra, a mozgás-, nyitás- és üvegtörés érzékelők alkalmazásának a kötelezettségére, a rácsra és a biztonsági ajtóra, az egyéb biztonságtechnikai eszközök specifikációjára, és arra is, hogy csak garantált minőségű biztonsági eszközöket lehet rendszerbe állítani. I. és II. osztályú biztonsági területeket kell kiépíteni, „Bizalmas” vagy annál magasabb minősítési szintű minősített adatok csak itt használhatók fel és tárolhatók.

Büntetőjogi szempontból a fizikai biztonság elsősorban az erőszakos jellegű bűncselekményekben testet öltő titoksértő cselekmények elleni védelmet jelenti, minősített adatok megszerzésére vonatkozó kísérlet esetén – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – helye lehet lőfegyverhasználatnak. Ha pedig „Szigorúan

titkos” minősítésű adatokat is tárolnak az adott zónában, akkor a jogos védelem esetein kívül, pusztán a minősített adat védelme érdekében is lehet célzott lövést leadni a támadóra, sőt akkor is van erre lehetőség, ha a behatoló nem mutat támadó szándékot.<sup>12</sup>

#### **4. Az adminisztratív biztonság**

Az adminisztratív biztonság legfontosabb feladata, hogy a minősített adat útja nyomon követhető legyen, a bizalmasság, a sérthetlenség és a rendelkezésre állás követelménye ne csorbuljon. Valamennyi minősített adatot kezelő szervnek rendelkeznie kell legalább egy Nyilvántartóval (a NATO és az EU minősített adatok országos szintű fogadására és kezelésére pedig működik egy NATO Központi Nyilvántartó a Magyar Honvédség szervezetén belül, és egy EU Központi Nyilvántartó a Külgazdasági és Külügyminisztériumban). A Nyilvántartó mellett egy vagy több Kezelő pont is létrehozható bármely, minősített adatot kezelő szervezeten belül.

Az adminisztratív biztonság büntetőjogi jelentősége kétirányú. Egyrészt a pontos nyomon követhetőség visszatartó erővel bír a titoksértés elkövetésével szemben, másrészt a már elkövetett bűncselekmények bizonyítását is megkönnyíti a precíz adminisztráció.

#### **5. Az elektronikus információ biztonság**

A biztonsági feltételek közül végül az elektronikus információ biztonságot mutatjuk be. Ennek a szerepe azonban egyre fontosabb, és ahogy a minősített adatok egyre nagyobb hányada elektronikus adatként<sup>13</sup> jön létre, vagy elektronikus formában tárolják, szerepe és jelentősége egyre nagyobb lesz. Elektronikus biztonsági intézkedéseket kell alkalmazni az elektronikus rendszeren kezelt minősített adat és az elektronikus rendszer bizalmassága, sérthetlensége és rendelkezésre állása érdekében. Az elektronikus információ biztonság két fő

<sup>12</sup> Ld. 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 36. § (1) c) pont.

<sup>13</sup> Érdekes összefüggésekre világít rá ezzel kapcsolatban FENYVESI Csaba – ORBÁN József: Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve. *Belügyi Szemle*, 2019/2. 45–55.

ága az informatikai biztonság és a kommunikáció biztonság.<sup>14</sup> Az informatikai biztonság hardver,<sup>15</sup> szoftver<sup>16</sup> és hálózat biztonságot foglal magában. A kommunikáció biztonságának szintén három értelme van: ide tartoznak a rejtjelezéssel kapcsolatos előírások,<sup>17</sup> az átviteli út biztonság, és a korábban már említett TEMPEST követelmények,<sup>18</sup> vagyis a kisugárzás biztonság is. Az e tárgykörre

<sup>14</sup> KURIS Zoltán: A komplex információvédelem új irányai a nemzeti minősített adatok védelmével összefüggésben. *Hadmérnök*, 2010/4. 189.

<sup>15</sup> Kivehető merevlemez, eszközök felbontás elleni védelme, naprakész hardverlista stb.

<sup>16</sup> Engedélyezett, jogtiszta operációs rendszer, egyes alkalmazások korlátozása, speciális BIOS beállítások (megfelelő jelszóvédelem, nem engedélyezett kimeneti portok letiltása stb.), biztonsági házirend, naprakész szoftverlista, operációs rendszer naplózási követelmények, jelszóházirend, aktív vírusvédelem. A Nemzeti Biztonsági Felügyelet E-biztonsági osztályának a munkatársai az akkreditációra való felkészülés során minden szervezet részére rendelkezésre bocsátanak egy beállító csomagot, amely a biztonsági beállításokat minden részletre kiterjedően tartalmazza. Ld. PINTÉR Diána (elektronikus biztonsági főreferens, NBF): Minősített adatot elektronikus kezelő rendszerek biztonsági aspektusai. <https://tinyurl.com/986vpwj3>

<sup>17</sup> A magyar gyakorlat szerint a rejtjelezés a minősített adatok védelmére alkalmazott speciális eljárás, a nemzetközi szakirodalom ezzel szemben az adat védelmi célú átalakítását és visszaalakítását tartalmazó folyamatot a nem minősített adatok esetében is rejtjelezésnek hívja. A nem minősített adatok védelmére alkalmazott eljárást Magyarországon „logikai védelem” vagy „algoritmikus védelem”, illetve „titkosítás” fogalmakkal jelölik a szakirodalomban és a jogszabályokban is. A NATO, EU és nemzeti követelmény szerint is rejtjelezést kell alkalmazni minden olyan esetben, amikor a korlátozott terjesztésű vagy ennél magasabb minősítési szintű elektronikus adat a továbbítása során átlépi a védett terület határát, illetve az adatkezelés során a védelem más megoldással nem biztosítható. (KASSAI Károly: Elektronikus információbiztonsági alapismeretek a honvédelmi szervezetek által kezelt minősített adatok biztonsága érdekében. *Hadmérnök*, 2015/1. 216.) Minősített adat is továbbítható nyílt informatikai átviteli utakon a magyar szabályozás szerint, ha azt rejtjelező eszközzel rejtjelezték. Ld. PINTÉR i. m.

<sup>18</sup> A Nemzeti Biztonsági Felügyelet feladatainak része az elektronikus eszközök kompromittáló elektromágneses kisugárzása elleni védelem irányítása, felügyelete. Minden elektromosan működő eszköz bocsát ki magából elektromágneses jeleket. Ez a fizikai jelenség lehetővé teszi, hogy megfelelő eszközök alkalmazásával a kisugárzott jelekből reprodukálható legyen az eszközön kezelt eredeti adat. Minősített adat elektronikus úton történő kezelése esetén a kompromittálódás elleni fő feladat a minősített adatot tartalmazó kisugárzás minimális szintre való csökkentése, ami megakadályozza az adat reprodukálhatóságát, annak illetéktelen kezekbe való jutását. E módszer szabályait TEMPEST összefoglaló néven említik.

A kompromittáló elektromágneses kisugárzás elleni védelem eszközei a következők:

1. Helyiség árnyékolása vagy árnyékolt helyiség (ún. Faraday-kabin). Minősített adat kezelő elektromos eszközök elhelyezésére szolgáló helyiség elektromosan vezető burkolatot kap, mely csökkenti vagy megakadályozza a minősített adatokat hordozó elektromágneses jelek kijutását az ellenőrzött területről. Megfelelő kialakítás esetén EMC és EMP védelmet is biztosíthat.
2. TEMPEST minősítésű eszközök (Speciális árnyékolástechnikai követelmények (NATO SDIP-27/x) szerint tervezett, gyártott és nemzeti biztonsági hatóságok tanúsítványával ellátott csökkentett kisugárzású, ún. TEMPEST Level A, B, C minősítésű eszközök alkalmazása. Hazai gyártás hiánya miatt jelenleg csak külföldön gyártott (NATO/EU) eszközök szerezhetők be.)

vonatkozó 161/2010. (V. 6.) Korm. rendelet sok egyéb között a TEMPEST követelményekkel kapcsolatban a következő definíciót tartalmazza: „a „Titkos!” és „Szigorúan titkos!” minősítési szintű nemzeti minősített adat, valamint a „Bizalmas!” vagy magasabb minősítési szintű külföldi minősített adat bizalmasságának védelme érdekében kialakított biztonsági intézkedések – amelyek kiterjednek az elektromos és adatkábelek vonalvezetésére, a rendszer környezetében alkalmazható berendezésekre, árnyékolástechnikai megoldásokra, valamint csökkentett kisugárzású eszközökre – együttese, amelyet a rendszer valamennyi eleme vezetett és elektromágneses kompromittáló kisugárzásának csökkentése érdekében alakítottak ki”. A Nemzeti Biztonsági Felügyelet a magyar nemzeti TEMPEST hatóság. E feladatainak keretén belül:

- a) a kompromittáló kisugárzás elleni védelem tekintetében felügyeletet és ellenőrzést gyakorol,
- b) meghatározza és a minősített adatkezelést végző szervek részére elérhetővé teszi a TEMPEST biztonsági követelményeket,
- c) ellenőrzi a rendszer és működési környezete TEMPEST megfelelőségét,
- d) TEMPEST vizsgálatokat, méréseket végez,
- e) a TEMPEST mérések alapján zónába sorolja a rendszer környezetét,
- f) a TEMPEST biztonság veszélyeztetése esetén a rendszer használatát korlátozhatja, megtilthatja, a szerv vezetőjét a kompromittáló kisugárzás elleni védelem helyreállítása érdekében szükséges intézkedések megtételére kötelezheti, a kiadott rendszerengedélyt visszavonhatja.<sup>19</sup>

Az elektronikus biztonság büntetőjogi szerepe és jelentősége is egyre inkább felértékelődik, az informatikai bűnözés térnyerésével szorosan együtt mozogva. A közeli jövőben fel kell készülnünk olyan, minősített adatokat is érintő támadásokra, amikor mesterséges intelligenciát (MI) használó szoftverek kezdenek majd el ilyen adatokat gyűjteni, a védelmi rendszereket feltörni, és azokat tárolni, rendszerezni, belőlük a releváns információkat kinyerni, vagy egyszerűen csak továbbítani ismeretlen helyekre. Előfordulhat olyan szituáció is a jövőben, hogy az MI önállóan dönt a minősített adat megszerzésével kapcsolatban, erre

3. TEMPEST mérés és zónába sorolás (A költségek minimalizálásának eszköze – a biztonság fenntartása mellett –, mely azt vizsgálja, hogy egy adott helyszínen a kompromittáló kisugárzást tekintve biztonságos-e a minősítés nélküli eszközök elhelyezése, illetve milyen szabályokat kell bevezetni az adott helyszínen.) (<https://www.nbf.hu/hasznos-informaciok/tempest-meres/>)

<sup>19</sup> 161/2010. (V. 6.) Korm. rendelet a minősített adat elektronikus biztonságának, valamint a rejtjeltevékenység engedélyezésének és hatósági felügyeletének részletes szabályairól 4. § (4) bekezdés.

külön nem volt beprogramozva. Ez viszont új, nehezen megoldható kérdéseket vet fel a büntetőjogi felelősség érvényesítésével kapcsolatban.<sup>20</sup>

## 6. Záró gondolatok

Megjegyezzük, hogy a minősített adatok biztonságával kapcsolatban a médiában aggasztó hírek is megjelentek az elmúlt évtizedben, amelyek rámutatnak az esetleges biztonsági résekre a gyakorlatban:

„A belső levelezési rendszerbe bekerült dokumentumoknál utánkövethető, ki nyitotta meg, ki nyomtatja ki, az azonban már nyilván nem, hogy ki készít esetleg mobiltelefonnal fényképet. A nagyon titkos információk kezelésére viszont külön szakemberek figyelnek, sőt vannak olyan dokumentumok, amelyeket erre kialakított szobákban tárolnak, csak ott lehet őket elolvasni, és megsemmisíteni is. Kivinni tehát nem szabad, de egy elektronikus lemásolásukra utaló próbálkozást is jelez természetesen a rendszer. Forrásunk szerint kézirásos másolat készítése viszont megoldható.”<sup>21</sup>

Ezért is fontos a biztonság mind a négy dimenziójának maradéktalan betartása, emellett a hatékony ellenőrzés és végső esetben a büntetőjogi védelem is.

<sup>20</sup> MISKOLCZI Barna – SZATHMÁRY Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 62.

<sup>21</sup> [https://hvg.hu/itthon/20151103\\_Allamtitkok\\_a\\_pocakos\\_James\\_Bond\\_osszekac](https://hvg.hu/itthon/20151103_Allamtitkok_a_pocakos_James_Bond_osszekac)





# **IV. RÉSZ**

## **BÜNTETŐJOGI ÉS KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK**



# VAGYONVISSZASZERZÉS

## *Pillanatkép az Országos Kriminológiai Intézetben végzett kutatásról<sup>1</sup>*

DERES Petronella  
tudományos főmunkatárs (OKRI)

### 1. Alapvetés

A vagyonvisszaszerzés a bűnös pénz elleni küzdelem egyik fő eszköze. A stratégiák nemcsak arról szólnak, hogy hogyan lehet követni a bűncselekményből származó pénz útját, és hogyan lehet azt végül beazonosítani és megszerezni, hanem kapcsolódnak a büntető igazságszolgáltatási rendszerek általános célkitűzéseéhez is, illetve a hatékonyság és az emberi jogok közötti kompromisszumnak is figyelmet szentelnek.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Ehelyütt is köszönetet szeretnék mondani elsősorban az empirikus vizsgálat lebonyolítását lehetővé tevő Főügyészségeknek, Járási Ügyészségeknek, a vizsgálattal érintett témakörökben eljáró ügyészeknek, akik a kérdőívet érdemben kitöltötték s külön azon kedves ügyész kollégáknak, akik megtiszteltek közvetlen megkeresésükkel, akikkel szakmai eszmecserét folytathattam a kutatás tárgyában. Köszönet illeti kiemelten Kármán Gabriellát és Farkas Krisztinát, akik munkájuk, szakmai elfoglaltságuk mellett is vállalták a velem történő folyamatos konzultációkat, egyeztetéseket, s a kutatási anyag írása során mindvégig támogattak. Nagy és komoly elméleti tudás, tapasztalat birtokában tett javaslataik, megjegyzéseik sokat segítettek a kutatás koncepciójának kialakításában, előkészítésében, elméleti megalapozásában, az empirikus kutatás s legvégül a teljes szakmai anyag kialakításában. Köszönöm Bolyky Orsolya – jószerével szaklektori – javaslatait, építő észrevételeit és azt, hogy mindezekért a kutatás (és a nap) bármely szakaszában fordulhattam hozzá. A kutatás empirikus részét illetően igen fontos szakmai támogatást kaptam Giricz Annától, Petroné Balog Erikától és Koplányi Gergelytől, köszönöm segítő közreműködésüket, mindig előremutató észrevételeiket, konstruktív megbeszéléseinket. Köszönet illeti továbbá Szigeti Ákost is a kutatás előkészítő szakaszában nyújtott tanácsaiért, segítségéért.

<sup>2</sup> John AE VERVAELE: Foreword. In: Asset recovery in the EU: Towards a Comprehensive Enforcement Model beyond Confiscation? In: Katalin LIGETI – Michele SIMONATO (ed.): *Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives Asset Recovery in the EU*. Oxford, Hart Publishing Ltd., 2017. 5.

Összetett intézményről, fogalomról van szó: a vagyonvisszaszerzési jogszabályok számos, a büntető anyagi-, és eljárási jog által szabályozott, nemzetközi kötelezettséget, illetve kölcsönös jogsegélyt eredményező rendelkezést foglalnak magukban.

A vagyonvisszaszerzés problematikája eleinte – mind nemzeti, mind nemzetközi szinten – a szervezett bűnözés és a súlyos bűncselekmények területén jelentkezett, az utóbbi években pedig a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemnek is fontos eszközévé vált.<sup>3</sup> A hagyományos jogi eszközök önmagukban nem elegendők e bűncselekmények visszaszorítására, így felmerült egy 'proaktívabb megközelítés' szükségessége.<sup>4</sup>

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére az *Országos Kriminológiai Intézetben* 2020-2021. években elvégzett Az elkobzás vagy a vagyonelkobzás alá eső vagyon, valamint a polgári jogi igény fedezetét képező, külföldön fellelhető vagyon biztosítása című kutatás célja az volt, hogy átfogó áttekintést nyújtson a témakörrel, tisztázza az alapfogalmakat, betekintést nyújtson a nemzetközi követelményekbe, emellett nyomon kövesse a nemzetközi hátteret<sup>5</sup>, különösen az Európai Unió jogalkotási tevékenységét e területen, valamint azokat a kihívásokat, amelyekkel a tagállamoknak szembe kell nézniük.<sup>6</sup> A vagyon biztosításának a kutatás tárgyát képező kérdéseit a vagyonvisszaszerzés témakörének keretében tárgyaltuk, s ily módon a kutatás során a kérdéskör komplex áttekintésére törekedtünk.

A kutatás empirikus része egy országos kérdőíves vizsgálat eredményét összegzi, célja pedig annak feltérképezése, hogy a jogalkalmazó ügyész hogyan értékeli a vizsgált kérdéskört a büntetőeljárásban és milyen konkrét tapasztala-

<sup>3</sup> Strengthening the mutual recognition of criminal assets' freezing and confiscation orders [DG JUST B1 2016/JUST/024]. European Commission, Brussels, 2016.  
<https://tinyurl.com/bdht9u2y>

<sup>4</sup> COLIN KING – CLIVE WALKER: Emerging Issues in the Regulation of Criminal and Terrorist Assets. In: COLIN KING – CLIVE WALKER (eds.): *Dirty Assets: Emerging Issues in the Regulation of Criminal and Terrorist Assets*. Routledge, New York, 3–26.

<sup>5</sup> A nemzetközi áttekintést ld. továbbá: DERES Petronella – FARKAS Krisztina – KÁRMÁN Gabriella: Vagyonvisszaszerzés – elméleti kitekintés, nemzetközi és magyar szabályozás. *Kriminológiai Tanulmányok 59/2. (különszám) – A cyberbűncselekmények, a korrupció és a pénzmosás – 'V4 országok igazságügyi képzése'*. 2022. 305–333.

<sup>6</sup> A 2014/42/EU irányelv mellett a vagyonvisszaszerzés területén a másik jelentős mérföldkő a befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló (EU) 2018/1805 rendelet elfogadása. Az információkhoz való gyorsabb hozzáférés biztosítása érdekében uniós szintű intézkedések meghozatalára is sor került. A pénzügyi és egyéb információk felhasználásáról szóló (EU) 2019/1153 irányelv a súlyos bűncselekmények elleni küzdelem érdekében a büntildöző hatóságok és a vagyonvisszaszerzési hivatalok számára közvetlen hozzáférést biztosít a bankszámlainformációkhoz.

tokkal, véleménnyel rendelkezik erről. *Több éves gyakorlattal rendelkező* eljáró ügyészek által kitöltött – a vizsgált témakörre kidolgozott, 26 kérdésből álló – kérdőívek *értékelését végeztük* el az empirikus vizsgálat keretében (*összesen 159 db kitöltött kérdőív alapul vételével*). A vizsgált időszak az új. Be. hatályba lépéséhez igazodóan elsősorban a 2018. július 1-től 2021. augusztus 31-ig terjedő időszakot fogja át. Mindemellett számítottunk arra – hiszen a vizsgált témakör jellege indokolta – hogy a válaszok nem csupán a vizsgált időszak, hanem egy hosszabb periódus tapasztalatait fogják tartalmazni. A válaszadó ügyészek 91,8%-a (146 fő) nyomozásfelügyeleti és büntetőbírói feladatokat lát el.<sup>7</sup>

A büntető igazságszolgáltatásnak meg kell felelnie azon egyre növekvő társadalmi elvárásoknak, hogy hatékonyabb intézkedéseket hozzon a bűnös vagyon elvétele érdekében.<sup>8</sup>

Az új magyar Büntetőeljárás Törvénykönyv – a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) – átalakította a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzésére irányuló eljárási cselekmények rendszerét, részben kiemelve ezáltal a külön eljárási keretek közül. A régi Be. a külön eljárások között szabályozta ezt az eljárást, az új Be. azonban a vádemelés előtti eljárás szerves részévé teszi a vagyonvisszaszerzés szabályainak egy részét, a gyakorlatban felmerülő, párhuzamos eljárásból fakadó problémák megszüntetése céljából.<sup>9</sup>

Az ügyészség és a nyomozó hatóság kötelessége, hogy a bűncselekmény és az elkövető személyének felderítése mellett az eljárás során minden szükséges intézkedést megtegyen az elkobozható vagy a vagyoneklobzás alá eső dolog, vagy vagyon felderítése és biztosítása érdekében, így a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése a büntetőeljárások kiemelt feladatát képezi. A Be. 819. §-a ezt nyomozás hiányában, illetve a nyomozást követően is előírja, de a vagyonvisszaszerzés előkészítésére és teljesítésére a büntetőeljárás nyomozási

<sup>7</sup> A vizsgált bűncselekményi kör: pénzmosás, terrorcselekmény, egyes ún. kibercselekmények, kábítószerkereskedelem, új pszichoaktív anyaggal visszaélés, emberkereskedelem és kényszermunka, embercsempészés, a csalás egyes minősített esetei, költségvetési csalás, korrupciós bűncselekmények.

<sup>8</sup> Szabolcs MÁTYÁS – László FRIGYER – Endre NYITRAI – Tamás BEZSENYI: Regulation of asset recovery in the light of criminal cases in Hungary. *Kritische Zeiten: Zeitschrift für Humanwissenschaften*, 2016/7. 34–47.; BARABÁS A. Tünde – MOLNÁR Csaba: „A pénzmosás fantomja”. Tanulmány a pénzmosással kapcsolatos empirikus kutatásról. *Kriminológiai Tanulmányok* 37. 2000, 184–205.

<sup>9</sup> Ld. 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról: a 353–354. §-hoz fűzött miniszteri indokolás.

szakasza a legmegfelelőbb, így a Be. 353–354. §-ai a vagyon-visszaszerzési eljárást a részben eltérő célokat is szem előtt tartva a nyomozásba integrálják.<sup>10</sup>

A törvény a vagyonvisszaszerzésnek csupán a kereteit alakítja ki – a vagyonvisszaszerzési eljárás nem hivatalból, hanem megkeresésre folyó eljárás (a megkereső szerv lehet a nyomozó hatóság, az ügyészség)<sup>11</sup> – és megteremti annak lehetőségét, hogy a nyomozás elsődleges feladataira koncentráló szervek feladatait egy, a vagyonvisszaszerzésre speciális szaktudással rendelkező erő támogassa (a vagyonvisszaszerzésért felelős szerv jelenleg a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda vagyonvisszaszerzési eljárásért felelős egysége a Vagyon-visszaszerzési Hivatal<sup>12</sup>). A törvény a kettejük kapcsolatát úgy rendezi, hogy a nyomozó hatóság vagyonvisszaszerzésért felelős szerve a megkereső nyomozó hatóság vagy ügyészség iránymutatásai szerint folytatja le az eljárását, és figyelemmel kell lennie a nyomozás érdekeire. A nyomozó hatóság vagyonvisszaszerzésért felelős szervének eljáró tagja az elkobzás vagy a vagyonelkobzás alá eső vagyonnak a felderítése és biztosítása érdekében végezhet eljárási cselekményeket, ennek során köteles a megkereső rendelkezéseinek megfelelően eljárni, de kezdeményezheti a megkeresőnél az általa célszerűnek tartott eljárási cselekmény elvégzését is.

A törvény a vádemelés előtt olyan vagyonvisszaszerzési tevékenységet irányoz elő, amely egyetlen, és nem két eljárásban ölt testet. Ennek keretében a nyomozó hatóság vagyonvisszaszerzésért felelős szerve az eljárása során lefoglalt bizonyítási eszközt és a keletkezett iratokat haladéktalanul átadja a megkeresőnek, továbbá minden olyan adatot megismerhet, amely az elkobzás vagy a vagyonelkobzás alá eső dolognak vagy vagyonnak a felderítése és biztosítása érdekében szükséges.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> MEGYERI Gábor: Tizedik Rész: A nyomozás LIV. Fejezet Általános Rendelkezések. A bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése. In: POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 709–712.; ld. továbbá: NYITRAI Endre: A bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése. *Ügyészek Lapja*, 2020/2–3. 39–51.

<sup>11</sup> FARKAS Ákos: Tizedik Rész: A nyomozás LIV. Fejezet Általános Rendelkezések. A bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése. In: BELOVICS Ervin – ERDEI Árpád (szerk.) *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 455–457.

<sup>12</sup> A nyomozó hatóságon belül 2015-ben alakult meg egy speciális hatóság, a ‘magyar ARO’ (Asset Recovery Office): a Vagyon-visszaszerzési Hivatal (a továbbiakban: Hivatal), a Nemzeti Nyomozó Iroda részeként. A Hivatal bevonására akkor van szükség, ha a vagyon felderítése nehézségekbe ütközik, vagy ha a vagyon összetettsége és egyéb körülmények ezt indokolják. A Hivatal nemzetközi vagyonfelderítést és pénzügyi profilalkotást végez, a nemzetközi információszerezésből adatszerezést és adatcserét folytat.

<sup>13</sup> 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról, a 353–354. §-hoz fűzött miniszteri indokolás.

A bñncselekménybñl származó vagyons elvonásának elsñdlegesen megtorló jellege<sup>14</sup> van. Mindezek mellett a megelőző szerepe is lényeges, mely megakadályozza, hogy az elkövető a bñncselekmény hasznábñl más bñncselekményeket finanszírozzon. Ezen túlmenően a jól mñködő vagyonsfelderító és vagyonselkobzó intézményrendszer másokat is elriaszthat e súlyos, mindenre kiterjedő szervezést igénylő bñncselekmények elkövetésétől. Ezeken túl a stratégiai funkció a szervezett bñnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben jelenik meg. A vagyonszázszerezés az állam számára is előnyös.<sup>15</sup> Resztoratív jelentősége is van a vagyonszázszerezésnek, mert célja a bñncselekmény elkövetése előtti állapot visszaállítás, a polgári jogi igény intézményével együtt.<sup>16</sup> Kiemelt cél, hogy a sértetti reparáció ugyanolyan hangsúlyt kell kapjon, mint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása, az állampolgárok a nyomozó hatóságok munkáját többek között ennek eredményessége *tükrében ítélik meg*.<sup>17</sup>

## 2. A 2020. június 02-án közzétett Bizottsági jelentés<sup>18</sup> egyes észrevételei

A Bizottság 2020. júniusában közzétette a Vagyonszázszerezés és selkobzás: Annak biztosítása, hogy a bñnelkövetés ne legyen kifizetődő tevékenység című jelentést, amely egyebek mellett megállapítja, hogy a bñncselekményekbñl származó jövedelmek selkobzási aránya az EU-ban túl alacsony (kb. 1%).

A dokumentum ugyanakkor leszögezi, hogy az EU jelentős erőfeszítéseket tett az selkobzásra és a vagyonszázszerezésre vonatkozó jogszabályok harmonizálása érdekében.

<sup>14</sup> „*Commodum ex injuria sua non habere debet*” (Senki se húzzon hasznot [saját] bñnös cselekedetébñl).

<sup>15</sup> LIGETI–SIMONATO i. m. 1–2.

<sup>16</sup> KELEMEN József: A büntetendő cselekménybñl származó vagyons elvonásának célja, elmélete és elvei. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 43–47.

<sup>17</sup> NAGY Richárd – VÁRI Vince: *Új irányok a vagyonszázszerezésben*. <http://real.mtak.hu/124536/1/Nagy-VariBelugyiSzemle2021.evi4.szam579-593.pdf>

<sup>18</sup> A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – Vagyonszázszerezés és selkobzás: Annak biztosítása, hogy a bñnelkövetés ne legyen kifizetődő tevékenység. Európai Bizottság, Brüsszel, 2020.6.2. COM(2020) 217 final; A Bizottsági jelentés a nem ítéleten alapuló selkobzás EU-n belüli elemzéséről szóló, 2019-ben elfogadott bizottsági szolgálati munkadokumentum (SWD(2019) 1050 final) folytatása is.



2007 óta valamennyi tagállamban létrehozták a vagyonvisszaszerzési hivatalokat, és a 2014/42/EU irányelv az egész Unióban harmonizálta az ilyen eszközök befagyasztására, kezelésére és elkobzására vonatkozó szabályokat. A jelentés többek között: értékeli a 2014/42/EU irányelv végrehajtását, vizsgálja a vagyonvisszaszerzési hivatalok munkáját, valamint a feladataik ellátása során felmerülő kihívásokat, továbbá áttekintést nyújt a vagyonvisszaszerzés területe szempontjából releváns nemzetközi jogi eszközökről.

Az irányelv végrehajtásának értékelése körében a jelentés megállapítja, hogy az irányelv hatálya alá tartozó legtöbb tagállamnak új jogszabályt kellett elfogadnia annak érdekében, hogy az irányelv rendelkezéseit átültesse a nemzeti jogrendjébe. A nemzeti végrehajtási intézkedések a nemzeti jogban már meglévő rendelkezések módosításából álltak. Ezek a módosítások olyan jogi fogalmak változtatását vonták maguk után, mint a bűncselekményből származó jövedelem és az elkövetési eszközök fogalommeghatározása, az *ítéleten/nem ítéleten* alapuló elkobzás, a kiterjesztett hatályú elkobzás és azon bűncselekmények köre, amelyek esetében kiterjesztett hatályú elkobzásra sor kerülhet, a harmadik féltől történő elkobzás, a biztosítékok, valamint a befagyasztott és elkobzott vagyon kezelése.

Az irányelv hatályát illetően a jelentés leszögezi, hogy tagállamok többsége, köztünk hazánk is, minden bűncselekmény esetében alkalmaz befagyasztást és elkobzást.

Az alábbi táblázatokban a jelentés elkobzásra vonatkozó megállapításait foglaljuk össze.<sup>19</sup>

<sup>19</sup> Bizottsági jelentés 7–11. oldal alapján szerző által összeállított összefoglaló táblázatok.

<p><i>Ítéleten alapuló elkobzás</i> [4. cikk (1)]</p>	<p><i>Nem ítéleten alapuló elkobzás</i> [a 4. cikk (2)]</p>
<p>Valamennyi tagállam lehetővé tette – a bűncselekményi elkövetése miatti bűnösséget megállapító jogerős ítélettől függően – az elkövetési eszközök és a bűncselekményből származó jövedelem elkobzását.</p> <p>Az elkövetési eszközök vagy jövedelem értékének megfelelő vagyon elkobzása esetében a legtöbb tagállam nemzeti joga rendelkezik az elkövetési eszközökkel és a bűncselekményből származó jövedelemmel egyenértékű egyéb vagyoni eszközök elkobzásának lehetőségéről.</p> <p>Több tagállamban az elítélt személy számára <i>elrendelhető az elkobzott vagyoni eszközök értékének megfelelő pénzüsszeg megfizetése.</i></p>	<p>A terhelt távollétében lefolytatott eljárás létezése Belgiumban, Észtországban, Hollandiában és Szlovákiában elegendő a 4. cikk (2) bekezdésében foglalt követelmény teljesítéséhez.</p> <p>Máltán és Ausztriában és betegség és szökés esetében előzetes ítélet nélkül sor kerülhet elkobzásra.</p> <p><i>A tagállamok többségében</i> (Bulgária, Csehország, Németország, Írország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Lengyelország, Portugália, Szlovénia, Finnország) <i>a nemzeti jog túlmutat az irányelv rendelkezésein.</i></p> <p>Horvátországban az elkobzásra akkor kerülhet sor, ha: i. a gyanúsított tartósan alkalmatlan a védekezésre vagy nem érhető el a hatóságok számára; és ii. a vagyoni eszközök értéke meghaladja a 60 000 HRK-t (a jelentés kidolgozásakor kb. 8000 EUR-t).</p> <p>Bulgária és Szlovénia olyan eljárásokat hozott létre, amelyek lehetővé teszik a vagyoni eszközök polgári eljárások keretében történő elkobzását, ha az adott személyt a jogszabályokban meghatározott bűncselekményekkel vádolják. Ez az elkobzástípus mindkét tagállamban független a bűnösséget megállapító ítélettől.</p> <p>Romániában a nemzeti jog rendelkezik arról, hogy a közfeladatot ellátó személyektől el kell kobozni azokat a javakat, amelyeknek a jogszertü eredete nem indokolható meg. A bírósági eljárások a vádlott szökése vagy lakcímváltozása esetén a távollétében is lefolytathatók.</p> <p>Svédországban az átültető intézkedések az elkobzás azon esetére térnek ki, amikor a gyanúsított vagy vádlott elítélése „tartós akadály” (például az elkövető halála vagy az elévülési idő lejáratja) miatt nem lehetséges.</p> <p>Görögországban a pénzmosság elleni küzdelmet célzó jogszabályok az elkövető halála, a büntetőeljárás megszünetése vagy elfogadhatatlannak nyilvánítása esetén lehetővé teszik a bűncselekményből származó jövedelem elkobzását.</p>

<p><i>Kiterjesztett hatályú elközbzás [5. cikk (1)]</i></p>	<p><i>Kiterjesztett hatályú elközbzás (5. cikk)</i></p> <p><i>Azon bñncselekmények köre, amelyek esetében a kiterjesztett hatályú elközbzás lehetővé kell tenni [5. cikk (2)]</i></p>
<p>Az elemzés szerint a tagállamokban eltérők a bizonyítási követelmények:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Ausztriában a kiterjesztett hatályú elközbzás kizárólag akkor engedélyezett, ha „észszerűen feltételezhető”, hogy a vagyon jogellenes cselekményből származik.</li> <li>– Észtországban, Cipruson és Hollandiában a bíróság „vélelmezheti”, hogy a vagyoni eszközök jogellenes tevékenységekből származnak.</li> <li>– Csehországban a kiterjesztett hatályú elközbzás szükségessé teszi a bíróság számára annak „mérlegelését”, hogy a vagyon egy része bñncselekményekből származik-e.</li> <li>– Spanyolországban a bíróságnak „megalapozott, objektív bizonyítékok alapján kell határoznia” arról, hogy a vagyon jogellenes tevékenységekből származik-e.</li> <li>– Lettorságban, Litvániában és Máltán a bíróságok kötelesek „észszerűen vélelmezni”, hogy a vagyon tiltott tevékenységekből származik.</li> <li>– Belgiumban „súlyos és konkrét jeleknek” kell utalnia arra, hogy az előnyök bñncselekményből fakadnak.</li> <li>– Svédországban a bíróságnak „egyértelműen valószínűbbnek” kell tekintenie, hogy „a vagyon bñncselekményből származó jövedelem, nem pedig eltérő eset áll fenn”.</li> <li>– Romániában a bíróságnak „meg kell győződnie” arról, hogy a vagyon bñncselekményből származik.</li> </ul>	<p>Az 5. cikk (2) bekezdése arról rendelkezik, hogy a kiterjesztett hatályú elközbzásnak legalább bizonyos, konkrétan felsorolt bñncselekmények esetében, valamint az irányelv 3. cikkében foglalt azon bñncselekmények esetében elérhetőnek kell lennie, amelyekre (valamely uniós jogi eszköz vagy a nemzeti jog értelmében) a maximálisan kiszabható szabadságvesztés legalább 4 év.</p> <p>A tagállamok többsége (Magyarország is ezek közé tartozik) összeállította azokat a konkrét bñncselekménylistákat, amelyek esetében lehetővé teszi a kiterjesztett hatályú elközbzás.</p> <p>Ezen felül több tagállam a kiterjesztett hatályú elközbzás a legalább három év (Ausztria) vagy a legalább négy év (Csehország, Finnország, Svédország) szabadságvesztéssel büntethető bñncselekmények esetében is lehetővé teszi.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Németország, Olaszország, Ciprus és Litvánia a kiterjesztett hatályú elközbzás minden bñncselekmény esetében lehetővé teszi.</li> <li>– Málta a kiterjesztett hatályú elközbzás az egy évnél hosszabb szabadságvesztéssel büntetendő bñncselekmények esetében teszi lehetővé.</li> </ul>

<p>A tagállamok többségében, hazánkban is, az átültető jogszabályok tartalmazzak olyan kritériumokat, amelyek segítséget nyújtanak a nemzeti bíróságnak annak eldöntésében, hogy a kérdéses vagyoni eszközök jogellenes cselekményből származnak-e (például az érintett személy jogszerű jövedelme nem arányos a vagyoni eszközeinek értékével vagy a pénzügyi helyzetével és az életmódjával).</p> <p>Több tagállamban a kiterjesztett hatályú elkobzás nem lehetséges, ha a vagyon értéke nem ér el egy bizonyos küszöbértéket (pl. Litvániában 12 500 EUR-t és Lengyelországban 200 000 PLN-t (a jelentés kidolgozásakor kb.47 000 EUR-t)).</p> <p>A gyanúsított vagy vádlott jogszerű jövedelme és vagyona közötti aránytalanságnak pl. Szlovéniában legalább 50 000 EUR-nak kell lennie, a szlovák jogban az aránytalanságnak legalább az országos minimálbét 1 500-szorosát kell kitennie.</p> <p>Egyes tagállamok megállapították azt a határidőt, amelyen belül a megszerzett vagyoni eszközök bűncselekményből származónak tekinthetők:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>(pl. a vádemelés előtti:             <ul style="list-style-type: none"> <li>– 5 év (Belgiumban, Magyarországon, Portugáliában és Romániában)</li> <li>– 6 év (Cipruson, Írországbán)</li> <li>– 10 év (Bulgáriában)</li> </ul> </li> </ul> <p>a bűncselekmény elkövetése előtti:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– 5 év (Csehországban, Litvániában és Lengyelországban)</li> <li>– 6 év Hollandiában</li> </ul> <p>Bulgária és Szlovénia ezt a rendelkezést a polgári jogi vagyonelkobzásra vonatkozó jogszabályain keresztül ültette át, amelyek szerint a bűncselekmény miatt el nem ítélt személy vagyona elkobozható.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Franciaország a kiterjesztett hatályú elkobzást a legalább öt év szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetében teszi lehetővé.</li> <li>– Írország, Luxemburg és Románia a kiterjesztett hatályú elkobzást minden olyan bűncselekmény esetében lehetővé teszi, amely legalább négy év szabadságvesztéssel büntetendő.</li> </ul> <p>Több tagállamban az átültető jogszabályok tartalmazzák azt a követelményt, hogy a bűncselekménynek olyan nagyságrendűnek kell lennie, hogy pénzügyi hasznot keletkeztessen.</p> <p>Az esetek többségében a kiterjesztett hatályú elkobzást az 5. cikk (2) bekezdésében előírt bűncselekmények esetében többnyire lehetővé teszik.</p>
---	--

<i>Harmadik féltől történő elkobzás (6. cikk)</i>	<i>Befagyasztás (7. cikk)</i>
<p>A 6. cikk szerint a harmadik féltől történő elkobzást legalább azokban az esetekben lehetővé kell tenni, amikor a harmadik félnek tudomása volt vagy tudomása kellett, hogy legyen arról, hogy az átruházás vagy a szerzés célja az elkobzás elkerülése volt. Belgium, Magyarország, Ausztria és Szlovákia az elkobzásra vonatkozó általános szabályokra hagyatkozik, amelyek a javak illegális eredetére irányulnak, és amelyek lehetővé teszik a javak elkobzását függetlenül attól, hogy azok a gyanúsított vagy vádlott, illetve harmadik fél tulajdonát képezik-e.</p> <p>A többi tagállam konkrét rendelkezéseket vezetett be a harmadik féltől történő elkobzásra.</p> <p>Az a „mentális” követelmény, hogy a harmadik feleknek „[...] tudomásuk volt vagy tudomásuk kellett, hogy legyen arról, hogy az átruházás vagy a szerzés célja az elkobzás elkerülése volt”, a legtöbb tagállam átültető jogszabályaiban tükröződik.</p> <p>Franciaországban, Lettországon és Luxemburgban az átültető jogszabályok az elítélt személy „rendelkezésére álló” vagyon elkobzására hivatkoznak.</p> <p>Az olaszországi jogszabályok lehetővé teszik azoknak a javaknak, illetve annak a haszonnak az elkobzását, amely(ek)et az elítélt személy „természetes személy vagy jogi entitás közvetítésével” birtokol.</p> <p>A horvátországi jogszabályok „az adott személy részére átruházott vagy az általa nem jóhiszeműen szerzett”, tiltott tevékenységből származó vagyon elkobzására hivatkoznak.</p> <p>A 6. cikk csak azon jövedelem elkobzására hivatkozik, amelyet – közvetlenül vagy közvetve – harmadik felekre ruháztak át, vagy amelyet harmadik felek szereztek.”</p> <p>Mindazonáltal egyes tagállamokban az átültető jogszabályok lehetővé teszik a harmadik felekre átruházott vagy az általuk szerzett elkövetési eszközök elkobzását is.</p> <p>Romániában a nemzeti jog rendelkezik a családtagoktól és a jogi entitásoktól történő vagyonekobzásról.</p> <p>Bulgáriában a polgári jogi vagyonekobzásra vonatkozó jogszabályokba ültették át a rendelkezést, amely konkrét büncselekménylistára alkalmazandó.</p>	<p>A vagyon későbbi elkobzás céljából történő befagyasztását minden tagállam lehetővé teszi.</p> <p>Németország, Csehország, Észtország, Írország, Olaszország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Lengyelország, Portugália, Szlovákia és Svédország az ügyészségeire és a bűnüldöző hatóságaira hatáskört ruházott annak érdekében, hogy halaszthatatlan intézkedéseket hozzanak és vagyonebefagyasztást rendeljenek el a bíróság általi engedélyezés előtt.</p>
<p>A 6. cikk (2) bekezdése arról rendelkezik, hogy a jóhiszemű harmadik felek jogai nem sérülhetnek. Szinte minden tagállam átültető jogszabályai megfelelnek az irányelv ezen rendelkezésének és biztosítják a jóhiszemű harmadik felek jogainak védelmét.</p>	<p>A 7. cikk (2) bekezdése előírja a tagállamok számára, hogy lehetővé kell tenniük a harmadik fél birtokában lévő vagyon későbbi elkobzás céljából történő befagyasztását. Ez minden tagállamban lehetséges.</p>

A nem ítéleten alapuló elkobzás témakörében a Bizottság közzétette A nem ítéleten alapuló elkobzási intézkedések elemzése az Európai Unióban című bizottsági szolgálati munkadokumentumot.<sup>20</sup>

A Bizottság következtetésében a vagyonvisszaszerzés területén az alábbi tennivalókat emeli ki:

- az irányelv hatálya alá tartozó bűncselekmények körének kiterjesztése;
- hatékonyabb szabályok bevezetése a nem ítéleten alapuló elkobzásra vonatkozóan;
- pontosabb rendelkezések a befagyasztott vagyoni eszközök kezelésére vonatkozóan;
- a vagyoni eszközök elidegenítésére vonatkozó rendelkezések bevezetése, a társadalmi célú *újrafelhasználásukat* is beleértve;
- a bűncselekmények áldozatainak kártalanítására vonatkozó szabályok megállapítása;
- a vagyonvisszaszerzési hivatalok tiltott tevékenységből származó vagyoni eszközök felkutatására és azonosítására rendelkezésre álló kapacitásának bővítése.

A vagyonvisszaszerzés intézményének (*és a kutatásnak*) aktualitását alátámasztja, hogy a Bizottság jelenleg felülvizsgálja a bűncselekmény elkövetési eszközeinek és az abból származó jövedelemnek az Európai Unión belüli befagyasztásáról és elkobzásáról szóló irányelvet, hogy korszerűsítse a jogi keretet és megkönnyítse az illetékes nemzeti hatóságok munkáját.

A Bizottság által 2022. május 25-én közzétett *a vagyonvisszaszerzésről és elkobzásról szóló új irányelv javaslat*<sup>21</sup> részét képezi a szervezett bűnözés, a korrupció és a pénzmosás elleni globális küzdelemnek, továbbá a súlyos és szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló szélesebb körű uniós szintű erőfeszítéseknek (utóbbit illetően kiegészíti a büntetendő cselekményekkel kapcsolatos bűncselekményi tényállások és szankciók meghatározását harmonizáló jogalkotási eszközöket, valamint a kapcsolódó jogellenes tevékenységek – pl. kulturális javak tiltott kereskedelme, adóbűncselekmények, közokirathamisítás – megelőzését vagy az ellenük való küzdelmet célzó egyéb eszközöket). A javasolt irányelv felváltaná a 2005/212/IB tanácsi kerethatározatot, a vagyonvisszaszerzési hivatalokról szóló tanácsi határozatot és az elkobzási irányelvet, valamint egyetlen jogi aktusban állapítaná meg a vagyon felkuta-

<sup>20</sup> SWD(2019) 1050 final.

<sup>21</sup> COM (2022) 245 final.

tására és azonosítására, befagyasztására, kezelésére és elkobzására vonatkozó közös előírásokat.

### 3. Összegzés

Jelen tanulmány célja az volt, hogy ‘felvillantson’ néhány pillanatképet az Országos Kriminológiai Intézetben elvégzett kutatásról.

A kutatás a nemzetközi szintér bemutatása során az irányadó fontosabb nemzetközi dokumentumokat tekintette át, melyek figyelemre méltó eredményeket értek el, így megteremtették az uniós jogalkotás alapjait. Az Európai Unió pedig folyamatosan napirenden tartotta ezt a kérdést, ezáltal számos jogi aktus elfogadásával egyre több eszközt vezetett be.<sup>22</sup>

A kutatás eredménye alapján kijelenthető, hogy *a magyar büntetőjogi és büntető eljárásjogi szabályozás*<sup>23</sup> *összhangban van* a nemzetközi és európai szabályokkal, a megfelelő jogi eszközöket a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.), az országos rendőr-főkapitány 20/2018. (V. 31.) ORFK utasítása és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) szabályozza. E körben kell kiemelni továbbá a büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes a bűnös úton szerzett vagyon elvonását célzó kényszerintézkedésekkel összefüggő ügyészi feladatokról szóló 2/2015. (VI. 30.) LÜ. h. körlevelét és az ennek 2. pontját módosító 3/2018. (VI. 30.) LÜ h. körlevelet. Az új magyar büntetőeljárás törvény átalakította a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzésére irányuló eljárási cselekmények rendszerét, a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése a büntetőeljárások kiemelt feladatát képezi. A kutatás *empirikus része* az országos ügyészi jogalkalmazói tapasztalatokat szintetizálta és értékelt: az alábbiakban csak néhány gyakorlati problémát, valamint jó gyakorlatot hadd említsék.

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben a bűncselekmény elkövetése előtti állapot helyreállítása kiemelt kérdéssé vált, továbbá

<sup>22</sup> Az aktuális uniós szintű fellépés célkitűzése, hogy megerősítse az illetékes hatóságok azon képességét, hogy megfosszák a bűnözőket a tiltott tevékenységből származó nyereségüktől (a vagyonfelkutatási képességek megerősítése annak biztosítása révén, hogy az illetékes hatóságok rendelkezzenek a vagyon felkutatásához és a határokon átnyúló együttműködéshez szükséges hatáskörökkel és erőforrásokkal, valamint az információkhoz való megfelelő hozzáféréssel; a vagyonkezelési eszközök javítása a költségek minimalizálása és a vagyon értékének megőrzése érdekében; az elkobzási képességek megerősítése; a vagyonvisszaszerzési rendszer hatékonyságának javítása stratégiaibb megközelítés és fokozott együttműködés révén).

<sup>23</sup> Részletesen ld. DERES–FARKAS–Kármán i. m. 305–333.

nemzeti és nemzetközi szinten is kulcsfontosságú bűnözés-ellenőrzési mechanizmusként jelent meg a bűncselekményből származó vagyon felkutatásának és elvonásának szükségessége, amely összetett, sokrétű folyamat. Az Európai Unióban a határokon átnyúló szervezett és súlyos bűncselekmények által okozott nehézségek fokozódtak.

Az empirikus kutatás eredményei alapján a hazai jogalkalmazásban *problémaként* jelentkezik több esetben az egyes országokból történő nehézkes és időigényes adatszerezés, olykor az országok közötti együttműködés hiánya, a pénz útjának feltérképezése és az igazságügyi hatóságok erőforrásainak korlátozottsága.

Több – főként költségvetési csalások miatt folyamatban lévő – büntetőeljárásban a vagyonvisszaszerzést akadályozó tényező, hogy a gazdagodás a bűncselekmény jellegéből adódóan a gazdasági társaságnál jelentkezik, így csak a társaságnál jöhet szóba vagyonelkobzás<sup>24</sup>. Ha Bkv. 95. alapján vagyonelkobzásnak lenne is helye, korlátot jelent, ha a társaság a büntetőeljárás időszakában már megszűnt (a bűncselekmény – a költségvetés kárára [nem bizonyítottan] gazdagodó – elkövetőivel szemben a NAV nem élhet polgári jogi igénnyel, vagyonelkobzás alkalmazására nincs lehetőség).

Problémát jelentenek a külföldi székhelyen (pl. Kazahsztán, Új-Zéland stb.) bejegyzett, elérhetetlen befektetési szolgáltatók.

A vagyonvisszaszerzést gyakran hátrányosan befolyásolja, hogy a bűncselekmény elkövetéséből származó hasznot az elkövető és családja feléli.

Felmerül egyes lefoglalt vagyontárgyak, így pl. gépkocsik tárolási költségének, illetve a kisebb értékű gépjárművek biztosításának problematikája is.

A válaszadók általában hangsúlyozták az időtényező szerepének, illetve az egyes hatóságok közötti hatékony kommunikáció fontosságát.

Korábban problémás volt a sértettnek visszajáró számlapénz biztosítása, mivel sem a *freezing order*, sem az Egyezmény nem nyújtott egyértelmű megoldást és az egyes országok gyakorlata is eltérő volt. Az új befagyasztási rendelet orvosolja ezt a problémát, de erről még nincs számottevő tapasztalat.

Az eljárás során a „*swift*-kóddal” érintett utaláson kívüli további utalások eredetét is ki kell vizsgálni a további sértettek felkutatása érdekében.

A polgári jogi igény vonatkozásában – különösen nagyszámú sértett esetén – gyakorlati problémaként merülhet fel, hogy bár a Be. 323. § (2) bekezdése alapján a terheltektől lefoglalt dolgot a polgári jogi igény biztosítására a magánfél

<sup>24</sup> Megjegyzés: de ld. Bkv. 95., viszont az adóhatósági marasztalást gyakran nem követi tényleges vagyonelvonás.



indítványára vissza lehet tartani, az ügyésznek erre vonatkozó külön indítványtételi jogosítványt a jogszabály nem biztosít.<sup>25</sup>

Ugyanakkor az empirikus kutatás eredményéből kitűnik, hogy a válaszadók kiemelten *jó gyakorlatnak* értékelik azt, hogy a nyomozó hatóság – az esetek túlnyomó részében – a jogszabályi keretekkel általában tisztában van és – legalábbis a válaszok többségéből kitűnően – elvégzi a vagyonbiztosítást és, hogy jellemzően a korábinál nagyobb figyelmet fordít a vagyonvisszaszerzés lehetőségére, különösen az ügyészi utasításoknak, a nyomozó hatóságok belső utasításainak, a módszertani segédleteknek, valamint feladatterveknek köszönhetően.

Kiemelt észrevétel, hogy a kábítószer-kereskedelem büntette, illetve a pénzmosás miatt folyamatban lévő bűnügyekben általában már az eljárás elején megtörténnek a vagyonvisszaszerzéssel kapcsolatos intézkedések, így azok többnyire nagyobb eredményességgel járnak, mint azokban az ügyekben, ahol a fenti intézkedésekre csak az eljárás későbbi szakaszában kerül sor. Pozitív változásként érzékelhető az is, hogy az új Be. által bevezetett előkészítő eljárás során lehetőség nyílt a felderítési tevékenység (leplezett eszközök) mielőbbi alkalmazására, ekként a vagyonelemek felkutatására és a nyomozás elrendelésével egyidejűleg azok haladéktalan biztosítására<sup>26</sup>.

A jogalkalmazók többsége jó gyakorlatként említi a EUROJUST segítségét, támogatását és közvetítő szerepét a társhatósággal történő kapcsolatfelvétel és együttműködés során, továbbá a társhatósággal email üzenetek formájában folytatott közvetlen és gyors kommunikációt. Előfordult olyan eset is, hogy a rendeletet a belső jogába még át nem ültetett tagállam az itthon kibocsátott befagyasztási határozatot hagyományos jogsegélyként hajtotta végre.

A jogalkalmazók általában méltatják a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Vagyon-visszaszerzési Hivatal és a NAV szerveinek tapasztalatát, szakértelmét, a velük történő együttműködést, jó szakmai kapcsolatot, amely szintén elősegíti az eljárások hatékonyságát.

<sup>25</sup> A gyakorlatban az ügyész az, aki a nyomozás végén látni fogja, hogy melyek azok a vagyonelemek, amelyek e jogszabályi hivatkozás alapján a polgári jogi igény fedezetül szolgálhatnak, erről teljes bizonyossággal a nyomozás végén lehet állást foglalni.

<sup>26</sup> Ehhez kapcsolódóan ld.: az Országos Rendőrfőkapitányság a bűncselekménnyel okozott kár biztosításával és a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzésével összefüggő 2020. évi feladatok meghatározására vonatkozó feladattervének a bűncselekményekből származó jövedelmek és a bűncselekményekhez kapcsolódó egyéb javak felkutatása, azonosítása és a vagyonbiztosítás érdekében teendő feladatokról szóló 20/2018. (V. 31.) ORFK utasításból (ORFK utasítás) fakadó elsődleges feladatokról szóló I/1.-2., illetve 4. pontja.

Pozitív fejleményként értékelhető a vagyonfelderítés kiterjesztése családfa-kutatás után a közeli hozzátartozókra.

Pozitív gyakorlatként jelezték, hogy a bíróság már az ítéletében beszámítani rendeli a megítélt polgári jogi igény vagy vagyonelkobzás összegébe a lefoglalt vagy zár alá vett vagyontárgyat, nem várja meg a terhelt önkéntes teljesítését, jelentősen egyszerűsítve ezzel az eljárást.

A kutatás empirikus része érinti az új információs technológiák kérdését is: a kiberbűnözés elterjedésével megszorodtak a határon átnyúló elkövetési formák, amelyek magukkal hozták az alapcselekménytől különböző országokban megvalósuló pénzmosásokat (gyakran harmadik országok bevonásával), melyekben több bankszámlát felhasználva, a vagyon felderítését és visszaszerzését igen megnehezítik. Konkrét problémaként jelentkezik az online szolgáltatóktól az adatok beszerzésének nehézkessége, időigényessége, különös tekintettel a külföldi szervezetekre.

A kriptovalutákban tartott bűnös vagyon azonosítása és biztosítása a szóban forgó vagyonelem „tárolásának” sajátosságaiból adódóan rendkívül nehéz, e vagyonelemek felkutatása olyan speciális szakértelmet kíván mind a nyomozó hatóságoktól, mind az igazságszolgáltatás egyéb résztvevőitől, amely komoly informatikai ismereteket előfeltételez. Mivel a jövőben egyre több olyan bűncselekmény várható, amelyben valamilyen módon előtérbe kerül a virtuális fizetőeszközökkel kapcsolatos nyomozás, az igazságszolgáltatás résztvevőinek a szükséges háttérrel és szakértelemmel rendelkezniük kell. A kriptovaluták felderítéséhez, biztosításához a jelenleg rendelkezésre álló jogi eszközrendszer sem feltétlenül elegendő. A kriptoeszközök a pénzügyi tranzakciók népszerű eszközei, teljes piaci értékük csak 2020 és 2021 között tízszeresére nőtt, és az IMF szerint meghaladja a 2 billió dollárt. Az *(EU) 2015/847 rendelet átdolgozására irányuló javaslat* – amely kiterjeszti a nyomonkövethetőségi követelményeket a kriptoeszközökre – a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet célzó négy jogalkotási javaslatból álló csomag részét képezi.<sup>27</sup>

<sup>27</sup> A javaslat a pénzáttalásokra vonatkozó jelenlegi rendelkezések mellett kiterjeszti a rendelet hatályát a kriptoeszköz-szolgáltatók által végrehajtott kriptoeszköz-átutalásokra is. 2021. decemberében az uniós tagállamok állandó képviselői megállapodtak az Európai Parlamenttel azon javaslattal kapcsolatban folytatandó tárgyalások céljából, amely a pénzáttalásokat kísérő adatokra vonatkozó meglévő szabályok aktualizálására irányul. A Tanács által az álláspontjában bevezetett módosítások követelményeket vezetnek be a kriptoeszköz-szolgáltatók és az önállóan kezelt tárcák közötti kriptoeszköz-átutalásokra vonatkozóan. Az álláspontban a Tanács előírja továbbá, hogy a kezdeményezőre vonatkozó információk teljes körének a kriptoeszköz-átutalással együtt kell utaznia, függetlenül az ügylet összegétől. Ld. továbbá: [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0081\\_HU.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0081_HU.html)

Bár láthatjuk, hogy a bűncselekményekből származó vagyon visszaszerzésének erős politikai és erkölcsi okai vannak, a releváns közvetlen gazdasági és büntetőjogi hatásmutatók nehezen azonosíthatók és nehezen mérhetőek. Jelenleg az EU-ban egyetlen intézmény sem méri átfogó módon a bűnözői karrierekre, a szervezett bűnözésre vagy a pénzmosásra gyakorolt hatását.

Érdeemes elgondolkodnunk azon, hogy a vagyonvisszaszerzés helyett nem racionálisabb-e *vagyonra összpontosító beavatkozásokról* beszélnünk, amely holisztikus keretet biztosíthat, s amelyben elhelyezhető minden konkrét beavatkozás és ‘taktika’, amelyeknek különböző indokai, funkciói és várható eredményei vannak.

Végezetül, mindamellett, hogy az Európai Uniónak a tiltott jövedelmek elleni uniós stratégiákat folyamatosan aktualizálnia kell, meg kell erősítenie jogi eszköztárát a határokon átnyúló vagyoni eszközök felkutatására és befagyasztására, a tiltott jövedelmek elkobzására, továbbá figyelembe kell vennie a meglévő nemzetközi szabványokat (különösen a FATF munkáját) s ezeket a normákat tovább kell fejlesztenie. Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a vagyonra összpontosító beavatkozások sikerének záloga a szakismeretek bővítése, így a vagyonbiztosítás körében alkalmazható eszközökkel kapcsolatos felvilágosító, oktató tevékenység elengedhetetlenül szükséges, mind a nyomozó hatóság szintjén, mind pedig más szinteken.

# A KÁBÍTÓSZERREL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁSAI

EGEDI Anita

ügyész (Debreceni Fellebbviteli Főügyészség)

Ismét a kábítószer-bűncselekmények törvényi tényállásainak értelmezési nehézségeire irányította a figyelmet a kábítószer fogalmának alkotmányossági vizsgálatát követően született 31/2021. (XII.1.) AB határozat. A kábítószer bűncselekmények kerettényállási jellege miatt többször folyt már vizsgálat az Alkotmánybíróságon, az ezek kapcsán hozott döntések azonban némi következetlenséget mutatnak. Ez a következetlenség pedig abban nyilvánul meg, hogy az egyes törvényi tényállási elemek jogbiztonságot sértő voltát a határozatok eltérő módon ítélik meg. Meglepő módon más államok kábítószer tényállásaiban is megjelenő ‚hatósági engedély nélkül’ fordulatot az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat bizonytalan jogfogalomnak tartotta annak ellenére, hogy rendelkezésre álltak a kábítószerrel végezhető tevékenységek engedélyezésére vonatkozó jogszabályok. Ugyanakkor a ‚hózzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagja’ fogalom esetleges bizonytalanságát illetően – az ítéldbíró mérlegelési feladatát hangsúlyozva – a 3284/2017. (XI. 14.) AB határozat nem állapított meg jogbizonytalanság előidézésében megnyilvánuló alkotmányvétséget. A következetlenség arra figyelmeztet, hogy az Alkotmánybíróság eszközei nem minden esetben alkalmasak az értelmezési nehézségek kiküszöbölésére. Attól ugyanis, hogy egy rendelkezés átmegy az alkotmányossági vizsgán, még okozhat problémát a joggyakorlat számára, ezért van szükség a Kúria joggyakorlat egységesítő tevékenységre.

A választott téma szempontjából nézve azonban a Kúria erre irányuló törekvései sem bizonyultak eredményesek. A kábítószer bűncselekmények törvényi tényállásainak elemzésére utoljára a legfőbb bírói testület az 1/2007. Büntető jogegységi határozatban vállalkozott, azóta pedig egy jelentős mértékű jogszabályváltozás is bekövetkezett. Azt az állítást, hogy az említett jogegységi

határozat már nem tudja betölteni funkcióját, alátámasztja Ignác György 2017-ben publikált kutatása is, amely szerint a jogegységi határozatban írtakat nem minden esetben értelmezik azonos módon a Fővárosi Törvényszék és Fővárosi Ítéltábla másodfokú tanácsai, ezért „egy új, határozottabb, a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása elkövetési magatartásait egyértelműen elhatároló iránymutatásra van szükség.”<sup>1</sup>

Tekintettel arra, hogy az 1/2007. Büntető jogegységi határozat meghaladott, kérdés, hogy egy másik jogegységi határozat, amit a hatályos Btk-beli szabályokhoz igazítanak, képes volna-e a bíróságok ítélkezését egy irányba mozdítani. Továbbmenve, amennyiben ezen az úton nem hozható szinkronba a jogértelmezés, úgy a jogalkotásra maradhat ez a feladat.

Csekély ugyan a valószínűsége annak, hogy a közeljövőben sor kerülne a kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklás tényállásának újra szabályozására, azonban érdemes áttekinteni, hogy a vonatkozó nemzetközi szerződések milyen egyéb lehetőségeket tartogatnak a kábítószer-bűncselekmények törvényi tényállásainak pontosítására. Ebben a körben célszerű azt is vizsgálni, hogy a nemzetközi egyezményekben szintén részes államok milyen megoldásokat alkalmaztak az elkövetési magatartások meghatározásakor. A kábítószer és pszichotróp egyezmények ugyanis módot adnak a célzat szerint is különbséget tenni ezek között. A nemzeti jogunk ezt az enyhébben minősülő cselekmények körének kijelölésére használja, amikor a saját fogyasztás céljára történő tartást és megszerzést emeli ki a Btk. 178. §-ának (6) bekezdésében. Más államok azonban a kereskedelmi, átadási célzattal is számot vetnek és súlyosabban rendelik büntetni a tipikusan keresleti oldalhoz tartozó megszerzést és tartást, ha azt átadás vagy kereskedés céljával követik el. Az átadás, kereskedés céljából történő megszerzés, tartás kábítószer-kereskedelem elkövetési magatartásai közé emelése okafogyottá tenné az 1/2007. Büntető jogegységi határozatnak a IV. pontjában szereplő megállapítását, miszerint a kereskedés körébe tartozik a kábítószernek kereskedés céljából történő megszerzése, készletezése is, amely magatartás befejezett önálló tettesi cselekmény. Ez azokra az esetekre lenne alkalmazható, amikor tényleges átadást, kereskedést nem lehetne bizonyítani, de a körülményekből ilyen célzatra lehetne következtetni.

Végezetül a tanulmány azt is vizsgálja, hogy ugyanarra a kábítószerre elkövetett különböző elkövetési magatartások esetén miként kell a minősítést meghatározni. Alkalmazható-e analógia az 1/2000. Büntető jogegységi határo-

<sup>1</sup> IGNÁC György: Kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/1. 43–62.

zatban foglaltakkal, amely ugyanarra az okiratra megvalósított több elkövetési magatartás viszonyát szabályozza közokirat-hamisítás büntette esetén.

## 1. Alkotmánybírósági határozatok

A magyar Alkotmánybíróság több esetben is arra ösztönözte a jogalkotót, hogy módosítsa a kábítószerrel visszaélés törvényi tényállását. A jogbizonytalanságot előidéző fogalmi pontatlanság az általam említendő esetekben a kábítószer bűncselekményekkel kapcsolatos törvényi tényállások kerettényállási jellegéből következett. Ilyen gondok nem merülnek fel akkor, ha az összes vonatkozó szabály egy jogszabályban nyer elhelyezést.

A kábítószerrel összefüggő valamennyi, eltérő jogágakba tartozó szabályok egy törvénybe helyezése bevett gyakorlat más államok jogában. Ezek a kábítószer törvények határozzák meg azt, mi minősül kábítószernek, pszichotróp anyagnak, új pszichoaktív anyagnak, tartalmazzák továbbá az egyes hatósági engedélyezési és büntetőjogi rendelkezéseket is. Ilyen szabályozási módszer mellett nem okoz bizonytalanságot az, hogy mi minősül hatósági engedélynek vagy hol található a kábítószernek minősülő anyagok listái.

Példaként említhető Nagy-Britannia kábítószer-törvénye (*Misuse of Controlled Drugs Act 1971*), ami szintén komplex szabályozási formát valósít meg, ugyanis a büntetendő magatartásokon túl rögzíti a kábítószerrel visszaéléssel összefüggésben létrehozott tanácsadó testület feladatkörét, ideiglenes kábítószer-listára vétel szabályait, a kábítószer veszélyesség alapján felállított csoportjait, illetve az egyes bűncselekmények büntetési tételkereteit.<sup>2</sup>

Németországban is egy speciális melléktörvény, a kábítószer-törvény több jogág szabályozási körébe illő normákat fog össze, beleértve ebbe a fogalom meghatározáson túl a felügyeleti, hatósági feladatokat, a bűncselekményeket, szabálysértéseket, kábítószerfüggőkre vonatkozó szabályokat.<sup>3</sup> Ez a kábítószer-törvény a bűncselekmények megfogalmazásakor visszaüt arra, hogy a meghatározott elkövetési magatartások akkor számítanak bűncselekménynek, ha engedély nélkül valósítják meg azokat.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> *Misuse of Controlled Drugs Act 1971*. <https://tinyurl.com/3duyhzrd>

<sup>3</sup> KARSAI Krisztina: A magyar és a német kábítószer-büntetőjog alapjai. In: TÓTH Károly (szerk.) *Emlékkönyv Dr. Szabó András 70. születésnapjára*. Szeged, József Attila Tudomány Egyetem ÁJK tudományos bizottsága, 1998. 20., 185–208., 187. [http://acta.bibl.u-szeged.hu/6957/1/juridpol\\_053\\_185-208.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/6957/1/juridpol_053_185-208.pdf).

<sup>4</sup> A német Kábítószer-törvényt idézi KARSAI (1998) i. m. 204.

A német megoldáshoz hasonló az osztrák jog is, ahol önálló kábítószer-törvény tartalmazza a büntetendő cselekményeket, melyek megfogalmazásakor a hatósági előírások ellenére történő elkövetés szintén szerepet kapott.<sup>5</sup>

A magyar szabályozás nem koncentrálna egyetlen joganyagba a kábítószerrel kapcsolatos valamennyi szabályt, ugyanis ez a mi jogalkotási hagyományainktól eltérő megoldás. Annak ellenére, hogy külön kormányrendeletek<sup>6</sup> tartalmazzák az engedélyezési eljárásokra vonatkozó rendelkezéseket, amelyekre tekintettel meg lehetett állapítani mit kell hatósági engedély alatt érteni és aminek a hiányában végzett tevékenység bűncselekményt valósított meg, az Alkotmánybíróság az 54/2004. (XII. 13.) AB határozatában mégis alkotmányellenesnek tartotta a kábítószerrel visszaélés törvényi tényállásában 2004-ben még szereplő 'hatósági engedély nélkül' kifejezést. Ez álláspontja szerint jogbizonytalanságot idézett elő, ami parttalan jogalkalmazói jogértelmezéshez vezethetett.

Ezzel szemben egyetértek Lévay Miklós álláspontjával, miszerint az érintett tényállások vonatkozásában a 'hatósági engedély nélkül' elem nem bizonytalan, hanem a normavilágosságnak és ezáltal a jogbiztonságnak a büntetőjog területén megkívánt alkotmányos követelményeknek megfelelő fogalom volt. Valójában azáltal, hogy ezt a tényállási elemet megsemmisítette az Alkotmánybíróság Lévay szerint egy, a Btk.-ban nem szabályozott jogellenességet kizáró okot létesített.<sup>7</sup>

A 3284/2017. (XI.14.) AB határozatban viszont a Btk. 461. §-ának (4) bekezdésében szereplő „hozzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagjának” kapcsán az előzővel ellentétes álláspontra jutott az Alkotmánybíróság, elutasítva az alaptörvényellenesség megállapítására vonatkozó bírói kezdeményezéseket. Kifejtette, hogy önmagában nem kifogásolható alkotmányosan az, hogy bizonyos kábítószeres mennyiségének a meghatározásához a jogalkotó olyan szabályt alkotott, amely nem konkrét tömegértékben határozza meg a számítás alapját, hanem egy absztrakt mércét használ. Nem tartotta problémásnak, hogy a kifogásolt mennyiségfogalom értelmezését végső soron a bíróságok végzik el, amihez igénybe veszik a vegyész és toxikológus szakértők által nyújtott tudományos háttér.<sup>8</sup>

<sup>5</sup> KARSAI Krisztina: Drogjog Ausztriában. *Acta Politica et Juridica Szeged*, LIX. 2001/8. 8. [http://acta.bibl.u-szeged.hu/7086/1/juridpol\\_059\\_fasc\\_008\\_001-026.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/7086/1/juridpol_059_fasc_008_001-026.pdf).

<sup>6</sup> 142/2004. (IV. 29.) Korm. rendelet, 272/2001. (XII. 21.) Korm. rendelet.

<sup>7</sup> LÉVAY Miklós: Paternalizmus és jogbizonytalanság. *Fundamentum*, 2005/1. 86–98., 93.

<sup>8</sup> Alkotmánybíróság 3284/2017. (XI.14.) AB határozat [38] és [32] bekezdése.

Más államok joggyakorlata is azt mutatja, hogy a büntetés kiszabását befolyásoló mennyiség meghatározásánál tág teret kap a bíró mérlegelő és értékelő tevékenysége. Az, hogy mi minősül jelentős vagy csekély mennyiségnek Németországban például a legfelsőbb bíróság határozatai révén alakult ki.<sup>9</sup>

Ausztriában egészségügyi miniszteri rendeletek tartalmazzák a kábítószer-törvény hatálya alá tartozó anyagokat, illetve ezek büntetőjogilag releváns mennyiségi határait. A határérték rendeletek a nagy mennyiség alsó határát rögzítik. Ugyanakkor a csekély mennyiséget, amihez az osztrák jogalkotó eljárásjogi jellegű, büntethetőséget megszüntető akadályt rendelt, nem határozza meg jogszabály, ugyanis azt a jogalkalmazó jogosult egyedi esetekben mérlegelni. A csekély mennyiség meghatározásánál így az adott kábítószer egyszeri adagját, valamint a napi adag elfogyasztott mennyiségét kell figyelembe venni, ezen felül pedig az esetleges tolerancia mértéket is bele kell kalkulálni. Ilyen módon előfordulhat, hogy a kábítószerhez szokott, illetve alkalmi fogyasztó esetében az ugyanazon kábítószer csekély mennyisége különböző lesz.<sup>10</sup>

Nagy-Britanniában a kábítószer-bűncselekmények tekintetében kiadott ítélezési irányelvek szerint a büntetés kiszabása szempontjából jelentőséggel bír a kábítószer mennyisége, mint olyan tényező, amiből következtetni lehet a bűncselekménnyel okozott sérelemre is. A büntetéskiszabási irányelvek nyolc kábítószer-típus esetén tartalmazzanak konkrét mennyiségeket, négy további kategóriába sorolva azokat.<sup>11</sup>

Látható, hogy a kábítószer bűncselekményekkel kapcsolatosan az Alkotmánybíróság elé kerülő fogalmak máshol sem kerülnek pontosabban meghatározásra, mint nemzeti jogunkban. A bírói mérlegelést nem lehet egzaktabb fogalom meghatározásokkal helyettesíteni, azonban arra lehet és kell is törekedni, hogy az azonos problémákra adott válaszok egységesebbek legyenek. Ennek elérésére ugyanakkor nem feltétlenül az Alkotmánybíróság a legalkalmasabb testület, hiszen az nem veheti át a jogalkotás feladatát, még negatív jogalkotás formájában sem, ahogyan a Kúria joggyakorlatot egységesítő szerepét sem.

<sup>9</sup> KARSAI (1998.) i. m. 202.

<sup>10</sup> KARSAI (2001.) i. m. 13.

<sup>11</sup> Sentencing Council: Drug Offences Definitive Guidelines <https://tinyurl.com/4edhcm8> 4.



## 2. Nemzetközi egyezmények, külföldi példák

Ahhoz, hogy a jogalkotás számára javaslatokat lehessen tenni, előbb a nemzetközi egyezmények által kijelölt határokat érdemes felmérni. Arra pedig, hogy egy esetleges javaslat mennyire alkalmazható, abból lehet következtetni, hogy milyen példa van rá az érintett nemzetközi szerződésekben részes államok között.

Az 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény kihirdetéséről szóló 1965. évi 4. törvényerejű rendelet 36. cikke szerint büntetendő cselekménnyé nyilvánítandók a kábítószernek az Egyezmény rendelkezéseivel ellentétes módon, bármilyen címen történő termesztése, előállítása, gyártása, kivonása, készítése, tartása, felajánlása, értékesítésre történő felkínálása, forgalmazása, megvásárlása, eladása, szállítása, a vele végzett közvetítői tevékenység, feladása, tranzitálása, fuvarozása, behozatala, kivitele és minden egyéb olyan tevékenység, ami a fél megítélése szerint ellentétben állhat az Egyezmény rendelkezéseivel.<sup>12</sup>

Az 1979. évi 25. számú törvényerejű rendelettel kihirdetett pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény 22. cikke kevésbé részletező módon tartalmaz felhívást a részes államok felé a büntetendő cselekmények meghatározására. Eszerint a fél megalkotja azokat a rendelkezéseket, amelyek szándékos megvalósítása esetén büntetendő cselekménynek nyilvánítanak.<sup>13</sup>

Ebben a kérdésben részletesebb szabályokat rögzít az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószer és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló törvény. Ez a bűncselekménnyé nyilvánítható magatartások felsorolásánál nem tesz különbséget a kínálati és keresleti oldal szerint. Így büntetőjogilag üldözendőnek minősül a kábítószernek vagy pszichotróp anyagnak az 1961. évi Egyezmény, a módosított 1961. évi Egyezmény, vagy az 1971. évi Egyezmény rendelkezéseivel ellentétes előállítás, gyártása, kivonása, készítése, eladásra felkínálása, terjesztése, bármilyen feltételek melletti szállítása, az ezzel való ügynökösödés, szállítmányozás, tranzit szállítmányozás, fuvarozás, behozatal vagy kivitel, vagy bármely kábítószer vagy pszichotróp anyag birtoklása vagy vásárlása, ha az előbb felsorolt tevékenységek valamelyikének gyakorlása céljából követik el.

<sup>12</sup> 1965. évi 4. törvényerejű rendelet 36. cikk (1) bekezdés.

<sup>13</sup> 1979. évi 25. törvényerejű rendelet 22. cikk (1) bekezdés a) pont.

A birtoklás és vásárlás akkor üldözendő, ha további – tipikusan kínálati oldalhoz tartozó – célzat köthető hozzá.

A fentiekből látható, hogy a büntetendő cselekmények körét meg lehetne fogalmazni sokkal részletesebben is, mint ahogyan a Btk. 176–179. §-ai teszik. A tanulmány témája szempontjából azonban a célzatos elkövetési magatartások bírnak jelentőséggel, ezért erre kerestem példát más államok jogában. Amennyiben az átadás vagy a kereskedés céljával történő megszerzést vagy tartást nevesítik, úgy ezeket az elkövetési magatartásokat tipikusan szigorúbb büntetéssel fenyegetik, mint a saját használatra történő megszerzést, tartást.

Nagy-Britannia kábítószerrel visszaélésről szóló 1971. évi törvénye<sup>14</sup> a birtoklásán belül külön esetként említi az átadás céljából történő birtoklást. Mivel az elkövetési magatartások társadalomra veszélyességének megítélése elsősorban az alkalmazandó büntetésben, büntetési tételkeretben fejeződik ki, ezért érdemes megnézni, hogy a kábítószer-törvény, aminek a melléklete határozza meg a büntető jogilag üldözendő cselekményeket és a büntetési tételkereteket is, milyen büntetéssel fenyegeti ezeket. A büntetéskiszabás tekintetében egyes elkövetőkre nézve részletes iránymutatást az Ítélezési Tanács (*Sentencing Council*) kábítószer bűncselekményekre vonatkozó irányelvei tartalmaznak.<sup>15</sup> Ez meghatározza azt, hogy milyen körülményeket kell figyelembe venni a büntetés kiszabásakor.<sup>16</sup>

Példaként említhető az az eset, amikor az elkövető vezető, kezdeményező szerepet töltött be a bűncselekmény megvalósításában, melynek során jelentős mennyiségnek számító öt kilogrammnyi heroint adott át másnak. Ilyen körülmények között a legsúlyosabb kiszabható büntetés 12-16 év közötti, az irányelv szerint a büntetés kiszabásakor 14 évből kell kiindulni. Ugyanezzel kell számolni, ha az elkövető más számára történő átadás céljából tartotta a fenti típusú és mennyiségű kábítószer-t.

Ehhez képest saját használatra tartott heroin esetén – annak mennyiségétől függetlenül – a kiszabandó szankció pénzbüntetés, legfeljebb 51 hét szabadságvesztés büntetés. Az irányelv a pénzbüntetés összegének megállapítására is tar-

<sup>14</sup> Misuse of Drugs Act 1971. <https://tinyurl.com/3duyhzrd>

<sup>15</sup> Sentencing Council: Drug Offences Definitive Guidelines, <https://tinyurl.com/4edhcm8>

<sup>16</sup> Ezek a büntetés mértékét befolyásoló tényezőként veszik számba azt, hogy milyen kábítószerre követték el a bűncselekményt. Három – „A”, „B” és „C” – kategória létezik. Az „A” kategóriába a legveszélyesebbnek ítélt anyagok tartoznak (pl. heroin). Ezt követően veszik számba az elkövető szerepét az adott bűncselekmény tekintetében, amennyiben úgynevezett vezető szerepet töltött be, akkor az szintén a legszigorúbb elbírálás alá esik. Végül csoportosítják aszerint is az elkövetett bűncselekményt, hogy azt milyen mennyiségre követték el.

talmaz szabályokat. Ez az elkövető heti jövedelmének 50%-a lehet, amennyiben nincs jövedelme, vagy az 120 fontnál kevesebb, úgy 120 fonttal kell számolni.<sup>17</sup>

A szankciók típusát és lehetséges mértékét összevetve tehát tétje van annak, hogy a kábítószer birtoklása, tartása milyen célzattal történik.

Az osztrák szabályozás szerint alapesetnek minősül egyebek mellett a kábítószer hatósági előírások ellenére történő megszerzése, tartása, ami 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel vagy 360 napi tételt meg nem haladó pénzbüntetéssel büntetendő. Ha azonban az elkövető forgalomba hozatali célzattal, nagy mennyiségre követi el a cselekményt, a súlyosabban büntetendő tényállás alapján három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.<sup>18</sup>

A német kábítószer törvény a célzat szempontjából a magyarhoz hasonlóan a saját fogyasztás céljára történő csekély mennyiségű termesztést, előállítás, országba behozatal, kivitel, átvitel, megvásárlást, egyéb módon megszerzést, birtokban tartást emeli ki. Ilyen elkövetés esetén bizonyos feltételek mellett akár a büntetés kiszabásától is el lehet tekinteni.<sup>19</sup>

Az 1978. évi IV. törvény megalkotásakor a 282. § még nem tett különbséget kereskedői és fogyasztói típusú magatartások között. Az (1) bekezdésben felsoroltak egy büntetési tétel alá tartoztak, ezek a megszerzés, tartás, országba behozatal, országból kivitel, vagy az ország területén átvitel elkövetési magatartások voltak. Privilegizált eset volt – és itt jelent meg a célzat, igaz negatív megfogalmazásban – amikor az elkövető nem forgalomba hozatal céljából készítette, szerezte meg vagy tartotta a csekély mennyiségű kóros élvezetre alkalmas kábítószer.

A jelenleg hatályos magyar büntetőjogi szabályozás nem nevesíti és nem sorolja a kereskedői típusú magatartások körébe a kereskedelmi célzattal történő megszerzést, tartást. A célzat kiemelkedő szerephez a fogyasztás céljára történő megszerzés vagy tartás esetén jut, ami a Btk. 178. §-ának (6) bekezdésében nyert megfogalmazást.

Azt, hogy a kábítószer tartása, megszerzése mikor vonható a kereskedés körébe, a bírói gyakorlat alakította ki, mely a már említett 1/2007. Büntető jogegységi határozatban öltött testet.

Látható, hogy a nemzetközi egyezmények adta lehetőséggel élve a példaként hozott államok az elkövetési magatartások célzata szerint tettek különbséget ugyanazon elkövetési magatartások büntetési tételében. Nagy-Britanniában és

<sup>17</sup> <https://tinyurl.com/46me4596>

<sup>18</sup> KARSAI (2001) i. m. 9.

<sup>19</sup> KARSAI (1998) i. m. 204–207.

Ausztriában a más számára történő átadás céljából megvalósuló tartás, megszerzés súlyosabban minősül. Ezzel szemben Németországban és Magyarországon a saját fogyasztás céljára történő tartás, megszerzés az, ami enyhébb megítélést von maga után.

A célzat megjelenítése a Btk.-ban kereskedés céljából történő megszerzés, vagy tartás esetén ugyanakkor a jogalkalmazót segítené abban az esetben, ha eladásra nincsen adat és a hatóságok csak a megtalált kábítószer mennyiségéből következtetnek a célzatra, esetleges kicsomagolásra, adagolásra utaló egyéb tárgyak lefoglalása mellett. Amennyiben rendelkezésre állnak a bizonyítékok arra, hogy az elkövető rendszeresen és ténylegesen adott el kábítószert, úgy továbbra is a kereskedés lenne megállapítható.

### 3. A természetes egység határai

Az 1/2007. Büntető jogegységi határozat kimondja, hogy természetes egységet csak az azonos törvényi tényállásba ütköző magatartások képeznek. E bűncselekmény tekintetében nem azonos, hanem külön-külön törvényi tényállás: a Büntető Törvénykönyv 282. §-a, 282/A §-a, 282/B § (1) bekezdése a 282/B § (2) bekezdése, 282/C. § (1) bekezdése, 282/C § (2) bekezdése. A kábítószer mennyiségek tiszta hatóanyagának összeszámítására csak e hat tényállás szerint minősülő elkövetéseken belül van lehetőség. Az említett hat tényállás elkövetéseinek találkozásakor és azok egy eljárásban történő elbírálásakor bűnhalmazat valósul meg, ezért ezekben az esetekben nincs helye a kábítószer tiszta hatóanyag-mennyiségei összeszámításának.

A Kúria a Bfv.1295/2017/6. számú határozatának indokolásában kifejtette, hogy az 1/2007. Büntető jogegységi határozatban foglaltakat irányadónak tekintve a jelenleg hatályos Btk.-ban szabályozott bűncselekmény első négy alaptényállásba – azaz a 176. §, 177. §, 178. §, 179. §-ba – tartozó magatartások továbbra is természetes egységet képeznek.

A Kúria fenti számú határozata ugyanakkor nem küszöbölheti ki a jogegységi határozat hiányosságait, amelyeket az utóbb bekövetkezett jogszabályi változás eredményezett. Különös tekintettel arra, hogy az új pszichoaktív anyaggal való visszaélés tényállásai a jogegységi határozat után születtek. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy ezeknek a bűncselekményeknek az esetében sincsen olyan érv, amely a jogegységi határozatban foglaltaktól eltérő minősítést tenne indokolttá.

A természetes egységnek azonban vannak korlátai, amelyek nem a hivatkozott jogegységi határozatból ismerhetők meg. A természetes egység térbeli

határát a már idézett nemzetközi egyezmények húzzák meg. Az 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény kihirdetéséről szóló 1965. évi 4. törvényerejű rendelet 36. cikknek a (2) bekezdés a) pontja szerint a felek alkotmányos rendelkezései, továbbá jogrendszerük és nemzeti joguk keretei között az (1) bekezdésben felsorolt bűncselekmények mindegyike külön cselekménynek tekintendő, ha azokat más-más országban követték el.<sup>20</sup>

Ez megoldást kínál a *res iudicata* problémájára is. A külföldön történt elítélés akadályát képezhetné a Magyarországon indult eljárás lefolytatásának, amennyiben a természetes egységbe tartozó részcselekmény jogerős elbírálása történt meg valamely másik államban. A jogalkalmazók ennek kiküszöbölésére hivatkoznak az Európai Unió Bíróságának következetes ítélkezési gyakorlatára, ami szerint az említett büntetőeljárás akadály kizárólag a tényleges tettazonosság esetében állhat fenn, a magyar jogi minősítéstől függetlenül.

A természetes egységnek ugyanakkor van egy időbeli dimenziója is, hiszen ez nem csak akkor fontos rendező elv, ha ugyanazon törvényi tényállásba tartozó elkövetési magatartásokkal érintett – akár azonos típusú, vagy eltérő – kábítószerekre követik el azokat. Ennek akkor is szerepe van, ha a természetes egységbe vonható részcselekmények ugyanarra az elkövetési tárgyra többféle elkövetési magatartással valósulnak meg, amelyek időben követik egymást. Ilyen helyzetet kívánt rendezni az 1/2000. Büntető jogegységi határozat közokirat-hamisítás büntette esetére. Eszerint ugyanarra az okiratra, mint elkövetési tárgyra megvalósított különböző elkövetési magatartások természetes egységet alkotnak. Amennyiben az elkövető maga készítette a hamis közokiratot, majd fel is használta azt, akkor csak a hamis közokirat elkészítése róható a terhére. A jogegységi határozat indokolása szerint ugyanis a hamis, hamisított közokirat készítése a hamisítás bevezetésével is befejezett büntett. Elkövetője a későbbi felhasználástól függetlenül is felel tettéért, vagyis időben a korábban befejezett elkövetési magatartást kell az irányadónak tekinteni.

Ha azonban ilyen esetben az elkövetőnek a büntetőjogi felelőssége a hamis, hamisított közokirat készítéséért – valamely büntethetőségi akadály miatt – nem állapítható meg, kizárólag a közokirat felhasználásáért vonható felelősségre. E cselekmény ugyanis önmagában ugyancsak tényállásszerű.

A bírói gyakorlatban ugyanilyen logika mentén alakul a minősítés az egyedi azonosító jellel való visszaélés büntette kapcsán is. Amennyiben a terhelt előbb leveszi, később pedig másik járműre szereli fel a rendszám táblát, majd ez utóbbival vesz részt a közúti forgalomban, akkor egyrendbeli, a Btk. 347. §-ának

<sup>20</sup> 1965. évi 4. törvényerejű rendelet 36. cikk (2) bekezdés a) pont.

(1) bekezdés a) pontja szerint minősülő bűncselekmény róható a terhére (EBD 2016.B.9.).

A fentiekből kiindulva a Btk. 178. §-ának (1) bekezdésében felsorolt, ugyanarra a kábítószerre megvalósított több elkövetési magatartás esetén is követhető ugyanez a megoldás?

A megszerzés és tartás viszonyában egyszerűen követhető az idézett jogegységi határozat. A terhelt magatartása megszerzésként értékelendő kivéve, ha az öt éves elévülési idő eltelt, mert akkor a tartás lesz megállapítható. Tartás róható az elkövető terhére akkor is, ha a megszerzésre nézve nem állnak rendelkezése adatok, viszont a tartás bizonyítható.

Ugyanezen gondolatmenet mentén vizsgálandó ugyanannak a kábítószernek a megszerzése és országból kivitele. Amíg nem évül el a megszerzés, addig nem lehet a saját célra szolgáló kábítószer országból kivitelét nevesíteni elkövetési magatartásként? Vagy csak akkor, ha a megszerzésre nézve pontos adatok nem állnak rendelkezésre? Az 1/2000. Büntető jogegységi határozat érvelése alapján a kábítószer megszerzésével a bűncselekmény bevégezett, elkövetője a későbbi, azzal folytatott tevékenységtől függetlenül is felel a tettéért.

Ugyanígy az országból való kivitel helyett a tartást kell-e megállapítani, mert előbb tartotta és csak azt követően, illetve azzal egy időben került sor a kábítószer birtokában történő határátlépésre? A tartás nem évülhet el előbb, mint az országból kivitel elkövetési magatartása, mert mindaddig, amíg a szállítás végett birtokolja a kábítószer az elkövető, a tartás megvalósul. A tartás állapot bűncselekmény, így nem lesz előbb bevégezett, mint az az elkövetési magatartás, amit azzal párhuzamosan valósít meg a terhelt.

Az 1/2000. Büntető jogegységi határozat alapján tehát szükségtelen az országból kivisz, országba behoz vagy országon átvisz elkövetési magatartás, amennyiben valaki az általa tartott kábítószer maga kívánja csempészni, mert alkalmazására az említett jogegységi határozat logikáját követve sem kerülhetne sor, hiszen tartás nélkül nem kivitelezhető egyik elkövetési magatartás sem, amennyiben az elkövető személyesen viszi ki az országból a kábítószer.

Minden esetben vagy megszerzéssel vagy természetével, esetleg előállítással kell a kábítószer birtokába jutni ahhoz, hogy utóbb a saját használatra történő csempészes valamelyik fordulatát megvalósíthassa az elkövető. Mivel a megszerzés, természet, előállítás előbb lesz bevégezett, mint az országból való kivitel, ezért itt elvileg még követhető is volna a hivatkozott jogegységi határozat azzal, hogy a speciálisabb elkövetési magatartás fölöslegessé válna. Tartós, állapot bűncselekményeket megvalósító elkövetési magatartásnál azonban más a helyzet.

Az 1/2000. Büntető jogegységi határozat az első tényállásszerű magatartáson túli magatartás szerinti minősítést már nem engedi meg ugyanazon elkövetési tárgy esetén, még akkor sem, ha a hamis közokirat felhasználása nagyobb mértékben veszélyezteti a közbizalmat, mint egy ilyen okmány elkészítése. A fokozottabb társadalomra veszélyesség nem fejeződik ki a büntetési tételkeret meghatározásában, ezért a büntetés kiszabása szempontjából lényegében nem játszik szerepet, hogy melyik elkövetési magatartás miatt marasztalják az elkövetőt.

Álláspontom szerint azonban nyilvánvaló, hogy a közokirattal visszaélés büntette ugyanazon okiratra megvalósított, de eltérő elkövetési magatartásaira kialakított megoldás a kábítószer-bűncselekmények esetén nem követhető. Az elkövetési magatartások megfogalmazásának alapját a már idézett nemzetközi egyezmények adják, amelyek igyekeztek a kábítószerrel kapcsolatos valamennyi, engedélyezett körön kívüli tevékenységet visszaszorítani. A kábítószer államok közötti ellenőrizetlen szállítása pedig fokozott veszélyt jelent a kábítószer tartásához képest, még akkor is, ha a saját használatra szánt kábítószer országhatárokon át történő mozgatása büntetési tételében ez nem fejeződik ki kellő mértékben. Ezek a csempész jellegű elkövetési magatartások egyúttal megszegik a kábítószer nemzetközi szállítására irányadó szerteágazó nemzeti és nemzetközi előírásokat is. Ezért nem helyes az az állítás, hogy utólag nincsen jelentősége annak, hogy az elkövető a tartott kábítószerrel mit tesz. Ebben az esetben a fordított logika működne, vagyis a tartáson túli, többlet tevékenységgel követhető magatartás szerint kellene minősíteni a cselekményt, azaz például az országba behozatal szerint. Annál is inkább, mert a tartás nem válik előbb bevezetetté, mint a csempész magatartás.

#### 4. Összegzés

A tanulmány áttekintette az Alkotmánybíróság által hozott lényeges határozatokat, amelyek a kábítószer-bűncselekmények törvényi tényállásában, illetve a kapcsolódó értelmező rendelkezésben található jogi fogalmaknak az alkotmányosságát vizsgálta. Ezt követően a más államok jogába történő rövid kitekintés megmutatta, hogy máshol sem lehetett pontosabban meghatározni ezeket a vizsgált fogalmakat. Más nemzetek büntetőjoga ugyanakkor arra is példát mutatott, hogy hogyan lehetne a jogalkalmazás számára megnyugtatóbb módon megfogalmazni ezeket az elkövetési magatartásokat. Vannak ugyanis olyan elkövetési magatartások, amelyek tartozhatnak a keresleti, de akár

kínálati oldalhoz is attól függően, hogy milyen célzattal követik el azokat. A büntetési tételkeretük ezért jelentősen eltérhet.

A kereskedés vagy átadás céljával történő tartás kábítószer-kereskedelem törvényi tényállásába illesztésével törvényi megfogalmazást nyerne a Kúria által helyesnek tartott minősítés, melynek a nemzetközi egyezmények is alapul szolgálnak. A tanulmány érintett egy másik büntető jogegységi határozatot is, amely az ugyanazon elkövetési tárgyra megvalósított, de eltérő elkövetési magatartások találkozása esetére keres támpontot a minősítéshez. Az 1/2000. Büntető jogegységi határozat a közokirat-hamisítás büntettére nézve született, de a gyakorlat a benne foglaltak alapján dönt az egyedi azonosító jellel visszaélés büntett esetén is a minősítésről, amennyiben ugyanarra az elkövetési tárgyra valósul meg több elkövetési magatartás. A már bevált logika azonban álláspontom szerint kábítószer birtoklás bűncselekmény ugyanazon kábítószerre elkövetett eltérő elkövetési magatartásai esetén nem követhető, mert a példaként felhozott tartással egy időben lehet megvalósítani a saját kábítószerre elkövetett csempész magatartásokat, amelyek tipikusan párhuzamosan folynak. A két elkövetési magatartás között nem aszerint lehet választani, hogy melyik lett előbb bevégzett, hanem aszerint, hogy melyik a speciálisabb. Ezt pedig a hivatkozott jogegységi határozat szerinti értelmezés nem tenné lehetővé.





# A CSALÁDTAGOK BÜNTETŐJOGI VÉDELME

## *A kapcsolati erőszak bűncselekményének árnyoldala és reménysugarai*

GARAI Renáta – MÁRTON-BÉDA Anikó

tudományos munkatárs (OKRI) ügyész (Nyíregyházi Járási Ügyészség)

### **1. Bevezető gondolatok**

Az ügyészséget is közvetlenül érintő XXI. századi kihívások az új kódexek (Btk., Be., Bvtv.) hatályba lépésével is éreztették hatásukat. 2013. július 1-jével a családon belüli erőszak szankcionálására egy teljesen új, önálló bűncselekménnyel bővült a Btk., a kapcsolati erőszak nívum jellege viszont nemcsak átalakította a joggyakorlatot, hanem számos kérdést felvetve szét is töredezte. Megfelelő tanúzási figyelmeztetés mellett az új Be. háttértámogatásaként értékelhető, hogy a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben megtagadja [Be. 177. § (4) bekezdés]. Elévülési időn belül a bántalmazottak mentsváraként, perújítási okként szolgálhat, ha az alapügyben felmerült, vagy akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terhelt bűnösségét kell megállapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedést helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni. A félelem és kiszolgáltatottság okán fontos hangsúlyozni, hogy új bizonyítéknak kell tekinteni az olyan személy tanúvallomását, aki az alapügyben mentességi jogával élve a vallomástételt megtagadta [Be. 637. § (1) bekezdés a), ab), (2) bekezdés]. Nem a bizonyítási eszköznek kell újnak lenni, hanem az általa hordozott információnak: a fentiekén túl ilyen lehet egy

új szakértői megállapítás, egy ki nem hallgatott szemtanú nyilatkozata, vagy éppen egy tanú addig elhallgatott tudomására vonatkozó kijelentése.<sup>1</sup>

A büntetőjog különös része lényegét tekintve a tényállástan konkrét kialakítása, melynek megalkotásakor döntő szerepet kapnak a kriminálpolitikai célkitűzések, a törvényhozó, illetve az alkotmány (Alaptörvény) értékrendje, a célszerűség és a praktikum szempontjai<sup>2</sup> – olvasható a Györgyi Kálmán által lektorált, húsz évvel ezelőtt megjelent tankönyvben. Anselm von Feuerbach nézetei szerint egy bűncselekmény lényege nem a jogszabály megsértésében, hanem a jog által védett érdekek sérelmében vagy veszélyeztetésében rejlik. Finkey Ferenc úgy véli, hogy minden bűncselekménynek van jogi tárgya, mégpedig nem más, mint az a jogi érték, amelyet az adott tényállás jogkövetkezményeként a büntetés által az állam védelembe vett. Angyal Pál ugyancsak a jogilag védett érdekekkel, a jogi értékkel és a jogi javakkal azonosította a büntetendő cselekmény tárgyát,<sup>3</sup> Belovics Ervin álláspontja szerint pedig a védett jogtárgy törvényi definíciója a bűncselekmény egyik fogalmi ismérvében, a társadalomra veszélyesség fogalmában jelenik meg. A védett jogtárgy a törvényi tényálláson kívül eső, de a legfontosabb és elsődleges feladatot hárítja elénk: a bűncselekmények elemzésének minden esetben első fázisa ennek egzakt definiálása.<sup>4</sup> Gál Andor az individuális jogi tárgyakat a jogos védelem szabályozásán keresztül vizsgálta.<sup>5</sup> Magunk sem tehetünk mást, mint hogy az elkövetési magatartásokat adott esetben a sértett elleni jogtalan támadásnak véljük, így „a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben”,<sup>6</sup> ami nem jelenthet mást, mint azon szemlélet érvényre juttatását, hogy a megtámadottat – helyszíntől függetlenül – megilleti a védelem, a védekezés joga. Filó Mihály a jogi tárgyat kollektív és univerzális szemlélettel felruházva „büntetőjogi védelmet igénylő, konkrét személyhez kötött emberi érdek”-ként definiálja, amelyet a rész-egész viszonyában az individuumok összesége hordoz.<sup>7</sup> Mindezeket a kapcsolati erőszak deliktumára vetítve is

<sup>1</sup> BODONYI István: A perújítás. In: Polt Péter (főszerk.) *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. 2. k. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 1315.

<sup>2</sup> HORVÁTH Tibor – KERESZTY Béla – MARÁZ Vilmosné – NAGY Ferenc – VIDA Mihály: *A magyar büntetőjog különös része*. Budapest, Korona, 1999. 13.

<sup>3</sup> Uo. 177.

<sup>4</sup> BELOVIC ERVIN: *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 177–178.

<sup>5</sup> GÁL Andor: Individuális jogi tárgyak a jogos védelem szabályozásában. Állam- és Jogtudomány, LVII. évfolyam 2016/3. [http://real.mtak.hu/43469/1/2016\\_03\\_Gal\\_Andor.pdf](http://real.mtak.hu/43469/1/2016_03_Gal_Andor.pdf)

<sup>6</sup> BELOVIC ERVIN: *A büntetendőséget kizáró okok*. Budapest, HVG-ORAC, 2009. 77.

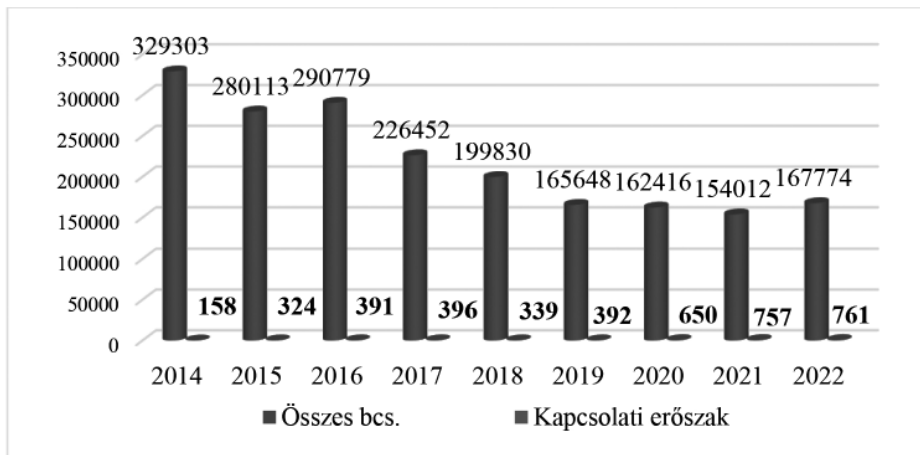
<sup>7</sup> FILÓ Mihály: A jogi tárgy fogalmáról. In: LIGETI Katalin (szerk.) *Wiener A. Imre ünnepi kötet*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005. 61., 65.

szem előtt kell tartanunk, feltéve újra és újra a kérdést: mi volt a bűncselekmény megalkotásának célja, mit kíván védeni a jogalkotó?

## 2. Tendenciák

Megjósolhatatlan a látencia mértéke a családon belüli erőszakot illetően, az elemzések során pedig csak az ekként rögzített eseteket vehetjük figyelembe. Amennyiben a hatálybalépés félévét ‘próbaüzem’-nek tekintjük,<sup>8</sup> a kapcsolati erőszak regisztrált bűncselekményszáma Magyarországon egyetlen év alatt még az 1000-et sem közelíti meg. Az aktavizsgálatok tükrében annyi tudható, hogy a korábbi időszak 400-as számai nem feltétlenül az elkövetések hiányára, hanem sokkal inkább a hibás minősítésekre vezethetők vissza.

*A regisztrált össz-bűncselekmény és a kapcsolati erőszak aránya<sup>9</sup>*



Az országos és a vármegyére bontott adatok emelkedő tendenciája alapján a bántalmazások számának kiterjedt növekedését detektálhatnánk, azonban ennek háttérében főként az iratvizsgálatok és az instruálások hatására megváltozott gyakorlatok, a felsőbbirósági döntések megjelenése, vagyis a cselekmény kapcsolati erőszakként történő minősítése áll. Az egyes számadatokra mindenképpen ilyen előzmények fényében kell tekinteni, azonban vannak

<sup>8</sup> 2013. II. félév: 20 db/év.

<sup>9</sup> Bűnügyi Statisztikai Rendszer: Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint. <https://bsr.bm.hu/Document>

köztük olyanok is, amelyekben a kezdetektől kiemelt figyelmet fordítanak erre a bűncselekményre.

*A kapcsolati erőszak regisztrált bűncselekményszáma vármegyénként<sup>10</sup>*

Vármegye	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Össz.
Főváros (Budapest)	0	16	39	67	87	83	75	79	107	135	<b>688</b>
Baranya	0	0	1	5	4	3	8	14	17	23	<b>75</b>
Bács-Kiskun	0	23	19	32	33	22	16	35	32	21	<b>233</b>
Békés	0	1	2	5	4	4	3	17	17	13	<b>66</b>
Borsod-Abaúj-Zemplén	0	11	52	37	36	31	56	89	98	82	<b>492</b>
Csongrád-Csanád	2	9	22	30	19	24	23	57	53	56	<b>295</b>
Fejér	0	6	4	14	12	14	25	19	30	34	<b>158</b>
Győr-Moson-Sopron	0	2	6	1	33	15	20	31	37	38	<b>183</b>
Hajdú-Bihar	0	2	11	22	17	8	4	16	12	27	<b>119</b>
Heves	0	6	8	4	10	9	6	16	14	19	<b>92</b>
Jász-Nagykun-Szolnok	0	10	13	19	17	12	12	14	23	25	<b>145</b>
Komárom-Esztergom	0	0	3	2	1	5	7	46	17	15	<b>96</b>
Nógrád	0	5	18	9	3	6	6	18	15	20	<b>100</b>
Pest	1	15	26	47	49	38	50	61	69	81	<b>437</b>
Somogy	0	3	6	16	7	9	16	26	39	36	<b>158</b>
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1	32	65	54	46	19	33	44	71	75	<b>440</b>
Tolna	0	8	14	20	5	14	8	19	42	13	<b>143</b>
Vas	0	0	2	1	3	0	8	16	19	17	<b>66</b>
Veszprém	0	4	3	4	7	18	15	27	34	22	<b>134</b>
Zala	0	5	10	1	3	4	1	5	8	8	<b>45</b>
Országh. kívüli/ egyéb	16	0	0	1	0	1	0	1	3	1	<b>23</b>
<b>Összesen</b>	<b>20</b>	<b>158</b>	<b>324</b>	<b>391</b>	<b>396</b>	<b>339</b>	<b>392</b>	<b>650</b>	<b>757</b>	<b>761</b>	<b>4188</b>

### 3. A kapcsolati erőszak tényállása által biztosított büntetőjogi védelem

A kapcsolati erőszak bűncselekményében már nemcsak a tényleges fizikai bántalmazás kriminalizálása jelenik meg, hanem olyan magatartások is, amelyek eddig nem szerepeltek a Btk.-ban. A családon belüli erőszak dinamikájára,

<sup>10</sup> Uo.

ciklikusságára és jellemvonásaira figyelemmel kiváltképp üdvözlendő, hogy az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartásokat, valamint a gazdasági ellehetetlenítést is büntetni rendeli a törvény [Btk. 212/A § (1) bekezdés], bármiféle tettelegesség többszöri tanúsítása esetén pedig a (2) bekezdés alkalmazandó.

### 3.1. A sértetti kör kritikája, az együttélés időpontja és helyszínkritériuma

A jogalkotó valóban szélesre húzta a szóba jöhető sértettek mezsgyéjét, viszont annak határaihoz a tényállásba épített felsorolással karót rögzített. Ennek a taxatív felsorolásnak az lett az eredménye, hogy számos kombináció kiesett a védelem hálójából, ami a szó szoros értelmében családi kapcsolatnak nevezhető. Kimaradt a felsorolásból, ezáltal a bűncselekménynek nem lehet sértettje például az örökbefogadó vagy nevelőszülő egyenesági rokona (így tipikusan annak gyermeke vagy szülője), az egyenesági rokon testvére (az elkövető nagynénje, nagybátyja) vagy az unokatestvér és annak hozzátartozói, még akkor sem, ha közös háztartásban vagy egy lakásban élnek, vagy éltek korábban. Felmerül a kérdés a „testvér” kapcsán is, hogy azon a féltestvéreket, illetve az ún. testvérként együtt élőket is érteni kell? A féltestvéreket vélhetően igen, hiszen a Ptk. oldalági rokon definíciójának kritériuma szerint a testvéreknek csak legalább egy közös felmenőjüknek kell lennie, viszont az ún. testvérként együtt élő személyeket (akiknek nincs közös felmenőjük) nem tudjuk ‘beleszuszakolni’ ebbe. Markáns változások mentek és mennek végbe a családi kapcsolatokban, így tömegével laknak együtt olyan kiskorúak (vagy már nagykorúak), akik saját szüleikkel nevelkednek vagy élnek, de egymásnak nem testvérei (és nem is féltestvérei), csupán valamelyik szülőjük létesített élettársi vagy újabb házastársi kapcsolatot. Legszembetűnőbb hiányosság mind közül mégis maga a gyermek abban az esetben, ha az elkövetővel sosem élt közös háztartásban vagy egy lakásban, míg édesanyja vagy édesapja részére ezt a pozitív diszkriminációt érdekes módon a törvényhely első mondatrésze – egyetlen kivételként – biztosítja.

Az (1) bekezdés azt is leszögezi, hogy ezen személyeknek mikor kell vagy kellett együtt élniük, amit úgy fogalmaz: „az elkövetéskor vagy korábban”. Az elkövetéskori együttélés adott időpillanatban viszonylag könnyedén eldönthető (bár ez sem feltétlenül igaz), arra viszont kereshetünk választ, hogy a „korábban” szóhasználat mögött konkrétan milyen időtartamú együttélés (hány nap, hét vagy hónap) fogadható el minimálisan, és ez maximálisan milyen időszakra

visszamenően vizsgálható. Élettársak vagy csak lakótársak? A Ptk. 6:514. §-ából megtudhatjuk, hogy kik az élettársak, de ennek az életközösségnek mennyi ideig kell fennállnia ahhoz, hogy kimondhassuk: a bántalmazó és a bántalmazott élettársak voltak? Meddig mehetünk vissza az időben, racionálisan mit érthetünk az alatt, hogy korábban? Párkapcsolati erőszak olyan személyek viszonylatában is megvalósulhat, akik ámbár régóta együtt járnak (esetleg már jegyesek is), mégsem laknak – és korábban sem laktak – együtt, de a jelenlegi szabályozás alapján ezek a bántalmazottak nem lehetnek a kapcsolati erőszak deliktumának sértettjei, csupán a kiszolgáltatott helyzetüket nem értékelő más, talán enyhébben szankcionálható bűncselekmény jöhet szóba még rendszeres/folytatólagos elkövetés esetén is.

A „közös háztartás” szóösszetételt a Btk. három helyen tartalmazza, nevezetesen a kiskorú veszélyeztetésénél, a kapcsolati erőszaknál és az uzsorabűncselekménynél. A „lakás” szó használata a Btk.-ban tizenhatszor jelenik meg,<sup>11</sup> míg a „közös háztartásban vagy egy lakásban” élés feltételét csak a kiskorú veszélyeztetése és a kapcsolati erőszak tartalmazza, de az értelmező rendelkezések ezek jelentésére nem adnak iránymutatást. A közös háztartás és a lakás egymástól a „vagy” kötőszóval került elválasztásra, így pontosan meg kell tudni a közös háztartás fogalmát, és bármilyen különösnek tűnik, a lakásé sem egyértelmű. A „vagy”, mint választó kötőszó tényállásba iktatása számunkra ennél többet is jelent: azt az üzenetet kaptuk, hogy az egy lakásban élés nem feltétlenül jelent közös háztartást, és fordítva. Polt Péter a dogmatika jelentőségére utal vissza azzal, hogy ha a Btk. több tényállás esetében ugyanazt a fogalmat használja, akkor a kódex koherenciája kizárólag az ugyanolyan jelentéstartalommal biztosítható; ha ezt nem így tesszük, a jogalkalmazás kaotikussá, a normavilágosságnak való megfelelés pedig értelmezhetlenné válik.<sup>12</sup> A tanulmány kimerítően és több oldalról elemzi a lakásfogalmat, majd kiválóan rávilágít arra, hogy egy tényállásba vésett egyszerű szó mögött milyen eltérő értelmezések születhetnek. A Kúria Pfv.II.22.288/2016. számú döntésében segítséget nyújtott a jogalkalmazásnak és tisztázott néhány kérdést. Kifejtette többek között, hogy a ‘közös háztartásban való együttélés’ megvalósulhat olyan módon is, hogy a felek megtartják a lakhatást biztosító ingatlanukat,

<sup>11</sup> Jogos védelem, pártfogó felügyelet, előzetes fogva tartás, bünyügyi felügyelet és a szabálysértési büntetések beszámítása körében, magánlaksértés, fogolyszökés, lopás, tiltott adatszerzés, kiskorú veszélyeztetése, kapcsolati erőszak.

<sup>12</sup> POLT Péter: Egy jogdogmatikai vita margójára. In: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.) *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, OKRI–PPKE JÁK, 2017. 375.

de azokat közösen használják, tehát mindkét ingatlan az együttélés, közös háztartásvezetés, étkezés, pihenés színtere. Úgyszintén lényeges, hogy a közös gazdálkodást nem zárja ki, ha abban a felek saját bankszámlával rendelkeznek és afelett rendelkezési jogot egymás javára nem biztosítanak. A Kúria részletes okfejtéssel hangsúlyozza az élettársi kapcsolatok sokszínűségét, amelyben az egyes tartalmi elemek a felek sajátos élethelyzetére és körülményeire tekintettel az általános megítéléstől eltérően is jelentkezhetnek, így adott esetben a közös háztartásban való együttélés speciális módon is történhet.<sup>13</sup>

### 3.2. A magánindítványos és szubszidiárius (1) bekezdés jellemzői és kodifikációs disszonanciája

A bűncselekmény közös nevezőjeként végigvonuló „rendszeresség”-et illetően már letisztult a gyakorlat, és immáron a Kúria is tisztázta: amennyiben az alkalomszerűség kizárható, megállapításához mindössze két elkövetés szükséges, s egyben elegendő. A rendszeres elkövetést az ugyanazon sértett sérelmére megvalósított testi sértés és a tetteges becsületsértés akár egymást követő, ismétlődő elkövetése is megalapozza, mivel a becsület csorbítására alkalmas cselekmény – a tetteges bántalmazás körén kívül eső – minden olyan gesztus, illetve sértő mozdulat, ütésre emelt kéz, lökdösődés, amely az elkövetőnek a sértett irányában tanúsított megvető, lealacsonyító értékítéletét fejezi ki. Nem helytálló azon jogi okfejtés sem, miszerint a kapcsolati erőszak büntettének passzív alanya és az elkövető között valamilyen, rendszerint anyagi természetű függőségi viszonynak kellene lennie, már csak azért sem, mert a bűncselekmény jogi tárgya a kiszolgáltatott hozzátartozó testi integritását védelmezi (EBH2017.B.17., BH2019.4., BH2020.195.).

A kapcsolati erőszak (1) bekezdése által felölelt cselekmények felső határa az emberi méltóságot súlyosan sértő és megalázó, de tettegességig nem fajuló erőszakoskodásig, valamint az anyagi javak elvonásával a sértettnek okozott súlyos pénzügyi nélkülözésig tarthat; másik oldalról a tetteges becsületsértést, a testi sértést, a személyi szabadság megsértését vagy a kényszerítést nem érheti el. Kifejezett jogalkotói szándék alapján csak az ezek ‘alatti’ magatartásformák esetén követelhető a sértettektől magánindítvány, a hozzátartozók sérelmére rendszeresen elkövetett könnyű testi sértés és tetteges becsületsértés pedig

<sup>13</sup> MÁTYÁS Ferenc: A közös háztartásban való együttélés értelmezése. *Jogászvilág*. 2017. november 30. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-kozos-haztartasban-valo-egyuttes-ertelmezese/>



hivatalból üldözendővé vált. Eddig tarthat a gyermekvédelmi jelzőrendszer és a hatóságok kompetencia-hiánya, eddig a pontig határolódhatnak el a családi vizsályoktól, és eddig terjedhet a sértett büntetőeljárás megindítására vonatkozó akarata. Szóbeli bántalmazás, gúnyolódás, sértegetés vagy pénzügyi ellehetetlenítésre törekvés esetén valóban csak a jogosult indítványára indítható vagy folytatható le a büntetőeljárás, azonban a feljelentés mellett magánindítványnak kell tekinteni minden olyan nyilatkozatot, amelyből az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásának igénye következik [Be. 378. § (1)–(2) bekezdés].

Bár a jogalkotói szándék egyértelműen kiolvasható a nemzetközi dokumentumokból és a különböző indoklásokból, a ‘vagy’ helyetti konjunktív feltételt teremtő „és” kötőszó beiktatása szemben áll azzal az eredeti elképzeléssel, hogy egy lépcsőzetes, fokozatosan szigorodó tényállást alkottak meg. Az ilyen ügyeket tárgyaló ügyészek véleménye megegyezik abban, hogy a valóságban aligha lehet olyan példát találni, amely maradéktalanul megfelel a Btk. 212/A. § (1) bekezdés a) pontjában foglalt összekötő feltételnek úgy, hogy ezzel párhuzamosan ne fedné le a (2) bekezdés a) pontjában foglaltak valamelyikét. A normaszöveg ellentmond a jogalkotó általi saját indoklással is, ezáltal a bűncselekményi tényállás jelen részével elérni kívánt cél ellentétes hullámokat gerjeszt, melynek helytelen kivitelezése mielőbbi orvoslásért kiált.

### *3.2.1. A fordulat bekövetkezése, további instrukciók szükségessége*

A Legfőbb Ügyészség Nf.6112/2013/28. (2014. április 07.) számú leiratának 5/a) pontjában a kapcsolati erőszak (1) és (2) bekezdés a) pontjainak elhatárolási alapjára kaptunk választ, illetve hogy mi lehet olyan erőszakos magatartás, ami nem minősül könnyű testi sértésnek és tetteleges becsületsértésnek sem? Rögzítésre került, hogy a Btk. erőszakos magatartást definiáló értelmező rendelkezésére is figyelemmel a törvényi tényállás alapesete [Btk. 212/A. § (1) bekezdés a) pont] dolog elleni erőszak, illetve a pszichikai erőszak kifejtése esetén látszik megállapíthatónak. A Nyomozás Felügyeleti és Védőelőkészítési Főosztály úgyszintén a jogalkotói cél figyelembevételének fontosságát hangsúlyozta azzal, hogy a kérdés eldöntése során szem előtt kell tartani a tényállást a Btk.-ba iktató törvény indoklását, továbbá a nőekkel szembeni és a háztartáson belüli erőszak elleni küzdeletről és azok megelőzéséről szóló Európa Tanácsi Egyezmény (CAHVIO) 33. cikkében a pszichológiai erőszak kapcsán rögzítettek is.

A (2) bekezdésben meghatározott – súlyosabban büntetendő – cselekményre tekintettel az (1) bekezdés a) pontja szerinti erőszakos magatartás nem lehet

testi sértést okozó (vagy annak kísérletét megvalósító) bántalmazás, és nem valósíthat meg tetteges becsületsértést sem, mert ez esetben a cselekmény már a (2) bekezdés szerint minősül.<sup>14</sup> Gondolhatunk e körben a dolog elleni erőszak körébe tartozó tárgyér vagy pohár földhöz vágására, székek felborogatására,<sup>15</sup> és elképzelhető az is, hogy ez nem a passzív alany jelenlétében történik (a sértett ruháinak vagy különböző értéktárgyak, berendezési tárgyak, számítástechnikai vagy elektronikai eszközök megrongálása).<sup>16</sup> E fordulat körébe tarthat az olyan testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés is, amely elől a sértett csak hátrálással vagy meneküléssel képes kivonni magát.<sup>17</sup> Az (1) bekezdésnek kísérlete nincsen, az erőszakos magatartás ugyanis a dolog elleni erőszak alkalmazását (beleértve az állatkínzást) vagy az azzal való fenyegetést átfogja, s ezzel befejezett.<sup>18</sup> 2021-ig tehát akként alkalmazták az ügyészségek a kapcsolati erőszak (1) bekezdését, hogy a miniszteri indokolásra, a vonatkozó tankönyvekre, a tárgykörben született szakirodalmi bázisra, a Legfőbb Ügyészség állásfoglalásaira, Magyarország Ügyészsége hivatalos honlapján közzétett jogesetekre, valamint a jogerős ítéletek bírói indokolásaira támaszkodva a dolog elleni erőszakos magatartással megvalósított cselekmények vonatkozásában is megállapítást nyert ezen fordulat elkövetése. Fel sem merült, hogy ne így legyen, hiszen az ügyészségek álláspontját a bíróságok is osztották: ezen pontban mondták ki a vádlottak bűnösségét a sértettet becsmérő kifejezések használata, berendezési tárgyak megrongálása, nyílászárók betörése, mobiltelefon kézből való kilökése, a sértett ruházatának, nyakláncának, karláncának elszakítása etc. elkövetése miatt.

Az online Jogkódex megjelenését és telepítését nagy várakozás előzte meg, hiszen a Büntető Törvénykönyv kommentárja (ügyészeknek) abszolút ‘mankóként’, kiindulási alapként szolgál mindannyiunk számára. A releváns bűncselekmények indokolásainak áttekintése után futótűzként terjedtek az új tartalmak az ügyészek között, számtalan kérdést megfogalmazó körtelevél indultak, megannyi szakmai egyeztetés zajlott, ám az eszmefuttatások és jogi

<sup>14</sup> SINKU Pál: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. Kapcsolati erőszak. In: BELOVICVS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. Különös rész*. Nyolcadik, hatályosított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 261.

<sup>15</sup> SZOMORA ZSOLT: A gyermek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. In: KARSAI KRISZTINA (szerk.) *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Complex, 2013. 445.

<sup>16</sup> GILÁNYI ESZTER: *A nők elleni erőszak és magyar büntetőjogi szabályozása a nemzetközi elvárások tükrében*. Doktori értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2017. 237.

<sup>17</sup> PÁPAI-TARR ÁGNES: A kapcsolati erőszak kritikai megközelítésben. *Magyar Jog*, 2015/11. 623.

<sup>18</sup> SZOMORA I. M. 445.

érvek ütköztetésének közepette a tárgyalások folynak, új ügyek és fellebbezések érkeznek, amely helyzeteket ott és akkor kezelni kell. A Jogkódex vonatkozó része egyebek mellett úgy foglal állást, hogy: „Az erőszakos magatartás irányulhat dolog ellen is, ebben az esetben azonban a cselekmény – hiába alkalmas a passzív alany emberi méltóságának sértésére és megalázására – nem lesz tényállásszerű, mivel a tanúsított erőszakos magatartást a passzív alany sérelmére kell elkövetni.”<sup>19</sup> Maga a szerző sem vitatja tehát, hogy az erőszakos magatartás fogalmi körébe a dolog elleni erőszak is beletartozik, az viszont nem érthető a gyakorlat számára, hogy „ebben az esetben” – vagyis a kapcsolati erőszak (1) bekezdés a) pontja tekintetében – miért nem tényállásszerű.

A Jogkódex az (1) bekezdés b) pontja tekintetében is állást foglal: „A javak elvonása abban az esetben állapítható meg, ha az elkövető a passzív alany azok feletti rendelkezését lehetetlenné teszi, így a javak eladása, megterhelése, de megsemmisítésük, megrongálásuk, elrejtésük, eltitkolásuk is tényállásszerű.” Az elemzés további részében az áll, hogy „A súlyos nélkülözés akkor állapítható meg, ha a passzív alany olyan javakban szenved hiányt, amelyek az elemi létszükségletek – mint a lakhatás, táplálkozás, tisztálkodás, ruházkodás – kielégítésére szolgálnak.”<sup>20</sup> A kommentár fenti megfogalmazása is további kérdéseket vet fel, mert az indokolás egyik részében – a jogalkotói szándékot áttörve – az került rögzítésre, hogy ezen bűncselekmény miatt csak akkor vonható felelősségre az elkövető, ha teljes mértékben ellehetleníti a passzív alany javak feletti rendelkezését, míg a következő mondatban azt írja: elegendő, ha a sértett ezen javakban csupán valamiféle hiányt szenved. A leírtak alapján az is kirajzolódik, hogy a családon belüli erőszakos magatartások széles tárházában előforduló dolog elleni erőszakos magatartásokat, így a javak megsemmisítését vagy megrongálását itt viszont tényállásszerűnek látja a szerző. A gazdasági ellehetlenítés, súlyos nélkülözés okozása folytán a családtagok hiányt szenvednek valamiben, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy valamely javak teljes mértékben hiányoznának, azt pedig a végképp nem jelentheti, hogy a sértett elemi létszükségei is hiányozzanak, hiszen ez esetben sokkal súlyosabb bűncselekmény(ek) valósul(nak) meg.

<sup>19</sup> BODONY István: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. Btk. 212/A. § (1) bekezdés a) pontjához fűzött indokolás. In: BELOVICS Ervin – POLT Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

<sup>20</sup> Uo.

### 3.2.2. *Officialitás: a kapcsolati erőszak bűncselekményének (2) bekezdése*

A legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára, nem kevesebb kötelezettséget állapít meg, mint a büntető törvények alkalmazását és a büntető igény érvényesítésének kötelezettségét.<sup>21</sup> Ezzel szemben az officialitás jogosultságot megfogalmazva felhatalmazza az állam erre a célra létrehozott szerveit, hogy ezt a büntető igényt mások beleegyezésétől függetlenül, akár azok akarata ellenére is érvényesítsék. Ezek az elvek szorosan összefüggnek azon változások eredményével, hogy az állam a deliktumok többségéhez már a 'társadalmi sérelem eszméjét' kapcsolja, tehát az ex officio bűncselekmények nem magánsérelemként foghatók fel.<sup>22</sup> Domokos Andrea büntetőpolitikát érintő tanulmányában a gyökerekhez ér vissza, amikor úgy fogalmaz: „az agresszió olyannyira meghatározó jellemzője az embernek, hogy az általa teremtett mítoszok szereplőit sem volt képes másként megalkotni, mint állandóan civakodó, egymás ellen törő lényeket.”<sup>23</sup>

## 4. A szemléletváltás hatása

A kapcsolati erőszak bűncselekményének elkövetőhöz való viszonyuk szerinti passzív alanyainak körét, továbbá az elkövetési magatartásokat a következő összefoglaló táblázat szemlélteti:

<sup>21</sup> SZABÓNÉ NAGY Teréz: *A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. Budapest, 1985. 35.

<sup>22</sup> BÁRD Károly: *A büntető hatalom megosztásának buktatói*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987. 66.

<sup>23</sup> DOMOKOS Andrea: Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon. *Jog-Állam-Politika*, 2011/3. 137., 139.

A kapcsolati erőszak lehetséges sértettjei	Btk. 212/A. § (1) bek. magánindítványra büntethető szubszidiaritás	Btk. 212/A. § (2) bekezdés hivatalból üldözendő	Többletfeltétel
gyermekének szülője			rendszeres elkövetés
egyeneságbeli rokon (szülő, nagyszülő, dédszülő; gyermek, unoka, dédunoka stb.)	a) <i>az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartás</i>	a) <i>könnyű testi sértés, tetteges becsület-sértés</i> – büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés	rendszeres elkövetés + az elkövetéskor vagy korábban közös háztartásban vagy egy lakásban élés
egyeneságbeli rokon házastársa (meny, vej, illetve a szülő, nagyszülő többedik házastársa) vagy élettársa (ideértve a bejegyzett élettársat is)	b) <i>a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javak elvonása, és ezzel a sértett súlyos nélkülözésnek kitétele</i>	b) <i>súlyos testi sértés, könnyű testi sértés minősített esetei</i> (aljas indokból vagy célból, védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére, a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére), <i>személyi szabadság megsértésének alap-esete, kényszerítés</i> – egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés	
örökbefogadó szülő, nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is)	– ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés		
örökbe fogadott / nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is)			
testvér			
testvér házastársa, élettársa			
házastárs, élettárs			
volt házastárs, volt élettárs			
házastárs/élettárs egyeneságbeli rokona			
házastárs / élettárs testvére			
gondnok, gondnokolt			
gyám, gyámolt			

## 5. OKRI kutatási eredmények, a joggyakorlat iránytűje

Az ismeretlentől való félelem és az újdonság varázsa mindig közös sínpáron futnak, így nem volt egyszerű átültetni a gyakorlatba ezt a bűncselekményt, és ma sem az. A normavilágosság konkrét mércéje az egyértelműség és kiszámíthatóság, a jogbiztonság követelménye pedig az előre láthatóság alapkövetelményét

támasztja felénk.<sup>24</sup> Elvi síkon mindenki tisztában lehet a tettei következményével (és annak büntetethezőségével), ugyanakkor a kapcsolati erőszak tekintetében sértetti és elkövetői oldalon még mindig kételyek tapasztalhatók.

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére került az OKRI munkatervébe „A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata” c. kutatás, melynek lefolytatását ezzel párhuzamosan több főügyészség is megjelölte téma-javaslatként. Szakmai műhelyek, jogalkalmazói (ügyészi) kérdőíves felmérés, intézménylátogatások és más módszerek mellett a kutatás lehangsúlyosabb részét természetesen a bűnügyi iratok elemzése jelentette (minősítési, elhatárolási és halmazati kérdések), így országos teljes lefedettséggel, három teljes évet érintően áttekintést kaptunk azokról a büntetőeljárásokról, amelyekben jogerős bírósági ítélet született (441).<sup>25</sup> A hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos testi sértések és a kapcsolati erőszak statisztikai adatait összevetve olyan nagyfokú eltérések mutatkoztak, hogy szükséges volt szűrópróba szerűen bekérni ilyen iratokat is.<sup>26</sup> A minősítések áttekintése érdekében kiválasztásra kerültek azok a megyék, ahol a legalacsonyabb számban fordult elő kapcsolati erőszak,<sup>27</sup> így vizsgálat alá kerültek további olyan ügyiratok is, amelyekben a cselekmény minősítése „sima” súlyos testi sértés volt (95). Következő évben a feljelentés elutasításokra és a nyomozás megszüntetésekre fókuszáltunk, ekkor egy évet érintően<sup>28</sup> 172 elkövető/gyanúsított vonatkozásában 171 ügyirat érkezett. Magyarországon valamennyi megyét ideértve, ilyen mélységben és terjedelemben még nem került sor aktavizsgálat lefolytatására a tárgykörben, ezért a joggyakorlat iránytűjeként ennek eredményeire is támaszkodhatnak a tárgyaló ügyészek.<sup>29</sup>

- a) Az eljárásokat többnyire maguk a sértettek kezdeményezték, az más kérdés, hogy hány embert hagyott az út szélén a rendszer. Aktívak a hozzátartozók és a szomszédok is, emellett a szociális ellátórendszer tagjai is mozgolódnak valamelyest. A házi orvosok látszólag nem foglalkoznak

<sup>24</sup> CZINE Ágnes: *A tisztességes bírósági eljárás*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. 36.

<sup>25</sup> Vizsgált időszak: 2015.01.01-2017.12.31.; 443 vádlott, 461 sértett (441 db I. fokú+115 db II. fokú, összesen 556 db bűnügyi ügyirat).

<sup>26</sup> Ezek a minősítések akkor lehetnek helyesek, ha a hozzátartozó sérelmére csak ezt az egyetlen testi sértést követték el, amennyiben viszont rendszeres bántalmazás történik, a cselekményt kapcsolati erőszaknak kellett volna minősíteni.

<sup>27</sup> Baranya, Békés, Fejér, Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád, Vas, Veszprém, Zala.

<sup>28</sup> Vizsgált időszak: 2017.01.01. – 2017.12.31.

<sup>29</sup> A bűncselekmény részletes elemzését és más aspektusait ld. részletesen: GARAI Renáta: *A kapcsolati erőszak „szövődményei” – egy nívum hatása és joggyakorlata*. PhD értekezés. Budapest, 2021. <https://tinyurl.com/uvznwbxt>

ezzel, a kórházak főként az el nem titkolható, legsúlyosabb esetekben jeleznek, a védőnők és a pedagógusok pedig maguk is félnek. Az egyik szakmai fórumon elhangzott: „Az újakkal is azonnal megtanítják az alapvetéseket: hogyan tudok megszabadulni az ügytől / az ügyféltől, hogy papírozzam le, hogyan védhetem le magam.” De akkor ki segít és milyen mértékben, mert mindezek origójában ott áll a gyermek a maga kiskorúságával, tehetetlenségével, intézkedésre képtelenségével, értetlenségével, ugyanakkor feltétlen bizalmával és szeretetével. A jelzőrendszer (Gyvt. 17. §) célja nem más, mint a problémák, veszélyeztető tényezők, krízishelyzetek észlelése és jelzése, a folyamatos együttműködés és információáramlás biztosítása. Nincs mérlegelési jogkörünk a veszélyeztetés súlyosságát tekintve, hiszen a jelzőrendszeri tagok már a felmerült gyanú esetén kötelesek jelzést tenni. Tudott persze a túlterheltség, az alap- és a szakellátás kapacitáshiánnyal küzd (fluktuáció, kevés férőhely, hatalmas esetszámok), nyomasztóak a határidők, teljesen egymásra csúsznak az események. Ettől függetlenül az oltalom érvényre jutása – vagy annak hiánya – a mindenkori társadalom beszédes lenyomata: egy pillanatfelvétel, ami megmutatja, hogy mit tesz és mit nem tesz a jelzőrendszer, történik-e érdemi beavatkozás vagy sem, mert a nem válasz is válasz, a nemtevésnek is üzenet értéke van.

- b) A vádlottak többnyire tagadták a családon belüli erőszakos cselekményeket, az eljárások 93%-ában (411) mégis jogerős elítélés született. A felmentéssel érintett ügyekben (18) a rendszerességet ugyan nem sikerült kétséget kizáróan bizonyítani, de más bűncselekményben kimondták a bűnösségüket vagy kényszergyógykezelés elrendelése vált szükségessé. 14 esetben kellett megszüntetni az eljárást az elkövető halála miatt, amelyből 12-re öngyilkosság miatt került sor.
- c) Ilyen miliőben és romboló környezetben a kiskorú veszélyeztetését és a partnerbántalmazást nem választhatjuk szét. A 16/2017. büntető elvi döntés rámutatott: ha a bántalmazás a gyermek(ek) jelenlétében történik, a terhelt kiskorú sértettekkel szembeni magatartása érzelmi és erkölcsi tekintetben is veszélyezteti a fejlődésüket. Ez esetben tehát a vádlott a kapcsolati erőszak büntettének minősülő cselekménnyel követi el a kiskorú veszélyeztetésének büntettét, azaz a kapcsolati erőszak és a kiskorú veszélyeztetése alaki halmazatban áll. Közel 70%-ban gyermekeket is neveltek a családban, de csak 19%-ban (!) vonták felelősségre a bántal-

mazókat amiatt, hogy a kiskorú látta vagy hallotta ezeket a jeleneteket (kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére + kiskorú veszélyeztetése). Megszámlálhatatlan ügyiratban rögzítették, hogy a vádlott nemcsak a házastársát/élettársát bántalmazta, alázta és fenyegette, hanem a gyermekét / nevelt gyermekét is. Itt még rosszabb az arány, mindössze 3%-ban, 14 ügyben (!) nyert értékelést a rendszeres gyermekbántalmazás (kapcsolati erőszak + kiskorú veszélyeztetése a gyermek sérelmére), ami egy rendkívül elkeserítő eredmény. Ne feledjük, hogy mindezek a családjogi ügyek visszhangjában is megjelennek, hiszen nem lesz büntetett a gyermeke sérelemére elkövetett bűncselekmények miatt, küzdeni fog az osztott felügyeletért, a váltott elhelyezés vagy a kapcsolattartás ideje alatt pedig ott folytatja, ahol abbahagyta.

- d) Végrehajtandó szabadságvesztést kizárólag azok kaptak, akik több, vagy súlyosabb bűncselekményt is elkövettek. Halmazati büntetés kiszabására kapcsolati erőszak mellett többnyire testi sértés (más sértettek sérelmére is), zaklatás, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, rongálás, személyes adattal visszaélés és szexuális bűncselekmények miatt került sor. A bántalmazók többsége felfüggesztett szabadságvesztéssel vagy annál enyhébb büntetéssel a zsebében távozott, amelynek visszatartó ereje vagy arányossága más bűncselekmények gyakorlatával szemben erősen megkérdőjelezhető. Mindez persze csak a jéghegy csúcsa és a felszín kapargatjuk, de az örök optimisták bíznak abban, hogy előbb-utóbb nemcsak a családtagok fognak félni, hanem a bántalmazók is: az igazságszolgáltatástól.
- e) Közöttünk élnek, munkatársak vagy ismerősök, alperesek vagy felperesek, szabadon mozognak éppúgy, mint a látókörünkbe nem került több tízezer. Azt találtuk, hogy a bántalmazók többsége 30 és 55 év közötti, 99%-ban férfi, és hogy a családon belüli erőszak kontextusában hangsúlyosan jelen van az alkohol-, a szer-, illetve a gyógyszerfüggőség. A bántalmazottak 94%-a nő, és az idősebb korosztály is nagymértékben érintett. Ez utóbbiak a szülő- és nagyszülőbántalmazások, amelyben a férfiak is gyakran áldozattá válnak, erőszakkal vagy fenyegetéssel elveszik a nyugdíjukat, ékszereiket, eladják egyéb értéktárgyaikat. Ugye milyen érdekes? Ha a nyílt utcán megtámadnak valakit, fellökik és kitépik a kezéből a táskáját, a rendőrség hatalmas erővel vonul a helyszínre és azonnal felismerik, hogy ez rablás. Ha ugyanezt a családtag mondja



el, az valami más. Ha egy nő feljelentést tesz, hogy az utcán leteperték és szexuális abúzus érte, rögtön felismerik, hogy ez milyen bűncselekmény és be is minősítik azt. Ezzel szemben, amikor a családtagok kezdenek el beszélni az akaratuk ellenére megtörtént közöszlészről vagy más szexuális cselekményről, az valahogy más. Ugyanazok a cselekmények, mégis teljesen eltérő megítélésűek. Ha ezen a felfogáson változtatni tudunk, akkor tettünk meg mindent. Ha megmutatjuk, hogy a négy fal közötti erőszakkal szemben is van segítség, ha bebizonyítjuk, hogy az igazságszolgáltatás nem tűri sem a gyermekek, sem más családtagok bántalmazását, és ha a döntéseinkkel azt üzenjük: amennyiben erre fény derül, annak komoly következményei lesznek.

- f) Az elítélés nélkül végződött büntetőeljárásokban közel azonos volt a feljelentés elutasítás és a nyomozás megszüntetés aránya, amelyre mindkettnél leginkább magánindítvány hiánya miatt került sor, mert a nyomozó hatóságok azt állították: a bántalmazottak egyáltalán nem szeretnék a felelősségre vonást. De akkor miért mentek oda? Miért jelentek meg a hatóságok előtt és mondták el a velük történeteket? – tettük fel a kérdéseket. Az iratvizsgálat feltárta az erre vonatkozó törvénysértő gyakorlatot: az történt ugyanis, hogy a családtagok megtették a bejelentéseket/feljelentéseket, jegyzőkönyvbe mondták saját és gyermekeik rendszeres bántalmazását stb., ennek ellenére mégis kaptak egy magánindítvány-hiányos megszüntető határozatot. Ráadásul mindez azokban az esetekben is így történt, amikor maga a rendőrség rögzítette a hivatalból üldözendő bűncselekmény tényét, vagy éppen a bíróságtól kapták meg az iratokat az eljárás lefolytatása érdekében.

Az életszerűség bemutatja, hogy nemcsak a büntetőeljárásokban, hanem a házassági bontóperekben, a szülői felügyeleti jog megszerzésére irányuló törekvések mögött, a kapcsolattartások kikényszerítésében, és egyáltalán a jelenség mögött milyen személyek állhatnak. A bántalmazónak nem érdeke a kapcsolat lezárása, sőt inkább perelhúzó taktikát folytatva, kifárasztásos technikával próbálják elérni, hogy a másik majd úgyis feladja. Hiába a soron kívüli eljárás kötelezettsége, ha a hamis tanúzásoknak nincs következménye, ha a jelzőrendszeri tagok struccpolitikát folytatnak, és ha a hatóságokra sem számíthatnak az érintettek, a bántalmazó meghosszabbított ökleként konzerválódik az erőszak, talán évekre. Az iratvizsgálatok eredményeit természetesen ismertettük a Legfőbb Ügyészség és az Országos Rendőr-főkapitányság veze-

tóival, majd konferenciák, képzések és továbbképzések szervezésére került sor a témakörben. Nehéz felismerni, beismerni és bizonyítani, ennek felvállalása pedig komoly harc, viszont csak a rendszer működési diszfunkcióinak azonosítása után következhet a probléma valódi kezelésének javítása.<sup>30</sup> A tapasztalatok azt mutatják, hogy az utóvizsgálat lefolytatása feltétlenül szükséges, a „viharfelhők” gyülekezése által generált dilemmák feloldását követően pedig az ügyészek közötti tudásmegosztás sem maradhat el.<sup>31</sup>

## 6. Konklúziók

Nem azért nehéz erről beszélni, mert sokszor közhelyes, elcsépelet és ugyanazokat mantrázzuk, hanem a sztereotípiák, a régi beidegződések és a tanult tehetetlenség miatt. A büntetőjog a jog és jogtalanság megkülönböztetését szolgálva mindenekelőtt védelmi jog, az etikai minimumnak ellentmondó cselekmények büntetésével a közösségi élet legelemibb értékeit veszi szárnyai alá, amelyek ezáltal jogi tárgyá válnak.<sup>32</sup> Kétségtelen, hogy jövőbe tekintéskor látásmódunkat óhatatlanul a múlt és a jelen tapasztalatai határozzák meg, de ezek most előrevetítik számunkra, hogy a büntető igazságszolgáltatásra a jövőben is komoly felelősség hárul.<sup>33</sup> A rendőrség találkozik elsőként a problémával, akik azt kommunikálják, hogy minden bejelentésre reagálnak és intézkednek is, a családon belüli erőszakra vonatkozó feladataikat pedig a 2/2018. (I.25.) ORFK utasításnak megfelelően végzik.<sup>34</sup> A szakmai egyeztetések során kiemelték: a közelmúltból elég csak a lánytestvér eltűnési ügyére vagy a családirtásokra gondolnunk, hiszen mindenütt voltak jelek, sőt konkrét kijelentések, életveszélyes fenyegetések. Rendre napvilágot látnak a rendszer vakfoltjai, amelyben a bántalmazottak az áldozathibáztatás mellett sokszor érzik elhagyatottnak magukat.<sup>35</sup> A családon belüli erőszakot már nem lehet a szőnyeg alá söpörni,

<sup>30</sup> SOLT Ágnes: Otthoni erőszakosságok. *Belügyi Szemle*, 2022/8. 1685. <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/9021/7348>

<sup>31</sup> Így például: Legfőbb Ügyészség Fiatalkorúak Büntetőügyeinek Önálló Osztály Fk.Nf.3543/2020/1-I.; Kúria Bfv.I.737/2020/7.

<sup>32</sup> NAGY Ferenc: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Budapest, Akadémia, 2013. 40–42.

<sup>33</sup> POLT Péter: A modern ügyészség. In: POLT Péter (szerk.): *150 éves az ügyészség. Fejezetek az ügyészi szervezet történetéből 1871–2021*. Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2021. 248–249.

<sup>34</sup> RENDŐRSÉG: Amíg vér nem folyik? <https://tinyurl.com/2cjk4un>

<sup>35</sup> Ld. például HÉRA Gábor: A kapcsolati erőszak eseteinek rendőri kezeléséről. *Belügyi Szemle*, 2022/8. <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/9018/7345>

egyések szerint pedig ezek nem szélsőséges és szerencsétlenül elbaltázott esetek, hanem csak néhány az évi sokezer közül, amit a jelenlegi rendszer úgy tűnik nem képes kezelni. Azt is mondják, hogy ebben a végeláthatatlanul tekerő sötét alagútban a kiskorú veszélyeztetésének és a gyermekbántalmazásnak gyakorta nincsen családjogi konzekvenciája, a tartásdíjak összege az infláció mértékéhez és a tényleges kiadásaikhoz viszonyítva szégyenteljesen alacsony, a kapcsolattartáshoz való jog nem írhatja felül a gyermek mindenképp feletti álló érdekét, illetve hogy gyakrabban kellene/lehetne elrendelni a felügyelt kapcsolattartást.

Sokszor úgy véljük, hogy az ügyésznek mindig szigorúnak, a védőnek a csűrös-csavarás mesterének és furfangosnak, míg a bírónak szükségképpen mindentudó bölcsnek kell lennie, pedig mindhárom feltevésre olykor rácsafol az élet<sup>36</sup> – mutat rá Tóth Mihály az eljárási szerepek determináló hatása körében. Kozma Sándor az önállóságra és a közreműködésre képesség értékbecsét hagyta ránk azzal, hogy a törvény öreként mutassunk utat a bíróságnak. Arra int, hogy aki az ügyészi pályára lép, azt rögök és tövisek várják, de vigaszt jelenthet, hogy mindezeket azért kell elviselni, mert az ügyészség záloga a jogállam létrejöttének.<sup>37</sup> A magunk részéről annyit tehetünk, hogy a kapcsolati erőszak bűncselekményével összefüggésben csokorba gyűjtött teendőket és jó gyakorlatokat megfogalmazva az áldozatokkal egy irányba nézünk, és a mindennapok forgatagában továbbra is a törvények érvényesüléséért dolgozunk:

1. A jogalkalmazók – különösen a jelzőrendszer és az igazságszolgáltatás tagjainak – folyamatos képzése a jelenség felismeréséről, annak természetrajzáról és törvényes minősítés szükségességéről.
2. Folyamatos együttműködés és közvetlen párbeszéd a jelzőrendszeri tagok között.
3. A jogértelmezési bizonytalanságok feloldása, célirányos és határozott iránymutatások készítése a nyomozó hatóságok részére.
4. Előzménykutatás, a kapcsolódó polgári- és/vagy büntetőeljárások iratainak beszerzése.
5. Az utolsó (rész)cselekményekre történő fókuszálás helyett a korábbi elkövetési magatartások, illetve az egyes rész-cselekmények teljeskörű vizsgálata.

<sup>36</sup> TÓTH MIHÁLY: *A büntetőjog pillérei és korlátai*. Pécs, 2016. 508.

<sup>37</sup> SZENDREI GÉZA: *Híres emberek, régi ügyészek*: Kozma Sándor – ember és főügyész. <https://tinyurl.com/4c5fuev8>

6. A közvetett bizonyítékokra történő fokozott figyelemfelhívás (tanú-kutatás, hangfelvételek, fényképfelvételek, közösségi oldalon történő üzenetváltások, sms üzenetek stb. lefűzése).
7. Az ilyen ügyek hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekményekre specializálódott ügyészekre történő szignálása (bizonyítási tapasztalatok, gyors és hatékony döntés).
8. A családon belüli erőszak súlyának megfelelő döntések és intézkedések meghozatala, kézzel fogható eszközök biztosítása az áldozatok megvédésére és az elkövetők megbüntetésére.
9. Az ügyészségi kommunikáció térnyerésének kihasználása (iratvizsgálatokról készített jelentések, kutatási eredmények, tematikus szakmai anyagok elhelyezése az Intraneten, Magyarország Ügyészségének hivatalos honlapján és közösségi felületein, további kisfilmek forgatása a témakörben).
10. Az OKRI hézagpótló szerepének kihasználása, a háttéranyagok széles körű terjesztése (a helyes és törvényes eljárásrendek promotálása az elmélet és a gyakorlat országos szintű egységesítése és az eredményesség érdekében).



# RES IUDICATA, ÜGYÉSZSÉG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ BÜNTETŐJOGA

GELLÉR Balázs József  
egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

## 1. Bevezetés

E tanulmányban azt vizsgálom, hogyan jelenik meg az ügyészség az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) ítéleteiben, mint jogerős határozatot hozó hatóság, illetve mint független igazságszolgáltatási szerv.

Mind a büntető anyagi jogban, mind pedig az eljárásjogban a jogerős határozat számos olyan problémát vet fel, amelyekkel szükség lenne monografikus szinten is foglalkozni. A *ne bis in idem* kérdésével éppen az EUB ítélkezési gyakorlatával összefüggésben már részletesen foglalkoztam,<sup>1</sup> ezen elv feldolgozása pedig folyamatos a magyar szakirodalomban,<sup>2</sup> így e tanulmány szigorúan csak a felvázolt témákra koncentrálok.

---

<sup>1</sup> GELLÉR Balázs: A joghatóságok és jogágak ütközése a *ne bis in idem* elv európai interpretációjának fényében. Befejezetlen találgatások a bizonytalanságról. In: MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2. kötet: A jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018. 1353–1379.

<sup>2</sup> Vö. pl. SZABÓ Judit: A *ne bis in idem* elvének fejlődéstörténete. *Büntetőjogi Szemle*, 52.évf., 2021/1.; SZABÓ Judit: A *ne bis in idem* elve az európai jogalkalmazásban. Doktori értekezés tézisei. <https://tinyurl.com/4avpvxts>

## 2. Az ügyészség, mint jogerős határozatot hozó hatóság az EUB ítéleteiben

### 2.1. Az EUB joggyakorlata 2018-ig

Amennyiben az ügyészségi határozatok, így különösen és értelemszerűen az eljárást megszüntető határozat *res iudicata* jellegét vizsgáljuk, a magyar jogszabályi háttér kell, hogy a kiindulási pont legyen.

Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (6) bekezdése kimondja, hogy

„A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 4. § (7) bekezdése szerint:

„Büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét az Európai Unió tagállamában jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában – a határozatot hozó tagállam joga alapján – akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák.”

Az Európai Unió (a továbbiakban: EU) jogában a *ne bis in idem* elve a Schengeni Egyezmény 54. cikkében,<sup>3</sup> az EU Alapjogi Chartájának 50. cikké-

<sup>3</sup> 1985. június 14-i Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló, Schengenen 1990. június 19-én aláírt Egyezmény 54. cikke: „Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.”

ben,<sup>4</sup> illetve a Tanács kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról, 2002/584/IB (2002. június 13.) (ECPKH) 3. cikkének 2. pontjában,<sup>5</sup> valamint 4. cikkének 3. pontjában<sup>6</sup> jelenik meg.

A *ne bis in idem* elvről született egyik legkorábbi EUB ítéletben, a Gözütok és Brügge ügyben<sup>7</sup> (2003) kellett a Bíróságnak eldöntenie, hogy az ügyészség megszüntető határozata a Schengeni Egyezmény 54. cikkében megjelenő *jogerős elbírálásnak* megfelel-e. A Bíróság kimondta, hogy az

„[...] 54. cikkében szereplő *ne bis in idem* elve alkalmazandó a további büntetőeljárást kizáró eljárások – alapügyekhez hasonló – eseteiben is, amelyek során valamely tagállami ügyészség bírósági közreműködés nélkül dönt a tagállamban folyamatban lévő büntetőeljárás megszüntetéséről, miután az eljárás alá vont személy bizonyos kötelezettségeknek eleget tett, és – többek között – az ügyészség által meghatározott pénzüsszeget megfizette.”

A *res iudicata* tekintetében alapvetőnek tűnik a Turansky ügyben<sup>8</sup> (2008) hozott ítélet is:

„54. cikkében foglalt *ne bis in idem* elve nem alkalmazható az olyan határozatra, amellyel az egyik szerződő állam hatósága az elé terjesztett ügy érdemi kivizsgálását követően, a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személlyel szembeni vádemelést megelőző szakban megszünteti a büntetőeljárást, ha ezen állam nemzeti joga szerint ez a megszüntető határozat nem szünteti meg véglegesen a büntetőjogi felelősségre von-

<sup>4</sup> „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma: Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

<sup>5</sup> „A végrehajtó tagállam igazságügyi hatósága megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, „ha a végrehajtó igazságügyi hatóság rendelkezésére áll információkból az derül ki, hogy a keresett személyt valamely tagállam ugyanazon cselekményért már jogerősen elítélte, feltéve, hogy elítélése esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélező tagállam joga szerint az már nem hajtható végre.”

<sup>6</sup> „A végrehajtó igazságügyi hatóság megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, „ha a végrehajtó tagállam igazságügyi hatóságai úgy határoztak, hogy nem indítanak büntetőeljárást vagy megszüntetik azt az európai elfogatóparancs alapjául szolgáló bűncselekmény tekintetében, vagy ha egy tagállamban a keresett személy ellen ugyanazon cselekmény miatt jogerős határozatot hoztak, ami a további büntetőeljárás akadályát képezi.”

<sup>7</sup> C187/01. sz. Hüseyin Gözütok és C-385/01. sz. Klaus Brügge egyesített ügy, para 27. ECLI:EU:C:2003:87.

<sup>8</sup> C-491/07. sz. Vladimir Turanský ügy, rendelkező rész, ECLI:EU:C:2008:768.



hatóságot, és így nem képezi akadályát annak, hogy ebben az államban ugyanazon cselekmény miatt újabb büntetőeljárást folytassanak”.

Ebből ugyanis kitűnik, hogy nem a megszüntető határozatot hozó hatóság jellege az alapvető kritérium, hanem az, hogy az adott tagállam nemzeti joga szerint *res iudicata* hatás fűződik-e az adott döntéshez. Azaz, az ítéletből úgy látszik, miszerint az ügyészségi határozatok *res iudicata* jellege tagállami hatáskörbe tartozó kérdés lenne. Érdeemes felhívni arra is a figyelmet, hogy az EUB mindezt a bűncselekmény érdemi kivizsgálását jelentő eljárást követő határozat tekintetében mondta ki.

A Kossowski ítéletben (2016) ugyanis a Bíróság megerősítette, hogy a „Schengenben (Luxemburg) aláírt egyezménynek az Európai Unió Alapjogi Chartája 50. cikke fényében értelmezett 54. cikkében rögzített *ne bis in idem* elvet úgy kell értelmezni, hogy az ügyészség büntetőeljárást megszüntető, vagy valamely személy ellen folytatott nyomozást – a nyomozás folytatása vagy a megszüntető végzés hatályon kívül helyezése lehetőségének fenntartásával – jogerősen, büntetés kiszabása nélkül lezáró határozata nem tekinthető az e cikkek értelmében vett jogerős határozatnak, amennyiben e határozat indokolásából kitűnik, hogy ezen eljárást részletes nyomozás lefolytatása nélkül szüntették meg; a sértett és egy esetleges tanú kihallgatásának hiánya pedig azt valószínűsíti, hogy nem folytattak részletes nyomozást.”<sup>9</sup>

A helyes olvasat szerint tehát, az ügyészi megszüntető határozat alkalmas a *ne bis in idem* joghatás kiváltására, ha azt *részletes nyomozást* követően hozta meg az ügyész, valamint, ha a nemzeti jog ezt a joghatást fűzi hozzá.

## 2.2. Az AY ügyben<sup>10</sup> (2018) felmerülő egyes vonatkozó kérdések és a kapcsolódó jogfejlődés

Az AY ügy (2018) cezúrájának tekinthető. Az EEPKH nem sorolja fel *expressis verbis* a végrehajtás megtagadásának indokaként az EEP hatálya alá tartozó személy alapvető jogainak esetleges megsértését. Ez a jogalkotási megközelítés tükrözi és végrehajtja a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén

<sup>9</sup> C-486/14. sz. Piotr Kossowski ügy, rendelkező rész, ECLI:EU:C:2016:483.

<sup>10</sup> C-268/17. sz. AY ügy, ECLI:EU:C:2018:602.

alapuló térség (SZBJT) alapelvét:<sup>11</sup> minden EU-tagállam megállapodott abban, hogy megőriz és tisztel egy sor alapvető értéket, beleértve az alapvető jogok védelmét (ld. az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 2. cikkét<sup>12</sup>). Az EUB megerősítette több ítéletében is, hogy az EEP 1. cikkének (3) bekezdését, úgy kell értelmezni, miszerint amennyiben a kibocsátó tagállamban uralkodó fogva tartási körülmények rendszerszerű vagy általánossá vált zavara fennáll, a végrehajtó igazságügyi hatóságnak meg kell konkrétan és pontosan vizsgálnia, hogy komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető-e, hogy a büntetőeljárás lefolytatása vagy szabadságvesztés-büntetés végrehajtása érdekében kibocsátott európai elfogatóparanccsal érintett személy a kibocsátó tagállamnak való átadása következtében ténylegesen ki lenne-e téve ebben a tagállamban az EU Alapjogi Chartájának 4. cikke értelmében vett embertelen vagy megalázó bánásmód veszélyének. Amennyiben e veszély megléte nem zárható ki észszerű időn belül, akkor a végrehajtó hatóságnak döntenie kell arról, hogy az átadási eljárást megszünteti-e.<sup>13</sup>

Ezt az elvet tovább erősítette és pontosította az EUB az LM ítéletben<sup>14</sup> 2018. július 25-én: A EEPKH 1. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy amennyiben a büntetőeljárás lefolytatása céljából kibocsátott európai elfogatóparanccsal érintett személy átadásáról döntenet hivatott végrehajtó igazságügyi hatóság olyan bizonyítékokkal rendelkezik, amelyek alkalmasak annak alátámasztására, hogy a kibocsátó tagállam igazságszolgáltatásának függetlenségét érintő rendszerszintű vagy általános hiányosságok okán fennáll az EU Alapjogi Chartája 47. cikkének (2) bekezdésében biztosított tisztességes eljáráshoz való alapvető jog megsértésének valós veszélye, akkor az említett hatóságnak konkrétan és pontosan értékelnie kell, hogy – e személy személyes helyzetére, valamint az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény jellegére és az európai elfogatóparancs ténybeli hátterére tekintettel, komoly és bizonyítékokkal alá-

<sup>11</sup> „EUSZ 3. cikk (2) Az Unió egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló olyan térséget kínál polgárai számára, ahol a személyek szabad mozgásának biztosítása a külső határok ellenőrzésére, a menekültügyre, a bevándorlásra, valamint a bűnmegelőzésre és bűnüldözésre vonatkozó megfelelő intézkedésekkel párosul.”

<sup>12</sup> „EUSZ 2. cikk Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

<sup>13</sup> C-404/15. és C-659/15. PPU. sz. egyesített ügyekben, Aranyosi és Caldaru (2016. április 5.), para 105.

<sup>14</sup> C-216/18. PPU. sz. LM ügy (2018. július 25.).

támasztott okokból vélelmezhető-e, hogy az érintett személy az e tagállamnak történő átadása esetén ennek a veszélynek ki lenne téve.<sup>15</sup>

A jogfejlődés következő lépcsőjét jelenti az EUB C-562/21. PPU. és C-563/21. PPU. számú egyesített ügyekben, 2022. február 22-én hozott ítélete. Eszerint az EEPKH

„1. cikkének (2) és (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy amennyiben az európai elfogatóparanccsal érintett személy átadásáról dönteni hivatott végrehajtó igazságügyi hatóság olyan információkkal rendelkezik, amelyek az ezen elfogatóparancsot kibocsátó tagállam igazságszolgáltatásának függetlenségét, többek között a bírói hatalom tagjainak kinevezésére vonatkozó eljárást érintő rendszerszintű vagy általános hiányosságokról tanúskodnak, e hatóság csakis akkor tagadhatja meg e személy átadását:

– szabadságvesztésbüntetés vagy szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából kibocsátott európai elfogatóparancs keretében, ha az említett hatóság megállapítja, hogy az ügy sajátos körülményeire tekintettel komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető, hogy – különösen az említett személy által szolgáltatott, a büntetőügyét elbíráló ítélkező testület összetételére, vagy ezen ítélkező testület függetlenségének és pártatlanságának értékelése szempontjából releváns bármely más körülményre vonatkozó bizonyítékokra tekintettel – e személynek sérült az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének második bekezdésében biztosított, a törvény által megelőzően létrehozott, független és pártatlan bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való alapvető joga ...”<sup>16</sup>

Az EUB az ún. Aranyosi-Caldararu tesztet – amely a büntetés végrehajtási körülményekre vonatkozott – kiterjesztette a büntetőeljárás lefolytatása céljából kiadott európai elfogató parancsokra, melyek teljesítésének elbírálása során a végrehajtó állam bíróságának vizsgálnia kell, hogy a kibocsátó állam igazságszolgáltatásának függetlenségét érintő rendszerszintű vagy általános hiányosságok okán fennáll-e az EU Alapjogi Chartája 47. cikkének (2) bekezdésében biztosított tisztességes eljáráshoz való alapvető jog megsértésének valós veszélye, az érintett személy személyes helyzetére, valamint az eljárás alapjául

<sup>15</sup> C-216/18. PPU. sz. LM ügy, para 80.

<sup>16</sup> C-562/21. PPU. és C-563/21. PPU. sz. egyesített ügyekben, 2022. február 22., para 103.

szolgáló bűncselekmény jellegére és az európai elfogatóparancs ténybeli hátterére tekintettel.

Ezt követően ugyanezen elvet kiterjesztette a büntetés végrehajtása céljából kibocsátott európai elfogatóparancsokra is, azaz ezekben az esetekben a végrehajtó állam bíróságának már nem elsősorban és nem csak a kibocsátó állam büntetésvégrehajtási rendszerének állapotát kell vizsgálnia, hanem elsődlegesen azt, hogy az adott büntetés kiszabását eredményező eljárással összefüggésben felmerül-e annak gyanúja, hogy az *ügy sajátos körülményeire tekintettel vélelmezhető, hogy – különösen az említett személy által szolgáltatott, a büntetőügyét elbíráló ítélkező testület összetételére, vagy ezen ítélkező testület függetlenségének és pártatlanságának értékelése szempontjából releváns bármely más körülményre vonatkozó bizonyítékokra tekintettel – e személynek sérült az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének második bekezdésében biztosított, a törvény által megelőzően létrehozott, független és pártatlan bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való alapvető joga.*

Megállapítható tehát, hogy az EUB mára töretlennek tekinthető gyakorlata alapján a végrehajtó állam bíróságának kötelessége vizsgálni, mind a büntető-eljárás lefolytatása, mind pedig a büntetés végrehajtása miatt kiadott európai elfogatóparancsok esetében, hogy a lefolytatandó vagy éppen a már lefolytatott büntetőeljárás során sérültek-e a terhelt alapvető eljárási jogai.

Ezen jogfejlődés része az LM ítélettel (C216/18. sz. PPU.) egy napon meghozott AY ítélet. Ezen ítélet több megállapításából most csak kettőre hivatkoznék.

Az első, hogy az EEPKH 1. cikkének (2) bekezdését akként kell értelmezni, hogy a végrehajtó tagállam igazságügyi hatósága köteles a részére továbbítani minden európai elfogatóparancsról abban az esetben is határozni, ha e tagállamban az ugyanazon személyre vonatkozó és ugyanazon cselekményt érintő korábbi európai elfogatóparancsról már hoztak határozatot, viszont a második európai elfogatóparancsot csak azért bocsátották ki, mert a keresett személlyel szemben a kibocsátó tagállamban vádat emeltek. Azaz, az EEP végrehajtását megtagadó bírósági döntésnek nincs *res iudicata* hatása, hiszen ellenkező esetben ugyanazon a ténybeli alapon kibocsátott újabb EEP-t nem kellene újra elbírálnia a végrehajtó tagállamnak.

A második pedig, hogy az EEPKH 3. cikkének 2. pontját és 4. cikkének 3. pontját akként kell értelmezni, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtásának e rendelkezések közül az egyik vagy a másik alapján történő megtagadása érdekében nem lehet hivatkozni olyan ügyészégi határozatra, amely megszüntetett egy ismeretlen elkövető ellen indított olyan nyomozást, amelynek során azt a személyt, akivel szemben európai elfogatóparancsot bocsátottak ki, csupán

tanúként hallgatták ki, anélkül hogy e személy ellen büntetőeljárást folytattak volna, valamint hogy e határozatot vele szemben hozták volna meg.

A legnagyobb hibája ennek a döntésnek, hogy az EUB nem vette figyelembe, hogy a gyanúsításhoz a különböző joghatóságokban a bizonyítottság más és más szintje szükséges. Valószínűleg pont azért döntött így, mert máskülönben revideálnia kellett volna az ekkorra már éppen általa kikristályosított gyakorlatot, amely alapján az ügyészi határozatok a *ne bis in idem* szempontjából *res iudicata* hatást eredményeznek. Persze ettől még dogmatikailag is rossz e döntés, hiszen míg a Turansky ítélet a *res iudicata* hatást a nemzeti jog hatáskörébe utalja az ügyészségi határozatok tekintetében, addig az AY ítélet mégis – *ex post facto* – e tekintetben olyan feltételt támaszt, amely ezt csak az adott személy meggyanúsítása esetén engedélyezi a nemzeti jognak. Ez persze egyenlőtlenséget is teremt, mert a tagállami jogok büntetőeljárása más-más feltételek mellett, az eljárás eltérő szakaszában, különböző bizonyítottság esetén teszi lehetővé, vagy éppen kötelezővé a gyanúsítást. Lehetne azzal, érvelni, hogy az EUB ily módon is a jogközelítést kívánta előmozdítani, de a gyanúsítás előfeltételeinek harmonizációja nem valósulhat meg a gyanúsítás egyik jogkövetkezményének retrospektív módosításán keresztül, ez csak jogegyenlőtlenséget, jogbizonytalanságot teremt, azaz teremtett is.

A BH 2018. 301. megállapította, hogy a kétszeres eljárás tilalma – az ún. *ne bis in idem* elv alkalmazása – Magyarországon az Alaptörvényben rögzített alkotmányos követelmény. Ekként az ártatlanság vélelmét tartalmazó alaptörvényi rendelkezés a büntetőjogi felelősség végleges megállapítását kifejezetten és kizárólag a bíróság (és nem más hatóság) jogerős határozatához köti. A *ne bis in idem* elvét előíró rendelkezés pedig felmentésre és elítélésre utal, ilyen tartalommal pedig fogalmilag csak bíróság hozhat határozatot. A magyar jogrendszerben *res iudicata* hatás kiváltására tehát az Alaptörvény rendelkezései szerint csak bírósági határozat képes. Ez nem érinti az Európai Unió másik tagállamában hozott – ugyanilyen hatás kiváltására alkalmas – más jogi aktus érvényességét.

Az ügyészi büntetőeljárást megszüntető határozat *res iudicata* jellegének hiánya jogbiztonsági hiátus, egyrészt azért, mert nincs magyarázat rá, hogy időben későbbi ügyészi döntés miért írhat felül korábbi határozatot, másrészt, mert az elévülés nem nyújt kellő biztonságot egy esetleges állami visszaéléssel szemben, amely éveken át a büntetőeljárás lehetséges súlya alatt tartana egy személyt. Harmadrészt, a pótmagánvád és a korábbi nyomozási bírói határozat kellő védelmet nyújtott a sértettnek. Végül pedig látható, hogy minden önelentmondás mellett is az EU jog éppen ellentétes trendet mutat. Valójában egy

ügyészi megszüntető határozat, e tekintetben – a Kúria szerint – kedvezőtlenebb, mint egy felmentés, vagyis a Kúria kvázi rákényszeríti az ártatlant, hogy „kieszközljön” valahogy egy vádemelést a felmentő ítélet reményében, hiszen csak utóbbi biztosítja, hogy nem indul ellene újabb eljárás.

### 3. Az ügyészség, mint független igazságszolgáltatási szerv

Az OG és PI egyesített ügyekben<sup>17</sup> hozott EUB ítélet (2019) az alábbi tényállást tartalmazta: OG írországi lakcímen tartózkodó litván állampolgár. 2016-ban a lübecki (Németország) ügyészség által kibocsátott európai elfogatóparancs alapján kérték OG átadását az általa állítólagosan 1995-ben elkövetett szándékos emberölés és súlyos testi sértés miatti büntetőeljárás lefolytatása céljából. A PI ügy pedig arról szólt, hogy 2018-ban a zwickauai (Németország) ügyészség által kibocsátott európai elfogatóparancs alapján kérték a román állampolgárságú PI átadását „szervezett és fegyveres rablásnak” minősített cselekmények miatti büntetőeljárás lefolytatása céljából. Ezt az elfogatóparancsot a High Court (felsőbíróság, Írország) végrehajthatóvá nyilvánította. PI-t az említett elfogatóparancs alapján letartóztatták.

Mind a két ügyben a nyilvánvaló problémát az jelentette, hogy az európai elfogatóparancsokat nem a bíróság, hanem – a német jognak megfelelően – az ügyészség bocsátotta ki.

A „kibocsátó igazságügyi hatóság” fogalma az EEPKH 6. cikk (1) bekezdése értelmében: „Kibocsátó igazságügyi hatóság a kibocsátó tagállamnak az az igazságügyi hatósága, amely ezen állam joga szerint az európai elfogatóparancs kibocsátására illetékes.”

Az eljárási autonómia elvének megfelelően a tagállamok a nemzeti joguk alapján kijelölhetik az európai elfogatóparancs kibocsátására illetékes „igazságügyi hatóságot”, ugyanakkor e fogalom jelentése és hatálya nem hagyható az egyes tagállamok értékelésére.<sup>18</sup>

Már itt érdemes jelezni, miszerint annak ellenére, hogy a német ügyészség a kormánynak alárendelt és a kormánynak utasítási joga van, önmagában ennek alapján a EUB nem tekinti a végrehajtó hatalom részének az ügyészséget.

<sup>17</sup> C-508/18. és C-82/19. PPU. egyesített ügyek (2019. május 27.).

<sup>18</sup> Ld. ebben az értelemben: 2016. november 10-i Poltorak ítélet, C-452/16 PPU, EU:C:2016:858, 30. és 31. pont; 2016. november 10-i Kovalkovas ítélet, C-477/16 PPU, EU:C:2016:861, 31. és 32. pont.

A német jogban a *Gerichtsverfassungsgesetz* (a bíróságok szervezetéről szóló törvény) (a továbbiakban: GVG) 146. §-a kimondja, hogy „Az ügyészség tisztviselői követik feletteseik hivatalos utasításait”. A GVG 147. §-a szerint:

„A felülvizsgálat és utasítás joga az alábbi személyeket illeti meg: 1. a szövetségi igazságügyi minisztert a szövetségi főügyész és a szövetségi ügyészek vonatkozásában; 2. a Land igazságszolgáltatási hivatalát az adott Land ügyészségének valamennyi tisztviselője vonatkozásában; 3. a legmagasabb rangú tisztviselőt az ügyészségen a regionális felsőbbíróságok és a regionális bíróságok mellett, minden ügyészségi tisztviselő felett az adott bíróság illetékességi területén”.

Az OG és PI egyesített ügyben hozott ítélet 50. pontja megállapítja, hogy

„a Bíróság már kimondta, hogy az e rendelkezésben szereplő „igazságügyi hatóság” kifejezés nem szorítkozik kizárólag a tagállami bírák vagy bíróságok kijelölésére, hanem azt úgy kell érteni, mint amely tágabb értelemben kijelöli az ezen állam büntető igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságokat is, eltérően többek között a minisztériumoktól vagy rendőrségektől, amelyek a végrehajtó hatalomba tartoznak”.<sup>19</sup>

Az 51. pont szerint ebből következik, hogy

„a 2002/584 kerethatározat 6. cikkének (1) bekezdése szerinti »igazságügyi hatóság« fogalma magában foglalhatja valamely tagállam azon hatóságait is, amelyek anélkül, hogy feltétlenül bírák vagy bíróságok volnának, részt vesznek ezen állam büntető igazságszolgáltatásában.”

Szintén ezen ítélet a 60. pontja szerint pedig:

„a jelen ítélet 50–59. pontjában kifejtettekből következik, hogy az ügyészséghez hasonló hatóság, amely a büntetőeljárás keretében a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személlyel szemben eljárásra jogosult e személy bíróság elé állítása érdekében, az érintett tagállam igazságszolgáltatásában részt vevő hatóságnak kell tekinteni.”

<sup>19</sup> Ld. ebben az értelemben: 2016. november 10-i Poltorak ítélet, C-452/16 PPU, EU:C:2016:858, 33. és 35. pont; 2016. november 10-i Kovalkovas ítélet, C-477/16 PPU, EU:C:2016:861, 34. és 36. pont.

A 75. pont pedig úgy szól, hogy

„emellett, amikor a kibocsátó tagállam joga az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó hatáskört az e tagállam igazságszolgáltatásában részt vevő olyan hatóságra bízza, amely maga nem valamely bíró vagy bíróság, az ilyen elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozatnak és különösen az ilyen határozat arányos jellegének az említett tagállamban olyan bírósági jogorvoslat alá rendelhetőnek kell lennie, amely teljes mértékben megfelel a hatékony bírói jogvédelem követelményeinek.”

A bírósági felülvizsgálatra utalás nehezen értelmezhető, hiszen egyrészt ellentétben áll az EUB más hasonló ítéleteivel, és ellentmond a kettős védelem elvének (hatékony bírói jogvédelem), amint azt a lentebb tárgyalt *Niculaie Aurel Bob-Dogi* ítélet<sup>20</sup> (2016) kifejtette.

Az ítélet 88. pontja kimondja, hogy

„A fentiekből következik, hogy mivel az alapügyben szereplő ügyészségek ki vannak téve azon kockázatnak, hogy a végrehajtó hatalom befolyásolja az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozataikat, ezen ügyészségek nem tűnnek úgy, mint amelyek megfelelnek az egyik követelménynek ahhoz, hogy azokat a 2002/584 kerethatározat 6. cikkének (1) bekezdése szerinti »kibocsátó igazságügyi hatóságnak« lehessen minősíteni, mégpedig azon követelménynek, hogy az ilyen elfogatóparancs kibocsátása keretében a független fellépés garanciáját nyújtsák.”

Az ezen ügyben hozott ítélet végül a következő rendelkező részt tartalmazza:

„A 2009. február 26-i 2009/299/IB tanácsi kerethatározattal módosított, az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i 2002/584/IB tanácsi kerethatározat 6. cikkének (1) bekezdése szerinti „kibocsátó igazságügyi hatóság” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az nem terjed ki valamely tagállam azon ügyészségére, amely ki van téve azon kockázatnak, hogy közvetlenül vagy közvetetten alá lehet rendelve az igazságügyi minisztériumhoz hasonló

<sup>20</sup> C-241/15. sz. *Niculaie Aurel Bob-Dogi* ügy, 2016. június 1. ECLI:EU:C:2016:385.



végrehajtó hatalmi szerv egyedi utasításainak az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozat meghozatala keretében.”

A PF ügyben<sup>21</sup> (2019) a Bíróság megállapította, hogy valamely tagállam (ebben az esetben Litvánia) főügyésze, aki, miközben a bírói hatalomtól szervezetileg független és vádhatósági feladatokat lát el, illetve akinek az e tagállambeli jogállása a végrehajtó hatalomtól való függetlenség garanciáját nyújtja az európai elfogatóparancs kibocsátása keretében, a 2002/584 kerethatározat értelmében vett kibocsátó igazságügyi hatóságnak minősül.

Ugyanezen év decemberében vizsgálta az EUB a francia ügyészséget e tekintetben. A JR és YC egyesített ügyekben<sup>22</sup> az előzetes döntéshozatal iránti indítványokat a *procureur de la République près le tribunal de grande instance de Lyon* (a lyoni általános hatáskörű elsőfokú bíróság mellett működő államügyész (Franciaország)) által JR ellen büntetőeljárás lefolytatása céljából,<sup>23</sup> illetve a *procureur de la République près le tribunal de grande instance de Tours* (tours-i általános hatáskörű elsőfokú bíróság mellett működő államügyész (Franciaország)) által YC ellen büntetőeljárás lefolytatása céljából kibocsátott<sup>24</sup> európai elfogatóparancsok Luxemburgban, illetve Hollandiában történő végrehajtása keretében terjesztették elő.

A francia jog a következőképp rendelkezik az ügyészség helyzetéről: Az 1958. október 4-i Alkotmány 64. cikkének (1) bekezdése szerint: „A köztársasági elnök biztosítja az igazságügyi hatóságok függetlenségét.”

A bírák és ügyészek jogállásáról szóló sarkalatos törvényerejű rendelet, az *ordonnance n° 58–1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature* 51. cikke értelmében „Az ügyészek a feletteseik és az igazságügyi miniszter irányítása és ellenőrzése alatt állnak. A tárgyaláson szabadon szólalhatnak fel.”<sup>25</sup>

A *Code de procédure pénale* a továbbiakban: CPP) normatív részének, *A büntetőpolitika, a vádhatósági feladatok és a nyomozás folytatása* című I. könyve négy fejezetből áll. A CPP I. könyvének *A büntetőpolitika, a vádhatósági feladatok és a nyomozás folytatásával megbízott hatóságok* című I. fejezete magában foglalja többek között a 30., 31. és a 36. cikket. A 30. cikk a következő-

<sup>21</sup> C-509/18. (2019. május 27.).

<sup>22</sup> C-566/19. PPU és YC C-626/19. PPU egyesített ügyek (2019. december 12.).

<sup>23</sup> C-566/19. PPU.

<sup>24</sup> C-626/19. PPU.

<sup>25</sup> A bírák és ügyészek jogállásáról szóló, 1958. december 22-i 58–1270. sz. sarkalatos törvényerejű rendelet.

képpen szól: „Az igazságügyi miniszter irányítja a kormány által meghatározott büntetőpolitikát. Gondoskodik annak egységes végrehajtásáról a Köztársaság területén. E célból általános utasításokat ad az ügyészeknek. Egyedi ügyekben semmiféle utasítást nem adhat.” A CPP 31. cikke pedig kimondja, hogy: „Az ügyészség a rá nézve kötelező pártatlanság elvét tiszteletben tartva gyakorolja a vádhatósági feladatokat és megköveteli a törvények betartását.” *Végül pedig a CPP 36. cikke a következőképpen rendelkezik:* „A főügyész az eljárás irataihoz csatolt írásos utasítások útján előírhatja az államügyészek számára, hogy eljárást kezdeményezzenek, arról intézkedjenek, illetve a főügyész által célszerűnek tartott írásbeli indítvánnyal forduljanak az illetékes bírósághoz.”

Az ítélet 55. pontja a következőket állapítja meg a „kibocsátó igazságügyi hatóság” fogalmáról a francia jog tekintetében:

„Ezek a tényezők elegendők annak bizonyításához, hogy Franciaországban az ügyészek hatáskörrel rendelkeznek arra, hogy – különösen a végrehajtó hatalomtól – függetlenül mérlegeljék az európai elfogatóparancs kibocsátásának szükségességét és arányosságát, és ezt a hatáskört objektív módon gyakorolják, figyelembe véve az összes terhelő és mentő bizonyítékot.”

Az 56. pont pedig ezt mondja ki:

„Bár igaz, hogy az ügyészek kötelesek eleget tenni a feletteseik utasításainak, a Bíróság ítélkezési gyakorlatából, különösen pedig a 2019. május 27-i OG és PI (lübecki és zwickaui ügyészség) ítéletről és a 2019. május 27-i PF (Litvánia főügyésze) ítéletről az következik, hogy a függetlenség követelménye, amely kizárja, hogy az ügyészek döntési jogköre a bírói hatalomtól eltérő, különösen a végrehajtó hatalomtól származó külső utasításoknak legyen alárendelve, nem tiltja azokat a belső utasításokat, amelyeket az ügyészeknek a feletteseik – maguk is ügyészek – adhatnak az ügyészség működésére jellemző alá-fölérendeltségi viszony alapján.”

Az ítélet 59. pontja azonban az ügyészség jogrendszerbeli helye, utasíthatósága mellett vizsgálta, mint további feltételt, a hatékony bírói jogvédelemhez való jogot, illetve annak érvényesülését, ügyészség által kibocsátott EEP esetén: „Az európai elfogatóparancs rendszere a keresett személyt megillető eljárási jogok és alapvető jogok kétszintű védelmét tartalmazza, mivel a nemzeti határozat

– mint amilyen egy nemzeti elfogatóparancs – meghozatala során első szinten biztosított bírósági védelemhez hozzájárul az a bírósági védelem, amelyet az európai elfogatóparancs kibocsátása során második szinten kell biztosítani, amely elfogatóparancs kibocsátására adott esetben az említett nemzeti bírósági határozat meghozatalát követően rövid határidőn belül sor kerülhet.”

A kétszintű védelem kérdését az EUB a Niculaie Aurel Bob-Dogi ítéletben (2016) vizsgálta.<sup>26</sup> Az EEPKH 8. cikke (1) bekezdésének c) pontja szerint: „Az európai elfogatóparancs, a mellékletben szereplő formanyomtatványnak megfelelően az alábbi információkat tartalmazza: c) annak tanúsítása, hogy az 1. és 2. cikk szerinti végrehajtható ítélet, elfogatóparancs vagy más, azonos joghatállyal bíró végrehajtható bírósági *határozat áll rendelkezésre.*”

A Niculaie Aurel Bob-Dogi ügy 56. pontja szerint:

„Az európai elfogatóparancs rendszere ily módon, a kerethatározat 8. cikke (1) bekezdésének c) pontjában előírt követelmény értelmében a keresett személyt megillető eljárási jogok és alapvető jogok kétszintű védelmét tartalmazza, mivel a nemzeti bírósági határozat – mint amilyen egy nemzeti elfogatóparancs – elfogadása során első szinten biztosított bírósági védelemhez hozzájárul az a bírósági védelem, amelyet az európai elfogatóparancs kibocsátása során második szinten kell biztosítani, amely elfogatóparancs kibocsátására adott esetben az említett nemzeti bírósági határozat elfogadását követően rövid határidőn belül sor kerülhet.”

Vagyis azt látjuk, hogy az EEP kibocsátását nemzeti elfogató parancsnak kell megelőznie, amelyet valóban bíróságnak kell kibocsátania vagy elvileg e logika alapján lehetséges, hogy az ügyészség bocsátja ki a nemzeti elfogató parancsot, de akkor az EEP-t kell bíróságnak kibocsátania.

Erre a megállapításra támaszkodva mondta ki az EUB a JR és YC egyesített ügyekben, hogy

„az olyan intézkedést illetően, mint az európai elfogatóparancs kibocsátása, amely sértheti az érintett személy szabadsághoz való jogát, e

<sup>26</sup> C-241/15. sz. Niculaie Aurel Bob-Dogi ügy.

védelem magában foglalja, hogy a hatékony bírói jogvédelemhez kapcsolódó követelményeknek megfelelő határozatot hozzanak, legalább az említett védelem egyik szintjén”<sup>27</sup>

Végül a francia jog eltérő megítélésének magyarázataként az EUB megállapította, hogy

„a francia kormány szerint a francia jogrendben az európai elfogatóparancs kibocsátására vonatkozó határozat, mint eljárási irat, a CPP 170. cikke alapján megsemmisítési kereset tárgya lehet. Az ilyen eljárás, amely mindaddig folyamatban van, amíg a vizsgálati szakasz tart, lehetővé teszi az eljárásban részt vevő felek számára jogaik érvényesítését. Ha az európai elfogatóparancsot olyan személlyel szemben bocsátják ki, aki félként még nem vesz részt az eljárásban, e személy a tényleges átadást és a vizsgálóbíró elé állítását követően is indíthat megsemmisítési keresetet.”<sup>28</sup>

## 4. Összefoglalás

A fentiek alapján kimondható, hogy az ügyészség határozatainak *res iudicata* hatása két pilléren nyugszik az EUB joggyakorlatában.

A *ne bis in idem* szempontjából független és pártatlan intézménynek tekinti az ügyészséget az EU, amely *res iudicata* hatású döntést képes hozni.

Az EEP tekintetében pedig azt látjuk, hogy még a kormány alá rendelt ügyészség is hozhat személyi szabadságot érintő döntést (pl. EEP kibocsátása), ha egyedi ügyekben nem utasítható, és ha független mérlegelést követően, amelyben figyelembe kell vennie a terhelő és mentő bizonyítékokat is, arányos döntést tud hozni.

<sup>27</sup> C-566/19. PPU és YC C-626/19. PPU egyesített ügyek (2019. december 12.), 60. §.

<sup>28</sup> Uo. 69. §.



# AZ ÜGYÉSZI SZEREP VÁLTOZÁSA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Kiss Anna

tudományos főmunkatárs (OKRI)

## 1. Bevezetés

Az elmúlt 50 év három nagy büntetőeljárás kódexében az ügyészi szerep kisebb-nagyobb módosításon esett át. A tanulmány ezeket a szerepváltozásokat tekinti át.

Az 1973. évi I. törvény (továbbiakban: 1973. évi Be.) túlélte a rendszerváltást, és bár számtalan módosítással, de 2003. július 1-jéig hatályban maradt. Jogtörténeti érdekesség, hogy az 1998. évi XIX. törvényt (továbbiakban: régi Be.) hatályba lépése előtt többször is módosították, és 2003-tól néhány korábbi, az 1973. évi Be.-ből ismert szabály és jogintézmény bekerült az új kódexbe, pedig a büntetőeljárás reformot megvalósító ún. *'professzori alkotás'*-ből ezek hiányoztak. A 2003 júliusában hatályba lépett Be. már sok tekintetben nem felelt meg az eredeti javaslatnak; ami pedig a reform szellemiségéből még jogszabályi szinten megmaradt, azt a hétköznapi jogalkalmazás sorvasztotta el. Ahogy Király Tibor és Bárd Károly fogalmazott, „a legfontosabb kérdésekben nem értünk el eredményt”.<sup>1</sup> A régi Be. megalkotása mögötti célok között ugyanis egyrészt az szerepelt, hogy szakítsanak az *eljárás szakaszok egyenértékűsége* nevű elmélettel, és a nyomozás fő feladatává a bizonyítékok összegyűjtését tegyék. Másrészt a reform során mindvégig következetesen kiálltak amellett, hogy az ügyész legyen a nyomozás ura, a hétköznapi gyakorlatában viszont a kompetenciaelosztás továbbra is az 1973. évi Be.-nek megfelelően alakult.

---

<sup>1</sup> FAHIDI Gergely – TORDAI Csaba: „A legfontosabb kérdésekben nem értünk el eredményt”. Király Tibor akadémikussal és Bárd Károllyal, az ELTE Büntetőjogi Tanszékének vezetőjével Fahidi Gergely és Tordai Csaba beszélget. *Fundamentum*, 2002/2. 41–45.

„Nem sikerült a rendőri és ügyészi feladatokat olyan világosan elhatárolni egymástól, ahogyan az még a kodifikációs bizottság javaslatában megvolt.”<sup>2</sup>

A régi Be. így nem tudott elszakadni „a rendőri és ügyészi feladatokat egybemosó régi szocialista felfogástól [...]”.<sup>3</sup> Követendő modellnek ugyanakkor a kódexet kidolgozók azt tartották volna, ha valóban az ügyész az előzetes eljárás (nyomozás) ura, „a rendőrség pedig végrehajtó szervként ezt szolgálja ki”.<sup>4</sup>

A 2003. előtti joggyakorlatban sohasem volt az ügyész a teljes nyomozás ura, az előzetes eljárás első szakaszában korábban is a nyomozóhatóságé volt a főszerep. A második alszakaszban viszont az ügyész vette át a feladatokat. A két különálló szakasznak a jogszabályi szétválasztását – az 1896. évi XXXIII. törvénycikk által szabályozott bünvádi perrendtartáshoz (Bp.) hasonlóan – a legújabb büntetőeljárás kódex, a 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: új Be.) végezte el, megváltoztatva egyúttal az ügyész szerepét és még a nevét is. Az új Be. nemcsak külön tartja e részeket, hanem az ügyészség és a nyomozó hatóság között világosan elhatárolja a felderítési és vizsgálati szakaszban a felelősségi köröket és az ehhez kapcsolódó eszközrendszereket is.

## 2. Az 1973. évi Be.

Az 1973. évi Be. harminc éven keresztül, bár többszörös módosítással, de meghatározta a hazai büntetőeljárás rendjét. A kódex túlélte az alkotmányos fordulatot és a kilencvenes éveket is. Kisebb-nagyobb „kényszerű változtatások után” képes volt még 13 évig „szolgálni egy új társadalmi, gazdasági, politikai rendszert”.<sup>5</sup>

Az 1973. évi Be.-t nemzetközi kötelezettségvállalásainknak megfelelően a nyolcvanas évek végén, illetve a kilencvenes évek elején többször módosították; az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi dokumentumok és a hazai jogszokások közötti összhang megteremtésén fáradoztak akkor a jogalkotók. A cél a törvényes és emberséges büntetőeljárás létrehozása volt. (Ezt úgy lehet elérni, ha az eljárás résztvevőinek a jogállamiságból eredő jogait garantálják.) Az ennek megfelelő

---

<sup>2</sup> Uo. 42.

<sup>3</sup> Uo.

<sup>4</sup> Uo.

<sup>5</sup> KIRÁLY Tibor: A magyar büntetőeljárás jog fél évszázados történetének vázlata. *Belügyi Szemle*, 2003/1. 17.

intézkedések elsősorban a terhelt védelmét szolgálták.<sup>6</sup> A kilencvenes években egyre többen sürgették, hogy a sértetti jogok is bővüljenek, de erre még várni kellett. Közben viszont az ügyész diszkrecionális jogköre bővült,<sup>7</sup> és ez olyan kérdéseket vetett fel, miszerint kié legyen a büntetőhatalom, milyen buktatói vannak a büntetőhatalom megosztásának,<sup>8</sup> eljutunk-e az ügyészbíráskodásig stb.<sup>9</sup>

Az 1973. évi Be.-ben 1989. december 31-ig a vádemelés előtt az ügyész is elrendelhetette az előzetes letartóztatást és az ideiglenes kényszergyógykezelést. 1990. január 1-jétől ez megváltozott, és az eljárás bármely szakaszában csak a bíróság dönthetett ezekről a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekről.<sup>10</sup> (Megszüntetésükre a vádemelésig az ügyész továbbra is jogosult maradt.)

A változó ügyészi szerep szempontjából további fontos döntést jelentett a 19/1999. (VI. 25.) AB határozat; ez kimondta – meghatározott bűncselekmények esetében – az előzetes letartóztatás ügyészi indítványra történő kötelező elrendelésének alkotmányellenességét.

Erre az időszakra esik, hogy megszűnt a Legfelsőbb Bíróság kivételes első fokú hatásköre, ez pedig érintette a legfőbb ügyész közvetlen vádemelési jogosultságát is.

A 9/1992. (I.30.) AB határozat megsemmisítette a törvényességi óvás jogintézményét; ez kihatott a legfőbb ügyész azon jogára (a Legfelsőbb Bíróság elnökével együtt), hogy időbeli korlát nélkül, bármely jogerős bírósági határozat ellen törvényességi óvást emelhessen, törvénysértés vagy megalapozatlanság esetében.<sup>11</sup> A törvényességi óvás helyére került az 1992. évi LXIX. törvény által bevezetett, alanyi jogon igénybe vehető felülvizsgálati eljárás jogintézménye, szintén rendkívüli jogorvoslatként, a legsúlyosabb anyagi és eljárásjogi törvénysértések kiküszöbölése érdekében.

<sup>6</sup> ROLF KÜNG-HOFER: *Die Beschleunigung des Starfverfahrens unter Wahrung der Rechtsstaatlichkeit.* (kézirat, OKRI) 32.

<sup>7</sup> RÓTH Erika: Az ügyész diszkrecionális jogköre. In: *Az új büntetőeljárási törvény első éve.* (Debreceni konferenciák IV.) Debrecen, 2005.; RÓTH Erika: Az ügyész diszkrecionális jogkörének néhány kérdése. In: *Bizonyítékok. Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára.* Pécs, 2006. 511–522.; RÓTH Erika: *Az ügyész diszkrecionális jogköre.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.

<sup>8</sup> BÁRD Károly: *A büntetőhatalom megosztásának buktatói.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.

<sup>9</sup> KERTÉSZ Imre: *Ügyészbíráskodás? Magyar Jog,* 1996/1. 1–8.

<sup>10</sup> 1989. évi XXVI. tv.

<sup>11</sup> Ld. bővebben a jogszabályi változásokat KOVÁCS Judit – NAGY Zsolt: A társadalmi változások hatása a büntetőeljárási szabályokra a rendszerváltozás után. *Jogelméleti Szemle,* 2001/2. [http://jesz.ajk.elte.hu/2001\\_2.html](http://jesz.ajk.elte.hu/2001_2.html)



Az 1995. évi változtatások fő célja a hatóság terheinek csökkentése, az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése volt. Ennek megfelelően, az 1995. évi LXI. törvény módosította az 1973. évi Be. XVII. fejezetét, és bővítette a tárgyalás mellőzésével kiszabható szankciók körét, szélesebb körben alkalmazhatóvá téve ezzel ezt a külön eljárási formát.

Az 1973. évi Be.-t módosító jogszabályok közül mindenképpen ki kell emelni az 1999. évi CX. törvényt és a 2000. évi XIV. törvényt.<sup>12</sup>

### 3. A régi Be.

A kormány 1994 januárjában elfogadta az igazságügyi miniszter előterjesztését a Be. koncepciójáról, és az új törvényt 1998-ban kodifikálták. A jogszabályt még „előkészítésének idején is számos bíráló érte, magában a kodifikációs bizottságban is érdemi vitákat váltott ki”.<sup>13</sup>

A büntetőeljárás gyors reformjának hátterében a politikai rendszerváltás állt. Ez valamennyi jogterületen változtatásokat igényelt. A legfőbb célkitűzést mindenütt a szocialista jogrendszerrel való gyökeres szakítás jelentette. A jogalkotó két szempontot igyekezett figyelembe venni: egyrészt a hatékony és gyors igazságszolgáltatás megteremtésén fáradozott, másrészt pedig a tisztességes eljárás elveit igyekezett beépíteni az új eljárás rendjébe. Az igazságszolgáltatás működőképessége is azt kívánta, hogy célszerűségi szempontok érvényre juttatásával észszerű egyszerűsítéseket hajtsanak végre az eljárásban. Kiderült ugyanis, hogy a büntetőeljárás törvény nem azokon a helyeken tartalmazott egyszerűsítési lehetőségeket, ahol ez valóban hozzájárulhatott volna az eljárások időtartamának csökkentéséhez. Továbbá az 1973. évi Be. számos garanciális szabályt írt elő, ezek tartalmi funkciója pedig elveszítette eredeti szerepét, és értelmetlenül elhúzta az eljárást.

Mivel Magyarország 1990-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz, majd 2004-ben az Európai Unióhoz, ez azzal a kötelezettséggel (is) járt, hogy jogszabályainkat összhangba kellett hoznunk az Emberi és Polgári Jogok Európai Egyezségokmányával, az EU 2001. évi kerethatározatával, illetve más nemzetközi normákkal. A legégetőbb kérdések megoldása után szükségessé

<sup>12</sup> Az 1999. évi CX. és a 2000. évi XIV. törvény részletes ismertetésére ld. uo.

<sup>13</sup> KIRÁLY i. m. 31.

vált a jogintézmények újrafogalmazása.<sup>14</sup> Véleményem szerint ezt a feladatot a régi Be. elvégezte, és egy jogállami büntetőeljárásról szóló törvényt hozott létre, mégis nagy ellenállást váltott ki mind a gyakorló, mind az elmélettel foglalkozó jogászokból, valamint a jogpolitikusokból is.<sup>15</sup> Az angolszász jog behatolásáról, a magyar hagyományoktól idegen intézmények térhódításáról<sup>16</sup> folyt tudományos berkekben is a disputa, és a jogalkotó sem tétlenkedett, többször is megváltoztatta a hatályba sem lépett új kódexet, eltérve a korábbi reform egy-egy pontjától.

A régi Be. hatályba lépése előtt fakultatív módon maradt meg a felek általi kikérdezés rendszere, ami a tanúk kihallgatására és szakértők meghallgatására korlátozódott, a vádlott kihallgatása pedig a hagyományos módszer alapján, meghatározóan a bíró által történt. Ez a 2002-es változtatás később még tovább redukálódott.

A régi Be. 2002-es változata nem tartalmazta az 1994-es kormányhatározatban még benne lévő kétfokú jogorvoslati rendszert, ami azonban egy későbbi módosításban visszatért.

A régi Be. által szélesedett a bírói jogkör a nyomozás folyamán (nyomozási bíró), a kódexbe került az óvadék jogintézménye, és ismét megjelent a pótmagánvád, amit korábban a Bp. már tartalmazott.

A modern büntetőeljárás igényeinek megfelelően a régi Be.-ben következetesebben szétváltak az egyes funkciók, és ez az ügyész szerepére is kihatott. Az ügyész, aki bár a nyomozás ura, fő funkcióját tekintve mégiscsak a vádhatóság képviselője, aki vádat emel, a vádat képviseli a bírósági eljárásban, és elsősorban az a feladata, hogy a nyomozás folyamán összegyűjtött bizonyítási eszközök segítségével bizonyítsa, hogy a vádlott a vádban szereplő bűncselekményt elkövette.

<sup>14</sup> Lásd részletesen KISS Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban. PhD értekezés. Miskolc, 2006. <https://tinyurl.com/yc7hpe2b>; továbbá KISS Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban. Budapest, OKRI, 2018. [https://okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2018/Kiss\\_sertettkonyv\\_2018/ka\\_sertettszerepe\\_2018\\_web.pdf](https://okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2018/Kiss_sertettkonyv_2018/ka_sertettszerepe_2018_web.pdf)

<sup>15</sup> Ennek okait ld. KIRÁLY i. m.; FAHIDI i. m.

<sup>16</sup> Többen összekeverték a felek általi kikérdezés rendszerét a keresztkérdezésre épülő eljárással.

## 4. Az új Be.

### 4.1. Az eljárási szakaszokról

#### 4.1.1. Az eljárási szakaszok egymáshoz való viszonya

Az új Be.-ben a jogalkotó a büntetőügyekben eljáró hatóságok közötti kompetencia-elosztás terén változtatott: nem tartotta meg a régi Be.-ben szabályozott nyomozással kapcsolatos rendelkezéseket, de nem is tért vissza az 1973. évi Be.-hez, az eljárási szakaszok egyenértékűségének elméletéhez.

A nyomozást – mint egységes szakaszt – megváltoztatta; az előzetes eljárás ma is két fő részre tagolódik: felderítésre és vizsgálatra. Mindkét alszakaszban a jogalkotó világosan elhatárolja a felelősségi köröket, valamint az ehhez kapcsolódó eszközrendszereket az ügyészség és a nyomozó hatóság között, így a kompetenciaelosztás területén is változás történt 2017-ben.

A nyomozás e két szakasza közötti cezúrát – főszabály szerint – a terhelt bekapcsolódása jelenti, hiszen más típusú feladatokat és kompetenciát követel meg az ismeretlen elkövetőjű bűncselekménynek a feltárása, mint a megalapozottan gyanúsítható személy büntetőjogi felelősségének vizsgálata.

#### 4.1.2. Felderítés

A felderítés viszonylag kötetlen formával az adatok – nem elsődlegesen a bizonyítási eszközök – gyűjtésére koncentrálnak. Az e körben rendelkezésre álló nagyobb szakismeret és apparátus miatt ez a szakasz a nyomozó hatóság és az ügyészség relációjában a felügyeletre jellemző ügyészi jogosítványokkal jellemezhető.

A felderíthetőség arra ad választ, hogy milyen feltételek mellett juthat egy büntetendő cselekmény a hatóságok tudomására, és milyen műveletek szükségesek ahhoz, hogy a hatóság sikerrel tárja fel e cselekmény valamennyi mozzanatát.

A bizonyíthatóság már azt jelzi, hogy melyek lesznek majd a bírósági tárgyaláson a felhasználható bizonyítékok; ez pedig már a vizsgálat szakasza.

### *4.1.3. Vizsgálat*

A felderítéssel szemben a vizsgálat tényleges ügyészi irányítás mellett, a konkrét személlyel szembeni vádemelés eldöntéséhez szükséges bizonyítási eszközök beszerzését jelenti. Ez a „kétszeres bizonyítás” visszaszorítására irányuló jogalkotói törekvést is tükrözi.

Az új Be.-ben a jogalkotó egy koherens szabályozással megteremti a lehetőségét a tömegesen előforduló, egyszerűbb megítélésű ügyek hatékonyabb, gyorsabb elintézésének és a bonyolult ügyek – megfelelő ügyészi kontroll melletti – eredményesebb lefolytatásának.

Az új Be. emellett a nyomozás vizsgálati szakaszába integrálja a régi Be. vádemelési szakaszát azért, hogy az érdemi döntés meghozatalára, illetve az elterelő intézmények igénybevételére korábban is sor kerülhessen. Az új rendszer következménye, hogy eredménytelen elterelés esetén a nyomozás folytatására is lehetőség nyílik.

### *4.1.4. Vádemelés*

Az új Be. a garanciák megtartása mellett jelentősen egyszerűsíti a vádirattal szemben megfogalmazott formai és tartalmi előírások rendszerét. A törvényes vádként szereplő formális elvárásokat felváltotta a vád érdemi vizsgálata, így az alapvető tartalmi követelményeknek nem megfelelő vádat már nem a régi rendszernek megfelelő formális megszüntetés követi. A hatályos kódex ezzel a vádirat legalapvetőbb tartalmi elemeit az érdemi elbírálás körébe emelte, hogy a jogbiztonság érdekében a vádló felelősségét erősítse, továbbá az ugyanazon cselekmény miatti ismételt vádemelések lehetőségét is megszünteti ezzel.

### *4.1.5. Bírósgai szakasz*

A bíróság eljárásának formái az új Be. alapján is a tárgyalás, a nyilvános ülés, az ülés és a tanácsülés. A bíróság tárgyalást tart, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást vesz fel.

Az új Be. strukturális jelentőségű újítása a bíróság tényállás-tisztázási kötelezettségének újragondolása. A vegyes rendszer megőrzése mellett az akkuzatórius jegyek erősödtek azzal, hogy a szereplők aktívabb tevékenységét várja el a jogalkotó.

Megmaradt a valósághű tényállásra alapozott döntés elve. Változás viszont, hogy a bíróság nem kötelezhető a tényállás hivatalból való felderítésére; a tényállást ugyanis az indítványok keretei között kell tisztáznia. Ez az új megoldás azt is jelenti, hogy a bíróság döntése nem lehet megalapozatlan amiatt, hogy ügyészi indítvány hiányában hivatalból nem szerzett be bizonyítási eszközt.

## 4.2. Az ügyész(ség) szerepe az új Be.-ben

### 4.2.1. Névváltozás

Az új Be.-ben változik az ügyész megnevezése, helyette az ügyészség szerepel. Ennek oka, hogy az ügyészség hierarchikus szerv és az ügyész a szervezet nevében jár el. Ugyanakkor néhány helyen megmarad az ügyészi név, abban az esetben, amikor a törvény kifejezetten az eljáró ügyészre gondol.

### 4.2.2. A határozatokkal kapcsolatos változások

A névváltoztatás érinti az eljárást abból a szempontból is, hogy az új Be. kimondja, hogy az eljáró hatóság már nem az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja, hanem maga a szervezet, vagyis az ügyészség és a nyomozó hatóság.

Az új Be. indokolása értelmében a nyomozás folyamán a nyomozó hatóság és az ügyészség azokban az esetekben hoz határozatot, amikor az eljárásban részt vevő személyek jogát, jogos érdekét, valamint a büntetőeljárás menetét érdemben befolyásoló döntés születik.

A határozatot röviden azoknak a tényeknek a feltüntetésével kell indokolni, amelyek a határozat rendelkezéseire okot adtak. Az új Be. tehát az egységesebb tartalmú és a sablonos indokolást elkerülő határozatok érdekében a régi Be. konkrétumokat nélkülöző előírásai helyett törvényi szinten követeli meg, hogy az indokolásban a megállapított jelentős tényeknek, a határozat alapjául szolgáló jogszabályoknak és szükség esetén azok értelmezésének, továbbá ezekkel összefüggésben az érdemi rendelkezés magyarázatának kell szerepelnie.

Szintén változás, hogy az új Be. egy helyen sorolja fel a határozati formát igénylő döntéseket.

#### 4.2.3. A vádirattal kapcsolatos változások

Az ügyészség szerepét tekintve több változás is tetten érhető az új Be.-ben. A megnevezés mellett a másik legfontosabb változás a funkciómegosztás teljesebb érvényesülése. Ahogy a tv. indokolása is írja, „a vád bizonyítása nem a bíróság feladata, a vádért egyértelműen a vádló viseli a felelősséget, ezért az elsőfokú bíróság a – korábbi gyakorlat szerinti – hatályon kívül helyezések útján nem kérhető számon, ha a vádló nem tett eleget a vád bizonyítására irányuló kötelezettségének”.

Az új Be. indokolása szerint a vádirat szerkesztésénél a jogalkotó a garanciák megtartása mellett jelentősen egyszerűsíti a vádirattal szemben megfogalmazott formai és tartalmi előírások rendszerét: a törvényes vádként szereplő formális elvárásokat nem a fogalom fenntartásával, hanem a vád szükségszerű, fogalmi elemeinek kötelező tartalmi elemekként történő nevesítésével rendszerezi. A vád felsorolt törvényes elemeinek – a vádlott azonosításra alkalmas megjelölése, a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása, a cselekmény jogi minősítése és a bírósághoz intézett indítvány – nem pótolta hiányossága esetén a bíróság az új Be. alapján is megszüntető határozatot hozhat, azonban kódex a joggyakorlattal egyezően kimondja, hogy e határozat nem képez ítélt dolgot, ezért nem lehet akadálya az újabb vádemelésnek.

Egyszerűsítették a vádirat további információs rendeltetésű kellékeit. Ezen elemek közül az új Be. kiemeli a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölését, amelyek hiányát vagy hiányosságát a bíróság szintén számon kérheti az ügyészségen, és a nem pótolta hiányosság esetén megszüntetheti az eljárást. A bizonyítási eszközök megjelölése ugyan nem a vád bírósági eljárást behatóan vizsgáló funkcióját szolgálja, de információs kellékként olyan jelentősége van, amely a védelem hathatós ellátása érdekében garanciális tartalommal is bír. A vádirat további információs funkciót ellátó tartalmi elemeinek hiánya ezzel szemben nem jár közvetlen szankcióval.

A törvényes vád – mint fogalom – kikerült a törvényből, de tartalmának megfelelőit, a jogszabály szóhasználatával élve, törvényes elemeit az új Be. felsorolja. Hiányzik viszont az új Be.-ből az a feltétel, hogy a vádat az arra jogosult emelje. Ez utóbbi mindenképpen a törvényes vád fogalmához tartozik, ezért nem szerencsés a törvényes vád helyett csupán a vád törvényességéről rendelkezni, még akkor sem, ha az eljárást megszüntető okok között szerepel a nem a jogosult által emelt vád mint kitétel.

A vádirat törvényes elemei a vádirat kötelező részei. Ide tartozik a vádlott azonosítása, a történeti tényállás, a minősítés és indítvány a jogkövetkezményekre (büntetésre, intézkedésre vagy kóros elmeállapot miatti felmentésre).

A vádirat egyéb, vagyis a törvényes elemeken túli részei az alábbiak:

- a vád tárgyává tett cselekményekkel, illetve részcselekményekkel összefüggő, rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölése,
- az ügyészségnek az egyes cselekmények, illetve részcselekmények és a büntetékiszabási körülmények bizonyításával összefüggő bizonyítási indítványai,
- a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó jogszabályok megjelölését, továbbá a vádiratot benyújtó ügyészség hatáskörére és illetékességére vonatkozó rendelkezésekre való utalás,
- az ügyészség közlendői,
- az ügyészség további indítványai.<sup>17</sup>

Nem egyértelmű az új Be. ide vonatkozó rendelkezése a tekintetben, hogy melyek a vádirat ténylegesen kötelező és melyek az egyéb elemei. Látszólag az új Be. egyértelműen meghatározza a törvényes elemeket és az ezen túl lévő vádirati részeket. Ugyanakkor, miután felsorolja a kötelező részeket, az egyebeket bevezető mondata úgy szól, hogy „a törvényes elemeken túl” a vádirat tartalmazza a bizonyítási eszközöket, a bizonyítási indítványokat stb., vagyis „a törvényes elemeken túl” (értsd: kötelező elemeken túl) kitételnek azt kell jelentenie, miszerint a vádiratnak lehetnek egyéb részei, melyek viszont nem kötelezőek. Az új Be. későbbi szakaszaiban viszont azt olvashatjuk, hogy amennyiben az ügyészség a vádiratban nem jelöli meg a rendelkezésre álló bizonyítási eszközöket (amelyek a fent kifejtettek értelmében a „törvényes elemeken túl” szerepelnek, tehát nem kötelezőek), akkor ez a hiány súlyos jogkövetkezményeket jelent az ügyészségre nézve, mert a bíróság megszünteti az eljárást, miután felhívta a vádló figyelmét a hiányra, és ez pótlás nélkül maradt. Feltéve, hogy a hiányosság miatt a vád alkalmatlan az érdemi elbírálásra.

Az indítvány tekintetében az ügyészség a büntetés/intézkedés mértékére/tartamára alternatív módon tehet indítványt, vagyis arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismerné. Ugyanakkor a vádirat elkészítésekor még nem látható, hogy a terhelt az előkészítő ülésen beismerő vallomást fog tenni. Ezzel kapcsolatban felmerülhet, vajon az ügyészség

<sup>17</sup> Ilyen lehet pl. a kényszerintézkedés fenntartására irányuló indítvány.

az indítványával a vádlottat arra ösztökéli, hogy beismerő vallomást tegyen, mert a vádhatóság nem bánná, ha az eljárás már a tárgyalás előtt befejeződik?

A tárgyaláson a bizonyítási eljárást keretek közé szorító rendelkezés a vádat képviselőre is vonatkozik, ezért az ügyészség bizonyítási indítványait a vádiratban és az előkészítő ülésen teheti meg, a tárgyaláson már nem, illetve csak korlátozottan, sőt szankció mellett. Ez azt jelenti, hogy abban az esetben, ha a vádlott beismer és ezt a bíróság elfogadja, akkor már nem folytatható bizonyítás a vádirat megalapozottsága és a bűnösség kérdése vonatkozásában, de ezeken a kérdéseken túl bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményre, továbbá a bizonyíték kirekesztésére lehet még előterjeszteni bizonyítási indítványt, ha a tényállás tisztázása ezt igényli.

Ha a bíróság később arra a meggyőződésre jut, hogy a bűnösség beismerését nem fogadhatta volna el, akkor a végzését hatályon kívül helyezi, és a felek korlátozás nélkül terjeszthetik elő bizonyítási indítványaikat.

A tényleges mértékre tett indítvány a vádbeszédben továbbra sem lehetséges.

#### *4.2.4. Vádemelés egyezségkötés esetén*

Az új Be. nagy szerepet tulajdonít az egyezségkötésnek, ekkor a vádemelés másképpen alakul. Ha az ügyészség és a terhelt egyezséget kötött,<sup>18</sup> akkor az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat, s a vádiratban indítványt tesz arra, hogy a bíróság

- az egyezséget hagyja jóvá,

<sup>18</sup> A 100/2018. (VI. 8.) kormányrendelet (Nyer.) értelmében, ha a terhelt, illetve védője a gyanúsított kihallgatást megelőzően olyan nyilatkozatot tesz, amelyben egyezség megkötésére irányuló kezdeményezés előterjesztésének szándékára utal, a nyomozó hatóság röviden felvilágosítást nyújt a nyilatkozat szerinti jogintézmény alkalmazásának törvényi feltételeiről. Tájékoztatja továbbá a nyilatkozattevőt, hogy kezdeményezését a gyanúsítás közlése – célszerűen a gyanúsított kihallgatás – után terjesztheti elő. A nyomozó hatóság minderről rövid úton tájékoztatja az ügyészséget. Akkor is így tesz, ha az eljárás adatai alapján egyezség megkötését tartja indokoltnak vagy célszerűnek. Az ügyészségnek nyújtott tájékoztatás tartalmazza a gyanúsított kihallgatás tervezett időpontját, az indokoltnak vagy célszerűnek tartott intézkedést, valamint annak indokait is. Erről sem a gyanúsítottat, sem a védőt nem tájékoztathatja. Az ügyészség tájékoztatása érdekében a gyanúsított kihallgatása megszakítható. A kezdeményezőt tájékoztatni kell az ügyészség tájékoztatásának módjáról és idejéről, továbbá, hogy a kezdeményezés továbbítása nem jelenti a kezdeményezés ügyészségi elfogadását, valamint arról is, hogy a kezdeményezés az eljárás folytatásának nem akadálya. Amennyiben az ügyészség kezdeményezi az egyezséget, akkor a nyomozó hatóság ezt az ügyészség utasítása szerint közli a gyanúsítottal és védőjével.



- az egyezség tartalmával egyező büntetést szabjon ki, illetve intézkedést alkalmazzon,
- az egyezség tartalmával egyező egyéb rendelkezést tegyen.

Az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet az ügyészség a vádirattal együtt nyújtja be a bírósághoz.

A terhelt beismerő vallomásának van itt jelentősége, ami másképpen alakul az eljárás folyamatában attól függően, hogy a vádemelés előtt vagy után vagyunk. Egyezségkötésről az előbbi esetben beszélhetünk.<sup>19</sup>

Az egyezség, amely az ügyészség és a terhelt/védő között jön létre, alapfeltétele a gyanúsított önkéntes beismerése. Az új Be. szerint az ügyészség a védővel külön is egyeztethet, ha ehhez a terhelt a hozzájárulását adta.<sup>20</sup>

Az egyezségben benne kell lennie, s így a kötelező tartalmi elemek közé tartozik a bűncselekmény történeti tényállásának leírása, valamint a Btk. szerinti minősítése, annak ellenére, hogy a tényállás és a minősítés tekintetében nincs megállapodás, mert erről a jogalkotó szerint csak az ügyészség rendelkezhet. Egyes jogkérdésekre terjedhet csak ki az egyezség, éppen ezért igazi vádalcuról itt nem beszélhetünk.<sup>21</sup> A beismerésért cserébe a terhelt egyszerűbb és rövidebb eljárás eredményeként enyhébb büntetést kap. Egyes bűncselekmények vonatkozásában – az ügyész és a terhelt megegyezése esetén – lehetőséget

<sup>19</sup> A nyomozás folyamán létrejövő együttműködést a „Szegedi Iskola” I. típusú egyezségkötésnek nevezi, a bírósági eljárásban lévőt, melyre a tárgyalást megelőzően, az előkészítő ülésen kerül sor, 2. típusúnak. Ld. FANTOLY Zsanett: Konszenzuális elemek az új büntetőeljárás törvényben. In: DOBÁK Imre – HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 193.; GÁCSI Anett Erzsébet: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁSZ Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, 2018. 280–283.

<sup>20</sup> A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás 50. §-a kimondja, ha az egyezségkötést az ügyészség kezdeményezte, vagy egyetért a terhelt, illetve a védője – egyezség megkötésére irányuló – kezdeményezésével, akkor az ügyészségnek a szükséges részletességgel kell jegyzőkönyvbe foglalnia az egyeztetést. Ez a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben történik. Ezen túlmenően, jegyzőkönyvbe kell foglalnia az egyeztetés folyamán elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést is. Amennyiben nincs mód arra, hogy a rögzítés az említett módon történjen, akkor fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy a kezdeményezésüket ők foglalják írásba, és ezt a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek. Az utasítás hangsúlyozza, hogy az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hitelt érdemlőségére nézve kétségek merülnek fel. Kizárt az egyezség akkor is, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez, amennyiben hiányzik a beismerés.

<sup>21</sup> HERKE Csongor: *Büntető eljárásjog*. Egyetemi jegyzet. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. 77.

ad a törvény az eljárás megszüntetésére vagy a feljelentés elutasítására – ha az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a terhelt felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége, vagy a gyanúsított együttműködésére tekintettel egyes bűncselekményeknél az új Be.-ben meghatározott okból. Az új Be. a járulékos kérdésekben való egyezkedést is megengedi. Ilyen lehet a bűnügyi költség viselése, a mellékbüntetés, az intézkedés és a terhelt által vállalható egyéb kötelezettség. A bűnügyi költség vonatkozásában megegyezés tárgya lehet a költség egészének vagy egy részének elengedése.

Négy szankció nem lehet az egyezés tárgya: a kényszergyógykezelés; az elkobzás; a vagyonekobzás; az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.

Ha megkötötték az egyezséget, akkor attól a vádiratban már nem lehet eltérni, az ügyészségnek az egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt kell vádat emelnie. Ha az egyezés megkötése után új körülmény merül fel, vagy olyan törvénysértés derül ki, amely az egyezséggel összefügg, akkor a jogszabály helyes értelmezése szerint az egyezésben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek. Ilyenkor az ügyészségnek, amennyiben a vád benyújtására még nem került sor, az általános szabályok szerint kell vádat emelnie, ha pedig a vádemelés a külön eljárás szabályai szerint már megtörtént, akkor a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell, ami azzal a következménnyel jár, hogy a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget.

#### *4.2.5. Feltételes ügyészi felfüggesztés*

A korábbi vádemelés elhalasztása jogintézmény neve az új Be.-ben a feltételes ügyészi felfüggesztés. Mindkét esetben bűnösség kimondása nélkül, a vádemeléssel való fenyegetettséggel is elérhető a büntetés célja. A feltételes ügyészi felfüggesztés jogalapja a büntethetőség megszűnését eredményező magatartás elvárhatósága. A feltételes ügyészi felfüggesztés kriminológiai értelemben egyfajta elterelő jogintézmény, akárcsak a közvetítői eljárás. Büntetőeljárás szempontból az opportunitás elvéhez kapcsolható: az ügyészi diszkréció egyik eszköze. Dogmatikailag pedig egy helyen szerepel más eljárást felfüggesztő okokkal.

Az új Be.-ben számos olyan lehetőség van, amelynek a háttérben az opportunitás elve szerepel. Ezekben az esetekben a jogalkotó felhatalmazza az ügyészséget, hogy célszerűségi szempontokból ne emeljen vádat. Ennek alapja lehet a terhelti együttműködés. Sokan ezt vádalkunak gondolják, de nem lehet

elégszer hangsúlyozni, hogy itt nem az angolszász rendszerre jellemző vádalkúról van szó, hiszen a magyar eljárásban egyáltalán nincs és nem is lesz alku az ügyészség és a terhelt között. Az új Be. ugyanis pontosan leírja, hogy milyen esetekben lehet elterelni az ügyet a hagyományos eljárásról, milyen esetekben lehet szó ügyészségi intézkedésről, illetve határozat kilátásba helyezéséről.

Az ügyészség az eljárás első szakaszában, a nyomozás folyamán bármikor közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen intézkedésre, milyen határozat meghozatalára lát lehetőséget, amelynek feltétele a terhelt beismerése.

Az ügyészség vádemelés helyett az alábbiakat helyezheti kilátásba:

- az eljárás felfüggesztését és közvetítői eljárás lefolytatását – sikeres közvetítés esetén az eljárás megszüntetését;
- feltételes ügyészi felfüggesztést – sikeres felfüggesztés esetén az eljárás megszüntetését;
- terhelti együttműködés esetében az eljárás megszüntetését. (nyomozási alku)

Az ügyészség vádemelés mellett a bíróság elé állítást és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást is kilátásba helyezheti.

A feltételes ügyészi felfüggesztést kezdeményezheti az ügyészség, a terhelt és a védő.

Amennyiben a terhelt vagy a védője kezdeményezi a feltételes ügyészi felfüggesztést, akkor a kezdeményezők azt is felajánlhatják, hogy a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését, ha az ügyészség nem emel vádat. Ebben az esetben az ügyészség eldöntheti, hogy melyik jogintézményt alkalmazza, a feltételes ügyészi felfüggesztést vagy az egyezséget.

Sikeres a feltételes felfüggesztés, ha a terhelt a büntethetőség megszűnését eredményező magatartást tanúsítja.

Az ügyészség, amikor határozatot hozott a feltételes felfüggesztésről, akkor egyben magatartási szabályt vagy kötelezettséget írt elő. (Itt jegyzem meg, hogy ezeknek az előírása csak lehetőség az ügyészség számára.) Ha ezeket a terhelt teljesíti, akkor lehet sikeres felfüggesztésről beszélni.

A sikeres felfüggesztés esetén a terhelt nem büntethető, ezért az ügyészség az eljárást megszünteti.

Sikeres elterelés esetén az eljárás hatékonysága megvalósult, hiszen mindenképpen költségkímélő megoldás, ha számos nyomozási cselekményt nem kell már elvégezni.

Nem sikeres a felfüggesztés, ha a terhelt

- súlyosan megszegte a pártfogó felügyelet szabályait,

- súlyosan megszegte a feltételes ügyészi felfüggesztésről szóló határozattal előírt magatartási szabályokat, illetve
- az előírt kötelezettségét nem teljesíti, és az nem is várható,
- a felfüggesztés tartama alatt szándékos bűncselekmény miatt gyanúsítottként hallgatják ki.

Ezekben az esetekben nem szüntethető meg az eljárás. Nem szüntethető meg az eljárás továbbá a fenti eseteken túl akkor sem, ha törvénytörő volt a felfüggesztés, vagy amikor a terhelt panasszal élt a felfüggesztés ellen.

Sikertelen elterelés esetén nem feltétlenül kerül sor egyből vádemelésre, hanem vádemelés nélkül a nyomozást folytathatják is.

#### *4.2.6. Az ügyészség feladatai a vádirat benyújtását követően*

Az ügyészség feladata, miután benyújtotta a vádiratot, hogy a nyomozási iratok és a bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak, és ha szükséges, akkor a vádirat lefordításáról is gondoskodnia kell, továbbá tájékoztatja a terheltet, a védőt, a sértettet, a feljelentőt és a magánindítvány előterjesztőjét a vádemelésről.

A bizonyítási eljárást keretek közé szorító rendelkezések az ügyészre is kötelezőek.

Az előkészítő ülésen igen átgondoltan és szabatosan kell az eljárást behatároló bizonyításra vonatkozó nyilatkozatokat megtennie, mert erre később már csak korlátozottan és szankcióval terheltlen kerülhet sor.

Az új Be. szerint a vádló a tárgyaláson a vád lényegét ismerteti. A vád lényeges elemének az alábbiakat kell tekinteni:

- a vádlott azonosítása,
- a történeti tényállás összefoglalása,
- a bizonyítékok megjelölése,
- a bűncselekmény minősítése és
- az ún. vádolási formula.

Abban az esetben, ha a vádlott részleges beismerést tett, akkor a beismeréssel nem érintett vádirati részek lényegét fogja csak ismertetni az ügyészség a tárgyaláson.

Ha a terhelt beismerő vallomást tesz az előkészítő ülésen vagy a tárgyaláson, akkor „életbe lép” az új Be. egyik alapkoncepciója, az ún. bizonyítás korlátozottsága. Ez az alábbiakat jelenti:

Ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot végzéssel elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságára és a bűnösség kérdésére nem lehet további bizonyítást folytatni. A bizonyítás csak egyéb kérdések tekintetében végezhető. (Pl. a büntetés kiszabása tekintetében.) Ebben az esetben a bíróság a tárgyaláson a vádlott kihallgatását mellőzheti. Ugyanakkor a bizonyítási eljárás eredményeként a bíróság dönthet úgy is, hogy a beismerést elfogadó végzést hatályon kívül helyezi.

Az ügyészség az ügydöntő határozat meghozataláig ejtethi a vádat, de azt indokolnia kell. Ha a bizonyítás alapján arra a meggyőződésre jut, hogy

- a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény,
- vagy azt nem a vádlott követte el,
- vagy a bűncselekmény nem közvadra üldözendő,

ejti a vádat, amely megnyitja a pótmagánvádló, illetve az utolsó helyen említett esetben a magánvádló fellépésének a lehetőségét.

A perbeszédnek esetében az új Be. szentesíti azt az ügyészség által folytatott gyakorlatot, miszerint a vádbeszéd írásban is benyújtható a bírósághoz, és ezt a védőbeszédre is kiterjeszti. Mivel az írásban benyújtott perbeszédet az „ellentétes” oldal is megkapja, így a tárgyaláson a perbeszéd lényegét kell csupán ismertetni.

Az ügyészség vádbeszédében, ahogy fentebb is írtam, nem tehet indítványt a büntetés tartamára a régi szabályozáshoz hasonlóan, ez viszont ellentmond annak a másik szabálynak, miszerint a vádiratban és az előkészítő ülésen ezt megteheti.

Ha a vádlott a bűnösségét előkészítő ülésen ismerte be, akkor az ügyész a terhére nem változtathatja meg a korábban a szankcióra tett indítványát.

A vádbeszédben az ügyész a vádlott felmentését a vád ejtéséhez hasonlóan indítványozza az új Be.-ben taxatív meghatározott esetekben. Ezek az alábbiak:

- nem bizonyított a bűncselekmény elkövetése,
- vagy azt nem a vádlott követte el,
- vagy a vádlott javára a büntethetőségét kizáró gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés, jogos védelem, illetve végszükség állapítható meg.

A vádejtés és a vádbeszéd szabályozásánál a jogalkotó egyfelől szentesítette a jogalkalmazói gyakorlatot, másfelől pedig részben törvényi erőre emelte a 12/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítást.

Alapjogok tekintetében elgondolkodtató az új Be. azon rendelkezése, miszerint a jogalkotó lehetőséget ad a bíróságnak arra, hogy az eljárás elhúzásának

megakadályozása érdekében korlátozza a felek jogait azzal, hogy az első alkalommal figyelmeztesse a perbeszédet mondót (a felszólalással élőt is), második alkalommal viszont meg is vonja tőlük a szót.

#### 4.2.7. Jogorvoslat

Az új Be. Indokolása értelmében a jogorvoslati rendszer átalakítására nem volt szükség, ott csak kisebb pontosítások történtek. Az Alkotmánybíróság határozatában – 17/2015. (VI. 5.) AB határozat – megállapított követelmények továbbra is áthatják a törvényt. Ennek megfelelően a jogalkotó a jogorvoslatot a nyomozás során hozott döntések tárgya és személyekre gyakorolt hatása felől kiindulva valamennyi érdemi döntés ellen, panasz formájában biztosítja. A panasz mellett további jogorvoslatra ad lehetőséget a felülbírálati indítvány, melyet meghatározott esetekben az ügyészség panaszt elutasító határozata ellen lehet benyújtani a nyomozási bíróhoz. Utóbbi döntése ellen pedig fellebbezéssel lehet élni.

A nyomozás folyamán a jogorvoslatok három fajtája ismert:

- panasz
- felülbírálati indítvány
- fellebbezés.

#### *Panasz*

A nyomozás folyamán a panasz az általános jogorvoslati mód, melyet az ügyészség és a nyomozó hatóság határozata ellen, valamint a gyanúsítás ellen lehet benyújtani fő szabály szerint.

A régi büntetőeljárársban a fő elv, hogy az erre jogosultak, vagyis, akikre nézve az ügyész határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz, a határozat ellen panasszal élhetnek. A panasz előterjesztésére nyitva álló határidő: nyolc nap. Ez a nyolc nap a határozat közzésétől számít.

Az új Be.-ből hiányzik az a lehetőség, miszerint az intézkedés és annak elmulasztása miatt is panasszal lehet élni. A törvény ugyanakkor az intézkedés, vagy annak elmulasztása miatti általános panasz megszüntetése mellett a tágabb értelemben vett jogorvoslatok között, kifogásként biztosítja a büntetőeljárársban résztvevők számára azt a jogvédelmi eszközt, amellyel a nyomozás során is sérelmezhetik pl. a határidő-túllépéseket – ígéri az új Be. Indokolása.

Az új szabályozás értelmében fő szabály szerint – mely alól kivételeket enged a törvény – a gyanúsított, a védő, a sértett, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt az ügyészség és a nyomozó hatóság vele közölt határozata ellen panasszal élhet. Feltétel, hogy a határozatot a felsorolt jogosultakkal közöljék. A panasz előterjesztésére nyitva álló határidő a közléstől nyílik meg, és nyolc napon belül kell az ügyészségnél vagy a nyomozó hatóságnál előterjeszteni.

A régi Be. értelmében a feljelentés elutasítása miatt a feljelentő csak akkor élhet panasszal, ha ő a sértett. Az új szabályozás szerint ez másképpen lesz. A feljelentő az elutasítás esetében akkor is előterjesztheti a panaszt, ha nem ő a sértett.

A vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt is élhet panasszal a határozat közvetlenül rá vonatkozó rendelkezésével kapcsolatban.

Az új Be.-ben létezik a panasz visszavonásának jogintézménye. Ez azt jelenti, hogy a panasz előterjesztője visszavonhatja a panaszt, amíg azt érdemben el nem bírálják, de újból előterjeszteni már nem tudja.

A megszüntető határozat esetében a panasz elbírálására nem 30 nap, hanem 1 hónap áll a jogalkalmazó rendelkezésére.

A panaszt érdemi indokolás nélkül elutasítják, ha

- elkésett,
- törvényben kizárt,
- nem jogosulttól származik,
- korábbival azonos tartalmú, alaptalan.

A régi Be.-ben a panaszt a fenti esetekben 'csak' indokolás és nem érdemi indokolás nélkül utasítják el.

Az ügyészség a panasz elbírálását mellőzheti, ha a panasszal sérelmezett helyzet a panasz előterjesztésétől függetlenül megszűnt. Az ügyészség ebben az esetben a panasz előterjesztőjét tájékoztatja a sérelmezett helyzet megszűnéséről. Amennyiben viszont a panasz előterjesztője ezt kéri (nyolc napon belül indítványozza), akkor az ügyészség a panaszt elbírálja.

Az új Be. külön nevesíti a gyanúsítás elleni panaszt. Itt tulajdonképpen egy intézkedés ellen bejelentett panaszról van szó. Ez azért érdekes, mert mint fentebb írtam, az új Be.-ből hiányzik az a lehetőség, miszerint az intézkedés és annak elmulasztása miatti panasszal lehet élni.

Új rendelkezése a Be.-nek, hogy a gyanúsítás változtatása ellen is lehet panasszal élni. A nyomozó hatóság által közölt gyanúsítás ellen előterjesztett panasz elbírálását viszont mellőzni kell, ha az ügyészség a gyanúsítással egyező tényállás és Btk. szerinti minősítés alapján az őrizetbe vett terhelt

személyi szabadságát érintő, bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelésére indítványt tesz a bíróságnak.

A közvetítői eljárás során előterjesztett panasz esetében tulajdonképpen nem is az ügyészség/nyomozó hatóság határozatáról van szó, hanem a pártfogó felügyelői szolgálat vezetőjének a kizárást megtagadó határozatáról. Ezzel szemben a sértett, a terhelt, valamint képviselőjük a vádemelést megelőzően a közvetítői eljárásra utalásról határozó ügyészhez panasszal élhet. Amikor a közvetítő határoz az igazolási kérelem elutasításáról, akkor ezzel szemben a kérelem előterjesztője és képviselője – a vádemelést megelőzően – a közvetítői eljárásra utalásról határozó ügyészhez nyújthatja be a panaszt.

Fő szabály szerint a panasznak nincs halasztó hatálya. Kivételes esetekben viszont a határozatot hozó a végrehajtást a határozat ellen bejelentett jogorvoslat elbírálásáig felfüggesztheti. Ez is a főszabályhoz tartozik, ugyanakkor ezen felül az új Be. az egyes helyeken kivételeket tehet. Ennek megfelelően halasztó hatályú az alábbi esetekben hozott határozat ellen bejelentett panasz:

- elővezetés költségeinek megállapítására,
- tanúzási mentesség meg nem adására,
- rendbíróság kiszabására,
- lefoglalt dolog értékesítésére

vonatkozó rendelkezéseknél.

A fő szabály mellett az új Be. egyes esetekben kivételt enged, és kizárja a jogorvoslatot. Ezt a törvény szétszórtan helyezi el a kódexben.

### *Felülbírálati indítvány*

A felülbírálati indítvány a panasz mellett a másik jogorvoslati eszköz a nyomozás folyamán, melynek célja, hogy a nyomozási bíró döntsön az adott kérdésben.

A felülbírálati indítvány esetei az alábbiak:

- első jogorvoslatként lehetséges felülbírálati indítvány,
- második jogorvoslatként lehetséges felülbírálati indítvány.

Az első jogorvoslatként lehetséges felülbírálati indítvány esetében közvetlen jogorvoslatról van szó, hiszen a jogalkotó megengedi, hogy a nyomozás folyamán hozott bizonyos döntéseknél az erre feljogosított személy közvetlen jogorvoslattal, felülbírálati indítvánnyal fordulhasson a nyomozási bíróhoz. Az alábbi esetekben biztosítja az új Be. a közvetlen, első körben történő nyomozási bíróhoz fordulás lehetőségét:



- a távoltartás, illetve a bünygyi felügyelet magatartási szabályainak részleges feloldására irányuló indítvány elutasításakor;
- az elkobzás, illetve a vagyonekhozás biztosítása érdekében alkalmazott lefoglalás elrendelésekor;
- az ügyészség vagy a nyomozó hatóság által fogatosított zár alá vétel elrendelésekor;
- az ügyészség vagy a nyomozó hatóság által lefoglalt dolog értékesítésének elrendelésekor.

Második jogorvoslatként terjeszthető elő a felülbírálati indítvány azokban az esetekben, amikor a sérelmezett határozat ellen bejelentett panaszt elutasították. Az alábbi esetek tartoznak ide:

- kutatás;
- motozás;
- a címzettnek még nem továbbított, elektronikus hírközlési szolgáltatás során továbbítandó közlés vagy küldemény lefoglalása;
- a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvény szerinti médiatartalom-szolgáltató szerkesztőségében tartott, e tevékenységgel összefüggő bizonyítási eszköz lefoglalása;
- az ügyiratok megismerésének korlátozásáról, vagy valamely megismerési mód biztosítására irányuló indítvány elutasítása;
- a nyomozás megszüntetése mellett a bünygyi költség megfizetésére kötelezés mellőzésének elutasítása.

Utóbbi esetében, vagyis amikor a gyanúsított az eljárást megszüntető határozatnak kizárólag a bünygyi költség viselésére kötelező rendelkezését sérelmezi, a jogorvoslati kérelmet felülbírálati indítványnak kell tekinteni. Ebben az esetben az ügyészség a felülbírálati indítványt az ügyiratokkal, továbbá az észrevételével, illetve indítványával együtt három munkanapon belül továbbítja a nyomozási bírónak.

Magyarázatként még az utóbbi esethez tartozik, miszerint ha a gyanúsított az eljárás megszüntetéséről szóló határozat ellen bejelentett panaszában a bünygyi költség viselésére kötelező rendelkezést is sérelmezi, és a felettes ügyészség a panasznak nem ad helyet, akkor van helye a gyanúsítottnak a bünygyi költség viselésére kötelező rendelkezés ellen felülbírálati indítványt előterjeszteni.

Mindkét típusú felülbírálat esetében, vagyis akár elsődlegesen, akár másodlagosan dönt a nyomozási bíró a felülbírálati indítványról, garanciális jellege abban van, hogy bár a büntetőeljárás még a nyomozásnál tart, a kényszerin-

tézkedések azon eseteiben, ahol a döntést nem eleve a bíróság hozza, hanem a nyomozó hatóság vagy az ügyészség, a jogorvoslat által mégis eljuthat az ügy a bírósághoz.

A felülbírálati indítványt a sérelmezett döntésről szóló határozat kézbesítésétől számított nyolc napon belül kell előterjeszteni.

Amennyiben az előterjesztésre jogosult felülbírálati indítvánnyal él, akkor ennek benyújtása a döntés végrehajtását elhalasztja.

A felülbírálati indítványban az alábbiakat kell meg jelölni:

- a sérelmezett határozatot;
- a jogorvoslat okát;
- a jogorvoslat célját.

Az ügyészség az ügyiratokat a bíróságnak öt munkanapon belül megküldi. E határidőn belül a felülbírálati indítványra észrevételt vagy azzal összefüggő indítványt tehet.

### *Fellebbezés*

A nyomozás folyamán bizonyos döntéseket a nyomozási bíró hoz meg. Ilyen pl. a letartóztatásról, vagy egyéb kényszerintézkedésről stb. szóló döntés. Az ezek ellen benyújtott jogorvoslat a fellebbezés.

Az új Be. szigorította a fellebbezés bejelentéséhez fűződő jogkövetkezményeket. Bár a főszabály, miszerint a felülbírálat teljes körű, megmaradt, de számos kivétellel, és leginkább az ügyészi indítványnál. Több esetben korlátozott felülbírálatot vezetett be az új Be. Pl. ha csak a szankció nemét, mértékét, tartamát támadja az ügyészség, akkor más jogintézmények további támadására már nem lesz lehetőség. A felülbírálat köre hivatalból kiterjeszthető, de a tényállás megalapozottsága ezt követően már nem vitatható.

Továbbá fellebbezési korlátot találunk az egyezségnél. Az új Be. szerint nincs helye fellebbezés bejelentésének a bűnösség megállapításával, váddal egyező tényállás és minősítés, az egyezésnek megfelelő szankció nem, mérték, tartam és az egyezésben rögzített egyéb rendelkezésekkel összefüggésben. Ha a bíróság az egyezésben mégis a vádtól eltérő tényállást állapítana meg vagy minősítést rögzítene, akkor azok ellen mind az ügyészségnek, mind a vádlottnak megnyílik a fellebbezési joga. Ugyanez a helyzet, amikor az egyezésnek nem megfelelő szankciót állapít meg a bíróság, mert ebben az esetben is van lehetőség a fellebbezés bejelentésére.

Fellebbezést nyújthat be az ügyészség a járulékos kérdésekkel és a határozat indokolásában lévő megállapításokkal kapcsolatban, továbbá a vádlott előéletére vonatkozó adatok rögzítése miatt is.

Az előkészítő ülésen, a beismerő nyilatkozat elfogadását követően is kizárja az új Be., hogy a bűnösség megállapítását vagy a váddal egyező tényállás és minősítés miatt fellebbezést jelentsen be az ügyészség. Ha viszont a vádtól eltérő tényállást és minősítést állapít meg a bíróság, akkor nincs fellebbezési korlát. Ha a kiszabott joghátrány a mértékes indítványtól elmarad, vagy ha meghaladja azt, akkor az ügyészség a mérték miatt benyújthat fellebbezést. A járulékos kérdésekben való döntés okán is van helye fellebbezésnek, tehát az indokolás is vitatható, amennyiben az ügyészség azt gondolja, hogy az előéleti adatok, a személyi és az enyhítő körülmények, valamint az eljárás elhúzódására vonatkozó adatok nem megfelelően szerepelnek.

Változást jelent, miszerint az elsőfokú eljárásban elmulasztott bizonyítási indítványt nem lehet utóbb pótolni; kivéve, ha a bíróság az ügydöntő határozat kihirdetése során közli azt az ügyészséggel, hogy a cselekmény másképpen minősül, vagy a határozat indokolása során közli, hogy egyes bizonyítékokat kirekeszt a bizonyítás köréből. Előbbi esetében, amikor a cselekmény másképpen minősül, akkor előfordulnak olyan tényállási elemek, amelyekre bizonyítást kellett volna felvenni. Ez, valamint a bizonyítékok kirekesztése is olyan döntés, amikor az ügyészség szempontjából nem lehet megállapítani, hogy mulasztás terhelné, ezért nincs akadálya annak, hogy a másodfokú eljárásban az ezzel összefüggő megalapozatlanságot az ügyészség vitassa. Erre már az ügyészség által benyújtott fellebbezésben is hivatkoznia kell, és vitatnia kell a határozat megalapozottságát is.

## 5. Befejezés

Az elmúlt ötven év büntetőeljárás kódexeit áttekintve látható, hogy az eredeti alapelvek, leginkább a legalitás és az oportunitás az arányát tekintve ma már másképpen alakul, az utóbbi javára. A legalitás elvének megtörése<sup>22</sup> a Be.-ben számos helyen igazolható, és ez alapjaiban változtatja meg az ügyészség eredeti helyét és szerepét.

<sup>22</sup> KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1986/5. 201–206.; BÁRD: i. m. 53–132. Bárd

# AZ ÜGYÉSZSÉG SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSOK EGYSZERŰSÍTÉSÉBEN

BÉRCES Viktor  
egyetemi docens (PPKE JÁK)  
kúriai főtanácsadó

## 1. Bevezetés

A jogalkotó a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) egyik fő alappillérvé az ún. „egyszerűsítő” eljárásokat, valamint ezek ügyészség általi indítványozási lehetőségét tette. Már a kodifikáció kezdetekor tudvalevő volt, hogy e konstrukciók alkalmazása leginkább a terhelt együttműködésének, valamint a vádhatóság akaratelhatározásának lesz a függvénye, emiatt a szóban forgó eljárások alkalmazási feltételrendszerét is ezen szempontokhoz kellett igazítani.

Az egyszerűsítő (alternatív) eljárások bevezetésének jogpolitikai indokai között elsősorban célszerűségi és pergazdaságossági törekvések húzódtak meg. Általános kritikaként fogalmazódott meg ugyanakkor a nemzetközi jogirodalomban, hogy e jogintézmények redukálják a bizonyítás egészének büntetőeljáráson belüli szerepét, másfelől egyes vélemények szerint nem világos az sem, hogy ezen új eljárási lehetőségek mennyiben összeegyeztethetők az ügyészi szervezet klasszikus funkcióival, valamint azzal az alapvető jogalkotói elvárással, amely a tényállás valóságú feltárását továbbra is általános követelményként fogalmazza meg a vádhatósággal szemben.

Ami bizonyos, hogy az Európa Tanács már 1981-ben kiadta az oportunitás elvén alapuló jogintézmények bevezetésének szükségességéről szóló ajánlását, amelynek indokolásában az igazságszolgáltatás tehermentesítésének célja, valamint a konfliktus-kezelési kultúra fejlesztésének szándéka szerepelt. Mindemelllett, az egyes európai jogrendszerek – beleértve az USA-t is – már az ajánlás kibocsátását megelőzően is ismertek ún. „rövidített eljárási lehetősé-

geket.” Sőt, napjainkban már az Európai Emberi Jogi Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) sem tekinti feltétlenül az Egyezmény megsértésének, ha a tagállami bíróságok – az ügy tárgyának, illetőleg a terhelt személyes érdekeinek függvényében – mellőzik a tárgyalások megtartását.<sup>1</sup>

Az „egyszerűsítő” eljárásokkal szemben általában két alapvető elvárás fogalmazható meg: egyrészt, a terhelt önkéntes részvételén kell alapulniuk, amelyeket különböző jogi biztosítékokkal kell megerősíteni, másrészt a törvénynek meg kell határoznia a terhelti együttműködés pontos jogi tartalmát, így az alkalmazási feltételeket, a terhelttel szemben támasztott elvárásokat, valamint az adott konstrukcióval járó pozitív jogkövetkezményeket.<sup>2</sup>

A jogalkotó által Magyarországon bevezetett „egyszerűsítő” (alternatív) eljárások alkalmazása az ügyészség részéről minden egyes ügyben komoly értékelő-mérlegelő tevékenységet kíván meg, ennél fogva a mérlegelés szempontjait képezi adott esetben a terhelti beismerés, a tényállás összetettsége, a bizonyítékok rendelkezésre állása, a büntetőjogi felelősségre vonáshoz fűződő érdekek, a bizonyítottság foka, a terhelt személyi körülményei, a terhelt eljárás során tanúsított magatartása, vagy éppen társadalomra veszélyessége, illetőleg a bűncselekmény tárgyi súlya.

Megjegyzem, az ügyész *nem köteles alkalmazni e lehetőségeket* még akkor sem, ha egyébiránt azok törvényi feltételei fennállnak. Mindez tovább növeli az ügyészi döntésekhez kapcsolódó felelősségi szintet, valamint a vádhatóság tevékenységi körének komplexitását.

Összességében megállapítható, hogy a vádemelés, mint klasszikus ügyészi funkció kizárólagossága Európa-szerte csökkenő tendenciát mutat.

## **2. Az egyszerűsítő eljárások csoportosítása, érvek az ügyészi (közbenső) szakasz törvényi nevesítése mellett**

Az egyszerűsítő eljárások csoportosítása – a törvényi szabályozás tükrében – az alábbiak szerint lehetséges:

<sup>1</sup> Nem állapította meg az Egyezmény megsértését a Bíróság abban az ügyben, amelyben a kérelmezőt az áfabevallásával kapcsolatos hiányosságok miatt – tárgyalás tartása nélkül – több mint 300 euró adóbírsággal sújtották. *Jussila v. Finland judgment of 23 November, 2006, no. 73053/01*. In: GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourggi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 317.

<sup>2</sup> KADLÓT Erzsébet: Milyen büntetőeljárásjogot akarunk? In: *Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában*. Magyar Kriminológiai Társaság VI. Országos Kriminológiai Vándorgyűlése. Miskolc, Bíbor, 2009. 55.

- a terhelti hozzájárulás szükségessége szerint;
- a beismerő vallomás feltételként történő előírása szerint;<sup>3</sup>
- a büntetési tételkeretek meghatározottsága, illetőleg mértéke szerint;
- az ügyészség, illetőleg bíróság diszkrecionális jogkörének jellege (terjedelme) szerint, valamint
- az érintett perszakasz típusa szerint.

A törvény kritikájaként megemlíthető, hogy *a jogalkotó nem nevesíti külön az ügyészi (közbenső) szakaszt*, amelynek azonban az „egyszerűsítő eljárások” elrendelése, valamint lefolytatása szempontjából döntő jelentősége van. Míg ugyanis a vizsgálati szakban csak a szóban forgó processzusok alkalmazási feltételeinek mérlegelési folyamata zajlik, addig az ügyészi szakaszban már megszületnek az elrendelésről szóló határozatok, egyben lefolytatják az alternatív eljárások jelentős hányadát (így például a közvetítői eljárást). Ennek alapján szükséges volna a vizsgálati és az ügyészi szakasz következetes, normaszövegben is megjelenített elkülönítése.

Az ügyészi szakaszhoz köthető egyszerűsítő eljárások a következők:

- ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése,
- közvetítői eljárás,
- a feltételes ügyészi felfüggesztés,
- az egyezségi eljárás esetében az előzetes egyeztetési eljárás,
- az együttműködő terhelt esetében az eljárás megszüntetése,
- a bíróság elé állítás ügyészi szakasza, valamint
- a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás ügyészi szakasza (amennyiben azt az ügyészség indítványozza),

### 3. Ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése

E konstrukció lényegében az alternatív eljárások „előszobája”, mivel ahhoz – a terheltet érintő – *direkt (pozitív) jogkövetkezmény még nem kapcsolódik*. Lényege abban áll, hogy a vádhatóság eljáró tagja közli a gyanúsítottal, milyen

<sup>3</sup> Erdei Árpád szerint nem elegendő a sommás eljárás alkalmazásához a csupán nyomozati beismerés: amennyiben a bíróság előtt a terhelt ezt nem hajlandó megismételni, az ügy rendes tárgyalási eljárásra kellene, hogy kerüljön. „Az érdekeltség összetevőinek megfelelő egyensúlya segítségével válik kizárhatóvá, hogy a terhelt taktikázása az eljárás egyszerűsítése helyett időhúzást eredményezzen.” ERDEI ÁRPÁD: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene. *Magyar Jog*, 1991/4. 214–215.

intézkedés alkalmazására vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri.<sup>4</sup>

Ennek keretében az ügyészség

- 1) közvetítói eljárás céljából az eljárás felfüggesztését, illetve a közvetítói eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,
- 2) feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazását és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,
- 3) a gyanúsított együttműködésére tekintettel az eljárás megszüntetését, illetőleg a feljelentés elutasítását, illetőleg
- 4) vádemelés esetén a bíróság elé állítás és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás érdekében szükséges intézkedések megtételét helyezheti kilátásba, ha a felsorolt intézkedések vagy határozatok a Be.-ben meghatározott – a bűncselekmény elkövetésének beismerésén, illetve az együttműködésen kívüli – feltételei fennállnak.<sup>5</sup>

Az ügyészség az intézkedés megtételét vagy a határozat meghozatalát bizonyos esetekben az ügy, illetve más büntetőügy felderítésében a bizonyításában történő együttműködéshez, más esetekben a sértett bejelentése szerint érvényesíteni kívánt polgári jogi igény kielégítéséhez, illetve egyéb kötelezettség teljesítéséhez kötheti.<sup>6</sup>

*A gyanúsítottat a kihallgatása során nyilatkoztatni kell arra, hogy az ügyészség által kilátásba helyezett intézkedést vagy határozatot, továbbá annak feltételeit elfogadja-e.* Garanciális szabály ebben a körben az is, hogy a gyanúsítottnak az eljárás során tett vallomása és az annak alapján beszerzett bizonyítási eszköz bizonyítékként nem használható fel, ha a vállalt feltételeket maradéktalanul teljesíti. Mindemelllett, az ügyészség nem köteles a kilátásba helyezett és a gyanúsított által elfogadott intézkedést megtenni, vagy határozatot meghozni, ha a gyanúsított a vállalt feltételeket nem teljesíti vagy valótlan vallomást tesz.<sup>7</sup>

A terhelti beismerést támogató szabály, hogy a gyanúsított és a védő a nyomozás során bármikor közölheti az ügyészséggel, vagy a nyomozó hatósággal, hogy a fenti intézkedés alkalmazása vagy határozat meghozatala érdekében beismerő vallomást tesz.<sup>8</sup>

<sup>4</sup> 404. § (1) bek.

<sup>5</sup> 404. § (2) bek.

<sup>6</sup> 404. § (3) bek.

<sup>7</sup> Ebben az esetben a gyanúsítottnak a (beismerő) vallomása bizonyítási eszközként felhasználható, ld. Be. 406. § (1)–(3) bek.

<sup>8</sup> 406. § (4) bek.

## 4. A közvetítői eljárás (mediáció) általános sajátosságai

A Be. alapján az ügyészség közvetítői eljárás lefolytatása céljából felfüggeszti az eljárást, ha annak a Be.-ben meghatározott konjunktív feltételei fennállnak.<sup>9</sup> Törvényi definíciója alapján a közvetítői eljárás *a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás.*<sup>10</sup> E meghatározás komplex jogalkotói szándékra utal, hiszen fogalmi elemét képezik a konfliktuskezelési kultúra fejlesztését, a sértetti kár kiegyenlítését (kompenzálását), illetőleg a terhelt reszocializációját érvényesíteni kívánó szempontok is. A mediáció alkalmazása tehát lényegében olyan „*vádhatósági hipotézisen*” alapul, miszerint az adott bűncselekmény természete, valamint a terhelt, illetőleg a sértett személye indokolja az ügy bíróságon kívüli megoldását.

Megjegyezném, hogy hazánkban az áldozatvédelmi nívumok bevezetésére és a büntetési rendszer új szemléleti alapokon nyugvó reformjára csak az 1989-es rendszerváltozás után nyílt lehetőség, így a témával kapcsolatos szakirodalmi munkák is vártak magukra. Az alternatív vitarendezési módok alkalmazása azonban napjainkban alapvető jogi gyakorlattá vált az USA-ban, illetőleg Nyugat-Európa államaiban.<sup>11</sup>

### 4.1. Az eljárás alkalmazhatósági körével és menetével kapcsolatos felvetések

A hatályos törvény a közvetítői eljárás alkalmazási feltételeiként az alábbiakat rögzíti:

- a) a gyanúsított, illetve a sértett indítványa, vagy az eljárás alkalmazásához történő hozzájárulása (objektív feltétel);<sup>12</sup>
- b) a gyanúsított vádemelésig bekövetkező beismerő vallomása (objektív feltétel);

<sup>9</sup> A pótmagánvádas eljárásban közvetítői eljárásnak csak akkor van helye, ha az ügyészség a vád képviselőjét átvette, ld. 787. § (4) bek.

<sup>10</sup> 412. § (1) bek.

<sup>11</sup> GÖRGÉNYI Ilona: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. Budapest, HVG-ORAC, 2006. 61.

<sup>12</sup> Fontos, hogy – a nyilatkozati elv alapján – ezen akaratkijelentéseknek kifejezettnek, és közvetlennek kell lenniük, jegyzőkönyvbe foglalásuk pedig szükségképpen kötelező.



- c) a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bűncselekmény következményeinek jóvátétele várható és a büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, vagy a közvetítői eljárás a büntetés kiszabásának elveivel nem ellentétes (szubjektív feltétel).<sup>13</sup>

Az ügyészség a mediáció lefolytatása céljából felfüggeszti az eljárást, ha annak objektív és szubjektív feltételei együttesen fennállnak.<sup>14</sup> E norma grammatikai értelmezéséből (elvileg) az következik, hogy az ügyészség ilyen esetekben kötelező jelleggel rendeli el az eljárást. A „*felfüggeszti*” kifejezés használata helyett azonban nyilvánvalóan a „*felfüggesztheti*” szó használata lett volna indokolt, mivel fakultatív eljárási lehetőségről van szó. Ennek legfőbb oka az, hogy az egyes törvényi feltételek (pl. gyanúsított személyi körülményei) már önmagukban is mérlegelésre szorulnak, tehát szubjektív megítélés alá eső, eldöntendő kérdéseket vetnek fel. Más kérdés, hogy a jogirodalomban eltérő nézetek alakultak ki a vádhatóság ezirányú döntési monopóliumának létjogosultsága tekintetében. Herke Csongor szerint az ügyészi mérlegelés lehetősége „[...] az ügy teljesen szubjektív megítélését teszi lehetővé, indokolatlanul korlátozza a közvetítői eljárások elrendelését.”<sup>15</sup> Gellér Balázs szerint ugyanakkor

„nem támogatható a közvetítői eljárás elrendelésének feltételei köréből az ügyészi diszkréció lehetőségét biztosító feltétel törlése. Az ezzel ellentétes nézet ugyanis két szempontot is figyelmen kívül hagy. Egyrészt azt, hogy a közvetítői eljárás és a tevékeny megbánás jogintézményei létének oka, hogy az állam a büntetőigényéből [...] saját döntése alapján visszavesz. Ha pedig ez így van, szükségszerűen tarthatja fenn magának a jogot, hogy a büntetőigényét bizonyos esetekben [...] mégis fenntartsa.”<sup>16</sup>

Amennyiben a közvetítői eljárás eredményes, abban az esetben a terheltnek a vádemelést megelőzően tett, a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomása

<sup>13</sup> Az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztésnek nem akadálya, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, vagy a bűncselekmény elkövetési értékét részben vagy egészben már önként megtérítette, illetve a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, ld. 412. § (1) – (3) bek.

<sup>14</sup> 412. § (2) bek.

<sup>15</sup> HERKE Csongor: A mediáció elrendelésének szubjektív feltételeiről. *Ügyészségi Szemle*, 2016/4. 91.

<sup>16</sup> GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* Budapest, Eötvös, 2017. 335–336.

szükségképpen azt eredményezi, hogy az ügyész eljárást megszüntető határozata, vagy a bíróság eljárást megszüntető végzése a bűncselekmény terhelt általi elkövetését megállapítja, azonban – a tevékeny megbánás következtében – büntethetőséget megszüntető ok folytán három évi, fiatalok esetében öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt, ahhoz bűnösség megállapítása és büntetés kiszabása vagy intézkedés alkalmazása nem társul.<sup>17</sup>

*A hatályos szabályozás kritikájaként meg kell jegyezni, hogy a jogalkotó az új Be.-ben – az 1998. évi XIX. törvény 221/A. §-nak megoldásával szakítva – nem határozza meg egzakt módon az eljárás anyagi jogi feltételeit.* Ennek ellenére természetesen továbbra is a Btk. 29. §-ában foglalt tevékeny megbánás esetében előírt alkalmazási feltételek az irányadók. Az eljárás Be.-ben leírt alkalmazási feltételei tehát összességében túl általánosra sikeredtek, mindezt pedig – úgy vélem – a sértetti szempontok sem indokolhatják. A megoldás összességében az lehet, ha a Legfőbb Ügyészség – körlevelek, vagy egyéb belső utasítások szintjén – folyamatosan konkretizálja az eljárás igénybevételével kapcsolatos normatívákat.

A Kúria jogértelmezése alapján (3. BKv) a közvetítői eljárás lehetősége mindig a konkrét, adott bűncselekmény kapcsán vizsgálandó. Elsősorban abból kell kiindulni, hogy értelemszerűen akkor van helye közvetítői eljárásnak, ha a bűncselekménynek van sértettje; másodsorban pedig, a közvetítői eljárás célja a sértett és az elkövető közötti konfliktusrendezés. Nyilvánvalóan nem jelent problémát, ha az elkövető több bűncselekményének ugyanaz a sértettje. Ilyenkor, ha valamennyi bűncselekmény tekintetében megvan a terhelt és a sértett kölcsönös hozzájárulása a közvetítői eljáráshoz, akkor annak – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – nincs akadálya. Ha azonban csak a bűncselekmények egy részét illetően van meg a kölcsönös hozzájárulás, akkor nyilvánvalóan nem remélhető, hogy az adott személyek között maradéktalan lesz a közvetítői eljárás által célzott konfliktusrendezés (ezért ilyenkor nem célszerű az eljárás alkalmazása). Fontos utalni arra is, hogy valamely terhelt ellen folyamatban lévő ügy egyes cselekményeinek elkülönítésére a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében nincs törvényi lehetőség (BKv.67.).

Az egyes bűncselekmény-kategóriák „mediálhatósága” külön vitapontot képez. Ezzel kapcsolatban határozott álláspontom, hogy *az eljárás alkalmazhatósági köréből teljes egészében ki kellene zárni a személy elleni erőszakos*

<sup>17</sup> SOMOGYI Gábor: A büntető per konstrukciós sajátosságai, valamint a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei. In: *Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Összefoglaló vélemény.* Budapest, Kúria, 2017. 77.

*bűncselekményeket* (ld. az élet, testi épség és egészség elleni, valamint az emberi szabadság elleni bűncselekmények vonatkozó törvényi tényállásai). E deliktumok természete, illetőleg az általuk sértett, vagy veszélyeztetett alapjog „kitüntetett” szerepe miatt olyan fokú az állam objektív védelmi kötelezettsége, hogy az ügyész nem tekinthetne el a vádemeléstől.<sup>18</sup> Ezzel ellentétben *indokolt lehet az eljárás alkalmazása a közlekedési* (Btk. XXII. fejezet), *a vagyon elleni* (Btk. XXXVI. fejezet), illetőleg *szellemi tulajdonjog elleni* (Btk. XXXVII. fejezet) *bűncselekmények* esetében.

- a) A közlekedési deliktumok esetében természetesen nem jöhetnek szóba a halálos eredménnyel járó jogsértések, másfelől ezen törvényi tényállások megvalósulása esetén nyilvánvalóan ritkább esetben kerül majd sor az eljárás lefolytatására, hiszen sok esetben nincs sértett vagy sértési eredmény.<sup>19</sup>
- b) A vagyon elleni, illetőleg szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények esetében továbbra is értékhatártól kellene függővé tenni az eljárás ügyészi felfüggesztését.<sup>20</sup> Problémásnak tűnhet ugyanakkor az eljárás alkalmazása, amikor a természetes és jogi személy közötti sértett-áldozat elválasztás nem egyértelmű (pl. csalás esetében a passzív alany és a sértett személye nem azonos).<sup>21</sup>

Megjegyzendő, hogy a 3. BK vélemény alapján a *bűncselekmény következményeinek jóvátétele a bocsánatkéréstől az okozott kár teljes vagy részleges megtérítéséig terjedhet*, illetve számtalan formája lehet, és ha a megállapodás természete nem zárja ki, akkor közömbös, hogy a jóvátételt ténylegesen ki teljesíti. A lényeg, hogy a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételére a sértett által elfogadott mértékben és módon kerüljön sor, azaz – a sértett akaratából – például a kártérítési összeg az elkövetési értéktől eltérhet, annál alacsonyabb és magasabb is lehet.

Mindemellett, a Kúria álláspontja szerint az alanyi bűnfelelősség, a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elvéből, valamint a közvetítői eljárás

<sup>18</sup> Ez persze nem azt jelenti, hogy nincs helye a sértettnek nyújtandó jóvátétel lehetőségének a büntetőeljárás során, avagy a büntetés végrehajtása alatt.

<sup>19</sup> GÖRGÉNYI i. m. 162.

<sup>20</sup> Jelentős (5.000.000 Ft feletti) elkövetési érték esetén már szükségesnek mutatkozik az általános eljárási szabályok alkalmazása.

<sup>21</sup> Pl. ha a család által ténylegesen használt személygépkocsit jogilag valamely gazdasági társaság nevében vásárolták, és azt eltulajdonítják, a sértett jogi személyen kívül áldozatnak tekintik magukat a családtagok is. Kó József: *A kutatás módszertani eredményei. Áldozatok és vélemények I.* Budapest, OKRI, 2004.; GÖRGÉNYI i. m. 162.

konkrét elkövetőhöz kötött szabályozásából az is következik, hogy *az eljárás eredményessége mindig csak annak az elkövetőnek a tekintetében vehető figyelembe, aki a mediáció, illetve a sértettel kötött megállapodás alanya volt.* Tehát, ha a közvetítői eljárás eredményeként a bűncselekmény egyik társtettese vagy részese a bűncselekménnyel okozott kárt megtéríti, akkor csak ezen elkövető esetében van lehetőség például a tevékeny megbánással kapcsolatos, a Btk.-ban szereplő rendelkezések alkalmazására. A többi elkövető vonatkozásában az ilyen kármegettérülésnek a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nincs jelentősége.

Összességében úgy vélem, hogy a mediáció alkalmazási köre az egyes tettes-áldozat egyezségek eredményeinek függvényében folyamatosan változni fog. Mindenképpen kívánatosnak tartanám azonban azt, hogy a jogalkotó – a Btk. Általános, vagy Különös Részében – konkrétan határozza meg az egyes közvetítői eljárásra utalható törvényi tényállásokat.

## 5. A feltételes ügyészi felfüggesztés

A feltételes ügyészi felfüggesztés az 1998. évi XIX. törvényben ismert „vádemelés elhalasztása” elnevezésű konstrukció „jogutódjának” tekinthető. Alkalmazása tekintetében kizárólag az ügyész dönt, ahhoz nem szükséges sem a terhelt, sem a sértett hozzájárulása (ld. közvetítői eljárás).

Az eljárás felfüggesztése ebben az esetben is fakultatív, feltételei pedig a következők:

- a) az eljárás olyan bűncselekmény miatt van folyamatban, amelyre a törvény háromévi, különös méltánylást érdemlő esetben ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetés kiszabását rendeli (objektív feltétel);
- b) a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése, a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel pedig e döntéstől a gyanúsított magatartásának kedvező változása várható (szubjektív feltétel).

A fenti feltételek együttes mérlegelése alapján az ügyészség az eljárást egy alkalommal – években vagy években és hónapokban meghatározva – a Btk. Különös Része által meghatározott büntetési tétel keretei között, de legalább egy évre függeszti fel.<sup>22</sup> Kötelező alkalmazni abban az esetben, ha a Btk. Különös

<sup>22</sup> 416. § (4) bek.

Része a terheltnek az eljárás megindulását követő magatartását büntetettséget megszüntető okként szabályozza,<sup>23</sup> és a büntettség megszűnését eredményező magatartás várható. Ilyenkor a vádhatóság az eljárást – a törvényben meghatározott feltétel teljesítése érdekében – szintén egy évre függeszti fel.

A határozatban az ügyész megjelöli a felfüggesztés időtartamát, illetőleg – pártfogó felügyelet elrendelése esetén – az általa előírt magatartási szabályokat és más kötelezettségeket.<sup>24</sup> *Az eljárás specialitása tehát abban áll, hogy az ügyészség a gyanúsított részére meghatározott magatartási szabályok betartását vagy kötelezettségek teljesítését írhatja elő*, így azt, hogy a terhelt:

- a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, az adóbevétel-csökkenés, a vámbevétel-csökkenés összegét vagy a bűncselekmény elkövetési értékét térítse meg;
- más módon gondoskodjon a sértettnek adandó jóvátételről;
- meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen vagy a köz számára munkát végezzen;
- előzetes hozzájárulása esetén pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.<sup>25</sup>

Érdekes kérdést vet fel, hogy a feltételes ügyészi felfüggesztés elrendelése milyen módon hat ki a bűncselekmény elévülésére. Ezzel kapcsolatban, csak egy korábbi – még a vádemelés elhalasztásával kapcsolatban meghozott – kúriai döntésre lehet utalni (4. BKv), amelynek alapján *e konstrukció a cselekmény büntettségének elévülését nem szakítja félbe, de az elhalasztás (felfüggesztés) tartama az elévülés határidejébe nem számít be*.

A magatartási szabályok előírásának fontos következménye, hogy amennyiben a terhelt azokat betartja, illetőleg a felfüggesztés tartama eredményesen letelik, nem kerül sor vádemelésre.<sup>26</sup> Ezzel együtt, a Be. természetesen azon esetköröket is szabályozza, amelyek fennállásakor az eljárást az általános szabályok szerint kell tovább folytatni.

Fiatalkorú terhelték esetében a jogalkotó tágabb körben biztosítja az eljárás alkalmazásának lehetőségét, ennek megfelelően annak objektív feltételeként azt határozza meg, hogy a gyanúsítás tárgyát képező bűncselekmény büntetési

<sup>23</sup> Btk. 180. § (1) bek.

<sup>24</sup> 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás a vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel és a vádemeléssel kapcsolatos ügyészi feladatokról [65. § (1) bek.].

<sup>25</sup> Megjegyezném, hogy az ügyészség ezek közül több, illetve más magatartási szabályt is megállapíthat vagy más kötelezettséget is előírhat, ld. 419. § (1)–(3) bek.

<sup>26</sup> 420. § (1) bek.

tételének felső határa a nyolc évi szabadságvesztést ne haladja meg (ebben az esetben az eljárást az ügyészség egy évtől három évig terjedő időre függeszti fel).<sup>27</sup> A szubjektív feltételek már a felnőttkorú elkövetőkéhez hasonló szempontok mérlegelését teszik szükségessé azzal, hogy a jogalkalmazónak *elsődlegesen a terhelt helyes irányú fejlődését kell alapul vennie* a konstrukció igénybe vételekor.<sup>28</sup> Ha az eljárás alkalmazásának helye van, akkor az ügyészség az eljárást a Btk. Különös része által meghatározott büntetési tétel keretei között, egy évtől három évig terjedő időre függeszti fel, egyúttal pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el, ha a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályt kíván előírni.

## 6. Anomáliák az egyezségi eljárások ügyészi kezdeményezése körében

Az egyezés az ügyészség és a terhelt vádemelés előtti megállapodása a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában a bűnösség beismeréséről és ennek következményeiről. Az eljárás *előzetes egyeztetéssel* indul meg, amelyet a terhelt, a védő és az ügyészség egyaránt kezdeményezhet. Fontos szempont, hogy az USA jogalkalmazásában ismeretes „vádalku” intézményétől eltérően ebben az esetben *a megállapodás tárgyát csak az ügyészség által indítványozott szankció képezheti, a vád tárgyát képező tényállás és jogi minősítés azonban nem.*

Az egyezségi eljárás bevezetéséhez komoly reményeket fűzött a jogalkotó, azonban általános gyakorlata még „gyerekipőben jár”, ráadásul megállapítható, hogy az ügyészség részéről történő kezdeményezések száma meglehetősen csekély. Ennek okait egyelőre csak találgatni lehet, álláspontom szerint ugyanakkor az egyik hátráltató tényező az, hogy a vádhatóság és a terhelt közötti egyeztetésnek, mint folyamatnak egyszerűen nincsenek meg a hagyományai Magyarországon, az „testidegen” az ügyészi szervezettől, valamint az általános terhelti attitűdöktől.<sup>29</sup> A másik ok egy „konkurens” jogintézmény, a *mértékes*

<sup>27</sup> BELOVICS Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. 598.

<sup>28</sup> Vö. a korábbi szabályozással, amelynek alapján a vádemelés elhalasztása a törvényi feltételek fennállása esetén általában akkor alkalmazható, ha a fiatalkorú helyes irányú fejlődése a személyi körülményekre és a bűncselekmény jellegére figyelemmel bírósági eljárás mellőzésével is elérhető (11/1987. Legf. Ü. utasítás 13/A. §).

<sup>29</sup> Megjegyezném, ebben a vonatkozásban az elkövetkezendő 15-20 évben sem várok lényegi szemléletbeli változást.

*ügyési indítvány előterjesztésének lehetőségéhez köthető*, amely egyeztetési eljárás hiányában sokkal egyszerűbben kivitelezhető, ráadásul ugyanúgy alkalmas arra, hogy – enyhébb szankció indítványozásának kilátásba helyezésével – a terheltet beismerésre ösztönözze.

## **7. A bíróság elé állítás ügyési szakasza, az alkalmazási feltételek szabályrendszerének kirikája, a büntetővégzéses eljárások kezdeményezésével kapcsolatos megjegyzések**

A bíróság elé állítás olyan speciális gyorsított eljárás, amelynek alkalmazása során már bírósági szakba jut az ügy, azonban az eljárásnak nem szükségszerű feltétele a terhelt együttműködése és nem célja az, hogy a terhelttel szemben enyhébb jogkövetkezmények alkalmazására kerüljön sor. Ezen eljárás tehát egyértelműen és kizárólagosan az eljárás lerövidítésére irányul, elrendelésének egyéb szempontja nincs.

A „gyorsított eljárásokat” Európa-szerte alkalmazták és valamennyi esetben az ügyész kezdeményezte az eljárás megindítását:

- a) Spanyolországban (2003-tól kezdődően) gyorsított eljárásokra volt lehetőség egyes, kevésbé súlyos bűncselekmények esetében. A processzust olyan gyakori vétségek elkövetésekor alkalmazták, amelyek egyszerű ténybeli megítélése lehetővé tette az eljárás tizenöt napon belüli befejezését (az ügyek kb. 5%-ában alkalmazták).<sup>30</sup>
- b) Az olasz eljárási kódexben a „*giudicio direttissimo*” elnevezésű perjogi konstrukció alapján az ügyésznek a tettenéréskor elfogott gyanúsítottat 48 órán belül kellett az illetékes bíró elé állítania. Ezt követően, ha az ügyész úgy látta, hogy – a tiszta bizonyítási helyzet ellenére – az eljárás rövidege nem elegendő a teljeskörű nyomozáshoz, „közvetlen eljárást” indítványozhatott, amelyben 90 nap állt rendelkezésére a nyomozás lefolytatásra.<sup>31</sup>
- c) Az Angliában ismeretes gyorsított eljárásban (*Accelerated Procedure*) a vádlott írásban értesíthette a vádhatóságot arról, hogy beismerő vallo-

<sup>30</sup> KISS Anna – MÉSZÁROS Ádám: *A nyomozások időszerszerűsége, a nyomozás gyorsítása.* <https://tinyurl.com/2k3p4msh> 6–7. (letöltve: 2022 szeptember 27.)

<sup>31</sup> PUSZTAI László: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából. *Magyar Jog*, 1991/4. 236.

mást kíván tenni. Ha ezt elfogadták, tárgyalás tartása nélkül folytatták le az eljárást.<sup>32</sup>

A hatályos Be. alapján az ügyész a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított 2 hónapon belül állíthatja bíróság elé, amennyiben e külön eljárás egyéb törvényi feltételei fennállnak.<sup>33</sup> *Megjegyzném, hogy e szabályozást megelőzően a Be. – a tettenérés esetében – mindössze tizenöt napos határidőt írt elő*, amely rendkívül „szüksönek” bizonyult a szükséges nyomozati cselekmények elvégzése és a tárgyalás előkészítése szempontjából. A jogalkotó azonban felismerte, hogy a tettenérés önmagában nem elégséges feltétele a büntetőjogi felelősségre vonásnak, mivel adott esetben gyanúsított kihallgatásra, sértett(ek), tanú(k) kihallgatására és esetlegesen egyéb bizonyítékok beszerzésére is szükség lehet. Az új, általános, 2 hónapos határidő már szinte valamennyi esetben tartható lehet, így növeli ezen eljárás alkalmazhatósági esélyeit.

Ha az ügyész az eljárás alkalmazása mellett dönt, akkor kettős feladata keletkezik:

- a Be. által előírt alkalmazási feltételek fennállásának mérlegelése, valamint
- a tárgyalás előkészítése (pl. közreműködés a szabályszerű idézések kibocsátásában, a sértett jogi képviselőjének értesítése, a bizonyítékok összegyűjtése és rendszerezése, a feljegyzés elkészítése, a bíróság tájékoztatása).

*Az eljárás alkalmazásának első feltétele*, hogy a bűncselekményre a törvény tízévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel. *E felső határ előírása ugyanakkor álláspontom szerint sem dogmatikailag, sem gyakorlati szempontból nem támogatható*, ugyanis:

- a) nem követi a Btk.-nak a büntetési tételekre vonatkozó szabályrendszerét (ld. a tízévi felső határ törvényi előírása kivételes);
- b) olyan bűncselekmények esetében is lehetővé teszi az eljárás alkalmazását, amelyekben az ügyész nyilvánvalóan nem fog élni e lehetőséggel (pl. emberiesség elleni bűncselekmények), vagy az ügy tényállása túlságosan bonyolult (pl. tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak);

<sup>32</sup> LÉVAI Miklós: A büntetőjogi jogkövetkezmények rendszere Angliában és Walesben; kriminálpolitikai tanulságok. *Kriminológiai Közlemények*, 1991/42. 30.

<sup>33</sup> 723. §.



c) nem indokolható sem a bűncselekmények elkövetésének megelőzése (prevenció), sem a megtorlás szempontjából.<sup>34</sup>

Összességében úgy gondolom, hogy e konstrukció alkalmazására – „szinkronban” a közvetítői eljárással és a feltételes ügyészi felfüggesztéssel – legfeljebb 5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén kerülhetne sor, emiatt eltúlzottnak tartottam az 1998. évi XIX. törvény szabályozását is, amely a felső határt nyolcévi szabadságvesztésben jelölte meg.<sup>35</sup>

Megjegyzendő, hogy a jelen szabályozás alapján nem zárja ki a bíróság elé állítás alkalmazását, ha halmazati büntetés, vagy a terhelt visszaesői minősége okán az irányadó büntetési tétel a tízévi szabadságvesztést meghaladja, *mivel a gyanúsítás tárgyát képező bűncselekményeket mindig csak és kizárólag önmagukban kell vizsgálni*.<sup>36</sup>

*A második alkalmazási feltétel* az ügy egyszerű megítélése. Ebben a körben együttesen kell mérlegelni a tényállás és a jogi minősítés egyszerűségét. A tényállás tekintetében azt kell vizsgálni, hogy a nyomozati adatok alapján egyértelműen megállapítható-e: ki, mikor, mit, hol és hogyan követett el. A jogi minősítés egyszerűsége tekintetében az az irányadó, hogy 1. van-e folyamatban a terhelttel szemben más büntetőeljárás; 2. egyértelműen megállapítható-e konkrét bűncselekmény elkövetése; 3. nincs-e ellentmondás a bizonyítékok között (a bizonyítékok „zárt logikai láncolata” ebben az esetben is alapkövetelmény).

Megjegyezném, hogy a tényállás egyszerűsége és a bűncselekmény tárgyi súlya között nincs feltétlenül összefüggés. Könnyen előfordulhat ugyanis, hogy egy egyszerű zsebtolvajlás nehezebb megítélésű lesz, mint egy minősített rablás, ennél fogva hiába teljesülnek a büntetési tételkerettel kapcsolatos feltételek, a bíróság elé állítás nem lesz alkalmazható.

*A harmadik feltétel* a bizonyítékok rendelkezésre állása, amely – a tettenérésre, vagy a beismerő vallomásra tekintettel – rendszerint megállapítható. Ezzel együtt, sok más bizonyítási eszköz is az ügyész rendelkezésére állhat, amely az ilyen eljárások elrendelését megalapozza (pl. kamera-, vagy hangfelvétel, ujjlenyomat).

<sup>34</sup> BÉRCES Viktor – FEDOR Zsuzsanna: A bíróság elé állítás alkalmazási feltételeiről. *Ügyészségi Szemle*, 2018/4. 11.

<sup>35</sup> Vannak ugyanakkor olyan bűncselekmények, amelyeknél mindenképpen előnyös e felső határ törvényi előírása. Ilyennek tekinthetők például a kábítószer-kereskedelem egyes minősített esetei, mivel ezek az ügyek tipikusan egyszerű megítélésűek, a bizonyítékok rendelkezésre állnak és sok esetben tettenéréssel, vagy a terhelt(ek) beismerő vallomásával párosulnak. In: BÉRCES–FEDOR i. m. 11.

<sup>36</sup> BELOVICS–TÓTH i. m. 538.

*A negyedik feltétel* a tettenérés, vagy a terhelt beismerő vallomása. A tettenérés – a bírói gyakorlat alapján – azt jelenti, hogy az elkövető a bűncselekmény elkövetését részben vagy egészben szemtanú(k) jelenlétében hajtja végre, vagy az elkövetőt az üldözése, vagy a helyszínről való távozása során elfogják.<sup>37</sup> Tettenéréssel egyébiránt leggyakrabban az ittas állapotban történő járművezetés vétségének elkövetésekor lehet találkozni, amikor a rendőrfőnök a gépjárművel közlekedő terheltet félreállítják, igazoltatják, és vele az alkoholszondát megfűjatják. Ugyanígy tettenérésnek minősül például az is, amikor a bolti lopás elkövetőjét a biztonsági szolgálat a biztonsági kamerákon keresztül végig figyelemmel kíséri.

A *beismerő vallomás* esetében elégséges a ténybeli beismerés, tehát annak nem szükséges a bűnösségre is kiterjednie. Így például gyakran előfordul, hogy egyedi azonosító jellel visszaélés büntette miatt az ügyész a terheltet bíróság elé akarja állítani, mivel (ténybelileg) beismeri, hogy kicserélte az elkövetési tárgyat képező személygépkocsikon található rendszámtáblákat. Ezzel együtt a terhelték ilyen ügyekben gyakran arra is hivatkoznak, hogy tévedésben voltak a cselekmény büntetendősége tekintetében. A tévedésre, mint bűnösséget kizáró okra történő hivatkozás azonban ilyen esetben nem zárja ki a bíróság elé állítás alkalmazhatóságát.<sup>38</sup>

Megjegyezném, hogy az eljárás „*váddokumentumát, az ún. ügyészi feljegyzést – elsősorban a vád törvényességéhez fűződő követelmények okán – sok kritika érte az elmúlt időszakban.* A Kúria jogértelmezése alapján azonban teljességgel alaptalan a törvény vád hiányára való hivatkozás, ha az eljárás során az ügyészség feljegyzésben összegzi a tényeket, majd az ügyész a tárgyaláson a vádat szóban terjeszti elő.”<sup>39</sup>

Az eljárás legnagyobb „*ügyészségi rizikófaktora*” egyébiránt az ügyiratok bíróság általi visszaküldésében jelölhető meg. Ez rendszerint akkor kerül sor, ha a bíróság álláspontja alapján valamely alkalmazási feltétel hiányzik. Mindennek perjogi következménye pedig az, hogy az ügy a vádemelést megelőző szakba kerül vissza (BKv58.).

*Végezetül: ami a büntetővégzéses eljárásokat illeti, tény, hogy a Be. az ügyészség indítványozási jogáról is említést tesz ebben a körben,* de álláspontom szerint a közeljövőben sokkal inkább az lesz a jellemző, hogy ezen eljárások

<sup>37</sup> Uo.

<sup>38</sup> Az ügyész előzetesen természetesen mérlegelheti, hogy a tévedés a bírósági eljárás során szóba jöhet-e büntethetőséget kizáró okként.

<sup>39</sup> <https://tinyurl.com/y86vh3rc> (letöltve: 2022. szeptember 27.)

nem ügyészégi indítványra, hanem a bíróság hivatalból történő kezdeményezésére indulnak meg. Ennek legfőbb oka, hogy a tárgyalás mellőzése ebben a tekintetben már elsősorban a bíróság érdekét fogja szolgálni.

## 8. Záró gondolatok

A 2017. évi XC. törvénnyel kapcsolatban elsősorban *szerkesztési-rendszeri jellegű kritikák* fogalmazhatók meg. Egyfelől a jogalkotó nem utal a büntetőeljárás önálló ügyészi (közbenső) szakaszára, amelyet azonban – a fentiek okán – a vizsgálati szakasztól el kell különíteni. A másik törvényszerkesztési hiba *a terhelti beismeréshez köthető jogintézmények megjelenítéséhez* kapcsolódik, a releváns eljárásjogi konstrukciók ugyanis teljesen elszórtan helyezkednek el. Ebben a tekintetben célszerű lett volna olyan különálló fejezet beiktatása, amelyben e normák egységesen kerülnek elhelyezésre, például a „terhelti együttműködésen alapuló eljárások” címszó alatt.

Az egyszerűsítő eljárások széleskörű szabályozása okán megállapítható, hogy *a vádirat benyújtása (vádemelés), mint klasszikus ügyészi funkció csak kiegészítő jellegűvé vált abban az esetben, ha a törvényi szabályok más eljárási lehetőség igénybevételét is lehetővé teszik*. Mindezt a Be. szerkezeti felépítése is alátámasztja, hiszen a jogalkotó a vádemeléssel, illetőleg a vádirattal kapcsolatos szabályokat csak a terhelti együttműködésen alapuló konstrukciókat követően tárgyalja.

Az alternatív eljárásokkal kapcsolatban többnyire legalitási kifogások olvashatók a hazai szakirodalomban, ugyanakkor KIRÁLY Tibor szerint ilyen kérdések csak akkor merülhetnek fel, ha az „egyszerűsítést” nem az ügy tárgyától, hanem a terhelt személyétől teszi függővé a jogalkotó.<sup>40</sup> HACK Péter szerint ráadásul teljes egészében szükséges lenne átgondolni, „[...] érdemes-e ragaszkodni a tárgyaláshoz, mint kizárólagos eljárási formához [...], amely lényegét tekintve sokkal jobban hasonlít a szabálysértési eljáráshoz, mint a büntető eljárásra, nevezetesen amikor a bíró négy szemközt van a vádlottal [...]”<sup>41</sup>

<sup>40</sup> KIRÁLY Tibor: Bizonyítás a készülő büntetőeljárás kódexben. *Kriminológiai közlemények*, 1996/54. 215.

<sup>41</sup> Györgyi Kálmán szavaival élve a „nagyzenekari formátumot” csak azon esetekre érdemes alkalmazni, ahol az feltétlenül indokolt. Idézi: HACK Péter: A büntetőeljárás reformja. In: CSEMÁNÉ VÁRADI Erika (szerk.): *Koncepciók és megvalósulások a rendszerváltozás utáni kriminálpolitikában*. Miskolc, Bíbor, 2009. 64.

Megjegyezném, hogy az EU egyes tagállamaiban napjainkra egyértelműen a kontinentális és az angolszász rendszer elemeinek keveredése tapasztalható. Ezen belül sokkal inkább jellemző, hogy az eddig kontinentális jogi hagyományokon alapuló országok büntető-igazságszolgáltatási rendszerei fokozatosan átveszik az USA, illetőleg Nagy-Britannia eljárásjogi konstrukcióit, elsősorban a büntetőperек egyszerűsítése céljából. Kétségtelen tény, hogy ezzel a bizonyítás szerepe is csökken, az anyagi (materiális) igazság megállapításának igénye másodlagossá kezd válni.<sup>42</sup> Nelken megfogalmazása szerint ugyanakkor pusztán az a dolgunk, hogy megértsük az eltérő jogintézmények mögöttes értelmét és képesek legyünk kilépni eddigi gondolkodásmódunk merev keretrendszeréből.<sup>43</sup>

<sup>42</sup> Bárd Petra megközelítése alapján tehát e két szisztéma egymással szembeni „gyanakvása”, egymástól való félelme egyre csökken. Mindez nagy előrelépésnek tekinthető annak tudatában, hogy az USA Legfelsőbb Bírósága a ’60-as években – az önvádra kötelezés tilalmával, illetőleg a hallgatás jogával kapcsolatos döntéseiben – a kontinentális hagyományokra egyértelmű negatív példaként tekintett. BÁRD Petra: Az angolszász és kontinentális büntetőeljárás eltérő igazságfelfogása. In: BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.): *Pusztai László emlékére*. Budapest, OKRI–ELTE *ÁJK*, 2014. 42.

<sup>43</sup> David NELKEN: *Comparative criminal justice: making sense of difference*. London, Sage, 2010. 43. Idézi: BÁRD P. i. m. 43.



# A BÜNTETŐELJÁRÁSI JOGINTÉZMÉNYEK JEKYLL ÉS HYDE-JA

## *Elméltkedés az egyezség megítéléséről*

VIDA József

mb. főosztályvezető ügyész, kabinetfőnök (Legfőbb Ügyészség)

### **1. Bevezető gondolatok**

Nem tagadás, hogy a címadás háttérében szándékos képzavar áll, hiszen egy jogintézményt megszemélyesíteni még átvitt értelemben sem biztos, hogy szerencsés. Mégis az az érzésem, hogy a viszonylag új, de nem minden előzmény nélküli jogintézmény megítélésének kétarcúsága, és népszerűsége párhuzamba állítható a közismert tudathasadásos irodalmi szereplővel.

Az egyezséggel foglalkozó tudományos publikációk ismeretében, valamint a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) utóéletét vizsgáló szakmai konferenciák tapasztalatai alapján ugyanis kijelenthető, hogy mind a jogalkalmazók körében, mind a tudományos életben igen eltérő e jogintézmény megítélése. Érdekes felismerés, hogy az egyezség bírálata nagyon sok esetben a mennyiségi tényezőkön alapul, azaz, ha megvizsgáljuk a gyakorlat számmutatóit, az könnyen ad alapot negatív következtetések levonására. A konszenzus- és opportunizmus-barát nézőpont képviselői viszont sokkal inkább a jogintézmény szabályozásában rejlő lehetőségek mellett hoznak fel érveket.

Bizonyos tekintetben e cikk szerzője is tudathasadásos nézőpontból fogalmazza meg a gondolatait, hiszen az ügyészi hivatása mellett kodifikátorként közvetlenül kísérhette figyelemmel a Be. megalkotásának folyamatát,<sup>1</sup> így a személyes álláspont kialakítását két szakmai aspektus is gazdagítja, rosszabb esetben torzítja.

---

<sup>1</sup> Az ügyészség részvételéről az új büntetőeljárás törvény kodifikációjában lásd: POLT Péter – VIDA József: Az ügyészség részvétele az új büntetőeljárás törvény kodifikációjában. In: *Tanulmányok Bánáti János 75. születésnapjának tiszteletére*. Budapest, HVG-ORAC, 2019.

A sokszínű megítélés kapcsán fontosnak tartom feltenni azt a kérdést: kinek van igaza? Annak, aki az új jogintézmény előnyeit ecseteli vagy annak, aki kritikusabb? Utóbbi esetben eleve a jogalkotói törekvés vagy a helyes útról letévedt jogalkalmazói gyakorlat áll ennek hátterében?

## 2. A szabályozás előzménye

Talán nem született az egyezséggel kapcsolatban olyan tudományos cikk, ahol ne lenne utalás a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: 1998-as Be.) egyik külön eljárására, a *tárgyalásról lemondás* jogintézményére. Helyesen, ugyanis a Be. 407. §-hoz fűzött miniszteri indokolás maga is úgy fogalmaz, hogy

„[a] jogintézmény előzményének a Be. XXVI. Fejezetében szereplő lemondás a tárgyalásról külön eljárás tekinthető, amely azonban a szabályozás többszöri módosítása ellenére sem működik rendeltetésszerűen, ezért a törvény a terhelttel való megegyezés szabályait a bűnösség elismerésére irányuló egyezséggént szabályozza újra.”

Ráadásul a két jogintézmény *elvi alapjai* tulajdonképpen azonosak.

Tóth Mihály szerint hasonló angolszász gyökerű intézmények Európában, változatos formában részben már korábban működtek. Az eljárás beiktatásának indoka nálunk is a költségkímélés, egyszerűsítés és gyorsítás volt.<sup>2</sup>

Az 1998-as Be.-hez fűzött kommentár szerint a tárgyalásról lemondás sajátos kompromisszum, megállapodás az eljárás alá vont személy és az állam büntetőjogi igényét érvényesíteni hivatott ügyész között, amiben mindkét fél lényeges jogairól mond le. A vádlott lemond a kontradiktórius bizonyítási eljárásról és ezzel együtt az érdemi védekezés lehetőségéről, valamint tudomásul veszi, hogy a bűnösség, a beismerő vallomásán alapuló, váddal egyező tényállás és a minősítés miatt a fellebbezési joga kizárt. Ennek fejében a törvényben meghatározott enyhébb büntetést szabnak ki vele szemben. A közvádló az egyszerűbb eljárás lefolytatása érdekében pedig lemond a Btk. Különös Részében írt büntetési tételkeret alkalmazásáról.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> TÓTH Mihály: Az egyezés és a „mértékes ügyési indítvány” kezdeti tapasztalatai. *Magyar Jog*, 2022/3. 130.

<sup>3</sup> BODOR Tibor – CSÁK Zsolt – MÁZINÉ Szepesi Erzsébet – SOMOGYI Gábor – SZOKOLAI Gábor – VARGA Zoltán: *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 1998. a Be. 533–534. §-aihoz.

Ezen elvi alapokat az Alkotmánybíróság is ‘bebetonozta’, és a 422/B/1999. AB határozatában kimondta, hogy a tárgyalásról lemondás – a tisztességes eljárást biztosító szabályok mellett – alkalmas eszköz arra, hogy társadalmi méretekben is hozzájáruljon az állami büntetőigény észszerű időn belüli elbírálásához, az igazságszolgáltatás megfelelően hatékony működtetéséhez. Vagyis leegyszerűsítve – megfelelő garanciák mellett – sem az eljárás gyorsításával, rövidítésével, sem a terhelt beismerésre való ösztönzésével, illetőleg a terhelt tárgyalásról való lemondásával szemben nem vethető fel alkotmányos aggály.

Ennek ellenére a tárgyalásról lemondás, mint külön eljárás nem tudott ténylegesen meggyökeresedni a joggyakorlatban, a büntetőeljárások befejezési módjaként betöltött szerepe statisztikailag szinte nem is fejezhető ki.<sup>4</sup> Ezt az álláspontot a szakma, illetőleg – az előzőekben kifejtettekre visszautalva – a jogalkotó is szinte egyöntetűen osztotta. A szabályozás mögötti jószándék ugyan nem volt vitatható, azonban a kivitelezés, és annak működőképessége annál inkább. Ennek okaira – különösen terjedelmi okokból – nem kívánok kitérni, ezzel számos tanulmány foglalkozott korábban.<sup>5</sup>

### 3. A jogalkotói (jó)szándék

Ha csak a Be. kodifikációjára tekintünk vissza, akkor először azokat a *konceptcionális alapvetéseket* vagy *szabályozási elvi tételeket* érdemes megvizsgálni, amely a nagyobb kódexek esetében sokszor a kodifikálást megelőzik.<sup>6</sup> A Be. esetében is született ilyen döntés: a Kormány 2015. február 11-én fogadta el az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztést (a továbbiakban: Be. koncepció).<sup>7</sup> Ebben önálló pont szól arról a jogalkotói törekvéstről, hogy a büntetőeljárások eredményesebbé tétele és a sértett sérelmeinek hatékony orvoslása céljából a szabályozás kialakítása során szélesíteni kell azt a

<sup>4</sup> POLT Péter: A büntetőeljárás törvény újításának várható hatásai. *Belügyi Szemle*, 2018/9. 33.

<sup>5</sup> A teljesség igénye nélkül ld. HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2008.; TÓTH i. m.; PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőjogi megegyezés tárgya: a büntetés kiszabás. *Jogtudományi Közlöny*, 2020/1.; GULYÁSNÉ BIRINYI Ildikó – PÁPAI-TARR Ágnes: Néhány gondolat a büntetőjogi egyezségről. *Ügyészek Lapja*, 2019/3.; SZIGETI Imola: Az egyezésre vonatkozó eljárásjogi normarendszer. *Magyar Jog*, 2018/12.

<sup>6</sup> Az 1998-as Be. esetében például ezt a büntetőeljárás törvény koncepciójáról szóló 2002/1994. (I. 17.) Korm. határozat rögzítette.

<sup>7</sup> Az új büntetőeljárás törvény szabályozási elvei. (Továbbiakban: Be. koncepció.) <https://tinyurl.hu/y11J/>



lehetőséget, hogy a terhelt a hatóságokkal való együttműködésben érdekelt legyen. Az itt kifejtett érvek szerint:

„[a] közreműködés maradéktalanul szolgálja az officialitás elvének érvényre juttatását, és egyúttal a megfelelő eljárási garanciák, jogorvoslati rendszer biztosításával a terhelti jogok sérelme is elkerülhető [...] mára a modern, hatékony bűnüldözés, büntetőeljárás elképzelhetlenné vált a terhelti együttműködésben rejlő lehetőségek maradéktalan kiaknázása nélkül. [...] Az új eljárási törvénynek ezért szélesebb körben ki kell használnia az intézményrendszer adottságait, amely közvetlenül, és az eljárás hatékonyságának növelésén, a felszabaduló erőforrásokon keresztül közvetetten is képes az eljárás időszerűségét javítani, egyúttal úgy nyújt segítséget a bűnüldözési érdekek érvényesítéséhez, hogy az nem eredményezi a terhelttel szembeni büntetőjogi igény érvényesítésének érdemi sérelmét.”

Meglátásom szerint a *Be. preambuluma* több olyan elvi alapvetést szabályoz, amely e jogalkotói szándéknak felel meg. Ilyen a hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatandó eljárás követelménye. De ha jobban megnézzük a vonatkozó szabályozást, akkor a sértetti jogok fokozott érvényesítésének követelménye (sértetti reparáció) is egyértelműen e körbe tartozik. Továbbá az egyezség – bizonyos tekintetben – az igazság megállapításának igényét is szolgálja akkor, ha ehhez a terhelti beismerésen keresztül vezet az út.

A terhelti együttműködésre eleve a korábbinál nagyobb hangsúlyt fektet a *Be. A* törvény Általános indokolása II. pontjának lényegét – nem véletlenül – sokat idézik, mely szerint:

„[a]z időszerűség és a pergazdaságosság elveinek megfelelően az európai államok többsége eljutott annak felismerésére, hogy pragmatikus szempontok alapján érdemes eltérően kezelni azokat az ügyeket, amelyekben a terhelt beismer, azokkal az eljárásokkal szemben, amelyekben a tagadó terhelt bűnösségét kell bizonyítani. A beismerés egyben lehetőséget teremt a terhelttel való együttműködésre, melyben valamennyi fél és a társadalom egésze érdekelt, hiszen az a hatóságok oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt eredményez, egyben azt az üzenetet közvetíti, hogy a bűncselekmény elkövetőjét valóban felelősségre vonják.”

A tárgyalásról lemondással összevetve az új szabályozás mögött is lényegében azonos jogalkotói törekvés húzódik meg. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az alapok a korábbi Be.-ben is stabilak és jók voltak, de az új épületbe valamilyen nem akart senki beköltözni, ezért a jogalkotó 2015-ben úgy döntött, hogy az alapoktól szükséges újra építkezni, a falakat pedig helyenként érdemes megőrizni és arra építeni. Tóth Mihály szerint a jogalkotó

„a hatékony serkentőszert a bíróságot is kötő konkrét (ezáltal garantált) büntetési mértékben vélte megtalálni [...] ha az ügyész és vádlott megállapodik a joghátrány mértékében, a vádlott törvényi garanciát kap arra, hogy tényleg ezt az előzetesen vele közölt és általa is elfogadott szankciót fogják vele szemben kiszabni”.<sup>8</sup>

#### 4. Az új szabályozás jellemzői

E tanulmány terjedelmi keretei nem teszik lehetővé, hogy mindenre kiterjedő összehasonlító elemzés készüljön a két jogintézmény törvényi szabályozásáról. Az is lehet, hogy a végső konklúzióm szempontjából erre nincs is szükség, hiszen a szabályozás lehet akármilyen jó, ha a jogalkalmazók nem tudnak azzal mit kezdeni.

Meggyőződésem, hogy a jogalkotói szándék – a Be. 2018. július 1-jei hatálybalépését követő módosításaira is figyelemmel – egyértelműen abba az irányba mutat, hogy az egyezség alkalmazásának rugalmassága, a jogi eszközök széles spektrumának biztosítása a kulcs a jogintézmény életben tartásához.

A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: 2020-as Be. novella), melynek legtöbb módosítása 2021. január 1-jén lépett hatályba, érintette az egyezség több rendelkezését is. A módosításhoz fűzött miniszteri indokolás kifejezetten leszögezi, hogy a Be. szabályai alapján az egyezség számos fakultatív eleme *szabadon kialakítható*.<sup>9</sup> E mozgástér sokszor éppen a jogalkalmazói

<sup>8</sup> TÓTH i. m. 130.

<sup>9</sup> A kodifikáció során alkalmazott alternatívák megfogalmazása bevett jogalkotási technika, amely a jogalkalmazót segíti a helyes döntés meghozatalában. Ld. Kampis nyomán GERENCSÉR Balázs Szabolcs: A kodifikáció munkafázisairól és a kodifikátor kelléktáráról – a jogalkotás bevezető lépései Tamás, Kampis és Vida alapvetései nyomán. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/4. 41–50.

megfontolások mentén szűkül, amelyre – ugyancsak a terjedelmi keretekre is figyelemmel – egy markáns példát kívánok bemutatni.

A megválaszolandó kérdés jelen esetben nagyon egyszerűnek tűnik: milyen ügyekben lehet egyáltalán egyezséget kötni: *egyszerűbb vagy bonyolultabb ügyekben?*

Itt szükséges kis kitérőt tenni, és tisztázni, hogy létezik-e az egyszerűbb és bonyolultabb ügyeknek olyan meghatározása, amely segít a kérdés értelmezésében.

Az eljárások differenciálásával kapcsolatban a Be. kodifikációja során – de azt megelőzően is<sup>10</sup> – felmerült az a dilemma, hogy lehet-e, szükséges-e valamilyen ismérvek szerint különbséget tenni egyszerű és bonyolult ügyek között. A jogalkotó elvi válasza határozott és egyszerű: igen, szükséges, a jogtörténeti előzményekre is figyelemmel,<sup>11</sup> a jogfejlődési trendeknek megfelelően.<sup>12</sup> A Be. koncepció vonatkozó magyarázata némi támpontot is ad az elhatárolásra: a cselekmény csekély-kiemelkedő tárgyi súlya, egyszerű-komplex bizonyítás lehetősége. Ezen kívül támpontot jelenthet maga a Be. szabályozása is, amely a tanács elé utalhatóságra vonatkozó szabályozásában indokként az ügy bonyolultságát, az eljárás ügyiratainak terjedelmét, valamint a büntetőeljárásban részt vevő személyek jelentős számát jelöli meg hivatkozási alapként, nem taxatív módon.<sup>13</sup> Ettől függetlenül olyan általános érvényű definíció még nem született, amely a jogalkalmazóknak egyértelmű iránymutatást jelentene. Nem véletlenül, hiszen ilyen érvényű meghatározás – álláspontom szerint – nem is lehetséges. Jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény (például az emberölés büntette) esetén is lehet egyszerű a bizonyítás, illetőleg ellenkezőleg, a bizonyítás egy csekély súlyú bűncselekmény (például a rágalmazás vétsége) tárgyában folytatott büntetőeljárásban is komoly kihívásokat jelenthet.<sup>14</sup> Végül további, nem szakmai

<sup>10</sup> Ld. a büntetőeljárás törvény koncepciójáról szóló 2002/1994. (I. 17.) Korm. határozat 7. pontját, mely szerint az alaptípusnak tekintendő eljárás mellett – ahol a tárgyalás dominál – ki kell alakítani az egyszerűsített eljárásokat, amelyek megfelelő alkalmazása lehetőséget ad az ügyek differenciált elbírálására.

<sup>11</sup> A csekély tárgyi súlyú ügyek egyszerűbb eljárási keretek között történő elbírálása már a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk szabályozásában is ismert volt, és meghatározta a nyomozás, a vizsgálat, valamint a bírósági eljárás alakulását.

<sup>12</sup> Ld. Be. koncepció II/5. pont

<sup>13</sup> Ld. Be. 13. § (5) bekezdés, 496. §.

<sup>14</sup> A Be. 348. §-ához fűzött magyarázat szerint: „[a]z ügy tárgyát képező bűncselekmény tárgyi súlya önmagában nem dönti el, hogy maga az ügy jelentős-e és ha igen, milyen mértékben, továbbá nem teszi az ügy megítélését bonyolultabbá vagy egyszerűbbé sem. Egy ügy bonyolultsága, szerteágazó jellege, a befejezéséhez szükséges jelentős idő ráadásul a Be.-ben – azaz minden ügyre alkalmazható kritériumuk útján, általános jelleggel – nem is határozható meg, ebben a kérdésben csak a konkrét jogalkalmazó tud dönteni.” POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez*. 1. k. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 701.

szempontként merülhet fel, hogy a közvélemény a sajtó által felkapott, egyszerű megítélésű ügyeket is fontosnak, bonyolultnak tekintheti csak azért, mert az adott esetben kiemelt közfigyelmet kapott, esetleg jelentősen elhúzódott.

Visszatérve az alapkérdésre, az egyik nézőpont szerint az egyezség megkötése ugyan potenciálisan minden deliktum esetében lehetséges, azonban annak várhatóan csak az *összetettebb, jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények esetén* van jövője, mert ellenkező esetben, a tényállás teljes körű felderítettsége esetén, és ha más ügyben sem várható a terheltől bizonyíték szolgáltatása, az ügyesség nem fog egyezséget kötni, inkább mértékes indítványt tesz.<sup>15</sup>

Hasonló megközelítés alapján merül fel az a jogos kérdés, hogy miért adjon kedvezményt az ügyész egy olyan ügyben, amely nem bonyolult, könnyen bizonyítható és még az eljárás elhúzódásának a veszélye sem forog fenn?<sup>16</sup>

Más szerzők az *egyszerűbb bizonyíthatóság* esetén látják az alkalmazásban rejlő lehetőségeket.<sup>17</sup>

Álláspontom szerint mindkét álláspont jól érvelhető, védhető. Nem zárható ki ugyanis az egyezség lehetősége egy olyan lopás büntette miatt indult büntetőügyben, ahol bizonyítási nehézségek nem merülnek fel, például kamerafelvétel is rendelkezésre áll. Ebben az esetben viszont több, az eljárást gyorsító jogintézmény alkalmazása is felmerül, ha úgy tetszik ütközik (például bíróság elé állítás vagy büntetővégzés, esetleg mértékes indítvány előkészítő ülésen történő beismerés esetére). Szükségesnek tartom azonban megjegyezni, hogy a gyakorlatban sokszor nem minden fekete és fehér: az egyszerű bizonyíthatóságra vonatkozó kedvező várakozás is utóbb könnyen bizonytalanná válhat, ezért a bizonytalan felcserélése a biztosra is nyomós érv lehetne az alkalmazás mellett.

Ugyanígy nem vitatható az egyezség létjogosultsága például a sokszereplős korrupciós ügyekben vagy egy-egy szövevényesebb költségvetési csalás büntette tárgyában indult büntetőügyben, melyekben a bizonyítás kimenetele sok esetben valóban bizonytalan.

<sup>15</sup> BÉRCES Viktor – GYULAI Dániel: Egy új remény, avagy az egyezség megjelenése a hazai büntetőeljárásban. *Ügyészségi Szemle*, 2019/04. 31–32.

<sup>16</sup> GULYÁSNÉ BIRINYI – PÁPAI-TARR i. m. 33.

<sup>17</sup> Szigeti Imola Miskolcziné Juhász Boglárka álláspontjával egyetértve idézi a szerzőt, miszerint „abban az esetben előnyös az egyezség megkötése, amikor egyértelmű bizonyítékok állnak a vádhatóság rendelkezésére, azonban az ügy bonyolultsága és terjedelme miatt a bizonyítás rendkívül időigényes lenne, és a vádpontok között akad olyan, melyek esetében az állam a büntetőjogi felelősségre vonástól eltekinthet.” Azokban az esetekben is célszerű lehet az egyezség, amikor a bűncselekmény tárgyi oldalát illetően a bizonyítás nem ütközik nehézségbe, az alanyi oldal vonatkozásában viszont a minősítésre is kiható nehézségek merülhetnének fel a tárgyaláson, ami szintén időt húzó körülmény lehet. SZIGETI Imola: Az egyezségekre vonatkozó eljárásjogi normarendszer. *Magyar Jog*, 2018/12. 690–697.

A Be. 731. §-hoz fűzött miniszteri indokolás szerint a külön eljárás célcsoportját elsősorban azok az elsőfokú bíróság előtt folytatott eljárások jelentik, ahol az elhúzódó bizonyítási eljárást követően már *első fokon jogerős* ügydöntő határozat születik. Elek Balázs ennek a jogalkotói törekvésnek a gyakorlati hátterét szemléletesen írta le tanulmányában:

„[j]elenleg a járásbíróságok elé kerülő büntetőügyek több mint 60%-a első fokon jogerőre emelkedik. Érdemes belegondolni, hogy milyen tartalékok érhetőek tetten itt az eljárásban. Jelenleg azonban a bíróság kénytelen perrendszerűen tárgyalás keretében lefolytatni az eljárást, munkaidőt, pénzt és energiát nem kímélve törekedni a valós tényállás felkutatására. [...] Végül az ügyek több mint 60%-ában az ügyész és a védelem is elfogadja, tudomásul veszi a döntést. Nem gondolom, hogy eretnokség lenne azt gondolni, hogy ugyanezt az ítéletet a feleslegesnek tűnő hosszas bizonyítás nélkül is meghozhatná a bíróság.”<sup>18</sup>

Ezekben az ügyekben – a gyakorlati tapasztalatok szerint – jellemzően nem merülnek fel bizonyítási nehézségek. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az indokolás sem kategorikusan fogalmaz.

Nyilvánvalóan nem szerencsés, ha a konszenzuális, illetve az eljárás egyszerűsítését szolgáló jogintézmények – az alkalmazást rontó módon – konkurálnak egymással,<sup>19</sup> ezért az ügyészség elvi jelleggel mutatott rá, hogy az egyezsége irányuló eljárás során figyelemmel kell lenni arra, hogy az egyezségkötésnek ugyan bármely ügyben, bármely bűncselekmény esetén helye lehet, ám az egyezség nem a bíróság elé állítás, vagy a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás alternatívája, lehetőségét a konkrét ügy körülményei döntenek el, valójában *a nem egyszerű megítélésű ügyek* esetén lehet a gyorsítás és a hatékonyság növelésének eszköze.<sup>20</sup>

<sup>18</sup> ELEK Balázs: *Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban*. 2015. július 10., <https://ujbtk.hu/dr-elek-balazs-koltseg-es-idotartalekok-a-buntetoeljarasban/>

<sup>19</sup> Polt Péter álláspontja szerint a büntetőeljárás gyorsítására és egyszerűsítésére alkalmas jogintézmények, mint például a bíróság elé állítás, a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, a terhelt együttműködésén alapuló eljárás, a közvetítői eljárás céljának pontos meghatározásával remélhetőleg elérhető az az alapvető követelmény, hogy ezek az eljárások ne konkuráljanak egymással, hanem az adott ügy körülményeihez igazodva célzottan, a lehető leghatékonyabban legyenek igénybe vehetők. Polt (2018) i. m. 38.

<sup>20</sup> Legfőbb Ügyészség KSB. 3561/2018/1-I. 11. pont.

Ennek megfelelően a fővárosi gyakorlat is egyre inkább egy irányba halad, az egyezségkötés intézményét a *nagy ügyekre tartogatják*.<sup>21</sup>

A Legfőbb Ügyészség által a Be. alkalmazásának kérdéseiről kiadott LFNIGA//142/2019. számú Emlékeztető Be. 407. §-ához írt iránymutatásának 2) pontja szerint elsődleges cél, hogy a megkötött egyezség mind az ügyészség, mind a terhelt számára előnyökkel járjon. Ez a vádhatóság szempontjából elsősorban abban nyilvánulhat meg, hogy a terhelt az ügyészség által megállapított tényállásnak és jogi minősítésnek megfelelően beismeri a bűncselekmény elkövetését. A terhelti beismerést ugyanakkor a vádhatóság részéről csak abban az esetben lehet előnyként értékelni, ha az egyszerűbbé, eredményesebbé teszi az állam büntetőigényének érvényesítését azáltal, hogy a beismerés hiányában felmerülő – akár a büntetőeljárás nyomozati vagy bírósági szakaszának jelentős elhúzóadásában megnyilvánuló – *bizonyítási nehézségek elkerülhetők*.

Leegyszerűsítve az idézett ügyészségi álláspontot, az egyezség olyan ügyekben preferálandó, melyekben az ügy megítélése jellemzően nem egyszerű, bizonyítási nehézségek merülhetnek fel, a büntetési célok tárgyalás tartása nélkül is elérhetők, a terhelti beismerés a büntetőigény egyszerűbb és eredményesebb érvényesítéséhez vezet. Ha megnézzük közelebbről a prioritásként megjelölt ismérveket, akkor olybá tűnik, hogy a tárgyalásról lemondás, valamint a büntetővégzés melletti megfelelő pozicionálás lehetett az iránymutatás elsődleges indoka. Ennek szigorú értelmezése mentén az egyezség valóban nem tud konkurálni e két külön eljárással. Ha a jogalkotó magyarázata kapcsán megjegyeztem, hogy az nem kategorikus, akkor ezt ebben az esetben sem mulasztom el, hiszen az ügyészségi elvi iránymutatás sem zárja ki az egyedi elbírálást. A ‘bármely ügyben’ fordulat nyilvánvalóan erre utal.

Ennek ellenére nem hagyható figyelmen kívül, hogy az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás (a továbbiakban: LÜ utasítás) 50. § (2) bekezdés második fordulata az előző iránymutatással látszólag szemben áll, ugyanis e szerint az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a beismerés hiányában rendelkezésre álló *bizonyítékok nem lennének elégsé-*

<sup>21</sup> Ibolya Tibor szerint a fővárosban olyan büntetőeljárásokban látnak lehetőséget az egyezség alkalmazására, amelyekben az elkövetett cselekmény tárgyi súlya kiemelkedő (legalább 2-8 évig terjedő a büntetési tételkeret), és az elkövető a bűnösség beismerése mellett ténylegesen képes és kész hozzájárulni a cselekvősege folytán előállt hátrány, kár, sérülés kiküszöböléséhez. Kisebb, tömegesen előforduló ügyekben a terhelti együttműködés más eljárásjogi megoldás keretében nyer értékelést, például feltételes ügyészi felfüggesztés vagy büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás keretében. IBOLYA Tibor: Az új Be.-törvény ügyészi szemmel. *Ügyvédek Lapja*, 2019/6. 22.

gesek a vádemeléshez. Azaz az egyezséghez is szükséges egyfajta vádemelési bizonyosságot elérő bizonyítottság, ami az előző iránymutatásban megjelölt ‘bizonyítási nehézségek’ fordulattal nehezen összeegyeztethető szempont. A LÜ utasítás minden bizonnyal arra a törvényi rendelkezésre reflektál – helyesen –, mely szerint az egyezséget a bíróság – többek között – akkor hagyhatja jóvá, amennyiben azt az ügyiratok alátámasztják,<sup>22</sup> ebben az esetben a Be. 736. § (2) bekezdése szerint a bíróság a vádlott bűnösségét a bűnösség beismerésére, az egyezség jóváhagyására és az ügyiratokra alapítja. Illetőleg figyelembe veszi, hogy a Be. 183. § (4) bekezdés szerint a terhelt beismerése esetén – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.

Mindezek alapján teljesen indokolatlannak tűnik úgy feltenni a kérdést, hogy valójában mi a fontosabb, az egyszerű ügyek tömegében elkerülni a hosszas bírósági eljárást vagy növelni a bonyolultabb ügyekben az eljárás eredményes befejezésének esélyét? Ugyanis – álláspontom szerint – mindkettő lényeges lehet a büntetőigény érvényesítése szempontjából.

Úgy tűnik, a jogalkalmazási gyakorlat mégsem tükrözi ezt a megengedő szemléletet, ugyanis az tapasztalható, hogy jellemzően a *nagyobb, bonyolultabb ügyekben* van jelenleg létjogosultsága a vizsgált konszenzuális jogintézménynek. Ugyancsak jogosan merül fel a kérdés, hogy mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás? Vagyis ez a jelenség a joggyakorlat organikus fejlődésének tudható be, amelyet a jogalkalmazói törekvés csupán megerősített, vagy ez a jogalkalmazói iránymutatásokban rejlő szigorú elvárás eredménye?

Emellett számomra különösen fontos további szempontra is szeretném felhívni a figyelmet. Ugyanis az ismertett jogalkalmazói törekvések döntően a közvádoló, az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője, valamint a terhelt (védelem) relációjában értékeli az egyezség társadalmi előnyeit, ami mellett még mindig sokszor háttérbe szorul a *sértetti érdek*, amelyet a Be. preambuluma<sup>23</sup> is kiemelt törekvésként kezel, vagyis az egyezség szabályozásában is megjelenő sokrétű *reparációs lehetőségek* is indokolhatják annak a jogalkotói szándéknak való megfelelést, amely az eljárás időszerűségére és a sértetti jogok érvényesítésére is egyaránt prioritásként tekint. Ennek megfelelően a biztos megtérülés lehetőségének és időszerűségének is sokat kellene nyomni a latba akkor, amikor az egyezség alkalmazhatósága a kérdés. Ezt támasztja alá

<sup>22</sup> Be. 733. § e) pont.

<sup>23</sup> „Az Országgyűlés [...] különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére [...] az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából a következő törvényt alkotja”.

a 2020-as Be. novella – a Be. 407. § (1) bekezdésének módosításához fűzött – miniszteri indokolásának egyértelmű jogalkotói üzenete, mely szerint

„az egyezségben a terhelt a Be. 411. § (5) bekezdése alapján számos a beismerésen túlmutató kötelezettséget vállalhat. E többlettartalom, így például az ügyességgel vagy a nyomozó hatósággal való együttműködés vagy *a sértett polgári jogi igényének megtérítése függetleníthető a beismeréstől* és olyan többlet magatartások teljesítését feltételezi, amely mind az ügyesség, mind – az attól várható kiszámítható előnyök miatt – a terhelt részére indokoltta teheti az egyezség megkötését, akár egy korábbi beismerést követően is. Ezen többlet kötelezettségek vállalásának lehetőségét a Be. nem kívánhatta kizárni pusztán azon az alapon, hogy a terhelt korábban már elismerte a bűncselekmény elkövetését.”

Meglátásom szerint a jogalkotó ezzel az érveléssel nem kevesebbet nyilvánított ki, mint azt, hogy az egyezségben rejlő társadalmi előny nem kizárólag a terhelti beismerésben rejlik, hanem más járulékos előnyben is, ilyen lehet például a sértett polgári jogi igényének megtérítése. Ez egyéb értelmezési kérdésekben is fontos iránytű lehet a jogalkalmazók számára.

Fontos megjegyezni, hogy ez természetesen nem jelenti azt, hogy a jogalkalmazói gyakorlat elzárkózna a jóvátétel lehetőségétől, ellenkezőleg. Milliárdos tételre rúghat vagy azt meg is haladhatja az a nagyságrendű megtérülés, ami eddig ennek a jogintézménynek köszönhető.

## 5. A jogalkalmazási eredmények értékelése

Ha az elmúlt négy esztendőre visszatekintünk, akkor az látható, hogy a Be. hatálybalépését követő időszak legelején, az első közzétett esetek országos szinten a széles körű alkalmazhatóságot látszanak igazolni,<sup>24</sup> de meglepetés mégsem történt, kiugró számadatokat kezdetben sem lehetett tapasztalni.

<sup>24</sup> Például dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntette esetén (*Jogerős az egyezség jóváhagyásával hozott ítélet*, 2019. december 2. ugyeszseg.hu); lőfegyverrel visszaélés büntette esetén (*Egyezség a bűnösség beismeréséről – vádemelés lőfegyverrel visszaélés büntette miatt*, 2019. november 29., ugyeszseg.hu); vagy garázdaság vétsége miatt (*Jász-Nagykunszolnok megyében megszületett az első egyezségkötés az ügyész és a gyanúsított között*. 2018. szeptember 18., ugyeszseg.hu).



A nyomozás során kezdeményezett, valamint megkötött egyezségeket, illetve alkalmazott mértékes indítványok tárgyában, 2018. év II. felében folytatott vizsgálat eredményeit összefoglaló legfőbb ügyészségi jelentés szerint a jogalkalmazás kezdeti, viszonylag rövid szakaszában, 2018. július 1. napja és 2018. szeptember 30. napja között 22 esetben, 39 terheltet érintően került sor egyezség megkötésére, illetve 302 esetben 329 gyanúsítottat érintően került sor a nyomozati szakban (eredménytelen) egyezség kezdeményezésére. Az egyezséggel érintett bűncselekmények ráadásul elég széles spektrumon mozognak. Egyezség megkötésére került sor – többek között – hamis magánokirat felhasználásának vétsége, hamis tanúzás büntette, lopás vétsége, életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt folytatott büntetőügyekben.<sup>25</sup>

A Legfőbb Ügyészség a Be. LXV. Fejezete szerinti egyezséget érintően 2019. évben is végzett egy átfogó vizsgálatot. Az erről készített összefoglaló jelentés értékelése szerint nyilvánvalóan nem lehet taxatív felsorolással meghatározni az egyezségkötésre alkalmas ügyek körét, ugyanakkor célszerű ennek a jogintézménynek az alkalmazása, ha pl.: a terhelt beismerő vallomása döntően hozzájárul a *jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény* felderítéséhez, anélkül a bizonyítás nem lenne teljes körű, együttműködik egy előreláthatóan hosszadalmas bizonyítási eljárás leegyszerűsítésében, egy, a rendelkezésre álló adatok alapján esetlegesen kétséges kimenetelű bizonyítási eljárás lefolytatásában (jellemzően ide sorolhatók a bonyolult ténybeli és jogi megítélésű ügyek), a kárt, vagyoni hátrányt megtérítette. Az érintett bűncselekményi kör még a vizsgált időszakban is sokszínűnek tűnik: garázdaság, kiskorú veszélyeztetése, testi sértés, hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, hamis magánokirat felhasználása, állatkínzás stb.<sup>26</sup>

2020-ban érzékelhető csökkenés történt az egyezség alapján folytatott eljárások adataiban,<sup>27</sup> majd 2021-re ismét kisebb növekedés figyelhető meg. Az ügyészség a 2022. november 2-án közzé tett kommunikációs közleményében

<sup>25</sup> Legfőbb Ügyészség NF. 4531/2018/2-I. számú összefoglaló jelentése.

<sup>26</sup> Legfőbb Ügyészség NF. 2456/2019/51-I. számú összefoglaló jelentése.

<sup>27</sup> A legfőbb ügyész 2020. évi beszámolója szerint „[a] megkötött egyezségeket mennyisége – és különösen a lényegében stagnáló állapot – nem kifogásolható, figyelemmel arra, hogy az egyezség megkötésének és az általánosozhoz képest enyhébb büntetési tételkeret alkalmazásának csak akkor lehet létjogosultsága, ha az állami büntetőigény érvényesítését az egyezség megkötése elősegíti.” Ebben az évben nem lehet figyelmen kívül hagyni a covid járvány hatását sem, hiszen az a személyes kapcsolatok minimalizálását is magával vonta a büntetőeljárásokban, ennek megfelelően az ügyészség a járványhelyzet sajátosságait is figyelembe véve választotta meg az eljárási formákat. A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2020. évi tevékenységéről. B/16954.

[http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy\\_beszamolo\\_2020.pdf](http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy_beszamolo_2020.pdf)

mutatott rá a kedvező tendenciára, mely szerint 2021-ben tovább növekedett az olyan vádak száma, amelyben egyezség alapján került sor a vádemelésre: 77 ügyben született egyezség alapján vád, ami az előző évi 58-hoz képest 32,8%-os emelkedést jelent. Valódi áttörést azonban ez az adatsor sem mutat.

Az aktuális adatokat a jobb szemléltethetőség kedvéért a tárgyalásról lemondás azonos mutatóival összevetve foglaltam egységes táblázatba:

Tárgyalásról lemondás		
Év	Vádemelés	ebből
		Tárgyalásról lemondás
2016.	62 090	35
2017.	58 525	43
2018. I. félév	30 177	35

Egyezség a bűnösség beismeréséről					
Év	Vádemelés	ebből	Összes vádemelés előtti egyezséggel kapcsolatos kezdeményezés	Eredményes ügyeszi kezdeményezés	Jogerős egyezséggel (tárgyalásról lemondással) lezárult eljárások vádlottjai
		Egyezség alapján folytatott eljárás			
2018. II. félév	19 693	34	739	26	86
2019.	47 121	91	1 417	41	102
2020.	47 381	58	932	15	122
2021.	46 829	77	1 120	20	141

Látható, hogy a két jogintézmény mutatói szignifikánsan nem térnek el, elhanyagolható arányt képviselnek a vádemelések számához képest.

Mindezekre tekintettel az egyezség kritikusaik egyértelműen igazat lehetne adni. A következtetés ezek alapján egyszerű: az *egyezség nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat*. Érdemi elmozdulás az elmúlt négy évben sem történt, ami azt jelzi, hogy a jogalkalmazás továbbra sem talált rá az egyezség megfelelő alkalmazási körére.

A jogintézmények rokoni kapcsolata miatt sok esetben az is érezhető, hogy az egyezség az előkészítő ülésen történő beismerés kezdeti sikereivel és lenyűgöző számaival<sup>28</sup> áll szemben, illetve áll szükségszerűen vesztesre, mivel ilyen relációban könnyen számonkérhető a tömeges alkalmazás hiánya.

<sup>28</sup> Beismerő nyilatkozat elfogadása előkészítő ülésen: 2020: 8778, 2019: 9482. A Legfőbb Ügyészség statisztikája: <https://tinyurl.hu/m9mC>

Tóth Mihály – ugyancsak statisztikai adatokra alapozott – megállapítása szerint tény, hogy az a várakozás, ami az egyezségkötések számának érzékelhetőbb növekedését prognosztizálta, az új törvény első éveiben nem teljesült.<sup>29</sup>

Ennek ellenére a kizárólagosan negatív megítélést indokolatlanul egyoldalúnak tartom, mivel az látszólag figyelmen kívül hagyja, hogy az egyezség eredményének megítélése *nemcsak mennyiségi*, hanem ugyanannyira *minőségi kérdés* is. Minőségi jellemzőkön én személy szerint az egyezséggel érintett ügyek bonyolultságát, összetettségét tekintem, melyek a legtöbb esetben nagy közfigyelmet generálnak. A továbbiakban az egyszerűség kedvéért az ilyen esetekben a *'nagy ügyek'* megjelölést fogom használni.

A probléma csak az, hogy az egyezség mennyiségi jellemzője könnyen igazolható, a minőségi jellemzők pedig nehezen detektálhatók. Ahogyan azt korábban megjegyeztem, a nagy ügyek meghatározására, így mérésére sincs általános zsinórmérce.

A Legfőbb Ügyészség egyezség vizsgálatáról készített – előzőekben hivatkozott – NF. 2456/2019/51-I. számú összefoglaló jelentése szerint az egyezségkötésre alkalmas *ügyek köre szükségképpen szűkebb*, mint az eljárást gyorsító más intézkedéssel érintett ügyek köre, amelyek közé sorolhatók az általános szabályok alapján, de mértékes indítvány megtétele mellett lefolytatott ügyek is. Az egyezség, mint eljárást gyorsító jogintézmény jelentősége ezért alapvetően nem az ilyen módon elintézett ügyek számának kiugró mértékű növekedésével, hanem pl. az egyezséggel érintett, eredetileg hosszadalmasnak, és/vagy kétes kimenetelűnek ígérkező, *bonyolult ténybeli és jogi megítélésű ügyekben* folytatott büntetőeljárások gyors és eredményes befejezésével, ezáltal a munkateher csökkentésével, a büntetőeljárások idejének rövidülésével, és a költségek mérséklődésével mérhető.

Álláspontom szerint tudomásul kell venni, hogy az egyezség valójában egy olyan konszenzuális lehetőség, amelyet jelenleg tömegesen nem lehet hatékonyan alkalmazni, így csupán a számmutatók – más jogintézményekhez viszonyított – alacsony száma egyáltalán nem jelenti az egyezség kudarcát. Fantoly Zsanett szerint

„a gyakorlatban a nyomozási egyezség a nagy tárgyi súlyú, tipikusan bünszervezetben elkövetett bűncselekmények elkövetőivel szemben nyer alkalmazást, ahol a bűncselekmény felderítéséhez jelentős bűnüldözési érdek fűződik, ahol a terhelt beismerése nélkül holtpontra jutna

<sup>29</sup> TÓTH i. m. 131.

a nyomozás. A beismerő vallomás által a további bizonyítási eszközök felderítésének lehetősége nyílik meg a nyomozó hatóság számára, és így biztosítható lehet az eredményes vádemelés.”<sup>30</sup>

Amennyiben Fantoly Zsanettnek igaza van, akkor az utóbbi konklúzió levonására van inkább alap, azaz nem lehet kizárólag a számadatok alapján mérleget vonni.

Ebben az álláspontomban megerősítést jelentett az, hogy az interneten a nagy ügyekre vonatkozó sajtóközleményeket böngészve egyre inkább gyűltek a találatok. A nyilvános források szerint egyezségkötés történt a *Czegléd-perben*,<sup>31</sup> a *Simonka ügyben*,<sup>32</sup> a *Katzenbach-gyilkosság ügyben*,<sup>33</sup> *Bige László ügyében*,<sup>34</sup> a *Kőrös Gusztáv Tibor* ellen folytatott büntetőügyben,<sup>35</sup> a *Horváth Csaba országgyűlési képviselőt érintő büntetőeljárásban*,<sup>36</sup> az ex ügyész ‘*befolyásos ügyvéd*’ ügyében,<sup>37</sup> a több, mint négy milliárd forint vagyoni hátrány okozó, *számlagyárat működtető bűnszervezet* elleni büntetőügyben,<sup>38</sup> a ‘*lébényi*

<sup>30</sup> FANTOLY Zsanett: A bizonyítási szabályok egyszerűsödése az új büntetőeljárás törvényben. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/7–8. 358.

<sup>31</sup> A vád szerint több mint hat milliárd forint adót csaltak – vádemelés dr. Czegléd Csabával és társaival szemben 2019. <https://tinyurl.hu/sxMZ>, valamint: Czegléd-per: vallott a koronatanú. *Magyar Nemzet*, 2022.11.10. <https://magyarnemzet.hu/>

<sup>32</sup> Vádemelés az országgyűlési képviselő és társai elleni büntetőeljárásban 2019. <http://ugyeszseg.hu/>, valamint HORVÁTH Csaba László: Több vádlott beismerte bűnösségét Simonka György büntetőperében. 2020. 01. 16. 24.hu

<sup>33</sup> Vádat emelt a Fővárosi Főügyészség az egykori focista sérelmére 2009-ben elkövetett emberölési ügyben. 2022. <http://ugyeszseg.hu/>, valamint Egyezséget kötöttek, új részlet a Katzenbach-gyilkosság ügyében. *Infostart*, 2022. október 22.

<sup>34</sup> Vádemelés a 2 milliárd forint vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés, valamint vesztegetés miatt - a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség sajtóközleménye, 2021. október 11. <http://ugyeszseg.hu/>, valamint BARANYA Róbert: Ismét bíróság elé áll a baloldali milliárdos, Bige László. 2022. június 27. <http://mandiner.hu>

<sup>35</sup> Újabb vádemelés Kőrös Gusztáv Tibor ellen 2019. április 15. <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>36</sup> Korrupciós bűncselekmények miatt gyanúsított a zuglói polgármester és egy volt helyi politikus – a Központi Nyomozó Főügyészség sajtóközleménye 2022. február 23. <http://ugyeszseg.hu/>, valamint PÁMER Dávid: Nincsenek védett politikusok, minden korrupciós ügyet kivizsgálunk. *Magyar Nemzet*, 2022.11.26, <https://magyarnemzet.hu/>

<sup>37</sup> PÁMER Dávid: Korrupcióval vádolnak egy befolyásos ügyvédet, aki még ügyészként vehetett át milliós kenőpénzeket. *Magyar Nemzet*, 2022.10.26, <https://magyarnemzet.hu/>

<sup>38</sup> Számlagyár üzemeltetésével több, mint négy milliárd vagyoni hátrányt okozott a bűnszervezet vezetője – a Komárom-Esztergom Megyei Főügyészség sajtóközleménye. 2022. december 2, <http://ugyeszseg.hu/>

*autópálya rendőrök* ügyében,<sup>39</sup> a *'kézilabda meccsek'* ügyében,<sup>40</sup> a *'jövedéki orgazda'* ügyében,<sup>41</sup> a *'húsfeldolgozó cég vezetőjének'* ügyében,<sup>42</sup> a *74 személy ellen bünszervezetben* elkövetett költségvetési csalás miatt folyamatban volt büntetőügyben,<sup>43</sup> a *több százmilliós vagyoni hátrány okozása miatt* folytatott büntetőeljárásban,<sup>44</sup> a *közel 400 milliós költségvetési csalás* miatt indult büntetőügyben,<sup>45</sup> *több mint kétszáz millió forint értékű autó lopása* miatt a szerb bünszervezet érintően indult ügyben,<sup>46</sup> a *Eurojust közreműködésével* végzett eredményes nyomozás ügyében,<sup>47</sup> valamint a *bünszervezetben elkövetett embercsempészség* ügyében.<sup>48</sup>

Utánanéztem továbbá, vajon a jellemzően kiemelt ügyekkel foglalkozó *Központi Nyomozó Főügyészség* és a legnagyobb ügyforgalmú<sup>49</sup> *Fővárosi Főügyészség* praxisában hány egyezséggel érintett *nagy ügy*, és hány ilyen ügyben *érintett terhelt* van. Ebben az esetben is inkább a nagyságrend érdekelt, amit a kérdésekre adott válaszok megfelelően tükröztek: a Központi Nyomozó Főügyészségen *9 ügyben 29 terheltet érintően*, a Fővárosi Főügyészségen *11 ügyben, 25 terheltet érintően* köttetett egyezés a Be. hatálybalépése óta.

Nyilvánvaló, hogy mértékadó eredményt csak egy *statisztikai vizsgálat* tud felmutatni, ezért ilyen módszertannal is megkíséreltem a felvetésemet alátá-

<sup>39</sup> Jogerős ítélet a lébényi autópálya rendőrök ügyében - a Központi-Nyomozó Főügyészség sajtóközleménye. 2021. március 9., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>40</sup> Pénzért befolyásolták a mérkőzéseket – egyezségek alapján ítélet kézilabda meccseket érintő vesztegetések miatt. 2019. október 16., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>41</sup> Két év börtönt kapott a jövedéki orgazda a jóváhagyott egyezésben – A Komárom-Esztergom Megyei Főügyészség sajtóközleménye. 2020. július 6., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>42</sup> Egyezségkötés a költségvetési csalás büntette miatt indult ügyben. 2019. július 9., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>43</sup> 74 személy ellen vádemelés bünszervezetben elkövetett költségvetési csalás miatt – fotóval, videóval – a Somogy Megyei Főügyészség sajtóközleménye. 2022. augusztus 3., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>44</sup> Több százmilliós vagyoni hátrányt okoztak – a Komárom-Esztergom Megyei Főügyészség sajtóközleménye <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>45</sup> Közel 400 milliós költségvetési csalás miatt előkészítő ülésen ügydöntő határozat született – a Fejér Megyei Főügyészség sajtóközleménye. 2020. szeptember 25., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>46</sup> Több mint kétszáz millió forint értékű autót lopott a szerb bünszervezet – vádat emelt az ügyészség. 2019. november 7., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>47</sup> Az Eurojust közreműködésével eredményes nyomozás – 50 milliót tisztára mosó férfivel szemben emelt vádat a főügyészség. 2019. október 7., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>48</sup> Egyezés az embercsempészekkel. 2019. augusztus 14., <http://ugyeszseg.hu/>

<sup>49</sup> 2021-ben a Fővárosi Főügyészség intézte a teljes ügyészségi ügyiratforgalom 22,9%-át. <https://tinyurl.hu/vIYN>

masztani. A Legfőbb Ügyészség statisztikai rendszeréből<sup>50</sup> nyert adatok alapján két fontos megállapítás tehető:

- A Be. hatálybalépése óta azon ügyek közül, amelyekben valamilyen tevékenység (kivezetés) történt az adott évben a kiemelt ügyek aránya 0,1%. Ezzel szemben a *kiemelt ügyek aránya* azon ügyekben, ahol vagy egyezség kezdeményezés, vagy egyezséggel érintett vádemelés történt, *lényegesen magasabb*. Így megállapítható, hogy a *kiemelt ügyek aránya magasabb az egyezséggel érintett ügyekben*, mint valamennyi ügy tekintetében.<sup>51</sup>
- Nagyon érdekes, hogy – a vizsgált időszakban – a nyomozás elrendelésétől az iratok első fokú ügyészségre érkezéséig eltelt idő (nyomozás időtartama) *átlagosan közel kétszer hosszabb az egyezséggel érintett ügyekben*. A nyomozás időtartamának hosszúsága pedig vélelmezhetően összefügg az ügy bonyolultságával, nagyságával, összetettségével is.<sup>52</sup>

Amennyiben a nagy ügyek – az előzőekben ismertetett – nagyságrendjét összevetjük az egyezségekre vonatkozó statisztikai számokkal, már nem csupán megérzésről van szó akkor, amikor azt állítom, hogy az egyezségkötéssel érintett büntetőeljárások számához képest *nagy arányban vannak a közvéleményt is élénken foglalkoztató büntetőügyek, azaz egyezségekre jellemzően nagy ügyekben kerül sor*. Arról nem is beszélve, hogy az egyezség ilyen esetekben sokszor több terhelte érint, így azok száma az egyezség alapján folytatott eljárások mutatóihoz képest is lényegesen nagyobb. Ez pedig vitathatatlanul *az egyezség eljárási helyi értékét növeli a számadatoktól függetlenül*. Hangsúlyozni kell azt is, hogy ezek valóban olyan nagy ügyek, melyek anyagi és humán erőforrása, nemkülönben társadalmi fókuszja az átlagot jelentősen meghaladja, így, ha már csak egyetlen ilyen ügyben rendeltetésének megfelelően működik az új jogintézmény, akkor már mondhatjuk: bőven megérte, kudarcról szó sincs.

<sup>50</sup> <https://tinyurl.com/34a9etmf>

<sup>51</sup> A megállapítást megalapozó módszertan az egyezséget és a kiemelt ügyeket azonosító ügyészségi kivezetési kódok egybevetésén és statisztikai elemzésén alapszik.

<sup>52</sup> A megállapítást megalapozó módszertan a Vádképviselési Informatikai Rendszer (VIR) adatbázisa alapján, az egyezségekre vonatkozó adatok és a megvádolt és jogerős bírósági határozattal elbírált személyekkel szemben lefolytatott büntetőeljárások fő szakaszai átlagos időtartamának összevetésén és elemzésén alapszik.

Végül megjegyzésre érdemes és nem elhanyagolandó szempont, ha az egyezség kezdeményezések számarányát megnézzük,<sup>53</sup> akkor az a nagyságrend is jelez valamit. Ha mást nem, a jogintézmény iránti nyitottságot, érdeklődést mindenképpen tükrözi, amelyet feltétlenül érdemes lenne a jövőben még hatékonyabban kiaknázni.

## 6. Konklúzió

Álláspontom szerint a jogalkotó kezdetben az olyan, egyszerűbb megítélésű ügyekre kalibrálta az egyezséget, amelyek korábban első fokon jogerőre emelkedtek. A jogalkotói várakozás szerint ez majd olyan hatást generál, hogy az ügyek tömege elkerüli a bírósági szakot, ami teret enged bonyolultabb ügyekben a megfontolt, forrás- és időigényes bírósági tárgyalásnak.

A Be. hatálybalépését követő időszak elején egy éledő, érdeklődő, útkereső gyakorlat figyelhető meg, melynek során a jogalkalmazók nemcsak a bonyolult ügyekben próbálták ki az új jogintézmény eljárást gyorsító hatását. Azaz a kezdeti lépések az eredeti jogalkotói szándéknak is jobban megfeleltek.

Ezt követően egy éles szemléletváltás tapasztalható, ami nem vitathatóan az olyan szigorúbb kereteket meghatározó ügyészségi iránymutatásoknak és gyakorlatnak köszönhető, amelyek szükségszerűen keretbe foglalták a jogintézmény alkalmazhatóságát.

Ebben egyrészt szerepe van annak a jogalkalmazói törekvésnek, hogy a tárgyalásról lemondás, valamint – a pandémia idején még inkább felértékelődött – büntetővégzés relációjában is meg lehessen találni az egyezség megfelelő helyét az eljárást egyszerűsítő, gyorsító jogintézmények között. Másrészt meg kell felelni annak a törvényi követelménynek, hogy az ügyiratok megfelelően megalapozzák a megkötött egyezséget, és az ügyészség eljárása utóbb se adjon okot egy olyan téves értelmezésre, miszerint

„a vádhatóságnak egyezséget, csak várható bizonyítási nehézségek felmerülésekor, hiányos mennyiségű és nem megfelelő minőségű bizonyítékok léte esetén célszerű kötnie, amikor tehát [...] nem állapítható meg »kétséget kizáróan« a vádiratban szereplő tényállás. Vagyis, ha kétségesnek látszik a vád tényeinek alapossága.”<sup>54</sup>

<sup>53</sup> 2020: 931, 2019: 1417, 2018. II. félév: 739, <https://tinyurl.hu/m9mC>

<sup>54</sup> TÓTH i. m. 131.

Végül ebben ugyancsak szerepe lehet a másik ‘sztár jogintézménynek’ az előkészítő ülésen történő beismerés lehetőségének és az ún. mértékes indítványnak, amely a statisztikai számok szintjén is elvitte a pálmát olyan volumenben, amire valószínűsíthetően a jogalkotó sem számított a Be. megalkotásának idején.

Mi ebből a tanulság? A jogalkotó sem rendelkezik a mindentudás és jövőbelátás képességével. A jogintézmények a jogalkalmazással kelnek életre, melynek során a gyakorlati tapasztalatokat utóbb folyamatosan gyűjteni és értékelni kell, adott esetben jogalkotói eszközöket is igénybe kell venni, mint ahogyan az a Be. hatálybalépését követően több alkalommal meg is történt.

A folyamatos monitorozás a jogalkalmazók, így az ügyészség részéről is elvárt. Minél inkább el kell kerülni a jogalkotó által biztosított, viszonylag tág mozgástér iránymutatásokkal történő szűkítését, de ha ez mégis elengedhetetlen, csakis kivételesen, összehangolt itínerek mellett.

Mindezek alapján, megítélésem szerint az egyezség a Be. jogintézményeinek készletében egy sikeres és nélkülözhetlenné vált elem lett. Úgy gondolom, hogy a magenta vagy fukszia színek sem mindennap kerülnek elő a festőművész palettájáról, de mégis nagyon hiányoznának, ha szükség esetén nem lennének ott.





# A NYOMOZÁS HATÉKONYSÁGA ÉS AZ ÜGYÉSZ

RIMÓCZY István

főügyészségi ügyész (Fővárosi Főügyészség)

Az új büntetőeljárás törvény az ügyész felügyeleti-irányítási és vádemelési tevékenységét a nyomozás részeként határozza meg, egyben hangsúlyozza, hogy a jó büntetőeljárás jellemzője a hatékonyság. Ebben a felfogásban a nyomozás egy multiperszonális folyamat, melynek kívánatos hatékonysága döntő mértékben függ a törvényi keretek kihasználásától, és különösen attól, mennyire képes az ügyész a nyomozás menetében (kész iratanyag hiányában) is hozzáadott értékkel növelni a hatékonyságot. A tanulmány az ehhez szükséges szerepfelfogás néhány összetevőjét kutatja.

## 1. A hatékonyság hiányzó fogalma

Az állam bűnözés elleni erőfeszítéseinek sikere döntően a nyomozások eredményességén múlik: ez határozza meg, hogy hány bűncselekményt derítenek fel, és hány bűnelkövetőt vonnak felelősségre, így mennyire kell számolni a felelősségre vonás lehetőségével.<sup>1</sup> A nyomozás hatékonysága ezért a büntetőjog preventív hatásának alapja.

A hatékonyság fogalma jelentősége ellenére tisztázatlan. A Büntetőeljárás törvény nem alkotott fogalmat,<sup>2</sup> a miniszteri indoklás is csupán absztrakt meghatározást adott. A szakirodalmi elemzések egy része csak egyes hatékonysági elemek kiemelésére szorítkozik, például az ügyészek önszervezési hatékonysá-

<sup>1</sup> CSÉKA Ervin: Néhány gondolat a hazai bűnözésről és bűnüldözésről. In: IRK Ferenc (szerk.): *A bűnözés jövője. Emlékkönyv Pusztai László tiszteletére halála első évfordulóján*. Budapest, OKKrtI, 1997. 19–20.

<sup>2</sup> Más jogági definícióra van példa. Az Általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL törvény (Akr.) 4.§ „A hatékonyság elve” alatt konkrét definíciót adott, melynek lényege szerint a hatékonyság munkaszervezési mód, célja a lehető legkisebb költség és a lehető leggyorsabb ügyintézés, korlátlja pedig a tényállás-tisztázási kötelezettség színvonalának fenntartása.

ságára,<sup>3</sup> az eljárás egyszerűségére.<sup>4</sup> Mások a hatékonyságot több szempontból vizsgálják. Ilyen Farkas Ákos négy szempontú elemzése (hatékonyság, mint pénzkérdés, mint a büntetőeljárás hatékonysága, mint közgazdasági kategória, mint rendszer hatékonyság).<sup>5</sup> Hasonló Fürcht Pál Zsolt vizsgálata is (hatékonysági szintek: egyes eljárások, több eljárás, az ügyészségi munka egészének hatékonysága, továbbá hatékonyság, mint időszerűség, költség, munkaerővel való gazdálkodás, vagyonvisszaszerzés, sértetti jogok érvényesülése).<sup>6</sup> Születtek több elem egyidejű érvényesítésére épülő ajánlások is, mint például a 'három piramis' elmélete, amely a hatékonyságot a törvényesség, a gyorsaság és a megalapozottság egyidejű érvényesítésében látja.<sup>7</sup>

Az egyes bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervek hatékonyságuk értékelésekor kizárólag saját mutatószámaiknak (felderítési, váderedményességi, hatályon kívül helyezési stb. mutatóknak) kívánnak megfelelni, egymás 'statisztikai érdekeire' nincsenek figyelemmel, olyannyira, hogy az – valamint az egyértelműen meghatározott közös célok hiánya – még az igazságszolgáltatás rendszer mivoltát is kétségessé teszi.<sup>8</sup>

A fenti okokból, általánosan használható fogalom hiányában a hatékonyság elemzése során rögzítendő a szempontrendszer. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy mit tehet egy – nem vezető állású – ügyész annak érdekében, hogy az általa felügyelt-irányított nyomozások hatékony(a)k legyenek, melyhez a nyomozási eljárás hatékonyságának szempontrendszerét kell meghatározni.

<sup>3</sup> MÉSZÁROS Ádám: A büntetőeljárás gyorsításának, hatékonyság-növelésének lehetőségei. *Ügyészek Lapja*, 2013/1. 20. A Szerző annak kutatását javasolja, hogy mivel tölti az ügyész a munkaidejét, milyen a munkamódszere, van-e lehetőség annak racionalizálására.

<sup>4</sup> VÁRI Vince: Hatékonyság a nyomozásban. In: *III. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2014*. Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 2015. 177. [a továbbiakban: VÁRI (2005a)] A Szerző szerint a hatékonyság az egyszerűsítéssel ekvivalens.

<sup>5</sup> FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpalca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Budapest, Osiris, 2002. 97. skk.

<sup>6</sup> FÜRCHT Pál Zsolt: Hatások az új Be. alkalmazásának tükrében. In: DOMOKOS Andrea (szerk.): *Az új büntetőeljárás törvény első tapasztalatai a gazdasági bűncselekmények felderítése és bizonyítása kapcsán*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020. 66.

<sup>7</sup> PECSENYE Máté: Hatékonyság és egyéniesítés a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/1. 80–81.

<sup>8</sup> FARKAS (2002) i. m. 122.

## 2. A hatékonyság elemei

A büntetőeljárás hatékonysága mindenekelőtt attól függ, hogy betölti-e társadalmi funkcióját: a bűncselekményekre fény derül, a bűnösöket felelősségre vonják, de ártatlanokat nem ítélnek el, miközben a felelősségre vonás folyamata és eredménye törvényes és igazságos.<sup>9</sup> A törvény által kitűzött cél elérésének foka az *eredményesség*. Cél alatt hangsúlyozottan a törvények által meghatározott, ún. reális célok értendők:<sup>10</sup> nem mindenáron való, hanem törvényes igazságkeresést kell megvalósítani.<sup>11</sup>

A *gazdaságosság*nak a hatékonyságban betöltött szerepét illetően látszólag eltérőek az álláspontok. Így például van olyan nézet, amely a felderítés és bizonyítás esélyeinek növelését hangsúlyozza a gyorsaság (időráfordítás) ellenében,<sup>12</sup> vagyis a gazdaságosságot hatékonyságot csökkentő tényezőként tünteti fel. Más állásfoglalás szerint viszont az egyszerű, gyors, költségkímélő eljárás a legjobb eszköze a hatékony büntetőeljárásnak.<sup>13</sup> Véleményem szerint a gazdaságosság szerepét a *hatásfoknak* (a szükséges és a tényleges ráfordítás hányadosának, tehát a ráfordítások hatékonyságának) a hatékonyság képletébe való felvételével lehet megérteni:

$$\text{Hatékonyság} = \text{eredményesség} \times \text{hatásfok} = \\ (\text{eredmény}/\text{reális eredmény}) \times (\text{szükséges ráfordítás}/\text{tényleges ráfordítás})$$

A képlet alapján belátható, hogy a hatékonyság növelésének valóban az egyik legjobb módja, ha az eredményeket kevesebb ráfordítással alatt éri el (növekvő hatásfok). Ez azonban csak addig a határig érvényesül, míg a tényleges ráfordítás nagyobb a szükséges ráfordítások szintjénél, vagyis a hatásfok mutatója 100% alatti. A ráfordítások (beleértve az időt is) ezután nem csökkenthetők tovább az eredményesség lerontása nélkül. A hatásfok növelését illető véleményeltérések ezért látszólagosak: a hatásfok konkrét szintjén mindkettő helytálló lehet.

Másrészt látható, hogy a csökkent eredmények árán való munkamegtakarítás az eredményességet és a hatásfokot egyaránt csökkenti (utóbbit azért, mert a csökkent eredmény eléréséhez szükséges ráfordítás, a hatásfok számlálója,

<sup>9</sup> SZABÓNÉ Nagy Teréz: *A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985. 9.

<sup>10</sup> SZABÓNÉ i. m. 69.

<sup>11</sup> Uo. 87.

<sup>12</sup> MÉSZÁROS i. m. 13.

<sup>13</sup> FARKAS (2002) i. m. 98.

ugyancsak csökken). A munkabefektetés elmaradása tehát csak akkor hatékony, ha ennek hatására az eredmények nem csökkennek: a hatásfok másodlagos az eredményességhez képest.

Harmadrészt megemlítendő, hogy a törvényesség beépült a képletbe (a reális eredmény fogalmán keresztül), ezért a törvényesség és a hatékonyság nem kerülhetnek ellentétbe. A törvénytörtő eljárás vagy döntés nem hatékony.

A büntetőeljárás eredményei a következők lehetnek:<sup>14</sup>

1. Eljárásjogi eredmények:

- a) a büntetőeljárást a legalitás elvének megfelelően elrendelték, és lefolytatták (nem hatékony, ha ez törvényes indok nélkül maradt el),
- b) a tényállást megfelelő alapossággal felderítették és bizonyították, beleértve az enyhítő és súlyosító körülményeket is (nem hatékony, ha a tényállás megalapozatlan),
- c) a büntetőeljárás esetleges akadályait megállapították, és annak jogi következményeit haladéktalanul alkalmazták (különösen nem hatékony, ha büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok ellenére rendelték el vagy folytattak nyomozást),
- d) az eljárás alanyainak eljárási jogait és kötelezettségeit érvényre juttatták (nem hatékony sem a jogok megsértése, sem pedig a kötelezettségek megsértésének következmény nélkül hagyása).

2. Anyagi jogi eredmények:

- e) az elkövetett cselekmények differenciált, különösen a csekélyebb tárgyú súlyú bűncselekmények kisebb rosszallást tükröző megítélése (a szükségesnél súlyosabb vagy lényegesen enyhébb szankciók nem hatékonyak),
- f) a szabadságvesztés ultima ratioként való, míg a szabadságelvonással nem járó szankciók széleskörű és célszerű alkalmazása,
- g) a visszaeső bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépés,
- h) a bűncselekménnyel összefüggésben elért gazdagodás tényleges elvonása (nem hatékony például a végre nem hajtott vagyonekobzás),
- i) a sértetti reparáció tényleges megtörténte (nem hatékony a megítélt, de végre nem hajtott polgári jogi igény).

A hatásfokot meghatározó (gazdaságossági) szempontok:

<sup>14</sup> A felsorolás forrása: SZABÓNÉ i. m. 59–60., azonban azt jelentősen átalakítottam.

- j) az eljárási forma helyes megválasztása (nem hatékony például bírósági eljárást kezdeményezni, ha a közvetítői eljárástól is megfelelő eredmény várható),
- k) a lehető legegyszerűbb eljárás (nem hatékony túlbizonyítást lefolytatni),
- l) a lehető leggyorsabb eljárás (nem hatékony például hosszú időablakok kihagyása a nyomozás menetében, mert a folytatáshoz a szükséges adatokat újra meg kell ismerni),
- m) a lehető legolcsóbb eljárás (ebben nemcsak a bünyügyi költségként elismerhető, hanem tágabb értelemben az osztársadalmi ráfordításokat is figyelembe kell venni, például a kihallgatásukra váró tanúk kieső munkaidejének költségét).

Az a)–m) pontokban megjelölt szempontok a hatékonyság koefficienseiként foghatók fel, az összhatékonyságot szorzatuk adja. A hatékonyság maximalizálása akként történhet meg, ha (1) a felsorolt eredményeket a lehető legjobban megközelítik, (2) mégpedig a gazdaságossági szempontoknak is maximálisan eleget téve.

### 3. A hatékonyság, mint szemléleti jelentőségű alapelv

A jogalkotás legújabb fejleményei a hatékonyság érdekében az eljárás középontjába helyezték az ügyészt, és diszkrecionális jogokkal ruházták fel. Ez cselekvési teret nyitott számára, és ezáltal a hatékonyságra vonatkozó ügyészi szemléletmód jelentőségét is megnövelte, mivel megfelelő attitűdök nélkül a jogintézmények a gyakorlatban – ahogyan az a tárgyalásról lemondással történt – kiüresedhetnek.<sup>15</sup>

A hatékonyság ugyanis csak részben múlik a jogi kereteken, részben viszont a résztvevők attitűdjeitől, aktivitási fokától függ,<sup>16</sup> mely tényező változatlansága

<sup>15</sup> BÁNÁTI János – KADLÓT Erzsébet: Az ügyészség funkcióváltásának modern kori „befejezetlen szimfóniája”. *Magyar Jog*, 2021/6. 379.

<sup>16</sup> Példák erre a szakirodalomból: Vári Vince rámutat, hogy az egyes megyék bíróság elé állítási gyakorlatában lévő különbségek csakis szemléleti eltérésekkel lehetnek magyarázhatók. Ld. VÁRI (2015a) i. m. 187. Tóth Mihály kétségbe vonja, hogy az ügyészség a jogalkotói szándéknak megfelelően kezeli az egyezség intézményét, véleménye szerint az ügyészek gyanakvással figyelik a terhelt bevonását sorsának alakításába, és azt elvtelen kedvezménynek tartják, emellett a megtakarítható időt és energiát nem mérlegelik kellő súllyal. Ld. TÓTH Mihály: Az egyezség és a „mértékes ügyészi indítvány” kezdeti tapasztalatai. *Magyar Jog*, 2022/3. 131.

mellett a jogszabályi status quo gyökeres megváltozása sem hozhat eredményt, csak zavarokat.<sup>17</sup> Döntő jelentősége van annak, hogy milyen intenzitással kutatják, fedezik fel és hasznosítják a hatékonyságot meghatározó szempontokat. Ez a hatékonysági szemlélet, melynek – a teljesség igénye nélkül – négy elemét emelem ki: a célirányosságra, a lehetőségek kihasználására, a szervezethez és az időszerezésre irányuló törekvést.

Az új Be. fő célja a hatékonyság és az időszerezés javítása volt, mely részben – a bírósági eljárásokban – jelentős sikerrel járt, míg a nyomozási hatékonyságot illetően ez nem mondható el.<sup>18</sup> Megfogalmazható az a hipotézis, hogy a helyzetben a hatékonyság alapvető szintű törvényi megfogalmazása változtathatna (hasonlóan az Ákr. idézett alapelvehez). A büntetőeljárás az elmúlt évtizedekben az alapelveket érintően is megváltozott (például eltűnt a közvetlenség elve, fellazult az eljárási feladatok megosztásának garanciális elve), ami egyfajta ürt hagyott maga után a jogalkalmazók gondolkodásában,<sup>19</sup> miközben a materiális igazság alapelve körül kialakult hagyományos szerepfelfogás csak nehezen oldódik.<sup>20</sup> A széleskörű ügyészi diszkrecionális jogkör gyakorlását minden bizonnyal helyesen irányíthatná az a szemlélet, hogy az ügyésznek döntéseiben figyelemmel kell lennie a büntetőeljárás és az igazságszolgáltatási rendszer

---

Hasonló véleményen van Bánáti János és Kadlót Erzsébet is, szerintük az egyszerezés intézményének működését negatívan befolyásolja, hogy az ügyészek jó része averzióval viseltetik minden alkudozással szemben. Ld. BÁNÁTI–KADLÓT i. m. 380.

<sup>17</sup> CSÉKA i. m. 14. A Szerző ehhez – 1997-ben – hozzátette, hogy a kis ügyek egyszerűsítése által felszabadított idő nem vezetett gyorsuláshoz a nagy ügyek nyomozásában (mivel azokat változatlan szemlélettel folytatták).

<sup>18</sup> BELOVICS Ervin: Az ügyészség feladatai a megújult büntetőeljárás tükrében. *Magyar Jog*, 2021/6. 341.

<sup>19</sup> TÓTH (2022) i. m. 137.

<sup>20</sup> Kadlót Erzsébet szerint ez a következőket is magába foglalja. 1. A materiális igazság érdekében hatalmas állami apparátus folyamatos munkájára, széles jogkörre és eszközökre van szükség. 2. A bizonyításnak minden ügyben teljeskörűnek kell lennie, és azt a tárgyaláson is meg kell ismételni. 3. A terheltnek kevés jogot kell adni, mert zavarja az igazság feltárását. Ld. KADLÓT Erzsébet: Az értékvalasztás szabadságának korlátai az eljárásjog alkotmányos szabályozásakor (I. rész). *Ügyvédek Lapja*, 2020/3–4. 4.

hatékonyságához fűződő közérdekre is, és a nyomozó hatóságnak ebben közre kell működnie.<sup>21</sup> Ez a szemlélet jelenleg még kialakulatlan.<sup>22</sup>

### 3.1. A célirányosság

A maximális eredmények elérése érdekében az eljárásnak az eredményességi szempontok által meghatározott célok [az a)–i) pontok] irányában kell folynia (*célirányosság*). Ez részben az officialitás-legalitás elveiből folyó (*előrevivő*) szerepkör betöltését igényli, melynek hiányosságai csökkent eredményekben mutatkoznak meg (például a feljelentés elutasítása a gyanú ellenére, a vagyoni-visszaszerzés elmaradása). Különleges a c) pontban megjelölt *szűrőszerep*, melynek hiányossága azt eredményezi, hogy az eljárás nem áll le akkor, amikor az akadályok miatt vagy a cél elérésére tekintettel kellene (például a nyomozás elrendelése büntethetőséget kizáró ok fennállása ellenére, a nyomozás folytatása a megfelelő bizonyítéki anyag beszerzése után is.<sup>23</sup>)

A célirányosság előfeltétele a *célmeghatározás*, melynek hiányában sem az *előrevivő*, sem a *szűrőszerep* nem érvényesülhet. Ennek hiányossága az eljárások tervezetlen, szokások alapján történő lefolytatása, ami a túlbizonyítás (valamint a ‘túlfelderítés’, ‘túldokumentálás’) legfontosabb oka, és ez fordítva is igaz: a túlbizonyítás mindig a nem megfelelő előkészítés következménye.<sup>24</sup>

A nyomozás célirányossá tételének lényege a túlbizonyítás elkerülése akként, hogy az eljárási cselekmények a célhoz igazodnak, nem pedig a céltalanul elvégzett bizonyítás egy része mutatkozik utólag irrelevánsnak (*előrevivő* szerepkör), emellett a célok szempontjából irreleváns munkát következetesen leállítják (*szűrő* funkció). Ez az ügyész nélkül nem lehetséges, mivel a nyo-

<sup>21</sup> A hatékonyság alapvénként való kezelésére számos országban van példa. Angliában a Királyi Ügyészi Szolgálati Kódex leszögezi: „a mérlegelési jog kellő judíciomot tükröző, világos alapelveken nyugvó gyakorlása az igazságszolgáltatás, a társadalom és a terhelt érdekeit jobban tudja szolgálni, mint a törvény betűinek merev alkalmazása”. Erre tekintettel a Kódex a vádemelést a közérdek fennállásához köti (1994-ben ezért 522.000 azonosított elkövetőből 308.000 személlyel szemben nem emeltek vádat). Ld. KERTÉSZ Imre: *Ügyészbíráskodás? Magyar Jog*, 1996/1. 4.

<sup>22</sup> Vári Vince 2014-ben a statisztikai mutatók alapján úgy fogalmazott, hogy a hatékonyság „nem szempont” a nyomozás során. Ld. VÁRI (2015a) i. m. 190.

<sup>23</sup> VÁRI (2015a) i. m.186. A Szerző szerint, ha sok bizonyítékforrás áll rendelkezésre, a nyomozó hatóság szokás szerint „nem tud ellenállni a kísértésnek”, és valamennyi lehetséges bizonyítási cselekményt elvégzi, holott konkrét, hiteles és elegendő bizonyíték áll már rendelkezésre.

<sup>24</sup> SZABÓNÉ i. m. 88. A Szerző ezt a bírói eljárásra nézve fogalmazza meg, de véleményem szerint a nyomozásra is ugyanez érvényes: a túlbizonyítás oka az irreleváns, avagy már bizonyított tényekre irányuló bizonyításfelvétel, vagyis a relevancia figyelmen kívül hagyása.



mozásról való rendelkezési jogok jórészt (vádemelés, diverzió), emellett fontos előrevívő jogosítványok (főként a terhelti konszenzus érdekében használható eszközök) ügyészi jogkörbe tartoznak. Ha a célkijelölés (másként fogalmazva: a nyomozás kereteinek meghatározása) elmarad, vagy elkésik, a nyomozás könnyen túlmegy a szükséges mértéken.

A nyomozás hagyományos célrendszere (felderítés, bizonyítás – ‘igazság’) mára a jogkövetkezmények meghatározásának céljával is bővült (‘igazságosság’). Ez döntő hatást gyakorol a gazdaságossági döntésekre. Példa: ha az anyagi jogi eredményesség a sértetti reparáció [i] pont] mellett nem igényel bírói szankciót [e] pont], a helyes eljárási forma [j] pont] a közvetítői eljárás lehet. Mivel ez a büntetőeljárás felfüggesztését igényli, nem szükséges a nyomozási iratok bírósági eljáráshoz szükséges mértékű dokumentációja sem [k] pont],<sup>25</sup> emellett a közvetítői eljárás feltételeinek mihamarabbi tisztázása képezi a gyorsítás fő módszerét [l] pont].

Alapvető hatékonysági szempont ezért, hogy az ügyész az eljárás céljait az összes szükséges adat ismertté válása után késedelem nélkül határozza meg, és lehetőleg már a személyre szabott megalapozott gyanú létrejöttékor hozza a nyomozó hatóság tudomására, mert a nyomozás határfoka a célkijelölés időszere-rűségétől is függ. Ha pedig a nyomozó hatóság vagy a védelem kezdeményezi a célmeghatározást (például az ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezését beismerés esetére), az csak kivételesen, nyomós indokok alapján maradhat el.

### 3.2. A lehetőségek kihasználása<sup>26</sup>

A lehetőségek kihasználásával az eredményesség és a határfok egyaránt javítható. Az eredményesség javul például, ha az együttműködő terhelt megjelöli

<sup>25</sup> Ld. VÁRI Vince: A bűnüldözés strukturális hatékonysága. *Magyar Rendészet* 2015/5. 126. [a továbbiakban: VÁRI (2015b)]. Székely György László emellett megjegyzi, hogy a gyakorlat az ebben rejlő hatékonyságnövelési lehetőséget a „teljeskörűség” látens alapelve miatt nem ismeri fel: akkor is a bírósági eljárást igyekszik megalapozni, ha arra nem is kerül sor. Ld. SZÉKELY György László: A nyomozás státusza és funkciója a büntetőeljárás rendszerben – történeti és rendszertani háttér, szabályozási koncepciók és megoldások. *Állam- és Jogtudomány*, 2021/3. 97.

<sup>26</sup> Ennek jelentőségére Pusztai László hívta fel a figyelmet, igaz, az 1983-ban hatályos eljárási törvénynek megfelelően csak a ténymegállapítási lehetőségek kihasználására vonatkozóan. Ld. PUSZTAI László: A verziók alkalmazása a nyomozásban, a nyomozás tervezése. In: ILLÁR Sándor (szerk): *Krimináltaktika. Tankönyv a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1983. 323.

tettestársát, ezáltal elősegítve annak felelősségre vonását is [így az igazság teljesebben tárul fel – b) pont], vagy azáltal, hogy az ügyésszeggel kialakított együttműködés részeként hajlandó reparálni a sértett kárát, így egyúttal gazdagodásáról is lemond [h) és i) pontok]. A határfok javulására példa, ha a terhelt nemcsak bizonyítékot szolgáltat a beismerésével, de – további ráfordítások megtakarításával – elősegíti a többi bizonyíték beszerzését is [megmutatja az ellopott dolgok rejtékhelyét, az elkövetés eszközét stb. – k), l), m) pontok]. A lehetőségek felismerésére és kihasználására törekvés a hatékonyság egyik legfontosabb motorja, melynek a hatályos törvény alapján – mint azt a példák is mutatják – a terhelti együttműködés jelenti a kiemelkedő terepét.

Ebből adódóan a hatékony nyomozás egyik legfontosabb alapja annak tisztázása, hogy elérhető-e terhelti együttműködés, annak milyen kiterjedése lehet,<sup>27</sup> és hogyan lehet kihasználni. Ennek előfeltétele egy olyan eljárásjogi kultúra, amely a résztvevők közös céljuknak tekintti a terhelti rendelkezési jog gyakorlásának elősegítését,<sup>28</sup> a konfrontációt nem tekintik eleve elkerülhetetlennek.<sup>29</sup>

A lehetőségek kihasználása rendszerhatékonyságot meghatározó jelentőségű. Az új jogszabályi rendelkezések csak akkor hozhatják meg a kívánt eredményt, ha az ügyészek felismerik az ebben rejlő lehetőséget, és tömegesen működtetik az új jogintézményeket. Szemléleti jelentősége miatt érdemes ezt a kérdést közelebbről megvizsgálni.

A büntető igazságszolgáltatás rendszerhatékonyságának előtérbe kerülése a katasztrófaelméletre vezethető vissza: ha nem csökken a bűnüldözési-igazságszolgáltatási rendszerre nehezedő nyomás, az össze fog omlani.<sup>30</sup> A hatékonyság ebből a szempontból azt jelenti, hogy a rendszer külső beavatkozás nélkül fenntartja magát, a hatékonysági hiátus jele pedig az ügyhátralékképződés. A régi büntetőeljárás rendszer hatékonysági deficitje az egyre kevesebb ügy ellenére jelentkező egyre nagyobb arányú elhúzóadásban jelentkezett.<sup>31</sup>

A jogalkotás a rendszer önfenntartásra irányuló erőfeszítéseit azáltal tudja támogatni, hogy csökkenti az ellátandó feladatok súlyát (például dekriminálizációval), vagy cselekvési teret nyit a hatóságok számára annak

<sup>27</sup> A terhelti együttműködésnek legalább 7 területe van, melyek közül csak egy a beismerés, mint „perökönómiai csodafegyver”. Ld. FÜLÖP Ádám – RIMÓCZY István: A konszenzus kriminalisztikája. *Ügyészek Lapja*, 2020/4–5. 5.

<sup>28</sup> KADLÓT i. m. 4.

<sup>29</sup> FARKAS Ákos: *Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban*. In: TÓTH Mihály (szerk): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Budapest, Osiris, 2003. 478.

<sup>30</sup> FARKAS (2003) i. m. 470.

<sup>31</sup> BÁNÁTI–KADLÓT i. m. 374.

érdekében, hogy a terheiket maguk csökkentsék. Utóbbira két módszert dolgoztak ki: (A) az egyszerűsítést és (B) az ügyek számának visszaszorítását célzó megoldásokat.<sup>32</sup>

A bírósági eljárásokra koncentráló reformjavaslatok az egyszerűsítést (A pont) elsősorban a tárgyalás mellőzésével és az eljárások sommássá tételével látták megoldhatónak.<sup>33</sup> A modell alapgondolata, hogy az igazságnak megfelelő tényállás terhelti beismerés esetén tárgyalási bizonyításfelvétel nélkül, a nyomozás során dokumentált bizonyítékok felhasználásával is megállapítható. Ennek ‘mellékhatása’, hogy bírósági egyszerűsítés ‘árát’ a mindenre kiterjedő nyomozási dokumentáció elkészítésével a nyomozó hatóságok – és a dokumentációt ellenőrző ügyészségek – ‘fizetik meg’.<sup>34</sup>

Az ügyek számának csökkentése (B pont) a bírósági eljárásra tartozó ügyek előzetes szűrésén alapul, melynek érdekében az ügyész diszkrecionális jogot kapott a diverzióra<sup>35</sup> (főként: megrovás, feltételes ügyészi felfüggesztés, közvetítői eljárás). Ennek célja az anyagi jog merevségének ellensúlyozása az alaki jog által lehetővé tett opportunitás által: az anyagi jog a bírói szankciót nem érdemlő eseteket is büntetni rendeli, az ügyész azonban azok elterelésével csökkentheti a bíróságokra nehezedő ügyterhet. Ez olyannyira fontos jogalkotói cél, hogy az ügyész még kvázi-szankciók ‘kiszabására’ is jogot nyert,<sup>36</sup> például a feltételes ügyészi felfüggesztés mellett előírható közcélú fizetés vagy munkavégzés előírásával.

A bírósági terhelés csökkentése tehát ügyészi felelősség. A fenti két módszer ugyanakkor nemcsak a bírósági eljárások, de a nyomozások hatékonyságának és időszűrőségének javítására is alkalmas. Az egyszerűsítés (A pont) központjában álló gondolat – a terhelti konszenzus mellett megengedett sommásság – a nyomozás során azáltal juthat jelentőséghez, ha a terhelti konszenzus létrehozatalának lehetőségét kihasználva következetesen elkerülik a túlbizonyítást. Az ügyszámcsökkentő szűrés (B pont) alapgondolata pedig azáltal, hogy a teljeskörű nyomozás nélküli diverzió lehetőségét kihasználják. A nyomozó hatóság és az ügyész ebben való együttműködésének hatásfoka kulcsfontosságú.

<sup>32</sup> KERTÉSZ i. m. 2.

<sup>33</sup> Uo.

<sup>34</sup> VÁRI (2015b) i. m. 126.

<sup>35</sup> KERTÉSZ i. m. 2.

<sup>36</sup> Uo. 5.

A bírósági ügyintézés időtartama az elmúlt években csökkenésnek indult, a nyomozásra fordított átlagos időtartam viszont nőtt.<sup>37</sup> A lehetséges okok – például a nyomozó hatóságok létszámhelyzete, felkészültsége, vagy éppen motivációs hiányosságai<sup>38</sup> – mellett a fentiek alapján felmerül, hogy a nyomozások hatékonyságnövelése érdekében a rendelkezésre álló lehetőségeket nem használják ki optimálisan.

Összefoglalva megállapítható: a terhelés szinten tartását, az ügghátralék megelőzését fontos célnak tartó és a lehetőségeket – terhelti konszenzus, diverzió – ennek érdekében kihasználni igyekvő ügyészi szemlélet az egész igazságszolgáltatás hatékonysága szempontjából alapvető jelentőségű.

### 3.3. A szervezés: önszervezés és koordináció

A szervezés a célok eléréséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosítása a maximális gazdaságosság érdekében.<sup>39</sup> A büntetőeljárás, mint minden multipersonális folyamat, akkor a leghatékonyabb, ha egyrészt a résztvevők *személyes hatékonysága* a lehető legmagasabb (képzettség, önszervezési képességek), másrészt a köztük lévő *koordináció* is magas szintű, mert biztosítja egymás tevékenységének segítségét (szinergia), és kizárja egymás szükségtelen akadályozását.<sup>40</sup>

A személyes hatékonyság a szervezéstudomány egyik sokat vizsgált kérdése, melynek fejlesztése ügyészi szempontból is felbecsülhetetlen jelentőségű. Legfontosabb elemei: gondos időbeosztás és maximális időkihasználás (lásd: időszerűség), stratégiai gondolkodás (lásd: célorientáltság), a pozitív tulajdonságok teljes kihasználása (például a kommunikációs képességek a védelemmel és a nyomozó hatósággal való kapcsolattartás során), koncentrációs művészet, a leghatékonyabb döntéshozatali technikák alkalmazása.<sup>41</sup> Ezek hiánya szembetűnő problémákhoz vezet a koordinációban is, például, ha az ügyész nem tud lépést tartani a nyomozásokkal. A hatékonyságnövelést célzó jogintézmények működési előfeltétele tehát az ügyészi munka időszerűsége. A jogalkotó ideális

<sup>37</sup> BELOVICS i. m. 342.

<sup>38</sup> Uo. 339.

<sup>39</sup> PUSZTAI i. m. 323.

<sup>40</sup> Vári Vince ezt tanulmánya címében strukturális hatékonyságnak nevezi. Ld. VÁRI (2015b) i. m.

<sup>41</sup> Zbigniew PIETRASINSKI: *Alkotó vezetés*. Budapest, Gondolat, 1977. 107–108.

körülményekből indul ki a szabályozás kialakításakor,<sup>42</sup> melyek megteremtése – az időé is – ugyanakkor a jogalkalmazók feladata.

Ennek érdekében az önszervezésnek két irányban kell megvalósulnia. Az egyes ügyekben szükséges teendők feltételeinek megteremtését *vertikális* szervezésnek, míg valamennyi ügy – vagyis a teljes munka – szervezését *horizontálisnak* nevezik.<sup>43</sup> Utóbbi irány sikerén múlik az, hogy az ügyész képes-e a nyomozásokkal lépést tartani, és ezáltal szinergikusan elősegíteni, vagy határidőcsapdába<sup>44</sup> kerülve képtelenné válik erre. Másként fogalmazva: a horizontális szervezés felelős azért, hogy az egyes ügyekben nyújtott magas színvonal a teljes munka időszerűségével ne kerülhessen ellentétbe.

A koordináció tekintetében nem a jogi előírásoknak van döntő jelentőségük. Az ügyész ugyanis nem-jogi eszközöket (magyarázat, útmutatás, tájékoztatás, tanácsadás, gyakorlati segítségnyújtás)<sup>45</sup> is igénybe vehet a nyomozás irányítása során, a sikerben az 'együtműködésre ítétek' viszonyának légköre, az együttműködési hajlam és a vitakultúra játszik döntő szerepet.<sup>46</sup>A védelemmel való kommunikációban ez még inkább irányadó.

A magyar történelmi hagyományok szerint az ügyészség és a nyomozó hatóság viszonyrendszerében az ügyészség ún. követő felelőssége érvényesül,<sup>47</sup> vagyis az ügyész a nyomozás teljeskörű elvégzése után jut effektív szerephez. Ez csak akkor lehet eredményes, ha a nyomozó hatóság rendelkezik a hatékony nyomozáshoz szükséges kompetenciákkal. Az új Be. ebben új helyzetet hozott a hatékonyságnövelő eszközök ügyészi hatáskörbe utalásával. A törvény szerint az ügyészi munka súlypontja ezzel a nyomozás befejezése utáni időszakról (ügyészi szak) korábbra, tipikusan közvetlenül a gyanúsítás előtti és utáni időszakra tevődik át, ezért az ügyészi tevékenység időben nem különíthető el a nyomozástól. Hogy ez ténylegesen is így alakul-e, az az ügyész és a nyomozó hatóság koordinációjának minőségétől, főleg a kétirányú kezdeményezések

<sup>42</sup> NYÍRI Sándor: A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata az új büntetőeljárásról szóló törvényben. *Ügyészek Lapja*, 1998/4. 20.

<sup>43</sup> David ALLEN: *Hatékonságnövelés stresszmentesen*. Budapest, HVG, 2015. 53–54.

<sup>44</sup> BÁNÁTI – KADLÓT i. m. 376. A határidőcsapdába kerülő ügyésznek csak a már lejártó vagy már lejárt határidejű tevékenységre van ideje, így a *hosszabb távon* időmegtakarítást eredményező tevékenységet nem tudja ellátni (például a bíróság elé állítást).

<sup>45</sup> NYÍRI i. m. 13.

<sup>46</sup> BÓCZ Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 50.

<sup>47</sup> Uo. 51.

és fogadókészség szokásától függ. Az alacsony szintű koordináció szűkíti a törvény által biztosított cselekvési teret.<sup>48</sup>

A gyakorlatban az együttműködésnek különböző modelljei alakultak ki. A skála egyik végén az elzárkózó ügyész elefántcsonttorony-attitűdje, míg a másikon a kézivezérlést megvalósító módszer áll. Mindkettő csökkent hatékonysághoz vezet, mivel az első kiszorítja az ügyészt a döntésekből, míg a második túlterheltséget, dekoncentrátságot okoz. Már a régi ügyészi szakirodalom is azt ajánlotta ezért, hogy az ügyész vállalja a stratégiai döntésekben való részvételt, de lehetőleg őrizkedjen a részletkérdések eldöntésétől.<sup>49</sup> Figyelemre méltó módszer a parancsnok és a nyomozó hatósági előadó, az ügyész és az ügyészségi vezető bevonásával tartott ügymegbeszélés, melynek két fő célja van: a tényállás alaposabb megismerése és a teendők egyeztetése. Az így lehetővé váló koordinált végrehajtás a hatékonyság egyik alapja. Megjegyzést érdemel, hogy a védelemmel való koordinációnak is célszerű hasonló kereteket biztosítani. Fontos, hogy ennek során az ügyész képes legyen világosan és informatívan kommunikálni annak érdekében, hogy a terhelt alapos megfontolás után, saját érdekeinek megfelelően tudja gyakorolni rendelkezési jogát.<sup>50</sup>

A terhelttel való kommunikáció az egyik leglátványosabb eltérés az aktafeldolgozáson alapuló munkamódszertől. Feltehető, hogy az ügyészi kar ezzel szembeni – kívülről észlelt – idegenkedése azzal magyarázható, hogy a terhelttel való mindennemű alkudozás tilalmazott volt korábban.<sup>51</sup> Ezt az averziót csak annak belátásával lehet feloldani, hogy a terhelttel való kommunikáció és a helyesen kivitelezett alku a nyomozás hatékonyságnövelésének eszköze, melyet tudatosan ki kell használni.<sup>52</sup>

A fentiek alapján a hatékonysági szemléletnek integráns része az önszervezés (amely az együttműködéshez szükséges idő biztosító) valamint a nyomozó hatósággal és a védelemmel való magas szintű, kölcsönös érdekeken alapuló koordináció.

<sup>48</sup> VÁRI (2015b) i. m. 109.

<sup>49</sup> POSGAY István: *A nyomozószervek nyomozásai feletti felügyelet*. In: GÖDÖNY József (szerk.): *A nyomozás törvényessége feletti felügyelet*. Budapest, Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja, 1961. 70.

<sup>50</sup> KADLÓT i. m. 4.

<sup>51</sup> BÁNÁTI – KADLÓT i. m. 380.

<sup>52</sup> A konszenzus ügyészi részvétellel zajló kialakítása véleményem szerint tudományos feldolgozást igénylő terület. Ld. FÜLÖP–RIMÓCZY i. m. 9.

### 3.4. Az időszerűség

A hatékonysághoz hasonlóan az időszerűségnek sincs jogszabályi definíciója. A kifejezést gyakran a gyorsaság vagy a határidők betartása szinonimájaként használják (például: az ügyész munkája időszerű, mert betartja a törvényi határidőket). Az időszerű melléknév valójában a tevékenység adott időponthoz rendelhető célszerűségét jelzi: időszerű az a tevékenység, amely az adott időpontban eredményesebb, mint előbb vagy később (például időszerű volt a szemle végrehajtása, mert sikerült még az eső előtt rögzíteni a lábnyomokat). A nyomozásban az időszerű munka jelentősége különösen az *első csapás* kriminalisztikai alapelvében tükröződik vissza:<sup>53</sup> ezt azok az intézkedések jelentik, melyeket az eredményes tényfelderítés érdekében haladéktalanul meg kell tenni, mert később már csökken a siker esélye, és viszont: aki az első csapást elvégzi, annak nagyságrendekkel nő az esélye további adatok megszerzésére, melyre később már nem volna lehetősége.

Déri Pál mindezt azzal magyarázza, hogy a nyomozás eredményessége az információgyűjtés törvényeinek van alávetve. Ezek közül kettő érinti közvetlenül témánkat: 1. az időmúlás pusztítja az információkat, 2. az információk egyidejű jelentkezése nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változást idéz elő a nyomozó ismereteiben, mert növeli az adatok összekapcsolásának, az asszociációknak a lehetőségét.<sup>54</sup> A nyomozás eredményességének esélyét ezért csak *haladéktalan* és *koncentrált* munkával lehet maximalizálni. A koncentráció azért jelentős, mert a nyomozási cselekmények időbeli szétszakítása belső információvesztést idéz elő (a nyomozó memóriája nem képes tárolni a gondolkodáshoz szükséges adatokat), ezért minden leállásnak az újratanulással kell 'megfizetni az árát'. A nyugodt tempójú, szaggatott nyomozás szokása azokból az időkből származik, amikor még extenzív módon is elegendő információ volt begyűjthető, a modern bűnözéssel szemben ez már elégtelen.<sup>55</sup>

Az információgyűjtés törvényeinek tehát olyan nyomozás felel meg, melyet a bűncselekményről való tudomásszerzést követően haladéktalanul megkezdnek, olyan tempóval folytatnak le, melyet a gondolkodás sebessége diktál, és amelyet nem szakítanak meg külső okok miatt. Ez rámutat az időszerűség és a

<sup>53</sup> FENYVESI Csaba: A helyszíni szemle, mint kriminalisztikai „első csapás”. In: BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin: *Pusztai László emlékére*. Budapest, OKKrf – ELTE ÁJTK, 2014. 113.

<sup>54</sup> DÉRI Pál: *Korszerű nyomozás – integrált bűnüldözés*. Budapest, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1976. 35.

<sup>55</sup> Uo. 49–51.

munkaszervezés közötti összefüggésre: az eredményesség biztosítéka az időszerűség, melyet azonban a nyomozásban részt vevők más – szintén határidős – feladatai gátolhatnak leginkább. A határidőcsapda kialakulása ezért három következménnyel jár:

1. a munka a lejáró határidőkhöz igazodik, ezért az eljárási cselekmények rendszerint nem időszerűek,
2. a nyomozások elhúzódnak, bár nem végeznek több érdemi munkát, mint a koncentrált nyomozások során,
3. a rendszeres leállások és újrakezdések (valamint átszignálások) miatt az eredmények elérése több időt és energiát követel.

A jogalkotó tehát nem öncélúan hangsúlyozza az időszerűséget, mivel az szoros kapcsolatban áll a hatékonysággal. Az időszerű nyomozás jobb eredményekre vezet, továbbá kisebb energia- és időfelhasználással jár. Az időszerűség tehát nem azonos jelentésű a gyors munkával, azonban az időszerű munka következménye valóban az, hogy az eredmények hamarabb és nagyobb valószínűséggel jöhetnek létre.

Nem öncélú az időszerűség azért sem, mert az időszerűtlen döntések súlyos következményekkel járnak: csökken a sértettek kárigényének kielégítési lehetősége, a terheltek az általuk elkövetett cselekmények súlyához mérten eltúlzott hátrányokat szenvednek el, az igazságszolgáltatásba vetett hit megrendülésével az ítéletek preventív hatásába vetett bizalom is csökken,<sup>56</sup> az állam büntetőjogi igénye csupán formálisan nyer kielégítést, materiális értelemben elenyészik.<sup>57</sup>

Összefoglalva megállapítható: az időszerűség nem öncél, hanem a hatékony igazságszolgáltatási rendszer és büntetőeljárások előfeltétele, melynek megteremtése tudatos tervező-szervező munkát igényel. A hatékonysági szemlélet nemcsak a helyes cselekvést, de annak előnyös időzítését is magába foglalja.

Ebben a körben kiemelt jelentősége miatt érdemes részletesebben megvizsgálni a gyanúsítás közlésének és terhelttel való együttműködés kezdeményezésének időzítését.

A gyanúsítás közléséhez szükséges megalapozott gyanú akkor áll fenn, ha a bűncselekmény tárgyi oldalán (*in rem*) a mi történt, mikor, hol és hogyan kriminalisztikai alapkérdésekre nagy – az ellenkező lehetőségnél nagyobb – valószínűségű válasz adható, és az alanyi oldalon (*in personam*) nincs több szóba

<sup>56</sup> BÁNÁTI – KADLÓT i. m. 373.

<sup>57</sup> BELOVICS i. m. 338.



jöhető elkövető.<sup>58</sup> Ez a valószínűség jóval kisebb, mint a vádemeléshez vagy a letartóztatáshoz szükséges ‘nyomatékos gyanú’ illetve az ítéleti bizonyosság.<sup>59</sup> A megalapozott gyanú még a perrendszerű bizonyítékok hiányosságai esetén is fennállhat, mivel a bűncselekmény tárgyi oldalára vonatkozó (*in rem*) bizonyítékok alapján az alanyi oldalra való következtetés rendszerint külön bizonyítékok hiányában is nagy valószínűséggel levonható.<sup>60</sup> A megalapozott gyanú tehát gyakran már a nyomozás elrendelésekor megállapítható, és ritkán hozhatók alapos érvek amellett, hogy a gyanúsításra a nyomozás befejező aktuusaként kell sort keríteni.

A terhelttel való együttműködés megkezdéséhez hatályos jogunk szerint csupán a megalapozott gyanú közlése szükséges (pozitív feltétel).<sup>61</sup> Negatív feltételt képez emellett a tényállás *valószínű megváltozásának* prognózisa: ha előre látható a tényállás megváltozása, az együttműködésnek – legalábbis egyelőre még – nincs helye.<sup>62</sup> Ez a negatív feltétel ugyanakkor nem tévesztendő össze a tényállás *esetleges változásának* lehetőségével, mivel az a büntetőeljárás lényegéből adódóan szinte mindig fennáll (egyebek közt éppen a gyanúsított később vallomástétele miatt). Másként fogalmazva: a tényállást nem a terhelt együttműködése nélkül, hanem azt is figyelembe véve, az összbizonyítéki anyag alapján kell rögzíteni.

A fenti megfontolások alapján a gyanúsítást – nyomatékos taktikai ellenérvek hiányában – rendszerint a lehető leghamarabb célszerű elvégezni, különösen azokban az esetekben, amikor diverziós döntés látszik szükségesnek. Helyes az is, ha az együttműködést kezdeményező ügyészi nyilatkozatot már a gyanúsítással egyidejűleg a terhelt tudomására hozzák. A nyomozások rendszerszintű hatékonyságnövekedéséhez vezethetne, ha a nyomozó hatóságok a diverziót kellő időben kezdeményeznék, így kihasználhatnák az ebből adódó rövidítés és egyszerűsítés lehetőségét.<sup>63</sup> Kétségtelen, hogy ehhez valószínűségi elemek

<sup>58</sup> TREMMEL Flórián: A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntetőeljárásban. In: TÓTH (2003) i. m. 310–311.

<sup>59</sup> Uo.

<sup>60</sup> Uo.

<sup>61</sup> Egyes országokban még erre sincs szükség. Franciaországban az ügyész *a nyomozás megindítása előtt* mediációt rendelhet el, melynek sikere esetén már a nyomozás elrendelését sem indokolja a közérdek. Ld. KERTÉSZ i. m. 4.

<sup>62</sup> POLT Péter: Az egyezség. *Magyar Tudomány*, 2020/5. 637–638.

<sup>63</sup> VÁRI (2015b) i. m. 109.

mérlegelése szükséges, ezért kimondható: az ügyészi kar bizonytalanságtűrése a nyomozás rendszerszintű hatékonyságának egyik fontos összetevője.<sup>64</sup>

#### 4. Záró gondolatok

„A nyomozások színvonalában elérendő pozitív változások nélkül a törvényi változtatások: illúziók.”<sup>65</sup> Cséka Ervin negyedszázados megjegyzése ma is érvényes. A ‘színvonal’ azonban ma már nem csupán eredményes, de egyúttal magas hatásfokú nyomozást jelent, melyben az alaposan szervezett, időszerű eljárásra képes nyomozó hatóság és az ügyész munkája szinergikusan hat egymásra, a nyomozás folyamata a túlbizonyítást mellőzve halad a kijelölt célok felé, és a hatékonyság érdekében valamennyi lehetőséget – különösen a terhelti együttműködést és az egyszerűsítésre, rövidítésre lehetőséget adó jogszabályi rendelkezéseket – optimálisan kihasználják. Az ügyészi szemlélet középpontjában a hatékonyságnak alapelveként, a közérdek alapjaként kell megjelennie.

<sup>64</sup> Az ügyészi nyilatkozat gyanúsítással együtt való közlésének kezdeményezését egyébként A nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 156.§ kifejezetten szabályozza.

<sup>65</sup> CSÉKA i. m. 21.



# JUSTITIA SZOLGÁJÁNAK (BEKÖTÖTT) SZEME

FEJES Péter

főügyész helyettes (Vas Vármegyei Főügyészség),  
egyetemi docens (ELTE PPK)

## 1. Felvezetés

Az igazság istennője, Justitia bekötött szemmel ábrázolása és annak jelentéstartalma közismert. A pártatlan és igazságos ítélkezés hatalmát gyakorló bíróságok bírái, ülnökei között azonban lehetnek ténylegesen látásképtelenek, aliglátók is. Megválaszthatók-e ülnöknek, létesíthetnek-e bírói szolgálati viszonyt a látássérültek? Elláthatják-e a bíróság feladatát (a büntetőeljárásban), az igazságszolgáltatást (tanácsban) a látásukat elvesztők? Az eljárás résztvevői emelhetnek-e kifogást eljárásuk ellen? A mesterséges intelligencia (MI) pedig mennyiben adhat segítséget számukra?

„Justitia az igazságszolgáltatás istennője, a nyugati világban az igazságosságot, a jog morális tartalmát testesíti meg. A magyar bírósági épületekben gyakran látható Justitia ábrázolásokon az igazságszolgáltatás szimbóluma egyik kezében kardot, a másikban mérleget tart, s – néhány ritka kivételtől eltekintve – szemét kendő takarja. A kard a jog hatalmának, állami kikényszeríthetőségének jelképe, a mérleg az eljárásban részt vevő felek azonos jogait jeleníti meg, s azt szimbolizálja, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő. A bekötött szem egyrészt azt jelképezi, hogy az igazságos jog nem tesz különbséget az egyes emberek között, függetlenül a származástól, a hatalomtól, gyengeségtől, másrészt pedig jelenti azt is, hogy Justitiát nem lehet befolyásolni, döntéseit befolyástól

mentesen hozza meg: csupán a cselekedeteket mérlegeli, nem pedig azt, hogy ki követte el azokat.”<sup>1</sup>

Luther Márton szerint a bírónak „egészen vaknak kell lennie, szemét be kell hunyia, fülét be kell dugnia, ne lásson, ne halljon semmit, csak azt, ami eléje kerül és döntsön a szerint (Nagy káté, Nyolcadik parancsolat, 1529)”<sup>2</sup>

Ítélezhet-e azonban az igazságszolgáltatásban az a bíró, ülnök, aki csak-ugyan vak?

## 2. Egy konkrét ügy<sup>3</sup>

### 2.1. A védői álláspont

A kábítószer-kereskedelem büntettének kísérlete miatt folyamatban volt büntetőügyben az egyik vádlott védőjének a másodfokú eljárás során tett előterjesztése szerint az elsőfokú bíróság nem volt törvényesen megalakítva,<sup>4</sup> mégpedig azért, mert az egyik ülnök „nem látó személy” volt. A védő beadványában és védőbeszédében hivatkozott arra, hogy a bíróság összetételére, a bírák személyére vonatkozó szakmai, pszichológiai, képességi követelményekre szigorú szabályok vonatkoznak; aki a bíróság tagjaként jogot alkalmaz, annak meg kell felelnie olyan elvárásoknak, melyekre tekintettel személye feltétlenül alkalmas objektíve és szubjektíve is arra, hogy mások személye felett döntést hozzon; az ülnökök a bírákkal együtt és közösen vesznek részt a bíróságok munkájában, ezáltal az ülnökök személyével, tevékenységével, képességeivel kapcsolatban is azonosak az elvárások vagy legalábbis a működéshez szükséges szinten lényegében azonosak. Egy bírónak részletes pályaaalkalmassági vizsgálaton, így különösen pszichológiai és orvosi vizsgálaton kell részt vennie, amelynek

<sup>1</sup> <http://birosag.hu/media/aktualis/ki-valojaban-justitia> (2018.02.20.)  
Ld. még pl. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Kúriai döntések. *Bírósági határozatok*, 2014/3.; BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Kúriai döntések. *Bírósági határozatok*, 2016/6.

<sup>2</sup> Uo. BÓDINÉ (2016/6.) Ld. még: „[A] bírónak [...] vaknak kell lennie, szemét behunyia és fülét befognia, nem látni és nem hallani, csak azt, ami előtte van és azt megítélni.” *Dr. Luther Márton nagy kátéja*. Budapest, Evangéliumi Könyvkiadó, 1944. 62. [https://medit.lutheran.hu/files/luther\\_martin\\_nagy\\_kate\\_1944.pdf](https://medit.lutheran.hu/files/luther_martin_nagy_kate_1944.pdf) (2022.07.29.)

<sup>3</sup> Tatabányai Törvényszék 4.B.12/2016., Győri Ítéletábla, mint másodfokú bíróság Bf.6/2017. számú ügy.

<sup>4</sup> A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 373. § (1) bekezdés II. a) pont 1. fordulat.

része a kompetenciavizsgálat is; például a pszichológiai vizsgálat egyebek között Rorschach-teszt<sup>5</sup> útján is történik; lényegében az ítékezésben a hivatásos bírósági és az ülnökök jogai, kötelességei azonosak [rég. Be. 14. § (6) bekezdés második tagmondat]. Ezért – még ha az ülnökök nem is kötelesek a jogszabály erejénél fogva olyan vizsgálatok elvégzésére, mint a bírósági – az ülnökök személyével, készségével, képességeivel kapcsolatban az elvárások lényegében azonosak. Ez nyilvánul meg az azonos kizárási szabályokban is [rég. Be. 26. § (1) bekezdés];<sup>6</sup> a bíróságnak a közvetlenség elve alapján kell eljárnia, ha valaki nem képes közvetlenül az ügyre vonatkozó iratokat, nyilatkozatokat megismerni, a bizonyítékot nem látja, az az ítélet meghozatalában ne vegyen részt, mert objektíve nem alkalmas az ügyben felmerült bizonyítékok, a fényképek,<sup>7</sup> a fotódokumentáció megtekintésére. Ugyan valóban vannak olvasóprogramok, de azok sem olvasnak fényképeket, amelyek így ténylegesen nem is ismertethetők meg. A tanács tagjainak nemcsak jelen kell lenniük, hanem meg is kell ismerniük az eljárás minden anyagát, így nyilvánvalóan jelentősége van a bíróság tagjainak tevékenységében annak a közvetlen észlelésnek is, amely őket a tárgyalás során éri. Ilyen lehet a nonverbális kommunikáció, a tárgyalóteremben lezajló egyéb megnyilvánulások, észlelések, melyek szintén befolyásolják a bíróság tagjait. Miután a bíróság három tagjából csak két személy ismerte meg teljesen a bizonyítás anyagát, ezzel az eljárás törvényessége olyan súlyos hibában szenvedett, melyre tekintettel az elsőfokú bíróság nem volt törvényesen létrehozottnak tekinthető.

## 2.2. A másodfokú ügyész(ség) indítványa<sup>8</sup>

A másodfokú ügyész perbeszéde szerint szükségtelen annak tisztázása, hogy az eljáró tanács egyik ülnöke valóban nem látó személy-e. Egyrészt mert a bírósági jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)

<sup>5</sup> A Rorschach-teszt lényege tintafoltok megtekintése és az azokról kialakított asszociációk közlése.

<sup>6</sup> A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény azonos, illetve megfeleltethető rendelkezései: Be. 608. § (1) bekezdés a) pont 1. fordulat, 680. § (6) bekezdés, 698. § (7) bekezdés.

<sup>7</sup> Az elkövetési magatartás indiai kender (cannabis) termesztése forgalomba hozatal céljából; míg bizonyítékok voltak a különböző fejlettségi fokú cannabis növényekről (a helyszíni szemle mellékleteként) készült fényképek is, és a védelem is csatolt fényképeket.

<sup>8</sup> A másodfokú ügyészség álláspontja nem nyerne önmagában (terjedelmes) kiemelés, ha a másodfokú ügyész személye nem lenne azonos a szerzővel, s így a szerző nézőpontjának, felfogásának színopszisa ebből kifolyólag eleve előre bocsátható, amit követ majd annak az igazolása, bizonyítása.

212. §-ának (1) bekezdésében az ülnök megválasztásának nem feltétele a pályaalakmassági vizsgálat, s annak eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására való alkalmasság, mint a bírói kinevezésnél [Bjt. 4. § (1) bekezdés g) pont]; másrészt mert a bírónál sem jelent önmagában egészségi alkalmatlanságot, ha vak. Azért, mert az ítélezésben a hivatásos bíró és az ülnök jogai, kötelességei azonosak [a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 15. § (1) bekezdés harmadik mondat is], s mert a büntetőeljárásban a bíró kizárására vonatkozó rendelkezések az ülnökre is irányadók, semmi esetre sem vegyíthetők a bírói kinevezés és az ülnök megválasztásának feltételei.

A bírák és a bírósági titkárok pályaalakmassági vizsgálatáról szóló 1/1999. (I. 18.) IM–EÜM együttes rendelet (továbbiakban: régi R.)<sup>9</sup> 1. §-a határozza meg a régi R. személyi hatályát, 2. §-a a pályaalakmassági vizsgálat tárgyát, 3. §-ának (1) bekezdése pedig a vizsgálati szempontokat. Nincs sem a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvénynek (Mt.), mint minden munkaviszonnyal kapcsolatos kérdés háttérjogszabályának, sem a Bjt.-nek, mint a bírói szolgálati viszonytal kapcsolatos szabályokat tartalmazó speciális törvénynek, sem a régi R.-nek olyan rendelkezése, amely kimondaná, vagy amelyből az következne, hogy vak személy nem lehet(ne) bíró, főleg, ha megfelelő számítógépes segítséggel (szkennelt iratokat felolvasó program használatával) képes a munkája ellátására.

Az Mt., a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló 2000/78/EK irányelv,<sup>10</sup> az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvtv.), a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot.) idevágó rendelkezései alapján a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazandó egyenlő bánásmód követelményét sértené és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimerítené a vak személy bíróvá válásának kizárása, a vakká vált bíró szolgálati viszonyának megszüntetése, bírói tisztségéből való felmentése; akár csak azért, mert a pszichológiai alkalakmassági vizsgálatnak a része a Rorschach-teszt (régil R. melléklete III. 2. pont).<sup>11</sup>

Az ülnöknek (de például a fellebbviteli bírói tanács harmadik tagjának sem) nincs olyan munkaköri feladata, hogy elolvassa a nyomozati iratokat, megtekintse a fényképeket. A közvetlenség elve a nyomozati iratoknak a tárgyalás

<sup>9</sup> Azóta, 2020. május 26-tól hatályon kívül helyezte a bírói pályaalakmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V. 25.) IM rendelet (R.) 15. §-a. A R. azonos, illetve megféleltethető rendelkezései: 1. §, 2. §.

<sup>10</sup> HL L 303, 2000. 12. 02., 16–22., magyar különkiadás fejezet 05 kötet 79–85.

<sup>11</sup> R. 1. melléklet ugyancsak III. 2. pont.

anyagává tételében jelenik meg, amelynek nem gyakorlati(as) módja az ügyben a fényképek felmutatása, vagy akár a szóban forgó bűnjelek megtekintése sem.<sup>12</sup> A növényeket és az azokról készült fényképeket a botanikus szakértőnek kell megszemlélnie, hiszen ő rendelkezik a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez szükséges különleges szakértelemmel.

### 2.3. A másodfokú bíróság indokolása

A másodfokú bíróság szerint semmi jelentősége nincsen annak a ténynek az ügy megítélése szempontjából, hogy az elsőfokú tanács egyik tagja látássérült-e vagy sem. A Bjt. 212. §-ának (1) bekezdése, illetve 4. §-a (1) bekezdésének g) pontja értelmében az ülnök megválasztásának nem feltétele a hivatásos bírónál szükséges pályaalkalmassági vizsgálat. A vakság önmagában még a bírónál sem eredményez egészségi alkalmatlanságot. Az Ebktv. és a Fot. rendelkezéseinek ismeretében törvénysértő lenne *ab ovo* a látássérült személy bíróvá vagy ülnökké válásának kizárása, illetve a vakká vált bíró szolgálati viszonyából (ítélkezési tevékenységéből) történő felmentése. A régi Be. 14. §-ának (6) bekezdése, illetve a Bszi. 15. §-ának (1) bekezdése alapján a bíró és az ülnök jogai és kötelességei azonosak, illetve az ülnökre is alkalmazandók a régi Be. 26. §-ának (1) bekezdése szerinti kizárási szabályok, de ezek semmi esetre sem elegyíthetők össze a bíró kinevezésére vonatkozó előírásokkal. Ezen túlmenően az ülnöknek valóban nem feladata a nyomozati anyagok áttanulmányozása, a tanács hivatásos bíró tagjától pedig nyilvánvalóan megkapta a szükséges előzetes tájékoztatást. A bírósági iratokból az tűnik ki, hogy a látássérült ülnök valamennyi bizonyítási cselekmény tartalmáról közvetlenül és kimerítően meg tudott győződni (a nyomozati iratokból felolvasás útján, a tárgyaláson kihallgatások, meghallgatások közvetlen észlelése révén).<sup>13</sup>

<sup>12</sup> Habár ezt a törvény bírói szemle keretében lehetővé tette és teszi [rég. Be. 303. § (1) bekezdés, Be. 533. § (1) bekezdés].

<sup>13</sup> A védő által generált eljárásjogi kérdés enyhe pikantériája egyébiránt, hogy a vádlottak a – fényképfelvételekkel is dokumentált – marihuána termesztését nem tagadták, hanem beismerték.



### 3. A vakság, mint pályaalkalmassági és ítélkezési feladatellátási körülmény

Az adott ügy kapcsán felmerült egyetemes kérdés, hogy lehet-e a büntetőeljárásban világtalan vagy világtalanná vált személy nem hivatásos vagy hivatásos bíróként az eljáró bírósági tanács tagja, s ha lehet, akkor pedig az ítélkezésben a feladatát hogyan tudja ellátni?

Az univerzális probléma megoldásához a generális és a speciális rendelkezések – *ad partem* retrospektív – exponálása, interpretációja vezet(het) el, megtoldva *pro futuro* az igazságszolgáltatásban az MI szélesebb körű alkalmazásának *per tangem* érintésével.

### 4. Az igazságszolgáltatási tevékenység végzése

Jogállamban a hatalommegosztás elve alapján alkotmányos követelmény, hogy az igazságszolgáltatási tevékenységet kizárólag a bíróságok láthatják el. Az igazságszolgáltatás alapelvei között pedig megtalálható, hogy a bíróság egyes bíróként vagy tanácsban járhat el.

#### 4.1. A társasbíráskodás

Magyarország Alaptörvénye rögzíti a társasbíráskodás és a néprésztétel elvét. Az Állam Rész 27. cikkének értelmében a bíróság – ha törvény másképpen nem rendelkezik – tanácsban ítélkezik; törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítélkezésben;<sup>14</sup> azzal a korlátozással, hogy egyesbíróként és a tanács elnökeként csak hivatásos bíró járhat el. A nem hivatásos bíró az ülnök.

A régi Be. az ülnök jogintézményét az általános eljárásban<sup>15</sup> is elismerte, és az ülnökre a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban, a katonai büntetőeljárásban és a magánvádas eljárásban<sup>16</sup> is vonatkoztak külön szabályok.

<sup>14</sup> Magyarország Alaptörvénye 27. cikkéhez fűzött részletes indokolás szerint „[...] ez a jogi megfontolásokon túli mérlegelési szempontok becsatornázását biztosíthatja.”

<sup>15</sup> Régi Be. 14. § (1)–(6) bekezdés, 270/A. § (1)–(2) bekezdés, 271. § (1)–(2) bekezdés.

<sup>16</sup> Régi Be. 448. § (3) bekezdés, 472. §, 503. § (2)–(3) bekezdés.

A büntetőeljárásról szóló új, 2018. július 1. napján hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (Be.) nem szakított a társasbíráskodás elvével, de általánosságban az ülnökrendszerrel igen,<sup>17</sup> meghagyva azt a fiatalkorú elleni és a katonai büntetőeljárásban.<sup>18</sup>

A társasbíráskodás megvalósulási formája tehát a(z) igazságszolgáltatás demokratizmusát kifejező tanács, amely állhat csak hivatásos bírákból, s állhat hivatásos bíróból és (a néprészvétel elvét megtestesítő) ülnökökből.

A következőkben a hivatásos bírákból álló tanácsot hivatásos tanácsnak, a hivatásos bíróból és ülnökökből álló tanácsot vegyes tanácsnak nevezzük, s mindemellett a hatályos büntetőeljárás törvényre, jogszabályokra az ülnököket és a bírákat illetően egyaránt fókuszálunk.

## 4.2. Az ülnöki részvétel célja

„Az ülnöki részvétel célja – a történelmi fejlődéstől is befolyásoltan – változik.”<sup>19</sup> Ez elvitathatatlan.<sup>20</sup> Az igazságszolgáltatásban – a montesquieu-i államhatalmi ágak klasszikus triászának fényében, a nép közvetlen hatalomgyakorlása – a néprészvétel elve a laikus bírák, az ülnökök közreműködésével valósul meg. Az ítékezésben az ülnökök részvétele az igazságszolgáltatás függetlenségét, pártatlanságát, elfogulatlanságát, az igazságszolgáltatási tevékenység demokratizmusát és átláthatóságát,<sup>21</sup> a kollektív (laikus) bölcsességet,<sup>22</sup> a társadalmi igazságérzet beszivárgását,<sup>23</sup> az állami hatalom feletti társadalmi ellenőrzés igényét,<sup>24</sup> mint a nép – általában<sup>25</sup> – jogi tudással nem felvértezett tagjai révén célozza.

<sup>17</sup> Be. 13. §.

<sup>18</sup> Be. 680. § (2), (5) bekezdés, 698. § (1) bekezdés a) pont, (2)–(7) bekezdés.

<sup>19</sup> NAGY Lajos: *Ítélet a büntetőperben. A büntetőbírói döntési tevékenység problémái*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974. 368.

<sup>20</sup> Magyarországon az ülnökíráskodás megjelenéséről, kialakulásáról, illetve korábban az esküdtbíráóság működéséről ld. KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Budapest, Osiris, 2003. VI. Fejezet II. Cím 6., illetve 4. pont. <https://adoc.pub/bnteteljarasi-jog-kiraly-tibor.html>

<sup>21</sup> RÁCZ Attila: Alkotmányos alapelvek és a bírósági szervezet vitakérdései. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/9. 373.

<sup>22</sup> Vö. TÓTH Mihály: A büntetőeljárás kodifikálásának tanulságai, néhány, elsősorban a bíróságot érintő kérdésben. *Magyar Jog*, 2018/9. 469., 470.

<sup>23</sup> BADÓ Attila: Bírák talár nélkül. Az ülnökök szerepe a német igazságszolgáltatásban a magyar reformok tükrében. *Magyar Jog*, 2017/3. 156.

<sup>24</sup> KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I*. Budapest, Osiris, 2007. 556. és 26. lábjegyzet.

<sup>25</sup> Azért általában, mert jogvégeztet magyar állampolgár is lehet ülnök.

Magyarországon a második világháborút követően a laikus bírák (mint az öt politikai párt és a szakszervezeti tanács helyi szervezetei által jelölt rendes és póttagok) bevonása az ítélezésbe a népbíraskodásról szóló 81/1945. (II. 5.) ME számú rendelettel<sup>26</sup> jelent meg.<sup>27</sup> A büntetőbíráskodásban a népnek a büntető igazságszolgáltatásban való részvételéről és a fellebbvitel egyszerűsítéséről szóló 1949. évi XI. törvény vezette be az ülnökök (mint a nép jogi képezéssel nem rendelkező képviselőinek)<sup>28</sup> büntetőtanácson belüli eljárását. A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény<sup>29</sup> által (mint népi ülnökök) vált az ítélezésben a részvételük általánossá.<sup>30</sup> A büntetőeljárásban a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény<sup>31</sup> erősítette meg a (népi) ülnöki rendszert, amelyet aztán továbbvitt a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet,<sup>32</sup> a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény<sup>33</sup> és – mint ahogyan arról már volt és lesz szó – a régi Be., és részben megtartotta a Be is.

A laikus bírák jelenlétét a magyar (büntető)jogban korábban – rövid ideig<sup>34</sup> – az esküdtbíráskodás<sup>35</sup> biztosította.

„Az esküdtbíráskodás, az ún. laikus elem részvétele a bíraskodásban, a felvilágosodás korának filozófiájára vezethető vissza. E szerint a józan emberi értelem képes megállapítani a való tényállást, a valóságnak megfelelően képes az igazság felderítésére. Éppen ezért a bíraskodásba

<sup>26</sup> ME rendelet 39. §.

<sup>27</sup> Az ideiglenes nemzeti kormány által kibocsátott rendeletet aztán az ideiglenes nemzetgyűlés a népbíraskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről szóló 1945. évi VII. törvénnyel emelte a jogforrási hierarchia magasabb szintjére.

<sup>28</sup> A törvény preambuluma.

<sup>29</sup> Alkotmány 37. §.

<sup>30</sup> TÓTH i. m. 467. és 9. lábjegyzet.

<sup>31</sup> Bp. 11–12. §.

<sup>32</sup> Be. 4. §.

<sup>33</sup> Be. 21. §.

<sup>34</sup> A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk és az esküdtbíráskodásokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk 1900. január 1-jén léptek életbe, azonban az esküdtszék jogait már az esküdtbíráskodás előtti eljárásra és a semmisségi panaszra vonatkozó rendelkezések módosításáról szóló 1914. évi XIII. törvénycikk korlátozta, majd az esküdtbíráskodás működését közvetlenül a Tanácsköztársaság leverése után a 6898/1919. ME rendelettel felfüggesztették és később sem állították vissza. Vö. FANTOLY Zsanett: A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése. <https://tinyurl.com/4ujfwa8a> és DIÓSZEGI Attila: Az esküdtbíráskodásról. 2014. december. <https://tinyurl.com/c2heaeyt>

<sup>35</sup> A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk XIX. Fejezet.

be kell vonni a polgárokat, és csak a jogi kérdéseket kell rábízni a hivatásos jogászokra, a bírákra.”<sup>36</sup>

Az ülnökbíráskodás napjainkban sem nélkülöz(het)i a józan ész kívánalmát az ítélezésben.

A Be.-ben tehát az ülnökrendszer azonban már kivételes, az ún. általános eljárásban nem, csak a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban az elsőfokú bíróság tanácsának összetételében és a katonai büntetőeljárásban a törvényszék katonai tanácsának mint elsőfokú bíróságnak az összetételében maradt meg.<sup>37</sup> A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban az eljáró bíróság összetételére vonatkozó speciális szabályok célja a szakszerűség biztosítása, valamint a sajátos nevelési és gyermekvédelmi szempontok érvényesülése,<sup>38</sup> míg a katonai büntetőeljárásban ennek oka és indoka a bűncselekmények jellege és az eljárásban résztvevők speciális jogi helyzete.<sup>39</sup> Mindezek azonban – nem véletlenül, hanem a professzionális bíráskodás előtérbe kerülésével összhangban, hiszen a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények miatt eljáró hivatásos tanács egyik tagja is szakkbíró, a törvényszék gazdasági ügyszakának, ennek hiányában polgári ügyszakának kijelölt bírója<sup>40</sup> – már nem annyira a laikus, hanem a szakképzett, a szakmai élettapasztalattal rendelkező elemek bevonásának igénye felé mutatnak.

## 5. A nem hivatásos és hivatásos bíróvá válás

### 5.1. Az ülnökök megválasztása

Az ülnök jogállásával és választásával, megbízatásának megszűnésével, javadalmazásával kapcsolatos szabályokat a Bjt. öleli fel.<sup>41</sup>

<sup>36</sup> KIRÁLY i. m.

<sup>37</sup> A Be. Általános indokolás IV. pont második alcím első bekezdés második-harmadik mondata szerint: A törvény a bíróságok összetételére vonatkozóan gyökeresen új szabályozást vezet be, amelynek lényege, hogy az ülnökök részvétele az ítélezésben csak szűk körben marad meg, ott, ahol jelenlétük valódi garanciát jelent. Ilyen a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás, valamint a katonai büntetőeljárás.

<sup>38</sup> A Be. 680. §-hoz fűzött részletes indokolás szerint.

<sup>39</sup> A Be. 698. §-hoz fűzött részletes indokolás szerint.

<sup>40</sup> A Be. 13. § (3) bekezdés és az ahhoz fűzött részletes indokolás szerint.

<sup>41</sup> Bjt. 212–221. §.

Ülnöknek az választható meg,<sup>42</sup> aki a 30. életévét betöltötte, de a 70. életévét nem; magyar állampolgár; cselekvőképes, nem áll támogatott döntéshozatal<sup>43</sup> hatálya alatt; büntetlen előéletű és nincs eltiltva a közügyek gyakorlásától. A katonai büntetőeljárásban eljáró ülnök megválasztásánál további feltétel, hogy a jelölt a Magyar Honvédségnél, illetve rendvédelmi szervnél hivatásos szolgálati viszonyban álljon.

Az ülnököket a bíróság illetékességi területén lakóhellyel és választójoggal rendelkező nagykorú magyar állampolgárok, a bíróság illetékességi területén működő helyi önkormányzatok és az egyesületek – kivéve a pártokat – jelölik. A jelölők és a jelölő szervek az ítékezésben érvényesülő néprészvétel elvét jelenítik meg, hiszen azok (magyar) állampolgárok, társadalmi szervezetek, helyi népképviselői szervek lehetnek.

A fiatalkorúak büntetőügyeiben eljáró bíróság pedagógus ülnökeit a bíróság illetékességi területén működő alapfokú és középfokú nevelési-oktatási intézmények tantestületei jelölik.

A katonai ülnököket a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek illetékes parancsnokai – az ott működő érdekképviselői szervek javaslataira is figyelemmel – jelölik.

A jelölt a jelölés elfogadásáról írásban nyilatkozik. A nyilatkozat a jelölt nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, lakóhelyét, iskolai végzettségét, szakképzettségét, foglalkozását, munkahelye nevét és címét, egy hónapra járó távolléti díja összegét – miután az ülnököt javadalmazás illeti meg, attól függően távolléti díj vagy tiszteletdíj, hogy foglalkoztatási viszonyban áll-e vagy sem –, valamint az aláírását tartalmazza. A jelölt a jelölés elfogadását követően haladéktalanul, az ülnökké történő megválasztására jogosult képviselő-testület részére büntetlen előéletét hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal igazolja.

Az ülnököket – a katonai ülnököket kivéve – a helyi, azaz a települési és területi önkormányzatok képviselő-testületei választják meg, 4 évre szólóan. A választó szervek szintén az ítékezésben érvényesülő néprészvétel elvét reprezentálják, hiszen a helyi önkormányzatok a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása érdekében működnek,<sup>44</sup> a helyi önkormányzati képviselőket pedig a választópolgárok választják.<sup>45</sup>

<sup>42</sup> Ma Magyarországon a fiatalkorúak büntetőügyein és a katonai büntetőeljáráson túl a közigazgatási és munkaügyi bíróságokhoz választanak ülnököket [Bjt. 212. § (2) bekezdés, 213. § (2)–(4) bekezdés].

<sup>43</sup> A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:38. §.

<sup>44</sup> Alaptörvény 31. cikk (1) bekezdés.

<sup>45</sup> Alaptörvény 35. cikk (1) bekezdés.

A katonai ülnököket a rendfokozatuknak megfelelő állománygyűlésen választják meg.

Az ülnök nem lehet tagja pártnak, és politikai tevékenységet nem folytathat.

Az ülnök megválasztásának nem feltétele a pályaaalkalmassági vizsgálat és annak eredményeként a bírói hivatás gyakorlására alkalmasság, jelölését elfogadó nyilatkozatának nem része az egészségi állapotára vonatkozó információ, fogyatékosága közlése.

## 5.2. A bírói kinevezés

A bírói szolgálati viszony létrejöttével kapcsolatos szabályok – evidens, hogy – szintén a Bjt.-ben találhatók meg.<sup>46</sup>

Bírónak az nevezhető ki, aki a 30. életévét betöltötte, de az általános öregségi nyugdíjkorhatárt nem érte el; magyar állampolgár; cselekvőképes, nem áll támogatott döntéshozatal hatálya alatt; büntetlen előéletű, de ha elítélték, a mentesítés beálltától, a kényszergyógykezelés megszüntetésétől, a próbaidő elteltétől a törvényben meghatározott idő eltelt; akivel szemben nincsen folyamatban közzvadas büntetőeljárás; aki a törvény által meghatározott fegyelmi eljárások eredményeként nem áll a legsúlyosabb fegyelmi büntetés hatálya alatt; akinek öregségi nyugdíjnak megfelelő nyugdíjat, ellátást nem folyósítanak; egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik és nincs eltelve az egyetemi jogi végzettséghez kötött foglalkozás gyakorlásától; a jogi szakvizsgát letette; vállalja, hogy a törvény rendelkezéseinek megfelelően vagyonynyilatkozatot tesz; legalább egy évig bírósági titkárként vagy a törvényben meghatározott más munkakörben dolgozott, jogalkalmazóként működött, ítélezett, vagy az igazságszolgáltatással összefüggő tevékenységet folytatott; és a pályaaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas.

A bírákat a köztársasági elnök nevezi ki, határozott vagy határozatlan időre.

A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.<sup>47</sup>

A pályaaalkalmassági vizsgálat magában foglalja az egészségi, fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatot is. Ennek során vizsgálni kell a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló pszichikai és egészségi okokat, valamint a bíró személyiségének intelligencia- és karakterjellemzőit.

<sup>46</sup> Bjt. 1–6. §.

<sup>47</sup> Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés.

Jogszabályban meghatározott szempontok szerint állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a jelölt személyiségjegyei alapján a bírói munka elvégzésére várhatóan alkalmas-e. A törvény az 5. mellékletében 1-20. pontban felsorolja a kijelölt igazságügyi szakértőkből álló szakértői bizottság által vizsgálandó kompetenciákat. Ezek a döntési képesség, együttműködési képesség, elemző gondolkodás, előrelátás, fegyelmezettség, felelősségtudat, határozottság, igényesség, integritás, kommunikáció, konfliktuskezelés, kreativitás, magabiztoság, határozottság, önállóság, probléma- és helyzetelemzés, problémamegoldás, szakmai ismeretek alkalmazása, szervező és tervező képesség, szóbeli, írásbeli kommunikációs készség, tárgyilagosság.

A bírák pályaalkalmassági vizsgálatáról a R. szól. A pályaalkalmasság meghatározásának szempontjai között a vizsgálat magában foglalja a vizsgált személy általános orvosi, pszichiátriai, pszichológiai vizsgálatát, valamint a Bjt. 5. mellékletében meghatározott kompetenciák vizsgálatát. A pszichológiai vizsgálat során a vizsgált személy személyiségét, intelligencia- és karakterjellemzőit kell megállapítani. A vizsgálatnak része a pszichológiai feltáró interjú és a pszichológiai tesztvizsgálat. Vizsgálni kell a pszichikai funkciókat, a személyiség dimenzióit és az érzékelést. A kompetenciavizsgálat során meg kell állapítani, hogy a vizsgált személy rendelkezik-e a bírói feladatok ellátásához szükséges készségekkel, képességekkel és viselkedéselemekkel. Az elvégzendő vizsgálatokat a R. 1. melléklete tartalmazza részvizsgálatonként részletezve. Ezek az általános orvosi vizsgálat, azon belül az általános kórelőzmény-felvétel (egészséggel kapcsolatos panaszok, a rendelkezésre álló orvosi dokumentáció áttekintése), az általános testi vizsgálat (fizikális mellkasi és hasi vizsgálat, tájékozódó jellegű mozgásszervi vizsgálatok), szükség esetén kiegészítő vizsgálatok kérése (röntgen, EKG, labor, panaszoktól függő egyéb vizsgálatok); a neuro-pszichiátriai vizsgálat, azon belül a kiegészítő kórelőzmény-felvétel az általános neuro-pszichiátriai vizsgálat szempontjai szerint, valamint feltáró beszélgetés (exploratio), a szervi idegrendszeri vizsgálat, szükség esetén kiegészítő vizsgálatok kérése (EEG, koponya CT stb.); a pszichológiai alkalmassági vizsgálat, azon belül a feltáró beszélgetés (exploratio), a tesztvizsgálatok: alaptesztek (Rorschach, MMPI, RAVEN), a kiegészítő vizsgálatok szükség esetén: MAWI (intelligenciavizsgálat), SZONDI, CPI, illetve más olyan vizsgálat, aminek magyar standardja van és elvégzése speciális okok felmerülése miatt indokolt. A kompetenciavizsgálaton maximálisan 60 pont érhető el. Nem alkalmas az, akiről a vizsgálatot végző bármelyik szakértő – az általa végzett részvizsgálat tekintetében – azt állapítja meg, hogy a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló betegségben szenved, vagy személyiségének

intelligencia- és karakterjellemzői alapján várhatóan nem képes a bírói munka ellátására vagy a vizsgált kompetenciák bármelyike tekintetében 0 pontot vagy összesen 30 alatti pontszámot ér el.<sup>48</sup>

Mindezekből – noha az érzékelésbe beletartozik a látás, a pszichológiai vizsgálatok között pedig vannak a látást feltételezők is – *nem* okvetlenül következik a látásában (súlyosan) fogyatékos személynek a nem alkalmassá történő minősítése.

## 6. A fogyatékos személyek szempontjából

A 2000/78/EK irányelv célja – többek között – a fogyatékoságon alapuló foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek a meghatározása, az egyenlő bánásmód elvének a tagállamokban történő megvalósítására tekintettel. Az irányelv kitér a foglalkozási követelményekre és a fogyatékos személyek igényeihez való észszerű alkalmazkodásra is.<sup>49</sup>

Az Mt., mint minden foglalkoztatási jogviszony alapja, mögöttes jogszabályként kinyilvánítja, hogy a munkaviszonnyal kapcsolatban az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani, s előírja, hogy a fogyatékosággal élő személy foglalkoztatása során gondoskodni kell az észszerű alkalmazkodás feltételeinek biztosításáról.<sup>50</sup>

Az Ebktv. tartalmazza az egyenlő bánásmód követelményét sértő magatartásokat, köztük a hátrányos megkülönböztetést, a közvetlen hátrányos megkülönböztetésen belül nevesítve a fogyatékoságon alapulót is. A törvény tiltja a diszkriminációt a foglalkoztatás területén az alkalmazási feltételekben; a foglalkoztatási jogviszony vagy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony létesítését megelőző, azt elősegítő eljárással összefüggő rendelkezésben; a foglalkoztatási jogviszony vagy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony létesítésében és megszüntetésében is. Nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az alkalmazáskor a munka vagy a munkakörülmények természete alapján indokolt, tényleges és meghatározó szakmai feltételre alapított, jogszerű célt követő és azzal arányos megkülönböztetés.<sup>51</sup>

<sup>48</sup> R. 2. § (1)–(3) bekezdés, 7. § (2), (5) bekezdés, 8. § (3) bekezdés.

<sup>49</sup> Irányelv 1. cikk, 4. cikk, 5. cikk.

<sup>50</sup> Mt. 12. § (1) bekezdés, 51. § (5) bekezdés.

<sup>51</sup> Ebktv. 7. § (1) bekezdés, 8–9. §, 8. § g) pont, 21. § a)–c) pont, 22. § (1) bekezdés a) pont.



A Fot. elsőként meghatározza a fogyatékos személy fogalmát, miszerint fogyatékos az is, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi károsodással él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja; majd a súlyosan fogyatékos személy fogalmát is, miszerint súlyosan fogyatékos az is, akinek segédeszközzel vagy műtéti úton nem korrigálható módon látóképessége teljesen hiányzik vagy aliglátóként minimális látásradvánnyal rendelkezik és ezért kizárólag tapintó-halló életmód folytatására képes (látási fogyatékos). A törvény kimondja az egyenlő bánásmód érvényre juttatása érdekében a foglalkoztatás célterületén azt, hogy a fogyatékos személy részére a munkáltató köteles biztosítani a munkavégzéshez szükséges mértékben a munkahelyi környezet, így különösen a munkaeszközök, berendezések megfelelő átalakítását, a fogyatékos személy munkához jutásának elősegítése érdekében – a felvételi eljárás során – pedig az egyenlő eséllyel hozzáférhető környezetet; s azt, hogy mindezek a munkáltatót – többek között – abban az esetben terhelik, amennyiben azok biztosítása a munkáltató számára nem jelent aránytalanul nagy terhet. Aránytalanul nagy tehernek minősül az, ha a kötelezettség teljesítése a munkáltató működését ellehetetleníti.<sup>52</sup>

A jogi aktusok is abba az irányba mutatnak, hogy az egyenlő bánásmód posztulátumát sértené és a hátrányos megkülönböztetés interdikcióját kimerítené, ha a látásképtelen vagy aliglátó, illetve látásképtelenné vagy aliglátóvá vált személy nem létesíthetne ülnöki jogviszonyt, bírói szolgálati viszonyt, illetve ha a látásképtelenné vagy aliglátóvá vált személynek az ülnöki megbízatását, bírói szolgálati viszonyát erre figyelemmel megszüntetnék, miközben a (súlyos) fogyatékoság természete, a foglalkoztatás jellege folytán a munkáltató már egy képernyőolvasó program telepítésével – amely messze nem jelent(het) számára aránytalanul nagy terhet – eleget tudna tenni a (súlyosan) fogyatékos személy igényéhez való észszerű alkalmazkodás követelményének.

Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) (2021.OBH.V.C.13.2/2. számú, 2021. január 1-jén hatályba lépett, új, határozatlan időre szóló) Esélyegyenlőségi Terve<sup>53</sup> az Ebktv., az Mt. és a Fot. rendelkezéseinek figyelembevételével készült, amelynek személyi hatálya azonban csak az OBH-ban szolgálatot teljesítő bírákra és igazságügyi alkalmazottakra terjed ki. Az Esélyegyenlőségi Terv rögzíti, hogy az OBH kötelezettséget vállal arra is, hogy megelőzi és megakadályozza a dolgozók és az érintettek fogyatékosága miatti diszkriminációját is. Kiemelt

<sup>52</sup> Fot. 4. § a) pont, 23. § (1) bekezdés a) pont, 15. (2)–(4) bekezdés.

<sup>53</sup> <https://birosag.hu/eletpalya/obh-eselyegyenlosegi-terve>

esélyegyenlőségi célcsoportba tartozik a dolgozó, ha fogyatékkal él. Az OBH kötelezettséget vállal arra is, hogy a szolgálati viszony létesítésénél, létrejötténél – az adott munkakör betöltésének feltételeit előíró jogszabályi kötöttségek figyelembevételével – nem tesz különbséget fogyatékoság szempontjából sem. Az OBH az arra alkalmas munkakörök betöltésénél a fogyatékkal élő személyek alkalmazását lehetővé teszi, integrált, ennek hiányában pedig védett foglalkoztatás útján.<sup>54</sup>

Erre az Esélyegyenlőségi Tervre is figyelemmel nem látunk objektív mérlegelés után okot és indokot a megkülönböztetésre az OBH-ba beosztott és az ítélkező bírák alkalmazását illetően.

## 7. A tisztességes eljárás szempontjából

A tisztességes eljáráshoz való jog gyűjtőfogalom, amely bármilyen típusú bírósági eljárásban általános, intézményi (szervezeti) és eljárási (működési), a büntetőeljárásban pedig speciális garanciákat foglal magában.<sup>55</sup> Ezek között szerepel a bírósághoz fordulás joga és a törvényes bíróhoz való jog, nyilván anélkül, hogy részleteznék a (törvényes) bíróvá válás feltételeit. Így az a törvényes bíró, akit – miután a bíróvá (ülökné) válás jogi szabályainak megfelelt – kineveztek (ülöknek megválasztottak).

A tisztességes tárgyaláshoz való jog – témánk aspektusából – a bíró (ülök) legitimitációján túl nem terjed(het).

## 8. A büntetőeljárás etikája szempontjából

### 8.1. Etikai kódexek

A társadalmi norma típusok között nemcsak jogi, hanem más, így politikai, vallási, erkölcsi, etikai normák is vannak. Az etikai normák a hétköznapi életben a helyes viselkedést szabályozzák, a hivatásrendek etikai kódexei pedig olyan magatartási szabályokat fogalmaznak meg, amelyek betartása az adott foglalkozást gyakorlóktól – a jogi normákon túl – elvárt. „A jog(ász)i

<sup>54</sup> 1. § (2) bekezdés, 2. § (3) bekezdés, 3. § (2) bekezdés h) pont, 4. § (3) bekezdés, 7. § (1) bekezdés.

<sup>55</sup> Vö. TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs: *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei.* Budapest, HVG-ORAC, 2014. 14. Fejezet II. Cím 10.2. pont. <https://tinyurl.com/43ry62mz>

etika – mint normatív etika – útmutatókat állít fel; tanácsokat ad, javaslatokat tesz, megmondja hogy mit kell, mit szabad és mit nem szabad tenni a hivatás gyakorlása során.”<sup>56</sup>

Az Országos Bírói Tanács által elfogadott Bírói Etikai Kódex<sup>57</sup> hatálya a Magyarországon kinevezett bírókra terjed ki, de iránymutatásul szolgál az ülnökök számára is. A Bírói Etikai Kódex Gondosság alcím alatt azt a követelményt támasztja a bíróval szemben, hogy a részére kiosztott ügy célirányos és ésszerű határidőn belüli lezárására törekszik, a munkáját felkészülten, szorgalmasan, kellő szakmai alázattal végzi.<sup>58</sup>

A Magyar Ülnöki Egyesület által elfogadott Bírói Etikai Kódex pedig azt a követelményt támasztotta az ülnökkel szemben, hogy képezze magát és folyamatosan bővítse szakmai ismereteit.<sup>59</sup>

A hivatásetikák tehát nem térnek (nem is térhetnek) ki egészségi pályaalkalmassági kérdésekre.

## 8.2. Jog és erkölcs

Az egyes jogszabályok között is vannak erkölcsi tartalmúak. A „Ne ölj!” például nemcsak jogi, hanem erkölcsi tilalom (s egyben vallási parancsolat is). A büntetőeljárás törvényben etikai tartalma van a bírósághoz való jognak és a kizárási szabályoknak is.<sup>60</sup> A büntetőeljárás törvényen is kívül esik azonban a nem hivatásos és hivatásos bírák egészségi pályaalkalmassága.

Erkölcsi alapon tehát kívülről (a büntetőeljárásban eljáró szervek, résztvevő személyek részéről) sem etikai, sem eljárási kódex alapján nem kérhető számon az ülnök vagy bíró egészségi állapota, (egyres) fogyatékosága.

<sup>56</sup> UTTÓ György – VISEGRÁDY Antal: A bírói etika alapkérdései. In: KONDOROSI Ferenc – UTTÓ György – VISEGRÁDY Antal: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007. 35.

<sup>57</sup> <https://birosag.hu/obt/birak-etikai-kodexe>

<sup>58</sup> Bírói Etikai Kódex 4. cikk (1) bekezdés.

<sup>59</sup> Idézi: *Útmutató a bírósági ülnökök részére*. A Fővárosi Törvényszék Ülnöki Útmutató munkacsoportjának összeállítása.

<sup>60</sup> Vö. FÖLDESI Tamás: A magyar büntetőeljárás törvény (1998. évi XIX. tv.) etikája. *Magyar Jog*, 2013/8. 480–481.

## 9. A bíróság, a bíró és az ülnök feladata

A bíróság feladata az igazságszolgáltatás.<sup>61</sup> A bíró (mint egyesbíró is), az ülnök mint a bíróság eljáró tanácsának tagjai ítélkeznek. Az adott ügyben ítélkezés pedig a bírósági döntés kialakulásának folyamata. Ennek részei a nyomozás iratainak megismerése; az előkészítő ülés megtartása; a tárgyalás lefolytatása, azon a bizonyítás felvétele – beleértve ebbe a nyomozás során beszerzett bizonyítási eszközök tartalmának és a bizonyítási eljárások, bizonyítási cselekmények, nyomozási cselekmények eredményének is a tárgyalás anyagává tételét –; a tényállás megállapítása; a bizonyítékok értékelése és mérlegelése, a bűnösség kérdésében állásfoglalás; a vád tárgyává tett cselekmény minősítése; bűnösség megállapítása esetén büntetés kiszabása, intézkedés alkalmazása; az egyéb rendelkezések meghozatala.

Az ítélkezésben a hivatásos és a nem hivatásos bírák, az ülnökök jogai, kötelességei azonosak,<sup>62</sup> a határozat meghozatala céljából visszavonulás során a szavazást megelőzően pedig a tanács elnöke<sup>63</sup> az ülnököknek felvilágosítást ad arról, hogy milyen határozat hozható, tájékoztatást ad a döntéshez szükséges törvényhelyekről, a büntetési nemekről és azok mértékéről, valamint az intézkedésekről.<sup>64</sup>

„[A] szakirodalom szerint [...] az ülnököknek legnagyobb szerepe a tényállás megállapításánál van.”<sup>65</sup> Ez a felfogás, hogy „Ez a mozzanat az, amikor a laikus bíró valóban »hozzátehet« valamit a hivatásos bíró munkájához.”<sup>66</sup> régóta uralkodó.<sup>67</sup>

<sup>61</sup> Be. 11. § első mondat.

<sup>62</sup> Bszi. 15. § (1) bekezdés, Be. 680. § (6) bekezdés, 698. § (7) bekezdés.

<sup>63</sup> Be. 693. § (4) bekezdés, 715. § (1) bekezdés.

<sup>64</sup> A bíróság elnöke pedig a bírósághoz megválasztott valamennyi ülnök részére évenként legalább egyszer, egyébként akkor, ha ezt az időszak feladatai megkívánják, értekezletet tart (ülnöki értekezlet) Ld. Bjt. 218. § (3) bekezdés.

<sup>65</sup> SZOLLÁR Pál: *Ülnöki kézikönyv*. Budapest, OITH, Magyar Bíróképző Akadémia, 2007. 6.

<sup>66</sup> MISKOLCZINÉ JUHÁSZ Boglárka: A laikus elemek részvétele a büntető bíráskodásban. *Büntetőjogi Szemle*, 2014/2. 72., 76.

<sup>67</sup> NAGY i. m. 379.

A tényállás megállapításához azonban a bizonyítás felvételén keresztül vezet az út. Az ülnök a tárgyaláson<sup>68</sup> kérdezhet,<sup>69</sup> habár ez az ülnöki aktivitás, agilitás soha nem volt jellemző.<sup>70</sup>

A(z ügydöntő) határozat meghozatala céljából tartott tanácsülésen azonban nemcsak a tényállásról, hanem a bűnösségről és a büntetésről is dönteni, szavazni kell. „[...] az ülnökbíráskodás lényege a tényállásban, bűnösség kérdésében és büntetés mértékében való ülnöki közreműködés.”<sup>71</sup>

A megalapozott és törvényes döntéshez viszont mennyire kell a tanács tagjainak ismerniük az ügy iratait?

## 10. Az ügyirat megismerési kötelezettség

### 10.1. Az ülnök ügyirat megismerési kötelezettsége

A Győri Ítéletábra hivatkozott másodfokú ítélete<sup>72</sup> szerint az ülnöknek valóban nem feladata a nyomozati (irat)anyagok áttanulmányozása. Ebben a szakirodalom is egyetért.<sup>73</sup> Az ülnöknek megfelelő mennyiségű információval kell rendelkeznie a határozat meghozatalához. Információhoz a nyomozati és a tárgyalási napok között keletkezett iratokról a tanács elnökétől, illetve a tárgyaláson való részvétele alatt közvetlen észlelése alapján jut.

Nincs részletes jogi szabály a tárgyalás előtt a nyomozati iratok vagy a tanácskozás alatt a tárgyaláson nem ismertett iratok tartalmáról való tanács elnöke általi tájékoztatásról, de ez nyilvánvalóan a gyakorlatban a szükséges mélységig megtörténik, meg kell hogy történjen.

<sup>68</sup> Be. 523. § (4) bekezdés, 526. § (4) bekezdés, 529. § (1) bekezdés.

<sup>69</sup> Egyébiránt az előkészítő ülésen is kérdezhet [Be. 502. § (6) bekezdés].

<sup>70</sup> KULCSÁR Kálmán: A népi ülnök részvétele a bírói döntésben. *Állam- és Jogtudomány*, 1971/1. 3–29.; MISKOLCZINÉ i. m. 70–72. Ezzel (és saját ügyészi tapasztalataimmal) ellentétesen: BADÓ Attila – FELEKY Gábor – LŐRINCZI János: Laikus és professzionális bírák viszonya a kevert bíróságban – Egy empirikus vizsgálat eredményei a magyar ülnökrendszerről. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/1. 3–28.

<sup>71</sup> HORGOSI György: A büntetőbírói tanács döntésének kialakulása. *Jogtudományi Közlöny*, 1971. dec. 572.

<sup>72</sup> Ld. 3. lábjegyzet.

<sup>73</sup> NAGY i. m. 380.; MISKOLCZINÉ i. m. 71. Persze, az sem kizárt, hogy az ülnök betekinthessen az ügy irataiba. Erre mindenképpen joga van.

## 10.2. A bíró ügyirat megismerési kötelezettsége

### 10.2.1. Vegyes tanács esetében

A vegyes tanácson belül a hivatásos bíró hivatali kötelessége az ügy iratainak megismerése<sup>74</sup> és megismertetése az ülnökökkel, a tanácskozás elején az ügy összefoglalása.<sup>75</sup> A szavazást megelőzően a tanács elnökének az a feladata, hogy felvilágosítást adjon az ülnököknek arról, hogy milyen határozat hozható, tájékoztatást adjon a döntéshez szükséges törvényhelyekről, a büntetési nemekről és azok mértékéről, valamint az intézkedésekről.<sup>76</sup>

### 10.2.2. Hivatásos tanács esetében

A(z elsőfokú) hivatásos tanácson<sup>77</sup> belül sem mindhárom bírónak feladata az ügy iratainak teljes áttanulmányozása. Tétéles jogi rendelkezések csak érintőlegesen vonatkoznak a tanácskozásra, részletesebben a szavazásra.<sup>78</sup>

Akár vegyes, akár hivatásos a tanács, a tanács elnökének a kötelessége az iratok tárgyalás előtti megismerése, a felkészülés, majd a tárgyalás ütemezése, vezetése.

A büntetőeljárás törvény a másodfokú hivatásos tanácson belüli munkamegosztásra is csak annyiban utal, hogy a tárgyaláson a tanács elnöke által kijelölt bíró az ügyet előadja. Ismerteti az elsőfokú bíróság ítéletének, a fellebbezésnek és az arra tett észrevételeknek a lényegét, továbbá az ügyiratokból azt, amely a felülbírálathoz szükséges.<sup>79</sup>

Ebből az következik, hogy csak az ún. előadó bírónak kell ismernie teljes egészében az ügyiratokat, míg a tanács másik kettő tagjának nincs ügyirat megismerési kötelezettsége, ugyanakkor természetesen van ügyirat megismerési jogosultsága.<sup>80</sup>

<sup>74</sup> NAGY i. m. uo.; MISKOLCZINÉ i. m. uo.

<sup>75</sup> NAGY i. m. 389.; NAGY Lajos: A büntetőbírósági tanács döntésének kialakulása. *Jogtudományi Közlöny*, 1970. okt. 527.

<sup>76</sup> Be. 693. § (4) bekezdés, 715. § (1) bekezdés.

<sup>77</sup> Be. 13. § (2)–(3) bekezdés.

<sup>78</sup> Be. 450. §.

<sup>79</sup> Régi Be. 366. § (1) bekezdés, Be. 601. § (1) bekezdés.

<sup>80</sup> Vö. MOLNÁR Gábor Miklós: A tanácsülés és a tanácskozási titok. In: BARABÁS A. Tünde – VOKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet – Pázmány Press, 2017. 361.

## 11. A tanácsülésen való jelenlét

A tanácsülésen a bíróság tagjai és a jegyzőkönyvvezető vesznek részt, írta a régi törvény, míg a hatályos szerint a tárgyaláson, az ülésen és a tanácsülésen az egyesbíró vagy a tanács tagjai, és – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a jegyzőkönyvvezető mindvégig jelen vannak.<sup>81</sup>

A régi törvény átfogóbb és a hatályos törvény hangsúlyosabb rendelkezéséből is elsólátásra az következik, hogy a tanácsülésen részvétel térben és időben egybeesik, az a tanács tagjainak egy helyen és időben történő együttes részvételét feltételezi.

A koronavírus-világjárvány és a telekommunikációs eszközök fejlődése felülírhatja a tanács tagjainak az egy helyen való jelenlétét, de az egyidejű jelenlétét nem.

A szakirodalomban – szintén egy konkrét ügy<sup>82</sup> elbírálása kapcsán, amelynek lényege, hogy a másodfokú tanács elnöke egyedül meghozta a másodfokú döntéseket, amelyeket közölt az ügy előadó bírójával, aki a tanács elnöke által írásba foglalt határozatokat (elolvasás nélkül) aláírta, majd azokat úgy kiadmányozták és adták ki, hogy a tanács harmadik tagjával nem is konzultáltak, s ő az eredeti példányokat nem is írta alá. Ismeretes (még a régi törvényt illetően) olyan nézet is, miszerint a tanácsülés kategorikusan nem követeli meg a tanács tagjainak egyidejű jelenlétét sem, hanem

„[A] »tanácsülés« kifejezés valójában egy jogi műszó, amely nem feltétlenül a szó szoros értelmét, tehát a három bíró egy térben, egyidejű, illetve való jelenlétét jelenti [...] A műszó releváns tartalma kizárólag az, hogy az ügyben három bírónak kell az álláspontját kifejezésre juttatnia a döntéssel kapcsolatban, a döntés meghozatala során (és ez nem tárgyaláson vagy nyilvános ülésen történik).”<sup>83</sup>

Ez az álláspont (még a régi Be. vonatkozásában is) több szempontból is vitatható.

A tanácsülés a bíróság eljárásának formája, a tanácskozás kerete.<sup>84</sup> A „tanácsülés” összetett szó, egyszerű nyelvtani jelentése a tanácsnak (annak tagjainak)

<sup>81</sup> Régi Be. 234. § (5) bekezdés, Be. 427. § (1) bekezdés.

<sup>82</sup> Debreceni Törvényszék 6.B.696/2012.; Debreceni Ítéletábla Bf.III.807/2014.; Kúria Bfv. III.309/2016. számú ügy.

<sup>83</sup> MOLNÁR i. m. 359., 360.

<sup>84</sup> Régi Be. 234. § (2) bekezdés, 321. § (1) bekezdés, 360. §; Be. 425. § (2) bekezdés, 598. §.

az ülése. Ez az ülés pedig nem lehet más, mint együttes és egyidejű személyes jelenlétű, különben a tanács tagjai nem is „tanácskoz(hat)nának”, hanem mechanikusan az egyikőjük, másikőjük által meghozott döntést fogadnák el, hagynák jóvá utólag. A tanácskozás lényege pedig az információk megadása, a vélemények közlése és ütköztetése, a közös döntés kialakítása és meghozatala. Ezek nélkül a tanács határozata nem kollektív, a tanácsban történő eljárás kiüresedik. „A határozathozatali eljárás célja a kölcsönös meggyőződést kifejező kollektív döntések kialakítása.”<sup>85</sup> A szavazás csak a tanácskozást követheti. (Akár formális) szavazás nélkül nincs többségi döntés. „A tanácsi ítékezésben az ítélethozatal minden mozzanata kollektív munka eredménye és helytelen lenne az ehhez szükségképpen folyó közös felelősségből vagy annak egy részéből a tanács tagját kizárni, vagy mentesíteni.”<sup>86</sup>

Elvi síkon a szavazással kapcsolatban annyi vethető fel, hogy az ügy(irat) ismerettől, annak mélységétől függetlenül a tanácson belül mindegyik tag egy-egy szavazattal rendelkezik. Ez azonban nem igazságtalan és aránytalan, viszont a tanács által kijelölt bíró felelősségét növelő szempont az ügy előadásának teljességét és precizitását illetően.

A tanács elnöke a tanácsülés kitűzéséről, a tanácsülés időpontjáról is értesíti az érintetteket.<sup>87</sup> Ha nem kell együttes és egyidejű személyes jelenlét a tanácsüléshez, akkor annak tulajdonképpen időpontja sem lehet(ne); s ami nincs, ahhoz értesítési kötelezettség sem társítható.

Az Alkotmánybíróság a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét állapította meg abban az esetben, amikor az elsőfokú szolgálati bíróság tanácsának tagjai az előzetes vizsgálatot elrendelő és a fegyelmi eljárás megindításáról szóló döntést nem olyan tanácsülésen, amelyen jelen voltak, hanem rövid úton (távbeszélőn) hozták meg. A fenti határozatok elfogadásáról jegyzőkönyv nem készült, majd az írásba foglalt határozatot csak öt nappal később írták alá.<sup>88</sup>

Az első- és másodfokú szolgálati bíróságok határozatait megsemmisítő alkotmánybírósági határozat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról, a polgári perrendtartásról, a büntetőeljárásról szóló akkori törvények releváns rendelkezéseire is tekintettel azt vezette le, hogy a tanácsülésen a tagok személyes jelenléte elengedhetetlen [67]; a társasbíráskodás elvéből az következik [20/2005. (V. 26.) AB határozat, ABH 2005, 202, 220.], hogy a ténymegállapítás, a

<sup>85</sup> Vö. NAGY i. m. 378.

<sup>86</sup> Más összefüggésben ugyan, de általában helyeselhetően: HORGOSI i. m. 572–573.

<sup>87</sup> Régi Be. 360. § (3) bekezdés; Be. 598. § (4) bekezdés.

<sup>88</sup> 21/2014. (VII. 15.) AB határozat.



jogértelmezés és a döntés a bírói tanács tagjait közösen illeti meg, és együttes tevékenységre kötelezi őket [68]; a tanácsülés – mint döntési forma – tehát együttes tevékenységet feltételez, amelynek során a bírák közösen munkálkodva, együttműködve állapítják meg a tényállást, mérlegelik a rendelkezésre álló bizonyítékokat, értelmezik és alkalmazzák a jogszabályi rendelkezéseket, és véleményüket ütköztetve hozzák meg a döntésüket. E döntési forma azonban csak akkor felel meg a társasbíráskodás elvének és a tisztességes eljáráshoz való jog követelményének, ha a tanács tagjai fizikailag is jelen vannak a tanácsülésen, ami elérhető zártcélú távközlő hálózat útján is [69]. Azonban a bíróság döntéseinek meghozatalakor az eljáró tanács tagjainak személyes jelenléte kötelező, és együttes jelenlétük még a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása esetében sem mellőzhető [70]; mindezek alapján a tanácsülés megtartásának elmaradása megsértette a tisztességes eljáráshoz való jog alkotmányos követelményét [72].

A régi Be. az ügydöntő határozat meghozatala céljából történő visszavonulás kapcsán a tanácsülés fogalmát használta, ezzel a törvény – írja az indokolása<sup>89</sup> –, a bíróság összetétele és eljárási formáinak szabályaira tekintettel szakít, azonban az eljárás formája megnevezésének mellőzése nem változtat azon, hogy a bíróság tanácsának döntését a tagjai együttesen hozzák meg.

A hatályos Be. ugyan egyértelműbben fogalmaz, „a tanácsülésen [...] a tanács tagjai [...] mindvégig jelen vannak”, de egyrészt a régi törvénynek megfelelő kúriai értelmezés tovább élése nem kizárt, másrészt a hatályos törvény már nem beszél tanácsülésről az ügydöntő határozat meghozatala céljából visszavonulás utáni tanácskozás és szavazás kapcsán.

Az Alkotmánybíróság fent citált határozatát a büntetőeljárásban az eljáró tanács döntéseinek meghozatala vonatkozásában is irányadónak tartjuk, azaz a közös döntés meghozatala együttes helyszíni vagy szinkron online jelenlétet kíván meg.

## **12. A látóképesség hiánya vagy az aliglátás látásmaradvány hátránya**

A büntetőeljárásban nemcsak ügyiratok keletkeznek, bizonyítékok értékelése és mérlegelése történik, ugyanis a bizonyításfelvételnek vannak kísérőjelenségei is, mint a vádlott vagy a tanúk magatartása, árulkodó viselkedése, idegessé-

<sup>89</sup> A Be. 538. §-hoz fűzött részletes indokolás szerint.

ge, nyugodtsága, gesztusai, mimikái stb.<sup>90</sup> Kétségkívül a látásában súlyosan fogyatékos ülnök vagy bíró a fényképeket, mozgóképfelvételeket nem látja, a vallomásokat kísérő jelenségeket csak hallásával érzékel(het)i.

Az eljárási cselekményen jelenlévők bármelyike azonban az eljárás során felmerült valamely körülménynek is indítványozhatja a jegyzőkönyvbe vételét,<sup>91</sup> a vallomásokat kísérő jelenségeket, nem szóbeli megnyilvánulásokat, mint a bizonytalanságot, a feldúltságot, a nevetgélést, a sírást, a gesztusokat, a grimaszokat, az (egyeztető) egymásra nézéseket, a vádlottól, vádlott-társtól függőséget stb. A tanács elnöke hivatalból is jegyzőkönyvbe foglaltathatja ezeket.<sup>92</sup>

### 13. Az MI a bírósági eljárásban

Az MI fogalmának meghatározását<sup>93</sup> és jövőjének latolgatását a bírósági eljárásban itt és most nem tekint(het)jük feladatunknak, de azt leszögezhetjük, hogy a digitalizáció<sup>94</sup> mellett az MI<sup>95</sup> ezen a területen is jelen van, előbbi akár csak a látáshiányos, -fogyatékos bírákat, ülnököket segítő szkennelt iratokat felolvasó szoftver képében, ám mindkettő kétségtelenül ennél jóval szélesebb körben.<sup>96</sup>

„A büntetőeljárás foganatosítása végső soron emberi feladat [...],”<sup>97</sup>  
de mint mindenben, ebben is lehet kételkedni. Dél-Koreában 2050-re

<sup>90</sup> Vö. NAGY i. m. 372. és 431. lábjegyzet.

<sup>91</sup> Be. 445. § (6) bekezdés.

<sup>92</sup> Vö. a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 5. § (1) bekezdés cb) pont: [A jegyzőkönyv ... tartalmazza] a jelen lévő büntetőeljárásban részt vevő személy viselkedését, magatartását, nem szóbeli megnyilvánulását, fizikai állapotát, elhelyezkedését és annak változását.

<sup>93</sup> Ld. KLEIN Tamás: Robotjog. In: KLEIN Tamás – TÓTH András (szerk.): *Technológiai jog – Robotjog – Cyberjog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 184. vagy LŐRINCZ György: A mesterséges intelligencia alkalmazásával hozott döntés jogi megítélésének egyes kérdései. *Gazdaság és Jog*, 2019/3. 1. vagy AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. 166–169.

<sup>94</sup> A bírósági igazgatás további elektronizálása „Digitális Bíróság” projekt.  
<https://tinyurl.com/46uhpnvb>

<sup>95</sup> Mesterséges intelligencia a bírák és ügyfelek szolgálatában. <https://tinyurl.com/mrybjnsp>

<sup>96</sup> Pl. ZÓDI Zsolt: A bíróságok és a technológia. *Bírósági Szemle*, 2020/1. 4–13.

<sup>97</sup> CZEBE András: A mesterséges intelligencia alkalmazásának elméleti keretei a büntetőeljárásban. *Kúria Döntések – Bírósági Határozatok*, 2021/7. 1111.

robotrendőröket vizionálnak;<sup>98</sup> Kínában már robotügyészt tesztelnek,<sup>99</sup> amely 97%-os eredményességgel működik; angol és amerikai egyetemi kutatók mesterséges intelligenciával nézették át az Emberi Jogok Európai Bírósága 584 eljárását és az algoritmus döntése csak kettő esetben tért el az ítéletektől,<sup>100</sup> míg Észtország már meg is alkotta a világ első robot bíróját,<sup>101</sup> tehát nem költői a kérdés, hogy lesznek-e ítélkező robotok.<sup>102</sup>

Az igazságszolgáltatásban az MI alkalmazása tehát nem lázalom, hanem napjainkban is létező realitás.<sup>103</sup>

Az igazi kérdés nem is ez, hanem az, hogy meddig terjedjen az igazságszolgáltatásban az MI alkalmazása?

Ameddig a digitalizáció, az MI, a robotika segíti, támogatja a bírót az ítélkezésben, addig egyet tudunk érteni azzal. Ha azonban az MI kiszorítaná a bírót az ítélkezésből, azt nem tartjuk elfogadhatónak. Mi is azt valljuk, hogy az algoritmusokkal operáló bírósági döntéshozatal szubjektum, akarat, tudat, érzelem nélküli, annak minden hátrányával (különösen átláthatatlansággal) és kevesebb előnyével (különösen időszerűségével).

A robot döntése nem lelki-érzelmi „termék”, s nem is szabadna lelki-érzelmi elemet programozni az MI-be, mert az hasonló lenne, mint az ember klónozása, amely (bio)etikai alapon kizárt. A robot döntése nem vezérelt etikailag sem, s az etikai szabályok nem is az MI-re, hanem a kutatókra, a tervezőkre, a gyártókra, a programozókra, a fejlesztőkre vonatkozhatnának.<sup>104</sup> Az MI soha nem egyedi és egyéniesített, hanem mechanikus döntést hozna, egy a programozása, majd annak megengedett esetleges önfejlődése eredményeképp ugyan racionális, de

<sup>98</sup> Korean Police prepare for dystopian future with plans for power armor, robot dogs. <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20220704000732&np=1&mp=1>

<sup>99</sup> Chinese Scientists Created an AI ‘Prosecutor’ That Can Press Charges. <https://tinyurl.com/2p8nzwa7>

<sup>100</sup> DARÁK Péter: (Mesterséges) bírói intelligencia? <https://tinyurl.com/3ar62e3h>

<sup>101</sup> NAGY Adrienn: A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentősége és lehetséges hasznosítási területei az igazságszolgáltatásban. *Infokommunikáció és jog*, 2020/2. e-különszám 2. pont harmadik bekezdés. <https://tinyurl.com/5272rpu7>; BÁCSKAI Máté: Az elektronikus személyiségről I. *Ügyészségi Szemle*, 2021/3. 32. <https://ugyeszsegiszemle.hu//hu/202103/letoltes>

<sup>102</sup> <https://tinyurl.com/5n837zvt>

<sup>103</sup> Vö. KÁLMÁN Kinga: Lázalom, vagy realitás? – A mesterséges intelligencia megjelenési lehetőségei az igazságszolgáltatásban. *Magyar Jog*, 2022/6. 339–350.

<sup>104</sup> Vö. KLEIN i. m. 204.

determinált döntést.<sup>105</sup> S éppen ezért ezek a döntések sem lesznek tévedhetetlenek.<sup>106</sup> Az MI önálló döntését még úgy sem tudnánk pártfogolni, hogyha az ellen (ember) bíróhoz lehetne fordulni.

Az MI az igazságszolgáltatásban csak elemzőként, segítőként, támogatóként, asszisztensként, tanácsadóként funkcionálhat.

„Az ítélet szellemi termék, amelyhez a bíró a személyiségétől sem független értékelések láncolatán keresztül jut el, és eltérő lehet, hogy menetközben minek tulajdonít kiemelt vagy kevésbé fontos jelentőséget. [...] Az alapjában egységes ítélkezésre való törekvés kívánalom, a mechanikusan azonos ítéletek azonban az alkotó jellegtől fosztanak meg az igazságszolgáltatást.”<sup>107</sup>

Ezzel az MI relációjában is messzemenően egyetértünk.

## 14. Konklúzió

Sem a vegyes tanács ülnök tagjainál, sem a hivatásos tanácson belül a tanács másik kettő tagjánál nem jelent önmagában egészségi alkalmatlanságot, ha világtalan vagy aliglátó. Ezt a fogyatékoságot a képernyőolvasó programok kompenzálják, sőt már léteznek olyan alkalmazások, algoritmusok, amelyek elmondják, amit látnak, akár egy fényképről is.<sup>108</sup>

Írásunkban igazoltuk, bizonyítottuk, hogy vak vagy vakká vált személy is lehet nem hivatásos vagy hivatásos bíró, eljárhat tanácsban, egyrészt mert hivatásos bíró esetében nem jelent önmagában egészségi alkalmatlanságot, ha nem lát, másrészt mert nem hivatásos bíró esetében nincs is pályaalakmassági vizsgálat, harmadrészt mert a bírászkodás gyakorlásából való kizárásuk eleve

<sup>105</sup> Uo. 197–199.

<sup>106</sup> Ld. az Amerikai Egyesült Államokban használatos COMPAS rendszer előítéletességet, elfogultságát illetően pl. MEZEI Kitti: Diszkrimináció az algoritmusok korában. *Magyar Jog*, 2022/6. 333.; KÁLMÁN i. m. 342–343.; a Chicagóban használt ShotSpotter rendszer súlyos tévedését illetően: Chicago man says flaws with ShotSpotter technology had him framed for murder, files lawsuit. <https://tinyurl.com/mtwd5rjc>

<sup>107</sup> Hoós Tibor: Az igazság szolgáltatása a bíró szemével. *Magyar Jog*, 2013/4. 228.

<sup>108</sup> Vannak, akik már letölthetik a Google alkalmazását, amely a vakok szeme lehet. <https://tinyurl.com/mwc337xu>, ld. még: Mint egy ember: a Microsoft mesterséges intelligenciája tüpontosan megmondja, mi van egy képen. <https://tinyurl.com/yr7zpc5>

sértené az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség követelményét, a fogyatékos személyek jogait, és kimerítené a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.

Kifogás azért sem vethető fel a vak vagy vakká vált személy ítélkezésben való részvétele ellen, mert vegyes tanácsban az ülnököknek, hivatásos tanácsban a másik kettő bírónak nincs ügyirat megismerési kötelezettsége, de van jogosultsága az iratok tartalmáról való tájékoztatáshoz.

A bírósági eljárásban, az ítélkezésben az MI térhódítása prognosztizálható, ám abból – jelenlegi ismereteink, tudásunk szerint – az ember teljesen nem hagyható ki, mert emberről csak ember dönthet, de az ember életétől való megfosztásáról még az ember sem.<sup>109</sup>

---

<sup>109</sup> Alaptörvény II. cikk, 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

# A SZAKÉRTŐI BIZONYÍTÁS AZ ÜGYÉSZ SZEMÉVEL

*Egy kérdőíves kutatás tapasztalatai  
a szakértés aktuális kérdéseiről*

KÁRMÁN Gabriella – KÓ József  
tudományos főmunkatárs (OKRI)      tudományos munkatárs (OKRI)

## 1. A kutatás háttere, elméleti alapjai

### 1.1. Előzmények

Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézetben már az 1970-es évek végén átfogó kutatás folyt az Igazságügyi Minisztérium és a Legfelsőbb Bíróság javaslata alapján, a szakértői bizonyítás témakörében a büntetőeljárás területén. „A kutatás célja a valós helyzet felmérése alapján a szakértői bizonyítás gyakorlatának segítésére és a büntető eljárás ezen intézményének továbbfejlesztésére irányuló, tudományosan megalapozott javaslatok kidolgozása volt.”<sup>1</sup>

A kutatás kiindulópontjául szolgáló gondolatok akár ma is íródhattak volna:

„Napjaink tudományos technikai fejlődésének a jogalkalmazás területén jelentkező egyik szükségszerű következménye a szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése. [...] A kutatás során az Intézet munkatársai választ igyekeztek kapni arra a kérdésre is, hogy a szervezeti változtatások és a jogszabály módosítások mennyire váltották be a hozzájuk fűzött eredményeket, egyértelműen pozitívan szolgálják-e a szakértői

---

<sup>1</sup> Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet 24. sz. tájékoztatója. Budapest, OKKrl, 1982. 1.

bizonyítás ügyét vagy jelentkeztek-e olyan, előre nem látható körülmények, amelyek egyes intézkedések korrekcióját teszik szükségessé.”<sup>2</sup>

A szakértői bizonyítás az annak alapjául szolgáló tudományok folyamatos fejlődése okán, jellegéből adódóan azóta is állandó témát jelent a jogalkalmazás és a tudomány fórumai számára.

Az igazságügyi szakértő alkalmazási feltételei korunk kihívásainak is megfelelő megteremtése érdekében született meg a 2016. évi XXIX. törvény, napjaink főbb eseményei ezzel, az igazságügyi szakértőkről szóló új törvénnyel indultak. A preambulumban az új szakértői törvény megalkotásának közvetlen előzményei között sorolja fel a jogi problémáknak a más szakmákhoz tartozó kérdésekkel való gyakori összefonódását és emiatt egyre nehezebb megítélését, az e minőségi változásokat követő elégtelen reakciókat, az igazságügyi szakértői működéssel összefüggésben felmerült aggályokat, valamint a kamarai rendszer problémáit azzal, hogy mindez az igazságügyi szakértésbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megrendüléséhez vezetett.<sup>3</sup>

A törvény megalkotását megelőző években a Legfőbb Ügyészség, a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja, valamint az alapvető jogok biztosa egyaránt vizsgálta az igazságügyi szakértő tevékenységét, feltételeit, szakmai alapjait, a szakértői vélemények tartalmát és szerepüket a bizonyításban, illetve az egyes szakterületek jellemzőit általában.

Az Országos Kriminológiai Intézetben 2019-ben kezdeményezett kutatás célja az volt, hogy korábbi – a témában elméleti síkon folytatott – tanulmányokra építve<sup>4</sup> ezúttal az igazságügyi szakértői bizonyítás jogalkalmazási tapasztalatait vizsgáljuk, különös tekintettel az igazságügyi szakértőkről szóló új törvény (Szaktv.) céljainak megvalósulására, valamint kiemelt figyelemmel a jogalkalmazás részéről korábban tapasztalt anomáliákra. A jogalkalmazáson belül a vizsgálat a büntetőjog gyakorlataira koncentrálódik, amelynek kereteit a büntetőeljárásról szóló új, 2017. évi XC. törvény (Be.) és a büntetőeljárás bizonyítási szabályai jelölik ki. Véleményünk szerint időszerűvé vált a szakértői bizonyítás több szakterületet felölelő, átfogó vizsgálata, mindez helyzetértékelő, illetve a szakértői és a jogalkalmazó tevékenységet egyaránt segítő céllal, az új jogszabályok tükrében.

<sup>2</sup> Uo.

<sup>3</sup> Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (a továbbiakban Szaktv.) preambuluma.

<sup>4</sup> KÁRMÁN Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. A hiteltérdemlőség építőkövei*. Budapest, OKRI, 2019.

A kutatás vezérfonalának a szakvélemény bizonyításban betöltött szerepét, valamint hiteltérdemlőségének lehetőségeit, tényezőit és megvalósulását tekintettük. Álláspontunk szerint ez a fogalom fedi le legteljesebben mindazokat a feltételeket, amelyek a törvényes és eredményes bizonyításhoz elengedhetetlenek.

Jelen tanulmány a kötet céljának megfelelően az ügyészséget helyezi a fókuszba, valamint elsődlegesen az ügyészek tapasztalatait veszi górcső alá a kérdőíves kutatás során adott válaszaiknak megfelelően.

## 1.2. A szakvélemény „igazságának” alapjai

A bizonyítékok – közöttük a szakértői vélemény – hiteltérdemlősége a büntetőeljárás céljaként meghatározott igazság megismerésének lényeges garanciális eleme.

Ibolya Tibor a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez készített Kommentárban így fogalmazza meg a bizonyítékok szerepét az igazság megismerésében:

„A büntetőeljárás célja az *igazság (kiemelés K.G.)* kiderítése, annak megállapítása, hogy történt-e bűncselekmény, s azt az eljárás alá vont személy követte-e el. A bizonyítás, mint szabályozott megismerési folyamat azt célozza, hogy a korábban megtörtént eseményeket – releváns tények feltárásával – bizonyítékok összegyűjtésével, értékelésével, mérlegelésével rekonstruálni lehessen.”<sup>5</sup>

A büntetőeljárásbeli bizonyításnak – mint minden megismerési folyamatnak – tehát deklarált célja az *igazság* megismerése. Király Tibor kiemelten, a büntetőeljárás központi feladataként kezeli az igazság megállapítását.<sup>6</sup> Erdei Árpád szintén abból indul ki, hogy „az igazság megállapításának mai módja a bizonyítás”. Számos értekezés tárgyalja, hogy a bizonyítási jog gyakorlatában túl sokat foglalkoznak más értékekkel, mint az igazság elérhetőségével.<sup>7</sup> Holott az igazság mind tökéletesebb megismerése a büntetőeljárás továbbfejleszté-

<sup>5</sup> IBOLYA Tibor: A bizonyítás általános szabályai. In: POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 383.

<sup>6</sup> KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1972. 186.

<sup>7</sup> Maureen SPENCER – John SPENCER: *Evidence Concentrate: Law Revision and Study Guide*. Oxford, Oxford University Press, 2010. 7.



sének egyik leglényegesebb szempontja, sőt a „bizonyítási jog” kialakulását alapjaiban meghatározta.

A *Farkas Ákos* és *Róth Erika* által írt Büntetőeljárásjog tankönyv továbbgondolja mindezt:

„Gyakran hangzik el a bizonyítással kapcsolatban, hogy az igazság kiderítése a feladata. Az igazságot a bizonyítás során inkább a *valóság* (*kiemelés K.G.*) szinonimájaként kell érteni, vagyis azt kell kideríteni, hogy valójában mi történt.”<sup>8</sup>

A 2017. évi XC. törvényben a korábbi büntetőeljárás törvényhez hasonlóan nem szerepel az igazság megállapítása, mint cél. A cél a valóságghú tényállás megállapítása: „A büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóságghú tényállásra alapozza.” [163. § (2) bek.]

Ibolya Tibor az új büntetőeljárás törvény kapcsán így ír erről:

„A törvényhozó az új be. elfogadásakor szem előtt tartotta »az igazság megállapításának igényét«. Ezt fejezi ki az a követelmény, hogy a nyomozó hatóság, ügyészség és a bíróság a döntését a valóságghú tényállásra alapozza. Ez a norma lényegében az anyagi igazság (ami a valóságban történt) és az eljárási igazság (amit az eljárásban bizonyítani lehet) maximális közelítésének követelménye. [...] Az 1998-as Be. a bizonyítás céljául a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázásra való törekvést írta elő. Az új Be. a *valóságghú* (*kiemelés K.G.*) tényállás követelményével magasabbra tette a szakmai és erkölcsi mércét a nyomozó hatóság, ügyészség és bíróság számára.”<sup>9</sup>

A valóságghú tényállás megállapítása a bizonyítás révén érhető el. A bizonyítás jogi kereteit a büntetőeljárás jog vonja meg, a tartalmi, módszertani szabályok meghatározása pedig a kriminalisztika kompetenciája.

*Finszter Géza* szerint:

„A bizonyítékok alapján történő megismerés egy közvetett megismerés: a megismerés alanya nem közvetlenül érzékeli és észleli a megismerés tárgyát, hanem vele valamilyen összefüggésben lévő más jelenségek

<sup>8</sup> FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 197.

<sup>9</sup> IBOLYA i. m. 381.

tükreben, és e jelenségek alapján, logikai műveletek útján jut el a megismerendő tudati megragadásához. A bizonyítás viszont egy olyan tevékenység, amelynek révén a már megszerzett és közölt ismeret igaz volta felől a közlő a közlés címzettjében igyekszik meggyőződést kelteni.”<sup>10</sup>

A valósághú tényállás megállapításához tehát nemcsak annak megismerése, hanem annak igaz voltának, *hiteltérdemlőségének* ellenőrzése és az erről való meggyőződés kialakítása is szükséges. A jelen kutatás ennek feltételeit és eszközeit vizsgálja, a szakértői bizonyítás vonatkozásában.

### 1.3. A büntetőeljárásbeli megismerés és bizonyítás alanyai

*Király Tibor* megfogalmazásában a büntetőeljárásbeli megismerés alanya mindenkefelett a bíróság. A megismerés szándékolt végeredménye az ítélet, amely csak bizonyított ismereteken alapulhat.<sup>11</sup>

Ugyanakkor *Király* kiemelte:

„A szónak tiszta értelmében vett bizonyítást a büntetőeljárásban az végez, aki valamit állít vagy cáfol – tehát a vád és a védelem –, és ehhez vonultatja fel a bizonyítás eszközeit; a bizonyítás a bíróság színe előtt és az ő közreműködésével és határozatainak megfelelően folyik. A bizonyítás azonban – különböző jogi jelentőséget hordozva – megjelenik az eljárás más szakaszaiban is, különösen a nyomozásban.”<sup>12</sup>

Ezt képviseli a hatályos Be.: eszerint „[a vádlott] bűnösségének bizonyítása a vádló, közvád esetén az ügyész feladata, melynek szellemében a nyomozás csak annak megalapozását szolgálja, az érdemi bizonyítás terepe azonban a bírósági tárgyalás, ahol a legfontosabb szerepet a bíróság játssza.”<sup>13</sup>

Tágabb értelemben véve, azonban a nyomozó hatóság is részt vesz a bizonyításban a bizonyítékok felderítése, összegyűjtése, biztosítása és rögzítése által, sőt a bizonyítékok értékelése által is: a Be. 167. § (4) bek. szerint „A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben

<sup>10</sup> FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. *Rendészeti Szemle*, 2006/7–8. 90.

<sup>11</sup> KIRÁLY i. m. 86.

<sup>12</sup> Uo.

<sup>13</sup> FARKAS–RÓTH i. m. 198.

szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg”. Mindez kiemelten indokoltta teszi valamennyi hatóság szerepének, illetve tapasztalatainak vizsgálatát a szakértői bizonyításban.

#### 1.4. A bizonyítékok értékelésének szintjei

A bizonyítás általános keretein (relevancia, törvényesség, bizonyítási tilalmak) belül a valósághű tényállás megismerése során a bizonyítékok értékelésének van meghatározó szerepe. Ebben a szakaszban történik a bizonyítékok információ-tartalmának kibontása.

A bizonyítékok értékelésének kulcsszerepe van a tényállás megállapítása és az eljárás tárgyát képező bűncselekmény megítélése során. Ki lehet jelenteni, hogy ennek a „műveletnek” a leglényegesebb – ugyanakkor legnehezebben megítélhető – része a bizonyítási eszközök valóságtartalmának megítélése, és az azokban kódolt tények megállapítása. Erre épül a bizonyítékok együttes megítélése és a tényállás megállapítása.

A bizonyítékok értékelésére az eljárás valamennyi szakaszában szükség van, így az mind a nyomozó hatóságnak, mind az ügyészségnek mind a bíróságnak feladata. Ennek mikéntje a törvényben nincs, nem is lehet szabályozva.

#### 1.5. Az ügyész bizonyíték-értékelési tevékenysége

Tanulmányunkban különös figyelmet szentelünk az ügyész bizonyíték-értékelő tevékenységének. Ezt főként a nyomozás befejezését követően gyakorolja, amikor a nyomozás iratai alapján megvizsgálja, hogy van-e helye vádemelésnek vagy egyéb ügyészi intézkedés meghozatalának.

Király szerint a bírói megismerés és bizonyítás szempontjából különös jelentősége van a vádnak, mivel: „A bíró csak azokat a tényeket ismerheti meg és azokról dönthet, amelyek miatt vádat emeltek. [...] A vád a bírói felismerés feltétele, alakja és kerete.”<sup>14</sup>

A vádemelés előkészítése Bérces Viktor megfogalmazásában „olyan komplex logikai folyamat, amelynek során az ügyész a nyomozás során feltárt tényállás, valamint a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján

<sup>14</sup> Király Tibort idézi: KADLÓT Erzsébet: A „vád igazsága”. In: ERDEI Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. 34.

1. kialakítja a lehetséges jogi minősítéssel kapcsolatos jogi álláspontját, valamint
2. kizárja az eljárás felfüggesztésének és megszüntetésének lehetőségét.”<sup>15</sup>

Az ügyész ennek során értékeli a bizonyítékokat. A vádemeléshez kapcsolódóan Bérces Viktor foglalkozik az „ügyészi bizonyosság” problematikájával.<sup>16</sup>

Belovics Ervin szerint „a vádemelésnek egyrészt objektív tényeken, másrészt az ügyész azon szubjektív meggyőződésén kell alapulnia, hogy az eljárás tárgyát képező cselekmény bűncselekmény, és azt a gyanúsított követte el”.<sup>17</sup>

## 1.6. A szakértői vélemény értékelése

A szakvélemények értékelése, információtartalmának megismerése összetett folyamat. A szakértői intézményrendszer a különleges szakértelem letéteményeseként egyfajta garanciát jelent a bizonyíték megalapozottságára, ennek ellenőrzése azonban éppen ebből fakadóan nehézségeket vet fel. E kutatás célja a szakértő közreműködésével történő megismerési folyamatok és azok eredményességét szolgáló hivatott szabályok érvényesülésének vizsgálata.

A szakértői bizonyítás egyik legfontosabb kérdése – különösen a jelenkori tendenciák alapján – az, hogy szakmai szempontból hogyan garantálható e megismerési folyamat eredményessége. A Kúria vizsgálata során is felmerült a kérdés: „milyen garanciák adhatóak arra, hogy a szakvélemény tartalmi elemei és ezzel összefüggésben a kirendelt szakértő szakértelme valóban elégséges-e a vitatott tények aggálytalan bizonyításához”.<sup>18</sup>

A szakértői bizonyítás kapcsán is a *hiteltérdemlőség* fogalma fedti le véleményünk szerint legteltesebben azt, hogy a bizonyítási eszköz által szolgáltatott bizonyíték mennyiben járul hozzá a valósághű tényállás megállapításához. Az eljárásjogi szakirodalomban és a joggyakorlatban a *megalapozottság* követelménye a szakvélemény kapcsán szintén gyakran megjelenő, ám korántsem egy-

<sup>15</sup> BÉRCES Viktor: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdesei*. Budapest, ELTE Eötvös, 2021. 388.

<sup>16</sup> Uo.

<sup>17</sup> BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. Ötödik, aktualizált kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2020, 321.

<sup>18</sup> CSIRMAZ László: A szakvélemény elkészítésének főbb szabályai és a módszertani levelek problémája. In: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből*. Budapest, Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport, 2014. 159. [https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo\\_velemen\\_y\\_2.pdf](https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemen_y_2.pdf)

értelmű kategória. Erdei Árpád felhívja a figyelmet arra, hogy a szakvélemény megalapozottságát meg kell különböztetni a szakértői módszer tudományos megalapozottságától.<sup>19</sup> A megalapozottság és a hiteltérdemlőség fogalmi köre álláspontunk szerint nagymértékben átfedi egymást.

A bizonyítékok – és ezen belül a szakvélemény – hiteltérdemlőségének, illetve megalapozottságának követelményét és feltételeit a törvény nem fogalmazza meg, és ezeket a kérdéseket a szakirodalom is csak részlegesen tárgyalja.<sup>20</sup>

A jogi szabályozás – a büntetőeljárásról szóló 2017. XC. törvény – a szakvélemény értékelésekor fellépő problémák oldaláról közelíti meg a kérdést: a szakvélemény *fogyatékoságáról* szól, amely miatt az *aggálytalanul (kiemelés K.G.) nem fogadható el*.

A törvény szerint ennek legjellemzőbb az esetei a következők:

- a) nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit,
- b) nem egyértelmű,
- c) önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes, vagy
- d) a helyességéhez nyomatékos kétség fér. [Be. 197. § (1) bek.].

Ebből a nem taxatív felsorolásból az „aggálytalan” szakvélemény fogalma nem vezethető le maradéktalanul.

A szakvéleményekkel szemben megfogalmazott követelmények véleményünk szerint alapvetően a törvényesség, megalapozottság, hiteltérdemlőség hármasságában foglalhatók össze.

A bizonyíték akkor törvényes, ha a bizonyítási eszköz felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a törvény rendelkezései szerint jártak el. A Be. a bizonyítási eszközt kizárja, amennyiben az eljárás folyamán megállapításra kerül, hogy azt a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a törvényben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerezte meg [Be. 167. § (5) bek.]

A megalapozottság álláspontunk szerint azt jelenti, hogy a szakvélemény megfelelő alapokon nyugszik. Ez magában foglalja a szakértő személyi feltételeinek, a szakértői szakmai ismeretanyag és módszer érvényességének

<sup>19</sup> ERDEI i. m. 140.

<sup>20</sup> Nogel Mónika monográfiájában kidolgozta a szakvélemény hiteltérdemlőségének lehetséges követelményrendszerét. NOGEL MÓNIKA: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. 210–230.

és megbízhatóságának követelményét, valamint a szakvéleménnyel szemben támasztott alaki és tartalmi feltételek meglétét.

A „hitelt érdemlő” szakvélemény ehhez képest rendelkezik mindazzal a kritériummal, ami a szakvéleményt az ésszerű bírói meggyőződés kialakítására alkalmassá teszi,<sup>21</sup> jogszerű, megalapozott, szakmailag és logikailag is alátámasztott.

A szakvélemény értékelése kapcsán számos kételyt fogalmaznak meg a jogalkalmazók és a tudomány képviselői egyaránt. Mindez fokozottan veti fel az igazságügyi szakértői tevékenység új feltételeinek megfelelő gyakorlat vizsgálatát, a hitelt érdemlőség (a törvényesség, szakszerűség, és ezáltal eredményesség) feltételeinek érvényesülése vonatkozásában.

## 2. A kutatás keretei

A 2019-ben indult empirikus kutatás célja az volt, hogy a szakvélemény bizonyításban betöltött szerepét, valamint hitelt érdemlőségének lehetőségeit, tényezőit és megvalósulását vizsgálja az új jogszabályok tükrében. Mivel a szakértői bizonyítás igénybevételének kérdéseit általában és az egyes szakterületekre vonatkozóan egyaránt vizsgálni kívántuk, és elsősorban a szakértői bizonyításban érintett hatóságok, szakemberek tapasztalatainak feltárását tűztük ki célul – a lehetőségek tükrében – a statisztikai és a kérdőíves módszer bizonyult célszerűnek.

### 2.1. A szakértő igénybevételének jellemzői a számok tükrében

Az igazságügyi szakértők igénybevételével kapcsolatos adatokat (azaz a kirendelések, a megbízások, valamint a személyes meghallgatások adatait) az eljáró szervek ügyviteli nyilvántartásai tartalmazzák, változó részletességgel. A vizsgált időszak: 2015–2019 volt, amelynek adatait évenkénti bontásban kértük. A 2018. évet a Be. 2018. július 1-jei hatálybalépése miatt az első, illetve a második félévre osztva igényeltük.

<sup>21</sup> NAGY Lajos: *Tanúbizonyítás a büntetőperben*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 484.

Ezzel kapcsolatban a nyomozó hatóságok<sup>22</sup> és az ügyészség<sup>23</sup> rendelkeznek adatokkal. A 2015–2019-ig terjedő időszakban az évenkénti kirendelések száma nagyságrendileg hasonló adatokat mutat.

	Rendőrség	NAV	Ügyészség
2015	60689	2390	1372
2016	67917	2421	1358
2017	66588	1729	1307
2018. I. félév	32 278	707	653
2018. II. félév	27 287	493	476
2019	53190	1371	762
2020	70381	(n.a.)	851
2021	68078	(n.a.)	792

A táblázatból megállapítható, hogy a rendőrség által a legnagyobb számban igénybe vett szakterületek a következők:<sup>24</sup>

Szakterület	Kirendelések száma
Orvosszakértői vizsgálat	46813
Alkoholszint meghatározás (vér, vizelet)	30368
Daktiloszkópia	21142
Kábítószer, pszichotróp anyag meghatározás (vér, vizelet)	19738
Kábítószer, pszichotróp anyag vizsgálata, azonosítása NSZKK (BSZKI)	16270
Elmeállapot orvosszakértői vizsgálata	16130
Toxikológiai vizsgálat	13440
Pszichológiai vizsgálat	9687
Közlekedés szakértői vizsgálat	8625
Nyomszakértői vizsgálat	8096

<sup>22</sup> ORFK, NAV, Robotzsaru.

<sup>23</sup> Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, a büntetőjogi szakág számítástechnikai bázisú ügyviteli rendszere (BÜR).

<sup>24</sup> Robotzsaru, 2015–2019.

## 2.2. A kérdőíves kutatás megszervezésének szempontjai

A kérdőíves kutatás az ORFK, a Legfőbb Ügyészség és az Országos Bírósági Hivatal engedélye alapján és támogatásával zajlott. A területi arányosság megvalósítása érdekében minden szervezettől, azon belül minden helyi (járási), valamint megyei szervezeti egységtől legalább egy-egy kérdőív kitöltését kértük. A kitöltött kérdőívek száma elérte, sőt, sok esetben meg is haladta a kért mennyiséget. A kérdőíves adatgyűjtést kizárólag elektronikus úton valósítottuk meg. A különböző hatóságok részére összeállított kérdőívek azonos vázra épülnek, és az adott hatóság szakértői bizonyításban betöltött feladatainak megfelelően kerültek véglegesítésre.

A kitöltők száma, aránya:

Szervezet	Kitöltött kérdőívek száma
Rendőrség	242
NAV	42
Ügyészség	163
Bíróság	220
<b>Összesen:</b>	<b>667</b>

A válaszadók köre, bár statisztikai értelemben nem tekinthető reprezentatívnak, a kérdőívet kitöltők nagy számuk és területi megoszlásuk alapján mégis jól képviselik az igazságszolgáltatásban dolgozó érintett szakemberek összességének véleményét.

## 3. Az empirikus kutatás eredményei

Az empirikus kutatás eredményeit, a szakértő kirendelésétől a szakvélemény értékeléséig tartó folyamatnak megfelelően – egyben az ennek alapján felépített kérdőív témaköreinek megfelelően – mutatjuk be; ennek fő részei: a szakértő igénybevétele, a szakvélemény, illetve a szakvélemény értékelése.



### 3.1. Szakértő igénybevétele a büntetőeljárásban – a kérdőíves kutatás alapján

#### 3.1.1. A szakértő igénybevétele; az ügyek mekkora hányadában kerül sor szakértő kirendelésére?

A kérdőíves kutatás első kérdésére adott válaszok meglehetősen szóródnak, minden bizonnyal a különböző ügytípusok szerint is eltérőek:

	Rendőőrök		NAV nyomozók		Ügyészek		Bírák	
	Válasz-adók száma	%	Válasz-adók száma	%	Válasz-adók száma	%	Válasz-adók száma	%
nem válaszolt	5	2,07	0		3	1,8	18	8,2
szinte minden ügyben	24	9,92	13	30,95	10	6,1	23	10,5
az ügyek túlnyomó többségében	37	15,29	10	23,8	16	9,8	28	12,7
az ügyek nagyobb részében	48	19,83	7	16,66	23	14,0	41	18,6
az ügyek kb. felében	48	19,83	9	21,42	39	23,8	89	40,5
az ügyek kisebbik felében	70	28,93	1	2,38	68	41,5	17	7,7
az ügyek elenyésző hányadában	10	4,13	2	9,52	5	3,0	4	1,8
<b>Összesen</b>	<b>242</b>	<b>100,00</b>	<b>42</b>	<b>100,0</b>	<b>164</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Az adatok azt mutatják, hogy az ügyészek kb. 45%-a szerint az ügyek kisebbik felében kerül sor szakértő kirendelésére, 24%-uk szerint az ügyek kb. felében, 30%-uk szerint pedig az ügyek nagyobb részében. A bírák által adott válaszok nagyon hasonlóan alakultak; a bírák kb. 48%-ának tapasztalata szerint az ügyek kisebbik felében, 19%-uk szerint az ügyek felében, 32%-uk szerint pedig az ügyek nagyobb részében merül fel szakértő kirendelése.

A *nyomozó hatósági* válaszok alapján, inkább az ügyek nagyobb részében tapasztalható a szakértő kirendelése, és az is feltételezhető, hogy erősen ügyfüggő, hogy szükség van-e szakértőre. A különböző ügytípusokban eljáró nyomozók különféleképpen látják ezt. A pénzügyi nyomozók 71,41%-a szerint az ügyek nagyobb részében vagy akár minden ügyben szükség van szakértőre; a rendőrök 45%-a vélekedik úgy, hogy az ügyek nagyobb részében vagy minden ügyben kirendelnek szakértőt.

A kérdőíves kutatás eredményei alátámasztották, valamint a statisztikai adatok is megerősítették azt a várakozást, miszerint az eljárás során szakértők kirendelésére jellemzően a nyomozási szakban, a nyomozó hatóságok által kerül sor.

Az ügyészségek számára összeállított kérdőívben két kérdés irányult a kirendelés alanyára.

A kérdőívben feltett: *Az ügyek mekkora hányadában került sor a nyomozó hatóság részéről hivatalból a kirendelésre?* – kérdésre az ügyészek 72%-a válaszolta azt, hogy az ügyek nagyobb részében, vagy akár szinte minden ügyben a nyomozó hatóság rendeli ki a szakértőt. *Az ügyek mekkora hányadában teszi meg az ügyészség a kirendelést?* – kérdésre adott válaszok alapján az ügyészek 93%-a tapasztalta úgy, hogy az ügyészek az ügyek elenyésző hányadában vagy sohasem rendelnek ki szakértőt. Az ügyészek válaszaival egybevágóak a nyomozó hatóságok képviselőinek válaszai. Eszerint a *rendőrök* 75%-ának véleménye szerint az ügyek nagyobb részében a nyomozó hatóság rendeli ki a szakértőt. A *NAV nyomozói* által adott válaszok körében ez az arány 76% volt.

A bírák válaszai alapján a bíróság is rendel ki szakértőt, bár a válaszadók 70%-a szerint ez csak az ügyek kisebb vagy elenyésző hányadában fordul elő, 11%-uk szerint az ügyek kb. felében, a válaszadók 13%-ában az ügyek nagyobb részében.

A válaszok arra utalnak, hogy az *indítványra* történő szakértő kirendelés nem igazán jellemző a nyomozási szakban; az egyes hatóságok válaszadóinak külön-külön több, mint 70%-ának válaszai szerint ez az ügyek kisebb felében, elenyésző hányadában, vagy sohasem fordul elő.

### 3.1.2. Magánszakértő igénybevétele

Ügyészi tapasztalatok szerint, a magánszakértők igénybevételének aránya az eljárásokban szintén nagyon alacsony: a válaszadók 95%-a szerint az ügyek elenyésző hányadában (vagy sohasem) vesznek igénybe magánszakértőt a nyomozási szakban. A bírák 93%-a szerint a bírósági szakban is csak az ügyek elenyésző hányadában vesznek igénybe magánszakértőt.

A válaszok szerint magánszakértő igénybevételének oka főként az, hogy az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a védelem szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát elutasította. A törvényben szereplő lehetséges megbízási okok mellett az ügyészek 17%-ának és a bírák 10%-ának válaszában megjelenik az

az ok, hogy a terhelt és a védő nem fogadják el a kirendelt szakértő véleményét, az új szakértővel kívánják vitatni azt és alátámasztani a saját verziójukat.

A nyomozó hatóságok válaszadóinak 82%-a mondta azt, hogy csak az ügyek elenyésző hányadában vagy sohasem, 12%-uk szerint az ügyek kisebb felében vesznek igénybe magánszakértőt a nyomozási szakban.

A magánszakértő igénybevételének szabályozása újjáértékelésként jelenik meg az új büntetőeljárási törvényben. A jogalkotó itt arra a gyakorlatban felmerülő problémára kívánt reagálni, miszerint nem volt egyértelmű, hogy a korábbi törvény hatálya idején a terhelt és a védő indítványa ellenére az eljárásba be nem vont szakértő, valamint a bevonásra irányuló indítvány nélkül megbízott szakértők véleménye miként kerüljön elbírálásra. A 2017. évi XC. törvény a fegyverek egyenlőségének biztosítása érdekében az új szabályozással egyértelműbb kereteket teremtett; biztosítja, hogy terhelt és a védő „egyrészt a vád által kirendelt szakértő ellenében legyen képes a saját maga által megbízott szakértőt kiállítani, másrészt akkor is legyen lehetőség szakértő megbízására, ha indítványa ellenére egyáltalán nem kerül sor szakértő kirendelésére.”<sup>25</sup>

A törvény indokolása azt is kiemeli, hogy a magánszakértői vélemény benyújtása nem kötelező az önvádra kötelezés tilalmának tiszteletben tartása miatt, azonban „a terhelt, illetve a védő köteles nyolc napon belül tájékoztatni az ügyben eljáró bíróságot, ügyészséget, illetve nyomozó hatóságot a magánszakértői vélemény elkészítésére adott megbízásról, a megbízás megszűnéséről, a megbízott szakértő személyéről, valamint elkészítésének határidejéről.” [Be. 190. § (5) bek.]

Ez utóbbi rendelkezés elsőrendű célja az eljárás elhúzódásának megakadályozása. Amennyiben a védelem e szabályt megsérti, a magánszakértői vélemény szakvéleményként nem, hanem csak észrevételként vehető figyelembe.<sup>26</sup> A kérdőív ezen új rendelkezés gyakorlati tapasztalatait tekintve is tartalmazott kérdést: *A megbízó az ügyek mekkora hányadában értesíti a nyomozó hatóságot, az ügyészséget, illetve a bíróságot a magánszakértő megbízásáról a Be. 190. § (5) bekezdésének megfelelően?* Az ügyészek 65%-a, bírák 62%-a, illetve a rendőrök 65%-a tapasztalatai szerint a védelem az esetek elenyésző harmadában vagy sohasem tesz eleget e kötelezettségének.

*A szakértő kirendelésével kapcsolatos kérdéscsoportra* az ügyészek több, mint 50%-a nem válaszolt, amit azzal indokoltak, hogy ők nem rendelnek ki szakértőt. Így a szakértő kirendelésének forrása, a kompetens szakértő

<sup>25</sup> Be. indokolása.

<sup>26</sup> Be. indokolása.

megtalálásával, a szakértőnek felteendő szakkérdések megfogalmazásával kapcsolatos tapasztalatok, esetleges nehézségek az ügyészek körében nem voltak vizsgálhatók.

### 3.2. A szakvélemény hiteltérdemlőségének tényezői – a jogalkalmazók tapasztalatai szerint

#### 3.2.1. A szakvélemény tartalmi és formai jellemzői

Tény, hogy a hatóságok számára a szakvélemények tartalmi sajátosságai nyújtják a hiteltérdemlőségre vonatkozó legfontosabb információt.<sup>27</sup> Ennek megfelelően a kérdőív következő hangsúlyos egysége a szakvéleménnyel kapcsolatos tapasztalatokat járta körül.

A szakvélemény tartalmi elemei – a lelet, a módszer, a ténymegállapítás és a vélemény – kötelező kellékei a szakértő vizsgálata eredményeképpen megszülető bizonyítási eszköznek. Ezek maradéktalanon megléte a megfelelő bizonyítékértékelés feltétele. A megkérdezett ügyészek 85%-ának válaszai szerint a szakvélemények túlnyomó többségükben tartalmazzák a Szakvtv. által előírt tartalmi elemeket. A bírák válaszainak 90%-a is ezt támasztja alá, és rendőrök által adott válaszok 95%-a is ez. Az egyes tartalmi elemek részletes meglétét illetően is kedvezőek a tapasztalatok.

A szakvélemény értékelésének mélységét illetően *Erdei Árpád* álláspontjával értünk egyet, és abból indulunk ki, miszerint

„a szakvélemény értékelésének ki kell terjednie a szakvélemény teljes egészére. Bár az eldöntendő jogi kérdés szempontjából igazán csak a szakvéleményben kifejezett ténymegállapítás a közvetlenül releváns, a hatóság a szakértői ténymegállapítás helyességét önmagában aligha ítélné meg. Ahhoz, hogy a szakvéleményben állítottak hiteltérdemlősége megnyugtatóan legyen eldönthető, mérlegre kell tennie a hatóságnak a szakvélemény kialakulásában szerepet játszó tényezőket, mindenekelőtt a szakvélemény forrásait és a szakvélemény tartalmi elemeit, vizsgálnia kell azonban a formai kellékeket, a vélemény felépítését, logikáját,

<sup>27</sup> ERDEI i. m. 104.

érvelésének módját, a szemléltetést, a nyelvezetet stb. – mindazt, ami a hiteltérdemlőség megítélését megkönnyítheti.”<sup>28</sup>

Kétségtelen, hogy ez részben „szakmai” értékelést is jelent, amellyel kapcsolatban a hatóságok hozzáértését illetően mások mellett *Erdei* is kételyét fejezi ki. *Erdei* abból indul ki, hogy „a hatóságnak bizonyos mértékig meg kell bíznia a szakértő tudásában és lelkiismeretes munkájában.”<sup>29</sup> Emellett azonban értékelnie kell a szakvéleményt logikai, felépítési és nyelvi szempontok alapján, amelyeknek az adott szakterületen történő helytállósága legalábbis a szakterület alapkérdéseinek az ismeretét, de ennél még többet: *kriminalisztikai ismereteket* igényel. Ez foglalja magában a szakértő igénybevételevel kapcsolatos ismereteket, amelyekre a jogalkalmazónak a szakértő kirendelésétől a szakvélemény értékeléséig szüksége van.

### 3.2.2. A vizsgálat részletes leírása

A bírák döntő többségének (közel 80%-ának) tapasztalata szerint a szakvélemények mindig vagy túlnyomó többségükben tartalmazzák a vizsgálat részletes leírását. Az ügyészek válaszadása arányaiban nagyon hasonló tapasztalatokat tükröz, hiszen 84%-uk szerint a szakvélemények túlnyomó többségükben, vagy minden esetben tartalmazzák a vizsgálat részletes leírását, és ez a rendőrök 79%-a szerint is ilyen gyakorisággal fordul elő.

### 3.2.3. A vizsgálat módszerének részletes leírása

A szakvélemény hiteltérdemlőségének tényezői között *Erdei* kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az alkalmazott módszernek. A módszer „tükrözi, hogy a szakvélemény létrehozója megfelelő szakmai jártassággal látott-e hozzá feladatához, s annak megoldásában, akár a vizsgálatban, akár a következtetés kialakításában, a kívánatos módon járt-e el vagy sem.”<sup>30</sup> *Erdei* nyomán azon az állásponton vagyunk, fontos ennek a tudatosítása, és a szakvélemény tartalmi elemeinek, köztük a szakértői módszer leírásának tanulmányozása.

<sup>28</sup> ERDEI i. m. 233.

<sup>29</sup> ERDEI i. m. 236.

<sup>30</sup> ERDEI i. m. 104.

Az ügyészség és a bíróság válaszadóinak véleménye az, hogy a szakvélemények túlnyomó többségükben tartalmazzák a vizsgálat módszerének részletes leírását is. Az alkalmazott módszer indokolása azonban az ügyek közel felében (ügyészségi válaszok szerint 45%-ban, a bírósági válaszok szerint 44%-ban) hiányzik. A szakértők sokszor nem közlik, hogy miért az általuk választott módszert alkalmazták. A módszer leírásának szükségességét alátámasztják a következő kérdésre adott válaszok is; elég változó, hogy *azokban az esetekben, amikor vélemény nem tartalmazza a módszer részletes leírását, a jogalkalmazó ismeri-e a módszert.*

	Ügyészek		Bírák		Rendőrök	
	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%
minden esetben	8	4,9	27	12,3	35	14,5
az esetek túlnyomó többségében	43	26,2	50	22,7	56	23,1
az esetek nagyobb részében	21	12,8	24	10,9	29	12,0
az esetek kb. felében	4	2,4	7	3,2	11	4,5
az esetek kisebbik felében	8	4,9	20	9,1	23	9,5
az esetek elenyésző hányadában	15	9,1	16	7,3	18	7,4
sohasem	8	4,9	9	4,1	11	4,5
nem válaszolt	57	34,8	67	30,5	59	24,4
<b>Összesen</b>	<b>164</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>242</b>	<b>100,0</b>

### 3.2.4. A vizsgálati eljárás és a módszer tudományos elfogadottságának tanúsítása

A szakvélemények hiteltérdemlőségének, végső soron bizonyító erejének megítéléséhez szükséges az alkalmazott eljárások, módszerek alapjainak, tudományos megalapozottságának ismerete; a vélemény megállapításait, illetve azok bizonyosságát ezek tükrében is vizsgálni kell. Ezt mindenekelőtt az egyes szakterületek által elfogadott és közzétett módszertani leveleknek kellene tartalmaznia. Mivel azonban kevés szakterületen van hatályos módszertani levél, az alkalmazott módszerről a szükséges háttérinformációt a szakvéleménynek kellene magában foglalnia.

Az ennek meglétére irányuló kérdés a következő volt: *A szakvélemények mekkora hányada tartalmazza a vizsgálati eljárás, illetve módszer érvényességének, illetve megbízhatóságának a leírását vagy tudományos elfogadottságának egyéb tanúsítását?* Az erre adott válaszok arra utalnak, nagyon változó, hogy tartalmazza-e ezt a szakvélemény; az ügyészek és a bírák válaszai szerint ritkábban (az ügyek kisebbik felében, elenyésző hányadában) vagy sohasem tartalmaz a szakvélemény ilyen tanúsítást.

	Ügyészek		Bírák		Rendőrök	
	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%
minden szakvélemény tartalmazza	7	4,3	14	6,4	36	14,9
az ügyek túlnyomó többségében tartalmazzák	21	12,8	36	16,4	50	20,7
az ügyek nagyobb részében tartalmazzák	15	9,1	22	10,0	23	9,5
az ügyek kb. felében tartalmazzák	4	2,4	11	5,0	16	6,6
az ügyek kisebbik felében tartalmazzák	32	19,5	21	9,5	34	14,0
az ügyek elenyésző hányadában tartalmazzák	58	35,4	64	29,1	54	22,3
sohasem tartalmazzák	17	10,4	35	15,9	21	8,7
nem válaszolt	10	6,1	17	7,7	8	3,3
<b>Összesen</b>	<b>164</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>242</b>	<b>100,0</b>

### 3.2.5. A szakértői következtetések menete

A szakvélemények értékelésének megítéléséhez szükséges az is, hogy a jogalkalmazó követni, közvetve ellenőrizni tudja a szakértő véleményalkotási folyamatát. A válaszadók szerint az ezt lehetővé tevő levezetéseket bár nem minden szakvélemény tartalmazza, azért a szakvélemények többségében megtalálhatóak ezek az adatok. Az ügyészek 78%-a úgy gondolja, hogy a szakvélemények többségében (de gyakran minden szakvéleményben) követhető ez a levezetés, a bírák és a rendőrök körében is nagyon hasonlóak a tapasztalatok: a bírák 77%-a, valamint a rendőrök 73%-a ugyanígy látja.

### 3.2.6. A vélemény határozottságának foka

A szakvélemény felhasználhatóságának vizsgálata során a *hiteltérdemlőség* megítélését követően a *bizonyító erő* értékelése következik. A szakértő véleményének határozottsága a bizonyító erő megítélésének egyik meghatározó eleme. A kriminalisztikai szakirodalom a szakértői állítás határozottságának foka szerint általában kategorikus, valószínűségi és lehetőségi vélemények között tesz különbséget.<sup>31</sup>

Kategorikus véleményről a kétséget nem hagyó, határozott szakértői véleményformálás esetén beszélünk. A valószínűségi vélemények bizonyításbeli felhasználásával régóta foglalkozik a büntetőeljárásjog-tudomány.<sup>32</sup> Katona Géza a valószínűségi vélemények között különbséget tesz a szerint, hogy a vizsgálat tárgya és módszere hogyan, mennyire megbízhatóan teszi lehetővé a bizonyosság mértékének meghatározását.<sup>33</sup> Katona szerint objektív valószínűségről akkor lehet szó, ha a valószínűség tudományos értelemben a véletlen tömegjelenségek törvényein alapszik, és a sajátosságok gyakorisága objektíve kifejezhető.<sup>34</sup> Ilyen véletlen tömegjelenség az ujjnyom. A statisztikai adatokon alapuló objektív valószínűségi megállapításoktól megkülönbözteti a szubjektív valószínűségi következtetéseket. Az utóbbi azokon a szakterületeken jellemző, amelyeken belül „a sajátosságok gyakorisága valamilyen okból mennyiségileg nem határozható meg, vagy az elemzés nem reprodukálható”.<sup>35</sup> Az ilyen esetekben a szakértőnek a „vizsgált eseménnyel, jelenséggel kapcsolatban kialakult meggyőződésének mértéke” határozza meg a vélemény bizonyosságának a fokát.<sup>36</sup> (Mivel ez általában logikai módszerekkel történik, a szakirodalomban „logikai valószínűségnek” is nevezik.<sup>37</sup>)

E rendszernek megfelelően került összeállításra a kérdőív megfelelő, a szakvélemények határozottságát, illetve az ezzel kapcsolatos tapasztalatokat vizsgáló része. Arra a kérdésre, hogy *Hogyan segíti a vélemény határozottsági fokának a megjelölése a szakvélemény megítélését?* – az ügyészeknek, illetve bírácoknak hozzávetőlegesen a fele azt válaszolta, hogy segítséget jelent.

<sup>31</sup> ERDEI i. m. 203.

<sup>32</sup> KÁRMÁN i. m. 321.

<sup>33</sup> A témával foglalkozó szakirodalom másik megközelítése statisztikai, logikai és pszichológiai valószínűséget különböztet meg. Vö. KIRÁLY i. m. 225–234.; ERDEI i. m. 206–216.

<sup>34</sup> KATONA Géza: *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. Budapest, BM Kiadó, 2002, 161.

<sup>35</sup> Uo.

<sup>36</sup> Uo.

<sup>37</sup> Vö. KIRÁLY i. m.; ERDEI i. m. 212–213.



A válaszok sokféle véleményről, sőt gyakorlatról árulkodnak:

Az ügyészek és a bírák között is többször előfordult olyan vélemény, hogy kizárólag a kategorikus vélemény segíti a jogalkalmazót, ezt várják el, esetleg a nem kategorikus véleményekkel nem is számolnak, mert a valószínűségi vélemények csak nehézséget jelentenek. Más válaszok szerint bár a kategorikus vagy határozottabb vélemények jobban segítik a bizonyítást, hiszen ezek alapján egy-egy ügy akár eldönthető, a valószínűségi vélemények is lehetnek megalapozottak és hasznosak. Ezek megítélése és az egyéb bizonyítékokkal való összevetése gondosabb mérlegelést igényel. Többen kifejezésre is juttatták, hogy számolnak azzal, hogy a különböző szakterületeken különböző határozottsági fokok várhatóak el, vannak olyan szakkérdések, amelyeket nem lehet kategorikusan megválaszolni.

A valószínűségi vélemények közül a számszerű, százalékos megfogalmazást egyértelműbbnek gondolják, a valószínűség szubjektívebb, szöveges megjelölése több problémát okoz. Volt olyan vélemény is, hogy a statisztikai megalapozottságú vélemények, a vegyészszakértőknél a becslés, a genetikusoknál a valószínűségi mutató sem visznek előbbre.

A válaszadók egyes esetekben kifejezték, szükség lenne annak a magyarázatára, hogy mi áll a valószínűségi vélemény háttérében, illetve mi zárja ki a kategorikus vélemény alkotását. Ennek ismerete gyakran hiányzik, ami megnehezíti a valószínűségi vélemény értékelését.

És másik végletként olyan vélemények is voltak, miszerint az ügyész vagy a bíró lényegtelennek tartja a határozottsági fok megjelölését, ez nem játszik szerepet a szakértői vélemény megítélésénél (esetleg csak támadási felületet ad).

Végül meg kell említeni azt a helyes megközelítést tükröző választípust is, amely hangsúlyozza, hogy bármilyen határozottsági fok csak akkor fogadható el, ha azt megfelelően megalapozza a szakértő.

A szakértői véleményalkotás folyamatát, tényezőit és eredményét alapvetően a szakterületek szakmai-tudományos háttere, megalapozottsága határozza meg. A szakértői diszciplínák ismeretanyaguk és módszertanuk alapján alapvetően két csoportba sorolhatók: amennyiben az ismeretanyag természettudományos alapokon nyugszik, és/vagy módszereik tudományos kutatásokon, matematikai-statisztikai eljárásokon alapulnak (mint például a humángenetikai szakértői területen), a vélemény is valószínűségi-statisztikai jellegű lehet; amennyiben nincsenek meg ezek a feltételek, és vizsgálat egyéb szakmai protokollokon alapul, (mint például egyes kriminalisztikai vagy diagnosztikai-rekonstrukciós célú szakvélemények esetén, és az orvos szakértői szakterület egyes kérdései esetén), abban az esetben az értékelés, a szakértői véleményalkotás folyamata

szükségszerűen nagymértékben szubjektív. Ez esetben ennek eredménye lehet kategorikus vagy valószínűségi. A vélemény határozottsága azonban nemcsak a szakterület háttérismereteinek és a módszernek a jellegétől, természettudományos alapjaitól függ, hanem a lelet állapotától, minőségétől, vizsgálati lehetőségeitől is.

Bár a jogalkalmazó számára kívánatosabbnak tűnhet a kategorikus szakértői vélemény a bizonyítás során történő felhasználás során, könnyen belátható, hogy a valószínűségi-statisztikai vélemények több, valósabb információt nyújtanak a kategorikus véleményalkotásnál. Ennek alapján megfogalmazható, hogy a kategorikus vélemény nem mindenáron cél, sokkal inkább a vélemény bizonyosságának lehető legjobban alátámasztott, lehetőség szerint matematikai-statisztikai meghatározása kívánatos. Azokon a területeken, ahol ennek nincsenek meg a feltételei, ott a korlátok kifejezése mellett kell törekedni a vizsgálati tárgy, a szakismeretek, valamint a vizsgálati módszer által a lehető legjobban megalapozott vélemény meghozatalára.<sup>38</sup>

Ezeket a törekvéseket támogatja a szakértői tevékenység akkreditációja, a munkafolyamatok meghatározása, dokumentálása által. A protokolloknak megfelelő munkavégzés és ennek ellenőrizhetősége jelentős szerepet játszik a minőség garantálásában. A szakértői működés hiteltérdemlőségét azonban ezek mellett meghatározóan befolyásolja az alapot képező ismeretanyag, az alkalmazott módszer és a szakértelem, e tényezők elvárt szintje és tartalma a minőséget garantáló általános követelmények között azonban nem szerepel.<sup>39</sup> Ez utóbbiak meghatározása, aktualizálása, a jogalkalmazó számára elérhetővé tétele a szakterületek feladatát képezi, mindenekelőtt módszertani levelek formájában.

### 3.3 A szakvéleményekkel kapcsolatos problémák és orvoslásuk

A kérdéssor az ügyészek és a bírák nehézségekkel kapcsolatos tapasztalatait és a segítséget jelentő információkat vizsgálja. Megállapítható, hogy a nyomozási szakban dolgozó szakemberek elfogadóbbak a szakvéleményekkel kapcsolatban. Ők vitatják legkevésbé a szakértői vélemények eredményét, és ők tartják leginkább megbízhatónak a kérdésekre adott válaszokat.

Az első probléma ennek kapcsán az, *ha a szakértő nem a hatóság által feltett kérdésre válaszol (vagy nem minden kérdésre válaszol)*. A választ adó ügyészek

<sup>38</sup> KÁRMÁN i. m. 267.

<sup>39</sup> KÁRMÁN i. m. 218.

85%-ának tapasztalatai szerint csak az esetek kisebbik felében vagy elenyésző hányadában fordul elő ez. A bírák körében az „esetek elenyésző hányadában”, illetve a „sohasem” válaszlehetőségek voltak a leggyakoribbak, együtt közel 77%-a a válaszoknak.

*A szakvélemények mekkora hányadában fordul elő, hogy a szakértő jogkérdésben nyilvánít véleményt?* – kérdésre adott válaszok szerint ez a probléma csak az esetek kisebbik felében, de inkább elenyésző hányadában, sőt a válaszadó ügyészek 19%-ának, illetve a bírák 27%-ának tapasztalatai szerint sosem jelenik meg.

*A szakvélemény valamely fogyatékosága miatt aggálytalanul nem fogadható el*

A válaszok szerint a szakvélemény valamely fogyatékosága miatt aggályok (hiányosságok, ellentmondások) csak az ügyek kisebbik felében vagy elenyésző hányadában merülnek fel:

	Ügyészek		Bírák	
	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%
minden ügyben	2	1,2	1	0,5
az ügyek túlnyomó többségében	13	7,9	9	4,1
az ügyek nagyobb részében	1	0,6	6	2,7
az ügyek kb felében	3	1,8	3	1,4
az ügyek kisebbik felében	41	25,0	42	19,1
az ügyek elenyésző hányadában	82	50,0	125	56,8
sohasem	11	6,7	17	7,7
nem válaszolt	11	6,7	17	7,7
<b>Összesen</b>	<b>164</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

A fogyatékoság orvoslására a törvény különböző lehetőségeket kínál. A válaszok szerint a felvilágosítás kérése a szakértőtől, vagy a kiegészítés kérése többnyire (az ügyészek 72%-a szerint mindig vagy többnyire, a bírák 71%-a szerint szintén mindig vagy többnyire) eredményre vezet.

Más szakértő kirendelésére az esetek elenyésző hányadában vagy sohasem szükség az ügyészek 69%-a szerint, és a bírák válaszai is ebbe az irányba mutatnak, ők az esetek kisebbik felében vagy elenyésző hányadában 65%-ban tapasztalják a más szakértő igénybevételeének szükségességét.

*Az aggályos szakvélemények mekkora hányadában van szükség más szakértő kirendelésére?*

Az erre a kérdésre adott válaszok szerint csak az esetek kisebbik felében fordul elő, hogy a szakvélemény fogyatékosága okán két vagy több szakértő vesz részt az eljárásban. Ezen eseteknek is csak a kisebbik felében (illetve elenyésző hányadában) tapasztalható eltérés a két szakvélemény között.

*Két vagy több szakértő véleménye ellentmondásainak feloldása*

A következő lehetőség a szakvélemény fogyatékoságának kiküszöbölése érdekében a két vagy több szakértő véleménye ellentmondásainak párhuzamos meghallgatásuk útján történő feloldása. Az ügyészek szerint az esetek nagyobb felében (52%) a párhuzamos meghallgatás eredményre vezet. A bírák válaszai hasonló arányt mutatnak (56%).

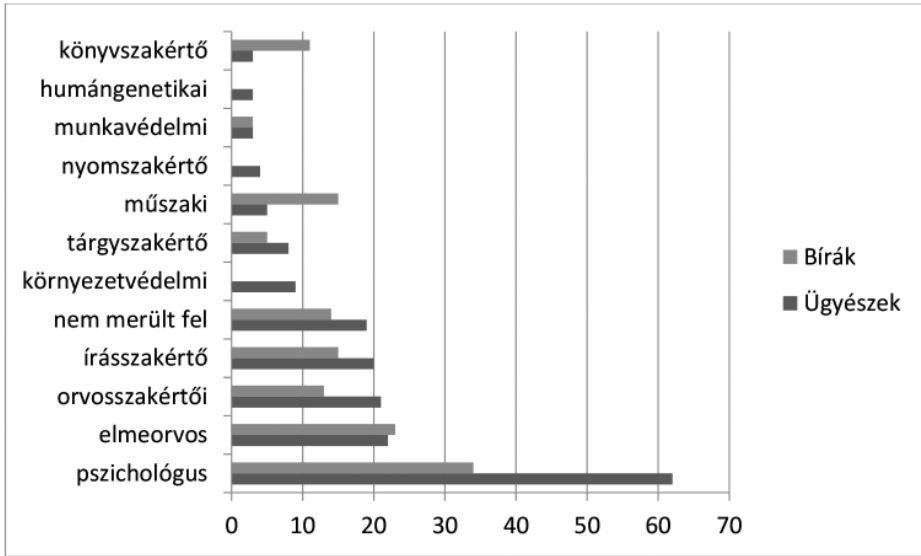
A szakértők párhuzamos meghallgatásáról írt szöveges vélemények is a „jellemzően eredményes” tartományba sorolhatók (76%). A bírák válaszainak több, mint 50%-a szerint szintén ez a tapasztalat.

A kérdőív következő kérdésére adott válasz alapján – bár leginkább az esetek elenyésző hányadában – előfordul, hogy a szakértők párhuzamos meghallgatását követően újabb szakértőt kell igénybe venni.

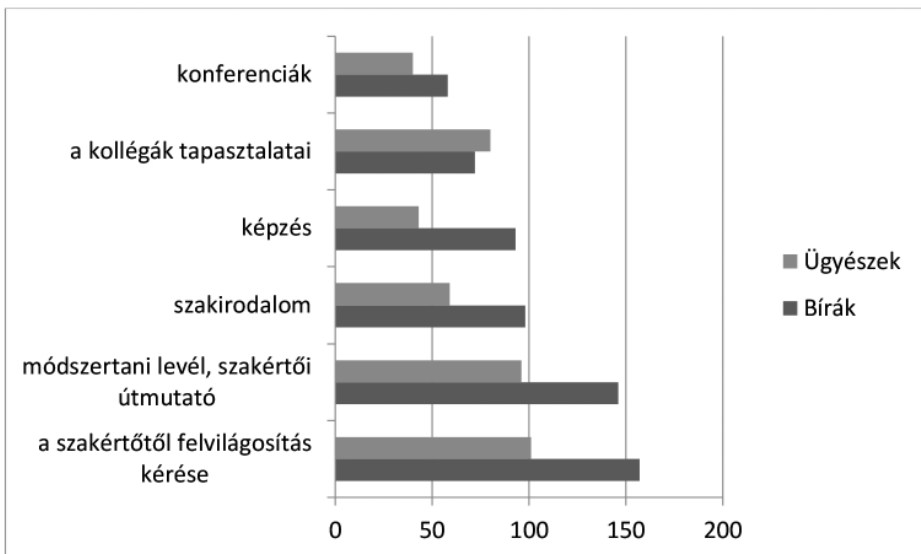
	Ügyészek		Bírák	
	Válaszadók száma	%	Válaszadók száma	%
minden esetben	1	0,6	0	0
az esetek túlnyomó többségében	6	3,7	14	6,4
az esetek nagyobb részében	5	3,0	9	4,1
az esetek kb. felében	4	2,4	7	3,2
az esetek kisebbik felében	13	7,9	22	10,0
az esetek elenyésző hányadában	61	37,2	89	40,5
sohasem	53	32,3	42	19,1
nem válaszolt	21	12,8	37	16,8
<b>Összesen</b>	<b>164</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Bár az ügyészek és a bírák válaszai alapján is ennek a ritka előfordulása tapasztalható, érdemes lenne tovább vizsgálni, hogy „az esetek túlnyomó többségében” választ adók képviselnek-e speciális ügycsoportot.

Arra a kérdésre, hogy mely szakterületek (szakértői módszerek) megalapozottságát tekintve merül fel a legtöbb kétely, a válaszadók a következő szakterületeket jelölték meg:



Az alábbiak közül Önt mi segíti a szakvélemények megalapozottságának, hitelt érdemlőségének megítélésében?



A szakvélemény megalapozottságának, hitelérdeklőségének megítélésében az ügyészek válaszainak legnagyobb hányadában a szakértőtől történő felvilágosítás kérése, a módszertani levelek, valamint a kollégák tapasztalatai segítenek. A bírák körében ezek mellett a szakirodalom és a képzés is előkelő helyen áll.

*Végül az ügyészek és a bírák értékelési módszereit, annak szempontjait kívántuk vizsgálni.*

Bár kevesen írták le, hogy saját protokolljuk van a szakvélemények értékelésére, a válaszok arra utalnak, hogy többen saját szakmai tapasztalatokon nyugvó szempontrendszer alapján dolgoznak. Ebben a szakértő személyének, kompetenciájának fontos szerepe van, sőt egyes válaszok szerint a jogalkalmazó „nem kételkedik”, általában elfogadja a szakvéleményeket. Mások a szakjogász képzéseken szerzett ismereteiket hasznosítják az értékelés során. A hatályos módszertani levelek hiánya sokszor kerül említésre.

## 4. Összegzés

A 2019-ben indult kutatás célja az volt, hogy a szakvélemény bizonyításban betöltött szerepét, valamint hitelérdeklőségének lehetőségeit, tényezőit és megvalósulását vizsgálja az új jogszabályok tükrében. A résztvevő szervezetek (Legfőbb Ügyészség, megyei főügyészségek, az Országos Bírósági Hivatal és az Országos Rendőr-főkapitányság) támogató hozzáállása következtében a terveknek megfelelően valamennyi járási és megyei szervezeti egységtől legalább egy kérdőív kitöltésére sor került, a válaszadók motivált részvétele a kutatásban és a nyílt kérdések részletes megválaszolása sok segítséget nyújtott a kérdéskör feltárása során.

Az ügyészek és a bírák által adott válaszok alapján igazolódott az az előzetes feltevés, miszerint a szakértők kirendelése az ügyek túlnyomó többségében nem az ügyészség, illetve a bíróság által történik, hanem a nyomozó hatóság által. A szakértő kirendelésére az eljárások túlnyomó többségében hivatalból kerül sor, magánszakértő az ügyek elenyésző hányadában van jelen.

A szakvélemények értékelésének kiemelt jelentősége van bizonyító erejük megítélésében, végső soron a tényállás megállapításában. A válaszok szerint, ezt a folyamatot nagymértékben segítenék a módszertani levelek, emellett a szakirodalom, a képzések és a szakértőktől kért felvilágosítás egyaránt hasznos források. A speciális ügykörökben való eljárás lehetősége hozzájárul a jogalkal-

mazók elmélyültebb munkájához. Módszertani levelek sajnos még nem állnak rendelkezésre valamennyi szakterületen. A szakértői módszerek tekintetében hangsúlyosan vannak jelen azok a vélemények, hogy azok érvényességének, megbízhatóságának mélyebb ismeretére lenne szükség.

# A VIDEOKONFERENCIA-ALAPÚ TÁRGYALÁSTARTÁS EURÓPAI ÉS HAZAI TÁMOGATOTTSÁGA

GERENCSÉR Balázs Szabolcs  
habilitált egyetemi docens (PPKE JÁK)

## 1. A videokapcsolat és távmeghallgatás aktualitása

Az igazságszolgáltatásban alkalmazott digitális eszközök már a világjárványt megelőző években jelentősen fejlődtek, azonban a folyamat a koronavírus-járvány alatt radikálisan felgyorsult. Ma, járvány miatti lezárások után két évvel egy hibrid valóságnak lehetünk tanúi: a digitális fejlesztések előnyeinek megőrzése mellett a személyes kapcsolatok és folyamatok újra előtérbe kerültek - még az igazságszolgáltatásban is. Egyszerre kötődünk az eljárások tradicionális lefolytatásához, ugyanakkor szükséges alkalmaznunk a modern kor digitális eszközeit.

Az Európai Unió és az Európa Tanács minden területen ösztönzi a digitalizációt. Különösen a büntető, polgári és közigazgatási eljárásjog az a terület, ahol a digitális eszközök használata jelentős támogatást kapott és tíz éves időtartamban is érezhető a technológiai változás a tárgyalótermekben és a döntéshozatal során. Az egyik leglátványosabb újdonság az online tárgyalások bevezetése volt Magyarországon, amelyet az állam már a COVID-19 járvány kitörése előtt elkezdett megvalósítani, de a fejlődést jelentősen felgyorsították a 2020-as járványügyi lezárások.

Ebben a tanulmányban azt vizsgálom, hogy támogatja-e az Európai Unió és az Európa Tanács a távmeghallgatást, illetve a magyar igazságszolgáltatási digitális reform milyen viszonyban van az európai jogfejlesztési irányokkal.



## 2. Európai Unió mérés a digitális igazságügyi igazgatásról

Az Európai Bizottság 2022-ben közzétette a *2022-es Unió Igazságügyi Eredménytábla (EU Justice Scoreboard 2022)* tizedik kiadását, amely egy rendszeres éves áttekintés, összehasonlító adatokkal a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek hatékonyságáról, minőségéről és függetlenségéről.<sup>1</sup> Az Eredménytábla ebben az évben először tartalmaz adatokat a COVID-19 világjárványnak az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságára gyakorolt hatásairól is.

Az Eredménytábla egyfelől elismeri, hogy bár az igazságügyi rendszerek digitalizálása sok tekintetben előre lépett az elmúlt években, azért vannak még fejlesztési lehetőségek. Az Eredménytábla megállapítja, hogy 2021-ben számos tagállam folytatta az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának további javítására irányuló erőfeszítéseit. Ugyanebben az évben az eljárási jog továbbra is kiemelt terület volt számos tagállamban, és jelentős mennyiségű jogalkotási tevékenység érintette ezt a jogterületet. Számos tagállam fejlesztette az információs és kommunikációs technológiák (IKT) igazságszolgáltatási rendszereikben való felhasználását. A COVID-19 világjárvány új kihívásokat is teremtett, amelyek rávilágítottak az igazságügyi rendszer digitalizálását célzó reformok felgyorsításának fontosságára. Ezzel összefüggésben több tagállam új intézkedéseket fogadott el a bíróságok jogszerű működésének biztosítása érdekében, miközben garantálták az igazságszolgáltatáshoz való folyamatos és könnyű hozzáférést mindenki számára, különösen az eljárási szabályok kiigazítása révén.<sup>2</sup> E célokat támogató egyik ilyen eszköz a távmeghallgatás, amely az IKT közvetlen használatát jelenti a bírósági eljárás középpontjában: a tárgyaláson.

A felmérésben látható, hogy az uniós tagállamok fele megnyitotta eljárási törvényeit a digitális eszközök előtt mind a polgári-, mind a büntető-, mind pedig a közigazgatási eljárásokban.<sup>3</sup> Azt is lehet látni, hogy míg az elektronikus kommunikáció előtti akadályok tulajdonképpen elhárultak, a digitális formátumú bizonyítékok elfogadhatósága azonban továbbra is az egyik legproblémásabb kérdés maradt. A felmérésből az tűnik ki, hogy a felek, illetve a vádlott vagy a sértett digitális meghallgatása az EU tagállamaiban meglehetősen magától értetődő jelenség. Ugyanakkor a bírák, ügyészek és más hivatásrendek, jogi

<sup>1</sup> *Az EU igazságügyi eredménytáblája.* Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2022 [https://commission.europa.eu/document/123138e5-f651-44e4-963e-65b721c4f5e7\\_en](https://commission.europa.eu/document/123138e5-f651-44e4-963e-65b721c4f5e7_en)

<sup>2</sup> *Az EU igazságügyi eredménytáblája,* 7.

<sup>3</sup> *Az EU igazságügyi eredménytáblája,* 32.

szakemberek és intézmények közötti biztonságos elektronikus kommunikációhoz is megfelelő infrastruktúrára és eszközökre van szükség (technológiai keret), amely mellett – vagy előtt – a megfelelő, támogató jogi környezetet is ki kell alakítani (jogi keret).

### 3. Az Európa Tanács konzultatív szerveinek véleményei a digitális fejlesztésekről

Az *Európai Bizottság az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért* (CEPEJ) az Európa Tanács egyik tanácsadó szerve, amelynek célja, hogy innovatív információ-bázisként javítsa az európai igazságszolgáltatási rendszerek minőségét és hatékonyságát, valamint erősítse a bíróságokba és az igazságszolgáltatási szervezetbe vetett társadalmi bizalmat. A CEPEJ folyamatosan elemzi az igazságszolgáltatási rendszerek működését és orientálja az igazságügyi közpolitikákat, előmozdítja az igazságügyi szolgáltatás minőségét, elősegíti az európai normák végrehajtását az igazságszolgáltatás területén, és támogatja a tagállamokat a bírósági szervezetekre vonatkozó reformokban.<sup>4</sup>

A CEPEJ többek között az igazságszolgáltatásban alkalmazott IKT-t is méri. A tagállamok adatait felhasználva világosan kimutatta a szervezet, hogy 2020-ra az európai régióban a digitalizáció általánosan alkalmazott eszközzé vált az igazságszolgáltatásban.<sup>5</sup> A CEPEJ adatbázisában a bíróságokkal való kommunikációra összpontosítva látható, hogy a polgári ügyekben csaknem egyharmaddal gyakrabban alkalmaznak digitális eszközt, mint a közigazgatási vagy büntetőügyekben. Ebből következtethetjük azt, hogy a büntetőeljárások a személyes interakciókat részesítik előnyben, míg a polgári és a közigazgatási eljárások nyitottabbak az online kommunikációra.

Az Európa Tanács másik jelentős, az igazságszolgáltatással foglalkozó szerve az *Európai Bírák Konzultatív Tanácsa* (CCJE), amely a Miniszteri Bizottságnak a bírák függetlenségével, pártatlanságával és hatáskörével kapcsolatos kérdésekben működő tanácsadó testülete. A szervezet minden évben véleményt fogad el, amely a bíróságok működésével és szervezetével kapcsolatos közös európai kérdésekkel foglalkozik. Ezek a vélemények nem rendelkeznek kötelező erővel, sőt még csak nem is tartoznak a „soft law” jogforrások közé. Sokkal inkább

<sup>4</sup> További információk a <https://www.coe.int/en/web/cepej/home> oldalon

<sup>5</sup> Ld. az adatokat a <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ICTEN/Development> oldalon.

tekinthetjük ezeket az igazságszolgáltatás európai felső vezetői kommunikációs eszközének, a testületet pedig fontos együttműködési fórumának – nem lebecsülve ezzel működésük hatékonyságát.

2011-ben a CCJE elfogadta az „*Igazságszolgáltatás és információs technológiák (IT)*” című véleményét.<sup>6</sup> Ebben kimondja, hogy „az informatika használata azonban nem csökkentheti az eljárási garanciákat (vagy nem befolyásolhatja a bíróság összetételét), és semmiképpen sem foszthatja meg a felhasználót a bíró előtti kontradiktórius tárgyaláshoz, az eredeti bizonyítékok benyújtásához, a tanúk vagy szakértők meghallgatásához, valamint az általa hasznosnak tartott anyagok vagy beadványok előterjesztéséhez való jogától”. (28. bekezdés) Továbbá ugyanezen a helyen tisztázza azt is, hogy a bírónak mindenkor meg kell őriznie azt a hatáskörét is, hogy elrendelje a felek megjelenését, megkövetelje az iratok eredeti formában történő bemutatását és a tanúk meghallgatását. A biztonsági követelmények nem lehetnek akadályai ezeknek a lehetőségeknek.

A vélemény kiemeli, hogy „a videokonferencia megkönnyítheti a meghallgatásokat a nagyobb biztonságot jelentő körülmények között, illetve a tanúk vagy szakértők távoli meghallgatását. Hátránya lehet azonban, hogy a bíró *kevésbé közvetlenül* vagy pontosan érzékeli a fél, a tanú vagy a szakértő szavait és reakcióit. Különös gondot kell fordítani arra, hogy a videokonferencia és a bizonyítékok ilyen módon történő bemutatása soha ne csorbítsa a védelem garanciáit.” (30. bekezdés)

Ezek mind azt jelentik, hogy a CCJE támogatja az online kommunikációt a bíróságokkal, akár a távmeghallgatást is, de ezek az eszközök semmiképpen sem sérthetik az eljárási jogokat. Az informatika szerepének továbbra is arra kell korlátozódnia, hogy egyszerűsítse azokat az eljárási lépéseket, amelyek az ügy érdemi, egyedi elbírálásához vezetnek. Az informatika nem helyettesítheti a bíró szerepét az ügy ténybeli bizonyítékainak meghallgatásában és mérlegelésében, az alkalmazandó jog meghatározásában és a törvény által előírtak alapján történő döntéshozatalban.

Az igazságügyi tanácsadó szervvel párhuzamosan, az összes tagállam ügyészségi felsővezetőiből álló *Európai Ügyészek Konzultatív Tanácsának* (CCPE) feladata különösen az, hogy véleményeket készítsen a Miniszteri Bizottság számára az ügyészi szolgálattal kapcsolatos kérdésekben, elősegítse az ügyészségnek a büntető igazságszolgáltatási rendszerben betöltött szerepéről szóló két fő (a büntetőjogon belüli és a büntetőjogon kívüli ügyészi feladatokról

<sup>6</sup> Opinion No.(2011)14 of the CCJE on “Justice and information technologies (IT)”.

szóló) Európa tanácsi ajánlás végrehajtását,<sup>7</sup> és információkat gyűjtsön az üzleti szervezetek európai működéséről.

2012-ben, egy évvel a fent említett CCJE vélemény publikálása után a CCPE elfogadta a 7. számú véleményt az ügyészségi szolgálatok eszközeinek kezeléséről.<sup>8</sup> Ez a dokumentum megerősíti, hogy az európai legfőbb ügyészek

„arra ösztönzik az ügyészségi szervezetet, hogy tegyék lehetővé az ügyészségi szervek számára az informatikai eszközök használatát a mindennapi munkájuk során, az e-justice eszközök, az elektronikus ügykezelés és az adatszeresrendszerek bevezetésével, együttműködésben más jogalkalmazásért felelős szervekkel, amelyekkel az ügyészek feladataik ellátása során kapcsolatba kerülnek. Ez lehetővé tenné a hatékonyabb ügykezelés biztosítását, az eljárások időtartamának csökkentését, valamint az adatvédelmi és titoktartási intézkedések alkalmazásának garantálását.” (43. bekezdés)

Összefoglalva, az európai konzultatív testületek bátorítják az informatikai eszközök használatát a büntetőeljárásokban, amennyiben ezek az eszközök elősegítik az eljárási és emberi jogok érvényesülését.

## 4. Videóalapú digitális fejlesztések a magyar igazságszolgáltatásban

### 4.1. A digitális bíróságok felé vezető első lépések

A magyarországi digitalizációs reformok 2008-ra nyúlnak vissza, amikor a cégbejegyzési eljárások első fokon kizárólag elektronikusan történtek. Ezt 2012-ben kiterjesztették a másodfokú eljárásokra is. Két évvel később, 2014-ben bizonyos esetekben kötelezővé vált a digitális kommunikáció a cégnyilvántartási ügyekben.<sup>9</sup> A bíróság digitális fejlesztésének általános célja a bürokrácia csökkentése volt. A tervezett fejlesztések eredményeként az ügyfelek – a tervek szerint – gyorsabban

<sup>7</sup> Recommendation CM/Rec(2000)19 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of public prosecution in the criminal justice system; valamint a Recommendation CM/Rec(2012)11 of the Committee of Ministers to member States on the role of public prosecutors outside the criminal justice system.

<sup>8</sup> Opinion No. 7 (2012) on the „Management of the means of Prosecution services”.

<sup>9</sup> Bővebben az Országos Bírósági Hivatal honlapján: <https://birosag.hu/en/electronic-procedures>

és olcsóbban intézhetik ügyeiket. A digitális fejlesztéssel a bíróságok adminisztratív terhei is csökkennek, ami hatékonyabb munkavégzést eredményezhet.

Az elsőfokú bíróságként eljáró törvényszékeken a polgári peres eljárásokban a digitális kommunikáció 2013 óta lehetőségként szerepel. 2015. július 1-jétől az ország valamennyi bíróságán, így a járásbíróságokon és a törvényszékeken is elérhetővé vált a bíróságokkal való digitális kommunikáció mind az első-, mind a másodfokú ügyekben. 2016-ban a bírósággal való digitális kommunikáció kötelezővé vált a jogi képviselón keresztül eljáró felek, gazdálkodó szervezetek és közigazgatási szervek számára polgári peres, valamint közigazgatási és munkaügyi ügyekben. Megjegyezzük, hogy az Országgyűlés ekkor fogadta el az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési törvény) korszakalkotó jelentőségű norma anyagát, amely közvetlenül támogatta az állami szolgáltatások digitalizálását.

A bírósági eljárások tekintetében 2018-ban teljes körű elektronikus ügyintézészt vezettek be. Ettől az évtől az Országos Bírósági Hivatal és a bíróságok – mint az elektronikus ügyintézészt biztosító szervek – kötelesek a feladat- és hatáskörükbe tartozó valamennyi ügy elektronikus intézését lehetővé tenni az ügyfelek számára. Az E-ügyintézési törvény 9. §-át végrehajtva a polgári és cégnyilvántartási ügyek mellett elérhetővé vált az online kapcsolattartás a nemperes végrehajtási eljárásokban, a nemperes polgári, gazdasági, közigazgatási és munkaügyi eljárásokban, a szabálysértési eljárásokban és a büntetőeljárásokban. Az elektronikus kapcsolattartás továbbra is választható a személyesen eljáró természetes személyek számára a peres és nemperes bírósági ügyekben, valamint egyes közigazgatási ügyekben.

## 4.2. A reform pillérei a világvárvány előtt

Mint láttuk, a 2008 és 2018 közötti évtizedben jelentős fejlődés ment végbe a bíróságok digitális hozzáférhetősége és működésük digitális támogatása terén. Az ezt követő reformok célja az interoperabilitás és a hozzáférhetőség javítása, valamint az eljárások felgyorsítása volt. A reformok a következő négy pillérré épültek.<sup>10</sup>

### 1. *A bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése.*

Az állam kifejlesztette a Bírósági Határozatok Gyűjteményének kibőví-

<sup>10</sup> Ld. részletesen: <https://birosag.hu/en/digital-court-project-e-folder>

tett keresőmotorját az anonim bírósági határozatok böngészésének és a keresési folyamatnak az optimalizálása érdekében. A reform támogatta továbbá a bírósági határozatok anonimizálásának automatizálását.

2. *A bírósági eljárások dokumentációjának digitalizálása (e-akta).* A reform ezen eleme garantálta a bírósági akták valamennyi dokumentumának digitalizálását, a dokumentáció elektronikus elérhetőségét a bírák számára, valamint az akták online megtekintésének biztosítását az ügyfelek számára bárhol és bármikor.
3. *Biztonságos kapcsolat létrehozása és elektronikus adminisztratív szolgáltatások létrehozása.* E reform révén az igazságügyi szakigazgatási szervek csatlakozhattak a központi kormányzati szolgáltatási buszhoz, ami biztonságos, gyors és hozzáférhető digitális hátteret jelentett az igazságszolgáltatás számára. A biztonság és az adatmegőrzés kiemelt szerepet kapott, miközben az Országos Bírósági Hivatal beszédfelismerő és átíró szoftvereket vezetett be a bírák mindennapi munkájában. A bíróságokon a beszédből szöveggé alakítható szoftverek megkönnyíthetnék a határozatok és jegyzőkönyvek írásba foglalására vonatkozó kötelezettséggel kapcsolatos határidők betartását, valamint a munkaidő hatékonyabb felhasználását is eredményeznék az átírásra fordított idő csökkentésével.<sup>11</sup>
4. *Via Video projekt: a távoli meghallgatás eszközének létrehozása.*<sup>12</sup> E tanulmány szempontjából a reformoknak talán ez az eleme a legfontosabb. A 2018–2019-es évben a távmeghallgatás kifejlesztését Magyarország megkezdte és ezzel – a tudtán kívül – felkészült a 2020-as világválság okozta lezárásokra. Először az eljárások időszerűségének javítása és átláthatóságának növelése volt a cél. Ennek érdekében az Országos Bírósági Hivatal országos távmeghallgatás és tárgyalótermi audio-videó fejlesztési projektet indított, amely hatással volt a társszervek digitális fejlesztéseire is.<sup>13</sup> A távmeghallgatásra alkalmas tárgyalótermek nemzetközi szervekkel, hazai partnerintézményekkel és más bíróságokkal való összekapcsolását a kor követelményeinek megfelelő technikai eszközökkel kellett elősegíteni.

<sup>11</sup> További részletek a <https://birosag.hu/en/speech-recognition-and-transcription-software> oldalon. Megjegyezzük, hogy a LITHME 2. Nyelv és jog munkacsoportja 2021. szeptember 8-án szakértői szemináriumot szervezett bírák, ügyészek és érdekelték részvételével a jogi nyelv digitalizálásáról. <https://tinyurl.com/27wcmraf>

<sup>12</sup> <https://birosag.hu/en/video-project>

<sup>13</sup> A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről. <https://tinyurl.com/2p89399m> 93–95.

Az eszközök alkalmasak arra, hogy garantálják az eljárásban résztvevő személyek digitális biztonságát, valamint arra, hogy csökkentsék a bíróság előtti megjelenéssel járó időt és költségeket, ezáltal erősítve a bíróságok szolgáltató jellegét. A fejlesztés előnye továbbá, hogy a tárgyalóteremben készült video- és hangfelvételek megkönnyítik a tárgyaláson történtek pontos, valóságghú dokumentálását. A tárgyalások video- és hangfelvételekkel történő rögzítése egyrészt kiválthatja a klasszikus jegyzőkönyvezési munkát, amely akár még a határozatok gyorsabb meghozatalához is vezethet, másrészt garantálhatja a tárgyalások pontos dokumentálását, amely szükség esetén bármikor rendelkezésre áll. Mindezeket mérése és értékelése - bár lényeges - de nem ennek a tanulmánynak a célja. Amint az Országos Bírósági Hivatal elnökének parlamenti jelentése kiemeli:

„A Via Video rendszer egyik legfontosabb előnye az ügyfelek bíróság előtti megjelenésével járó idő és költség csökkentése. A jelenlegi rendszer működése alapján kijelenthető, hogy a távmeghallgatási rendszer hosszútávon hozzájárul a bírósági eljárások időszerűségi mutatóinak javulásához, az eljárások transzparenciájának növekedéséhez. Mindezeket túl a fogvatartottak szállításával járó biztonsági kockázatok nagymértékben csökkenthetők, a védelemben részesítendő személyek biztonsága garantálható”.<sup>14</sup>

2022-re országsszerte 202 bírósági helyszínen állítottak fel távmeghallgatási végpontokat.<sup>15</sup> Mára minden járásbíróság, törvényszék, ítéltábla és Kúria rendelkezik legalább egy telekommunikációs eszközökkel felszerelt tárgyalóteremmel, amellyel valamennyi bírósági tárgyalóterem videokonferencián keresztül elérhető.<sup>16</sup> Ez azt jelenti, hogy nem minden egyes tárgyalóteremben van ilyen berendezés, csak minden bírósági épületben van néhány kijelölt és felszerelt tárgyalóterem. Következésképpen, ha egy tárgyalást (legalább részben) online kell megtartani, akkor azt az erre alkalmas tárgyalóterembe kell áthelyezni. Alapvetően ilyen felszereltséggel nézett szembe a magyar igazságszolgáltatás a COVID-járvánnyal 2020-ban.

<sup>14</sup> Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2019. évi beszámolója. <https://tinyurl.com/268894rh> 52–53.

<sup>15</sup> Az Országos Bírósági Hivatal közleménye szerint: <https://tinyurl.com/3r9y28yc> Ld. az adat forrását ugyanazon az oldalon.

<sup>16</sup> Országgyűlési beszámoló az Országos Bírósági Hivatalról 2019. 1.3. bekezdés. <https://www.parlament.hu/irom41/13547/13547.pdf>

### 4.3. A távmeghallgatást támogató magyar jogi környezet

A technikai feltételek után vizsgáljuk meg a jogi környezetet, amelynek garantálnia kell az eljárás jogszerűségét még akkor is, ha a résztvevők csak digitális eszközökkel lépnek kapcsolatba egymással.

A távmeghallgatást a polgári eljárásokban a fél, tanú, szakértő meghallgatásakor, vagy valamely bizonyítás lefolytatására használják. A büntetőeljárásokban a távmeghallgatást leginkább a különleges bánásmódot igénylő személyt érintő eljárási cselekményeknél, a fogva tartott személy kihallgatásánál, a tanú vagy a személyi védelem alatt álló vagy védelmi programban részt vevő vádlott jelenlétét igénylő eljárási cselekménynél, a nyomozási bírói eljárásnál (a személyes szabadságot érintő kényszerintézkedések fenntartása és kiterjesztése tárgyában tartott ülés) vagy az ítélkező bíró eljárásánál alkalmazzák.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) külön fejezetben (20. fejezet) foglalkozik a telekommunikációs eszköz használatáról. Kijelenti, hogy „[a]z eljárási cselekményen történő jelenlétre e törvény alapján kötelezett vagy jogosult számára a jelenlét telekommunikációs eszköz útján is biztosítható” [120. § (1) bekezdés]. A digitális eszköz használatát főszabály szerint bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság hivatalból vagy az eljárási cselekményen jelenlétre kötelezett vagy jogosult személy által előterjesztett indítványra rendelheti el [121. § (1) bekezdés]. Ha azonban a telekommunikációs eszköz használatának technikai feltételei fennállnak, ezeket az eszközöket az ügyészség és a nyomozó hatóság főszabály szerint nem mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén, valamint a fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy Védelmi Programban részt vevő tanú vagy terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén [122. § (1) bekezdés].<sup>17</sup> Ez utóbbi fordulatból a fogva lévő terhelt meghallgatásának körülményeit fogom vizsgálni a későbbiekben bemutatásra kerülő kutatásomban.

A Be. 123. §-a kimondja, hogy a digitális audio-videó technikával felszerelt tárgyalóteremben (a törvény az „elkülönített helyszín” kifejezést használja) távközlési eszköz használatakor csak az alábbi személyek tartózkodhatnak: (a) az a személy, akinek a jelenlétét a telekommunikációs eszközön keresztül biztosítják, (b) a védő vagy segítő, (c) a nyomozó hatóság tagja, az ügyész (beleértve a fogalmazót és az alügyészt is), a bíró (beleértve a fogalmazót és a bírósági titkárt is), a bírósági ügyintéző, (d) fogvatartott személy esetében, az

<sup>17</sup> Ugyanezen szakasz (2)-(5) bekezdése szerint számos kivétel létezik, amelyek az eljárási cselekményt vagy az alany személyes körülményeit tükrözik.



őrizetet végrehajtó intézetnek az őrizetbe vett személy személyazonosságának megállapítására feljogosult dolgozója, (e) őrizetbe vett személy esetében az őrzését ellátó személy, (f) a szakértő, a szaktanácsadó és (g) a telekommunikációs eszköz működését biztosító személyzet.

A tolmácsot hagyományosan szakértőként kezeli az eljárásjog, ami azt jelenti, hogy a tolmács jogosult jelen lenni a távmeghallgatás során. A törvény azonban hallgat arról, hogy a tolmács milyen módon csatlakozhat a távmeghallgatáshoz. Az „elkülönített helyszínről” kifejezés nem zárja ki,<sup>18</sup> hogy a tolmács (vagy más résztvevő) távolról, online jelentkezzen be az eljárási cselekményre, ezért a távoli tolmácsolást a törvény nem tiltja. Ezzel a törvény mind a hibrid (részben jelenléti), mind pedig a teljesen online részvétel lehetőségét megnyitja.

Ami az eljárási garanciákat illeti, a Be. kijelenti, hogy a telekommunikációs eszköz használata nem érinti a büntetőeljárásban résztvevő személyeket megillető kérdezési, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogok gyakorlását [124. § (2) bekezdés]. A védelemhez való jog tekintetében a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és védője „legalább hangkapcsolatot biztosító elektronikus úton” konzultálhat [124. § (3) bekezdés]. A későbbiekben látjuk, hogy e meglehetősen homályos fogalmazás mögött egyszerre rejtőzik az egyszerű telefonhívás és a videokonferencia-eszköz útján való hang- és képkapcsolat. Ez a védői konzultáció – amely jelen kutatás egyik fordulópontja lesz – kivételt képez a tárgyalás jegyzőkönyvvezési kötelezettsége alól. Így amennyiben a bíróság által alkalmazott hivatalos online csatornát (VIKI) használják, a hang- és képrögzítés funkcióját ez idő alatt a törvény szerint ki kell kapcsolni.

## 5. A COVID-19 világjárvány hatása a büntetőeljárásokra

Magyarországot 2020 márciusában érte el a koronavírusjárvány. Más európai országokhoz hasonlóan Magyarország is lezárásokat alkalmazott, mint szociális védelmi eszközt. Különleges jogrendet léptettek életbe, amely felhatalmazta a kormányt arra, hogy időben kötött hatályú rendeletekben szabályozzon akár tör-

<sup>18</sup> Ld. a Be. 120. szakasz (2) bekezdésének „elkülönített helyszínről” meghatározását: Telekommunikációs eszköz használata esetén az eljárási cselekmény kizárólag az ügyész, nyomozó hatóság által megjelölt helyszínen és az ettől eltérő helyszínen (a továbbiakban: elkülönített helyszínről) között az összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét

a) kép- és hangfelvétel, vagy

b) folyamatos hangfelvétel

továbbítása biztosítja.

vényi szintű szabályozási tárgykörökben. A 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel a kormány „az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében” Magyarország egész területére „veszélyhelyzetet” hirdetett. A jogi alapot az Alaptörvény 53. cikke jelentette, amely a „veszélyhelyzetet” az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén alkalmazható különleges jogrendként határozta meg.<sup>19</sup>

A kormány 2020. március végéig elfogadta a bírósági eljárások különleges szabályait tartalmazó, a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendeletet. Ez a jogszabály az egyes eljárási eszközökről kimondja, hogy

„[h]a a büntetőeljárásban részt vevő személyek személyes jelenlétével járó eljárási cselekmény az elrendelt járványügyi elkülönítés, megfigyelés, zárlat vagy ellenőrzés szabályainak megszegésével járna, és az eljárási cselekmény nem halasztható el, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményen való jelenléte telekommunikációs eszköz útján biztosítja.” [50. § (2) bekezdés].

Ezen túlmenően, a lezárások idején az ügyész jogosult volt online csatlakozni a tárgyaláshoz, mivel a rendelet kimondta, hogy a technikai feltételek fennállása esetén „az ügyész jelenlétét elsősorban telekommunikációs eszköz útján biztosítja az eljárási cselekményen” [50. § (4) bekezdés].

Ebben az új helyzetben szükségszerűen megnőtt azoknak az eljárási formáknak a jelentősége, amelyek lehetővé tették, hogy a bírósági döntés személyes közreműködés nélkül, elsősorban az iratok alapján szülessen meg. Az eljárási szabályokat a törvények és rendkívüli (ideiglenes) rendeletek által biztosított keretek között – az országos és helyi szintű igazságszolgáltatási szervekkel együttműködve – úgy kellett kidolgozni, hogy az élethez és a testi épséghez való alapvető jogot biztosítsák, anélkül, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog

<sup>19</sup> A különleges jogrendi szabályokat az Alaptörvény 9. módosítása 2022-ben átírta. Jelenleg az Alaptörvény 51. cikke rendezi a veszélyhelyzeti szabályokat az alábbiak szerint: „a Kormány szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény – különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség – esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdethet ki.”

szerűlne.<sup>20</sup> E fenti szabályok alapján a büntetőeljárásokat (valamint a polgári és közigazgatási eljárásokat) az első lezárást követő két héten belül online üzembe helyezték. A korábban említett végpontok használatával a bírák, ügyészek, tanúk, védők és vádlottak online csatlakoztak a tárgyaláshoz és minden más személyes megjelenést igénylő eljárási cselekményhez. Ezen túlmenően a kommunikáció egyéb formái is online módra váltottak, mivel a szabályok lehetővé tették azt is, hogy az ügyiratokat elsősorban a címzett elektronikus levelezési címére vagy más elektronikus úton kézbesítsék.<sup>21</sup>

Az OBH és a legfőbb ügyész fent hivatkozott 2020. évi országgyűlési beszámolóiban közzétett statisztikai adatok szerint mind az igazságszolgáltatás, mind az ügyészség esetében a digitális eszközök használata az eljárásokban rohamosan nőtt. A 2018-as évben a távmeghallgatások száma mindössze 294 volt, mivel a rendszert csak annak az évnek az őszén állították fel. 2019-ben ez a szám 6426-ra nőtt, egy évvel később pedig 20 569 volt. Az adatokból úgy tűnik, hogy a digitális eszközök beváltották a várakozásokat.

#### 4. Következtetések

Mind a jogi, mind a technológiai keretek, amelyek az online meghallgatáshoz, mind pedig ennek során tolmács alkalmazásához kapcsolódnak, a koronavírus-járvány alatt kényszerű okok miatt jelentősen fejlődtek. Bár Magyarország éppen a videókonferencia-rendszer fejlesztésében volt, amikor járvány miatti lezárások bekövetkeztek, mégis nagyon gyorsan kellett az igazságszolgáltatási szerveknek reagálni és átállni az online kapcsolatra a bírósági eljárásokban.

Látható, hogy az Európai Bizottság által mért (technológiai) és az Európa Tanács konzultatív szervei által hangsúlyozott (jogi) követelmények a távmeghallgatás intézményével kapcsolatban összhangban vannak Magyarországon tapasztal gyakorlattal. Az Európa Tanács konzultatív szerveinek meglátását a koronavírus járvány során alkalmazott magyar eljárási gyakorlat alátámasztotta: az online és egyéb elektronikus eszközök alkalmazása helyes és szükséges, amennyiben azok az eljárás jogszerűségét és időszerűségét támogatják.

<sup>20</sup> A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2020. évi tevékenységéről. <https://tinyurl.com/4xa978vf>

<sup>21</sup> Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2020. évi beszámolója. 21. <https://www.parlament.hu/irom41/17332/17332.pdf>





Az igazságszolgáltatás legfelsőbb szerveinek, a Kúriának és az ügyészségnek a másfél évszázados fennállására emlékeztünk a 2020-as évek elején. E jubileumok sorába illeszkedve e kötet arra reflektál, hogy az ügyészség – az igazságszolgáltatás hálózatának egyik csomópontjaként – milyen kihívásokkal szembesül a XXI. században. Lokális és globális jelenségek, mint például digitalizáció, technológiai fejlődés, migráció és társadalmi változások, határon átnyúló bűnözés, klímaváltozás, a nemzetközi jog és az Európai Unió szerepének változásai olyan feladatokat hoznak az államok és így hazánk számára, amelyek az igazságszolgáltatásra és ezen belül az ügyészségre, valamint a jogi környezetre is hatással vannak. E kötet párbeszédet hoz létre a tudomány és a szakma, valamint az igazságszolgáltatási hivatásrendek (a bírák, az ügyészek és az ügyvédek) között abból a felismerésből adódóan, hogy a kihívásokra valódi együttműködéssel és folyamatos többszintű dialógussal lehet választ adni.

ISBN 978-963-308-461-8



9

789633

084618